नं. ५३००

संक्षिप्त शारीरक भाष्यं सटीकम्

× × ×

पत्र १५२ —— सं. ९

विषयः वेदान्त शास्त्रं

नरीरकम् तैलिंगदेपालिप्याम्

५३००

पुस्तकं स्तीनं पुस्तको (तैलगो)
तालपत्र

శ్రీమహాగణపతయే నమః ॥ ॥ యస్మాద్విశ్వముదేతి యేన విధినా సంజీవ్యతే వ్యస్యతే యత్రాంతే గగనే ఘనాఘనవమహావాయున్యసంగే ధ్రువయే సత్యబ్రహ్మానసు వ్యాప్తస్తైర్భోలమ
౧ నోవస్థాను భూతాత్మని శ్రీరామే రమతాం మనో మమ సదా పావనం బుద్ధా వాంసవత ॥ ॥ యన్మైత్రేయ నృపమనన్యసిద్ధమమలం ప్రాప్తేన భూతాత్మనా సాక్షాత్కంనాథమయాంతనంత
సుతరాం విశ్వత్రయమే పోద్ధతం వాస్తవేస్మిణ్ణవర్ణితామపగతం సర్వార్థవిద్యోతనం వేదాఖ్యం తదహం గమ్యోస్మిశరణం రామాభిధానం మహః ॥ ॥ యోరావిక్రాంతవినిర్మితాం
గవిభవాయస్యాః ప్రసన్నే క్షణాప్రాంతాలంకనవత్సగః కవివరః సంబాయంతే తత్త్వార్తయా వినాదరపుస్తకాక్ష విలసద్వాక్షిః శ్వతుశ్శేయర్ణతా హావాణి హృదయే మమ భావసతమే
సర్వార్థసందర్శిని ॥ ౩ ॥ యేనామస్యామతలా విభూతి బటో బూర్జః ప్రసన్నే క్షణే విద్యార్థిభిః భిరాదరేణ పరితః సంసేవ్యమానో బుద్ధైః అజ్ఞానాంధతమో విదారణపటు స్తూర్ణవ
త్మవిజ్ఞానదీపం మహత్వాంతరవస్థితః కరుణయా రామోరాయ్యధీష్ఠం మమ ॥ ౪ ॥ ఆరంభాః సఫలా భవంత్యపి నృణాం యస్మిన్ప్రసన్నాననే దేవానామపి యత్ప్రసాద విరహా విఘ్నాన్వవం
తెలా త్వవ్యవారాః స ప్రీణాతి మాత్రా తోగ బువబ్యాదేఘోస్నదిస్తాంత్రియా వర్ధినో పచితాం కరోతు వివిధాం విఘ్నస్య విఘ్నాదేవం ॥ ౫ ॥ యః సర్వశ్రుతి వేదాపదనిరందోథా
యమానం మురారాది ప్రాతస మీరస్తైః స్వకృతస సూత్రావసద్భం స్థిరం బుధ్రదైకవినేయతో యనిర్ణతం విహ్లాః పద్మైకాయనం వేదవ్యాసగిరే రిరీతా యముసయే తస్మైనమో వి
ష్ణవే ॥ ౬ ॥ యే నాధ్యాధ్యవమంబుఖండమజ్ఞయపదం ప్రాదశితా పాపవాం శాస్త్రప్రబంధనిబంధ స్త్రై శ్రుతిశిరో వాక్యార్థవిద్యోతిభిః నిత్యో యుత్ప్రసముస్తసద్గుణ గణాస్తం శంకరాచార్యగి

చారానుమితస్మృతిశ్రుతిప్రమాణకం స్వేష్టదేవతానుసంధానాత్మకం మంగలమాచరన్నర్థాచ్ఛాస్త్రేఽభిధేయప్రయోజనే దర్శయతి శ్రోతృప్రవృత్తిసిద్ధయే అన్యథా బుడెత్వాది
నాపత్తేః తత్రాయం గ్రంథః శాస్త్రం న భవతి ప్రకరణం చ వార్తికం చ యతో వక్ష్యతి శ్రీమచ్ఛారీరకార్థప్రకటనపటుతాశాలి శాస్త్రం విదధ్మ ఇతి విమృశం త్విదం ప్రకరణం
మనసేతి చ వార్తికత్వమప్యస్యార్థతోఽవసీయతే త్యక్త్వా ఉక్త్వా బద్ధవ్యాఖ్యానాదరే ప్రదర్శయిష్యామః అస్మిన్ శాస్త్రే తత్త్వం పదార్థతత్త్వం తద్విశ్వవాక్యార్థతత్త్వం చ ప్రతిపా
ద్యావిషయః తత్ జ్ఞానాచ్చ తద్గతావిద్యాతత్కార్యాత్మకసంసారబంధనాశః స్వస్వరూపపరమానందావిర్భావః ప్రయోజనమితి స్థితిః తదుభయమిహ మంగలాచరణశ్లో
ద్వ శ్వ జైనబుద్ధ్యత్రయేణాదౌ సంగృహ్ణాతి ఏతత్రాప్యస్యైతత్త్వాద్యేన లక్ష్యపదార్థమనుక్రామతి ఏవాక్షరయోజనా మురారేః పరమపదమభిష్టువీమోఽప్యస్యయః మురనామానమసురం హ
తా శ్రీకృష్ణో మురారిరితి సర్వపురాణేషు ప్రసిద్ధం స చ భగవాన్ పాలనాయ కృతావతారో భగవాన్ విష్ణురేవేతి చ తత్రైవ నిర్ణీతం తథా చ మురారేర్విష్ణోర్విష్ణుశబ్దవాచ్యస్య యత్ప
రమం నిరతిశయం నిర్విశేషమ్ అతిశయరూపవిశేషహేతుమాయాసంబంధాభావాత్ సర్వోత్కృష్టం పదం భాతి గమ్యతే ప్రాప్యతే ముముక్షుభిరితి పదం స్వరూపం తదహమభిష్టు
వీమి అభితః సర్వాత్మనా శ్రుతిస్మృతీతిహాసపురాణైః స్తౌమి యోగేనోపపాదితస్వభావేన అభిముఖేన వా ప్రత్యగభేదలక్షణేన స్తవీమి స్తవనం కరోమి ఇతి స్వరూపనిరూప
ణపరం గ్రంథకర్తుర్విరాత్యర్థః తల్లం ఖ్యాతిలాభపూజార్థత్వేన నేత్యాహ ప్రణయాదితి ప్రణయః ప్రీతిః పరమపదైకప్రవణచిత్తతా తస్మాత్ప్రణయాత్ స్తవీమితాదిత్యర్థః చిత్తస్య

శంకాన్ప

విఖ్యాతం వదుభిమోహాళిలాళితపదద్వంద్వం సదా సంశ్రయే ॥౨॥ యత్పాదద్వయవందనేన సకలాదేరాః షావిసేశుః క్లమాదుద్ధృతస్తాం ఖలు ఖసంగవేంనసి రసిత్రేః ప్రాదురాసీన్మమ
యద్వ్యక్తోదిత వేదమౌళి వచసస్స్యాకర్ణనేనాత్మనస్సత్వాఖ్యానమపీయతాం శుభమహం వందే వరం శ్రీగురుం ॥౩॥ యత్కృపాతః పదితి ఆదరేణ కృతయా గ్రంథప్రచారో ధియా
2 యన్నైషామమనూతనానపి బహుగ్రంథాన్విశత్యశ్రమాశుపాస్మత్ప్రత్యయకారణనిస్పృహాం ధియస్తుష్యంతు పుష్ణన్త్యపి గా స్తానుద్దిశ్య నమస్కరోమి పునస్సాన్వద్వేధా పుంస్త్వమః
సం ॥౪॥ [illegible] పశారీరకమూదరేణ తదర్థ విలాధాయ యథా మునీశ్వం వివృతే తత్త్వపయం తు సంతః శ్రమం మదీయం సముదీక్ష్యమాణాః ॥౫॥ తత్సంన గంభీరమపి వ్యాఖ్యాష్యం తదర్థజిజ్ఞా
పు శ్రా: సుహితే ప్రవృత్తః సర్వఖ్యనామామునిరాత్మనో [illegible] త్సుఖ్యేషు బృంద్వైః ప్రథితం ప్రబంధైః ॥౬॥ తస్యాహమత్ర ఋజుపద్యేన సమ్యక్పదాన్వయార్థం ప్రకటీకరోమి సిద్ధాంతదీపాత్స్య
మవేక్ష్య వయాలశాస్త్రం శృతీయం లనిబంధనం ॥౭॥ ఇతి ప్రకాశకశ్లోకాః ॥ ॥అనృతజడవిరోధి రూపమంతత్రయమలబంధనదుఃఖతావిరుద్ధం అతినికటమ
విప్రియం వరురాశేః పరమపదం ప్రణయిరాదఖిష్టవీమ ॥౧॥ ఇతి శ్లోకః ॥ ఇహ హి సర్వజ్ఞాత్మగిరా ప్రసిద్ధనామా మహామునిరఖిలశ్రుతిమౌళితత్త్వార్థవిచారశాస్త్రస్య శ్రీమచ్ఛారీరకాఖ్య
ధస్య శ్రీవేదవ్యాసమహామునికృత సూత్రసందర్భాత్మకస్య భగవత్పాదాభిధానశ్రీమచ్ఛంకరాచార్యకృతభాష్యప్రకటీకృతార్థస్యాపి అతిగంభీరస్య సంక్షేపతస్తాత్పర్యార్థ
జిజ్ఞాసూనుపలక్ష్య తదనుగ్రహాయ శ్రీమచ్ఛారీరకశాస్త్రప్రకరణవార్తికమారభమాణస్తత్ర విఘ్నపరిసమాప్తిప్రచయగమనశిష్టాచారపరిపాలనఫలం విశిష్టశిష్టా

శ్చవాచ్యత్వం తత్ర ద్విశేషాంశోపహానేన స్వరూపేణ తస్యైవ ధర్మః సత్యశబ్దలక్ష్యత్వమపీతి స్థితం సర్వేష్వపి వినశ్వరప్రాయమానేషు వ్యావృత్తేషు క్లృప్తార్థేషు యదనుగత
మనువర్తతేఽస్య సమీచీనం రూపేణ తదేవ తత్ర ద్వైతాదివిశేషితం సత్ సత్యశబ్దవాచ్యం తదుపాదాన స్వరూపతః సత్యపదలక్ష్యం భవతి తత్స్వయం ద్విప్రకారభూత
మనుగతం బాధ్యలక్షణం తద్విరోధివిరోధిన స్వభావం సర్వానుస్యూతసన్మాత్రం యత్ర తత్సత్యపదలక్ష్యం పరమం పదమిత్యర్థః తథా జడవిరోధిరూపం చైతన్యపదము
పదం యథా సర్వేషు ఘటాదిష్వర్థేషు యత్స్ఫురణమనుగతమనువర్తతే తత్తదర్థవిశేషితబుద్ధివృత్తివిశిష్టం సత్ జ్ఞానశబ్దవాచ్యం భవతి తదేవ తత్ర తదర్థాకారబు
బుద్ధివృత్తివిశేషణాంశోపహానానుగమ్యమానం ప్రకాశమాత్రస్వభావం జ్ఞానశబ్దస్య లక్ష్యం భవతి తదిదముచ్యతే జడవిరోధిరూపమితి తథాఽనృతజడరూపప్రపంచవి
రోధిత్వేన విలక్షణస్వభావత్వేన రూప్యతే లక్షణయా జ్ఞానపదాభ్యామిత్యనృతజడవిరోధిరూపమిత్యర్థః సత్యజ్ఞానాత్మకం పరమం పదమిత్యుక్తం భవతి
యత ఏవముక్తలక్షణం పరమపదస్వరూపం తత్ ఇదమేవ పరమపురుషార్థరూపమపీత్యభిప్రేత్య తద్విశినష్టి త్రయమలబంధనదుఃఖతావిరుద్ధమితి అంతత్రయ
విరుద్ధమితి శ్రుతిగతానంతపదలక్ష్యత్వాత్ పరమపదస్యానంత్యం దేశతః కాలతో వస్తుతస్త్రయస్వానంత్యం తన్నిరూప్యతే తదంతత్రయవత్ యథా ఘటాదివదేవాద్యంతత్రయవత్
అభూత్వాభావిత్వాత్ భూత్వాఽభావిత్వాత్ తత్కాలతోఽన్తవత్ మూర్తత్వాద్దేశతోఽప్యన్తవత్ వస్తుతోఽప్యన్తవదన్యోన్యాభావప్రతియోగిత్వాత్ ఆకాశకాలదిశామప్యంత

విశ్లేషః పరమపదైకనిష్ఠారూపభక్తివిశేషపరివారాయత్తప్రపత్తిరితిః స● గ్రంథకరణే ప్రవృత్తోస్మీత్యభిప్రాయః కింతత్పరమపదంయదభీష్టవనం ప్రతిజ్ఞాయతన్నిత్యేత్యత్రా
3 యాంతస్యవాచామగోచరదితంతదితినిర్దేశ్యమశక్తేః సత్యజ్ఞానాదిపదైర్వేదాంతేషు యథాతదావేదగతి తథాలక్షణయాతత్స్వరూపంజ్ఞాపయత్తత్రాన్యతబుద్ధవిరోధిరూపమిత్యా
దిపదద్వయేన అన్యథంతద్యదప్తీతి యత్రయేసాత్మనా ప్రతీతం సత్తదేవ తత్రతేసాత్మనానాస్తీతి ప్రతీతిగోచరః యథాపురోదేశేన దమిత్యుల్లిఖ్యమానం రజతమిదమితి ప్రతీ
తం సత్యమయాంతరేశుక్తిరియంనరజతమితి పూర్వప్రతీతివిపరీతస్వభావతయాగృహ్యతే తదాతత్రపూర్వదృష్టమన్యథమితి ప్రసిద్ధంలోకే తథావప్రతిపన్నోపాధౌ
నిషేధప్రతియోగితయావ్యవస్థాయమానమన్యథమిత్యర్థః బుద్ధమితితద్బుద్ధిర్యతే యస్యవ్యవహారే స్వవిలక్షణస్వభావంప్రకాశనియమేనాపేక్షతే యథాఘటపటాది
స్వవిలక్షణస్వభావంబిప్రకాశంస్వప్రతిబద్ధవ్యవహారేపేక్షతే అన్యథంవతబుద్ధంచేత్యన్యథబుద్ధం సహాబాధ్యమన్యథత్వాం వ్యక్తివరతి వికారస్యబుధాత్మనో వాచారంభణస్య
శ్రవణాత్ నాప్యన్యథత్వంబాధ్యావశ్యభవరతి మిథ్యారజతాదేరుక్తబాధ్యలక్షణయోగాత్ తథావముధ్యాదిదేహాంతమధ్యాత్మమధిద్దైవంవబుద్ధంస్వవిలక్షణస్వభావవేద్యత్వాత్త
ఙ్ప్రపంచాస్తేనిరూపయిష్యమాణత్వాత్ తథాన్యథంవైతచ్ఛుక్తిరజతాదివత్ ధాగమాపాయిత్వాత్ తథానాన్యథవిరోధిరూపంసత్యత్తల్లక్షణం సత్యశబ్దోపాలోకే ప్రతీతా
న్యథబాధావధిభూతేషు శుక్తిదమంశాదిషు ప్రసిద్ధః తం శుక్తేః సత్యారజ్జుః సత్యామరీచికా సత్యేత్యేవమిదం సత్యమిదం సత్యమితి శుక్త్యాదివిశేషపరత్వే తయైవతమ్యః సత్యశ

తస్యపుర్థానాం స్వాతంత్ర్యవిద్యాతి తద్విరుద్ధం ముక్తత్వం స్వాతంత్ర్యం తదిదము వ్యతిబంధనవిరుద్ధమితి తథా చ వము వ్యవహారః నో వశాదౌ వ్యవస్థాపనం విముక్తస్యైవ ముఖ్య
తన్నిత్యాదిశ్రుతిగతం ముక్తపదం తత్ర దర్థానుగతసత్త్వస్మాత్ పరమపదం లక్షణయా మోక్షయతీతి నిత్యముక్తపరమపదమిత్యర్థః తథా దుఃఖావిరుద్ధం
నైతత్పరమపదం స్వార్థే తద్ధి తత్ దుఃఖవిరుద్ధమిత్యేతత్ దుఃఖవిరుద్ధం పాసుఖమితి లోకే ప్రసిద్ధం నిరుపాధికప్రమాస్పదం తస్యైవ లౌకికవిషయవిశేషభోగనిబంధ
నతయా నానావ్యపదేశాస్పదం భవత్యన్నసుఖం పానసుఖం శయనసుఖమిత్యాదినా తత్ర సర్వత్ర సుఖమిత్యనుస్యూతం దుఃఖవిరుద్ధాకారం తత్ర ద్వయోపరక్తాంతః
కరణవృత్తివిశిష్టాకారేణ సుఖశబ్దవాచ్యం విశేషాంశపరిత్యాగేనానుగతమవిశేషమనవచ్ఛిన్నమానందో బ్రహ్మేత్యాదావానందపదేన లక్ష్యత ఇత్యర్థః తథా చానవచ్ఛి
న్నపరిచ్ఛిన్నం శుద్ధస్వతంత్రనిరుపాధిప్రమానాస్పదప్రపంచవిరోధిసత్యజ్ఞానానంతశుద్ధముక్తపరమానందరూపం విష్ణోః పరమపదమితి ఫలితం లక్ష్యం వస్తునిర్దిష్ట
మితి అత్ర తత్తత్ప్రపంచాకారవిరోధిత్వేన లక్ష్యతయా తావల్లక్ష్యాకారభేదప్రతీతావపి న తస్మిన్నాకారభేదో భేదధర్మభేదో వా పరమార్థతోఽస్తి తదనిరూపణాత్ అతః సత్య
జ్ఞానాదిపదలక్ష్యం చిదేకాఖండైకరసం వస్త్వేవేదమత ఇతి తాత్పర్యార్థః ఇదానీం ముక్తలక్షణపరమపదస్య తాదృశత్వే శంకాం వారయతి తత్ర సువ్యక్తత్యాగికాష్ఠత్వాత్తస్య
మస్యవిదాశక్యసిద్ధం యో ధాత్ర్యమావా అతిని కేడమితి జ్ఞాతురాత్మనోఽతిసంనిహితం తస్య స్వరూపమేవ సతతదృష్టం తదిత్యర్థః అత్ర చిత్తవృత్తి వ్యక్తేస్తత్ర కోదయి

వత్త్వం వస్త్వంతరకృతపరిచ్ఛేదలక్షణం ప్రసిద్ధమేవ దేశతః కాలతశ్చాంతవత్త్వం తు తేషాముత్పత్తిప్రలయశ్రుతినిరూప్యం తథా చేదమేవమంతవదిదమేవమంతవదితి
యస్మిన్ననుగతే సత్యబ్జానాత్మకైవగవస్త్రాయతే తత్రాంతవతామవచ్ఛితయానుస్యూతాకారమంతవిరోధితయానంతపదేన తదేవ పరమపదమావేద్యత ఇత్యర్థః॥ అ
త్రాంతనిషేధాత్మకత్వాదనంతత్వస్యాంతపదవ్యుత్పత్త్యైవ తద్వ్యుత్పత్తిరవగతా ప్రతియోగిప్రసిద్ధివ్యతిరేకేణ తదభావే వ్యుత్పత్త్యనపేక్షణాత్ తథా చానంతపదమంత
వద్వస్తునిషేధం వదశవ్యనిషేధానుగతమవధిం లక్షయతీతి యుక్తమనంతపదస్యాపరమపదజ్ఞాపకత్వమితి తథా మలవిరుద్ధం కైవల్యం పరమపదం మలశబ్దేన తత్ప్రసిద్ధం
యద్వస్తుయాథాత్మ్యప్రతీతిప్రతిబంధకతయా ధాపంకదిగ్ధమాదర్శాది తద్విరుద్ధం చాపగతమలత్వేన వ్యవహ్రియమాణం శుద్ధమితి ప్రసిద్ధం తథా చ పరమపదస్వరూ
పావభాసప్రతిబంధకతయా నాద్యనిర్వచనీయావిద్యానృతేన పాప్మత్యాద్యా ఇత్యాద్యనేక[illegible]తిషు పరమాత్మవస్తుయాథాత్మ్యావభాసప్రతిబంధకత్వేన ప్రసిద్ధాస్సైవ తస్యా
శుద్ధికరీ చేత్యాత్మని మలాంత్రస్యాపి సత్యమశుద్ధాస్మీతి ప్రత్యక్పదార్థోఽమన్యతేఽప్రస్తావితమివ వస్త్రాది తథా వశుద్ధమపాపవిద్ధమిత్యాదిశ్రుతిపదం క్షాలనాదినా సంస్థ
తేషు పదార్థేష్వయం శుద్ధోఽయం శుద్ధ ఇతి శుద్ధపదవాచ్యతయావగమ్యమానేషు గతపో తద్వ్యుత్పత్తికం సచ్ఛుద్ధపదం తత్ర వ్యవశేషాంశపరిత్యాగేనానృతావిద్యాదిమల
రహితం పరమం పదం విశదయతి తదిదమనువృత్తమలవిరుద్ధమితి తథా బంధనవిరుద్ధం కైవల్యం పరమం పదం బంధనం హి రజ్జుకాష్ఠలోహాదిభిర్నిగ్రహాణాం ప్రసిద్ధం

స్యాజ్ఞానకల్పితజగత్పరమేశ్వరత్వజీవత్వాదికలుషీకృతభూమస్వభావస్య వికల్పస్వభావమస్మీతి రస్తమోహా ప్రత్యక్చితిర్విజయతేనుభవైకయోనిః ౹౹౨౹౹
ద్వా
ననుప్రత్యక్స్వప్రకాశైకాత్మప్రపంచస్యపరమార్థత్వాత్తద్విరుద్ధం పరమపదస్యానృతాద్యాత్మకప్రపంచవిరుద్ధసత్యాత్మతా ప్రత్యగేకరసతా చేతి చేత్తత్రాహాస్యాజ్ఞానకల్పితేతియ
ద్వా సత్యజ్ఞానాదిపదైరనృతాదిప్రపంచవిరుద్ధాకారస్వభావసత్యత్వాద్యనుగతం ప్రత్యగఖండం పరమం పదం లక్షణయా బోధ్యత ఇతి యదుక్తం తదయుక్తం వాచ్యా
ర్థలక్ష్యార్థయోః సంబంధాసంభవాత్ నహి విరుద్ధస్వభావయోస్సత్యమిథ్యయోః సంబంధో విద్యతే అసంబంధినశ్చ న లక్ష్యలక్షణభావ ఇతి చెన్నైవం వస్తుతః సంబంధాభా
వేపి యథాకథంచిత్సంబంధోపపత్తేర్నోక్తదోషావకాశ ఇత్యభిప్రేత్యాహాస్యాజ్ఞానకల్పితేతి స్వశబ్దేనపూర్వశ్లోకనిర్దిష్టం పరమపదం గృహ్యతే తదాశ్రయం తద్వి
షయం చాజ్ఞానం తేన కల్పితం జగత్కార్యకరణసంఘాతరూపమద్వితీయమధ్యస్తం తస్మింజ్జగతి యదుపాదానత్వేన నిమిత్తత్వేన చానుగతం తత్పరమేశ్వరత్వం త
త్రైవసంఘాతద్వయాత్మకే జగత్యహంమమాభిమానితయానుప్రవేశేనవ్యవహారయోగ్యతాపత్తిర్జీవత్వం తథా చ సర్వధర్మస్తానాద్యజ్ఞానకల్పితానియానిజగత్ప
రమేశ్వరత్వజీవత్వాన్యేతాన్యేవాదిర్యేషాం విశేషాస్తైః కలుషీకృతోమలినీకృతో భూమస్వభావో బ్రహ్మస్వభావః పూర్వశ్లోకే లక్షణయా యస్యాః ప్రత్యక్చితేః స్వాజ్ఞానకల్పి
తజగత్పరమేశ్వరత్వజీవత్వాదికలుషీకృతభూమస్వభావ అత్ర భూమశబ్దేన స్వభావవచనః కింతు భూమాసంప్రసాదాదధ్యుపదేశాదితి న్యాయేనాత్మా లక్ష్యత ఇతి
వివక్షితభూమస్వభావేత్యుక్తమితి ద్రష్టవ్యం తథా చ ప్రత్యక్చితేః స్వాస్యాజ్ఞానకల్పితజగత్పరమేశ్వరత్వజీవత్వాదికలుషితపూర్వశ్లోకోక్తపరమపదలక్షణస్యాజ్ఞాన

తేనాహంకారస్య సంతి వస్తు ప్రాప్త్యుత్క్రమిత్యాశంక్యా వారణయా తీర్థ్యుక్తం। తేన సంనిధానం తాదాత్మ్యమేవేతి సూచ్యతేనయా ప్యాయూత్త్ర్యోః స్వతంత్రయోః ప్రత్యగ్బ్ర
హ్మణోరుల్లేకప్రసిద్ధం న్నైకత్వం సంభవతి తథా చ ప్రత్యగాత్మపాత స్వరూపత్వమేవేదాతి నికేశవాదర్థః। ననుకథమవికారి పరమపదస్య కత్యర్థ తాపాదివికారవదా
త్మైత్మ తేతాశంక్యాయామాహ విక్రియమితి ప్రత్యగ్భిన్నత్వే ఖవిక్రియం కూటస్థమిత్యర్థః। సహాప్రత్యగాత్మనోపిస్వతో వికారిత్వమస్తి పరాధ్యాసమంతరేణ
తస్మిన్ప్రదనిరూపణాదితి భావః। యత్తదుక్తం భవతి మూలరాశిశబ్దనిర్దిష్టః సత్త్వగుణప్రధానకారణమాయయా యాం విక్షేపలక్షణాయాం ప్రతిబింబితశ్చిద్ధాతుస్తద్గతా
జ్ఞానావివిక్తతయా తత్తద్వ్యాపృత్య ఈశ్వరో భవతి రజస్తమః ప్రధానావిద్యాదిపదనిర్దిష్టకార్యావస్థబ్రహ్మణి ఆవరణలక్షణే ప్రతిబింబితః సవవిద్యాతుస్తద్గతా
జ్ఞానావివిక్తతయాత్వంపదవాచ్యో జీవోభవతి తత్రోభయత్ర కార్యకారణలక్షణోపాధ్యంశపరిత్యాగేనాన్వయ్యమానం స్వతో ఽవిక్రియం కూటస్థం సచ్చిదానందాత్మ
త్మైకప్రత్యక్స్వరూపం పరమం పదం సిధ్యతీతి అత్రాన్వితమఖండవిరోధరూపమవిక్రియమితిపదత్రయేణ తత్పదార్థస్త్రైకాగ్నేన విశేషేణాంతరవాక్యార్థో దర్శితః అతిని
కట్టమవిక్రియమితి చ తస్య కూటస్థప్రత్యగాత్మైక్యం మహావాక్యార్థో దర్శితః। ద్వితీయవిశేషణేన యథానిర్దిష్టస్యైవ పరమపదస్య పరమపురుషార్థత్వ
మవిద్యాతత్కార్యసంబంధాభావాత్ప్రాప్తానవచ్ఛిన్నపరమానందత్వలక్షణం నిర్దిష్టమితి స్తోతృప్రవృత్త్యంగతయాశాస్త్రీయవిషయప్రయోజనే ఉక్తే వేదితవ్యే॥౧౧॥ ఏకాదశః॥

పాయిస్స్వయం ప్రకాశస్వభావాత్మనా లక్ష్యం న భవతి ప్రత్యక్త్వేతి శబ్దనిర్దిష్టం విష్ణోః పరమం పదమితి న కించిదనుపపన్నమిహేతి భావః ॥ యద్యుక్తం ॥ యత్ప్రత్యక్త్వప్రమాణావ
మసత్యపరాన్నిషిద్ధం ప్రశ్నోత్తరణవిశ్వాసాత విశ్వాసగమేకం స్వైతన్యమాత్రం పరమార్థనిబుస్వ[illegible] భావం ప్రత్యగ్ం న మన్యుత మహాం ప్రణవౌ స్సనిత్యం యుడు కాయ వన్నైవమ
ప్యనుపపత్తిర్వ్యక్తశ్రుతియహో ఋగబ్జై వైశ్వరాదిర విత్యాత్కల్పితత్వైప్రమాత్వప్రమాణశాస్త్రాదిరపి తద్భావాన్నిర్భాత్యేపతి కథం తత్ఖ్యం పరమపదప్రమితిరుపపద్యత
ఇతి పత్రావాప్రత్యక్త్వప్రకాశకమితి అత్రేదం ఖవాస్పృష్టవ్యః కింప్రమాత్వాదిరసత్వైత్యతః పరమపదసిద్ధిర్న భవతీత్యుచ్యతే కిం వా భవత్యపి సా వాస్త్ర వీన భవతీతి ఆద్యే
పిస్వరూపస్ఫూర్తిలక్షణసిద్ధిర్నభవేద విద్యాప్రతిబంధనివృత్తిరూపా వేతి తత్ర నాద్య ఇత్యాహ ప్రత్యక్త్వప్రమాణకమితి ప్రత్యగితి సర్వాంతరం విశదానందరూపమాత్మతత్త్వము
చ్యతే తదేవప్రమాణం ప్రమితిర్యస్యాస్యత సర్వపరమపదాఖ్యస్వరూపస్య తత్వప్రమాణకస్త్రమితి విగ్రహః సర్వేషాం విశేషణానాం ప్రత్యగ్ం న మన్యుత మిత్యనేన విశేష్యేణ
సంబంధః తస్య స్వరూపస్ఫురణం ప్రతి న ప్రమాత్రాద్యపేక్షా నిత్యస్వప్రకాశచైతన్యరూపత్వాదితి భావః ద్వితీయం ప్రత్యాహాసత్యపరాన్నిషిద్ధమితి పరాగితి చైతన్యాద్భాస్యం
దృశ్యముచ్యతే న సత్యః పరాన్నిషిద్ధో విద్యాతత్కార్యరూపబంధలక్షణో యస్మిన్స తథా తం తథా చావరణవిక్షేపావిద్యానివృత్తిరూపఫలస్యాపి పక్షానురూపాబలి
రితి నాయి నావాస్త్రవనివృత్తిరూపస్య వ్యవాస్తవత్వాన్న తత్ర పారమార్థికప్రమాత్రాద్యపేక్షేతి భావః యదుక్తం సత్య ఆశంకాపితం పరాగర్థః ప్రత్యక్ దశత్వే విదయుతా విసశ్వత్య

ద్వారా జీవేశ్వరజగదాకారేణ వివ్రియమాణా సతీ త్రివిధస్య భువనస్య కార్యకారణతదుపాధిసంసృష్టత్వాత్ త్రిభువనధర్మకస్య యోనిరఖిలవ్యక్తిస్థానమవిద్యా
౬ సంభూతాప్యవిద్యయా తే సర్వత్ర సత్తాస్ఫూర్తిప్రదత్వేనానుగతో ఽధిష్ఠానాత్మా స్వయమపి ప్రవర్తత ఇతి యో బ్రహ్మా బ్రహ్మ జీవేశ్వరభావనామభ్యాం కల్పితత్వముత్తరత్ర స్పష్టీ
భవిష్యతి ఏవం సతి ప్రపంచస్య పరమార్థత్వాభావాత్ కార్యకారణోపాధిభిర్ధర్మాంతరేణ స్వతో జీవేశ్వరభేదాభావాన్న ప్రథమబోధస్యార్థవత్త్వం తథా యద్దృష్టప్రపంచ
స్యస్యావిద్యాద్వారా కారణత్వేనానుగమాత్ పరమపదస్య వాచ్యార్థసంబంధి సతి లక్ష్యత్వాపత్తిర్ద్వితీయమపి బోధ్యం నిరవకాశీకల్పితమేవ నన్వేవం స్యావిద్యాద్వారావివ్రి
యమాణాయాః ప్రవృత్తేః ప్రథమవివ్రియత్వముక్తం సంగచ్ఛత ఇతి తత్రాహ స్వాభావికస్వమహిమ్ని స్థితిరితి స్వాభావికో ఽద్వితీయో ఽనర్థో నిరాయో మహిమా కూటస్థస్సచ్చిదా
6 నందలక్షణస్తస్మిన్నేవ స్థితిరవస్థానం యస్యాః సా తథా సద్భగవాన్ తస్మిన్ప్రతిష్ఠిత ఇతి స్వే మహిమ్నీతి శ్రుతేః తథా చ కల్పితప్రపంచాశ్రయత్వేన భాసమానమపి పరమ
పదం స్వాభావతః సదా కూటస్థమేవేత్యర్థః నన్వవిద్యావతః కూటస్థత్వం విరుద్ధమవిద్యాయాః స్వాశ్రయవికారహేతుత్వాదిత్యత ఆహ అస్తమోహేతి పరమార్థతో
నిరస్తమోహా మోహాశ్ఛన్నాశ్రయజ్ఞానస్య సూర్యాదివాంధపరికల్పితాంధకారవదవస్తుత్వాత్ నవామోహాపి తేనావస్తునా తేన పరమార్థవస్తుస్వభావో ఽవిహాన్యత ఇత్యర్థః
తస్యాస్యాజ్ఞానకల్పితకార్యకారణానుగతస్వభావా సా వివిక్తా కారేణ ద్వంద్వరూపదవాచ్యం తదుత్పత్తిస్థితిలయావధితయా తదవస్థాసాక్షితయా చ సద్బుద్ధ్యా తేనానాగమా

షష్ఠీభూతిగుణక్రియాదిరహితే ప్రవృత్త్యసంభవాన్న పరమపదస్య సాక్షాత్ప్రమాణవిషయత్వమస్తి తథాపి కథవిలక్షణయోపనిషదావాక్యైస్తత్స్వరూపమావేద్యత ఇతి భావః॥
తథాచ శ్రుతయః అన్యదేవ తద్విదితాదథో అవిదితాదధి అశబ్దమస్పర్శమరూపమవ్యయం తథారసం నిత్యమగంధవచ్చ యత్ అన్యత్ర స్మాత్కృతాకృతాదిత్యాద్యాః ఉక్తం
విశేషణమేవ విశేషణాంతరేణ సంబధ్యత ఇతి ఏకమితి ఏకమేవాద్వితీయమితి శ్రుతేరేకరూపమిత్యర్థః నహ్యేకమేకరూపం వస్తు పరిణమతే ఆరభతే వా న వా సంభవ్యన్యతేరప
రమార్థత ఇతి న తత్కారణం కస్యాపి భవతి ఆకాశాదేస్తథావిధస్య కారణత్వాదర్శనాన్నాప్యేకరూపం క్వాపి వార్తితం సంహతం వేరూపలబ్ధమస్తి అతః కూటస్థాసంగానవయ
వాద్వితీయచిదాత్మనో న కారకత్వారంభావాస్త్రప్యోస్తీతి భావః నను తథాప్యేకత్వమేకరూపత్వం చాస్య సిద్ధం తదన్యతారత్వార్థవిరోధాత్కారణమనేకత్వం సక్షకసంభవాదిత్య
త ఆహ అద్వైతస్య మాత్రపరమార్థ నిబుస్యతా ఖ్యావమితి ద్వైతస్య స్వాభావికత్వే వాంతరయోగే ప్యవిరోధ ఇతి శంకాయామయముక్తం మాత్రేతి విజ్ఞానఘనమేవేతి శ్రుతేరస్త్వై
తస్య స్వధర్మత్వం ధర్మాంతరయోగో వాస్తి తదర్థః అద్వైతస్య మాత్రమేవ నిఖిలమసాధారణం రూపమస్యేతి తథోక్తం ఏతేన కారకధర్మాదిభేదద్వైతనిష్ప్రపంచత్వాద్వైతస్య నిరస్తం
అకార్యరూపాఖ్యానధర్మకత్వే ఖ్యాపితే పరమార్థేతి విశేషణం సభావీయవిభూతీయస్వగతభేదరహితమఖండరూపమిత్యర్థః అతో వయవాదీనాం వ్యావర్త్యా
కారాణాం భేదాదనేకైః శక్యైర్నిర్దిశ్యమానోపాధేయవస్తుత్వవిశేషోస్తి ప్రతిపత్త్యుపాయమాత్రత్వేన కల్పితత్వాదవస్తుత్వాదితి భావః ఏవం ప్రథమశ్లోకార్థముపపాదితముపసం

ష్టిన్నిత్యసత్యపరాక్రమ్రనైదస్త్రమితి విగ్రహః తథా చ ప్రమాణవృత్త్యా బాధ్యమానః పరాగర్థో యథాత్మతయా వివేయ్యతే తస్యాభ్యుత స్వభావ వథితయా బాధవిషయత్వథావా
దసత్యప్రమాణబాధితాస త్యప్రపంచాధిష్ఠానతయా సత్యరూపైవాత్మనః సిద్ధిరితి భావః ౹ అతేన పరమః పద్ఘ్నః పి ప్రతిష్ఠిప్స్యా వెతితవ్యః ౹ ల తదుక్తం భవతి స్వరూపస్య నిత్యసి
౭ ద్ధతయా ఽజ్ఞానాపేక్షత్వాన్న తత్ర ప్రమాణమపేక్ష్యత ఇతి ప్రమాత్రాదివాస్తవత్వావాస్తవత్వచింతా తత్రానిరర్థికా యథా వ్యావహారికం పితబంధనివృత్తిఫలప్రమాణం ప్రమాత్రా
ద్యపేక్షాస్తి తథాపి న పరమార్థత్వం ప్రమాత్రాదేరపేక్ష్యతే స్వరూపతో మిథ్యాభూతాదపి ప్రతిబింబాదర్దర్శనాద్బింబార్థసత్యార్థప్రమితిదర్శనాత్ తథా చ ప్రమాత్రాదీ
7 నాం బాధ్యత్వలక్షణం పరమార్థత్వమప్రయోజకమయుక్తమాద్యబాధాదర్థక్రియాకారిత్వేన సత్యత్వం తు ప్రమాత్రాదిష్వపి న హీయత ఇతి కథం తత్ప్రపంచవ్యావర్త్య పరమం పదసి
ద్ధేనానుపపంనం ౹ కించిదితి కించ పరమపదస్య న సాక్షాత్ప్రమాణవిషయత్వయోగ్యతాస్తి తద్వారకభూంతమాభ్యాం బాధతో ఽపి న తస్వరూపసిద్ధిః ప్రమాణాపేక్షైత్యత్రీప్రత్యవి
శిష్టప్రశ్నేన కారణవికారవిభాగమితి ప్రశ్నే ఽద్వైసో నిత్యనివృత్తిః కారణత్వవికారత్వే యోఽయస్మిన్ యస్మిన్ కారణత్వం వా కార్యత్వం వా కదాపి నాస్తి తదర్థం సపానిర్ధర్మ
కే వస్తుని ప్రమాణప్రవృత్తిరస్తి ధర్మాణ్యకయాపి కశ్చిష్ట్యయా కార్యకారణభావం న వ్యాప్య చరంతి తిరూపాదిరూపక్వా ఽర్థధర్మణా నైవ పరమపదే ప్రత్యక్షప్రవృత్తిరయోగాత్ ద్విత్రష్ట్వా
ప్త్యాదిమూలకస్యానుమానాదేరపత్వాదేరప్యపంభవాత్ సామానకలో దృష్టానుమానస్య చ ప్రమాణసిద్ధిసంభవనాపాతత్వాపి స్వతో వస్తుతత్త్వానిష్ఠ్యా యుక్తత్వానుపపత్తేః శబ్దస్య చ

సంజ్ఞాపయతి విశ్వవివర్తపాతేనాతిత్వేశ్వరస్య విశ్వాకారవివర్తేన పౌంతుః స్రష్టృవ్యార్థస్యాపేతేనర్నిమిత్తకారణం తదస్వాపాయా ఇత్యర్థః । ఈశ్వరో హి సృష్టికాలే ప్రాక్స్వాత్మన్యే
కీభూతాం ప్రథమనిశ్వాసప్రసూతాం స్వార్థగ్రథితాం శ్రుతిమూం పలబ్ధ్వా తత్ప్రకాశితమర్థం బూతం సృజతీతి స్మృతిః తథావయం త్రయః । అతే అస్యాగ్రిమం తవ స్తిరః పవిత్రమాశవః
విశ్వ నవ్యస్య శ్వఃగతి క్రావస్థానంచాస్యపత్వ్యతే యత ఇతి ప్రైత్రబూ ఇతి వేవానస్య బుతాం సృగ్రమితి మనుష్యాన్ నిందవ ఇతి పిత్నాంస్తిరః పవిత్రమితి విగ్రహానాశవ ఇతి స్తోత్రంవి
శ్వానీతి శస్త్రమభిసౌభగేత్యన్యాః ప్రబూ ఇతి తథావేదస్యస్వార్థబోధనామర్థ్యస్య సవాబుత్వాత్తత్వ్యుత్క్రంతస్య పరము పదత్వ్యే నిరపేక్షం నిరపవాదం ప్రామాణ్యమిత్యర్థః
యశ్చ శ్లోకం యప్రారంభః ఫలినః ప్రసంనవ్యాధయో యచ్ఛైష్ఠిరశ్వామపి సోపి తద్విశ్వస్య శ్వాపలం విఫలతామాయాం త్యుపాయో ద్యయాః విష్ణ్వేశ్వర్యమేతో నిరంతరశమభా
తయస్త్యైవ విశ్వప్రభోః సోయం విష్ణ్వపాతేరతో విభుయతే విష్ణ్వీశ్వరో విశ్వాకృత [illegible] మంగలాచరణద్వారా స్వగ్రంథే శాస్త్రీయ విషయప్రయోజన సంబంధా
లాని సంజ్ఞాప్యేదానీం తత్ర విష్ణుప్రస్సరణా యమవాగణపతిం పూబు యస్త్రా ఇతి ఆరంభః ఫలిన ఇతి సోయం విష్ణ్వీశ్వరో విభుయతే సపోర్తృ [illegible] వర్తత ఇతి సంబంధః
కేం లక్షణః విశ్వకలద్విశ్వస్య కర్తా తత్కృత్యాణాం ప్రభూపతీనాం విఘ్నాపహారణాద్వా విభుకర్తే [illegible] నవానా విఘ్నాపసృష్టానామభిమతకార్యం సిద్ధ్యతీతి తదుపసర్గనివృత్తి
స్త్వైసగణపత్యనుగ్రహం విజేతి యయుత్రమస్య విశ్వస్త్రీత్యాత్త్యమిత్యుపపాదయతి ప్రారంభా ఇతి ఫలనాం ద్వినస్పష్టా సాధ్వస్తరార్థః యతవ వయతేరా యస్త్వైవ విశ్వప్రభో విశ్వస్మి

పారంస్త్రత్రవమస్కారరూపం మంగళకరణమనువర్తయతి ప్రత్యగ్భిన్నమమృతమహం ప్రత్యగాత్మాస్మి నిత్యమితి అవ్యాహతమప్రచ్యుతైకస్వభావం విష్ణోః పరమం పదరూపం
ప్రత్యగ్భిన్నం ప్రత్యగాత్మాభిన్నం నిత్యం సదానందం ప్రత్యగాత్మాస్మి తద్విషయమేవ వాఙ్మనసాం కాయప్రవృత్తీనాం విషయ ఇత్యస్మిన్నర్థే యథా శ్లోకం యథా ప్రత్యక్షే శక్తిరశేషవస్తు
5 ప్రకాశనే క్షమా యత్ప్రకాశేన యస్యాః విద్యా ఇతి విశ్వవివర్తహేతోర్మాయామితాం భావయంత్యశక్తిం యతః తదేవం త్రిభిః శ్లోకైః పరతత్త్వానుసంధానాత్మకమంగలా
చరణాద్యుపేనవేదాంతశాస్త్రీయవిషయప్రయోజనాదిర్దర్శితా ఇదానీం ముక్తలక్షణవస్తుతత్త్వప్రవర్తమానానాం వేదాంతానాం ప్రామాణ్యం సంభావయన్ వేదాత్మికాం వాగ్దేవతాం
నమస్యతి శబ్దోత్పత్తికశక్తిరితి తాం వాచం నమామి ఇత్యన్వయః తస్యా నమస్కార్యత్వే హేతుం సూచయంస్తాం విశినష్టి అశుంత్యశక్తిమితి అలౌకికశబ్దార్థతత్త్వాత అస్యాః శక్తిః
8 పృథక్త్వే తత్స్వరూపేక్షితం యుక్తం యథార్థయంత్రశక్తిత్వమస్యాః సాధయతి శబ్దోత్పత్తికేతి యస్యాః వాక్యశేషవస్తుప్రకాశనే శబ్దోత్పత్తికేశక్తిః కార్యవశేన విజ్ఞా
యత ఇతి సంబంధః యస్యా హి మానాంతరవశేషవస్తుప్రతిపాదనే శబ్దోత్పత్తిర్యుత్పత్తిసిద్ధా సహజైవ న కృత్రిమా తేన సంకేతితా శక్తిః సామర్థ్యం కార్యవశే నాలౌకికదేవత
థవార్త్యస్వర్గాపరబ్రహ్మత్వత్వయా ఇదయ కార్యవింగెన విజ్ఞాయతే తామిత్యర్థః యద్వా అశేషవస్తు పరం బ్రహ్మ సర్వస్యాత్మతయా పదనిష్ఠానత్వాద్వా స్వప్రకాశలక్షణాత్మత్వా
జ్ఞాపనం తత్ప్రసాదాబాశక్తిః కార్యవశేన సర్వప్రమాణాగోచరా తత్ప్రమేయస్వభావపరతత్త్వస్ఫూర్తిరూపకార్యవింగెన విజ్ఞాయత ఇత్యర్థః తాదృశం సామర్థ్యమస్యాః

శైదాస్త్ర శ్వాస్వరత్నానిరత్నవదర్థాఖిల్యం ఋక్తత్వాదుఖేదత్వాత్సర్వార్థః॥ ౭॥ శ్లో॥ కం॥ వక్త్రారవిందాద్యయమివనితా సరస్వతీ సర్వార్థసమన్వితాసేత నిరస్త దుస్తర్కకలంకపం

కాసమామితం శంకరమార్యం శ్రీం ... కయుసూత్రకారం ఋ బు యుత్వా తద్భాష్యకారమాహా ఆర్యం నమస్కరోమి॥ వక్త్రారమితి నిత్యావేదలక్షణా సరస్వతీ యమివ వక్త్రారం స్వ

వ్యాఖ్యాతారమాసాద్య ప్రాప్యతేన వ్యాఖ్యాయమానా సర్వార్థసమన్వితా స్వావఖిత్రతాఢయుక్తాసేదభూతా కథం భూతా సతీ నిరస్త దుస్తర్కకలంకపంకా దుస్తర్కైర్వా ...

క్షితప్రత్తర్కః॥ సపవకలంకో లాంఛనం మాలిన్యం తల్లక్షణః పంకో నిరస్తో యస్యాః సా తథోక్తా దుస్తర్కాన్ నిరాసేన వ్యాఖ్యాయమానేత్యర్థః॥ తం శంకరం శంకరాచార్యమ

ఖిలతాం ... బ్రహ్మవిద్యార్థిభిః పూజితచరణం నమామీత్యర్థః॥ ౭॥ శ్లో॥ కం॥ యదీయసంపర్కమవాప్యకేవలం వయం కృతార్థా నిరవద్యకీర్తయః॥ ఋగత్సుతే తారితశిష్య

పంక్త్రయో బు యం తి దేవేశ్వరపాదరేణవః॥ ౮॥ ... హానీం ప్రాక్షిష్య గురుం సురేశ్వరాచార్యమాహ ఋ యుతి యదీయసంపర్కమితి తే దేవేశ్వరపాదరేణవో ఋగత్సు

సంసారమండలే బు యంతి తిమో బు నా ఋ యుప్రకారమేవ వదన్నాదరేణాల న్విశేష్టి తారితశిష్యపంక్తయ ఇతి తారితాః సంసారసముద్రపరం పారం ... పరమంప

దం బ్రహ్మవిద్యాఖ్యం తారోపదేశనప్రాపితాః శిష్యపరంపరా యైస్తే తథా తే కే ఇత్యపేక్షాయామాహ యదీయేతి యేషాం పాదరేణూనాం కేవలం నిమిత్తభూతం వినా సంపర్కమవాప్య

నిరవద్యకీర్తయః సమవిఘాతసత్కీర్తయః సంతః కృతార్థా వయం భూతాస్త ఇత్యన్వయః యేషాం గురూణాం చరణారఋహాపప్యేవం విధః ప్రభావస్తేషాం మహిమాత్రైనవ

నస్వతంత్రస్య విశ్వైశ్వర్యస్య సర్వేశ్వరత్వం నిరంకుశమనివారితమభూదితి బ్రూమః తత్రేతి శేషం వనువిరంకుశైశ్వర్యవానస్మాన్న గణయిష్యతీతి చేదథమేతదనుసరణే నా
స్మదిష్టసిద్ధిరితి తత్రాహ విశ్వపితేతి తత్రేతి స్వయమేవ విశ్వస్య సర్వస్యకేత్యేవ గర్భస్య పితా తత్కారణస్య ద్దార్థం రతః ప్రవృత్తం తత్ర విష్ణ్వాప్తిం ప్రతినాం స్వతో ఘటవాదేవ
4 ఘటతి సోపి తత్తాత్పర్యధనాయాం న ఘటతీతి సభూబుధ్న్యతోర్థః యుక్తముక్తం యువా వాగ్విస్తరా యస్యభ్యుపాత్తరంగా విలాతడం వస్తూని తత్త్వబోధరత్నాని తర్కప్రసరత్ప్రకారాః పునాప్యస
వ్యాసపయోనిధినః యుఙయుతృష్ణాదానీం యస్యరుపాపరాభక్త్యర్థా దేవే తథా గురౌ తస్యైతే కథితా హ్యర్థాః ప్రకాశంతే మహాత్మన ఇతి శ్రుతిమూలశ్రుత్యవిద్యారం శ్రీదేవతాభక్తిం విధాయ
గురుభక్తిం విదధానః ప్రథమం సర్వగురుం శాస్త్రప్రణేతారం శ్రీవేదవ్యాసం సముద్రాత్మనా రూపయన్ ప్రార్థయతే వాగ్విస్తరా ఇతి అసౌ వ్యాసపయోనిధిర్మోః సా నస్తునా ఉపవి
9 త్రయతు స్వకేలపశాస్త్రార్థబద్ధ నప్రవాదేన పావయత్విత్యర్థః ప్రార్థనాయాం లోట్ వాగ్విస్తరా వేదాంతార్థవ్యాఖ్యానవిషయా యస్య వ్యాసపయోనిధేర్బహ్యవాత్తరంగాల్లోలా
రవారసీయస్తనారాః తేషాం తరంగాణాం విహారపరమస్థానం వేలాతడం వస్తూని పరమాత్మవిషయితత్త్వబోధాయథార్థస్వరూపబోధస్తత్త్రైవ వాగ్విస్తరాః ప్రకాశ్యంతి నాన్య
త్రేత్యర్థః స కేవలముపదేశమయ్యేవ వ్యాఖ్యా వాక్యానాం తత్త్వావబోధపర్యంతః ప్రసారః కిం తు తదర్థవ్యవస్థాపనతర్కప్రతిపక్షనిరాకరణసమర్థనయుక్త్యుపబృంహితా
నామిత్యుక్తిప్రత్యాహారత్నానీతి పదార్థద్వయపరిశోధనే వాక్యార్థనిర్ణయే తదుపయుక్తప్రమాణాదిస్మృతిర్నిర్ణయే తర్కాస్తేషాం ప్రసరః ప్రసరణం ప్రయోగాః తత్ప్రయుక్తకారా

సకరణాత్పూర్ణనిరంతరాయో నిర్విఘ్నశ్శ్రేయస్సిద్ధిర్యోజనా తథా చ స్మృతిః సర్వదా సర్వకార్యేషు నాస్తి తేషామమంగలం యేషాం హృదిస్థో భగవాన్మంగలాయతనం హరిః లాభస్తేషాం
జయస్తేషాం కుతస్తేషాం పరాజయః యేషామిందీవరశ్యామో హృదయస్థో జనార్దనః ఇత్యాద్యాయితత్వదపరికరసంపన్నో వా వంతో వ్యుత్పన్నపర్యగ్రమనాః సన్ ప్రకరణం క
రవాణీతి సంబంధః కరిష్యమాణప్రకరణస్వరూపం నిర్దిశతి శారీరకార్థవిషయావగతిప్రధానమితి శ్రీమచ్ఛారీరకాఖ్యం యచ్ఛాస్త్రం తస్యార్థః ప్రవర్తత్రైకతరం తద్విషయో
యస్యాః సా శారీరకార్థవిషయా సా చాసావవగతిశ్చేతి శారీరకార్థవిషయావగతిః సా ప్రధానముద్దేశ్యం యస్య తత్తథేతి విగ్రహః అనేన శాస్త్రీయవిషయప్రయోజన
యోర్గ్రహణేన శాస్త్రైకదేశసంబంధత్వలక్షణాంశః ప్రకరణస్య దర్శితః తథా శాస్త్రకార్యాంతరే స్థితమితి లక్షణాంశమావాసంక్షిప్తత ఇతి తథా చాయమర్థః సంపన్నః శాస్త్రీ
యయోర్విషయప్రయోజనయోరివాప్రతిపాదనాన్నాయం గ్రంథః స్వకపోలకల్పితః స్వతంత్రః తద్గతప్రత్యధికరణార్థనావిహాసాకల్యేనాప్రతిపాదనాదర్థావగతిమా
త్రాపేక్షితాంశస్యైవాభినవప్రతిపత్తినిరాకరణే నప్రతిపాదనాత్కార్యాంతరస్యాపి యోగాన్ననిమార్గాన్వైయర్థ్యమపీతి ప్రాచీనాచార్యైః ప్రదర్శితసాధానానిబంధనార్థసారసం
గ్రహేణ శారీరకార్థవిషయావగతిం ప్రకరణేన విశదీకుర్మ ఇత్యభిప్రాయః యుగంయన్నేకం యుపదవాక్యయానవిన్యసానిపుణం విమృశంత్వదం ప్రకరణం మనసా గుణదోషని
ర్ణయనివింత్రతయా ప్రథితాపాపం దీత బనాబుగతి యుగాయు యుక్తయుయద్యేవం స్వగురునారాయణాశ్రయబలాదేవత్వం గ్రంథం తత్పున్ప్రవృత్తస్తపాంగురువ్రతిరిక్తేషు విద్వత్స్వ

ణోఽయిత్యంశశ్చేత్యత ఇతి భావః ॥ ఉక్తార్థే శ్లోకం ॥ గురుచరణసరోజసంనిధానాదపి వయమస్య గుణైకదేశభావః అపి మహాంతి బలాని వైనిమగ్నాః సలిలమపాదదతేమి
తంపారమీనాః ॥ ఉక్తః శ్లోకః ఉపయం కృతార్థాని రపదవ్యకీర్తయ ఇత్యుక్తవతా గురోః ప్రభావకథనమిషేణాత్మశ్లాఘా ఘ్నా వాచ్యం ఖతెతిచ్ఛ వెచ్ఛ స్వబినతిః సామాన్యాదితి
౧౦ మన్వానస్స్వస్యకృతార్థతాపత్త్యుక్తిరభిప్రాయం ప్రకటయన్ స్వస్యాపి గురోరుత్కర్షమావిష్కరోతి గురుచరణేతి గురోశ్చరణకమలసంనిధానాత్ అబుః సంపర్కాద్వయం
న తదీయసర్వగుణభాజో యేనాత్మానం సంశ్లాఘయిమహా అపి త్వస్య గురోర్గుణగణాద్యస్య మహాగుణానాం మధ్యే యత్ తస్య గుణస్యైకదేశమంశమాత్రం వ్యఋణామహేతో నాస్మ
ద్వచనమాత్మస్తుతిపరం కింతు గురుమహాత్మ్యస్యాపనపరమిత్యభిప్రాయః తత్ర గురూణాం గుణసామ్రాజ్యే ఽనుగ్రాహకత్వే చ స్వాత్మనశ్చ తదపేక్షయాల్పత్వే గుణానిత్య
10 వాసితయా తద్గుణైకదేశభజనేన కృతార్థత్వే చ దృష్టాంతమాహాపి మహాంతీతి స్పష్టార్థః ॥ ఉక్తే శ్లోకే యశ్చేత్ర గురోశ్చరణయోరేకదేశనివాసాన్నారాయణస్మరణ తత్ర నిరంత
రాయః శారీరకార్థవిషయావగతిప్రధానం సంక్షేపతః ప్రకరణం కరవాణి వ్యాప్తేన ॥ ఉక్తోయ నన్వేవం సతః పూర్ణత్వాత్ అత్ర వక్తవ్యం గ్రంథకరణసామర్థ్యం కథం బిసామర్థ్య
పిశ్రేయాంసి బహువిఘ్నాని భవంతి మహతామపి తిన్యాయేన విఘ్నబాహుల్యసంభవాత్ నిష్పత్త్యసిద్ధిరితీదమాశంక్యా ద్వయం పరిహారత్స్వబి క్షిప్త్వం ప్రతిబ్రూనే తెశక్రమితయ
ద్వయ్యం గురోర్గుణైకదేశాకృతాపి తస్య చరణనికటవాసమహిమ్నైవ తత్కృపయా ప్రస్ఫురితశాస్త్రార్థః సందర్శితయా పూర్ణః సన్ గ్రంథం కర్తుం శక్త ఇత్యర్థః ॥ తథా నారాయణ

ర్ణయితుం శక్యత ఇతి భావః । ఉక్తశ్లోకం । గురుచరణసరోజసంనిధానాదపి వయమస్య గుణైకదేశభావః అపి మహాంతి ఖలార్ణవేనిమగ్నాః సలిలమపాదదతేమి
తంపాపినాం ర్యుక్తే ఉక్తే శతవయం కృతార్థా నిరవద్యశ్రీతః ఇత్యుక్తవతా గురోః ప్రభావకథనమిషేణాత్మశ్లాఘా వాక్ఛివ్యం ఖతె తేష్వపి స్వచినృతిః సామాన్యాదితి
౧౦ మన్వానః స్వస్య కృతార్థతావత్యుక్తిరుద్దిష్టాయం ప్రకటయన్ పూర్వమపి గురోరుత్కర్షమావిష్కరోతి గురుచరణేతి గురోశ్చరణకమలసంనిధానాత్ తద్భుః సంపర్కాద్వయం
నతదీయసర్వగుణజ్ఞా యినాత్మానంస్థా ఘయిమహాల పిత్వస్యగురోర్గుణగణాద్యస్య మహాగుణానాం మధ్యే యతస్య గుణస్యైకదేశమంశమాత్రంచ ఋూమోఽతో నాస్మ
ద్వచనమాత్మస్తుతిపరం కింతు గురుమహాత్మ్యస్థాపనపరమిత్యభిప్రాయః తత్ర గురూణాం గుణసామ్రాజ్యేఽనుగ్రాహకత్వేన స్వాత్మనస్తత దపేక్షయా లఘుత్వే గుణానిత్య
10 వాసితయా తద్గుణైకదేశబుద్ధేన కృతార్థత్వేనాద్యస్త్రాం ఫవాణాశాపి మహాంతి తేస్వప్తార్థః ఉక్తశ్లోకం । శక్తైః గురోశ్చరణయోః కృతనివాసాన్నారాయణాస్మరణతశ్చనిరంత
రాయః శారీరకార్థవిషయావగతిప్రధానం సంక్షేపతః ప్రకరణం కరవాణి వ్యాఖ్యానేయుగం ఉక్తయన్వయం స తత్పూర్ణత్వాత్ర పరేదం గ్రంథకరణసామర్థ్యం కథం విసామర్థ్యే
పిస్త్రేయాంసి బహువిఘ్నాని భవంతి మహతామపీతి న్యాయేన విఘ్నబాహుల్యసంభవాత్ర న్నిష్పత్త్యసిద్ధిరితీదమాశంక్యాద్వయం పరిహారత్సమర్థిశేషితం ప్రతిజానీతే శక్తైరితియ
ద్యప్యహం గురోర్గుణైకదేశజ్ఞాత్రత్రాపి తచ్చరణనికటవాసమహిమ్నైవ తత్కృపయా ప్రస్ఫురితశాస్త్రార్థః సందర్శితయాపూర్ణః సన్ గ్రంథం కర్తుం శక్త ఇత్యర్థః । తథా నారాయణ

కష్టమితి మందః పూర్వోక్త విధ్యర్థవ్యపరీతోపి యది విధ్యన్యనశతయా గుణదోషౌ క్షేత్రే యత్రీ తర్యయోతు నామ పరం తు తద్వృత ఇపో కష్టం మమ మనో బహుమనుతే
నైతావతా మమ క్రాంతిశ్చానిష్టః విష్ణుతి తస్యైవానఖిల్యత్వర్థాత్ తద్వ్యాత సమ్యగ్విద్యత్క్తిష్ఠ్యైనుగ పాతతావత్తథ వతద్వ్యపన ముపేక్షణీయ్యా యమితి భావః ॥౧౭॥ శ్లోకం ॥ ఏవం మహాపా
ప్మానమపి యశ్శక్తిక్రీషః తి స్వభావసంశుద్ధతరం తిరోయశః సనూనమాఖ్యాదయి యథం ప్రవర్తతే విదస్యతోవాసు తమేన మండలం ॥౧౮॥ టీక ॥ ననుమండాపినో పక్షేనే
యేరాయతః సాహస్యప్రసరణవిష్ణుం కథం సమర్థః ఇత్యత ఆహ మహామహి మ్నామపి తం మహామహా పాపినాం హ్యపేక్షయాంధిక్రమ పామవతా మపిస్వభావసంశుద్ధతరం
స్వరూపతయవసు నిర్మలతరం యశో మహాత్మ్యం తి శస్త్రెః మిచ్ఛతి సతస్వయమేవ లోకే స్మిన్ స్నప హాసుతాంగమిష్యతి న చ యమక్రింబి ప్రతః ౦శర్ణ్ణితత్వధః ఇత్యే
ద్య వలోకొ క్త్రింవధ స్తోత్రాం తమూహా సనూన విధితియ ॥౧౯॥ శ్లోకం ॥ పురుషార్థ మలినాధిషణా నిరవద్యవక్తుద యోపి యథాన ఫలాయ కృత్యుః విషయాశ్చ వతిశ్రుతిసంఖ
వాపితు పథార్థ ని ధేః ॥౨౦॥ టీక ॥ యదథ దేవతా గురు నమస్కారవిధ్యదావబుః నాది ప్రకాశనమేతావతా గ్రంథేన కృతం తమిదానీం గ్రంథారంభం కరిష్యం ఖం తౌత్తరత్ర
న విచారశాస్త్రస్య కృత్యం తావద్విషయ యతి పురుషార్థపరాధితి అత్రయమం శంతానానుశారి రకస్యార్థావగతిస్సత్తాయాం యతేన వా ఆర్ద్యతతలవ తదర్థావగతే రయం గ్రం
థావ వ్యర్థః ద్వితీయో విషయాసిద్ధిః ప్రతిరణారంభా సిద్ధిః ప్రోక్త దర్థావగతే రభావాత తథా శారీరకస్యాపి వేదాంతవాక్యార్థావగతి హేతుత్వమనుపపన్నం తత్రాపి

నాదరస్యాయాః కల్పయన్నతి ప్రతిజ్ఞాయా తత్ర తథా వ్యాఖ్యాతం గ్రంథం విద్వాంసో నాద్రియేరన్నితి న ప్రసరిష్యతీత్యాశంకాం పరిహారః సర్వాణి వచనేషు ఆచార్యః యతి పదార్థేతి అర్థ
స్వరూపమాత్రబోధకైర్వర్ణసందర్భైర్గుణైస్తాదర్థ్యసంబంధస్యైవ తం వాక్యానాం తు పదానామాకాంక్షా విమతాం సమూహాః ప్రమాణం తు తాదృగావక్షిం ప్రత్యక్షాదివత్తేషు నిప్ర
౧౧ త్యాప్రత్యభాత్యనిరూపణే కుశలా యే సంతి తదిదం ప్రకరణం మనసా విమర్శ్య కంఠువిచారయంతు ఆపాతప్రమాణాభ్యామత్ర సారాసారతా గౌరవం బుధ్యంత్విత్యర్థః వాయ
స్మాద్గుణదోషనిర్ణయేతి స్పష్టార్థః పరీక్షణీయో యం గ్రంథో విద్వద్భిర్వర్ణయా తు గ్రంథశరీరమాత్రం నిష్పాదయతి విశుద్ధిస్తస్య విద్వదధీనేతి భావః ॥౧౧॥ శ్లోకం ॥ విద్వాం
సోంయదిమమదోషమద్ధిరేయుర్యద్వాతే గుణగణమేవకీర్తయేయుర్యః తుల్యం తత్ప్రతిపాలయమనుతే మనోమదీయం కష్టం తత్ప్రతిపాలమనుతే యదాహావం దోషో … కయు
యదేవం తర్హి పరీక్షకైర్దూషణమపి కృతం బుధస్సహ్యేత తత్కృతవాసం … వింతితైరుపేక్షైవ యుక్తా గ్రంథస్యేత్యాశంక్య స్మిన్నం వాచ్యమిత్యాహ విద్వాంస ఇతి యే త్ర దూషణమద్ధ్యా
వయిష్యంతి తే కిం పదవాక్యమానాని పుంస్త్వం పక్షపాతశూన్యాశ్చ కిం వా తద్విపరీతా ఇతి … విచారణీయం యద్యాద్యః కల్పస్తత్ర న మమాసంమతిర్యతో విద్వాంసః పదాదినిరూపణ
సమర్థా యద్యేకమపి దోషం మమోద్ధరేయుః కీర్తయేయుర్యద్వా తే మమ గుణసమూహమేవకీర్తయేయుస్తదుభయం మదీయం మనస్తుల్యం సమానమేవ బహు
యథా స్యాత్తథానుతే యతస్యాపి దోషస్య కీర్తనేన బహుగుణకీర్తనే న హ్యవాహంబహు సంతోషముపైష్యామి తద్వారా మదబాన నివృత్తిసంభవాదితి భావః ద్వితీయం కల్పం ప్రత్యాహ

తస్మిం తస్మాద్ద్వైవాత్తం దేశం గతే నరా బ్రహ్మదృష్ట్వా భుక్ష్మశయ యమిత్యపగతస్మృత ఇత్యాపి తన్నరణశ్రవణసంస్కారప్రాబల్యాత్ప్రతిబద్ధప్రమితిఫలః పిశాచో యం భూత ఇతి
విపరీతం ప్రతిపద్యతే స్మేతి చ ఇదమాఖ్యానం సూచయం నాహ పురుషాపరాధేతి యథా నిరవద్యవస్తురుదయోపి అదృష్ట ప్రమాసాధు గ్రీబుద్ధ్యాపి రాజ్ఞే ఖిషనాభుర్మ
విషయాపురుషస్య తస్యైవ త్రస్తరపరాధేనాసంభావనాఖ్యానమలినాకలుషితా సతీ నఫలాయ భవతి స్వప్రమేయే మ్రైత్నిష్టతయా తత్ప్రయుక్తవ్యవహారప్రవర్తకా నభ
వతి తథా నిర్దుష్టవేదవాక్యజనితాప్యాత్మవిషయా ధీర్నఫలాయ ముక్తిరూపఫలప్రాప్తయే న భవతి తథా [illegible] మమైతావదనుభవసంస్కారప్రాబల్యాదసం
భావనాదయశ్చ భూతాః సత్యశ్రుతిసంభూతాపి మతిర్న ఫలాయ [illegible] ప్రతిష్ఠాబుద్ధియత్నాత్ముక్త్యం భవతి [illegible] శ్లోకం పురుషాపరాధవిగమే తు పునః ప్రతిబంధకపూర్వ
సహాత్ సఫలా మతిర్మంత్రలయోరపగమేతు యథా సతి పావకాత్ భవతి ధూమవలతా [illegible] తథాపి రాజ్ఞే [illegible] ముక్తిర్నిత్యే [illegible] అపహాపురు
షాపరాధవిగమ ఇతి పునర్విచారానంతరం పురుషాపరాధస్యాసంభావనాదిహేతోర్దోషస్య విగమే అపసరణే సతి ప్రతిబంధకస్యాసంభావనాదిలక్షణస్యాపగమస
నాన్నానాగ్నైవ ప్రకృతిః [illegible] ఫలపర్యంతా భవతి తత్ర దృష్టాంతమాహ మణిమంత్రయోరితి మణిమంత్రయోః ప్రతిబంధకయోరపగమేతు సతీతి యో జ్వా
[illegible] పురుషాపరాధవినివృత్తిఫలః సకలో విచార ఇతి వేదవిదః అవపేక్షితామనుపరాధ్య గిరః ఫలవత్త్వేత్ ప్రకరణం [illegible] శాస్త్రప్రకరణయోః

వేదవాక్యైశ్వర్యపి తదర్థప్రమితౌ విచారశాస్త్రవైయర్థ్యాత్ తత్తదర్థప్రమితౌ విషయాసిద్ధేరాశంకాసంభవాత్ తస్మాచ్ఛాస్త్రప్రకరణయోరారంభే ప్రయోజనం వక్తవ్యమ
ఇతి అత్రోత్తరం సత్యం వేదవాక్యైశ్వర్యపి తదర్థప్రమితిరుత్పద్యతే శారీరకాద్యశారీరకార్థావగతిరితి తథాప్యసంభావనాదిపురుషదోషప్రతిబంధవశాత్ప్రమాణ
౨౭ సామగ్రీతో జాయమానాపి ప్రమితిః ఫలపర్యంతా న జాయతే కిం తు ముముక్షునిరాసాన్ముముక్షూనప్రతిష్ఠితైవ భవతి అతస్తాదృశప్రతిబంధమపనోదాసన ప్రమాణజన్యా
యాః ప్రమితేః స్వవిషయప్రతిష్ఠిత్వనిశ్చలీకరణాయ విచారశాస్త్రమారంభణీయం తస్యాప్యతిగంభీరత్వాత్తత్తత్పదార్థవిశదీకరణాయ ప్రకరణమపీతి వక్తుమ్ ఉక్తః పక్షః
ప్రతిపాద్యతే తత్రాద్యపద్యేన ప్రమాణసామగ్రీతో జాతా స్వప్రమేయమవగాహయంత్యపి ప్రమా ప్రతిపత్తురసంభావనాదిదోషప్రతిబంధవశాత్స్వప్రమేయప్రతిష్ఠితా న
12 భవతీత్యేతద్దృష్టాంతేనోపపాద్యతే అత్రేయమాఖ్యాయికా వృద్ధప్రవాదపరంపరాగతాభూమ్యనామ కశ్చిత్కస్యచిద్రాజ్ఞః సచివః స కదాచిత్తేనాపి నిమిత్తేన రాజ్ఞా దూరదేశాం
తరం ప్రేషితస్తత్ర త్వదస్యావస్థానాద్విశేన ప్రస్థాపితః తస్మింశ్చ తత్ర చిరం విలంబితే సతి తత్ప్రతిపక్షభూతైరమాత్యైః ప్రద్వేషవశాద్ధర్మమృతో దస్యుభిర్వా హత ఇత్యప్యుద్ఘోషిత
జ్ఞేఽభిజ్ఞానపూర్వకం తన్మరణం మిథ్యైవావేదితం ఏవం నిశ్చితవిపరీతప్రత్యయే లోకే రాజ్ఞి చ సతి కదాచిత్స ఏవ దస్యుః సచివరాజ్ఞి తయా రాజధానీమాగచ్ఛన్ స్వద్వేషిభిః కృతం
స్వమరణోద్ఘోషం నగరగతమాకర్ణ్య తజ్జిజ్ఞాసయా నిస్వబంధుస్వపరివారం స్వయమేకాకీ రాజధానీమాగత్య రాజ్ఞో దర్శనమా[illegible]కాంక్షమాణః క్వచిద్వైకల్యే దేశమాశ్రి

స్వాధ్యాయయోర్న సమప్రధానతయా సముచ్చయ ఇతి భావః । తర్హి కరణభూతస్య స్వాధ్యాయస్యేతికర్తవ్యతారూపో విచార

యుక్తత్వాయుక్తత్వవ్యవస్థాపన లక్షణః స్వాధ్యాయ వేదవాక్యవత్ఫలరూపార్థధియః ప్రసూతౌ కరణం న ఘటతే యదుత్తర ప్రమాణత్వాత్ప్రమాణేనాథవ గవరా తాత్పర్యవిషయా
భావేనాప్రవృత్తేశ్చాగ్నేయాదివద్విచార ఆగ్నేయాదీనామివ తదంగాని స్యాత్ అపంవసతి భవేత్ప్ర మీయమాణో పావేదినకరణాత్మనాతికర్తవ్యతాఙ్గం మీమాంసా
పూర్వ యుక్తి తద్యుక్తవచనం ప్రమాణానుగ్రాహకస్తర్క ఇతి తర్కలక్షణం మోపపన్నార్థం భవిష్యతీతి చేత్ర త్రానాప్యంగమస్యేతి అస్య స్వాధ్యాయస్య విచారాంగమ
పి న భవతీత్యర్థః న తావదాంగ స్వప్రవృత్త్యాదికారకవదస్య ప్రమాణస్వరూపోపకారిత్వం సంభవతి వేదస్యానాదితయా స్వరూపసిద్ధౌ కారకానపేక్షణాత్ స్వార్థబోధనే
త్రైస్వతస్స్వోత్పత్తికత్వేన తత్రాపి సహాయానపేక్షిత్వాత్ నాపి ప్రయాజాదివత్ఫలోపకారిత్వం తస్యేత్యప్రయుక్తత్వాత్ కరణస్య సహకారిత్వేవిబ్జానే స్వశక్తిమాత్రాతిరిక్తసహా
యాపేక్షా ఽనిరూపణాత్ ప్రమితిద్వారకైవ మోక్షపదే పరమానందలక్షణే వభాసమాన స్వరూపమాత్రేన సహాయాపేక్షా తద్గతాజ్ఞానాదిబంధధ్వంసస్య స్వకార్యప్రతి
మిత్యుదయానాంతరీయకత్వేన తత్రాపి న విచారసహకారాపేక్షేతి భావః విచారనిరపేక్ష ఏవ స్వాధ్యాయో ఽయం స్వరూపే స్వఫలే చ వ్యుత్పత్త్యమేవార్థం విపక్షే దోషప్ర
దర్శనేన శ్రద్ధయాతిసాపేక్షతేతి తథాప్యవిచారరూపతర్కసహాయాపేక్షత్వే భగిరః స్వాధ్యాయస్య వేదాంత (గిర) వాక్యస్య ప్రమాత్వనః ప్రమితిజన్ననిబ్రహ్మస్వరూపవిషయ
కప్రమిత్యుత్పాదనే సాపేక్షతా పురుషబుద్ధిసహాయాపేక్ష ఏవమాపతతి నవస్థాపత్తిరిత్యాహ తత్ర యుక్తమితి తస్యాపేక్షత్వం తస్య నయుక్తం తత్ప్రమాణం వాదరాయణ

పురుషాపరాధనివృత్తిఫలవేదవిసంవాదిత్వప్రసంగాయతిపురుషాపరాధవినివృత్తిఫలఇతిసరలో విచారో ధర్మస్యప్రమావిషయః కాండద్వయపరః సమ్యోపి తృతీయః అత్ర
విచారస్యప్రతిబంధనిరాసఫలత్వాద్ద్వితీయో వేదవాక్యస్యానపేక్షత్వాదనుపలబ్ధేర్థేతత్ప్రమాణ్యం షాదరాయణస్యానపేక్షత్వాదిత్యత్రనిర్ణీతామనుపరుద్ధ్యవాదిత్వాత
౧౩ శాస్త్రంప్రకరణంచఫలవత్సన్నిధౌతత్రంగవేదేతి ॥౧౨॥ పురుషాపరాధశతసంకులతావినివర్త్యతేప్రకరణేనగిరః స్యయాయమేవవేదశిరసోవచనాదధ్యుద్ధిరు
ద్భవతిముక్తిఫలా ॥౧౩॥ ఉక్తే శాస్త్రప్రకరణస్యప్రయోజనముపపాదితముపసంహరతిపురుషాపరాధశతేతిప్రకరణగ్రహణంశాస్త్రస్యాప్యుపలక్షణం అథశా
స్త్రాదినాపురుషాపరాధేఽపహరితేసత్యనంతరంముక్తిఫలాబుద్ధిర్వేదశిరసోవచనాత్స్వయమేవోద్భవతీతివిచారస్యవాక్యప్రమిత్యుత్పత్త్యావత్తుపయోగఇత్య
13 ర్థః ॥౧౪॥ ననుకథమిహాధ్యయనకరణంపుటితవిచారోనాప్యంగమస్యవరమాత్మధియః ప్రసూతౌసాపేక్షతాపతతివేదగిరస్తథాత్వప్రసక్తేనఃప్రమితిమస్యనిత
స్యయుక్తం ॥౧౫॥ ననుయుక్త్యనుసంధానాత్ప్రాగ్వాక్యస్యఫలవిద్ధ్యభావానానకత్వాత్తదనంతరంచతజ్జనకత్వాస్తథంవిచారస్యవాక్యప్రమిత్యుత్పత్త్యవసుపయోగః
సూ౦ నవజాప్రదివిచారగ్రంథానాంసాదిత్వాదనాదివేదవాక్యముపకారితేతివాచ్యంతేషాంసాదిత్వేపితదర్థశబ్దప్రవాహస్యానామనాదిత్వాత్తదనుసంధానస్యచసర్వదాసం
భవాద్విచారస్యచన్యాయాత్మకత్వాత్తత్రవసహకారిత్వోపపత్తేవిచారోవేదస్యస్వార్థప్రమిత్యుత్పాదనేసహకార్యేవాస్తీతిచేత్తత్రాహసత్యాధ్యయవదితివిచారో

హ్యవసరః శంకాభావే తు న తదపేక్షా యది విచారాత్ప్రాగప్యుత్పన్నస్యైవ వాక్యార్థధీర్నోత్పద్యేత తర్హి సిద్ధాంతస్యైకత్వేనాపి కరణేన విచారయువన ప్రవర్తేత విషయాసిద్ధేర
హేతుకత్వాత్తో విషయ ఇతి భావః యత ఏవం విచారస్యాన్యార్థత్వే వాచః ఇదం సిద్ధమిత్యాహ నతు అతో అస్తి బుద్ధిజననే మీమాంసనవ్యావృత్తిరితి వాక్యార్థః ఇతి ప్రథమసూత్రస్యానుష
జ్యతే తస్మాద్వేదప్రామాణ్యావిద్యాతమిత్యుక్తా విచారస్య కరణభావేనాంగభావేన వా వాక్యార్థప్రమితిహేతుతా నాభ్యుపగంతుం యుజ్యత ఇతి ఫలితముపసంహరతి తేనార్థాదితి
ఆయోగ్యతా తి భేదః స్పష్టార్థః ॥ ౧౬ ॥ కం ॥ అధ్యాధ్యవిక్షిపతి సంస్కారదార్ఢ్యరూపం విశ్వరత్వాభిగదాతేతి జీవస్యైవ అజ్ఞానమావరణవిభ్రమశక్తియోగాదాత్మత్వమా
ప్రవిషయాన్ స్త్రియతాబవేన ౹౹ ౨౦ ౹౹ ఓంకయా తదేవం ప్రకరణాదేర్వేదాంతవాక్యేభ్యః స్వసామర్థ్యాదేవ బ్రహ్మాత్మైక్యప్రమిత్యుత్పత్తౌ ప్రతిబంధనిరాసేన తస్యాః ఫలపర్యంతత్వాయోప
యోగాన్తప్రమితౌ కరణేతికర్తవ్యతాభావేన తదుత్పత్త్యుపయోగ ఇతి స్థితం తత్రేదమాశంకతే ఉక్తప్రకారేణ శాస్త్రప్రకరణయోరుపయోగస్తదా స్యాద్యది వాక్యాద్బ్రహ్మాత్మైక్య
వక్షసి జ్ఞానం జాయేత జాతస్య వా సంసారబంధనివృత్తిః ఫలం స్యాత్ యావతా జీవబ్రహ్మణోః సంసారిత్వాసంసారిత్వాదివిరుద్ధధర్మవత్త్వాద్ ఐక్యాదిప్రమాణాదికర్తైస
తివాక్యసహస్రేణాపి తదైక్యం బోధయితుం న శక్యతే తథా జ్ఞానిద్యశరమా నసత్యప్రమాణత్వేభ్యో దేహాత్మావాదిరూపస్య బంధస్య ప్రత్యక్షసిద్ధస్య పరమార్థస్య జ్ఞానేన బాధాసం
భవాత్ జ్ఞానస్య జ్ఞానమాత్రవిరోధిత్వప్రసిద్ధేరితి అతో విషయప్రయోజనయోరసంభవాద్వేదాంతవిచారశాస్త్రప్రకరణారంభాసిద్ధిరితి నన్వైవం ఖేదబంధయోస్త్విదా

స్యానపేక్షత్వాదిత్యనపేక్షత్వలక్షణస్వతః ప్రామాణ్యవ్యవస్థాపనవిరోధాదిత్యర్థః॥ తథా చాత్ర యుక్తత్వమనంతరోక్తలక్షణం వా సంభవనాది ప్రతిబంధనిరాసద్వారా ఫలోప
కారకత్వేప్యుపచారాదిప్రాయమితి న విరోధ ఇతి ద్రష్టవ్యం॥ అయమేవ నయయుక్త్యాద్యనుసంధానాత్ప్రాగిత్యాది సూత్రే యుక్త్యన్వయవ్యతిరేకావనవధానీతావేవం సతి స్వార్థ
౧౭ పబుద్ధ్యాయాం ప్రమితౌ తస్యాః ఫలపర్యంతత్వేన ప్రతిబంధకనిరాసే మీమాంసాయాః ప్రయోగో నానవృత్త్యా నాప్యస్యానుపయోగ ఇతి సిద్ధమితి భావః॥ ఉగవయుక్తం ఉపన్యస్తం
నస్యాహబుద్ధిబున్నసహసా వాక్యశ్రోతా దృశ్యతే వాక్యార్థేన తత్త్వాత్రిబుద్ధిబునః మీమాంసనవ్యావృత్తిః॥ తేనార్థోత్పత్తిరణాదిషావబునే మీమాంసనస్యాత్రితే వేదార్థప్రమి
తౌ పువేదవచసః సాపేక్షతాయాః స్మృతియుగ్మయన సువాక్యస్యస్యసామర్థ్యాదేవస్వార్థబోధనేపి చక్షుష ఆలోకాపేక్షావత్ శబ్దస్య వ్యుత్పత్తిగ్రహాపేక్షా శబ్దవిచారస్యాపేక్ష్య
14 పేక్షణాదుపక్రమస్య వాక్యప్రమిత్యుత్పాదనే సహకారిత్వమితి వేద్మిత్యాహ వ్యుత్పన్నస్యేతి లోకే వేదవాక్యశ్రోతా వా తచ్ఛ్రవణే సతి వ్యుత్పన్నస్య వ్యుత్పన్నపదపదార్థసంగ
తేవాక్యార్థవిషయే సహసా తత్క్షణమేవ బుద్ధిబున్నదృశ్యతే వేతి నిశ్చితం నావ్యుత్పన్నస్యేత్యర్థః॥ యత్తదుక్తం భవతి న చక్షుష ఆలోకవత్ శబ్దస్య వ్యుత్పత్తిగ్రహవద్విచారో
వాక్యార్థప్రమిత్యుత్పత్తౌ శబ్దేనాపేక్షితే విచారప్రవృత్తిః॥ ప్రాగేవ వ్యుత్పన్నస్య గలవేతశబ్దసామర్థ్యాదేవ తదర్థప్రమిత్యుత్పత్తేర్దర్శనాత్ క్వాపి దేవ వివిచారాపేక్షా దృశ్యతే
యత్రార్థవిరోధశంకయా వా శబ్దస్య వృత్త్యంతరేణార్థాంతరవిషయత్వశంకయా వా వాక్యస్య ఫలపర్యంతతానావకాశస్తత్ర తాదృశశంకానిరాసాయ విచార

తత్వద్వితీయబ్రహ్మస్వరూపస్యాత్మనోదయోపపత్తేర్నవేదాంతాదేర్విషయాదర్శనావకాశ ఇతి భావః నను కథమజ్ఞానస్యైతాదృశం సామర్థ్యమిత్యపేక్షాయామాహ
ఆవరణవిక్షేపశక్తియోగాదితి అఘటనవిక్షేపకసామర్థ్యయోః సహాయసిద్ధత్వాదిత్యర్థః యథా వస్తుతః పంచీకృతభూతయోః స్వరూపే సావశేషసమానేపి పురోవర్తిని ర
జ్జ్వఖండేంధకారేణారజ్జుత్వాంశం తస్య నిఖిలం రూపమాచ్ఛాదయత్యేవ సర్పధారాద్యుత దృష్టాపత్త్వేనానేకవిధం విక్షిపతి సహాయసామర్థ్యాదేవ ఇదమజ్ఞానమపీతి భావః
నన్వేవం సత్యజ్ఞానస్య స్వాశ్రయత్వం త్వన్మతే సాంఖ్యమత ప్రవేశో బ్రహ్మవాదినామిత్యాశంక్య తస్య బలాత్కారతం త్వబ్రహ్మ దుర్గమాన్నైవమిత్యాహ ఆత్మత్వమాత్ర విషయాశ్రయత
బలేనేతి ఆత్మత్వమాత్మస్వరూపం తన్మాత్రమేవ నష్టే విశ్వరత్యజేక్షితమాత్ర యేవిషయాస్య యస్య జ్ఞానస్య తస్యైవ పరత్వాపేత దేవ బలం తేనేత్యక్షరార్థః ఆత్మస్వ
ధర్మస్త్రం వ్యాజ్ఞానం తస్య యాలక్ష్యసత్త్వం సత్త్వలక్షితాదృశం సామర్థ్యం ప్రతిపద్యతే బహునాత్మనావరణమాత్మన్యైత నాశాసానువిద్ధం సత్త్వస విద్ధమివలోకే హాంవిక్షేపన
శక్తిం బలభత ఇతి భావః యతే నాధిష్ఠానగతమేవాజ్ఞానం తద్బలనిశ్వాసితం సత్త్వదేవాన్యాదౌ తదేవ విక్షిపతీతి ప్రతిపాదనేనానర్థాఖ్యత్వాదివాదివిరుద్ధత్వక్షిప్త తప్తక్షేపస్య
నిరాకరణమపుఖ్యార్థ్యస్య తంవేదితవ్యం ౹౹ శ్లోకం ౹౹ ప్రత్యక్త్వమాత్రవిషయాశ్రయతాబలేన ప్రత్యక్స్వరూపమపిధాయ పరాగ్వివర్తైః ప్రత్యంచమద్వయమశేషవిశేషశో
↓ నం విన్యస్త్య పతిష్ఠతి తదగ్రహాఖ్యమజ్ఞానమిత్యుభయతః ౹౹ ౯ ౹౹ టీక ౹౹ నస్యాత్మనస్సత్యజ్ఞానమవస్థాసరూపమావరణం ఛేదవిపర్యాసరూపం విక్షేపం చేత్యుభయం స్వాశ్రయవిషయకాజ్ఞాన

తన్నైవ కస్మిన్నవిద్యయా ధ్యస్తత్వావా విద్యకల్పేసతి తయోర్వాఽక్యబు నబభ్రమా సైద్యత్వోపపత్తేరితి యచ్చోక్తం తద్బదాత్మని శ్రైదవిప[illegible]యోస్తదజ్ఞాననిబంధనత్వంతా
వదావశ్యాఽశ్రాద్యవిక్షేపతతి అయమర్థః అస్త్యజ్ఞానం వామ కింబదవామజ్ఞావరాంనబూనావిరాతి స్ఫురత్యవాశ్యత్మనన్యనుభవసిద్ధం న[illegible]తజ్ఞానావావరూపంజ్ఞానరూపె
౧౫ ప్రత్యగాత్మని తదసంభవాత్ న బాహ్యాత్తాదావిత్యజ్ఞానాశ్రయోయం న తస్మిన్ జ్ఞానాభావోపి సంభావేశతత్త్వదభ్యుదగమేపి తస్మిన్నహమితి మామితి మోఽల్లిఖ్యమానే కథం
తస్మిన్ననుభవాభావః పతి ప్రతియోగిని తదభావాపి ఙ్క్ష్యంతసాఽన్యాభావాత్మకమజ్ఞానంనాపి సల్లక్షణంభావరూపంతథాసత్యత్వాదివసూత్యతంత్ర పత్తేఃజ్ఞానబాధ్యత్వా
సుపపత్తేశ్చనాపినరశ్యంగతక్లృప్తపరోక్షత్వైనావభాసాత్ తస్మాత్సుదసద్విలక్షణమనిర్వచనీయంమిథ్యాభూతమనాద్యవమాత్రసిద్ధమజ్ఞానం తచ్చననిరాశ్రయం
15
నిర్విషయంచసంభవతాశ్రయవిషయసాపేక్షత్వైనైవప్రతీతేరిత్యేతదావాసంస్ఫురదాత్మరూపమితి యదాక్షిరయోబునా అజ్ఞానం యథా స్వశ్రయస్వాభావంసం
స్ఫురత్స్వమహిమ్నైవస్వప్రకాశరూపేణసమ్యగ్జాసమానమాత్మనః ప్రత్యగ్రూపస్వరూపం యథాథాత్మ్యం పరిపూర్ణానందాద్యయంబ్రహ్మలక్షణమాచ్ఛాద్యప్రతిబధ్నాతీది
వాత్మరూపశ్రీవేశ్వరత్వంబుగదాకారతిఖిశ్రోర్యత్ర్యనియంతృత్వభోగాకార్యైరనేకథావిక్షిపతి వివిధంక్షిపతి వికరతీతిసమవిక్షేప ఆవరణంచానిర్వచనీయాజ్ఞానకల్పత్వాచ్చ
మైవనపరమార్థః ఇత్యర్థః తథాచచిదాత్మని శ్రీవేశ్వరకైదప్రతిపాదసర్వప్రత్యబిబుగర్ధ్వంథ ప్రతిభాసస్యాజ్ఞానకల్పితత్వాదాత్మైవ తద్విజ్ఞానసుతదపవాదనేనాత్మ

స్వరూపే తేనైవ నిరూపణతదుపాధిభూతస్య స్వభావ కారకాకారరూపభుగతం తత్పత్రిత్రలయ శ్రవణాదాగంతుకత్వేన తత్పరామర్శాంతరపరామర్శస్య సర్వదివద విద్యాతత్త్వే తత్త్వ
వస్తునిరాకారాద్యారంభవాదాదిశ్వగ్రే నిరాకరిష్యమాణత్వాచ్చిదాత్మనస్స్వస్వభావైశేషవిశేషాత్ సతయానందరూపతయా అస్ఖలాదపి తే శక్తిబిందుస్త్రాత్ప్రశ్నోత్తరతి
పాదనాభ్యనపూర్వత్వాస్త్రోపపాదితార్థే తోపిదోష ఇతి అక్షరార్థః సుగమః యదాపి ఆత్మత్వమాత్మవిషయాశ్రయతావతినా బుద్ధ్యనమాత్మనావరణ విక్షిప్తే తరో తత్త్వ
యుక్తమావరణవిభ్రమశక్తివతస్త స్వస్వభావతత్త్వాత్మ్యసంభవాత్ అనవధానస్యాత్ర యవిద్యాతాపత్రిరాత్రియమాణం విక్షేపం వ తస్యాత్మని రిక్తం విషయాంతరమ
న్వేషణీయం తస్మ్యనర్థాశయత్వాదిరనంగీకారాదద్వైతవాదినాం దుస్సంపాదమితీమామాశంకాం పరిహారస్పావర్తప దేవ్యాత్రమ ర్థం విశదయతి ప్రత్యక్షైవమాత్రవిల
యాశ్రయతావతినేతి తత్పూర్వోత్ర సబుద్ధ్యనర్శజ్ఞేతమ గ్రహణం వి దాతుగం ప్రత్యక్స్వరూపమపిధాయపరాగ్వృత్తేర్విక్షిప్తతే ష్టతి మత్వైవేతి సంబంధః ప్రత్యగితి
శ్లో వైశ్వరసాధారణం సద్బుద్ధ్యాత్రముచ్యతే తన్నైవ దేవా దశపూహ సమయే ప్రాతిలోమ్యేన నాం వ నాత తస్య స్వరూపం పరిపూర్ణానవచ్ఛిన్న సచ్చిదానందలక్షణమపి
థాయ స్వరూపేణ భాసమానేపి యథోక్తరూపే నానవభాసమానతామాపాద్యేతి యావత్ యథా తమితేవం రూపేణ భాసమానమేవ పురోవర్తి శుక్త్యాది శుక్తి రూపే
ణానవభాసాధారణతయా నవభాసమానమవిద్యయా భవతి తత్ప్రత్యస్వాత్మానుభవ సదాత్మనా భాసమానమేవాత్మ స్వరూపమద్వయాఖండానందానుభవ సచ్చిద్రూపే

కేవలమితి కిమిత్యపేక్షాయామాహ యత ఇతి తత్ర ప్రమాణాభావాత్ శబ్దాదేః జ్ఞానస్య స్వసంవేదనం స్వప్రకాశత్వేన తత్ర రాత్మాశ్రయ తాపత్తిరేవేత్యుక్తం స్యాదాత్మనః స్వత ఏవ జ్ఞానప్రకాశత్వేన తద్భ
లకత్వేనావకాశికత్వే పత్రేర జ్ఞానసహాయతయా తద్ధాప్యేః జ్ఞానాశ్రయతాపాతాత్ అప్రామాణ్యేశ్వరత్యాబుగదాత్మ తన్మాయ యదా ప్రతీతి పరమార్థః తత్పదమేవాస్తు కిమవి
౧౬ దాను కల్పితత్వే కల్పనద్వారా ప్రమాణాభావాత్ అనయేతి చిత్రత్వాహ ప్రత్యక్ష్యమాత్రవిషయాశ్రయతాపత్తేరితి అయమర్థః సతా తదజ్ఞానం స్వతః ప్రసక్షుణాప గంతుం శక్యతే తస్యాపి
త్వినానాత్మన్యేసతి స్వాతంత్ర్యయోః షట్ ఇతి వదిదమజ్ఞానమితి ప్రతీతిప్రసంగాన్నచైవం ప్రతీయతే కింతు వామజ్ఞానమప్యజ్ఞానమయమజ్ఞ ఇతి వా పరాశ్రయత్వేనైవ తదను
భవాత్ స్వరూపారతంత్ర్యమవసీయతే అతస్తేతనాశ్రయత్వం తావదస్య నిశ్చితమితి స్వాశ్రయేతి తేన ప్రత్యగాత్మనైవాజ్ఞానమావరణవిక్షేపరూపమతిశయం జనయిస్య
16 సంబద్ధిత జ్ఞానస్యేతి ప్రసంగాత్ తదాభవతస్స్వరూపాత్మవిషయతాపి సిద్ధా యేనయాశ్రిత తద్విషయః ఆశ్రయతే సతస్సువిషయ ఇతి స్థితే నహాత్ర ప్రమాణాభావో శ్వేతాంబరప్రాప్య
తాబల్యాదేతాదిశ్రుతేః ప్రమాణత్వాత్ ఇహా పుత్ర ప్రమాణస్య వస్తునమాణత్వాత్ నాపవిత్రతో జ్ఞానప్రకాశత్వేన వికారిత్వప్రాప్తిరవికృత తస్యైవ రజ్జుర్భుజంగాదేః స్వారోప
తస్సర్పః విసర్పణాదావివాజ్ఞానవికారహేతుర్వ్యుపపత్తేరజ్ఞానవిశిష్టస్య జ్ఞానప్రకాశత్వాపసంగీకారాత్ సంనిధిసత్తామాత్రేణైవ పదంగీకారాదస్యైవాశ్రయత్వప్రసక్తేః
నజ్ఞోపీశ్వరబుగదాకారశ్చిదస్య పరమార్థస్తదుపపదశోధితస్య జ్ఞానాశ్రయవర్తితిరేకాలు విధాయితాపత్ జీవస్యైతన్యాత్మన ఈశ్వరస్య వాతద్రూపస్యాపాధిభేదమంతరేణ

విశేషేణ కదాచిదుపలభ్యతే తద్విక్రియతే వా నిర్విశేష మయం తత్ర తత్ర గాత్రాంశేష విశేషవిమోక్షః కూటస్థ ఇత్యర్థః యథాయదేతమవిక్రియమనాదిం యాతిశయ
ము లుప్త ప్రకాశస్వభావమితి ప్రమాణేనావధారితం తస్య తద్వ్యతిరిక్తాకారావభాసో నస్వాభావికో నాప్యన్యపరాగాత్పరమార్థతః ఉత్పన్నస్సంభావ్యత ఇత్యతో
మృత్స్నైవేత్యుపజ్ఞానాదిత్యాదిశబ్దవాచ్యా నివర్తనీయ నిబంధన ఇతి యదుక్తమనుక్తం మృత్స్నైవేతి వదతి సాఖ్యానస్య స్వాశ్రయ విద్యాతాపత్తి దోషపరిహారాయాత్మాతిరిక్తం
విషయాంతరమన్వేషణీయమితి తదుక్తం పరాస్తం వేదితవ్యం విషయాంతరస్య పరమార్థత్వే తస్యాజ్ఞానకల్పితత్వానుపపత్తేః పరమార్థత్వే తస్యారోపమాత్ర
సిద్ధస్యాధిష్ఠానమంతరేణానుపపత్తేరధిష్ఠానం వక్తవ్యం భవతి యదజ్ఞానావృతస్వభావవిశేషం వస్తు వస్త్వంతరాత్మనా వభాసమానమవతిష్ఠత ఆవరణవిక్షేపయోః
సమానాధికరణత్వనియమాదావరణో వా మూర్తేన వియదాదిద్రవ్యగుణాదివస్తు కల్పితత్వాసంభవాదజ్ఞానకల్పితత్వే నిశ్చితే తస్యాశ్రయ ఏవ విషయ ఇతి తత్రైవ తస్య
మోహవిశేష ఇతి నాశ్రయవిద్యాతిప్రసంగదోషః ప్రకాశః పరమార్థతః స్వాశ్రయ ఇతి తస్య కిం లక్షణ తత్త్వమితి సర్వం సంబంధం యూల ఉక్తం తత్ర లింగవచనాని పా
దర్శయంతి నిర్గుణనిత్యసుఖవిగ్రహాం ప్రతీమః నిర్గుణనిత్యసుఖవిగ్రహః కూటస్థ నాస్మి న సంజ్ఞా వ్యతిరేక శేష రూపదిపమల్పరూపం కయన న్యాపన్న స్యనివర్తనీయా
విద్యావిలాసాత్మకమనివర్తనీయమేవాఖండానందానుభవసద్రూపమవిపరీతరూపం జీవేశ్వరజగత్సృష్ట్యాదిలక్షణమాత్మతత్త్వ సద్వైవాశేషవిశేషవిహీనం తత్ర కిం ప్రమాణం ॥

ణానవభాసమానం బూయతే ఽజ్ఞానసంపర్కాదితి యత్తదస్యాపిధానమిత్యర్థః సత్యపి తస్మిన్ విమోహేనాత్మనో నాస్తి ప్రకాశత ఇతి స్వరూపాప్రతిబద్ధవ్యవహారే ఽజ్ఞాన
పేక్షతయా నిత్యచైతన్యప్రకాశప్రాప్తేపి తద్వ్యవహారాపత్త్యా ఆత్మని తత్త్వం నాస్తి న ప్రకాశత ఇతి విపరీతవ్యవహారస్య నాదేరారంభకత్వమిత్యుక్తం సంభవాత్ తస్యాజ్ఞానమాత్ర
౧౭ స్యావరణమితి గమ్యత ఇతి భావః పరాగితి నైతదనుభవస్య మాత్రలక్షణాత్మస్వభావవిపరీతస్వభావం జడమహంధీయ ఇత్యేతద్రూపేణ యో వివర్తవిశేషాకారవృత్తయోహం
కారాదిలక్షణాన్యస్త్రమేవాపి పితా సాధారణస్వభావం ప్రత్యంచమాత్మానం విక్షిప్య విధం క్షిప్త్వాదేవ తిరస్కృత్య నుష్ఠస్యావరాదిభేదేనానేకధావభాసాస్పదం కృత్వాతి
ష్ఠతీ తదేవం ద్విరూపమాణం మృత్త్వావరణం విక్షేపరూపం చ న వస్తుతో యథాశక్తిః స్వరూపావరణరూపతాద్యాకారవిక్షేప ఇత్యర్థః యథా వాసుష్ప్తపుంస్యైకస్మి
న్నావరణవిక్షేపౌ తద్వదిత్యర్థః ఏతద్వ్యాఖ్యానస్య నిరపేక్షా స్వసామర్థ్యాన్నిజవత త్స్వమాత్ర తచ్చక్తియోగే ప్రత్యక్త్వమాత్రం యథా వ్యాఖ్యానం ప్రతీయతః స్వరూపం తదేవ
విషయ ఆశ్రయశ్చ యస్యేత స్వభావస్తథాత్వేన ఉపలభ్యమానేన చైతన్యవ్యాప్తతయేత్యర్థః నవ్యావదాత్మవ్యాప్తిమంతరేణాపి తస్య స్వకార్యసమర్థస్యా
పి కార్యకరత్వం సంభవతీతి భావః ఏతేనావరణాదిశక్తిమత్త్వేనాప్యజ్ఞానస్య సాక్షిత్వం నిరస్తం తాదృశమాత్రం తానుయుక్తం అజ్ఞానస్య విక్షేపసామర్థ్యం తదేవాత్మ=
తత్త్వం స్వయమేవానేకధా విక్షిప్తవాంశ్చాజ్ఞానాభ్యుపగమేనేత్యేత ఆహ వ్యామితి ఆవికారి కూటస్థమిత్యర్థః ఏతద ఆహ ఆశేష విశేషహీనమితి యత్రాపి

శూన్య ఇతి ప్రాజ్ఞవిశేషణమేతత్ సర్వప్రకారాః పరోక్షాపరోక్షార్థవిషయకానుభవస్మృతిరూపాః ప్రతిపత్తయో జ్ఞానాని తైః శూన్యే విషయజ్ఞానరహిత ఇత్యర్థః తథా చ విషయజ్ఞానాభావే
తజ్జన్యస్య సుఖస్యాపి తత్రాభావ ఇతి పరిశేషాత్ స్వరూపసుఖస్యైవ తత్రానుభవ ఇత్యర్థః యద్వా సుఖమత్ర సుప్త ఇతి దుఃఖాభావస్యైవాయం పరామర్శో న సుఖస్యేత్యాశంకాముపనుదన్ స్వాజ్ఞా
వస్థాం విశినష్టి సర్వప్రకారేతి సర్వప్రకారో యో విషయో జ్ఞాతా వాత్మకో జ్ఞాతా వా తత్కృతసర్వప్రతిపత్తిశూన్య ఇత్యర్థః విషయజ్ఞానవత్త్వే సుషుప్తత్వవ్యాఘాతాదితి భావః న చ తదానీం తస్య
దుఃఖాభావ ఇదానీమనుమీయతే న పునస్తత్రానుభూతస్య సుఖస్య దుఃఖాభావస్యైవాయం పరామర్శ ఇతి వాచ్యం తదనుమాపకలింగానిరూపణాదితి దిక్ ॥ ౨౬ ॥ ॥ శ్లో ॥
సర్వం యదర్థమిహ వస్తు యదస్తి కించిత్ తత్పరార్థ్యముపలబ్ధ ఇతి చ యన్నిఖిల సత్ప్రియత్వే తద్వర్ణ్యతేయం శివ సుఖం సుఖలక్షణజ్ఞాస్తత్ప్రత్యగాత్మని సమం సుఖతా స్వతస్స్యాత్ ॥ ఉక్తమ్
ఏవం సుఖరూపస్యాప్యస్య మిథ్యాత్వబుద్ధిరతః సర్వపరామర్శాన్యథానుపపత్తిసిద్ధం సౌషుప్తసుఖవత్ప్రత్యక్షముక్త్వా స్వరూపాత్మని ప్రమాణాంతరముపాత్తలింగమిత్యుక్త్వా మనుమానం చ తత్రోప
పాదయతి సర్వం యదర్థమితి నిరుపాధికానుకూలవేదనీయం హి లోకే సుఖత్వప్రియమితి ప్రసిద్ధం తస్య సుఖమేవ నాన్యదన్యత్ర తాదర్థ్యేనైవ ప్రియత్వానుభవాత్ తస్య సుఖం ప్రత్య
గాత్మైవ నాన్యత్ ప్రియోక్తలక్షణత్వాత్ యత్ సుఖలక్షణజ్ఞాః ఏవం సుఖలక్షణం వర్ణ్యయంతి తత్ర కథం సర్వం యజ్ఞాయాపుత్రాదివస్తు ప్రియత్వేన లోకే ప్రసిద్ధమిహ వ్యవహారభూమా
వస్తి తదప్యదర్థం యస్యాపి వృత్త్యర్థం సత్ప్రియత్వేనాభిమతం యత్పురస్తాత్ తేన యత్ప్రియత్వేనోపాదీయత ఇత్యర్థః తత్ సుఖమితి సంబంధః ఏతావతా జ్ఞాతపరాధావ
లివ్యాప్తిర్దర్శితా దేహః స్వవ్యాప్యం ప్రతి శేషిత్వేపి స్వావ్యాపేక్షయా పరార్థత్వాత్ తదర్థమయుక్తం యత్పరార్థ్యమయుక్తేతి స్వయమన్యాశేషత్వే సతి సర్వానవశేషిత్వం సుఖలక్షణమిత్య

మితిచేత్తత్రాహ ప్రత్యక్షలింగేత్యాదినా ప్రత్యేకః ప్రత్యగాత్మనో నిర్దుఃఖనిరతిశయసుఖవిగ్రహమఖండానందైకస్వరూపత్వం ప్రత్యక్షలింగవచనాని దర్శయంతీతి
యో బునావా శబ్దౌ వక్ష్యమాణప్రత్యక్షాదిప్రమాణానాం యథోక్తాత్మపరతయా నిశ్చితత్వఖ్యాపనార్థౌ తదేవం ప్రమాణసిద్ధే ప్రత్యగాత్మన్యశేషవిశేషహీనాఖ్యతఖ్యాతే స్వానం
౧౮ దరూపత్వే తస్మింస్తద్విపరీతరూపమావిద్యకమధ్యారోపితమేవ న పరమార్థం సంభావ్యత ఇత్యాహ నిర్దుఃఖనిత్యేత్యుత్తరార్ధేన నిర్దుఃఖాదిలక్షణే ఖల్వాత్మని పరిపూర్ణే ప్ర
మాణ్యస్మిన్ ప్రమాణావగతే దృశి సర్వసాక్షిరూపే పురోదితం జీవజగదీశ్వరాదిలక్షణమల్పరూపం పరిచ్ఛిన్నం సాపేక్షస్వభావం పరమార్థతో న సంభావ్యత ఇతి యో బు
నా యః ౨౨ ఉక్తేష్వం ప్రాజ్ఞస్సుఖం సమనుభూయ సముత్థితః సన్ సర్వప్రకారవిషయప్రతిపత్తిశూన్యస్సుఖమహమస్వాప్సమిత్యనుసంధత్తే అతస్సర్వోఽపి బుధతరవగతమితి త
స్యసౌఖ్యం ౨౩ ఉక్తే తత్ర ప్రత్యక్షం సర్వజనప్రసిద్ధం సౌషుప్తసుఖం తావదాహ ప్రాజ్ఞస్సుఖమితి ప్రాజ్ఞస్సుఖం సమనుభూయ సముత్థితః సర్వోఽపి బుధతరవామత్ర
18 సుఖం యథా స్యాత్తథా సుప్త ఇత్యనుసంధత్తే అనేనాత్మనస్సౌఖ్యం సుషుప్తౌ నిర్విశేషానందస్వభావమవగచ్ఛతీతి సంబంధః ప్రాజ్ఞప్రఖ్యాప్రజ్ఞానే నిర్విశేషచిదాత్మని సు
షుప్త్యవస్థారత్తే సుఖం స్వరూపానందం సమనుభూయ సమ్యగవ్యవధానేన స్వప్రకాశస్వరూపస్సైతన్యాత్మనానుభూయ ప్రకాశమానాఖండస్వరూపసుఖాత్మనాస్థిత్వేతి యావత్
యద్యపి సతి సంపద్య న విదుః సతి సంపద్యనవిదుద్యామహ ఇతి శ్రుతేస్తత్రావిద్యాసద్భావోఽవగతస్తథాపి తదానీం తస్యావిద్యోపాధేర్వాన్నస్వరూపసుఖం ఖైత్తుమలమితి నద్యవ
ధానకరత్వమితి ద్రష్టవ్యం న నుత్రాపి బుద్ధ్యసుఖసంభవాత్ప్రబోధానుభూతం పరామృశ్యత ఇతి కథమాత్మనో యథోక్తసుఖరూపత్వసిద్ధిరిత్యత ఆహ సర్వప్రకారవిషయప్రతిపత్తి

॰ మహాప్రదేశత్వాద్దుఃఖయోస్తథాత్వైకైకాగమనసః సంయోగేన సుఖాతంసుఖయుత్పత్తిరేవ ప్రకాశమానస్యాత్మనైతస్య వ్యాప్త్యం న తత్ప్రకాశతే స్వయమేవ వా ప్రకాశత ఇతి వివేకే కారణా
భావాంన సుఖస్య చైతస్య ప్రకాశత్వనిశ్చయః తథా సుఖస్యైతస్య యోర్థే దెసతి కార్యయోస్తయోరేకస్మిన్నాత్మని యోగపద్యమపి న సంభావ్యతే మనసః సంయోగరూపస్యాసమవా
యికారణస్య క్రమమంతరేణ తత్ప్రకారయత్రైవ యోగాత అన్యథా బుద్ధీచ్ఛాప్రయత్నాదీనామపి యౌగపద్యాపత్తేః ఏవం సతి ఖండకాలయోరనయోర్విరనస్థావిశిష్టయోర్నసాక్షా
త్ప్రకాశప్రకాశకత్వాభావః ఏకాత్రయత్వమాత్రేణ తద్భావే త్వాత్మగతధర్మాదేః పరిమాణస్య తేత బుద్ధ్యాదేః స్మృతి తల్లక్షణాయుగపత్స్యాదతోఽనేకైతస్య భాసకం సుఖమితి నైతస్య స్వరూ
పమేవ తత్పరిశేషాసిద్ధం చైతన్యం భావాత్మైవ న తద్ధర్మః యతః న ఖండస్య సుఖదత్వాద్బుద్ధ్యాదివ్యస్యైతన్యాశ్రయత్వానుపపత్తేస్తస్మాదాత్మైవ చైతన్యం చైతన్యమేవ చ సుఖమితి సిద్ధం
న చ సుఖస్యైతన్యయోరుత్పత్తివినాశానుభవాత్తద్ధర్మిత్వాత్మస్వరూపతేతి శంక్యం బుద్ధివృత్త్యుపాధినిబంధనత్వాత్తత్ర తత్తద్వ్యవహారవదంతః కరణావస్థాయాం జాగ్రదాదిలక్షణా
యామేవోపలంభాదితి తథా చాయం ప్రయోగః ఆత్మా సుఖరూపః పరమప్రేమాస్పదత్వాద్యన్నైవం తన్నైవం యథా ఘటో నాయం తథా తస్మాత్తథా కిం చ సుఖరూప ఏవేతి న
న సుఖస్యాపి పరమసుఖనిత్యత్వాన్నాశేషత్వానుభవాత్ పరమప్రేమాస్పదత్వముపపద్యతే తస్మాద్ఘ్రాపత్త్యాత్మనస్తదాత్మస్య ఇతి వాచ్యం సుఖస్య తదుపకారకత్వాదిశేషత్వానుపపత్తేః న చాత్మా
ప్యకారకం తస్య సుఖశేషో భవతి న హ్యాత్మని సుఖాభివ్యక్తివ్యతిరిక్తం కిమప్యుపకారో నిరూపణపథమవతరతి తస్మాన్న సుఖం సుఖవానితి వ్యవహారస్య తత్తదుపాధినిబంధనత్వా
దన్యస్యాప్యనుమానేనాపి దీర్ఘోఽయమిత్యుపసంహరతి తతః సుఖత్వానుమానమితియుక్తమేవ తాదాత్మ్యాభావరూపే ప్రత్యగాత్మని సుఖత్వానుమానం నైయాయికోక్తానుమాన

ర్థః ఖలు వశమపి స్వపుత్రాదివత్తైని సుఖ్యే ఇతి వ్యాప్తిస్స్యాన్నపి పిత్రాఖ్యాయమానే ఉక్తలక్షణసత్వాదిత్యత ఉక్తం నిఖిలసత్రయోరేతి స్వసత్తామాత్రేణైవ పారార్థ్యం తో బుతి సస్యసత్తాయాం
వేశేనాప్యన్యశేషతాం ఖలు తన్న తత్వర్థః పుత్రాదిగతసుఖస్య పుత్రాదా ఉక్తలక్షణసత్వేపి పిత్రాద్యపేక్షయా తత్సుఖశేషత్వాదుక్తం తత్రాత్మాప్యవ్యత్యర్థం విశేషణమితి ఇదం యత్సుఖలక్ష
౧౯ ॥ ణం తల్లక్షణాఖ్యావదంతి తత్ప్రత్యగాత్మని సమం యతః ప్రత్యగాత్మాపి యథోక్తసుఖలక్షణయోగనహిప్రత్యగాత్మైకదాపి కస్యచిచ్ఛేషో భవతి వ్యత్యాదావపస్థశరీరగతస్యాపి తస్యస్వరూ
పేణ స్వావవ్యాదిశేషత్వాభావాత్ సర్వత్రప్రతిష్ఠిపదర్థత్వేన తచ్ఛేషత్వాత్ తథా చ విదాత్మా సుఖరూపః సుఖలక్షణయోగిత్వాత్ సుఖవదిత్యనుమానముక్తమిత్యర్థః ఉపాధిరుక్తా కం
ప్రమాణానుపాధిరసుఖాత్మని సోపలబ్ధః సత్ప్రత్యగాత్మనిత్యమేరపి నిత్యసిద్ధః ప్రియశ్రుతేరపి తతః సుఖతానుమానం స్వైరియా యుక్తోపి సద్యగాత్మని నివృత్తైవ తద్యుపాధిఋషికయన సుఖస్వ
19 త్వగుణత్వావసమాధవాం సుఖిత్వేవ తదనుభవాదవాం సుఖమిత్యనుభవాభావాన్న సాత్మా సుఖరూపో ఽనుమానమనుభవబాధిత విషయమితి న్యాయయుక్తావయోనన్యం తేతా
స్వప్రతిబోధయన్నాత్మనః సుఖరూపత్వే వింగాం తరవమాహ ప్రమాణానుపాధిరితి అనుపాధిః ప్రమాణీభిరసువాత్మని సుఖి నిస్వరూపే ఽచో తనే సోపలబ్ధః కేనాపీతి సుఖస్సన్నిరూపే తావ
ధీకేప్రమాస్పదత్వం ప్రసిద్ధం సప్రమాస్వభావః ప్రత్యగాత్మని నిత్యసిద్ధానిత్యానుభవసిద్ధిః కృమేరపీతి వదన్నాత్రవివాదః కస్యచిదితి దర్శయతి తస్మాదాత్మాపి సుఖరూప
ఇత్యర్థః నహి సుఖం స్వసత్తాయాం చైతన్యాం వ్యభిచరతి యస్ప్రవ్యమాత్రస్యచేతనస్య గుణః స్యాత్ సుఖచేతనయా ప్రకాశ్యమానత్వాత్ తద్వ్యభిచారో ఽనచేతనాత్మకత్వా
దితి వాచ్యం సమానాశ్రయయోరసమానకాలయోః ప్రకాశ్యప్రకాశకభావానుపపత్తేః న హి సుఖచైతన్యయోరాత్రయశ్చే దోస్తి ఆణుపరిమాణమనః సంయోగవిశిష్టాత్మ

యద్యాత్మప్రత్యక్షానుమానాగమవిద్వదనుభవసిద్ధస్వరూపాద్వ్యవహితాకారావభాసః సోఽపి తస్మిన్నజ్ఞానేనాధ్యస్త ఏవ న వాస్తవ ఇతి సిద్ధం శాస్త్రాదేర్విషయప్రయోజనసంభావనేత్యుపసం
హరతి అధ్యస్తమితి యదిదమల్పమల్పజ్ఞత్వేశ్వరబహుజ్ఞత్వాదు స్వచిదాత్మనస్తం న వాస్తవం కింత్వధ్యస్తమేవ విదుష ఇతి తదర్థః ఏతదుక్తం భవతి ప్రత్యగాత్మావిద్యానాద్యనిర్వచనీయ
యోఽవిద్యయావృత్తో నిఖిలతత్త్వః ప్రథమం తద్వ్యవహారేషు బుద్ధ్యాదిదేహాంతపదార్థేష్వహం మమేత్యభిమానవాన్ భూయో యతతే సోఽయమహంకారాధ్యాసః తేనాయం బుద్ధ్యాదిష్వధ్యస్తశ్చై
స్వావివిక్తమాత్మానం మన్యమానో ఽహం సంసారీతి మన్యతే తతో దేహాద్యవభాసస్యావిద్యాప్రత్యుపస్థాపితం కార్యకారణాత్మనా త్రైలోక్యభోగ్యభవనాని యం త్యనియమవ్యవహారాపే
క్షైకత్వవైశ్వరూప్యేణావకల్పయన్నిదమిత్యాత్మనః పృథక్త్వేనాధ్యస్యతీతి తత్రేదమవభాసస్యాపి తే తస్మిన్ ప్రాభవనాభావనాధ్యాసపూర్వకం తం తమేవమనుకూలం ప్రతికూలమ
న్యాతిప్రకారమనుభవతీత్యేవమహమధ్యాసపూర్వకః సర్వోఽపి వ్యవహారోఽనర్థప్రాప్తిరూపః స్వాత్మనోఽనర్థాప్తిరితి ననుతదమహమిత్యనాభోగ్యో ధర్మసాత్మకోఽత్యంతభ్రాంతాకారావభాసా
త్మావాదహమిత్యేకరసాత్మమాత్రప్రతిభాసాదధ్యాసస్త్వేదం రజతమితి వద్భ్వరూపాననుభవోఽపి త్రిదశావాస్యాయమధ్యాసః ఏతస్యాధ్యాసత్వాసిద్ధావేతత్పూర్వకస్యేదమవ
భాసస్యాపి నాధ్యాసత్వసిద్ధిరితి చేత్ తత్రాహ ప్రత్యక్షపరాగ్ద్వయమిదం హి ఇతి హ్యయస్మాదిదమాత్మనోఽహమితి యదవభాసమానం వపుః ప్రత్యక్పరాగ్రూపేణ ద్వయం ద్వ్యాకారమేవావభా
తీనాం భాతి తత్స్వరూపార్థః ఆత్మనః స్వసత్తయాం ప్రకాశమానత్వం తావదవభాసి రితం అనవధాతస్మిన్సందేహాదివిపర్యయాజ్ఞానానామపి ప్రసంగాత్ న హ్యాత్మసత్తయాం తస్యాసిత్త్వ
దాభిసందేహాదిసంభవతి సందేహాదేరసాక్షికత్వాయోగాత్ న సాక్షిణ ఆత్మత్వాత్తస్యానవభాసే సందేహాదేరేవాసిద్ధేః స్వతః ప్రకాశమాన ఏవ సర్వదాత్మేతి స్థితే అత్మనశ్చావభాస

తర్కశాస్త్రనిష్ణాతోపి సనిత్యవ్రీతనాపలపేదిత్యర్థః అపిశబ్దాత్సాంఖ్యాదిశిరస్యాపద్యేవ తత్రసంగోదురాపాస్తఇతి ద్యోత్యతే ఏవం లింగశరీరాదితమనువాదసముపపాద్యపవ
నశబ్దనిర్దిష్టం శ్రుతివాక్యముదాహరతి ప్రియం శిర ఇతి తదేతత్ప్రేయః పుత్రాత్ప్రేయోన్యస్మాత్సర్వస్మాదంతరతరం యదయమాత్మేతి యోన్యమాత్మనః ప్రియం బ్రువాణం
౨౦ బ్రూయాత్ప్రియం రోత్స్యతీతి ఆత్మనస్తు కామాయ సర్వం ప్రియం భవతి విజ్ఞానమానందం బ్రహ్మ ఆనందో బ్రహ్మేతి వ్యజానాదిత్యాదిశ్రుతేరపి పరమానందరూప ఏవాత్మేతి
శ్రేయఇత్యర్థః తథా చ సుషుప్తౌ సర్వసత్త్వానాం మిథ్యాదానిరూపణాత్సర్వదానందరూపోఽశేషవిశేషహీన ఆత్మా తదానీం స్ఫురతీత్యయుక్తేః ప్రమాణైః సిద్ధ ఇతి తస్మిన్ స్వప్రియపరితా
కారావస్థా సావిద్యావిలసితైవేతి సిద్ధం యత్తు ఆనందవిగ్రహం పాత్రసమస్తదుఃఖం వస్తుస్వభావపరివర్జితసర్వభేదం ఆత్మానమద్వయమనిత్యనుసారిణస్తం ప్రత్యక్షతః శ్రు
తిశిరస్సు సమామనంతి యుక్తియుక్తముపపాదితైర్విద్వదనుభవమనుసృత్యానుకూలయతి ఆనందవిగ్రహమితి యద్వా యద్వైవం లక్షణమేవ వస్తు తదాత్మేతి తస్య స్వరూపేణనిష్ఠా
జ్ఞానమానోపి కస్మాత్స్వేష్టాంతదానావస్థా సతి తత ఆహ ఆనందవిగ్రహమితి అపాస్తసమస్తదుఃఖమిత్యన్యతభూతద్వైతనాశద్వాగాస్తంతి తమిత్యర్థః అద్వయమనవధిశబ్ద
నవిధిపదధీతో వేదోపలక్షితవేదానుసారిణస్తత్త్వవిచారపరా ఇతి యావత్ శ్రుతిశిరఃసు తాస్వుపనిషత్సు ప్రత్యక్షతో వరోక్షతయైవాత్మానం సమామ
నంతి సమ్యగ్జ్ఞానం త్యనుభవంతి తద్వదర్థార్థతాం కథయంతీతి వా అతఃఖ్యాపనిషత్సిద్ధానమంతరేణాత్మయాథాత్మ్యం సర్వేన్ద్రియకరణానిమిత్తం [illegible] ష్వాంతస్య సత్యమిత్యభిప్రాయం
శ్లోకం అథస్తమల్పపురుషస్య వాస్తవం తత్పృత్యక్ష్వయమిదం పరస్పరస్మిన్ అథస్తతాం ప్రతి సమర్థమమోఘమాత్రమన్యోన్యరూపమిథునీకరణే నిమిత్తం యుక్తయితస్మాదాత్మనో ౹౹
క్ష్వరా

సత్రితయం నిమిత్తమపశ్యన్ సభూమిషు బుగత్యనుగచ్ఛతీదం బ్రాహ్మణ్యజాతి పరికల్పనమాత్మనేష్టం జాత్యా న సామ్యముపలక్ష్యమిహాస్తి కించిత్ యఃకశ్చిత్ కథం న ను సాదృశ్యదర్శ
నాదేరపభ్రాంస కారణస్యాలోకే దృష్ట్యయవృతిరేకాభ్యామవగమాత్ తాత్మనోప్యవిరుద్ధస్వభావయోస్తదయోగాత్ ప్రథమ మోహమాత్రం తద్ధ్యాససిద్ధిరిత్యాశంక్య సాదృశ్యాదే.
రధ్యాసహేతుత్వం కథమిత్యాహ సాదృశ్యాత్ సర్వత్ర భ్రాంతిరితి సాదృశ్యేతరదోషసంస్కారాదియుక్తితయమధ్యాసనిమిత్తం ప్రసిద్ధమస్తి తదిదం బుగతభధ్యాస భూమిషు
సర్వత్ర నానుగచ్ఛతి న వా ప్యన్వేతి తదర్థః తత్ర సాదృశ్యవృద్ధియోపచారస్థలమాహ బ్రాహ్మణ్యజాతీతి అహం బ్రాహ్మణ ఇత్యహమవభాసే ప్రత్యగాత్మని బ్రాహ్మణ్యజాత్యధ్యాస
ఆస్తి కైరిష్యస్తత్రాత్మనో జాత్యా న కేనాప్యంశేన కించిత్ సామ్యముపలక్ష్యమిహాప్యుపచారభూమావస్తీతి యోజనా యః కశ్చిత్ కథం యథా యస్య యవన్నను గుణావయవక్రియాణాం సామా
న్యవపుంగవపురుష్కమిహాస్తి యుక్తిః సాదృశ్యవస్తు న చిదాత్మని కించిదత్ర జాత్యాదిష్విస మానికిశ్చిత్ తదస్తి తాదృక్ యః కశ్చిత్ తథా కథం జాత్యాత్మనోః సాదృశ్యాభావ ఇత్యపేక్షా
యాం పఠత్యుక్త ప్రసిద్ధసాదృశ్యలక్షణస్య తత్రాసంభవాదితి వక్తుం తల్లక్షణమాహాభూయస్త్వపన్నన్వితి నను శబ్దః ఖల్వర్థే గుణానాం రూపాదీనామవయవానాం వపుంగసంస్థా
నవిశేషాణాం క్రియాణాం గత్యాదీనాం వా భూయస్త్వం విదధతి యత్ర తదన్యయస్య పదార్థస్యైవ తత్ సామానభపుంగవపుః సర్వసామాన్యస్య రూపమితీహాప్యుపచారభూమా
వపియుక్తేః ప్రామాణికైర్విద్వద్భిరుక్తమితి యోజనా అత్రోదాహరణాని అగ్నిర్జ్వాలావత్త్వం గల ఇతి రూపతో గోసదృశో గవయ ఇతి రూపతః గచ్ఛతి గామితి ప్రి
యాతన్నత్యాది అత్ర భూయస్త్వపదితి వతిప్రయోగః స్వార్థే ద్రష్టవ్యః గుణావయవక్రియాణామన్యతమభూయస్త్వం సామాన్యమిత్యర్థః యద్యప్యసామాన్యమిత్యత్రాపి సామాన్య

మానేపి సుషుప్త్యాదావహమవభాసవ్యభిచారాదాగంతుక ఆత్మనశ్చాహమవభాసో ఽన్యోపరాగనిబంధన ఇతి నిశ్చీయతే తతశ్చాగమాపాయవత్త్వాదహంకారో ఽనాత్మేతి ద
వధితయా తదధిష్ఠానతయా చానుగతశ్చ సద్రూప ఆత్మా ఏవమహంకార ఆత్మాన్యత్వేన త్వన్యావభాస్యస్తదవభాసకతయా తస్మిం స్ఫురణరూపేణానుగత ఆత్మేతి ఆత్మనః కర్తృ
౨౧ త్వభోక్తృత్వప్రమాతృత్వాది విక్రియా వా నహంకారస్తద్ద్రష్టా చాత్మేతి తదేవం ద్రష్టృదృశ్యభావేన సాక్షిసాక్ష్యభావేనాగమాపాయి తదవధిత్వేన చాత్మాహంకారయోర్వివేకేన
తి విరుద్ధస్వభావయోస్తయోరేకత్వావభాసో ఽన్యోన్యాధ్యాసనిబంధనః శుక్తిదమంశరజతయోరివేతరేతరప్రాయః యత ఏవం విరుద్ధస్వభావయోరధ్యాసం వినైకత్వావభాసా
21 సంభవో తదిదం ద్వయం యుష్మదస్మత్ప్రత్యయగోచరాత్మకదేహాత్మాహంకారరూపం పరస్పరస్మిన్నన్యోన్యస్మిన్నధ్యస్తతాం ప్రతి మిథ్యాజ్ఞానగోచరత్వం ప్రతి సమర్థ
యోగ్యం బుద్ధస్తావహంకారస్య సర్వదాత్మని తాదాత్మ్యాధ్యాసాభావే సత్త్వసుప్తోత్థితస్య సంభవాత్ చిదాత్మనశ్చ కూటస్థస్యాహంకారే తదధ్యాసాభావే కర్తృత్వాదివికారవత్త్వావ
భాసాయోగాత్ పరస్పరస్మిన్నధ్యస్తమిత్యర్థః అన్యతరస్మిన్నన్యాధ్యాసపక్షే అనాత్మన ఆత్మైకాధ్యాసే తస్య విషయత్వేనావభాసో న స్యాదాత్మనశ్చానాత్మన్యధ్యాసే తస్యాపి బు
ద్ధ్యాపత్తేర్జగదాంధ్యప్రసంగః ఇతరేతరాధ్యాసే తూభయోరప్యుభయాత్మనావభాసాన్నోక్తదోషప్రసంగ ఇతి భావః అత్రేతరానవబోధ్యత్వాపత్తిప్రసంగం స్వయమేవాగ్రే పరిహరి
ష్యతి ననుసాదృశ్యాదిదోషాధ్యస్యమానవిషయానుభవసంస్కారాధిష్ఠానసంప్రయోగరూపకారణత్రయం వినా కథమాత్మానాత్మనోరధ్యాస ఇత్యత ఆహ అమోఘమా
త్రమన్యూనపరూపవిందుస్వీకరణే నిమిత్తమితి అజ్ఞానమేవాత్మానాత్మాధ్యాసనిమిత్తం పుష్కలం కారణం న సాదృశ్యాది తత్రాపేక్షణీయమిత్యర్థః శ్లోకం సాదృశ్యం ధీస్థదర్శతి

తామాత్రేణ ప్రమాణఫలత్వవ్యపదేశోపపత్తేః నను ముఖ్యే బన్ధవినాశే వృత్తినాశాదేవ వినాశవ్యవహారసంభవాదితి నిత్యస్యాప్యయం ప్రకాశరూపానుభవప్రమితిః ప్రమాణ
ఫలమితి స్థితే తస్యాః పరప్రకాశత్వోత్పత్తివినాశవత్త్వప్రతిభాసో ऽత్ర సర్వభ్రమ ఏవేత్యేతత్సర్వం మనసి ప్రతిధాయ వ్యుత్పాదయతి సంవిదితి ప్రమాణఫలే పరప్రకాశ్యత్వోత్ప
త్త్యాదిభ్రమో విషయకరణదోషాన్న స్యాదితి విషయదోషో హి సాదృశ్యం భ్రమకారణం న హి సంవిత్సంవేద్యయోః ప్రకాశజడయోః సాదృశ్యమస్తి నాపి తత్ర కరణదో
షః ప్రమితే రదుష్టకరణజన్యత్వాత్ అపి తు తత్ర భవన్ భ్రమః పరిశేషాత్స్వాభావాదేవ కేవలాదవివేకలక్షణాద్భవతి యథాయం దృష్టాన్తః తదుపమే వాద్వితీయే భగవత్య
ఖండైశ్వర్యే పరమాత్మని సర్వాధిష్ఠానతయా సర్వస్య స్వరూపభూతే దృశ్యమానద్వయమతిరియం విచిత్రజగదాకారా భ్రాంతిరజ్ఞానమాత్రహేతుర
స్త్విత్యర్థః సంస్కారసహకృతస్త్రిభ్రమకారణతా సర్వత్ర సత్యపూర్వప్రతీతిజన్యస్య నపూర్వప్రమితిజన్యస్య తజ్జన్యత్వనియమాభావాత్ భ్రమప్రవాహస్యానాది
త్వాత్ సంప్రయోగసిద్ధిం మధ్యేశహాంశపరాన్విష్యయాంశే వేతి తత్త్వప్రాపకాదయిష్యతి అతో మోహాపాసత్యన్వర్థ్వవతువామావామోహాచ్చుద్బుద్ధసంస్కారసనివాక్షమోచ్ -
వత్యేవేతి భావః ॥ ౩౦ ॥ శ్లో ౩౦ ॥ సంసిద్ధా సవిలాసమోహా విషయే వస్తున్యధిష్ఠానకే నార్థారే ధ్వసన సర్వవస్తు నితయోగస్తోన మహాన్ సంభ్రమః కేషాంచిన్మహాంతా మనూనత
మసాం నిర్బంధమాత్రశ్రయాదన్యోన్యాధ్యాసనే నిరాస్పదమిదం శూన్యం బుగస్యాదితి ॥ ౩౧ ॥ ఈ కుపరస్పరాధ్యాసే నిరధిష్ఠానత్వేన శూన్యవాదప్రసంగ ఇతి యదుపాధ్య
యహాస్త్రైస్తదుద్భావితం తత్పరిహారతి సంసిద్ధేతి అయమర్థః అజ్ఞాతే వస్తుని విపరీతావభాసో భ్రమ ఇతి త్వయా వాదం తత్ర జ్ఞానం నభ్రంశితమితి త్వద్గ్రివక్ష్యతే తథాప

వదితి మయు బుద్ధేర్లక్షణే యః ఖలు గ్రహణముక్త, గుణాది ద్వారవశతి దేకైనాన్య ప్రసాధనత్వాద్వారమస్తీతి దర్శయతుం కైతత్క్రే గంధసద్భావేః సహ గంధత్వావాదావపి కైత కైసహ
యోగగంధగుణతః సామ్యం వివక్షితం న గంధ యోరితి నావ్యాప్తిశంకేతి ద్రష్టవ్యం తాద్యగుక్తలక్షణం హృద్యశవస్తు అత్ర పూర్వోక్త లక్షణే విదాత్మని బూతాశబ్దాద్యతిరూ
౨౨ పంసహానని రేక్షిత మస్తీత్యతః సాంధ్యస్యమధ్యా సవ్యాపకం న భవతీ త్యర్థః యోగ్యశ్లో కం విషయకరణదోషాన్న ప్రమః సం విదిస్యాదపి తు భవతి పోవాశ్రైవలాదేవపి
వా భగవతి పరమాత్మని వ్యభ్రితీయ విభక్త ద్వయమతి రియమస్త్విత్యం తి సఖ్యా గపొంతుయిత్యం కయ దోషస్యాపి విషయకరణగతస్య వ్యభిచారస్థలం దర్శయతి విషయ
కరణదోషాదితి అస్తి సంవిన్నామ ప్రమాణఫలం యద్విషయ స్ఫురణమితి ప్రసిద్ధం తస్యస్వయం ప్రకాశత్వం నిత్యత్వం చాంగీకరణీయం తస్య బుద్ధిత్వే తత్సంసర్గాద్విష
యస్య స్ఫురణాఽసిద్ధిః న హి ఖుదేనఖుదం ప్రకాశతే తథా సతి విషయస్య స్వత ఏవ ప్రకాశాపత్తిః ప్రమాణవైయర్థ్యాపాతాత్ అఖుద ప్రకాశస్యాప్ర కాశమానస్య వ్యస్యా
రకత్వే తచ్ఛున్యత్వా విషయస్య ప్రతీత్యస్యాప్రకాశమానా చేత్తస్య అనేకత్వ న వస్థా ప్రసజ్యేత ప్రకాశమానత్వే చానాన్యధీన ప్రకాశత్వే స్వస్యాపి తత్సమానయోగ
క్షేమత్వాత్ ప్రకాశయోర్యనాపేక్షేతి తత్ప్రాప్య నవసథ దుర్వారా తస్మాత్స్వప్రకాశైవ ప్రమాణఫలాత్మికా సంవిదితి తథా తస్యా అనిత్యత్వే చ నకేరణవిషయోపాదానతా సం
గచ్ఛతే తయోర్బుద్ధ్యయోరఖుదఫలోపాధానత్వాసంభవాత్ నాపి ప్రమాతోపాదానం తస్యాపి నిత్యగుణాన్తరోత్పత్తిః ప్రాగ్దృష్టత్వావిశేషాత్ చిద్రూపత్వాయతస్యసావిత్రాత్
కవస్యాధారణేన స్ఫురతః సర్వత్రానవచ్ఛిన్నత్వావిశేషస్య దర్పణాదావివ సావిత్రాలోకసమవిషయవిశేషసంస్పృష్టతదాకారావసన్నం తః కరణావృత్తి ప్రతిఫలితత్వేన లక్ష్యవిశేష

సత్యం తదా మోదవమేతత్ సన్నైతత్ప్రకారస్య స్వపరావభాసస్య అధిష్ఠానగోచరే లోకసిద్ధా ॥౩౨॥ టీకా ॥ నను తథమధిష్ఠానాధారయోరిష్టం భేదకల్పనం । యతో లోకే ఇయద
వత్యేవ నాశిలాప్యవభాసస్య దేవవస్త్వధిష్ఠానమితి నాధార ఇతి న ప్రసిద్ధమిత్యత ఆహ అధిష్ఠానమాధారమాత్రమితి పూర్వార్ధార్థః స్పష్టః । నన్వైతత్ అధిష్ఠానమాధారమాత్రం
న భవతి తదర్థః । తథాహి తత్ర తత్ర ఆవాసకారస్యైతి స విలాసాఖ్యానస్య గోచరే విషయే తేనావలంబితే వస్తున్యధిష్ఠానగోచరే తసిద్ధా వివేకేఋన ప్రసిద్ధేత్యర్థః । వివేకి
నో పాశ్చమకాలే ధ్యస్యమాన తాదాత్మ్యేనావభాసమానమపి బాధావధిత్వేనావశిష్యమాణం విశేషాత్మనా అనధ్యాసమానమనధ్యస్తమవగచ్ఛంతీతి భావః ॥౩౨॥ శ్లోకః ॥
కిం వానృతద్వయమిహాధ్యసితం వయమిష్టం స్యాద్యత్ర తద్భవతి మోదవమిదం ద్వయీయం । సత్యానృతాత్మకమిదం మిథునం యదధ్యస్యతే కిమితి శూన్యకథాప్రసంగః ॥౩౩॥
॥ టీకా ॥ తదేవమధిష్ఠానాధారయోరాకారభేదేనాధారాకారస్యాధ్యస్తత్వేపి అధిష్ఠానాకారస్య సత్యత్వాన్న శూన్యతాశంకావకాశ ఇత్యుక్తం । ఇదానీమధిష్ఠానాధారయోరైక్యే
గీకారేపి నాయం ప్రసంగ ఇత్యాహ కిం వానృతద్వయమితి ఇహాత్మానాత్మనోరధ్యాసే నృతద్వయం పరస్పరమధ్యసితమభ్యుష్టం చేత్ తత్ర తాద్భవదీయమిదం మోదవం శూన్య
త్వాపాదనలక్షణం భవతి ఇదం మిథునం సత్యానృతాత్మకం మిథునమధ్యస్యతే । సంసృష్టరూపేణానృతమపి స్వరూపేణ సత్ సంస్రవాత్పర్యమారోప్యోత్పత్తిపాతుత్వేనత
త్వేతస్య సత్త్వప్రదత్వేన బాధోత్తరకాలం తదవధిత్వేన యదస్తి తత్సత్యమేవ యతః । అపరమనృతం స్వరూపేణాప్యధ్యస్యమానత్వాత్ భ్రమకాలాత్పూర్వోత్తర
కాలయోస్తత్తుచ్ఛత్వే ప్రమాణాభావాత్ ఏవం సత్యానృతాత్మకం మిథునం చేన్నిధాయాధ్యస్యతే కిమితి శూన్యకథాప్రసంగో వినాగ్రహాదిత్యర్థః ॥౩౩॥ శ్లోకం ॥ - - -

సర్వేష్వప్యేషు దృశ్యమానవిషయస్యాబాధితం చిదాత్మతత్త్వమేవాధిష్ఠానం తచ్ఛుక్త్యవచ్ఛిదవిద్యామాత్రవశవశాత్ క్వచిద్వ్యవహారికే విషయానుషంగితయాత్ర ద్విషయా-
కారితామాపన్నమితి స్థితిః ఆధారస్తు సమారోప్యవిషయస్యాయత్సమానాధికరణతయావభాసః స ఉపహితోయదిదమాకారైకవిశేషతస్స్ఫురణం తథాచాన్యత్రైవ విష-
౨౩ యాకారేదేవత్యం తేన సమానాకారతయాప్యరోపవర్తీ ఏవ స్యాదధారః తదేవత్వం తావనవభాసమానశుక్త్యాదివిశేషాకారాద్భేదేనాధిష్ఠానముపయతే అత్రాప్యయమిదమాకారః
సాధారణః సఏవ సమస్తం జ్ఞానం చిదాత్మరూపం తదేవావిద్యావృత్తి వ్యావహారికశుక్త్యాదివిశేషవిశిష్టేనాధిష్ఠానమధ్యస్యమానరజతాదివాదాత్మ్యేనవిశేషాధారఇత్యధి-
ష్ఠానాధారయోర్భేదా ద్విధారోపస్య ద్వైధేన గృహ్యమాణం తాదాత్మ్యధారాంశసంమిశ్రత్వేప్యధిష్ఠానాంశస్యానాద్యావాత్ర సంబాధోత్తరకాలమవశిష్యమాణత్వం న తథాన్యవి-
23 షయోద్యవసర ఇతి ఏవం తర్హి యో యుష్మదా సవిలాసమోహావిషయేన తదయోర్బద్ధనావృత్తే వస్తుని చిదాత్మని అధ్యాసనస్యాధ్యాసస్య అధిష్ఠానగోచరధిష్ఠానత్వప్రసిద్ధిః సం-
సిద్ధాసమ్యగుపత్త్యాలోచనతః సిద్ధాసాధారోరోపాప్యవగుంఠితతయా ప్రతీయమానాకారే వస్తుని తత ఏవం సతి ఇదంయుగదస్యాన్యాధ్యాసనైసతి నిరాస్పదం నిరధిష్ఠాన-
స్యాన్యస్యాదితి తేషాం చిదస్మాకేన పరిమహాసంశ్రయ ఆపద్యటే యాయత్తేకు తదిత్యత్రనిమిత్తమాహ నిర్బంధమాత్రత్రయాదితి నిర్బంధ ఆగ్రహాగ్రస్తత్వలా-
దితరోర్థః తేషాం నిర్బంధకరణే హేతుం తద్విశేషణేనాహ అనాదితమ సా ఇతి అనల్పతమఃహావిపేకినామిత్యర్థః మహతామితి తేషామపహాసాధనం విశేషణం
ఏవమధిష్ఠానా రశ్చేదస్య యుక్త్యనుభవసిద్ధత్వేపి తదనాలోచ్య గ్రహంతుపర్యాలోచయాహం తత ఇత్యర్థః ౹౹ యుౙగయుక్తం ౹౹ అధిష్ఠానమాధారమాత్రం యది స్యాత్తు సర్వత

ల్యమరుక్తిమిత్యవాంత్రైకతా ప్రత్యృతికానుదులంఘనేన యుక్తియుక్తకథుపూర్వశ్లోకోక్తాన్ గుణానతత్రయో వ్యాప్తి మహాధ్యస్తమేవ తియత్వమేషు పరిస్ఫురతి తదధ్యస్తమేవపా
పరిస్ఫురతి యథా శుక్తిమధ్యస్థ సర్పరజత బులద్విచంద్రాదీ తథార్థః యదనధ్యస్తం తత్ర త్రిష్వేషు పరిస్ఫురతి యథా రజ్జుత్వాదీ తథార్థః ఇదమత్ర తాత్పర్యం ద్వివిధో హ్యధ్యా
సో నిరుపాధికః సోపాధికశ్చేతి తత్ర స్వరూపేణావస్థా సమానేధ్యాసవస్తా సమానయోర్ధర్మైవ వస్తు నివస్త్వంతరాత్మనావభాసో యథా శుక్త్యాదౌ రజతాద్యధ్యాసః యత్రా
సమానేపి వస్తుయథాత్మ్య సంనిహితోపాధి సామర్థ్యాత్ స్ఫురణాపాదివాద్యారోపిత విపర్యాసావభాసః స సోపాధికాధ్యాసో యథా ప్రతిబింబ ద్విచంద్రాద్యధ్యాసస్తయో
రివాహంకారాత్మనోర్నిరుపాధికాధ్యాసే దృష్టాంతః శుక్తిరజతాధ్యాస ఉక్తః తత్ర చేతరేతరాధ్యాసః ప్రసిద్ధ ఇత్యతో నాత్మాహంకారయోరితరేతరాధ్యాసో సంభ
వితేతి యుక్తియుక్తం కథం ఇతరేతరాధ్యాసమేవ తత్ర శ్చేతి చేత్యయోరపి శ్రుతేరు చితరబుత్రశ్రమాదిషు తద్భావగమాత్ నహి కల్పనా గురు తరాష్టు చేత్ యుక్తియుక్తయనస్తు
అంక్తే పరస్పరాధ్యాసోదృష్టత్వాదిదమితి వరఖుతమితి వద్యావకారావభాసోపపత్తేర్ధ్యాసనాత్మాహంకారయోః సంభవతి చాస తుల్యనామా న్యాంశాత్ సమాన విశేషాంగ రూపా
కారద్వయోః సంభవాదవామిత్యేకరూపేణైవావభాసాది త్యాగంతోపి నిరుపాధికాధ్యాసత్వాదితరపరస్పరాధ్యాసత్వానుమానోపపత్తేః కల్పనా యుక్త్యైవా దృష్ట విపరీతయా
గౌరవపరాహతత్వాద్ద్వివేకవతాం ద్వారకారాభాస స్ఫురణత్వాద్యత్యమిత్యావా ఇతరేతరాధ్యాసమేవేతి అత్రార్థః స్పష్టః ప్రత్యక్ పరాగ్ద్వయమిదం పాహరస్పర
స్వరూప త్రిత్రావామిత్యవభాసే ద్వారకారత్వస్యాత్మ శిరుపపాది తత్వాదాత్మసంస్వరూపే ణస్ఫురణేపి స్వాభావిక విశేషాస్ఫురణస్యానుభవసిద్ధత్వాదాత్మనో విషయత్వ

ఇదమర్థవస్త్వపి చేద్వేద్రజతే పరికల్పితం రజతవస్త్వేదమి రజతత్వమేవ పరిస్ఫురణాన్న యది స్ఫురేన్న ఖలు శుక్తిరివ యుక్తా రజతం కేయం స్యాదితి తదేవం యదిదం పరస్పరాధ్యాసః కృత్వా
ద్వ్యష్టపూర్వేస్త్రదశాపేక్షధర్మాత్మనాత్మనోరుక్తాధ్యాస సంభావనేతి చేత్ న సర్వత్ర తద్దర్శనాదితి ప్యదావాం రణ యూహా ఇదమర్థవస్త్వపీతి ఇదంశబ్దప్రత్యయగోచరస్య
౨౪ వస్తున ఇదమర్థవస్తుతదపి రజతే పరికల్పితమధ్యస్తం భవేత్ తథా రజతరూపం చ వస్త్వేదమి కల్పితం భవేత్ రజతమేవమత్యత ఆహ రజత ఇమ ఇతి రజతమిదమి
త్యస్మిన్నర్థ మేఘే సేదమంశ్చకారాద్రజతస్యాపి ఇదినపరిస్ఫురణాదిత్యర్థః విమతమధిష్ఠానసామాన్యమారోప్యాత్మనాధ్యస్తం స్ఫురమాణత్వాదస్తమదృష్టరూ
ప్యాంశవదితి తథా రజతమిదమాత్మనాధ్యస్తం తత్రత్యైకాలికనిషేధప్రతియోగిత్వాదచ్చిన్నమతస్మైవం యథా శుక్తిస్వరూపమితి భావః విపక్షే బాధకమాహ న యదీతి
యదీతరేతరత్రాధ్యస్తత్వముభయం స్వభావేషు దాశుక్తిరివ ప్రమముజ్ఞానే న స్ఫురేత్ వ్యతిరేకే బుద్ధానమాన్యానధ్యస్తం కిం చ దపి స్త్రమేవాస తథా ఇతరధర్మానుజౌశ్చోక్తం కిం చ రజత
24 ప్రతీతిరిదమిత్యన్యథాధ్యాసాదేవ మిదమిత్యపి ధీః రజతేతదా సతి కథం న భవేదితరేతరాధ్యాసనిర్ణయే యుక్తిః యుక్తా యుక్తా న సమోత్రైర్థే వివాదాదతాశో అనుభవసిద్ధాపు
దిత్యనుభవం సర్వజనప్రసిద్ధం ప్రమాణయతి రజతప్రతీతిరితి యథా ఇదమాత్మనో రజతస్యేదమిప్రతీతిః ప్రథతే ప్రసిద్ధా వర్తతే అనుభూయతే యద్యపి తథార్థః ఏవమి
దమిత్యపి ధీః రజతాత్మకేదంకారావభాసాత్మికా ధీరపి రజతే ప్రథతే న సు నిశ్చితమేవ తదిత్యర్థః తథా సతి వస్తునో వివిక్తయోరన్యోన్యాత్మనావభాస ఏవాన్యోన్యసతి కథమి
తరేతరాధ్యాసనిర్ణయరూపాధిసర్భవేత్ భవేదేవేత్యర్థః యుక్తాయుక్తోక్తం చ అధ్యస్తమేవహా పరిస్ఫురతి భ్రమేషు నానయత్సద్ధం చ న పరిస్ఫురతి భ్రమేషు రజ్జుత్వశుక్తిత్వకల

జ్యోతిషస్తదభావాన్నాధిష్ఠానత్వసంభవ ఇత్యాక్షిప్యముత్థాప్య పరిహరతి సదృశసాంశేతి బుగతిలోకే పరాగర్థే యోఽధ్యాసో భవతి స దృశసాంశపరాగ్విషయిష్వేవ భవతి తథా
త్వస్యాత్మనస్సంభవాన్నాత్రాధ్యాససంభవ ఇత్యాక్షిప్యభాగస్య పూర్వార్థస్యార్థః । భవతు తత్ర సకలముక్తప్రకారం సర్వమధ్యాసకారణమాత్మన్యపి యతో వయం
తదుక్తం సర్వముపహారవశాత్ దృశ్యాత్మన్యపి వదితుం శక్నుమః సంపాదయితుం పారయామ ఇతి పరిహారభాగస్యార్థః । యుష్మద్యుష్మత్కం య అపి న భాష్యకృదేవ తద్ద్ర 4
వి వ్యవ్యయతాద్యుపహారసమాశ్రయాత్ స్వవచస్యేవ న తావదితి బ్రువత్సు సకలమాత్మని విభ్రమసిద్ధయే యుష్మదస్మదుక్తయుక్తం తత్సంపాదనమిత్యపి న్యాయాంశభాష్యకారైరేవ సంపా
దనప్రకారస్యాత్ర త్వపన్నానాస్యభిప్రాయత్వాః కారయిత్వా తదభిప్రాయభాష్యవచనముదాహరతి అపి న భాష్యకృదేవేతి యద్యప్యత్ర ప్రత్యగాత్మన్యుపహారాద్విషయతాది సంపాదన
ప్రతిబింబవాదసిద్ధాంతాపహాతి ఏతత్ భాష్యకారైరేవ తథా ప్రతిపాదనాదిత్యపి న భాష్యకృదేవేతి న తావదయమేకాంతేనావిషయోఽస్మత్ప్రత్యయవిషయత్వాది
త్వాదిత్యేవ న భాష్యకృదేవోపహారసమాశ్రయాత్ విషయతాది సకలం స్వవచస్యేవాబ్రవీదితి యోజనా । కిమథ ఆత్మని ప్రత్యగ్రహ్మణి బహిరుపలబ్ధ్యభ్రమానురోధేన
విభ్రమసిద్ధయ ఇత్యర్థః । అయం భావః అస్మత్ప్రత్యయాభిమతం పరిణామ్యంతఃకరణం తద్వ్యాప్తత్వ ఘటత్వం సూక్ష్మం దివాదృశ్యప్పన్నయా ప్రత్య[illegible]గ్వతీత్యస్యాత్మనాస
దృశ్యయుక్తేనాపరాంశేన హ్యసాదృశ్యాభావః సర్వత్ర వ్యుగ్గ్లేనసర్వాత్మనేతి స్థితిః తదిహోపపవ్యవహారసుసంపాదమితి నాత్ర సాదృశ్యాభావః తథాత్మన ఏకరసస్యాప్యబుద్ధిసంబంధాయత్త
మగృహ్యమాణవిశేషాంశం స్ఫురమాణసామాన్యాంశరూపమంశద్వయమపి ప్రత్యక్త్వప్రభావాద్వాత్మకం ను సంపాదం నిరంశస్య ప్యయం జ్యోతిషో వాత్మనః స్వరూపేణ

ఖ్యాపెనద్వ్యాకారతయాஅవభాసమానాయాః అతఏవ స్పష్టత్వాత్ర థానుల్లేఖాపపత్తేశ్చ నాత్రానుపపన్నం కించిదితి భావః ॥౨౪॥ శ్లోకం ॥ అనుభూతి యుక్త్యనుమితిత్రిత
యాదితరేతరాధ్యాసనసిద్ధిరతః ఖలు తిపేత్యవస్తుయుగలస్య నసేత్రితయస్య వాధనమిత్యాపతతి ॥౨౫॥ సాధితమాత్మానాత్మనోరితరేతరాధ్యాసముక్తప్రమాణమువసం
౨౫ హరతి అనుభూతి యుక్తిత్రితయం ఖలు తత్ప్రతీతిరిదమిత్యర్థతన్త్రతయాస్మిన్నుభయానుపపాదితానుభూతిః తతః పూర్వపద్యేక్ష్వదము ర్థవస్త్వపి చ విదిత్యస్మిన్యుక్త్యనుమి
తితత్త్రస్మాత్కారణాదుక్తానుభూత్యాదిత్రితయాత్ యుతిపేత్యవస్తుయుగలస్యాధిష్ఠానారోప్యరూపార్థద్వయస్యేతరేతరాధ్యాసనమేవయుక్తం నచ దేవముష్యుపగమ్య
తెతదూత్తత్రితయస్యానుభూత్యాదేర్బాధనం తద్వారోధత్వమాపతతీతి యోజనా ॥౨౫॥ శ్లోకం ॥ సత్యాశసాంశపరాగ్విషయేష్వేష్వపిదోషవశాద్భుగతిభ్రమః
25 శ్చవతుతత్షుకలం వదితుం వయం తదుతసారవశాద్ధృశిశశ్యమః ॥౨౬॥ టీకా ॥ నన్వేవముక్తరీత్యాద్యనిష్యానుభవమాత్రసిద్ధావనాద్యనిర్వచనీయం పూర్వస్మృతం
స్కారసచివం బ్రహ్మనమాత్రం పుష్కలకారణమాసాద్య వాకారాద్యధ్యాససంభవేష్వాత్మనోఽధిష్ఠానత్వసంభవాత్ తథముక్తాధ్యాససిద్ధిరిత్యాక్షేపముత్ప్రేక్ష్య పరిహరతి సద్య
శసాంశేతి అథవా ఖలు పారమార్థికాధ్యాసే సాదృశ్యదర్శనాత్ సంభూతాత్వాద్యధ్యాసేవ అఖిలం చారోపిత ప్రత్యధ్యాసే తదభావాదహంకారస్యానాత్మనస్సమానసాంశతః కరణాత్మక స్మృత
వ్యతేలత్రస్య చ ఖలు ఠ సహ ఖిదాత్మనా సాదృశ్యసంభవాదధ్యాసానుపపత్తిః తథా తత్ర కరణదోషః ప్రమాత్ర్యదోషశ్చ ప్రసిద్ధస్తావహాత్రన సంభవతః ప్రత్యగాత్మనః కర
ణాగోచరత్వాత్ప్రమాత్రంతరాభావాచ్చ తథా విషయతయా గృహ్యమాణసామాన్యాంశే గృహ్యమాణవిశేషాంశే అధిష్ఠానే సత్యప్యధ్యాసాదృష్టేః ఇహాత్మనో నిరంశత్వస్యాయం

వాలు వినా పివక్షు విషయం స్వమాస్పదం యత్ర యత్ర ధం స్వప్నే స్మృతేరపరోక్షే పరోక్ష విభ్రమస్తత్ర పేక్షా యోగ్యానుభవమాత్రే తత్ తదుపపాదయతి స్మృతేరపరోక్షా బితి రితి అత్ర సత్త్వాన
ప్రసిద్ధేస్స్వప్నే నుమితిః ప్రత్యక్ స్వరూపాసంవిత్ ఘటతో పరోక్షా తథాపి నతావదియమనుక్షగమ్యా తదాకా నాశ్చ పరమాల్ నాపి మనసో గమ్యా తస్య తత్ప్రకాశ్యస్య తత్ప్రకార
కత్వానుపపత్తేః పరిశేషాత్ స్మృతి వాపరోక్షేతి తథాపి స్మృతి వాపరోక్షత్వేపి విషయతయా పరోక్షత్వాత్ వెపేతి యావత్ రూపా కల్పతిరనేక విషయాకారాకారితో విభ్ర
మో మువాలు వర్ణవాలు బూ యతంవ పెతియో బునా తత్ర నిమిత్రమాహ మనసో నిమిత్రమితి మనసో గతా అదృష్టవాసనా నిమిత్రమిత్యర్థః తత్ర వావ్యాస్య విషయస్యా
వాచ్యాసనాత్రయ మనః పరిణామమాత్రత్వాత్ స్వప్నే స్మృతిసత్త్వతా విషయగ్రహాకరణాతయా నిమిత్తత్వమితి భావః తదేవ స్పష్టయతి వినాపేతి చక్షుర్విషయం బా
హ్యరూపాదిస్వమాస్పదమాలంబనం వినా పిరూపాకృతి బుద్ధేర్యత [illegible] పేతి సంబంధః వాలు వాలు వర్ణ వాలు రితి వదన్నాత్ర నుభవ సిద్ధేర్విప్రతిపత్యాశంకేతి ద్యోతయతి
తత్రాయుక్తాక్రం [illegible] మనసో వగమ్యే స్మృతి పరోక్షతా బలాత్ ధాంబరేరూ దవ ఖన భ్రమః సితాదిఖైశ్చ వాలు ధ సమీక్ష్స్వతయద్రాక్షి గమ్యే రబతాది విభ్రమః కయమనసః
స్మృతేర్నయనతో యదిపి తత్ర స్వాతి బాగ దావా రణ వయత్ర ప్రరుంబి తమిదానీం మనసః పరోక్షేకలతె విషయిపి బాహ్యా షత్వ మోదృష్టాన్ తృదావారలి మనసా వగమ్యేపేతి
ఇదమత్ర తూతం అస్తి వాస్ప కాశే నీలం నభస్తలం వులవది త్యాది వాక్ష్యే షా భ్రమః సర్వ బునే సప్తత్రా కాశస్య స్ఫురణమంతరేణ తత్ర ధర్మస్య మానస్యాలస్యా బి స్ఫురణాయోగాత్ స్ఫుర
ణం తావద్వాత్రవం న వాదు రెకాక్షే పరోక్ష భ్రమ ఉపపద్యతే యతః స్థితెన నభసః స్వప్రకాశతా స్త్రియెనాత్మనైవ స్మృతః సిద్ధ్యత్ న హ సః స్యాత్ బుద్ధ్యస్య తస్మిన్ ప్రమాణాసిద్ధ
త్వాత్ నాపి చక్షుః స్పర్శనాభ్యాం తత్సిద్ధిర్నీరూపస్పర్శత్వాత్ పరిశేషాత్ మనస్యైవ తద్ధర్మస్తా యోగ్యాన బవ న సాంబవారస్యాతం త్రవత్తేన బావ్యాకాశగ్రహో నుపపత్తిరితి॥

ఞాసమానస్యాపి పరిపూర్ణపరబ్రహ్మరూపేణానవభాసాత్ ప్రతిపశ్యన్నవిశేషతయా నిర్వికల్పస్యానర్థప్రవిశేషతో నవభాసమానస్యాపి స్వరూపమంతఃకరణేఽవభాసనాన్యథానుపత
ర్భాసావివేకేన స్వచ్ఛటంకవృత్తేరంతఃకరణనిమిత్తత్వాత్ తద్విషయావచ్ఛిన్నాద్విషయత్వముపపాదనసంపాదం సమాధానే సతి సంతతం కరణసిద్ధౌ తత్ర తస్యానో విషయత్వసిద్ధిస్త
౨౬ త్సిద్ధాంతం తఃకరణస్వతంత్రధారసిద్ధిరితి తస్యాన్యత్ర యుజ్యతే తివాచ్యం అధ్యాసప్రవాహస్యానాదిత్వాత్ పూర్వపూర్వాధ్యాససిద్ధవిషయభావే చిదాత్మన్యుత్తరోత్తరాధ్యాససమ
భవాత్ ఇతి న కరణదోషప్రమాతృదోషావపి సంభావితావ్యాఖ్యాతే ఏవమాత్మనః పరాత్మాధ్యాసేఽపి దోషసంప్రయోగయోః సంభవాదుక్తాంశద్వయవత్తయా విషయత్వాధిష్ఠాన
యోరపి సంభవాత్సంస్కారస్య చ పూర్వపూర్వాధ్యాసస్య సులభత్వాన్నాసంభావనేత్యధ్యాసస్సిద్ధ ఇతి ॥ శం ॥ శ్లోకం ॥ అపరోక్షరూపవిషయత్వమధీరపరోక్షమాస్పద
మపేక్ష్యతే న చ సంస్పృశతో న పరతో యది వాస్య పరభ్రమాదిషు తథా ప్రథితేః ॥ శ ॥ విషయత్వాదేరధ్యాసప్రయోజకత్వమభ్యుపగమ్యేదముక్తం వస్తుతస్తు న తదపేక్ష్యా
26 నియమోఽధిష్ఠానారోప్యయోరేకజ్ఞానవిషయతావశ్యకం న జ్ఞానవిషయయోః స్వతః స్ఫురితావిషయవిషయయోశ్చ దోషవశాత్ తాదాత్మ్యావభాససంభవాత్ తస్మాదప
రోక్షత్వమాత్రమపరోక్షభ్రమాధిష్ఠానత్వేఽపేక్ష్యతే తచ్చ యత్ర స్వత ఏవ సంభవతి తత్ర న సంప్రయోగస్యాపేక్షేతి తచ్చిత్ప్రత్యపరోక్షత్వాదుచ్యతే శ్లోకార్థమాహ అపరోక్ష
రూపవిషయత్వమధీరితి కథమపరోక్షత్వమాస్పదస్యేత్యత ఉపపాదయతి మనస్సన్నికృష్టస్యైవ ప్రత్యక్షమాత్రస్య వ్యాప్త్యా న స్వాత్మస్వతః స్వప్రకాశత్వేన యది వా కల్పిత
యనాదిసంప్రయోగవశేనేతి యథా దర్శనం వహతస్స్యాత్ తత్ర తత్ర తాదాత్మ్యనః స్వతోఽపరోక్షతయా న విషయత్వాపేక్షేతి తదర్థః ॥ న తు స్వతోఽపరోక్షత్వమాత్రేణాధ్యాసః
ప్రత్యక్షేఽపి తత్రాహ స్వపరభ్రమాదిషు తథా ప్రథితేరితి ॥ శ ॥ శ్లోకం ॥ స్వతోఽపరోక్షా చితిరత్ర విభ్రమస్తథాపి రూపాకృతిరేవ భాయతే మనో నిమిత్తం స్వపనే మనః పురః

స్వరూపాద్భిన్నో ఽనవస్థాదిదోషప్రసంగాదితి చేన్న । తథా చ యథా భాసమానేపి వపసప్రతిశబ్దవాచ్యవి[illegible]షేణ వృక్షస్వరూపే వస్తుగత్యా తదనతిరిక్తోపి తద్భేదేనాభాస
మానోపి శైత్యాదిశబ్దవాచ్యవిశేషణ న భాసతే తథా తత్తదిశబ్దవాచ్యవిశేషేణాభాసమానోపి చిదాత్మా వానంతాకారాద్యవ్యవసకాతే వస్తువదనతిరిక్తత్వేన బ్రహ్మాదిశబ్దవాచ్యవిశే
షేణాభాసత ఇతి యుక్తం చిదాత్మనో వ్యతిరిక్తా ఖత్వమితోర్థః ॥ ౧౦౦ ॥ శ్లోకే౦ ॥ అత్రాపి ద్వైవగతిమో వ్యతిరిక్తత్వాపో రూపా ప్రతీతి విషయాదితరత్ర రూపే తత్రాప్యనో
ధఘంటనాం ప్రతినాంగత్వావస్థస్య వ్యతిరిక్తవపుషాఽపునరుక్తరూపాతయ ॥ ౧౦౧ ॥ ఓం కయనమస్ఫురదస్ఫురదత్ర దయోర్భేద ఎవ నాఛేదో యథేదమాకాశశం తనరాదయోః
సామాన్యవిశేషయోరేకత్వయోగాత్ కిదస్యాపి స్వరూపరూపదత్వే విప్రతిపత్తిరితాశంక్య తాదృశస్య జ్ఞానవిశేషస్య భిన్నానత్వం ప్రత్యక్షయోపలక్షతాస్త్రైవమిత్యా
హ యత్రాపీతి ప్రతీతివిషయాద్దృపాదిదంశబ్దవాచ్యాకారాదితత్ర రూపే శుక్తిత్వాదిశబ్దవాచ్యాకారే యత్రాపి ద్వైవగతిత్వం స్వభావత ఏవాతిరిక్తస్వామోఖం నత్వమస్తి
తత్రాపి తస్య విద్యమానస్య పునరుక్తరూపాదిదంశబ్దవాచ్యాకారాదతిరిక్తవపుషః శుక్తిశబ్దవాచ్యాకారస్య బోధఘంటనా ప్రతినాంగత్వావస్థాసస్య జ్ఞానత్వసం
పాదనేన విశేషణాభావ ఇతి యోజనా । తదుక్తం భవతి ఇదమాకారేణ భాసమానస్య పురోవర్తివస్తునో యద్యపి శుక్తితావది రూపో విశేషో విద్యతే తథాపి
న తదాభాసమానాకారాదర్థాంతరం తథా సత్యపునరుక్తలయం శుక్తిరితి పూర్వావస్థాతేదం తాత్పనగస్యేప్యత్త్రస్యాదిదం రజతమితి రజతాత్మనాగ్రహణాపత్తే
వవస్తువస్తుగత్యాభిన్నాత్మకమపి తథానాభాసత ఇతి భాసమానమేవ న భాసత ఇతి యుక్తం న పునరిదమితి భాసమానమనుపదర్శయమానం శుక్తిత్వధర్మస్త
మన్యదితి ప్రమాణమస్తి అత్యంతాఛేదే గవాశ్వవదసామాన్యవిశేషభావాయోగాత్ అఛేదేపి కేనాపి నిమిత్తభేదేన తద్భేదకల్పనయా వ్యవహారోపపత్తిరితి ॥ ౧౦౧ ॥ శ్లోకేయ

వాచ్యం చ క్షుత్కార్యాదౌ తస్య బహిర్గతత్వానుపపత్తేః సర్వత్ర హి భ్రమేషు చిదాత్మైవాబాధ్యతయాధిష్ఠానమితి ప్రతీత్యాదితం సదా మనసా బహిర్నిస్స్ఫురణం వ్యభిచారితం బహిరర్థే వామన
సన్నేంద్రియసహకారతం త్వాదకస్మాత్ప్రతిబంధప్రసరత్రయసద్వారేణాపరివిసర్పిణాం మనసామగుణత్వమ్ నసఖ్యావచ్ఛిన్నే చిదాత్మని నైల్యాదివిభ్రమ ఉపపద్యత ఇతి నచ సోమ మనోగ్రాహ్య
౨౨ త్వసిద్ధిరితి అనేన మనోదోషాధికసేనాధిష్ఠానస్యారోప్యేణ సహైకబుద్ధివిషయత్వయోగ్యతా నాస్తీతి సిద్ధ్యతి తదేవాక్షరయోర్మనో మనోవగమ్యత్వం చ రేన నభస్య పరోక్షతా బలా
దపరోక్షచిదాత్మాభివ్యక్తిబలాత్ రూపం నీలపీతాదుర్విభూతిత్వాన్నభసో యన్నిత్ర మనః సితాభిర్దైర్భవేద్బాహ్యత్వమప్రకారస్తథా సమాత్యతే యధా ఇక్షు గమ్యే శుక్త్యాశరీరచిత్తాది
విభ్రమ ఇతి ॥ ౭౩ ॥ శ్లోకం ॥ ఖ్యాతేపి తావతి తత్తోనతిరిక్తరూపే ప్రఖ్యానతః స్ఫురణమస్ఫురణం వదృష్టం దూరస్థయోర్న నవగస్య తిరస్తు నోస్త్రిదోగదృష్టివిషయో వగతే
వదేనాం తదేవమధిష్ఠానాధ్యస్యమానయోరేకేంద్రియగ్రాహ్యత్వనియమం పరాకృత్యాధిష్ఠానస్య గ్రాహ్యమానసామాన్యాంశాగ్రాహ్యమాణవిశేషాంశవత్త్వాదర్శనా
27 దన్యత్ర త్వనిబాంశాశ్చాన్నత స్యాధ్యాసాధిష్ఠానత్వేతి సోదాహరణం తు మధిష్ఠానత్వం శబల్యమప్రయోజకం కింతు సామాన్యస్వరూపానతిరిక్తస్యైవాసమాన
త్వమిత్యత్ర దాహరణమాహ ఖ్యాతేపీతి ఖ్యాతేపి సామాన్యే వస్తు నితత్రాపి తావతిత్వాత్ద్వ్యవస్థానతి ఉతాూనతిరిక్తరూప ఇతి శబ్దేన తదవావ్యవృత్తేనాతిరిక్తేపి వస్తు
గత్య సమానస్వరూపానతిరిక్త ఇతి యావతా వస్తునోఖ్యానలోదోషవశాత్ స్ఫురణమస్ఫురణం వదృష్టం కుత్రేత్యపేక్షాయామాహ దూరస్థయోరితి వనస్పతి
రూపయోర్వస్తునోర్నైరంతర్యేణ స్థితయోర్దూరస్థయోః పరమార్థతో భిన్నయోరేకత్వాధ్యాసే స్ఫురణమస్ఫురణం వదృష్టమిత్యనుషంగః యతదేవాభినయి
నాహంత్వబ్ధిదన్నతి తేవనస్పతి వస్త్రనీలవగతే బాహ పితర్ద్విదోసానాస్త కంన దృష్టివిషయో గను ఉతద వివాద మిత్యర్థః తత్రచ ద్యుమానో దైరూన గ్రాహ్యమాణవనస్పతి

దుబుద్ధ్యత్రాంశసంస్కారసహితనయనసంప్రయోగాత్మ యాధియో ఘటాదేః స్మైమాస్మైరయం ఘటాదిత్యైథైఁ ఇతి యః ఖ్యా ప్రత్యక్షేణావగతే యః ప్రమోదవిషయః స న విషయ
త్వమేతి తత్వంగతత్వతం న నుసప్నైఁరితి యోజనా తద్భూతః స్మైమాస్మా ఇవితా దుత్పత్తిసిద్ధా ఘటవపుషా ఘటాదిస్వరూపాదనతిరిక్త ఇహాప్యాఖ్యం సరూప ఇత్యర్థః
న పాహ్నైయూనాదు వస్తునో గుణక్రియాదిరూపా ధర్మాః తైరాపి ప్రసిద్ధాః స్తి కింతు వస్తుస్వరూపమేవానెకకాలసంబంధనిమిత్తవశాత్ప్రైపెయత్యవభాతె ఏవం విధో ప్య
యం ఘటః ఇతి ప్రత్యక్షేణాఖ్యాలక్షణేన గ్రవ్యాపూనేపి ఘటెత ప్సశ్చావభాతోపి స్మైమాన ఇసెవ సెయం ఘట ఇతి ప్రత్యక్షేణ తు ఖా సత ఇత్యుక్తస్యైవాంశస్య
ఖ్యానాదశానం మాను భా యత ఏవేతి నానుపపత్తిరిపాతిభావః శ్లోకం ఏవం స్ఫురత్తయాపి పృగాత్మని తత్స్వరూపేణా స్ఫూర్తిర్ఖా జాపరికల్పిత తెరూపత్యాన్నస్వాఖ్యా
నతో బుగదిదం పరమేశ్వరో స జోపాహమిత్యపి విభాగవతోల్పకస్య … కదిదానీమయుక్త దృష్టాంతసిద్ధమర్థం దార్ష్టాంతికే యోజయన్ ప్రత్యక్షేత న్యమా
త్రేణ స్ఫురత్వాపాత్మని నిత్యయుక్త ప్రవృత్తస్వరూపేణ స్ఫురణాదంశకల్పనాం వినాపృథక్త్వసిద్ధిరితి దర్శయతి ఏవం స్ఫురత్త్వ ఇతి ఏవమయుక్త దృష్టాంతానుసారేణాధ్య
గాత్మని ప్రత్యగ్రూపేత్యమర్థేః స్ఫురత్త్వాపి తత్స్వరూపేణ తదభ్యసత్వయానందఘనస్వరూపేణా స్ఫూర్తిర్ఖా జః స్ఫురణ రహితె బుగదిదమస పరమేశ్వరో హం జోపరితి
విభాగవతోల్పకస్య పరిఖిన్నసత్ప్రపంచవస్తుస్వాభ్యానతః పరికల్పితతెరూపపత్తే … మునా … ల్పం రూపం బంధనం ప్రత్యగాత్మావదేనెన స్వప్నషైతస్య శ్లోకం
మూర్తిః స్వాత్మాఖ్యానం కారణం బంధనే స్వాత్మాఖ్యానాత్ నివృత్తిస్త్వయుక్త్రిః … ఏవం బుగదాది ఖేదస్యాత్మనః విద్యయా కల్పితత్వప్రతిపాదనే న కిమయుక్తం భవ
తీతి చేత్ దాహా అల్పం రూపమితి యదల్పం పరిఖిన్నస్వరూపం ప్రమాతృత్వాదిరూపం తద్బంధనం బంధో విద్యాకృతః అనేన బంధనేన స్వభావతః స్వచ్ఛైతన్యమూర్తిః

౨౮
28

శుక్తిదమంశాత్పృథగప్రతీతా త్రికోణతాద్యాస్తు వస్తువృత్యా తథాపి తల్లక్ష్మం న పృథక్ప్రమిష్టం తదప్రబుద్ధత్వనిమిత్తభూతం ॥ శ్లో ౧౭ ॥ కృ॥ ఉక్తమేవార్థం విశదయతి
శుక్తిరిదమంశాదితి ఇదం రజతమిత్యవభాసకాలే యా పురోవర్తిని త్రికోణతాద్యుపలక్షణా మేతత్కాలపృష్టత్వాదేరపి అప్రతీతాః ప్రతీయమానా వర్తంతే సాఽవభాసమా
నాన్ముక్తిదమంశాద్వస్తువృత్త్యా న తు పృథక్స్యాత్ తథాపి తల్లక్ష్మమిదమిత్యవభాసమానాకారగతం శబ్దాంతరవాచ్యవిశేషణయుక్తం పృథక్త్వం తదప్రబుద్ధత్వనిమిత్తభూతం
నేష్టం అజ్ఞానావచ్ఛేదకతయా గృహ్యమాణాత్పృథగర్థత్వం తస్య నేష్టమిత్యర్థః ॥ శ్లో ౧౮ ॥ యతః ప్రపశ్యన్నపి ఖేదినోఽస్వం వనస్థితే రూపముఖ్యం నమస్తాత్ నఖే
దమస్తుత్రలిపదృష్టలక్ష్మా వనస్పతేః పార్శ్వగతత్వరస్తాత్ ॥ టీ ॥ కుత ఏతదిత్యపేక్షాయాం ప్రాగుక్తమవభాసారాదిత్యాహ యతః ప్రపశ్యన్నపీతి అస్తాత్ప్రతీయమా
గిభూతాద్వనస్పతేస్తదపేక్షయా ఖేదినో ధర్మిణః స్వాస్య భూతం ఖేదమఖిలం అపి పశ్యన్నపి పుమాన్ సర్వఖేదినః పార్శ్వగతాత్పరస్తాద్వనస్పతేర్ధర్మత్రలక్ష్మణా నప్ర
తిపద్యత ఇతి యోఽజ్ఞానాయకసర్వఖేదిన ఇతరస్మాద్భేదం వస్తుస్వరూపభూతమవాప్ష్య పశ్యన్నిదయస్మాద్భిన్నమిత్యేవమాకారేణ తదేవ న పశ్యతీత్యేతదనుభవసి
ద్ధమతః ప్రతీయమానాకారాదప్రతీయమానాకారస్య ధర్మార్థమాన్యత్వకల్పనమయుక్తమిత్యర్థః ఖేదస్య వస్తుస్వరూపత్వం తద్ధర్మత్వం వా నాస్మాకం సంమ
తం కింతు వస్తుస్వరూపాతిరిక్తో ఖేదః ప్రమాణశతైర్నాస్తీతి తథా మోత్ర రత్న నిరూపయిష్యతే అతో నాత్ర తైరపి దోష ఇతి భావః ॥ శ్లో ౧౯ ॥ స ప్రత్యభిజ్ఞానయ
నోర్హ్మదియో ఘటాదేః స్వభావభారాస్యవభాసనాతిరిక్తరూపః స్మృమా ప్రబుద్ధవిషయో విషయత్వమేతి త్వంగీకృతం న ముఖ్యమితి విభుద్ధితి ధీర్ ॥ టీ ॥ ప్రత్యభిజ్ఞానాదనతి
రిక్తరూపస్తైవాఖ్యానత్వమితి తర్హి సర్వసంమతమయుదాహరణమాహ స ప్రత్యభిజ్ఞేతి ప్రత్యభిజ్ఞేతి తత్కారణము ద్బుద్ధసంస్కారోపచీయతే ప్రత్యభిజ్ఞా శబ్దితోః

ఏవం సత్యజ్ఞానసంబంధాదజ్ఞానసంబంధ ఇత్యాత్మాశ్రయతాపత్తిరితి చేత్ సోఽస్త్వేవాఽవ్యమిత్యాహ నాత్మాశ్రయత్వమితి అజ్ఞానసంబంధస్య దుర్వచత్వాత్ సర్వప్ర
మాణానాం మూలస్య తావదవిద్యావస్థాపకమాత్రసిద్ధస్య పద్మవాయోగాత్ స్వపరమార్థోఽజ్ఞానసంబంధో నాపి నాస్తీతి వక్తుం శక్య ఇత్యతో నాత్మాశ్రయదోషోఽత్రావతరతి
పరమార్థత్వాపత్తేశ్చాత్మాశ్రయత్వాదితర్కాఽవిరోధ ఇతి భావః ఉపాయ కల్పాదపారం తమోఽన్వయమపేక్ష్య దృశ్యాపాదృశ్యం సంగచ్ఛతే సకలమత్రనైవ వివాదః
మోహోపి దృశ్యపప్రత్యక్షితం న తద్విత్తాతస్సత్తతదన్వయవిముక్తమపి వాహో క్రమ తన్నైవం విజ్ఞేయమోహోక్తిపిత్తథం వ్యుత్పత్తిర్మోహనప్రబోధ్యత్వసత్త్వేన వానయు
క్రియావ్యాపారాభావాదవబోధ్యం కల్ప్యతే ఇతి చేత్ సత్యం నాసౌ వినా మానం బుధ్యతే యత ఏవాసాగమ్యం చిదేకత్వం తథా తథాప్యనుభవసిద్ధస్యాప్యజ్ఞానస్య ప్రమాణయు
క్తిత్వం సిద్ధిప్రకారో వక్తవ్యో వినా ప్రమాణయుక్తి ఇదమజ్ఞానమాత్మన్యజ్ఞాననిబంధనమేవ పరమార్థమితి సంభావనా బుధ్యనుదయాదితి చేత్ తర్హి అప
త్రసుసంపాదే ఇత్యత్రాహ ప్రత్యక్ప్రమాణం తావదాహ అపారం తమోఽన్వయమితి సకలం దృశ్యం ఆపాద్య ఆవృణ్వంతరం తమోఽన్వయమజ్ఞా
నసంబంధమపేక్ష్య దృశ్యైతన్యాత్మనా సంగచ్ఛతే దర్శనవిషయతయా సంబధ్యత ఇత్యత్ర నోఽస్తాకం న వివాద ఇత్యక్షరయోజనా ఇదమోపనిషదం
దర్శనం వినాఽజ్ఞానదృష్టా న దృశ్యసంబంధోఽస్తీతి సర్వసదృశ్యం ధృతం తయైవ సిద్ధేరధ్యాసస్య వినాఽశానమసంభవాదితి భావః ఏతావతా వ్యాప్తిరుక్తా
ఇదానీం పక్షధర్మతాం దర్శయన్ననుమానమాహ మోహో పీతి సంపదధ్య ఇత్యంతం పక్షధర్మతాప్రదర్శనపరం మోహస్యాపి దృశ్యరూప
త్వే న వివాద ఇత్యర్థః తస్మాదిత్యనుమానముక్తం తథా చ ప్రయోగః ఆత్మన్యయమవస్థా సమానో మోహసంబంధో మోహాశ్రయత్వాత్ దృశ్యత్వాత్ సోఽస్త్వాహ =

రపి ప్రత్యగాత్మాబద్ధోనిగడితః ఏవం సతీదం ప్రతీతమిత్యాహ సాక్ష్యాత్మాజ్ఞానం కారణమితి స్పష్టార్థః పరమార్థత్వే బంధస్యాజ్ఞాననివర్త్యత్వాసంభవాన్నిర్వికారె
కూటస్థాత్మని ● క్రియాసాధ్యస్య సంభవాభావాన్నివర్తకప్రసంగ ఇత్యత్ర నిర్వాహంకారాదిబంధస్యాధ్యస్తత్వం సిద్ధమితి భావః ॥౨౦॥ తం ॥ అజ్ఞానమప్యవి
౨౯ దుష్టం స్వతః స్వతోనిత్యత్వాత్తస్య నివర్తకతాద్వయతా విరోధాత్ అజ్ఞానతాదృశనివర్త్య నిబంధనైవనాత్మాశ్రయత్వమపిబోధయితవ్యమత్రియాస్తాగయ ఊతేట
తదేవ తూష్ణాద్వివిక్తిపతిత్యారభ్య యతాగ్రంథినాత్మని ద్రష్టుర్బంధస్య తస్య సభూతే యవిభూతేయ స్వగత మేదప్రతీతె శ్చ్యవిద్యాకల్పితత్వాన్నిత్యే సిద్ధే
వబ్రహ్మణోః పారమార్థికమేవత్వాంతసాక్షాత్కారేణ వతదవిద్యానివృత్తిః పరమానందస్వరూపావాప్తిశ్చ విద్యాఫలమితి శాస్త్రాదేః సిద్ధవిషయప్రయోజ
నె ఇతి ప్రతిపాదితం ఇదానీముక్తాజ్ఞాననిబంధనత్వం బంధస్య తదోపపద్యతె యద్యాత్మనో జ్ఞానం సంభవేత్ న తు తత్ర తత్సంభవత్తి స్వభావవిరోధాదితి
29 ఏమనస్యంతె తాన్ప్రతిబోధయంశ్చిదాత్మన్యజ్ఞానం కథం విద్యుదయతి అజ్ఞానమపీతి అయమర్థః కిమజ్ఞానం పరమార్థతశ్చిదాత్మని న సంభవతీత్యుచ్య
తె కింవా ప్రతిభాసతోపి తివికల్ప్యాద్యమంగీకరోత్యజ్ఞానమితి పూర్వార్ధేన అపిశబ్దో బంధవద్దృష్టాంతార్థః బంధవదజ్ఞానమప్యాత్మనో విదుషాం జ్ఞాని
త్వేన భాసమానస్య స్వతః పరమార్థతో నాస్తీతి ప్రసంగవదవిరోధం ప్రాతు మాహ మైతన్నేతి మూఢస్యాజ్ఞానస్య తస్వైతన్యస్య స్వభావతో విరోధః తథా సవికా
రనిర్వికారత్వాభ్యాం ధర్మతోపి విరోధః తథా కార్యకారణాదిరూపేణ సద్వయమజ్ఞానమద్వయశ్చాత్మేతి వ్యవహారతోపి విరోధః తతో విరోధాన్నాజ్ఞా
నమాత్మని పరమార్థమభ్యుపగమ్యత ఇత్యర్థః ద్వితీయం నిరాకరోతి అజ్ఞాతతాప్యనవబోధనిబంధనైవేతి ఆత్మన్యజ్ఞానసంబంధోప్యజ్ఞాననివృత్త్యర్థః

తీ తి ఆత్మైవ ప్రమాతా జీవః స యథావగమస్తు మంశక్తి యోగాత్ జ్ఞాతృత్వనిర్వాహకసామర్థ్యయోగాద్వైద్యపదార్థజాతం ప్రసాధయతి స్వాగతావగమేన వా
ష్యవస్ఫురితి భినత్తి స్వాత్మానమపి తేనైవ శక్తియోగేన జ్ఞాత్రంతరనిరపేక్షః సన్ ప్రసాధయతి అన్యథా ఽనవస్థాప్రసంగాదిత్యర్థః ఏవమిదమనుభవసిద్ధం
స్వాజ్ఞానం విదాత్మా స్వయం విషయమాత్మపరప్రకల్పైః చిదాత్మనో జ్ఞాన తత్కార్యసంబంధకల్పనాయాం శక్యం భవతి తత్ కారణం న కిమపి దోష్యం విద్యత ఇత్యర్థః
ఇత్యయమత్రాకూతం భేదం వభేద్యం వభినత్తి భేదో యద్ధి వభేద్యాంతరవంతశో మహాం విచారార్యం వభిన్నతే మహా స్వధైవ విహారాంతరమంతరేణ జ్ఞాతృత్వయు
పునరపి పరేషాం భవాన్ సంవిత్తం దృష్టాంతరమహావా భేదం వేతి యథా భేదో ఘటపటాదినిష్ఠః స్వాత్మయం భేద్యం మిథో భిన్నం ద్వైతం స్వాత్మానం భేద్యం వస్వా
శ్రయమపి భేదాంతరమంతరేణ స్వవ్యతిరిక్తం భేదం వినా స్వయమేవ భినత్తి తర్హి వివాదమేవానవస్థా ప్రసంగనవస్థాయాం దుష్పరిహారతైవేత్యర్థః మోహాయ
కార్యం వేత్యుత్తరార్థః యోజనాసు గమా యత దుక్తం భవతి ప్రజ్ఞానం హ్యదృశ్యా సమాన మాత్రయవిషయః పారతంత్ర్యేణావభాసత ఇతి స్వయం వ్యవహారే
తద పేక్షం భవతే త్యాత్మసంసర్గతయైవావభాసతే ఆత్మా యః స్వసత్తా స్ఫూర్త్యా నిరపేక్షైకస్వాత్మసంపేక్షమేవావభాసత ఇతి ప్రోక్తే ప్రసర్గాఽసంసర్గిణా మాత్మనాం
ఆయు స్వసత్తాస్ఫూర్తిప్రదతయా జ్ఞానం స్వయమేవాత్రయతి యథా నిరవయవత్వేన స్వాత్మాఽస్మసంసర్గిణా మాత్రాశంఘుటాదయో ఽవకాశసంసర్గమంతరేణాత్మాన
మలభమానాః స్వయమేవాకాశేన సంస్పృశ్యంతే తద్వదితి యుక్తిం యుక్త్యా జ్ఞానం సువయమ్ప్రత్యరూబంధ్యత్యుత్పత్తిపార్థతు విధ్వంసనా యువితత్వవన్మ
వయమాస తస్మాదితత్స్వరంశా షతే శ్రుత్యారః యుక్త్యా కుతదేవం మాత్యతాదిబంధస్వాత్మతత్వాదవభాసనాద్యని వర్ణనయా విద్యా విలాసమాత్రత్

శ్లో॥ ౫౦॥౭

కార్యః ప్రపంచ ఇతి న చ మోహోదశత్వమప్యుపాధి స్తస్య సాధనవ్యాప్తత్వాన్నైవ సంబంధస్యాపి దృశ్యశ్చ మోహోన్యత్వాత్ ఏవమప్యాత్మాప్రయత్వ
దోషపరిహారాయ మోహాంతరనిబంధనత్వమేవ తస్మాన్న కల్ప్యత ఇతి వాచ్యం గౌరవాపత్తేరనవస్థాప్రసంగాచ్చ తస్మాత్పరపరికల్పిత విశేషిత
౩౦ సమవాయాదివన్మోహోపి స్వపరనిర్వాహకః సంభావ్యత ఏవేతి భావః ॥ ౩౦ ॥ శ్లోకం ॥ సంవిద్భిరంవహంతి తద్విషయోపయుక్తాం స్వాత్మన్యపి స్వరసతః
స్వాతంత్ర్యరూపసిద్ధిః కార్యప్రపంచపరికల్పన మాత్మమోహాత్ మోహప్రకల్పనమపీహాత్ధోపపన్నం ॥ ౩౧ ॥ ఇదానీమత్ర యుక్తిం సంవిత్స్వప్రకాశత్వ
వాదిమతేనాహ సంవిద్భిరంవహంతీతి యథా సంవిత్స్వం వేదనం తద్విషయోపయుక్తాం స్వవిషయ వ్యవహారోపయోగిత్వం ధురం భారం తద్వ్యవహారనిర్వా
30 హాణశక్తిం వహంతి తత్త్వే స్వాత్మన్యపి విద్విషయే స్వాతంత్ర్యరూపసిద్ధిః స్వవ్యవహారసిద్ధ్యర్థం స్వరసతః స్వభావాదేవ తాం ధురం వహంతి యథేదం పరేషామ
పపన్నమిష్టం గత్యంతరాభావాత్ తథాత్మాపి ఆత్మని కార్యప్రపంచపరికల్పనం మోహం ప్రకల్పనమప్యాత్మైవ మోహాదేవ ఇత్యుపపన్నమేవ నానుపపన్నమి
తి యో బు నాసంవిదః పరమార్థభూతాయాః పరమార్థతయేవ స్వాపరవ్యవహారనిర్వాహకసామర్థ్యం విదుపపన్నం యనశ్చేత్ తదా సర్వప్రమాణానాం
స్వానుభవమాత్రసిద్ధతయా ఽపరిహార్యకమోహానాం చ యథా దృష్టం స్వపరవ్యవహారనిర్వాహసామర్థ్యమనుపపన్నం తస్మాన్ననుపపన్న మోహాః సర్వానుప
పత్తికలంకారత్వాదితి భావః ॥ ౩౨ ॥ శ్లోకం ॥ ఆత్మా ప్రసాధయతి వేద్యపదార్థభూతం స్వాత్మానమద్వయగతిః స్వమశక్తియోగాత్ స్వాఖ్యానమేవ మిదమాత్మ
పరత్వకల్పైః శక్త్యంశభేద ఇతి నకించనదోషమస్తి ॥ ౩౩ ॥ టీక ॥ తేషాం సంవిదాం స్వప్రకాశత్వం నేష్టం తేషాం సంమతయుదాహరణమాహ ఆత్మా ప్రసాధయ

ప్రతిపాదితఫలకజ్ఞానదేస్స్యాదనుత్పత్తే శ్శారీరకార్థప్రకటనపటుతాశాలిశాస్త్రం విదధ్మః ॥౧॥ యస్మాదేవం సూత్రభాష్యకారాభ్యాం శాస్త్రీయవిషయప్రయోజనసి
ద్ధయే బంధమిథ్యాత్వముపపాదితం తస్మాదుక్తమేవాస్యాభిరదే శన్నిరూపణం కృతమిత్యుపసంహరతి తస్మాదధ్యస్తమేతద్ధితి యస్మాదేవం తస్మాదధ్యస్తశ్చిదాత్మన్
యుద్వైతమరూపం బ్రహ్మరూపం తదతిరిక్తం సకలమప్యేతత్పరిదృశ్యమానం విషయత్వాదిరూపేణావభాసమానరూపం స్యాజ్ఞానమాత్రం దధ్యస్తం యుక్తి కృత్వా పరబ్రహ్మ
ధీదార్ఢ్యమేవైతద్భవతి అతోబంధవిపర్యాసయోరాత్మని పరమార్థతాభావాత్ప్రపాస్తత్వే కృవిషయబంధనివృత్తప్రయోజనయోరివసంభవాచ్ఛాస్త్రమారంభణీ
యమేతదిత్యభిప్రాయః అతదీతి శ్రేయోరోజో మోక్షగదితి వద్యః ప్రఖ్యేదోద్వైతావభాసలక్షణప్రసక్తి ప్రతిపాదితావాత్మరూపానివృత్తిస్తదేవ ఫలం ప్రయోజనం యస్యత
జ్ఞాతత్త్వజ్ఞానం భవతి తథా తస్య యదైదిష్ట్యత్వమసంభవనాద్యాశ్రస్యందితత్వేనస్వవిషయత్వప్రవిష్టైశ్శల్యాభావస్త్వస్యానుత్పత్తేర్నిరాసాయ శ్రీశారీరకార్థప్రకటన
పటుతయాశాలిశోభమానం శాస్త్రం శాస్త్రార్థసంగ్రహప్రధానం గ్రంథం విదధ్మః ॥ కుమార్గపాతినో యోజనా యద్యపి భాష్యగ్రంథస్య ప్రకరణత్వాపూర్వముక్తం త
థాపి మోక్షపురుషార్థసంబంధప్రమేయజ్ఞానస్యాస్య సంక్షేపవిస్తరాభ్యాం ప్రతిపాదనాచ్ఛాస్త్రలక్షణమప్యస్తీతి ప్రదర్శనాయ శాస్త్రం విదధ్మ ఇత్యుక్తమితి
ద్రష్టవ్యం ఏవమపి సూత్రభాష్యపరతంత్రత్వాద్వ్యాఖ్యారస్య శారీరకస్య సర్వస్యైవ సాంఖ్యాదిప్రతిపాదనాదిదం ప్రకరణం చతుస్సూత్రీ తాత్సూత్రభాష్యతత్త్వానుసృత్యాదివివా
రపరత్వాదావర్తకం చేదమితి భావః ॥౧॥ శ్లోకం ॥ మీమాంసతవ్యమనయైవ సదద్వితీయం మామామసప్తబుధసదాత్మతయానయైతత్ జ్ఞాతం ప్రయోజన
మనేనబోధితమస్యాస్త్రం నాంతరీయకతయాచతమోనివృత్తిః ॥౨॥ ననుయద్యపి ప్రత్యగాత్మని ఛేదవిపర్యాసయోరుక్తన్యాయేన మిథ్యాత్వాత్పరమార్థికం
పు

ప్రతిపాదనేన పుష్పదన్తప్రభృతయో గ్రన్థకరయోరిత్యాదినా భాష్యేణ సఙ్గ్రహవివరణాఖ్యం నిరూపితం బన్ధమిథ్యాత్వమిహ యుక్త్యా ప్రతిష్ఠాపితం తేనైవ
శాస్త్రాదివిషయప్రయోజనవత్త్వం ఉపపాదితం యద్యపి వంశాస్త్రారమ్భకర్తృత్వం తౌ పయుక్తతయా ఽథాపి విషయప్రయోజనే దర్శయితుం తతదర్థ ప్రా
ధ్యాసాం వర్ణనీయం సుదృఢా భాష్యస్య సూత్రానుసారిత్వనియం భాష్యకారేణానుసృతమిత్యపి వర్ణితం భాష్యకారేణా వర్ణనీయమితి స్వతన్త్ర్యాశఙ్కాయాం సూత్రకారేణా
౩౧ ప్యుక్తత్వాన్నాత్ర శఙ్కావసర ఇత్యభిప్రేత్యోక్తం భాష్యార్థసూత్రవ్యాపారం దర్శయతి బ్రహ్మజిజ్ఞాసేతి అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసేతి ప్రథమసూత్రం బ్రహ్మజిజ్ఞాసా
పదేనాయమశ్వినసాధితాధికారివిశేషణమోక్షసాధనం బ్రహ్మజ్ఞానమిత్యర్థాత్ సూత్రకారేణ సూత్రితం యతో బ్రహ్మజ్ఞానాయ విచారకర్తవ్యత్వ ప్రతిజ్ఞాతస్య ఫలత
ఽథ తత్ర్యామో రమ్యతరత్వ భావే యుక్త్యా తత్ర జ్ఞానస్య సుఖదుఃఖప్రాప్తినివృత్త్యోరనతిరతాభావాత్ తాదర్థ్యమర్థాత్ సూత్రితమేవేతి ప్రయోజనం తావ
త్సూత్రితం తచ్చాధికారివిశేషణమోక్షాఖ్యం బన్ధనివృత్తిరూపం స యది బన్ధః పరమార్థో భవేత్ స్యాత్తదా న జ్ఞానేన నివర్తనాయోగ్యః పశ్చాద్యతో జ్ఞా
నమజ్ఞానస్యైవ నివర్తకం న పరమార్థస్య తో జ్ఞానేన బన్ధనివృత్తిం సూచయతా తస్య మిథ్యాత్వమపి సామర్థ్యాత్ సూచితమేవేతి గమ్యతే యన్నిరూపణమన్త
రేణ సూత్రార్థో న నిరూపితః స్యాత్ తత్సర్వం సూత్రసూచితమేవ సూత్రేషు సూచనస్యాలఙ్కారత్వాదితి తస్మాత్ సూత్రసూచితస్యైవార్థస్య భాష్యకారేణ ప్రతిపా
దనాన్నాస్వాతన్త్ర్యశఙ్కా సఙ్గతి శఙ్కావకాశ ఇతి తాత్పర్యార్థః అక్షరార్థః సుబోధః ఏవం సూత్రభాష్యకృతా కృతనిరూపణేనాస్య గ్రన్థస్య ప్రాతికూల్యమపి ధ్వ
నితం యుక్తియుక్తం తస్మాదర్థప్రాప్తమేతత్ సకలమపి దృశ్యలాభామరూపాతిరిక్తం రూపం స్వాజ్ఞానమాత్రాదితి శ్వపతి పరబ్రహ్మాదివాక్యమేతల్లక్షశతాదిప్రభేద

వస్తున్యవగతసామర్థ్యాత్ తథా బ్రహ్మశబ్దోపి సంకోచకాభావాన్నిరవగ్రహముపాదవస్తుని స్వసామర్థ్యాదేవ వృత్తిం గన్నతి నావ్యుత్పత్తిశంకాపి అతో నాప్రసిద్ధదోషః కోపి
తి అనయైవాద్వితీయం సన్మాంసితవ్యమితి వదతా యథోక్తవిషయస్యాన్యసాధారణత్వముక్తం న వాద్వితీయాత్మవస్తు అసక్తప్రమాణత్వాచ్ఛమతాత్ప్రసిద్ధ్య
దేః సిద్ధం తథా సతి వాదివివాదాదర్శనప్రసంగాత్ నాతిశాస్త్రాంతరా[illegible]త్సిద్ధిస్తు సర్వసర్వజ్ఞేశ్వరతత్త్వపరత్వాత్ ఆత్మజ్ఞానోపనిషదత్వవిశేషణశ్రవణాచ్చ తత్సాదనస్యైవ మీమాం
సయోక్తత్వాదోర్యోజ్యైయమితి । నను యదపి బ్రహ్మోపనిషదేకవేద్యముపనిషచ్ఛబ్దస్యైవ శాస్త్రవిచారయోగ్యం ఇతి బ్రహ్మణస్సువిషయస్తథాపి తస్యాత్మైక్యం గమ్యత ఇతి విచారశాస్త్ర
విషయ ఆత్మనస్తస్యాపి స్వతోవధిత్వశంకా నకార్యైర్త్వాదామీమాంస్యమేవేతి అనయా మీమాంసయా తస్య బ్రహ్మత్వం తత్త్వమస్యేవ ప్రత్యగేకరసతత్త్వమ్మమీమాంస్య
మిత్యన్వయః సర్వశ్రుతిష్వయమాత్మా బ్రహ్మైవం రూపేస్త్రైవబ్రహ్మణా ఆహ దేశదర్శనా త్రుటస్య బ్రహ్మవేదనస్యాత్మని [illegible]ద్వయదసంసారనిరాససాధనత్వసంపత్తా
దానర్థక్యాపత్తేః ఏకదేశస్యోపాధిభేదమంతరేణ స్వాభావతో నిరూపయితుమశక్యత్వాచ్చ న త్రితయోపాధేన బ్రహ్మదర్శనముపపద్యతే అతఏవ సర్వశ్రుతిషు తత్త్వమసి
త్యాదివాక్యగతపదసామానాధికరణ్యవిషయశోధనాయ విచారశాస్త్రారంభ ఇతి భావః యదుక్తం ప్రయోజనమపక్రమసంభావ్యత ఇతి తత్రాహ జ్ఞాతమితి । అ
నేన యథా యథోక్తేన ప్రత్యగేకరసత్వలక్షణేనైతం సదా విశిష్టనిర్దిష్టం బ్రహ్మజ్ఞాతం స ప్రయోజనం పరమానందరూపత్వాత్ బ్రహ్మావిదబ్రహ్మైవ భవతీతి బ్రహ్మ
వేదస బ్రహ్మైవ భవతి ఫలశ్రవణాదజ్ఞాతం బ్రహ్మ ప్రత్యక్షత్వం విషయీకృత్య ప్రవృత్త విచారద్వారకవేదాంతవాక్యజన్యజ్ఞానస్య జ్ఞాతం[illegible]దేవ ప్రయోజనం నాన్య
సాధ్యరూపమిత్యర్థః నను తమోనివృత్తేః సాధ్యత్వాత్ తస్య సంసారనిదాననివృత్తిత్వాన్నాఖిలాపకర్షరతాపస్య ఫలమిత్యాశంక్యాహ తత్రాంతరీయకతయేతి తమో
నర్థం

తదద్వయం విషయస్తద్భిన్నానాశ్యతద్గతా బ్నానబంధవాన్ః ప్రయోజనం భవేదితి సంజ్ఞావ్రతే తథా ఉక్తవిషయప్రయోజనే న సంగతే ఇవ ప్రతిభాతి తథాపి
వాక్యవిచారాత్మకం హిదం శాస్త్రముఖమతం న తర్కశాస్త్రవద్యుక్తిమాత్రకం ఐక్యప్రతిష్ఠితార్థనిరూపణపరం తత్ర చాన పలక్ష్యకశబ్దార్థ ఇతి న్యాయాదుక్తవిషయ
సర్వవేదాంతైకగమ్యతా వక్తవ్యా సా చ విచారణమానాన లక్ష్యతే సఫలస్య విషయస్యానవగతేః సిద్ధౌ విచారవైయర్థ్యాదసిద్ధౌ చ విషయాసిద్ధేర్నిర్విషయవి
39 చారానుత్థానాత్ న చ వేదాంతేష్వాపాతప్రతిపన్నస్య విషయస్య సఫలస్య విశేషతో నిర్ణయః లోకవిచారేణాపి భవిష్యతీతి వాచ్యం వికల్పాసహత్వాత్ కింపదా
ర్థాంతరాపేక్షత్రప్రతిపత్తిరుత వాక్యార్థతో దైవ యోనాంతరాగోచరస్య బ్రహ్మాత్మైక్యస్య ర్థస్య జ్ఞానం సంగతిగ్రహః సంభవాత్ తదా తత్రైత్యనుపపత్తేః న ద్వితీయోఽనవగతసం
32 గతికపదకదంబరూపాద్వాక్యాత్ సంసృష్టార్థధీదర్శనయోగాల్లోకమానాంతరప్రవేశేన తత్ర శబ్దస్యానువాదకతయా ప్రమాణాయోగాదితి కేచిత్తత్రోచ్యతే దృష్టం
తేతాన్నుత్వాదాః ॥ ॥ మీమాంసితవ్యమితి అద్వితీయం సద్వస్తు న చ బ్రహ్మనిర్ణయం వేదాంతేషు తదనయైవ మీమాంసయా మీమాంసితవ్యం అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞా
సేత్యాది సూత్రసందర్భరూపేణ వివిచారశాస్త్రేణ విచారణీయమిత్యుక్తార్థః అయంభావః న హ్యత్యంతాప్రసిద్ధవిషయస్య ఉపగమ్యతే యేన విచారస్య నిర్వి
షయతయానుత్థానశంకా నాపి యథావన్నిశ్చితరూపాత్ప్రసిద్ధిర్యేన విచారవైయర్థ్యం స్యాత్ కింతు వేదాంతేష్వాపాతప్రతిపన్నే వాక్యార్థే తస్య ప్రతీయమా
నస్య ప్రతీకత్వాదీతరప్రవృత్తిశంకావారణేన తదేకత్రప్రతిష్ఠత్వనిశ్చయాయ విచార ఆరభ్యత ఇతి న విచారవైయర్థ్యాదిశంకావకాశః న చ పదార్థాంతరాపేక్షత్ర
తీతి రీత్యా వికల్పావసరః పదార్థస్యాంతసిద్ధత్వాత్ అతః కేవలస్య సన్మాత్రవిషయోఽస్త్వాదిశబ్దైర్వాక్యార్థప్రాయతా తథా ద్వితీయాదిశబ్దైర్ద్వితీయాభావోపలక్షిత

తత్ర సాక్షాద్విధివిషయతావచ్ఛేదకంతు మావానఖల్వృత్తియాగదానహోమవదివాహవేదాంతేషు యథోక్తాత్మనిదర్శనం ఖాయమానం న ఖలు పురుషతంత్రం పుంప్రయత్న
నిష్పాద్యం తస్య తత్త్వజ్ఞానత్వేన ప్రమాణాధీనత్వేన తంత్రత్వాదజ్ఞానవన్నిత్యజ్ఞానవత అపురుషతంత్రస్య నాపి విధేయతాపి దీత్యర్థః ఇహాత్మనీతి సామానాధికరణ్యం వా ఆత్మ
ని బ్రహ్మత్వదర్శనమిత్యర్థః నాప్యర్థవాదాదిన్యాయేనాస్య విధిశేషతా హ్యస్తి అనారభ్యాధీతత్వాత్స్వార్థే ఫలరాహిత్యాచ్చావాచ్యేతి భావః [redacted]
శ్లోకం ౹ అపి చ రూపితగోచరతా విధేః పరమాత్మధియో స్త్రివరూపణం అవిదితే పరమాత్మని తద్ధియో న ఖలు రూపితతా ఘటనాన్వితా ౹౹ ౬౦ ౹౹ అరికయి న కేవలం పురుష
తంత్రత్వాదేవ బ్రహ్మజ్ఞానస్య విధేయతా అపి తు విషయాసిద్ధేరపీత్యాహ ౹ అపి చ రూపితగోచరతేతి ౹ విధేర్విధానస్య నియోగస్య వా రూపితగోచరతా అనవగతవి
షయనిష్ఠతా హ్యస్యావశ్యా యథా యాగాదేః క్రియాయా విషయస్య లోకతః సిద్ధౌ తస్మిన్విధిర్వ్యాపారానాత్యంతానవగత ఏవ త్వర్థః ఇత్యర్థః తదిహ ప్రకృతే పునరగతగోచరతా వి
ధేః కిం నాస్త్యాదితి నైత్యాహ న పరమాత్మధియ ఇతి అయమర్థః ఇతరావదవాఙ్మితి సర్వఖనీనమాత్మానం విధేయం తదనుష్ఠానస్య వినాపి విధిమతిప్రాప్తత్వాత్ తద్విధానస్య
మోక్షఫలత్వాచ్చావాచ్య అథౌపనిషదపరమాత్మజ్ఞానం విధేయం తదనుష్ఠానస్యాన్యతోఽప్రాప్తత్వాన్మోక్షఫలత్వోపపత్తేశ్చేతి మతం తదపి న తస్య విదాం తథా వాక్యైకవాక్యత్వాత్
ద్వివిషయాసిద్ధౌ విధ్యసంభవాత్ న హి పరమాత్మనోఽసిద్ధౌ తద్విశేషితం జ్ఞానం సిధ్యతి పరమాత్మా చౌపనిషద ఏవ తజ్జ్ఞైరుపనిషద్వాక్యస్య విధిపరత్వేన తేన పరమాత్మసిద్ధిః
పరమాత్మపరత్వేన విధిసిద్ధిరుభయపరత్వే తు వాక్యభేదాపత్తిరతో న పరమాత్మధియో నిరూపణమస్తీతి అతో విషయాసిద్ధేర్న విధిరిత్యుపసంహరతి అవిదితే ప
రమాత్మనీతి రూపితతా సిద్ధతా ఘటనాన్వితా ప్రామాణికీ విశేషణాసిద్ధౌ విశిష్టవిషయస్యాప్యసిద్ధేరిత్యర్థః ౹౹ ౬౦ ౹౹ శ్లోకం ౹౹ విదితతా పరమాత్మన ఇష్యతే యది వృథా విధిరస్య

నివృత్తిశ్చ న జ్ఞానవ్యాపారసాధ్యా కింతు తత్ప్రాంతరీయకతయా జ్ఞానోదయమాత్రేణ విరోధాత్స్వయమేవాజ్ఞానతమో నివర్తతే । తథా చ న యత్నసాధ్యతా తస్యాః । తమో
నివృత్తేశ్చారోపితనివృత్తిత్వాదధిష్ఠానాత్మమాత్రత్వాన్న పృథక్ఫలత్వమిత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ఉత్తరవాక్యం అనవగతార్థమిదం ప్రతిజ్ఞాతి నోనపావిధేః పదమాత్రస్య సమీక్షణం న
ఖలు యాగదదాతిబుపోతివత్ పురుషతంత్రశ్రీమాత్మనిదర్శనం ॥ ౫ ॥ యద్యప్యేవం శక్యప్రతిపాద్యత్వాదనన్యసాధారణత్వాచ్చ బ్రహ్మవిచారే విషయః స్యాత్తదిమ
33 జ్ఞాతం సంనిరతిశయానందరూపత్వాత్ప్రయోజనం తన్మోక్షాకారజ్ఞానవాంతరీక్షతయా వత్తత్తమో నివృత్తిశ్చ ప్రయోజనం భవతీతి విచారశాస్త్రస్యాత్ర విషయప్రయోజ
నాత్ప్రాంతత్వాత్వసిద్ధిస్తథాపి పూర్వమీమాంసయైవ సమస్తవేదార్థవిచారస్య కృతత్వాత్పృథగ్విచారారంభో వ్యాకార్థనిర్ణయాపేక్షితస్య సర్వస్య న్యాయస్య తత్ర
33 గతత్వాదితి మన్వానశ్శంకతే । నన్వవగతార్థమిదమితి నోపాస్యకమిదం వేదాంతవిచారశాస్త్రం గతార్థమపూర్వత్వాన్నివృత్త్యర్థం న ప్రతిజ్ఞాతి । తత్ర వేదాంతవాక్యానామేకదేశస్యాప్యుదాహర
ణదర్శనాదథాతో ధర్మజిజ్ఞాసేతి ప్రతిజ్ఞాసూత్రే ధర్మస్యైవ యాగాదిలక్షణస్య విచారణీయత్వేన ప్రతిజ్ఞాతత్వాచ్చోదనాసూత్రే చ తస్యైవ లక్షణప్రమాణయోరుపన్యాసా
దుత్తరసూత్రేష్వపి ప్రతిలక్షణం చ తద్విచారేణైవ శాస్త్రసమాప్తిదర్శనాన్నపూర్వమీమాంసావిచారేణాస్య గతార్థతేతి వక్తవ్యార్థః । ననువిధ్యపేక్షితవిచారస్య సర్వస్యాపి
తత్ప్రకృతత్వాద్విధిరహితవాక్యానాం చార్థవాదాదీనాం విధ్యేకవాక్యతయా ఫలవదర్థావబోధకత్వప్రకారప్రదర్శనేన విధిశేషత్వేన ప్రామాణ్యనిర్ణయాన్న్యాయస్యాపి తత్ర
గతత్వాద్వేదాంతవిజ్ఞానస్యాపి విధివిషయత్వాద్విధ్యపేక్షితార్థసమర్థకత్వేన తచ్ఛేషత్వాదప్రాగ్విచారేణ విచారితత్వోపపత్తేర్న పృథగ్విచారారంభమిదమితి చేత్తత్రాహ
నపావిధేః పదమాత్రస్య సమీక్షణమితి ఆత్మసమీక్షణం వేదాంతవాక్యోత్థం ప్రత్యగైకరసబ్రహ్మజ్ఞానం న విధేః పదం విషయః సాక్షాత్కారపరం పరయా వాఽవిధేయో స్వరూపత్వాదర్థః

ద్రష్టవ్యః సోऽన్వేష్టవ్యః స విజిజ్ఞాసితవ్యః స్త్రీవ్యాఖ్యానస్యైతస్య వదాదిషు విధయః శ్రూయంతే తే చాననుష్ఠేయార్థా ఇతి కథం వేదాంతేషు విధ్యభావేనాగతార్థతోచ్యత ఇతి
చేన్నైవం తేషామన్యార్థత్వాదిత్యాహ అర్హే ద్వ్యర్థే చేతి న కేవలవిధావేవ తవ్యప్రత్యయో విహితః యేన తచ్ఛ్రవణబలాద్వేదాంతేషు విధ్యభ్యుపగమః కింతు అర్హే కృ
త్యతృచశ్చ ఇతి సూత్రే యతః పాణినిరాచార్యస్యార్హే ద్వ్యర్థే చాపి కృత్యస్మరణమాహ మత ఇష్టమేవ తథా … ప్రత్యయస్య ప్రయోగం యథా స్నాతవ్యత్ర(?) ప్రార్థనా
ద్యర్థత్వేః పాణినేరిష్టమిత్యాచార్యస్యాభిమతా భవత్యేవం తథాపి ప్రకృతే కిమాయాతం తదాహ తస్మాదితి అనర్థితి విధ్యర్థత్వమపోద్య సనర్థతయైవ యోజనీయ
మిత్యర్థః తత్ర హేతుమాహ విధ్యర్థేతి స్వభ్రేం(?) యథా భవతి తథా ఆదితనయా ఉపమేయోక్తన్యాయాద్విధ్యనర్థాసంభవేన హేతునేతి యోజనా తస్మాదేతత్సూత్రమన్యాగ
తార్థమనవతోన విచారితార్థమిత్యర్థః ॥ … ఏకత్వాపాదనస్య ద్వయవిధివిహితానేకకర్మానుష్ఠానస్య … శాస్త్రస్య తత్ఫలోపభోగ్యః కథమపి పురుషాక్షేప్య(?)
ష్టం లభంతే యస్మిన్నిత్యాదివాక్యం శతపథవిహితం కర్మ … అదృష్టసాధ్యతయా ప్రసిద్ధం పురుషవివిదిషామాత్రసాధ్య పునః … ఏకత్వమయుక్తేన ప్రబంధ
నాసాధారణవిషయప్రయోజనవత్త్వేపి ప్రాక్ మీమాంసయా శాస్త్రాంతరేణాగతార్థత్వాభావేపి నైవమారంభః … అధికారవ్యావృత్తిహానిరధికారికం కిమపి శాస్త్రం
సవమస్తినవిహాధికారకత్త్వే(?) … సంభవతి । న తావద్వేదాధ్యయనవానిహాధిక్రియతే తస్య ధర్మబ్రహ్మజిజ్ఞాసయోః సాధారణ్యాద్ధర్మవిచారం పరిత్యజ్య బ్రహ్మ
విచారణేవ ప్రవృత్త్యసంభవాత్ తథాపి ధర్మవిచారానంతరం సవివేహ(?) ప్రవర్తిష్యత ఇతి చేన్నతస్య విచారితధర్మానుష్ఠానప్రవృత్తిసంభవాత్ అనుష్ఠానాయ హి తేన
ధర్మోవిచారితో న కేవలమపేక్ష్యార్థమితి అనుష్ఠానానంతరం సహవిచారమేనం కరిష్యతీతి చేత్ న అనాశ్యసాహిత్యేః నహి స్వయమధీతార్థమవబుధ్య సర్వాను

ధియోఽపేక్ష్యతే నిఖిలభేదనిదాననివృత్తిరేవ భవతి తద్విషయాదివచనం దుర్లభం॥ ౯॥ టీక॥ అథ సత్యజ్ఞానాదివాక్యానాం బ్రహ్మప్రతిపాదకత్వమవాంతరతాత్పర్యేణాభ్యుపేయ
తే తతః సిద్ధబ్రహ్మావగమే విధిరితి చేత్తత్రాహ విదితతా పరమాత్మనశ్చ ష్యతే యదితి। యది సత్యాదివద్యైః పరమాత్మా సోఽవిదితత్వముంగీక్రియతే తదాఽస్య పరమాత్మనోఽధియో
౩౮ జ్ఞానస్య విధిర్వ్యర్థా నిరర్థకో భవేత్ కుత ఇత్యత ఆహ నిఖిలభేదేతి నిఖిలభేదస్యాశేషవికల్పస్య సంసారలక్షణస్య యన్నిదానమనాదినిర్వర్తనీయాఽజ్ఞానం తస్య నివృత్తి
తః పరమాత్మజ్ఞానోదయనాంతరీయతయాఽపవాదనాత్ విధ్యనుష్ఠానకాలస్య ప్రాగేవ సిద్ధేస్తత్ర విధిరనర్థక ఇత్యర్థః। న కేవలమస్మిన్పక్షే విధిర్వైయర్థ్యమశక్య
34 త్వాచ్చాసంభవతీత్యాహ తద్విషయాద్యపి విధ్యపేక్షితవిషయనియోజ్యకారకఫలాద్యపి తదా దుర్లభం భవతి న హి వేదాంతవాక్యప్రమాణేనాద్వితీయం బ్రహ్మావగమాత్మా
త్యవగమే తద్విరుద్ధక్రియాకారకఫలభేదస్యాత్యంతనిరస్తత్వాత్ ...షయైన విధ్యవసర ఇత్యర్థః। తస్మాత్కర్మకాండవిషయ ఏవ విచారః ప్రాచ్యమీమాంసయా కర్మణోఽనజ్ఞానకాం
డవిచారోఽతః పృథగారంభణీయ ఉత్తర ఏవేతి భావః॥ ౧౦॥ శ్లో॥ ఇతి న ధర్మవిశేషసమర్పణం శ్రుతిశిరోవచనైః క్రియతే తతః భవతి ధర్మవిచారగతార్థతా న వేద
ర్యః పరమార్థవిచారణే॥ ౧౦॥ టీక॥ అగతార్థత్వసాధనముపసంహరతి। ఇతి న ధర్మవిశేషసమర్పణమితి। ఇతి యతః శ్రుతిశిరోవచనైర్ధర్మవిశేషస్యాజ్ఞానో
పాసనరూపస్య సమర్పణం న క్రియతే వినాపి విధిసంబంధఫలవద్బ్రహ్మజ్ఞానసమర్పకత్వాత్ తస్మాత్పరమాత్మవిచారణే ధర్మవిచారగతార్థతా నావసరో భవతి ప్ర
థగేవ బ్రహ్మవిచారః కార్య ఇత్యర్థః॥ ౧౧॥ శ్లో॥ అహార్దబోధేర్నకృత్యస్మరణముఖమతం పాపశేషైః ప్రార్థనాదౌ విఘ్నౌఘాదేశ్చ వృత్తిః ప్రచురముఖమతా పాపశేషైర్మనిష్ఠ్య
తస్మాద్వేదాంతవాక్యపరిశ్రితవంశవిజ్ఞానవ్యవస్థాయోబుద్ధ్యయం విద్యార్థసంభవేన స్ఫుటముదితనయాదేతదనాగతార్థం॥ ౧౨॥ టీక॥ నను వేదాంతేష్వప్యాత్మవాఽర

సామర్థ్యం తేన ధ్వస్తః పరాభూతః స్వం తస్యాం తత్కరణ సోపాన రోహణా విద్యోదయ ప్రతిబంధ లక్షణాః పాప్మానో యేషాం తే తథోక్తాః స్యాధికార ప్రాప్తస్తే తస్మాత్ తత్కలక
ర్మానుష్ఠాన బుద్ధి తత్పుణ్య మాహాత్మ్యేన క్షపితాశేష కల్మషా ఇత్యర్థః ఏవం విధాః పురుషాః కథమపి కథంచిదనేక జన్మానుష్ఠిత సుకృత పరిపాకవశేన జన్మని సతి
బుద్ధిర్వర్ష్ణం ప్రత్యక్షైత న్యయాథాత్మ్య దర్శనేచ్ఛాం ప్రపన్నా జిజ్ఞాసావంతి యావల్లక్ష్యం తే కథమపి లక్ష్యం త ఇతి వదతా బ్రహ్మ జిజ్ఞాసాయా దౌర్లభ్యం సూచితం తథా చోక్తం
భగవతా మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి సిద్ధయే ఇతి బహూనాం జన్మనామంతే జ్ఞానవాన్మాం ప్రపద్యత ఇతి చ క్షపిత సమస్త స్వాంతం దోషతయా గళిత పుష్టా
తథియః స్ఫురిత యుక్తి సహస్రతయా పురుషార్థ సారం వివిచ్య తత్సాధన చతుష్టయ సంపన్నాః సంత ఆత్మతత్త్వ జిజ్ఞాసవో భూయాంస ఇత్యర్థః నన్వత్ర
మెణత్రెపి బ్రహ్మవివిదిష మోక్షవంతే తత్ర కిం ప్రమాణమిత్యాకాంక్షాయామాహ యజ్ఞేనేత్యాదీతి తమేతం వేదానువచనేన బ్రాహ్మణా వివిదిషంతి యజ్ఞేన దానేన తపసా
ఽనాశకేనేతి వాక్యం శ్రుత పద శబ్దవాచ్య బ్రాహ్మణా వాక్యైర్విహితం కర్మ బృందం స్వవర్ణ్య యజ్ఞ ఫలతదర్థానుష్ఠాన లక్షణస్య తత్ఫలాభావాన్న సిద్ధం తత్ప్రదసాధరణోపత్తిర్విధి
ర్విరవగతం యథా స్వర్గకామో యజేతేత్యాదిషు పురుషార్థానాం వివిదిషా సాధ్యమాత్రం వివిదిషారూప ఫలసాధనతయా పునరపి వినియోజయతీతి యోజనా। బ్రహ్మవివిదిషామా
త్రసిద్ధ్యర్థం శ్రవణ తాం ఆత్మ కర్మణాం వినియోజకం యజ్ఞేనేత్యాది వాక్యమత్ర ప్రమాణమిత్యర్థః నను తత్తత్ఫలార్థతయా న్యత్ర వినియుక్తానాం కర్మణాం
పునరిహ వివిదిషాయాం కథముపయోగో విధాతుం శక్యతే వినియుక్త వినియోగాసంభవాదితి చేన్మైవం ఉత్పత్తి వాక్య సిద్ధ కర్మ స్వరూపస్యైవేహ యజ్ఞాదిశబ్దైర
నూద్య వివిదిషాయాం వినియోగాత్ తత్ర తత్ఫలాంతర సాధనతయా ఽశేషస్యైతానుపాదానాత్ తథా చ యథాగ్నిహోత్రం జుహోతీత్యాద్యుత్పత్తి వాక్యమేకమపి నిత్యకామ్యవిని

వఙ్క్తం వేదార్థమనుష్ఠాయ పశ్చాద్బ్రహ్మజిజ్ఞాసాం కరిష్యామీత్యర్థస్తదా యుక్తః స్యాద్యద్యుపపద్యతే తావత్తాలంబి వనం ప్రత్యనాశ్వాసం త్సర్వకర్మానుష్ఠానాశక్తేశ్చ
సందేహోపి శాస్త్రీయాధికారి నియమాసిద్ధేర్నిరధికారకమిదం శాస్త్రమాపద్యేత। నను అధీతస్వాధ్యాయః కర్మఫలరాగశూన్యతయా తద్విముఖో ధర్మజిజ్ఞాసాం పరిత్య
జ్యాపి మోక్షసాధనబ్రహ్మజిజ్ఞాసే ముముక్షువశాత్ప్రవర్తిష్యత ఇతి చేన్న యథోక్తస్య ముముక్షోరేవాసంభవాత్ స్వాధ్యాయాదయపాత్యయాదిత్యాగం క్రమమనుష్ఠానా
౩౪ సహస్రేషు కస్యచిన్మముక్షోదయోపి సంభావ్యత ఏవేతి మన్యనస్తత్కారణం తావత్సూత్రమనుక్రామతి। అత్రైకాహాది శ్రవణాదగ్న్యాధేయప్రభృత్యపరవాక్య
గ్నిహోత్రాదిహవిర్యజ్ఞసంస్థానామప్యుపలక్షణం స్తోత్రేషు కర్మస్వధికృతోస్త్యవశ్రైతే ష్వధికారాన్నానుష్ఠాత్రర్థం తు త్రాని యజ్ఞతవ్యాన్యేకాహాదిశబ్దా అగ్నిష్టోమాదిగ
35 తసుత్యావాచకాః సుత్యాభేషు ప్రధానకర్మనివర్త్యేతేఽః ప్రధానగ్రహేణ తదంగానామపి గ్రహణమర్థాత్సిద్ధమితి మన్తవ్యమేతాహోత్రాదీతి ద్రష్టవ్యం। యస్మిన్న
హని ప్రాతఃసవనాదిక్రమేణ త్రిషు సవనేషు సోమాభిషవపూర్వకః ప్రధానయాగో నిష్పద్యతే తత్సుత్యాహమిత్యుచ్యతే తత్త్రైకసుత్యాత్మకా అగ్నిష్టోమప్రభృతయో యాగా
ఏకాహశబ్దేనోక్తాః। అహీనశబ్దేన ద్విరాత్రప్రభృతీని ద్వాదశాహాన్తాని సుత్యాదినాన్యభిధీయంతే ఏతాన్యేకాహాహీనాఖ్యాని కర్మాణి యజమానకర్తృకాణి సత్రం నామానేకయ
జమానకర్తృకం కర్మవిశేషో యత్ర యజమానా ఏవ ఋత్విజో భవంతి తచ్చ ద్వివిధం ద్వాదశాహాదయోఽగ్నేస్త్రైః సాధ్యా రాత్రిసత్రాఖ్యమనేకవిధం యజేతేతి విధిః ప్రవ
ర్తతే సైకా విధా సత్రాణాం యత్ర పునరాసతేతి విధిః ప్రవర్తతే తాన్యయనాఖ్యాని సంవత్సరసత్రాణి గవామయనాదీని సహస్రసంవత్సరాన్తానీత్యపరా విధా గతః। ఏషాం
విహితేపి విశేషణం ఫలవత్త్వం జ్ఞాపనీయమార్థం తథా స్త్రైకాహాహీనసత్రద్వయానివ తాని విధివిహితానితాని చ తానకానికాని చరాణి కర్మాణీత్యేతి తథా। తేషామనుష్ఠావః

నిగదవ్యాఖ్యాతం పద్యం ఉపభుక్తరూపం సుఖానుభవవిరోధిస్వభావం విషయసుఖదుఃఖమపి తథా నిరతిశయం యథా స్వాత్మన్యథా వ్యుపరమత్యేతి యో బునా వాశబ్దేన
సర్వజనప్రసిద్ధ్యాయమర్థో నాత్ర ప్రమాణాంతరమన్వేషణీయమితి సూచితం ॥ ౧౭ ॥ శ్లోకం ॥ నిరతిశయసుఖం న దుఃఖభూతస్య పరమణం ప్రవదంతి మోక్షతత్త్వం
ఉభయమపి ఖలు సోభ వాంఛతీతి స్ఫుటతరమస్య సదాస్తి మోక్షవాంఛా ॥ ౧౭ ॥ టీకా ॥ నిరతిశయసుఖదుఃఖనివృత్త్యోర్నితాయామపి ముముక్షుత్వం కథం సిద్ధమిత్యత
ఆహ ॥ నిరతిశయసుఖం చేతి యదిదముభయమభీష్టం ఫలం సర్వపుంసాం స్వరసత ఏవాభిలాషాస్పదం తదేవ మోక్షతత్త్వం మోక్షవిదో వదంతి అతః సర్వస్యాపి జన
స్య స్వరసత ఏవ మోక్షవాంఛాస్తీతి ఫలితమాహ ఉభయమపీతి అనుభూయమానసుఖాదియ ఏవ మోక్షైనాత్వం తమనుభూతం యుత్త ఇతి సోత్కర్షోమాపవకాశ ఇతి భావః
॥ ౧౮ ॥ శ్లోకం ॥ ఉభయమపి పరాత్మనః స్వరూపం విమలచిదేతరసంస్వయం ప్రకాశం ఇతి భవతి వినా ప్రమాణమస్మిన్నభినయాదభివాంఛనోపపత్తిః ॥ ౧౮ ॥ టీ
కా ॥ నన్వవిషయాత్మస్వరూపానందస్ఫూర్తితాజ్ఞానతత్కార్యబంధనివృత్త్యైవ మోక్షో భవతీష్యతే న తత్ర పుంసామనుభూతే సుఖాత్మమస్తి విషయభూతసుఖాదివిషయా
వాభిలాషస్యేతి చేత్తత్రాహ ॥ ఉభయమపి రాత్మనః స్వరూపమితి అయమర్థః విషయోత్థమపి సుఖమాత్మరూపమేవ సత్తద్విషయోపభోగం నిమిత్తీకృత్య
విశేషాకారమనోవృత్త్యుపాధిభిరాగంతుకైర్విశేషాకారేణాభివ్యజ్యమానం నానివాగంతుకమివానిత్యమివాభాసతే మనస్సులయే సుషుప్తే సర్వోపాధిప్రత్యస్తమ
యాన్నిరుపాధికమేకమనాగంతుకం నిత్యాత్మస్వరూపమవభాసతే అతః సుఖస్య స్వరూపతః స్వయం ప్రకాశమానాత్మస్వరూపత్వాత్తద్విషయాభిలాషః పరమానందా
భిలాష ఏవేతి నిత్యానుభవసిద్ధ ఏవానందరూపో మోక్ష ఇతి న తత్ర ప్రమాణమన్వేషణీయమితి తథా నిఃశేషదుఃఖోచ్ఛిత్తిరప్యనుభూయమానాత్మస్వరూపాన్నాతి

యోగసాధారణత్వేనతం వివిదిషార్థత్వేప్యవిరోధః అతఏవమోక్షం సాధ్యత్వాభావాన సిద్ధమితి వత్తినప్రయోగశ్చేదాత్రసంగోపి వ్యాఖ్యాతః కర్మణాం శుద్ధిద్వారా వివిదిషాహేతు
త్వం వయమిన శ్రేయసనయజేత పివాదర్శపోర్ణమాసాభ్యాం నుపహతమనా ఏవభవతి ఇదంమేఽనేనాంగం సంస్క్రియత ఇమ వాయుశ్చైష్ట్యయజ్ఞైశ్చేష్టభిష్మయం క్రియతే తనుర్గస్త్వతే
౩౭ చత్వారింశత్సంస్కారా ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిసిద్ధం సర్వాపేక్షా చేతి న్యాయసిద్ధం చేతి నాత్రానాశ్వపకారణమస్తీతి భావః ॥ శ్లోకం ॥ ఉపససాద చతుష్టయసాధనోనిశ్చి
తబుద్ధిరసిళ్ళపరీక్షయాత వివిదిషువిద్వాన్ విధాధ్వర్యై విదిత వేదితవ్యం విభువద్గురుం ॥ టీ ॥ టీకా ॥ ఉపపూర్వపదయోపపాదితమర్థం క్రమమనూద్యోత్పన్న వివిదిషస్య
సంతరత్యత్యంత ద్విఖ్యానార్థం సుగురు మేవాభిగచ్ఛేదిత్యాది శాస్త్రసిద్ధమర్థమాహ ఉపససాదేతి। అత్ర పరోక్షభూతార్థలకారప్రయోగో బ్రహ్మవివిదిషయా గురుపూర్వ
36 కవేదాంతశ్రవణాదౌ పురుషధౌరేయాణాం ప్రవృత్తిర్నాధునాతనకింత్వనాదిశిష్టవ్యవహారానువర్తినీతి ద్యోతనార్థః గురుశిష్యసంవాదరూపేణాస్య శాస్త్రస్య ప్రవృత్తి
రితి ద్యోతనార్థశ్చేతి ద్రష్టవ్యం విశిష్టైర్విహితాధ్వర్యైః శుద్ధిపరీక్షయా నిశ్చితబుద్ధిశ్చతుష్టయసాధనో వివిదిషుర్భూత్వా విదితవేదితవ్యం గురుం విభువదుపససాదే
త్యన్వయః నిత్యానిత్యవస్తువివేక ఇహాముత్రార్థఫలభోగవిరాగః శమాదిసాధనసంపత్ ముముక్షుత్వం చేతి సాధనచతుష్టయం తద్యుక్తః ఇత్యర్థః ॥ టీ ॥ శ్లోకం ॥ ఇహా
ముగతిహాసర్వపదముంతు నిరతిశయంసుఖముత్తమం మహాస్త్రి ప్యపరమసుతద్భోపఘాతరూపం విషయసుఖదుఃఖమితిస్వ వోంకరోతి ॥ టీ ॥ టీకా ॥ ననుమ
ముక్షుత్వం హి మోక్షేచ్ఛావత్వం మోక్షశ్చ నిరతిశయపరమానందో నిత్యసుఖరూపో నిఃశేషానర్థనివృత్త్యుపలక్ష్యం హితః స పుంసామనాదౌ సంసారే కస్యాప్యననుభవాయా
మనుభవగోచర ఇతి కథమననుభూతసుఖేఽభిలాషోదయః సంభావ్యతే తస్మాన్ముముక్షా కథమధికారివిశేషణముపపద్యత ఇతి చేత్తత్రాహ ఇహాముగతిహాతి =

౧ శ్లో౦॥ ధర్మనిర్ణయనిమిత్తమిష్యతే వేదవిత్పరిషదేవమానవైః తద్వదత్ర గురుణాస్య సంగతిస్తేన భాస్యఘటితేర్థితా గురోః ॥౨౦॥ టీకా ॥ ౧

యానపునస్సర్వస్య ఖలు నస్య వార్ణసీ న శబ్దాదివిషయానుభవవాసనాకలుషితస్యాంతఃకరణస్య తదాద్యగాధసనాపరవశస్యాపి తదర్థః ॥ ధర్మస్యైవమపి యస్యాత్ర సాధ
నసంపత్తివశాదుత్పత్తిటాశ్చైన్యాత్మాఖాయతే సతి తిగురుముపసీదేత్ స్వయమేవ వేదార్థం కస్మాన్నావకలయేత్ స్వయం త్వప్పంచ బుద్ధితాప్యతీతి చెన్నైతద్యహో ధర్మనిర్ణ
యనిమిత్తమితి। మానవేధర్మశాస్త్రే దశావరానాం పరిషదిత్యాదౌ వేదార్థవిదాం పర్షత్సభా ధర్మనిర్ణయనిమిత్తమిష్యతే సందిగ్ధస్య ధర్మస్య నిశ్చయకారణం
తసంశయనిరాకరణేన నిర్ణయసమర్థ ఇష్యత ఇత్యాగమవిదితి యథావగతం మానవశాస్త్యుపలక్షణం ధర్మశాస్త్రాంతరస్యాపి। తథా చ యాజ్ఞవల్క్యః చత్వారో వే
దధర్మజ్ఞాః పర్షత్త్రైవిద్యమేవ వా సాబ్రూతే యం స ధర్మః స్యాదేకో వాధ్యాత్మవిత్తమ ఇతి తథా చ యథాస్య యం తత్ర తస్య ధర్మస్య నిర్ణయాయ తద్విదుషస్సమా
గమోధ్యతే తద్వదస్యాపి ముముక్షోః స్వయమపాతాలోచనయోగ్యత్వే సతి తత్త్వస్య నిర్ణయాయ గురుణా తత్త్వనిర్ణయసమర్థేన విదుషా సంగతిరిష్యత ఇత్యను
షంగః తథా చ ధర్మశాస్త్రోక్తన్యాయాన్నైవాత్ర కోఽపి మతిరాపనేయా శ్రోత్రస్తేన వసుబుద్ధ్యానాయత్రైష్టిత్యాదిశ్రుతేశ్చ యురునపహంతునావిద్వద్ద్వారైవార్థనిర్ణయః కా
ర్యఇత్యవగతం తేన భాస్యఘురావఘటితా ఘటతితి యుక్తమేవోక్తమపసాద్గైతృత్రైత్యర్థః ॥౨౦॥ శ్లో౦॥ యః కర్మకాండవిషయః ఖలు హాధికారోసో
యం ప్రవృత్తిషు నివృత్తిషు తుల్యరూపః అత్రాభిధిత్సితవిశేష ఇహాపహాయ యుక్తోఽసాధారణస్స్వభిమతః పురుషానివృత్త్యై ॥౨౧॥ టీకా ॥ నను కోస్యాధికారిణో
కర్మణ్యవిషయో ధర్మాధికారివిషయశ్చ లక్షణోయనాత్ర ధర్మాధికారివిలక్షణోఽధికారః యువృత్తిరేవ ప్రవృత్త్యుపపత్త్యవిచారప్రస్తుతే కర్మభిరపి కర్మానుష్ఠాన
నిత్రిష్టుకత్వేఽన్యశత్రువత్తదర్థం పృథగధికారయోగ్యనపేక్షణాత్ నాపి సంసారనివృత్తిరత్ర ధికర్తవ్యావిషయస్తస్య ఆపాదాన్యరూపాయా నిషిద్ధనివృత్తి వర్తస్థిత

రివభాతి తథాపి దుఃఖం విషయసద్భావాగంతుకం సుషుప్త్యాదావాత్మని స్ఫురత్యపి దుఃఖస్యాస్ఫురణాత్ తథా చ తస్యాగంతుకస్య స్వతః స్ఫుటే సదానందరూపే చిదాత్మని పరమా
ర్థతః సంబంధాయోగాదభావస్తం తత్ర ప్రకాశసత్త్వేఽపి వక్తవ్యం ఉభయస్త నివృత్తిశ్చాధిష్ఠానాన్నార్థాంతరమితి దుఃఖనివృత్తిరప్యాత్మైవేత్యేతదప్యనుభవసిద్ధమేవేతి త
32 త్రాపి భవతి ముముక్షోరఖిలాపేక్షితోఽర్థ ఇతి యుక్తోఽత్రోభయోర్వినా ప్రమాణమస్మిన్నర్థే విధ ఆత్మరూపే మోక్షే ఉదితనయాదభిప్రాయాంతరానుపపత్తిర్భవతీతి యోగినాం
ఉక్రమశ్లోకం కర్మకాండకృతబుద్ధిశుద్ధిరస్త్వితి చ బహువిమోక్షవస్తుని ఉక్తతా స్యఘటతే ప్రయోజకజ్ఞానమున్మనసో మహాత్మనః ఉక్రమశ్లోక యదేవ వచ్ముత్తమా
యతః సర్వేషామేవ మోక్షే సమస్తలాభకస్యాసర్వలవ నిరతిశయసుఖదుఃఖనివృత్తిమిదం త్రయోఽపి మోక్షే భయాత్ తదర్థం శ్రవణాదౌ న ప్రవర్తంతే ఇత్యాశంక్యాహ
37 యాపరిజ్ఞానాత్తత్పరిజ్ఞానహేతుశ్రవణాద్యప్రసర్వేషామితి న సర్వే ప్రవర్తంత ఇత్యభిప్రేత్యాహ కర్మకాండే ఇతి మానవానాం సహస్రేషు యః కశ్చిద్యతనే కఋణస్య సుకర్మ
కాండోక్త కర్మప్రస్తావ ఉక్తబుద్ధిశుద్ధిరూపశేషకర్మసాధ్యం ఫలమనిత్యమాత్మైవ నిత్యోఽసాధ్యత్వాన్నిత్యశ్చైవం వివేకతః కర్మఫలలక్షణాత్ సంసారాద్దుఃఖమే
మోక్షః స్యాదితి మోక్షవత్త్వేత కశ్చిత్ యతి ఏవం తర్హి తే మోక్షమార్గే వేదాంతేషు పాఠదర్శనేన తదభిధేయకర్మజ్ఞానయోః కాంక్షేయతే ఏవమేవాముత్రాపున్యభావితో లో
కః క్షీయతే నాస్త్యకృతః కృతేనేత్యాదినా కర్మఫలస్యానిత్యత్వం తరతి శోకమాత్మవిత్ బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరం తత్ర కో మోహః కః శోక
ఏకత్వమనుపశ్యత ఇత్యాదౌ బ్రహ్మాత్మజ్ఞానస్య నిత్యపురుషార్థహేతుతాం చావగత్య తి ఏతే నిత్యయోగ్య కజ్ఞానేన నన్వాత్మజ్ఞానసాధనే శ్రవణాదౌ ప్రవృత్తిం మనో
యస్య పాపస్య క్షయోఽభూత్ మోక్షమార్గస్య మహాత్మనో బహుద్రుచిత్తస్య సర్వకర్మతత్సాధన సర్వసంగపరిత్యాగినః సన్యాసినోఽర్థితా ఘటతే కేవలమోక్షవిష

శాస్త్రయోర్భేదేన మాభూచ్ఛాస్త్రార్థద్వైవిధ్యే హేతోః పురుషబుద్ధికృతం తద్గతం బాధకారం సోపి భిన్నం ప్రతీయతే ద్వైవిధ్యమిహాపృథక్శాస్త్రమాపాద్యతే హా॥౨౫॥ టీక॥ నను కథమేవముక్త
విధయా శాస్త్రప్రవృత్తిర్ద్వైవిధ్యమాత్రం తయోరధికారిభేదమాదాయేతి చేదనపేక్షానుపపత్త్యా హా శాస్త్రద్వైవిధ్యేతి యత శాస్త్రస్య ద్వైవిధ్యమస్తి తద్దర్శనాదేవాధికర్తురధికారస్యాపి పురు
షసంబంధాదిరూపస్య ద్వివిధం భేదమపేక్ష్య యంత్రన్యాయ విధానాతిశేషః ఆశ్రయమంతరేణోక్తాధికారాశ్రావాత్తస్యాధికారస్య ద్వైవిధ్యాపలబ్ధేర్హేతోః శాస్త్రయోరధికృతం పురుషం
భిన్నమాపాదయతీత్యర్థః నన్వేతచ్ఛాస్త్రభేదసిద్ధౌ సిద్ధ్యేత్ స చ కథమిత్యత ఆహ శాస్త్రార్థద్వైవిధ్యహేతోరితి పూర్వోత్తరకాండశాస్త్రయోరర్థద్వైవిధ్యం తావత్తద్వాక్యగతిపర్యాలోచనాయాం
ప్రసిద్ధం ధర్మబ్రహ్మలక్షణం సాధ్యసాధ్యరూపమతఏవ ముధర్మ(?)భేదానుపపత్త్యా శాస్త్రభేదః సిద్ధ ఇత్యర్థః యథా కర్మకాండమధ్యేపి తత్రత్యధీ(?)ఫలరూపార్థభేదాచ్ఛాస్త్రభేదస్తదధికారభేద
ద్వారాధికారిభేదోపి ప్రసిద్ధస్తథేహాపీతి యుక్తం విపక్షే దోషమాహ సోపి చేదితి శాస్త్రార్థద్వైవిధ్యహేతోః ప్రాప్తం శాస్త్రం తన్నిమిత్తమధికారిణం తద్గతం బాధకారం భిన్నం పృథగేవ భిన్నప్రతీయ
నార్థ్యపగచ్ఛేయుస్తదా ద్వైవిధ్యమపి శాస్త్రం వృథార్థత్వరూపదశాతే(?) హా నిష్ఫలమితి యోజనా అధికారిణాః ప్రమితి(?) నశ్చేద్వేదఇత్యన్వయాద్విరుద్ధార్థయోర్వేదభాగయోరేకస్మిన్పు
రుషే ఏకత్రైవ స్వార్థసమర్పకత్వసంభవాత్ ప్రతిపత్త్యభేదాభావే కాండద్వయమపృథగ్భూమాణాం(?) భవేదితి భావః॥౨౫॥ శ్లో॥ యమనియమవిధానైర్వాఙ్మనఃకాయయత్నైర్వ్యుపరమణమశేషైః క
ర్మతినప్రవృత్తేః యదిభవతి కదాచిత్ జ్ఞానిదృష్టప్రవృత్తేః శ్రుతివిహిత నివృత్తేః కర్మణాం కర్తృభావం స్యాత్॥౨౬॥ టీక॥ యదుక్తమస్యాపృథగిత్యత్ర సర్వం శ్రవణాది శాస్త్రం నివృత్తి విషయ
మేవేతి తత్కథముపపద్యతే సంన్యాసినోపి యమనియమాదివిషయప్రవృత్త్యుపదేశదర్శనాదితి చేత్తత్రాహ యమనియమవిధానైరితి యమా అహింసాద్యాః నియమాః శౌచాద్యాః తైరుపదేశపరైః శాస్త్రైః శేషై
ర్యతివిషయైస్తస్యాజ్ఞానినః శరీరాణాం స్వాభావిక ప్రవృత్తిరూపచేష్టావ్యుపరమణం నివృత్తిరేవ కర్తవ్యతేన ప్రవృత్తిరితి యోజనా కథమిత్యమర్థనిర్ణయ ఇత్యాశంక్య సంన్యాసవిధిశ్రుతిపరా

ష్వపి సంభవాదితి భావః ప్రాహాయశ్చ కర్మకాండవిషయ ఇతి అర్థః సముద్ధోః విద్వాన్ చాస్త్రేణాపయుక్తస్త ఇతి విశేషణావత్త యోః కర్మకాండే యేనాధికారః ఖిపాతః సో యం కర్మకాండే విధిప్ర
తిషేధయోర్వాక్యప్రవృత్తినిమిత్తేషు సమ ఇతి తావన్మాత్రమేవ తస్యాధికత ఏవ యో విషయః అత్ర నివృత్తౌ తు సంసారనివృత్తినిమిత్తే బ్రహ్మాత్మతత్త్వవిషా రూపే విషయ ఇతి యావత్ అధిక తావశే
౩౫ షణా హి గ యుక్తో ధ శబ్దేనానంతర్యార్థేన సూత్రకారై రభిధా తు విలక్షణయో విశేషణా హ్యే సాధారణ విశేషణ ఉభా భాష్యకారైః ప్రకటీకృత తేన యుక్తో విశిష్టైః సాధారణః పూర్వకాండాధి
కారి విలక్షణః పురుషో ధికారీ ఖిల ఇతి భవతి భేద ఇత్యర్థః కర్మానుష్ఠాననిష్ఠా వాహ్యాత్యద్భిమానవాత్సి యః కారకఫలభేదదర్శనవనతేన తద్విరుద్ధ బ్రహ్మాత్మకరం తత్ సంకర్మణాం
తం తస్మిన్ సతి కర్మాధికారో యం పదార్థ పునః కర్మశాస్త్రప్రవృత్త్యనుష్ఠాన పరిశేషాత కర్మవిశేషగో వరవ పక్రవన విహారః సర్వప్రవృత్త్యాదేః అప్యలక్షణ ఇతి విషయభేదసిద్ధావధికా
38 రిభేదసిద్ధిరితి భావః ॥ ఇదా శ్లోకం ॥ శాస్త్రం ప్రవృత్తిషు నివృత్తిషు తుల్యరూపం సాధారణాన్యపురుషస్య ఫలాత్మకా ॥ అస్యాన్యతే సకలకర్మనివృత్తి ఖిలస్య సకలం నివృత్తివిషయం శ్రవ
ణాదిశాస్త్రం ॥ ౨౪ ॥ టీక [illegible] కమంసు కిమ క్రతువస్థాయాం ప్రమాణమితి తత్ శాస్త్రే లక్షణ్యదర్శన మేవ త్యాదా శాస్త్రం ప్రవృత్తిష్వితి పూర్వకాండే సాధారణస్య పురుషస్య విధిని
షేధయోః సామాన్యకారేణాధికృతస్య ప్రవర్గస్య సప్రతి యోంవత్ విధివిహిత ప్రవృత్తిషు నిషేధకృత నివృత్తిషు చ తుల్యరూపం సాధారణస్య తద్వం శాస్త్రం ప్రవృత్తమిత్యర్థః వర్ణాశ్ర
మవయోవస్థా భ్రమమాశవత్పురుషా [illegible] ధికారకం పుంప్రయత్నసాధ్యక్రియాఫలపరం శాస్త్రం పూర్వం ప్రవృత్తమిత్యస్త్రం భవతి అత్రోత్తరకాండే త్వస్యోక్తవిశేషణస్య సకలకర్మనివృ
త్తి [illegible] సర్వకర్మతత్ఫలసాధనేభ్యో నివృత్తం మనో వైమఖ్యం భిఖ తస్యోక్తసర్వైః విషణస్య వణాశ్రమూ వ్యభిమానశస్వస్య సంన్యాసినః శ్రవణాది శాస్త్రం నివృత్తివిషయమే
వోచ్యతే న పునః శ్రోతవర్త ఇత్యాదావపి తవ్యాదీనాం ప్రవృత్తిపరత్వమస్తీత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ శ్లోకం ॥ శాస్త్రప్రవృత్తి విధివృష్ట్యే విధమధికరోతి భేదమపాశ్రయం తే తత్ర విధ్యుపలక్షితః పురుషమధికరోతి

శ్రవణం । యథాశ్రుతార్థస్య సంశయవిపర్యయప్రతిభాసదశాయాం మననసంస్కృతమతేర్యథార్థవిపరీతభావనావ్యవధానేన దాసీనస్య స్మృతాని ధిధ్యాసనమిత్యేతి అప్యర్థసిద్ధిర్భవతఇత్యేతమ
ర్మోపాదానాం తాం వ్యాపృతిమితి చేత్ పరార్థశ్రవణాదినిష్ఠాసిద్ధిరితి యోగానాం తథా స్వార్థసిద్ధిర్నిష్ఠాసిద్ధిప్రవృత్తిరిత్యత్రోపనయతే కృపణవిధిగోచరతేత్యర్థః అత్ర దృష్టాంత
మాహ లశునాదీతి యథా స్వభావప్రాప్తలశునభక్షణస్య ప్రతిషేధేన తత్ప్రదక్షిణాని వృత్త్యౌదాసీన్యపరిపాలనం భక్షణావిరోధిసంకల్పశ్రియాం వినా న నిష్ఫలీభవతీత్యర్థః ప్రాప్తస్య శ్రు
యితి తద్వదిత్యర్థః తస్మాచ్ఛ్రవణాదిశాస్త్రస్య సన్న్యాసశాస్త్రార్థాదర్థాంతరవిషయత్వాభావాన్న ప్రవృత్తివిశేషపరత్వం చ పంచముఖుక్లోః ప్రస్మాచ్ఛ్రవణాదిశాస్త్రస్య సంన్యాసశాస్త్రార్థాద
ర్థాంతరవిషయత్వాభావాన్న ప్రవృత్తివిశేషపరత్వం) కృతసన్న్యాసస్య వేదాంతశ్రవణాద్యభావే ప్రత్యవాయశ్రవణం యదిహాత్మనివృత్త్యతిక్రమనిమిత్తమేవ న శ్రవణాద్యకరణనిమిత్తమేవేతి భా
వః ॥౨౨॥ [illegible] ౩౦॥ ఔదాసీన్యబోధితే శాస్త్రవ్యాప్తిరర్థాదస్మాత్ప్రచ్యుతస్య ప్రత్యవాయః ఇత్యాలంబ్య ప్రచ్యుతేః ప్రాప్త కస్య ప్రాప్తవ్యర్థప్రాప్తిః ఆమ్యం విధత్తే ॥౩౧॥ తదితి నను శ్రవణాదిశాస్త్ర
కిమౌదాసీన్యవిశేషమాత్రే పర్యవసితం కిం వా తత్పరిపాలనానుకూలాయాం ప్రవృత్తావపి తివక్ష్యవసాం తత్ర దోషః శ్రవణాద్యానర్థక్యం సంన్యాసవిధినైవ తత్సిద్ధేః న ద్వితీయః అథయపరత్వే
ప్రాశస్త్యేదాపత్తేరన్యతరపరత్వే చ ప్రాప్తేర్విధేయాంశప్రవృత్తిపరత్వే తస్యాపీతి భావే దేవయుతే విధిగోచరత్వమితి వి తన్మేవమర్థతోపి ప్రాప్తేర్విధ్యసంభవస్యోక్తత్వాత్ సంన్యాసశాస్త్ర
సిద్ధస్యాప్యౌదాసీన్యస్యానాత్మదర్శనవాసనాభిః ప్రచ్యావ్యమానస్య తత్ప్రచ్యుతిహేతూ[illegible]ధ్వవవిరోధితయోపాదానః ప్రకారాంతరేణాప్రదేశస్యాపేక్షితత్వాచ్ఛ్రవణాదిత్వ[illegible]
స్యాహ దాసీన్యబోధితత్వతి శాస్త్రప్యంప్త్యేః సన్న్యాసశాస్త్రేణైతే ముముక్షూరనాత్మవిషయసర్వప్రవృత్త్యౌదాసీన్యే బోధితే సతి అర్థాదౌదాసీన్యవిధానసామర్థ్యాదస్మాదౌదాసీన్యాత్ప్రచ్యుతస్య
న భోక్తృత్వవసీయతే అన్యథా దాసీన్యవిధానశాస్త్రస్యాయత్నాధిక్యాసంభవాదిత్యాలంబ్య ప్రచ్యుతేరౌదాసీన్యవిచ్యుతేః ప్రాప్తకస్య హేతోః యత్నాబలవ్యవధిక ప్రస్మిన్నితి తదర్థతత్త్వే

తిత్యహాయదిభవతీతి యతం శ్రైతమాత్మానంవిదిత్వాబ్రాహ్మణాః పుత్రైషణాయాశ్చవిత్తైషణాయాశ్చలోకైషణాయాశ్చవ్యుత్థాయాథభిక్షాచర్యంచరంతీత్యాదౌలోకత్రయసాధనరూపసక
లకర్మణాంయాశ్రుతివిహితానివృత్తిరననుష్ఠానలక్షణాతస్యాఃశ్రద్ధనంవ్యర్థాశ్లాఘనంస్త్రైరర్థ్యాత్కర్మమేవతదాస్యాదితియోబునాయతెరపివిషయత్వముచ్యుక్తేః సర్వకర్మసన్యాస
౩౯ విధిశాస్త్రవిరోధప్రసంగః స్యాదిత్యర్థః ॥౭౪॥ శ్లో ౩౦ ॥ ఉదాసీన్యవిశేషమేవతాపరబ్రహ్మఋద్ధిబున్మనెశాస్త్రదంశ్రవణాదిశాస్త్రమమునాత్వన్విష్యతెవ్యష్టంతాః తాంతాంవ్యాప్త్యతిమంతరె
ణాఘుటతెసూసూనశాస్త్రార్థఫలిరిత్యర్థః ల్లశునాదిలక్షణగతౌదాసీన్యమోధాదిమ ॥౭౫॥ ననుసన్యాసశాస్త్రేణలోకత్రయసాధనసర్వకర్మవిధిగోచరత్వఘావావగమేతుయుతెః స్వాఖిల
షితమోక్షసాధనజ్ఞానానుకూలయుమనియమాదిపూర్వకశ్రవణాదివ్యాపారవిధినావరళ్లైత్రెందోషఇతివెదకత్రాక్తృజ్ఞానానుదయఎవతెవ్యాభిప్రేత్యాహ ఉదాసీన్యవిశేషమేవతో
తి ఆత్మావాఅరెద్రష్టవ్యశ్శ్రోతవ్యఇత్యత్రసోదర్శనావాప్తౌపరిణానెనాత్మసాక్షాత్కారంఫలముద్దిశ్యతాదర్థ్యేనశ్రోతవ్యోమంతవ్యోనిదిధ్యాసితవ్యఇత్యాది[illegible]యశ్రవణాద్యభ్యాసఋద్ధిబున్మనెశ్రవణ
సన్యాసస్యఫలంసర్వశ్రవణాద్విధాయిశాస్త్రంతదిదమౌదాసీన్యవిశేషమేవతాంశాస్త్రేనప్రవృత్తియుతెవ్యావృత్తింశ్రవణాదివిషయాంవ్యాపారాంసునాతుఉదాసీన్యవిశేషశాసనెసాక్షిప్రాప్తౌతర్థా
న్నిద్ధిశ్శరౌతెనసాక్షాదితియోబునాఉదాసీన్యవిశేషశబ్దేనసర్వత్యాగఇత్యుక్తసఖాతియస్యసర్వకర్మణాంపునఃప్రసంగోయథానభవతితథావస్థానంవివక్షితంఎవంవిధమౌదాసీన్యానశ్రవణాద్యౌ
38 త్మజ్ఞాననిష్ఠాంవినా[illegible]సన్యగవతిష్ఠతెయతొనహికశ్చిత్క్షణమపిజాతుతిష్ఠత్యకర్మకృదితిన్యాయేనసర్వథాకర్మనిరోధస్యశక్యత్వమవగతంఅతఃసన్యాసశాస్త్రావగతసర్వకర్మ
నివృత్తేరౌదాసీన్యమేవశ్రవణాదిశాస్త్రైఃప్రతిపాద్యతెనపునస్త్రయపురుషఃప్రేయఃకాంతెతథాహకర్తృత్వభోక్తృత్వజ్ఞానానువృత్తింవినాయద్యౌక్తౌదాసీన్యస్యసంభవాత్తద్యోగ్యానస్యసవెదాంతేషో
స్యమోక్షసిద్ధ్యేవేదాంతతాలోచనమర్థసిద్ధంతదాలోచనదశాయాంయుద్యర్థాంపరప్రతిజ్ఞాసూచినిమిత్తశ్రసంశయినాశ్రవస్తదానవినాశ్రవణంతన్నివృత్తౌదాసీన్యముపపద్యతఇత్యర్థఃసిద్ధం

పుస్త్రిధా తచ్ఛాస్త్రాధ్యయనాధికారివిశేషం నిరూపయితుం సూత్రకృద్భగవాన్వేదవ్యాసః ప్రవృత్త ఇతి యోజనా । తదుక్తం భవతి వేదాంతశాస్త్రమపి వేదప్రవృత్తి నివృత్తిపరమేవ స్యాత్తదా
పూర్వతంత్రోక్తాధికారిత్వాదిమాత్రవిశేషణాదేవ అధికారసిద్ధ్యభావే పృథగధికారాంతరాపేక్షాభావాత్పునరిహ తద్విశేషనిరూపణమనర్థకం ప్రసజ్యేత తన్నైతత్ । యతః పూర్వాధికారిణ ఏవ
బ్రహ్మవిచారాధికారే ప్రయోజకత్వే స్నానాదివద్దోహనాదివద్ధ్యబ్రహ్మజ్ఞానస్య సమాగంతవ్యస్య నిత్యఫలత్వం వా తదా ప్రసజ్యేత కర్మప్రవృత్త్యుపమర్దనేనైవ జ్ఞానం స్యాత్ బ్రహ్మవిచా
రే ప్రవృత్తస్య తత్కర్మత్యాగోక్త్యా బ్రహ్మైవమస్మీత్యేవమాత్మానం భావయతోహం కర్తా మమేదం కర్మేతి విరుద్ధప్రతిపత్తేర్మోక్షాధిగతత్వాత్ అథాతశ్శబ్దాభ్యామధికారిణమిహ నిరూ
పయన్ సూత్రకారః పూర్వతంత్రప్రతిపాదితమాత్రనిష్ఠాలభ్యబ్రహ్మజ్ఞానపరం వేదాంతశాస్త్రం మన్యత ఇతి గమ్యతే తదనురోధేన శ్రవణాదిశాస్త్రమపి నివృత్తిపరమేవేతి ముముక్షోః సర్వక
ర్మసన్న్యాసరూపసర్వక్రియోదాసీనస్య మోక్షశాస్త్రే శ్రవణాదిప్రవృత్తిరితి ॥ తదుక్తం ॥ ఉదాసీనస్య ప్రవృత్తేః ప్రాపకత్వే రాగద్వేషౌ నామ రూపం పురస్తాత్ రాగద్వేషప్రాప్తిలోపే ప్రవృత్తి
వృత్తిరోదాసీనస్య ప్రాపణాచ్ఛాస్త్రమోక్షార్థతయా యదూర్ధ్వం కర్మయుక్తమోదాసీనస్య ప్రవృత్తేః ప్రాపకప్రవృత్తినిరోధద్వారా శ్రవణాదేరపి నివృత్తిపరత్వమితి తత్రోదాసీనస్య ప్రవృత్తిప్రాపకో
ర్థః కస్య అపేక్ష్యతాం తం సూత్రకారో యన్న ప్రతిపాదితవానర్థముపసంహరతి ఉదాసీనస్య ప్రవృత్తేరితి యతః స్వాభావికరాగద్వేషాభావాదుదాసీనస్య ప్రవృత్తేః ప్రాపకాభావాన్న్యాయవ్యతిరే
కానుగృహీతానుభవసిద్ధ్యా నాపరః శాస్త్రసిద్ధో హేతురస్తి తదనుపలంభాత్ అతో రాగద్వేషప్రాప్తిలోపే ప్రతికూలనార్థం శ్రవణాదౌ ప్రవృత్తిః సా త్వదాసీనస్య ప్రాపణాచ్ఛాస్త్రా
ర్థసిద్ధేతి యోజనా । అత్ర తాత్పర్యం విరక్తస్య భావత ఏవ నిత్యముక్తో నిర్మలో నిరతిశయానందజ్ఞానస్వాత్మరూపో బ్రహ్మైవ నివార్యయా అవిద్యయా స్వాభావికయా స్వాత్మని కల్పి
తయా ఆవృతనిఖిలప్రపంచ ప్రత్యక్షరూపసమష్టివ్యష్టిస్థూలసూక్ష్మదేహాద్యభావసకలతయానుగతస్వభావావివేకాత్తత్ప్రత్యగ్రహాం మమాచ్ఛిదానందపరమాత్మానం

యాత్యాతి ఆమ్నాంతరత్నిష్ఠవలక్షణం తత్త్వవిధత్తి శ్రవణాదిశాస్త్రవింతియో ఖునా తథా శౌదాస్య పరిపాలనానుకూలవ్యాపారత్వాచ్ఛ్రవణాదీనాం న ప్రవృత్తిపరత్వమిత్యర్థః ॥౨౯॥ -
శ్లోకం ॥ శౌదాస్యం మోదయ యథా ప్రమేత న్నిత్యం పథ్యం బోధయ యత్స్వస్వరూపం సః పథ్యదస్మాత్ప్ర చ్యుతస్వాస్థ్య యథ్యాం బుధ్వా [illegible] ధ్యం ప్రాతిలోమ్యె యతి తత ॥౩౦॥ టీకా ॥ అనుక్రమి
౪౦ త్యేవ పెహాదాస్యలక్షణా యాం సర్వక్రియా నివృత్త్యైవ సర్వవిధీనాం తాత్పర్యం కల్పయతి ప్రవృత్తిపరత్వే తేషాం యథావగమం కస్మాన్నాభ్యుపగమ్యతే ఇత్యాశంక్య ప్రవృత్తే రాగాదిమూలక
త్వాద్రాగాదిశ్చాన ర్థహేతుత్వాత్ ప్రవృత్తిపరత్వే పురుషహితశాసనత్వరూపతాహాయితానర్థకారితాప్యాపద్యతే తస్మిత్ప్రత్యే దాస్య పరత్వం సాధయతి శౌదాస్యం బోధయది
తి లతత్సంన్యాస యతిమునియమ శ్రవణాది బోధకం శాస్త్రమస్వరూపం హానిత్వాపథ్యం హితం బోధయతి యద్యపి పుమాన్ప్రవృత్తిసాధ్యమేవ సదసుఖం తదేవ హితంమన్యతే తథాపి తత్త్వరి
ణామేదుఃఖరూపతాప్యన్నవాహితం నివృత్తిసంసిద్ధం త్వదానందుఃఖమపి సహనమపి పరిణామే సుఖతాపత్తెదేవ హితమితి మాతేవ పుత్రపాత్రైషిణీ శాస్త్రమేతన్నివృత్త్యుపదిశే
న నిత్యాహితమేం మోపదిశతీత్యర్థః ॥ తస్మాదస్మాత్స్వాస్థ్యప్రగప్రయుక్తప్రవృత్తే శౌదాస్యలక్షణాత్ప్రచ్యుతస్వాపథ్యమహితం సంసారాదిక్లేశరూపమస్త్యేవ తదపథ్యం బుధ్వా ప్రాతిలోమ్యె
శౌదాస్యప్రచ్యుతి కరస్య కర్మఫలరాగాదిః ప్రతిబంధనే యతితమబుద్ధిమానిత్యర్థః ॥౩౦॥ శ్లోకం ॥ వర్త్రప్రవర్తక నివర్తక శాస్త్రసిద్ధేష్వేష ప్రవృత్తినివృత్త్యధికారిభిం తాలత్త్రైకమేవ
తు నివృత్త్యధికారమార్గమాశ్రితస్సూత్రకృదధాత ఇతి ప్రవృత్తేః ॥౩౧॥ టీకా ॥ అవశ్యంభావితదభ్యుపగంతవ్యమన్యథాపూర్వోత్తరతంత్రయోః పృథగధికారినిరూపణానర్థకత్వ
సంగ ఇత్యాహ వృత్తప్రవర్తకేతి పూర్వతంత్రేషు ఇత్యధికారభం తావృత్త సంవృత్త సాప్రవర్తక నివర్తకరూపవిధినిషేధాత్మకశాస్త్రసిద్ధేన సర్వశాస్త్రప్రస్థానకాండరూ
పస్యాపిసిద్ధార్థమిత్యర్థః ॥ అత్రతూత్తరే తంత్రే ఏకమేవ నివృత్త్యధికారమార్గే సర్వాత్మవిషయ ప్రవృత్తివిముఖతాపరిపాలనలక్షణమాశ్రిత్యాంగీకృత్య అథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాసేత్యస్య

నిర్వికారాత్మస్వభావానుసంధానం వినా న స్థిరీభవతీత్యర్థః త్వదర్థం వేదాంతశ్రవణాది ప్రాప్తమన్యస్యాసంభవాదితి తత్పర్యంతం సాధనమోదాయ ప్రవృత్తం శాస్త్రం నివృత్తిపరమేవ
న ప్రవృత్తిపరమితి ॥ ౨౪ ॥ శ్లో ॥ అశుచిః ప్రతిషిద్ధశాస్త్రతో నశ్చేవత్యేవపావిదుణాం తత్సంశ్రవణాదినివృత్తిశాస్త్రతః స్వయమర్థాదధఃశ్చ బమూపతితియం ॥ టీ ॥ భవత్యేవం శాస్త్రప్రవృని
వృత్తిపరత్వేన తదాస్తి ప్రశ్రవణాదేర్దృష్టద్వారేణాత్మజ్ఞానోపకారి తద్వదాత్మజ్ఞాననిష్ఠాం వినా సర్వాత్మనా నివృత్తిపరిపాలనా సంభవాత్పురుషస్య వినాపి సాక్షాద్విధిం శ్రవణాదౌ ప్రవృత్తి,
స్తథాపి కేవలమదృష్టార్థం క్లేషణస్నానచతుర్గుణశౌచాదేర్వినా సాక్షాద్విధిం కథం ప్రవృత్తిః నహ్యత్ర శ్రవణాదివద్దృష్టః కశ్చిదుపకారో విద్యతే విద్వాంసం గీకారేవత ప్రవృత్తి
యోర్దృష్టికతావపత్తిరితి మిథ్యా ప్రవృత్తిత్వప్రసంగ ఇతి చేత్ సత్యాహ అశుచిరితి ద్వాభ్యాం నాశుచిర్బ్రహ్మ కీర్తయేదితి సామాన్యతః ప్రతిషిద్ధశాస్త్రతో శుచేర్వేదచింతనం నభవతీ
వపోతి ప్రసిద్ధం అతః శ్రవణాదేరపి వేదార్థచింతనరూపత్వాద్వినా స్నానాదికృతం శౌచం తదనుపపత్తిః శ్రవణాద్యప్తిపతౌ నివృత్తిశాస్త్రతః స్వయమేవ శౌచమప్యర్థాద్దాక్షిపాదాపతేదవ
శ్యకర్తవ్యతయా ప్రాప్నోతీత్యర్థః అథ శబ్దోపి శబ్దపర్యాయః ॥ ౨౫ ॥ శ్లో ॥ అత చతుర్గుణాశౌచవారణ ఘృయమోవాస్య చతుర్గుణం భవేత్ అచతుర్గుణశస్యవారణం త్స్వయమేవాస్య
చతుర్ఘర్వోణ్జనం ॥ ౨౫ ॥ టీ ॥ ఏవమపి స్నానశౌచాదేః సమయసంఖ్యాని యమః కథమితి చేత్ తత్రాహ అచతుర్గుణేతి అయమర్థః అతః శాస్త్రతస్సామాన్యేన తావజ్ఞానశౌచే సర్వే
షాం ప్రాప్తే తయోరాశ్రమవిశేషేషు నియమవిశేషోపదేశో న తత్పరః కింతు న్యూనాధికానివృత్తిపరః అత ఏవ స్మరంతి న్యూనాధికం న కర్తవ్యం శౌచే సిద్ధిమభీప్సతేతి అతో యతేరప్యని
యతకాలేషు వినా నిమిత్తం సుఖార్థితా దినా స్నానం న కార్యమిత్యేతత్పరం త్రిసంధ్యాదౌ స్నానమాచరేదిత్యాది వాక్యం ఏవం చాతుర్గుణ్యవదష్టితే త్స్వయమేవాస్య త్రిషవణస్నానం సిధ్యతీతి న విధాత్రి
షవణస్నాననిషిద్ధిర్వాసిద్ధేరేవమచతుర్గుణశౌచవారణాదిత్యాద్యపి స్పష్టార్థం సార్వవర్ణికం స్నేస్నవరణమితపత్రాపి న చతుర్ఘణవర్ణేషు శ్రీనియమితనియమః కింతు తత్తోషపా

పద్యమానః ప్రాప్తేన ఘోరే ప్రవృత్తపురుషార్థస్యాస్య బుద్ధ్యా దుఃఖితి ప్రసంత ప్రవృత్తే తదా సంతాపహారకముపాయమన్వేషమాణాః శబ్దాదీన్ బాహ్యాన్ విషయానాస్త్రాప్యేష న్నివృత్తపరితాపష్ఠద
మేవమము దుఃఖనివృత్తిసుఖా   సాధనమితి పునః పునస్తదర్థమీహమానః స్వాభావికప్రవృత్తిప్రాబల్యాచ్ఛాస్త్రనిషిద్ధమప్యనుతిష్ఠంస్తత్కర్మపరిపాకవిశేషవశాన్నరకతిర్యగాదిష్వవ
౮౧ రాంతరముపధ్యోర్ధ్వః సంసరతి యదా పునః కథంచిద్వ్యార్థిక పుణ్యాద్యాధిక్యవశాత్ప్రయత్నః స్వాభావికనిషిద్ధప్రవృత్తివిముఖో దుఃఖం సహనం నిషిద్ధక్రియానుస్థానప్రయుక్తమేవేతి మన్యమానో వె
దేష్వలవాత్మనః శ్రేయో ఖిలషతీ తదాపి వర్ణాశ్రమవయోవస్థాద్యభిమాననిమిత్తాద్విద్యాదిదోషాచ్ఛభూతత్వాప్తి యాకారరసాధ్యమేవ పురుషార్థం మన్యతే తత్రైవ సాధనే నమయ్యపాక
మాముష్మికం చ శ్రేయః సంపా[illegible]ద్యముముక్ష్వా యావజ్జీవం పురుషమధికారిణం తత్రతదర్థకామినమాలోక్య విధిప్రతిషేధశాస్త్రం లబ్ధసుఖదుఃఖావాప్తిహానిసాధనముపదిశదపి
41 నతావతా తత్ర పర్యవసానం ప్రాప్నోతి కిం త్విదానీమయమస్మాన్నియంత్రితయా మార్గస్థస్సావధ్యతీతి తదా మన్యతే శాస్త్రం స పునః పురుషప్రవృత్తే తస్య లౌల్యరూపమస్త్రవినాపి శా
స్త్రబోధాత్ఫలరాగాదేవ తస్య ప్రవృత్తేర్భవేత్ తతః శాస్త్రం తస్య ఖ్యాపముపాయమాత్రం బోధయతి న తత్ర ప్రవర్తయతి ప్రమాణస్యాకారకత్వాత్ ఏవం ప్రవర్తమానోపి నిరతిశయం శ్రేయో
లభతే తచ్ఛ్వతి పాంచభౌతికమపాయశ్రద్ధాం తస్య లక్ష్యతత్ర ఇక్కారసిద్ధ్యై నిష్కామాని కర్మాణి కానిచిదావశ్యకాని వర్ణాశ్రమాదయనుబంధీని బోధయతి తాన్యేవాతితరాం సైకఋష్యస్యాను
ష్ఠితాని పరమేశ్వరానుగ్రహార్థం నివేదాబిదస్యస్యాంతముత్పాత నిర్మలీకృతాత్మతత్త్వజ్ఞానాదనపోహ్యానపరమనిత్యం నిరతిశయమిత్రే యః ప్రాప్తిరస్తీతి తదేతమయసంపాదయంస్సర్వమేవక
ర్మసాధ్యఫలమనిత్యపురుషార్థసాధనత్వాత్త్యాజ్యమిత్యేవం వివేకాదికం జనయతి యదా తదా వేదః స్వాభావికమతపరమాత్మయోధిర్నామ ముముక్షుమాలక్ష్య స్వసర్వకర్మనివృత్తిలక్షణం
పరమోదాసీన్యాం సర్వకర్మాణి మనసా సన్న్యస్యాస్తే సుఖం వశీ నవద్వారే పురే దేహీ నైవ కుర్వన్న కారయన్నితి భగవతోక్తరూపం సన్న్యాసమభిలషితార్థసాధనముపదిశతి తథాదాసిన్యం

ఉత్సర్గతః ఫలకర్మనివృత్తినిష్ఠా సంన్యాసశాస్త్రశతకోటిభిరపి తాస్య అస్తి ప్రతిప్రసవశాస్త్రముఖాన్స్మృతీతా వేష్ఠాత్మబుద్ధిపరిపాకఫలాపి కాచిత్ తయమయ ఓం కృ ప్రవిశ్య జైవదీర
ణామేవాహ। అసగాన్ ఇతి అస్యాయముక్తోర్థః ఉత్సర్గతః స్వభావతః సకలకర్మనివృత్తినిష్ఠా సంన్యాసశాస్త్రశతకోటిభిరభిహితా ప్రతిపాదితేతి యో బునా వేదాంతేషు బహుషు తదనుసారి
స్మృత్యాదిగ్రంథేషు చ ప్రతిప్రకరణం వయముక్తోః సన్యాసోపదేశదర్శనాన్నివృత్త్యాదివేషో త్సర్గతస్తావత్పర్యం గమ్యత ఇత్యర్థః తథా తదపవాదినాన్యాప్యస్తి కాచిన్నిష్ఠా ప్రతిప్రసవశాస్త్రముఖాన్స్ర
తీతా ఉత్సర్గతః సిద్ధస్యాపవాదః ప్రతిప్రసవః అపవాదశాస్త్రవచనాదవగతేతి యావత్ సాప్యాత్మబుద్ధిపరిపాకఫలా ఆత్మజ్ఞానసుఖలాభాదయః ప్రతిబంధదురితాపనయనద్వారా తత్పరిపాక
ప్రయోజనేత్యర్థః తథా చ యథా నివృత్తిరాత్మజ్ఞానోపకారకత్వాదేవానుష్ఠేయా న స్వరూపేణ తథా క్వచిత్ప్రవృత్తిరపి తదుపకారకత్వాదేవ కర్తవ్యా ఇతి విధినిషేధయోర్జ్ఞానాధికా
రిణ్యపి న విరోధః న చైవం సతి కర్మకాండోక్తాధికారిణో న్యాయవిశేష ఇతి శంక్యం విశేషోపపత్తేః తత్ర హి జాత్యవచ్ఛిన్నమానవంతమాశ్రిత్య ప్రవృత్తినివృత్తీ విధీయాభిన్నఫలే విధీయేతే ఇహ తు
వృత్తి జాత్యాదిభిర్మానితయా మోక్షైకఫలార్థినో బద్ధఫలేయపేతి విశేషోపపత్తేః తథా హి శాస్త్రవిధో ప్యస్తి ఇహ హి సన్యాసినాత్మవిషయప్రవృత్తిర్నిషిద్ధేన సహాత్మాద్యభ్యాసే ప్రవృత్తిః కర్త
వృతయా విధీయతే న తథా హానాదౌ ప్రవృత్తిర్నిషిద్ధేన సహాయోగాదిప్రవృత్తిః కర్తవ్యతయా విధీయతే యోగాదేరనుష్ఠానేపి నిషిద్ధపరిపాలనస్యానుపపత్తేర్భావాత్ అతోనసాంక
ర్యం స్వరూపతః ఫలతోధికారితశ్చ కర్మబ్రహ్మకాండయోరితి భావః ॥ చరమశ్లోకం ॥ యమస్వరూపాః సకలా నివృత్తిస్తథా ప్రవృత్తిర్నియమస్వరూపా నివర్తకా దత్రయమప్రసిద్ధిః
ప్రవర్తకాత్స్యాన్నియమప్రసిద్ధిః ॥ ౯౫ ॥ ఓం కృ ॥ ఉక్తప్రవృత్తినివృత్త్యోః స్వరూపముదాహరణేన వ్యుత్పాదయతి యమస్వరూపేతి అహింసాస్తేయసత్యబ్రహ్మచర్యాపరిగ్రహా
యమాః శౌచసంతోషతపఃస్వాధ్యాయేశ్వరప్రణిధానాని నియమాః అత్ర శ్రవణాదయోపి సచ్ఛాస్త్రయేశ్వరప్రతిధానయోరేవాంతర్భవంతీతి తేపి నియమా ఇత్యర్థః ఉక్తోదాహరణయో

స్త్రైః త్వర్థః ఽయతేరపి శ్రేయోబునస్య స్వధర్మ వప్రాప్తత్వాద్విష్టతిరిక్తస్యాప్యయాంతరస్య ప్రతిషిద్ధాదర్థప్రాప్తం నాతు వర్ణ్యశ్రేష్ఠ్య పరణమిత్యర్థః స్రాయః ॥౭॥ ఇతి యోబుయు సర్వ
మీదృశం కథితం త్వాయుర వశేన సాదరం విధిపోనవివృత్తి శాస్త్రతః కథితే స్మిన్నధికారవత్వే నియ ॥ తదేవం సన్యాసినో న ప్రవృత్తిపరం కిమపి శాస్త్రమస్తీతి ప్రతిపాదితముపసంహరన్
౮౭ యద్యపి లాభసంతోషాదావప్యుక్తం స్యాయవంపి దేశతిన్నతి యోబు యోతిన్నతి కథితస్యాయవశేనోక్తప్రకారేణైవ సర్వముక్తం యోబుయ అన్యథాపీదృశం యాత్వా క్రమావలంబనేనోపది
ష్టం సంతోష తపఃపిస్వాధ్యాయాది రూపం యోబు యరాజసంతోషాదినివృత్త్యర్థం తాం బునీపోతి శిష్యం స్తోతా రమఖిముఖ్యే కృతత్వాపాతి బోధ్యం సాదరమిత్యనేన శ్రుతపాన్యాదిదోషశంక
యాత్ర భాష్యావకాశ ఇతి దర్శయతి అసంతుష్టా ద్విజా నష్టా ఇతి ప్రతిషిద్ధత్వం తోషస్యార్థప్రాప్తం వ్యక్తనేత్యా ప్రతిషిద్ధదేవ శారీరాది తపసోప్యర్థప్రాప్తి నా శుద్ధ్యయాధ్వహూష్యశ్చాన స్వా
42 వాహో విముంచ ధీత్యాది నిషిద్ధదేవోపనిషత్స్వాధ్యాయస్యార్థప్రాప్తిరిత్యాది ద్రష్టవ్యం ఎవం యెంబునా యాంపోతు వూ వా విధిపోనేతి అస్మిన్నధికే ధికారవత్వే నమోక్షాధికారమాగే విధి
షోనవివృత్తిశాస్త్రతో విధిరహితనివృత్తిపరతయా శాస్త్రస్పష్టితేరిత్యర్థః తథైవ వ్యాఖ్యేయ యత్వాదిత్యభిప్రాయః ॥౪॥ శ్లో ॥ కం ॥ ఇతి కేచన వర్ణయంతి తద్విపరీతం ప్రవదంతి కేచన ప్రవి
భుబ్యుత దర్థ్య బీయలె నివుణాబార్యపరంపరా గతం ॥ శ్రు ॥ ॥ ఉక్తం పక్షం వృద్ధసమ్మతత్వేనోపోద్బలయన్ పక్షాంతరమపి తథైవోపపయతి ఇతి కేచనేతి । కేచనాచార్యా ఇతి నివృ
త్తిపరం శ్రవణాది శాస్త్రమితి వర్ణయంతి కేచనత్వాచార్యాస్తద్విపరీతముక్తవిపరీతం ప్రవృత్తిపరమితి ప్రవదంతీత్యర్థః సన్న్యేవం విరుద్ధవాదిత్వే కథం ప్రామాణికా వధేయతా తయోరిత్యా
శంక్యాహ ప్రవిభజ్యేతి తదాచార్యాంతరముత ముపి శబ్దాదిదమప్యుపపాదితం మతం ప్రవిభజ్య విషయావస్థాదిభేదేన సమ్యక్ స్వీకృత్య బోధయతా తత్ర తత్ర యథోచితం ప్రతిపాద్యతే తద్యావ
ధారణేయమితి శేషః కిమిత్యుభయమప్యాద్రియతే న్యతరస్య త్యాగ ఎవ క్రియతామితి చేన్నేత్యాహ నిపుణాచార్యపరంపరాగతమితి నైపుణ్యం పదవాక్యప్రమాణ కౌశలం ॥౫॥ శ్లో ॥ కం ॥

తయోర్మధ్యే యా బాహ్యా నివృత్తిః ప్రథమపక్షే సంవిధాయత్వం ప్రవర్తకమిత్యభిమతం నేతరనివృత్త్యపేక్షమపి తస్యా నిషిద్ధశాస్త్రవిషయత్వాదితి యోజనా ॥ ౪ ॥ శ్లో ॥ కం ॥ ప్రవృత్తి
శాస్త్రేణ సమేపి సంమతే నివృత్తిశాస్త్రస్య విధేయబోధనే నివృత్త్యనుష్ఠాననిబంధనత్వతో నివర్తకం శాస్త్రం బుధం ప్రచక్షతే ॥ ౪ ॥ టీ ॥ అనునివృత్తిశాస్త్రం విధాయకమిత్యయు
క్తం వాక్యభూతత్వ ప్రవర్తకం హి విధాయకమిత్యత ఆహ ప్రవృత్తిశాస్త్రేణేతి నివృత్తిశాస్త్రస్య యాగాదివిధౌ యథా విధేయయాగబోధనే ప్రవృత్తిశాస్త్రేణ సమే తుల్యేపి నివృత్త్యనుష్ఠాననిబం
ధనత్వతో నివృత్తేరేవ దేహేంద్రియాదివ్యాపారోపరమరూపాయా అనుష్ఠేయత్వాదిదం శాస్త్రం నివర్తకం ప్రచక్షతే పండితా ఇతి యోజనా తథా చ యాగోనుష్ఠేయ ఇతి
వద్వ్యాపారోపరమోనుష్ఠేయ ఇత్యుక్తిసామ్యేపి యమాదిః ప్రవృత్తినిరోధాత్మకత్వాత్తద్విషయం శాస్త్రం నివర్తకమిత్యుచ్యతే యాగాదేస్తు నిష్పాద్యరూపత్వాత్తద్విషయం
శాస్త్రం ప్రవర్తకమితి విశేష ఇతి భావః ॥ ౫ ॥ శ్లో ॥ శాస్త్రద్వయేన పరిదర్శితసాధనైన సాధ్యస్స్పృహః పరవశః పురుషో ముముక్షుః గురుం శుశ్రూషతే గురుమధీత్యాదితః స
చాత్ర వేదాంతవాక్యవిషయశ్రవణాధికారీ ॥ ౫ ॥ టీ ॥ ఏవం ప్రాధాన్యేన సూచితాధికారినిరూపణముపసంహరతి । శాస్త్రద్వయేనేతి యమనియమవిధాయి నివృత్తిప్ర
వృత్తిశాస్త్రద్వయేన యత్పరిదర్శితం సాధనం బహిః ప్రవృత్తదేహేంద్రియాదివ్యాపారోపరమరూపం వక్ష్యమాణవేదాంతశ్రవణాదిలక్షణం తేన సాధ్యం యత్పరిపక్వస్వాత్మ
జ్ఞానం తస్మిన్నాస్పృహత్వాత్ తదరస్తత్పరవశః సన్ ముముక్షుః పురుషో గురుం ప్రాప్య తం శుశ్రూషతే సేవతే తతో వాత్సల్యతత్త్వం శ్రోతుమిచ్ఛతి స చ స ఏవాత్రాస్మి
న్ శరీరే శాస్త్రే చైతదర్థశబ్దేన వేదాంతవాక్యవిషయం శ్రవణాధికార్యుక్త ఇతి యోజనా తథా చ చతుర్వర్గాభ్యుదయాదిర్నాన్యవిహాయం తత్త్వవివిదిషుర్ముముక్షుః ।
సిద్ధ ఇత్యర్థః ॥ తదుక్తం భవతి యః కర్మకాండోక్తైర్నిత్యకర్మభిః స్వానుష్ఠితైః లబ్ధాంతఃకరణసంశుద్ధిరీశ్వరోపాసనాభిః ప్రాప్తచిత్తైకాగ్ర్యః క్రమేణ ప్రాప్తసాధన

రసురూపం లక్షణద్వయమాహ నివర్తకాదితి నివర్తకశాస్త్రవేద్యాయమాః ప్రవర్తకశాస్త్రవేద్యానియమాన్నిత్యర్థః ॥ అత్ర ॥ శ్లోకం ॥ నివృత్తిరస్తి ద్వివిధా బహిస్థితా శరీరసర్వేంద్రియసం
యమాత్మికా తథా పరాభ్యంతరవస్తుసంశ్రయా సదాత్మకా ఉపస్థబిదేకవిగ్రహా ॥ అద్య ॥ ఉపక్రమ ॥ తత్ర నివర్తకశాస్త్రస్య నివర్తకత్వం కిం నిషేధకత్వేన కిం వా నివృత్తివిధానేనేతి బుభుత్సాయామాం
౪౩ తన్నిర్ణయాయ నివృత్తిం తావద్ద్వివిధా బత ॥ నివృత్తిరస్తీతి నివృత్తిర్ద్వివిధా తత్రైకా బహిఃస్థితా అనాత్మనిష్ఠా సా కాయరా శరీరాదిసంయమాత్మికా తన్నిష్ఠాత్యాగరూపా తథా అపరా నివృత్తి
రభ్యంతరవస్తుసంశ్రయా ఆత్మైకనిష్ఠా సా కాయా సదాత్మకా ఉపస్థబిదేకవిగ్రహా ఆత్మస్వభావభూతేతి లయావత్ప్రాప్తక్రియా కార్యకరణోపరమరూపా వాహ్యనివృత్తిర్నత్యాన్య
త్రిక్రియాత్మరూపా అభ్యంతరనివృత్తిరితి తయోర్భేద ఇత్యర్థః ॥ అత్ర ॥ శ్లోకం ॥ తయోస్తు వాహ్యవిధిశాస్త్రలభ్య ప్రయత్ననివర్త్యా తయా ప్రతీతేః విధానశాస్త్రం విరహాప్యలభ్యేతి స్వరూ
పాత్మైపరా నివృత్తిః ॥ అద్య ॥ ఉపక్రమ ॥ ఉక్తయోర్ద్వివిధయోర్నివర్త్యత్వాః కా విధేయా కా వానిత్యపేక్షాయామాహ ॥ తయోరాస్త్వితి వాహ్యయా నివృత్త్యా విధేయత్వే హేతుమాహ ప్రయత్నేతి బాహిస్స్వ
రూపేతి విశేషణేనాభ్యంతరనివృత్తేర్విధ్యయోగ్యత్వే హేతురుక్తః ద్రష్టవ్యః ॥ అద్య ॥ శ్లోకం ॥ మాయయా ॥ బాహ్యానివృత్తిరిష్టాశ్ఛేతి స్వరూపాపరమార్థసత్యేతయోర్నిర్వ్యత్యోర్న్యే
43 నివృత్తిశాస్త్రం విధాయతం బాహ్యనివృత్త్యపేక్షం ॥ అత్ర ॥ ఉపక్రమ ॥ తయోర్నిర్దృత్యోర్విధేయత్వావిధేయత్వే లక్షణ్యేవ హేత్వంతరమాహ ॥ మాయయా ॥ ఇతి ॥ యదేవాత్ర నివృత్త్యోః ప్రయ
త్నయోగ్యతా వయోగ్యత్వే ఉపపాదయతి మాయయా ॥ ఇతి క్రియావతాం దేహాదీనాం మాయామయత్వాత్ తత్సంబంధమయరూపా నివృత్తిరపి మాయామయా ॥ ఇష్టా తథా చావిద్యావిషయత్వా
త్తస్యా విధియోగ్యత్వం ప్రయత్ననివర్త్యతయా ప్రతీయమానత్వం చోపపద్యత ఇత్యర్థః ॥ యతశ్చేతి స్వరూపా నివృత్తిః పరమార్థసత్యాత్మస్వరూపాత్ అతో న సా విధేయత్వాది
కం భజత ఇత్యర్థః ॥ బాహ్యనివృత్తేః పురుషపరతంత్రత్వాదితరస్యా స్వతంత్రత్వాదప్యుక్తో యమర్థవిభాగ ఇతి భావః ॥ తత్ర తత్సిద్ధమిత్యాహ తయోరితి నివృత్తిబోధకం శాస్త్రం తు

స్వభావః ఇత్యాదిరయం తత్పదార్థవిషయాః ప్రశ్నాః తథా చాస్యాత్మనస్త్వమర్థస్య తస్యేశ్వరస్య తదర్థస్య చ పృథక్ పృథక్త్వం ప్రతీయమానం కిం సహజం స్వాభావికం కిం వా భ్రాంతం
ఉత కిం వా తయోరీశ్వరజీవయోరభిదాభిదాభావః వికల్ప ఏవ సహజం కిం స్యాత్ ఇతి ఇత్థం చ కారాత్ప్రత్యక్షాదివిరోధే సతి కథం వేదాంతేభ్యోఽద్వయాత్మబోధప్రామాణ్యం అపౌ
రుషేయతయా నిర్దోషవేదవిధాత్వ వాస్తవితస్య ప్రత్యక్షాదేశ్చ కథం తద్విరుద్ధార్థబోధకతయా ప్రామాణ్యమిత్యాదిసంశయైః సంకులం వ్యాప్తం వ్యాకులీభూతం మానసం
యస్య స తథా తథావిధః సన్ పృచ్ఛతీత్యన్వయః ఏవం తావద్వ్యాపాతాలోచనతో లోకవాదిప్రసిద్ధితశ్చానేకవిధసంశయవాన్ సన్నధికరణం నివర్తనీయానేకసంశయ
వాన్ పృచ్ఛతీ తదర్థే శిష్యో గురుం శ్లోకం తీర్థేన తం వివిదిషం తమనన్యభక్తం సంసారసాగరభయాతురచిత్తవృత్తం ఏకం ముముక్షుమధికారిణమాత్మతత్త్వజిజ్ఞాసు సమీక్ష్య
గురురాహ దయానిధిః యత్ర ఏకాక్షరం ఏవం శిష్యస్య జిజ్ఞాసాక్రమముపదిశ్య తదనురోధేన శాస్త్రార్థం నిర్ణినీషుః గురోః శిష్యసంగ్రహే నియమం శిష్యవిశేషణైః సూ
చయంస్తత్ప్రవృత్తినిమిత్తమాహ తీర్థేన తమితి తీర్థం శాస్త్రం నిపాతాగమయోః తీర్థవ్యుత్పత్తిః బుద్ధౌ గురావితి అభిధానాత్ తేన తీర్థేన శాస్త్రక్రమాగ్రేణ వివిదిషంతం తం శిష్య
మాత్మతత్త్వజిజ్ఞాసాధికారిణం సమీక్ష్య గురురాహేత్యన్వయః అనేన విశేషణేన శాస్త్రవిధిముల్లంఘ్య యదృచ్ఛయా కథంచిదుపస్థితం తత్త్వజిజ్ఞాసావమనాదృత్యేత్యర్థం వా ప్రా
ప్తం నోపదిశేదిత్యుక్తమితి యమ ఉక్తః అనన్యభక్తమితి గురౌ దేవతాయాం చ దేవభక్తియుక్తం దేవవరం శుశ్రూషాదిభిః సేవమానం గురావాత్మనీవ ప్రేమయుక్తం తమిత్యర్థః
ఏతద్విపరీతో గురుదేవతాభక్తిరహితో న సంగ్రాహ్య ఇతి సూచ్యతే యదాహ పరశిష్యం నవాదేశయేత్ వచనాదస్య నోపదిష్టం పూర్వే తథా అనన్యభక్తం నోపదిశేదితి సూచ్యతే
ఉక్తవిశేషణద్వయవానపి యది సంసారాదనిర్విణ్ణః ప్రవృత్తినిరతః స్యాత్ తదా సోఽపి న సంగ్రాహ్య ఇత్యభిప్రేత్యాహ విశినష్టి సంసారసాగరభయాతురచిత్తవృత్తిమితి వ్యాధిగ్రస్త

చతుష్టయః ఆత్మతత్త్వబ్రహ్మజిజ్ఞాసుః పరిత్యక్తసకలకర్మా తత్సాధనతయా పరమహంసపారివ్రాజ్యముపగతో నివృత్తిః తత్పరస్తదనుకూలతయా కాశ్చిద్విధి
విహితాః ప్రవృత్తీరప్యనుతిష్ఠన్ విధివద్బ్రహ్మనిష్ఠం శ్రోత్రియం గురుముపాగతో ఽధిగతబ్రహ్మాత్మతత్త్వనిర్ణయో య ఉపగచ్ఛతి సోఽత్ర వేదాంతాధికారీతి నిశ్చితమితి ॥౯౦॥ అయ-
౮౮ శ్లోకయు సపరిపృచ్ఛతి కో వా మమ సేవకః సహ అహం మమ స్వయం సపరివారం కిం పృథక్ ఉత తయోరభేదశ్వరభవయోరితి చ సంశయసంకులమానసః ॥౯౧॥ ఏకదా ఏవం ప్రాప్తేప్సితస్యాగ్రం
థస్య శ్రీతృప్రవృత్త్యంగతయా ప్రథమం వర్ణనీయవివక్షితవిషయప్రయోజనసంబంధాధికారిసంభవముపపాదయతా ప్రథమసూత్రేణ శాస్త్రారంభకర్తవ్యతా సమర్థితా
ఇదానీం సమర్థితారంభం ముముక్షో మోక్షసాధనబ్రహ్మాత్మజిజ్ఞాసా య వేదాంతవాక్యవిచారశాస్త్రమారభమాణః ఉక్తాధికారిణో జిజ్ఞాసాక్రమేణ శాస్త్రార్థో గురుణా వక్త-
వ్య ఇతి తజ్జిజ్ఞాసాక్రమమాహ స పరిపృచ్ఛతీతి యద్యపి జీవేశ్వరజగత్స్వభావస్య సర్వస్య జిజ్ఞాసనేన చిదాత్మస్వరూపస్య తత్త్వముక్తం పూర్వమితి పునరిహ ప్రశ్నేనవసర
55 స్తథాపి విషయప్రయోజనసంభవనాసిద్ధ్యై తదాచార్యైః అయుక్త్యైకేవలముక్తం తస్మాదద్యాపి నానుభవారూఢం జాతమితి శిష్యావమన్యతే ఇతి నానవసరః ప్రశ్నో ఽత్రేతి
ద్రష్టవ్యం ఏవాక్షరయోజనా సోఽధికారీ యథోక్తలక్షణః స్వయమపాతినదర్శనేనావగతమనువదన్నాహ యః ఇం పృచ్ఛతి తత్ర తత్త్వంపదార్థయోః స్వరూపం తదైక్యం
చ శాస్త్రేణ ప్రతిపాదనీయం నాన్యదస్తి ప్రష్టవ్యభూతమితి మత్వా తత్ర యం క్రమేణ పృచ్ఛతి కోఽహమితి అహమిత్యస్మిన్నవభాసే యః స్ఫురతి ఘటరూపాదిపరాగర్థవ్యావృత్తాకా-
రేణ స కః కిం దేహాదిభిః సంహతో యథాప్రతిభాసం సంసారయేవ స్వభావతః కిం వా తద్విలక్షణో ఽసంహతః సర్వసంసారసాక్షీతి త్వమర్థవిషయో ఽయం ప్రశ్నః తథా అసౌ శాస్త్రైకగమ్యః
పరమాత్మా కః కిం నిర్విశేషః కిం వా సవిశేషః సావగ్రహో మహాత్మ్యసంపన్నో నిరవగ్రహమహాత్మ్యసంపన్నో వా అస్మాత్సంసారిత్వాభిమతాదాత్మనో భిన్నస్వభావః కిం వా ఽభిన్న

త్వరం త్వం ప్రత్యగితి అహం ప్రత్యయావచ్ఛిన్నే కేషు మధ్యవివిక్తవశాదాగమాపాయితయా దంశావమాపద్యమానేషు దేహాదిబుద్ధిపర్యంతేషు యోనాగమాపాయితయా కదాపినే
దంశావమాపద్యతే కిం త్వనిదమావిషయభూత ఏవ భవతి తద్వస్తు ప్రత్యగిత్యుచ్యతే తత్త్వమసి దేహాదిసంఘాతాద్విలక్షణాస్త్రత్పాక్ష్యసీత్యర్థః నాత్ర ప్రమాణమన్వేషణీయం
తవానుభవసిద్ధత్వాదిత్యాహ తవ సుప్రసిద్ధమితి సుప్రసిద్ధత్వమేవాహ తురవ్యవహితమితి ద్రష్టృవ్యవహితం హి నద్యస్తునాం తరితమతత్స్వరూపం వా స్వవభాసే ప్రమాణాపేక్ష
తేన ద్రష్టైవ ద్రష్టురితరదపేక్షతే స్వస్యస్వవేద్యత్వానుపపత్తేర్ద్రష్ట్రంతరాభ్యుపగమే చానవస్థానాన్న స్యాత్ప్రసిద్ధ్యభావ తదన్యస్య తద్ద్రష్టృప్రసిద్ధిరితి త్వం సర్వస్యావిషయభూతత్వాద్విలక్ష
ణస్య స్వదా ద్రష్టా సదేన చిద్భవపిహితోనాప్యప్రత్యాశ ఇతి త్వత్స్వరూపం తవ సుప్రసిద్ధం ప్రమాణమంతరేణైవేత్యర్థః తథాచ శ్రుతిః న దృష్టేర్ద్రష్టారం పశ్యేరిత్యాద్యా యేనే
దం సర్వం విజానాతి తం కేన విజానీయాదితి చ ప్రమాణావిషయత్వాత్స్వైవ స్వతః సిద్ధమాత్మానమవగమయతి ఏవం కోహమితి పృష్టం త్వం పదార్థం తత్త్వమవగమయ్యాసౌ
నకః ఇతి పృష్టం తత్పదార్థం ప్ఛమవ[illegible]గమయతి బ్రహ్మద్వితీయమిత్యుదితం చేతి బ్రహ్మ తత్పదార్థః స్వస్య సావగ్రహం మహాత్మ్యాపేతం సవిశేషం వా భవతి కిం త్వద్వితీయం
నిరపేక్షమహం త్వవస్థావిశేషం చ బ్రహ్మశబ్దస్య మహత్త్వవాచినోऽసతి సంకోచకే పరిపూర్ణార్థవృత్తేరద్వితీయవస్తుగమకత్వోపపత్తేః నిమిత్రమాణామిత్యపేక్ష్యయావదుక్తముదితం
చేతి సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం తదేతద్బ్రహ్మాపూర్వమనపరమనంతరమబాహ్యమిత్యాదౌ నిర్విశేషమేవ తదుక్తమిత్యర్థః చకారేణాన్యతః సిద్ధబ్రహ్మాను
వాదితయోక్తవేదాంతానామద్వితీయే తాత్పర్యావకాశం తానివాయరతైయత్ పునః స వా ఏష మహానజ ఆత్మేత్యాదినా జీవేశ్వరయోరైక్యం దో భేదో వా పరమార్థ ఇతి పృష్టం తత్రాభేద ఏవ పర
మార్థః న భేద ఇత్యుత్తరమాహ తదస్య బుద్ధమితి తదద్వయం యదా వాప్యఙ్గతః బ్రహ్మైవ త్వమసి న తతో భిన్నః తత్త్వం కదాప్యజ్ఞానావస్థాయాం స్యాదితి మా శంకిష్ఠా ఇత్యభిప్రేత్యాహ

తుర్ణ్ణవమరణాద్భీతో వా ధృతాసరణేన స్వస్థయత్వరమాణాః సంసారసాగరం తః పాతబునితమవాప్యథాపుర ఆత్మస్వభావమపహృదయేతః సంసారసాగరోత్తరణే
నమోక్షాఖ్యేన స్వస్థానం గంతుం త్వరమాణ ఉపదేశాయ సంగ్రాహ్యేనాన్యాదృశ ఇత్యర్థాద్దుక్తం యతమితి విశేషణేన పరిత్యక్తసర్వస్యపరివారః సంన్యాస్యుచ్యతే అర్థాద
౮౫ సంన్యాసి ప్రతిషిద్ధః ముముక్షుమితి తద్విశుశమదమాదియుక్తమిత్యర్థః నాప్రశాంతాయ దాతవ్యం నాపుత్రాశిష్యాయ వా పునః యస్య దేవే పరా భక్తిర్యథా దేవే తథా గురౌ
తస్యైతే కథితా హ్యర్థాః ప్రకాశంతే మహాత్మన ఇతి శ్రుతయో నాపృష్టః కస్యచిద్బ్రూయాన్న చాన్యాయేన పృచ్ఛతః జానన్నపి హి మేధావీ జడవల్లోక ఆచరేదిత్యాదిస్మృతయ
శ్చాత్రానుసంధేయాః గురోరాదరయా విధియ ఇతి విశేషణేన [illegible] కేవలం పరకల్పాధీనతయా సశిష్యః సంగ్రాహ్యేన స్వస్యాభిలాషపూర్వకమిత్యుక్తే నేతి వివక్షితం యద్వా
పృష్టస్త్విమామద్విః పరిగృహీతా శిష్యపూర్ణాం దద్యాదితి తదేవ తత్తేజాఖ్యాయ ఇతి శ్రుతేరిత్యర్థః అగ్రేప్యుక్తం యువక్షత్యేయివత్పసతవవాంఛితమిత్యపేక్షమత్యం తమేవమాహితం
శ్రుణు తస్మాన్నసన్నిపృష్టప్రత్యక్వస్తువిహితం తవ సుప్రసిద్ధం బ్రహ్మాద్వితీయముదితం చ తదస్త్రబు ప్రణవార్థే ధీమత్యేనిష్ప్రశ్నానాం తత్తం గురురుత్తరదానం ప్రతిజానాసోమదే
55 రవాదయం ప్రతివక్తుం పునః ప్రష్టం వాహారం తే మాభూదితి తం సావధానమనస్ప్రయాహ్యైతాస్వాహాయతి వక్ష్యామి వాక్యేతి పౌవత్ససోమ్యుత వవాంఛితం విశ్లేయుతయిష్టం వ
క్షామిత్యం తన్మనస్సావయితామవమాన్నైకాగ్ర్యేణమనాః సన్ శృణు సాదరమవధారయేత్యన్వయః యతోమావక్ష్యమాణం వస్తుత్వవస్థం వ్యావహారికసర్వావస్థాతీతం దుర్బోధమి
తి యావత్ తపాకింతేన శ్రుతేనేత్యనాదరో న కార్యో యతో త్వం తమేవ హితం చ అవగమమాత్రేణైవ సమోర్యత్స్వరూపం తత్పరమానందావిర్భావరూపం నాతోతిసా
వధానేన శ్రోతవ్యమిత్యర్థః ఏవం శ్రోతారమాభిముఖ్యేన సావధానీకృత్య తత్ప్రశ్నక్రమేణ పదార్థద్వయతత్త్వావేదనపూర్వకం వాక్యార్థమాహ ప్రథమిత్యుత్తరార్థేన కోహమిత్యస్య

దీక్షాతాదివైదదర్శనేన చ సద్వయమేవ సదా ప్రత్యగాత్మానమనుభవామీత్యర్థః నను శ్రుత్యుక్తత్వాదద్వయమపి తత్త్వం పదార్థైక్యం ప్రామాణికమితి చేత్ అహం త్వ్యైతి విగణయామి వి
రుద్ధం గణయామి ప్రత్యక్షవిరుద్ధం మన్య ఇత్యర్థః నను ప్రత్యక్షమాభాసీకృత్యాగమః సావధారణమవగమయత్యుక్తేతి చేత్ అహం పరోక్షమేవేతి న హి పరోక్షార్థేనాగమేన ప్రత్యక్షాను
భవో బాధ్యతే శక్యత ఇతి భావః తస్మాద్వాక్యాదపరోక్షం బ్రహ్మైక్యత్వమవగమ్యత ఇత్యాశామాత్రమిత్యహం పశ్యే త్రిదండివర్షితం త్వం ప్రత్యగ్వ్యవహితం తత్ సుప్రసిద్ధం
బ్రహ్మాద్వితీయమదితం చ తదసుఖస్రమిత్యత్ర తత్త్వం పదార్థస్వరూపం తదైక్యం వాక్యార్థం చామోచదాచార్యః తత్ర యద్యపి పదార్థజ్ఞానపూర్వకత్వాద్వాక్యార్థజ్ఞానస్య
ప్రథమం పదార్థవిషయవిరోధిజ్ఞా వనం తత్సమాధానం మోచితం తథాపి సర్వవేదాంతసమన్వయస్యైకత్వగోచరతా ప్రత్యగ్బ్రహ్మార్థత్వం తత్ర వేదాంతానాం ప్రామాణ్యాద్యధికృతే
సమ్యోఽపి విరోధః పరిహృతః స్యాదితి మత్వా ద్వితీయే వస్తుని వాక్యసమన్వయవిషయో విరోధ ఉద్భావ్యతే పరిహరిష్యతే చ ఉత్తరత్ర క్షితిజలదహనానిలాంబరాణామిత్యాద్య
తత్పదార్థవిషయసమన్వయవిరోధం విశేషతః పరిహరిష్యతి స్మైవం సతి సూత్రానుత్రయవిరోధస్త్రయ యద్యపి ప్రథమసూత్రేణాధికారినిరూపణముఖేన త్వం పదార్థో
ఽర్థాన్నిరూపితో నంతరసూత్రద్వయేన చ తత్పదార్థో లక్షణప్రమాణాభ్యాం ప్రతిపాదితః సృష్టత్వార్థేన సూత్రేణైక్యవాక్యార్థసమన్వయ ఇతి క్రమోఽవభాసతే తథాపి నత్వం
పదార్థాదినిరూపణే సూత్రతాత్పర్యం ప్రథమసూత్రస్య శాస్త్రారంభసమర్థనపరత్వాత్ తదర్థస్య సర్వస్య ప్రథమం నిరూపితత్వాత్ ద్వితీయతృతీయసూత్రార్థస్య నైవ
వసుప్రసిద్ధం బ్రహ్మేతి సూచితస్య క్షితిజలదహనేత్యాదౌ విభిన్నదూషణత్వాదితి యద్వస్తు సద్వయతయావగతం స్వశబ్దాదిత్ర స్వద్వయత్వమవగంతుమశక్యమేవ
యద్వస్తు వ్యవహితం ప్రతిపాదితం తత్ప్రత్యక్తయా న తు ఖనః ప్రతిపత్తుమాశః ఇతి యుక్తమేవాఖండవాక్యార్థానుపపత్తిం స్మారయతి యద్యస్త్వితి స్వశబ్దాత్ స్వావక్త్రా

ఆఖుప్రమితిసద్వైవాభేదః స్వభావతో జీవేశ్వరయోః భేదస్తూపాధినిబంధనస్తాంత ఏవేత్యర్థః। సర్వేషాం వేదాంతానాం ఉపక్రమాది షడ్లింగైస్తాత్పర్యనిర్ణయే విచార్యమాణే స్వస్వాత్మ
స్వరూపైక్యే పర్యవసానదర్శనాన్నాత్రాపి శంకాకార్యేతి భావః। యత్తు స్వర్గాపూర్వోపపాదితమధ్యాసవయుపశ్చాన్మోక్ష్యత ఇతి ద్రష్టవ్యం యుష్మాకం యదత్ర పశ్యసి విరోధ
౪౬ ముదీరయత్వం సమస్తతత్పరిహారాన్ తమప్రయత్నాత్ వాక్యం నిరస్య సకలప్రతిబంధకం సత్వం బోధయిష్యతి కరామలకవదఖిల్య తుల్యం ... తదేవం తత్పదార్థలక్ష్యైక్య
వాక్యార్థలక్షణశాస్త్రార్థ ఉపదిష్టే సతి సమ్యక్ప్రసన్నవదనమివ శిష్యమాలోక్య ప్రాహ యం మదుక్తార్థే విరోధం పశ్యతీత్యాలక్ష్య తదపాకరణాయ స్వయమేవాహాచార్యస్తంప్రో
త్సాహయతి యదత్రేతి పౌనర్యమదత్రాస్మదుపదిష్టే శాస్త్రార్థే త్వం విరోధం పశ్యసి తర్హి తం సమ్యగుదీరయ కథయ నిఃశంకముద్ఘాటయ యదిశబ్దేన నాత్రాస్తి విరోధస్త్వం
పుష్టం త్వా పశ్యసి తమితి ద్యోతితం। యత్తు త్వత్కల్పితో విరోధస్తత్తం త్వదుక్తిసమనంతరమేవావిలంబేన తత్ర ప్రయత్నాద్విస్తరేణైవ విచార ప్రయాసం పరిహారాన్ పరిహారాంశ్చామి
భామిలోఽప్రయోగాదత్ర సంభావనాభావాయానకార్యేతి ద్యోత్యతే। యత ఏవం వస్తుతోఽత్ర విరోధాభావాత్ త్వదుక్తిక్షిత విరోధనిరాసే సతి మదుపదిష్టార్థకం వాక్యమే
46 వ నిరస్తనిఖిలప్రతిబంధకం సత్వం ప్రత్యగ్బ్రహ్మైక్యం బోధయిష్యతి కరకలితబిల్వవదపరోక్షతయైవ నపరోక్షతయేత్యర్థః ... ఽత్ర ... సద్వయయురువాం మమ
రూపభేదాన్ తత్పృథ్వ్యయం విగణయామి పరోక్షమేవ సద్వయవిభాగయుగ్మా విరోధాదేవ కార్థబోధమతి దులక్షమేవ మన్యే ... ఏవం గురుణానుజ్ఞాతః స్వబుద్ధౌ
ప్రతిభాతం వాక్యార్థవిషయం విరోధం వక్తుం ప్రత్యవతిష్ఠతే త్వాహ అత్రాహేతి అత్ర ప్రత్యక్షవిరోధం తావత్ కల్వాదార్థవిషయముద్ఘాటయతి సద్వయమిత్యాదినా అహం మమరూప
స్వరూపం సద్వయం సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదవదిత్యేవ ప్రత్యక్షేణైవ ప్రమాణేనానుభవామి సుఖదుఃఖాదిమైతి స్వగతధర్మదర్శనేన తథావిధభేదవద్దర్శనేన దేహాద్యభా

॥శ్లో ౩౦॥

ఽప్రత్యక్షమసీతి వాక్యేన నక్షీతేతి యోజనా। యథా గౌరశ్వ ఇత్యభిహితే వాక్యార్థయోరయోగ్యతావిశేషసంబంధితానావగమ్యతే తథైవార్థః॥ నవ్యస్తోయం నిరూఢ వన లక్ష్య
ణయాపి వృత్తివర్ణానాంతరాధిగతి పోషత యాత్మనిస్యాత్ మానాంతరాధిగత గోచర ఏవ దృష్టః శబ్దప్రయోగ ఇహాలాక్షణికస్తు లోకే ॥౯౯॥ టీకా॥ ననాదివికపదయోః ప్రాయ
మాణం సామానాధికరణ్యం వినాపదార్థైకత్వావసానం న పరిత్యక్తుమర్హతి తం సప్రత్యయాత్యయన విధివిశేషైః అతో విరుద్ధాంశత్యాగేన లక్షణయాఖండార్థపర్యవసితం వాక్యం
ఖండస్యేతి హేతుర్విరోధ ఇతి చేత్ తత్రాహ నాయం గిరోరితి। ఉదాహృతవాక్యానామేవ లక్షణావృత్త్యసంభవే హేతుమాహ మానాంతరాధిగతి తోషత యేతి మానాంతరాగోచరే హ్యాత్మని లక్ష్య
ణావృత్తిః కిం న స్యాదితి చేత్ శంక్యా దృష్టవిరోధాత్ స్యాదేవమిత్యాహ మానాంతరాధిగతేతి ॥౯౯॥ శ్లో ౩౦॥ తస్మాదఖండవిషయానవచః ప్రవృత్తిః సంసర్గబోధనముపాస్య మయోగ్యభావాత్ ఏవం
న వాక్యగతశబ్దసముదాయోఽపి దూరే ప్రమాంతరవిరోధనిరాససిద్ధిః॥౧౦౦॥ టీకా॥ సంసృష్ట తయాఖండ తయా వా వాక్యార్థానుపపత్తి ముపపాదితాముపసంహరతి ॥ తస్మాదితి
యస్మాల్లక్షణయాపి సామానాధికరణ్యం న ఘటేత తస్మాదఖండవిషయా నత్వమాదివచః ప్రవృత్తిరితి యోజనా సంసర్గబోధనం తు ప్రకృతవాక్యే యోగ్యతాభావాదేవాపాస్త
మిత్యర్థః ఏవం చ సతి వాక్యగతయోః పదయోః సామానాధికరణ్యలక్షణోపి న సిద్ధ్యేత్ అర్థగత ప్రమాంతరవిరోధ నిరాససిద్ధిస్తు దూరాపాస్తేత్యాహ ఏవం న వాక్యగతే
తి ఏతదుక్తం భవతి యద్యపీదం వాక్యం నిరపేక్షం ప్రమాణమేవ తథాపి శబ్దశక్తిమనురుంధానం వేదార్థబోధకోయముక్తం శబ్దశ్చ లోకావగత సంగత్యనుసారి స్యాత్ ఏవం
సతి పరోక్షాపరోక్షత్వాది విరుద్ధధర్మసంసర్గవతోస్తత్త్వమర్థయోః సంసర్గాయోగ్యత్వమేవ ప్రథమమవభాసతే తత్ర చ శక్తి తయాస్త్రైకదా స్వవాక్యార్థబోధ్యత్వాపాదనసమ
ర్థతా వాక్యస్యేతి ॥౧౦౦॥ శ్లో ౩౦॥ కించ ప్రమాంతరమపేక్ష్య గిరః ప్రవృత్తిః సిద్ధేషు వస్తుషు భగవత్యుపలబ్ధపూర్వా న బ్రహ్మ తత్త్వవస్తు నితథా వచసః ప్రవృత్తిర్యుక్తా తన్న స్తుత్యవత్పరినిష్ఠి

త్వము పాఠిత్యాదిశబ్దాదర్ద్వప్రావృత్తిలక్షణం సద్వయ తయావగతం కర్తృత్వాదిద్వైతవిశిష్టతయైవాభికలమవభాసతే తస్యార్థ్యయుత్వపదార్థయుస్వప్నరూపత్వమవగంతుం
వాక్యశ్రోతా దప్యశక్యమితి తదర్థః తథా యుష్మదస్మద్వ్యవహారతం పరోక్షం తత్పదార్థలక్షణం తత్సత్యాదిశబ్దైః ప్రతిపాదితం తద్వస్తు ప్రత్యక్త్రయాహ్యవ్యవహారాత్మరూపేణ
౪౨ ప్రతిపత్తుం సబునః కోపి శక్తః సమర్థోఽస్తి ప్రత్యక్పరాక్త్వేన విరుద్ధయోరైక్యబుద్ధావసంభవమతావపత్తి రితార్థః ఆర్యత్తేకం ఆకాంక్షితంభవతి పూరణశక్తియుక్తం యత్సన్నిధి
పఠితమస్యాపి సంగతిః స్యాత్ నాకాంక్షయైవ నతుసంనిధిమాత్రేణాపి వాక్యార్థసంబంధతాపి విరహా [illegible] యుర్యపదార్థశక్తం ఆకాంక్షితమిదమితి పూర్వప్రవృత్తం పురోవర్తి
నోరఖుతాత్మత్వావభాసంబాధమానో యథాపశ్యేర్థవన్త [illegible] ఇత్యుపశాంత్రిత త్వమవభాసయతి తథా ప్రత్యగ్స్వరూపో ప్రాక్ ప్రవృత్తం స్వాభావికఖేదప్రత్యయమపబా
47 ధమానవతత్వమస్యాదివాక్యబున్యః ప్రత్యయు విక్రమవగమ యుష్మతీతిచెన్నైవం ప్రత్యక్షవిలక్షణత్వాదావత్యవృత్తాం తస్య తదీప్తిత్వాహ ఆకాంక్షితం భవతీతి పరస్పరాకాంక్ష
యోగ్యతాసన్నిధిమత్త్వవిశేషితానాం హి పదార్థానాం సంసర్గాదివాక్యార్థో భవతి నవిపర్యయః యత్సన్నిధౌ పఠితమపి వస్తు యది పూరణశక్తియుక్తమపేక్షాపూరణసమర్థమస్య
యయోగ్యమితి యావత్ ఏవంవిధం స్యాత్ తదాకాంక్షితంభవతి నాన్యదయోగ్యం హి యస్మాదస్య యోగ్యస్యైవ సంగతిః స్యాన్నాయోగ్యస్యేతి యోఖునః అత్రమేవస్యేదయతి నాకాం
క్షయైవేతి పదార్థశక్తిః పదార్థసామర్థ్యం యోగ్యతామిత్యర్థః హి శబ్దోవధారణార్థో లోకప్రసిద్ధిద్యోతనార్థో వా [illegible] యోగ్యత్వమత్ర నచ తత్త్వమసీతి వాక్యే సంబంధి
తాం ప్రతిపదార్థయుగస్య భాతి పారోక్ష్యసద్వయవిభాగవిరోధ హేతోరనర్థక ఇత్యభిహితే తు యద్వైవవాక్యే ... ఏకత్వం ప్రకల్పతే కిమాయాతమిత్యాశంక్య తత్త్వమర్థ
యోయోగ్యతా విరహం సదృష్టాంతముపపాదయతి యోగ్యత్వమత్రేతి ఏకవిభక్త్యంతయోః శబ్దయోర్యోగ్యత్వేపి పారోక్ష్యసద్వయవిభాగవిరోధాన్మిథః సంబంధితాం ప్రతియోగ్యత్వ

॥ ౭౭ ॥ ఉక్తః । ననుచ ముఖ్యవృత్త్యార్థబోధనే నానాపదార్థసంసర్గో వాక్యార్థ ఇత్యయం నియమో లక్షణాగుణవృత్తిభ్యాం త్వేకస్యాపి పదార్థస్యానేకైరపి పదైః సమర్థనాదఖండార్థతాపి
సంభావ్యత ఇతి చేన్నేత్యాహ । అత్రాయమభిప్రాయః । ఇతి ముఖ్యాదివృత్తీనాం లక్షణం సోదాహరణం మయైవ వక్ష్యతి । ముఖ్యాదివృత్తివిశేషమాదాయ శబ్దోऽర్థం సమర్పయతీతి ప్రసిద్ధం । యద్య
పి తథాపి విశేషశబ్దా అసువృత్తిష్వన్యతమయాపి వృత్త్యాऽఖండం వదతి । కుతః శబ్దాంతరార్థవిషయత్వాదంతరోపస్థాపితార్థత్వాదంతరస్యాధికార్థవృత్తేరనర్థకా పర్యాయతాపత్తే
రిత్యర్థః ॥ ౭౮ ॥ ఉక్తం ॥ అధికృత్యముక్త్వా శబ్దగోచరస్య శబ్దాంతరార్థవిషయాదితి విమన్యమానాః వాక్యత్వమేవ పదభూతగతం వివాదాస్పదమిత్యాహ ప్రత్యక్షకరశబ్దగతం తదేవ ॥ ౭౯ ॥
ఉక్తః । తస్యైకైషాం పదానామేకార్థసమర్పకత్వేऽపి న పర్యాయతాపత్తిః ప్రవృత్తినిమిత్తభేదోపాదానేన పర్యాయతాభావాదితి వాక్యం శంక్యావాహ ॥ అధికృతమితి ॥ పర్యాయాపి వృత్త్యాపదాం
తరాభిహితార్థపదాంతరగణః ప్రవర్తమానః శబ్దాంతరార్థవిషయత్వార్థే అధికమర్థాంతరత్వమిత్యుచ్యతే ఇతి యదుక్తం తేషాం పదభూతం వాక్యత్వం విహన్యాః । అన్వితార్థాభిధాయి పదాని వాక్యమి
త్యయముక్తిసాధనార్థ ఇతి నాస్మిన్ పక్షే వాక్యత్వసిద్ధిరిత్యర్థః । ననుకథం న వాక్యత్వసిద్ధిః సంసర్గబోధకత్వాభావేऽపి సంభూయైకార్థసమర్పకత్వమన్వితత్వలక్షణం వాక్యత్వం కిం న స్యాది
తి చేన్నేత్యాహ న చాస్త్రేతి హ్రస్వకరశబ్దగతం తదేకార్థసమర్పకత్వేన సంభూయైకవాక్యత్వమేషాం శబ్దానాం న చాస్తి ఏషాం వాదినాం వా అర్థాధిక్యాభావాత్పర్యాయతా అనిరాకరణాదేవ
ప్రవృత్తినిమిత్తభేదాత్పర్యాయత్వనిరాసో ఘోదిన శబ్దయోః ప్రవృత్తినిమిత్తభేదే పర్యాయతాదర్శనాదిత్యర్థః ॥ ౮౦ ॥ కిం వస్తు స్వయం ప్రథమముత్పన్నం దేకరూపం సర్వప్రమాణవిషయా
ద్వ్యాపారభ్యపేత్య ఆత్మానమాత్మని వ శాస్త్రముదాహరంతః సిద్ధాంతమభ్యుపగతం పరిపీడయంతీ ॥ ౮౧ ॥ ఉక్తః । తదేవం శబ్దగతిపర్యాలోచనాయాం నాఖండార్థవిషయతా వాక్యస్యేతి స్థితం । ఇదా
నీం సిద్ధాంతవిరోధప్రసంగాదపి బ్రహ్మాత్మవస్తునో న వాక్యార్థతేత్యాహ ॥ కిం వస్తు స్వయం ప్రథమితి స్వయం ప్రథమే హేతురుత్పన్నం దేకరూపమిత్యేతదితి ఏతదప్రమేయం ధ్రువమితి నాత్మానం సర్వ

తత్వేతి॥౧౧॥ ఉక్తతోపి బ్రహ్మాత్మని న వాక్యప్రామాణ్యముపపద్యత ఇత్యాహ । కింవేతి యత్తార్యవిపరీతవస్తువిషయం వాక్యం తత్స్వవిషయే మానాంతరసాపేక్షం లోకే దృష్టం యథా నదీతీర
ఫలవాక్యం తథాత్మనోపి సిద్ధవస్తుత్వాత్తద్విషయస్య మానాంతరసాపేక్షమేవ వాక్యం భవితుమర్హతీత్యతోనువాదత్వాపత్తేర్వేదాంతానప్రమాణ్యమాత్మని మానమిత్యర్థః । అన్వయార్థః సు
౮౫ గమః ॥౧౨॥ ఉక్తం యన్నద్యాస్తీరే ఫలమితి గిరః సిద్ధవస్తుప్రవృత్తేర్దృష్టాన్తస్యాథ ప్రమితిభునానే సాన్యమానవ్యపేక్ష । తద్దృష్టాన్తాన్యపి తు వచసోన్యైదికస్యాభ్యుపాయాత్ తస్మాదస్మిన్న ఖలు ఘు
ణతే మానభావం శ్రుతీనాం ॥౧౩॥ ఉదితస్య ఫలవదిత్యుక్తం దృష్టాంతం వివృణోతి నద్యాస్తీర ఇతి సిద్ధే వస్తుని ప్రవృత్తిర్యస్యాః గిరః సా తథా తస్యా ఇతి విగ్రహః స్వాన్యమానం ప్రత్యక్షాదిదార్ష్టాంతికే
మనసాద్యుపసంహరతి తద్వదితి ॥౧౪॥ ఉక్తం యన్నాఖండవస్తువిషయా వచసః ప్రవృత్తిర్లోకేపి దృష్టేత్యుపపాదయతి తాకదాచిత్ నానాపదార్థఘటితా విషయత్వేనాతో దూరాదేత్యతా శ్రుతిష్వపి
48 వనేషు తస్యాః ॥౧౫॥ ఉక్తమయుక్తం వాక్యత్వవిదఖండైకవృత్తేర్వాక్యం ప్రమాణం భవదపి ప్రకృతే వాక్యే తదసంభవవృత్తేః ఇదానీం త్వపి నాఖండవిషయతయా వాక్యప్రామాణ్యం సంభవత్యేకపదా
ర్థసంసర్గస్యైవ వాక్యార్థత్వదృష్టేరితి తన్నిరస్త్యాహ నాఖండవస్తువిషయమితి కథం న దృష్టమిత్యపేక్షాయాం తథా సాంయండిదేవదత్త ఇత్యాదౌ దృష్టత్వాదిత్యత ఆహ నానాపదార్థేతి లోకేపి పదమాత్ర
స్వార్థవివక్షయా ప్రయోగదర్శనాద్వాక్యార్థోర్థ్యకేన శబ్దప్రయోగోంగీకృతస్తథా సతి నానాపదార్థసంసర్గవిషయత్వమితి నాఖండవిషయతా త్వపి వాక్యస్య సంభావ్యతే దేవదత్త వాక్యేపి నాఖండా
ర్థతాసంమతేత్యాహ యద్వైవం లోకే మానాంతరేణాపి సిద్ధత్వాదర్థస్య శబ్దశక్తిమాత్రాయత్తత్వాభావేప్యఖండార్థతా నోపలబ్ధా తత్ర వేదే శబ్దశక్తిమాత్రాధీనార్థే కుతో ఖండార్థత్వసంభవన్ని
త్యాహ దూరేత్యతేతి దూరే భవం దూరత్యం తస్య భావో దూరేత్యతా । యద్వా దూరే అత్యేతీతి దూరేత్యమిత్యలుక్ తస్య భావస్తథా । దూరగామిత్యర్థః ॥ శ్రుతిశిరోవచనేషు తస్యా అఖండార్థతా
యా దూరేత్యతేత్యన్వయః ॥౧౬॥ ఉక్తం యదాయముఖ్యగుణలక్షణైః కప్రవృత్తిరర్థం సమర్పయతి శబ్ద ఇతి ప్రసిద్ధం లోకేష్వనన్యతమయాపి వదత్యఖండం శబ్దాంతరాన్నవిషయాదధికార్థతత్త్వం ॥

సంబంధః ॥ న చావర్ణకాశేః పదార్థపృథక్త్వం వా వాక్యవ్యావృత్త్యాసక్త బ్రహ్మరూపమర్థం బోధకమితి ప్రమాణమస్తీతి వాచ్యః ఏవం చ సతి నాస్తి నివేదాంతాః ప్రమాణం సంభవంతీతి ఫలితమాహ తత్రకు
తస్తిత్యాది ॥౧౧౦॥ శ్లోకం ॥ కిం వా ప్రమాణాంతరమిహాస్త్యుపయుక్తం ప్రతీచి వేదాంతవాక్యమనువాదకమస్తు నైవ యాతమానాంతరం యది న చేత్ స్థితి శబ్దశక్తేస్తత్ గ్రహః కథమితి ప్రతిపాదనీయం ॥౧౧౧॥
టీకా ॥ అపి చ వేదాంతైకసమానగోచరతా ప్రత్యగాత్మనో ముపగమ్యతే న వేతి వికల్ప్యాద్యం ప్రత్యాహ ॥ కిం వా ప్రమాణాంతరమిత్యర్థః ॥ ద్వితీయం తత్ర లక్షణమనూద్య దూషయతి మానాంతరం యది వేన్నేష్ట
తీతి ॥౧౧౧॥ శ్లోకం ॥ కిం వా ప్రవృత్తివినివృత్తివిహీనవస్తు తత్ప్రతీతిబహునాన్న వ కిం చ దష్టపుంసః ప్రయోజనమనూపిన తత్ర మానం వేదాంతవాక్యమితి యుక్తిమనువ్యమానం ॥౧౧౨॥ టీకా ॥
ఇతోపి న బ్రహ్మణి వేదాంతమానతా యుక్తా యతః శబ్దప్రామాణ్యం ప్రమేయైపయోగినోర్థే భవతి న ప్రత్యక్షాదివదర్థమాత్రే ప్రవృత్తి సాధ్యశ్చ పుమర్థ ఇతి మాటీ బ్రహ్మణి ప్రవృత్త్య
యోగాన్న తత్ర శబ్దమానతేత్యాహ ॥ కిం చ ప్రవృత్తివినివృత్తీతి ॥ అతోపి వేదాంతవాక్యం తత్ర ప్రవృత్త్యాత్మని న మానమిత్యవసమానం యుక్తిమదిత్యన్వయః ॥౧౧౨॥ శ్లోకం ॥ అజ్ఞాతమర్థమవ
బోధయతః ప్రమాయాం తాం తు శ్రుతమపి హి గతం న నూపిత విజ్ఞః అజ్ఞాతతాచ పరమాత్మని దుర్నిరూపా విజ్ఞానమాత్రవపుషీతి న మానతత్త్వం ॥౧౧౩॥ టీకా ॥ అపి చాజ్ఞాతార్థబోధక
త్వేనైవ ప్రమాణానాం ప్రామాణ్యమిష్యతే వేదాంతైర్నాజ్ఞాతత్వమాత్మనస్యస్తి విజ్ఞానస్వభావతయా విరోధాదతోపి న తత్ర వేదాంతమానతేత్యాహ ॥ అజ్ఞాతమర్థమితి ॥౧౧౩॥ శ్లోకం ॥ బోధస్వ
భావకమబుద్ధమనుష్ణముష్ణం శీతస్వభావకమశీతమితీదృశాని శః క్రశ్భీత పురుషోవచనాని తస్మాత్ప్రసాదప్రబుద్ధమితి వాక్యముయుక్తమాహుః ॥౧౧౪॥ టీకా ॥ అనువిజ్ఞానస్వరూపత్వే
ప్యాత్మనిష్పన్నభవసిద్ధమజ్ఞానం మాననిరస్యమస్తీతి నేత్యాహ బోధస్వభావకమితి ॥ విజ్ఞానస్వభావే జ్ఞానానుభవానశ్రద్ధేయో వ్యాఘాతాదిత్యర్థః ॥ తస్మాదిత్యాది ఫలితార్థోక్తిః ॥౧౧౪॥
శ్లోకం ॥ ఉపాధ్యభావేన భవేదుపాధిమత్ త్వదిష్టమజ్ఞానముపాధిరిష్యతే ప్రమాణబుద్ధేర్నతదాత్మవస్తు నిశ్చయం ప్రకాశేన తతోత్ర మానధీః ॥౧౧౫॥ టీకా ॥ నన్వజ్ఞానే సత్యేవాత్మని ప్రమేయత్వ

ప్రమాణవిషయాద్భవాః ప్రమాణాశ్చరమమప్యుపేత్య తస్మిన్నపి తస్మిన్నేవేదానీం శాస్త్రప్రమాణముదాహరంతో భవంతః సిద్ధాంతం సప్రపంచ్యమపగతబాధం తద్వత్ప్రామాణికానాం భవతామయు
క్తమిత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ ప్రశ్లోకం ॥ సర్వత్ర వస్తుషు ఖండేష్వఖండప్రకాశం కువర్తత్ప్రమాణమితి సంప్రతిపన్నమేతత్ బ్రహ్మాత్మవస్త్వఖండబోధవపుః కుతోస్మిన్వేదాంతవాక్యజనితాఖండసంవిదన్యా ॥
౪౯ ౧౨ ॥ టీకా ॥ న కేవలం సిద్ధాంతబాధపత్తిరత్ర మే యుక్త్యమాత్మనస్తస్మిన్నానత్వతత్యన్యాదపీత్యాహ ॥ సర్వత్ర వస్తుష్వితి అఖండబోధస్వరూపే బ్రహ్మాత్మవస్తుని వేదాంతవాక్యజనితాఖండసంవిదఖ
ండప్రకాశాన్యకాన్యతేనాపేక్షతే న హి ప్రకాశమానే సవితరి తత్ప్రకాశనాయ దీపాద్యపేక్షాస్తీత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ఉ శ్లోకం ॥ కించ క్రియాపదమపేక్ష్య పదాని వాక్యత్వేన సమ్యగిహ సంగతిమాప్నువంతీనాత్ర
క్రియాపదమపేక్షితమామనంతి వాక్యం కుతో భవతి వేదశిరస్తదానీం ॥ ౧౩ ॥ టీకా ॥ ఏవం ప్రత్యక్షాదపి న వేదాంతప్రామాణ్యమిత్యుక్త్వా పునరవిశేషస్యాభావమాశ్రిత్యాక్షిపతి ॥ కించ క్రియా
పదమితి క్రియాపదం వినా నామపదానామన్వయాపర్యవసానాత్ తదపేక్షణీయం అత్ర తు వేదాంతేషు క్రియాపదమపేక్షితం నామనంతి యద్యతస్తదానీం వేదశిరో వేదాంతో వాక్యం కుతో భవతి న భవతీ
త్యర్థః ॥ అసత్యాదిపదమామ్నాతమప్యనపేక్షితమితి భావః ॥ ౧౩ ॥ ఉ శ్లోకం ॥ నాపూర్వమర్థముపలంభయితుం పదానాం సామర్థ్యమస్తి పరిహృత్య తు వాక్యభావం ॥ స్వార్థస్మృతిం విదధనయంతి
49 పదాని లోకే విజ్ఞాతసంగతితయా న తు కార్యమన్యత్ ॥ ౧౪ ॥ టీకా ॥ నన్వనాపన్నవాక్యభావాన్యేవ పదాన్యఖండమర్థమవగమయంత్వితి చేన్నాపూర్వావగత్యసంభవాదిత్యాహ ॥ నాపూర్వ
మితి ॥ కథం వాక్యభావం వినా పదానామపూర్వమర్థముపలంభయితుం సామర్థ్యం నాస్తి తత్ర హేతుః స్వార్థస్మృతిం హి ॥ అర్థసంగతిగ్రహో పూర్వమేవ విజ్ఞాతార్థత్వాత్ పదాని స్వార్థస్మారకా
ణ్యేవ న బోధకానీత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ శ్లోకం ॥ హిత్వా పవాక్యపదతే ప్రతిపత్తిహేతుర్వేదోభవేదితి కథంచన వక్రమార్గః కశ్చిత్ తదా యదపి తత్ప్రకృతః శ్రుతీనాం ప్రామాణ్యమాత్మని భవేదితి వర్ణయంతి ॥
౧౫ ॥ టీకా ॥ ఏవం తర్హి మాస్తు వేదాంతానాం వాక్యతయా పదతయా వార్థబుద్ధిహేతుతా ప్రకారాంతరేణ బోధకతా భవిష్యతీత్యాశంక్యాహ ॥ హిత్వాపవాక్యపదతే ఇతి కశ్చిత్ తదా యదపి వక్రమనేకశ్చేతి

పరిణామరూపత్వేన తతః పృథగర్థక్రియావాదిత్వాశంకాముఖ్యాధ్యాత్మికసంబంధాభావాత్ పరంపరయా భవత ఇతి న్యాయేన పరిహరతి। యూత్యప్రవరాణామితీతి వేద్యవతి పరమార్థత ఇతి శేషః। తత్ర
చాస్మిన్ పక్షే ప్రమాణాయోగో దూషణమితి ప్రతిబద్ధా। యథా యత్ర రసత్వావాన్తరజాతిః కూటస్థాపహారితి రితి యో బునా నన్వేవలమేతావదపి నా తత్ర శక్త్యైర్యోగ్యోపి ర్విబద్ధానవాదిభిః సంక్షిప్తస్మిన్ తత్ర వా శక్త ఇతి
చాన్యదప్యాషణం స్యాదితి యో బునాయమో విబద్ధానవాదినో విబద్ధానమేవ క్రమమానం శుద్ధవర్గా ప్యాత్రా రతయామేయం ప్రమాతా నాన్యోస్తీతి కల్పయంతి తథా భవతామపి కల్పనాప్రసంగాదిత్య
ర్థః॥ ౧౫౨ ॥ శ్లోకం॥ అజ్ఞానకల్పితమనిర్వచనీయమిష్టం మాత్రాదిమానఫలవర్యవసానమేతత్ ఇత్యుచ్యతే యది తదా పరమాత్మనోపి మేయత్వతో భవతి కల్పితతాప్రసంగః॥ ౧౫౩ ॥ టీ
కా॥ అథ బ్రహ్మణః ప్రమాత్రాదిభేదో న వాస్తవః కింత్వజ్ఞానకల్పితో నైతావతా కూటస్థత్వాదివాధ ఇతి మతమనూద్య దూషయతి॥ అజ్ఞానకల్పితమితి మానఫలపర్యవసానమేతన్మాత్రాదిబ్రహ్మణ్యజ్ఞా
నకల్పితమనిర్వచనీయమిష్టం న పరమార్థమితి యదుచ్యత ఇతి యో బునా తదాస్మిన్ పక్షే బ్రహ్మణో౽పి మేయత్వతః కల్పితప్రమాత్రాదిప్రమేయత్వాత్ కల్పితతాప్రసంగో భవేత్ న హి కల్పితప్రతీతివి
షయో౽కల్పితః స్యాత్ మా భూద్భ్రాంతిదృష్టరజతాదేః కల్పితత్వమిత్యర్థః॥ ౧౫౪ ॥ శ్లోకం॥ బ్రహ్మ ప్రమేయమదనిష్టమిహ ప్రమాణం వేదాంతవాక్యమితి పక్షపరాహతిర్వః స్వీకార్యప్రమేయమవ
బోధయదస్తి మానం సాధ్యాత్వవాక్యమితి ప్రథితః ప్రవాదః॥ ౧౫౫ ॥ అద్వైతవిద్యోపక్షపతిభిః పోష్యయా బ్రహ్మణః ప్రమేయత్వమేవానిష్టత ఇతి తత్రాహ॥ బ్రహ్మ ప్రమేయమితి। పక్షపరాహతిర్వాగ్ఘా
త ఇత్యర్థః స్వాభ్యాసాతిమేవ దృష్టాంతేనోపపాదయతి నహ్యప్రమేయమితి॥ ౧౫౬ ॥ శ్లోకం॥ కిం వా ప్రసిద్ధమిదమత్ర బుధగత్యా యదపి స్వ్యాజ్ఞానకల్పితమనిర్వచనీయమేకం నిశ్శేషతీర్థకృతాం గతిరి
త తంత్రమార్గేషు సిద్ధియత్తః స దసతః సకలేపి తంత్రే॥ ౧౫౭ ॥ టీకా॥ ప్రమాత్రాదివైదస్యాజ్ఞానకల్పితానిర్వచనీయత్వమంగీకృత్య దూషణముక్తం వస్తుతస్తు లోకవాదిప్రసిద్ధ▬ ఖ్యావాదనిర్వచనీయ
త్వమేవాసంభావ్యతో న కల్పితమేయత్వమపీత్యాహ॥ కిం వా ప్రసిద్ధమితి। అనిర్వచనీయమప్రసిద్ధమిత్యేతస్మిన్నయతి నిశ్శేషేతి తీర్థకృతః శాస్త్రకర్తారః ఆశేషశాస్త్రకృద్భిర్నిరతతంత్రమార్గేష్వపి

దర్శనాత్తథాపి తదనుపపత్తేః స్వరూపతయా ప్రమేయత్వాయోగాత్ అజ్ఞానోపాధికః ప్రమేయం తావదనూదితమితి చేత్తత్ర వక్తవ్యం కిమజ్ఞానమాత్మనః ప్రమేయత్వే విశేషణముపలక్షణం వేతి తత్ర నాద్య ఇత్యాహ ఉ
పాధ్యస్యాపేక్షవేదుపాధిమదితి అజ్ఞానస్య విశేషణత్వే సప్రమేయత్వోపాధిత్వే తస్యాపి ప్రమేయత్వాపత్తేః ప్రమాణజ్ఞానానవతారాత్ తస్య ప్రసంగాన్న తస్య ప్రమేయవిశేషణతా అతో విశేషణభూతో
౫౦ పాధ్యస్యాపేక్షితా స్మృతత్వముపాధిమన్న భవేదితి కేవలస్యైవ తస్య ప్రమేయతా వక్తవ్యా తత్ర చ న మానత్వస్యేత్యుక్తమిత్యర్థః ॥ ద్వితీయం ప్రత్యాహ తటస్థమజ్ఞానముపాధిరిష్యతే ప్రమాణబుద్ధేరితి నాజ్ఞా
నమాత్మన ఉపలక్షణమితి కిం తు తటస్థం సత్ప్రమాణబుద్ధేరుపాధిమాత్రమిష్యతే । ఉపలక్షణపక్షే సదాపి తదజ్ఞానం తస్యాత్మనో న గతస్యాపి ప్రమేయత్వప్రసంగః ఉపలక్షితత్వస్య సదాతనత్వాత్ తథా చ
కేవలస్య ప్రమేయత్వాపత్తిరితి మానత్వవ్యాఘాత ఇత్యర్థః ॥ తస్యాజ్ఞానం నాత్మనో విశేషణం నాప్యుపలక్షణం తథాపి ద్వైతివాదిశబ్దప్రయోగోపాధ్యపేక్షత్వాదాత్మని ప్రమేయత్వవ్యవహారప్రవృత్తి
50 పాధిత్వేఽపి స్వత్వతోఽజ్ఞానవానాత్మనః ప్రమేయత్వద్వారం స్యాదితి చేత్తత్రాహ నవదాత్మవస్తుని స్వయం ప్రకాశ ఇతి తదజ్ఞానం స్వయం ప్రకాశే ఆత్మవస్తుని నిత్యాఽపేక్షానాస్త్యుపాధిః సంగమ్యత ఇత్యర్థః ॥ య
తఏవమజ్ఞానాసంభవ ఆత్మని తతో మేయతా రఖ్యాత్మని నమానధీః సంశయాద్యత ఇతి ఫలితమాహ న తతో ప్రమానధీరితి ॥౧౧౫॥ శ్లోకం ॥ అద్వైతమాత్మపదమాహ రసస్య యాసం ద్వైతం ప్రమాణమితాప్ర
తిపాదయంతీవ్రాఖ్యేనిశ పదవిరోధమనేక్షమాణాః పాండిత్యమప్రతిహతం ప్రతిలబ్ధధీరాః ॥౧౧౬॥ టీకా ॥ కిం వా కేవలమాత్మతత్త్వమితి ద్వైతం కిం తు తత్ర ద్వైతం వేదాంతవాక్యం ప్రమాణయితి వదతాం స్వ
పాతవచనతాస్పష్టేత్యుపహాసన్నాహ । అద్వైతమాత్మతత్త్వమాహురితి । ఆత్మపదమాత్మస్వరూపమద్వైతమాహుః ఇతి తత్ర చ ద్వైతం ప్రమాణం ప్రతిపాదయంతి అతో ద్వైతమేయస్యాద్వైతత్వం వ్యాహ
తమిత్యర్థః ॥ తథా చ స్వమాత్మపదం వదంతి తత్ర చ ప్రమాణం వదంతీతి వ్యాహతిరితి యోజనా వాక్యేన ఇతి స్పష్టార్థః ॥౧౧౬॥ శ్లోకం ॥ మాతృప్రమాణమితిమేయవిభాగభిన్నం బ్రహ్మైవ యదివతి
తత్ర భవతాం రియామః కూటస్థతాపహతిరేకరసత్వహానిః శాస్త్రైకగమ్యత్వసంధిరితి దూషణమన్యదత్ర ॥౧౧౭॥ టీకా ॥ ననుసద్బ్రహ్మ[illegible] మాతృమేయత్వైద్వైతతాపదిత్యాహ పితోషః శంకర ప్రమాత్రాదిభేదసద్బ్రహ్మ

బోధయంతోపి న ప్రమాత్వమస్తి శంక్తిస్వరూపం రఞ్జితమితి బోధయత ఇత్యర్థః ॥ అయం భావః ఆపరోక్ష్యం పారోక్ష్యం చ వస్తుధర్మో న జ్ఞానధర్మో యతో జ్ఞాతురింద్రియమనోవ్యవహితోర్థః
పరోక్ష ఇతి తద్విషయజ్ఞానం చ పరోక్షమిత్యపి వ్యవహ్రియతే తదవ్యవహితోర్థోऽపరోక్ష ఇతి తత్ జ్ఞానమప్యపరోక్షమితి తద్విషయప్రతీతో జ్ఞాతుః స్వరూపత్వేనాత్యంతావ్యవహితత్వాద్బ్ర
హ్మణః ప్రతీచశ్చ నిత్యాపరోక్షస్య వ్యావృత్త్యర్థే బ్రహ్మవస్తు నిసామాన్యాది వ్యవధానే న ప్రవర్తమానస్య శాబ్దస్య శబ్దేనాపరోక్షధీయం చ న యుక్తమాశంక్య అతో శర్వవిపరీతాకారధీశ్చ న కథం
దప్రమాణం స్యాదితి ॥మూ॥ [illegible] ప్రత్యగ్వస్తు నిత్యమపరోక్షమిదం తు వాక్యం తద్వస్తు వస్తుతః అపరోక్షమశక్తమేవ న హ్యస్తి శబ్దస్య నితాంతం గత్రయోపి బుద్ధిః తేరోతిశ్చలం యా విషయాపరోక్ష్యం
॥టీక॥ తర్హి వస్త్వధీనత్వాత్ జ్ఞానప్రామాణ్యస్య యథా వస్త్వపరోక్షమేవ జ్ఞానం శబ్దేపి న యేది తాశంకా న తత్ర శబ్దస్యాపరోక్షజ్ఞానజనకత్వస్య క్వాప్యదర్శనాత్ నైవమిత్యాహ వస్త్వస్తు
నిత్యమితి విమతో నాపరోక్షప్రమితిజనకః శబ్దత్వాల్లింగాదివదిత్యర్థః ॥మూ॥ కల్పితం ॥అ॥ ప్రమాయుద్యపి నిర్ముపనేయమత్ర నైతద్వస్తు నిసంభవతి ప్రమాత్రైః అస్త్యేవ తత్రాపి భేత్తి
నిదానశూన్యతయా జ్ఞానమాత్రముపనేయమనన్యమానే ॥టీక॥ తదేవం మానమేయయోః స్వభావపర్యాలోచనాయాం బ్రహ్మాత్మనో ద్వితీయవేదాంతానాం మానత్వమనుపపన్నమిత్యుపపాదితం
పూర్వపక్షిణా తత్ర సిద్ధాంతీ ప్రకారాంతరేణ బ్రహ్మణి మానప్రవృత్తిం శంకతే అత్రాపీతి యత్పూర్వముక్తం సుఖప్రత్యక్షే బ్రహ్మాత్మని నమానైన ప్రకాశ ఆధీయత ఇతి తత్ర మానకృత్యం నాస్తీతి తదం
గీకరోతి యద్యపీతి యద్యపి తత్ర మానేనోపనేయం కిమపి నాస్తి తథాప్యుపనేయం కించిదస్త్యేవేతి సమానకృత్యాభావ ఇత్యర్థః అతదేవాహ భవతీతి అనన్యమానే స్వప్రకాశేప్యాత్మని ఇత్యర్థః ॥మూ॥
కేవలం ఇదం తత్ప్రమాణముపనేత్యసతో న తావన్నైతత్సిద్ధ్యోర్జ్ఞమసతోపృథవదుఃశసిద్ధ్యా నాప్యన్యవదసిస్సదసద్విధనేన హాయం తస్మాత్ప్రమాణముపనేష్యనక్స్యవిద్యా ॥టీక॥ కల్ప్య
ప్రయద్యపి బోధస్వభావే బ్రహ్మణి బోధస్వభావమజ్ఞానం న సంభవతీత్యుక్తోత్తరమేతత్ తథాప్యజ్ఞానమప్యసదభావతయా ప్రతీతేరిత్యభిప్రేత్యం ప్రపంచయతి సదాదివికల్పాసహత్వేనాజ్ఞానం

తత్ర సర్వస్మిన్నపి శాస్త్రే లోకేపి యతః సదసతీ వస్తునీ ప్రసిద్ధే న తయోర్లక్షణమిత్యర్థః ॥౨౩॥ శ్లోకం ॥ అజ్ఞానమప్యసదభావతయా ప్రసిద్ధేర్ద్వైతప్రసూతికృదతో న తదభ్యుపేయం నాసత్తదాపి
దపి సజ్జ్ఞానేన సమర్థం వంధ్యాసుతేన క్వ ఉపుత్రశతం ప్రసూతే ॥౨౪॥ టీకా ॥ కించ యచ్చ పుచ్ఛతి ద్వైతస్యాజ్ఞానకల్పితత్వమితి యత్తదప్యనుపపన్నం తస్యైవాసత్త్వాత్ సదసద్భ్యాం సజ్జ్ఞానానాసంభవాదిత్యా
౫౧ హ అజ్ఞానమప్యసదితి అసత్త్వేపి పరభావతయా ప్రసిద్ధేరితి జ్ఞానాభావత్వేనాజ్ఞానశబ్దార్థస్య ప్రసిద్ధత్వాదిత్యర్థః । శిష్టం స్పష్టార్థం ॥౨౪॥ శ్లోకం ॥ వాక్యప్రసూతమతిరింద్రియజన్యధీవన్నార్థం పరోక్ష
జనిశ్చయితుం సమర్థా తేనాస్తు వాక్యజనితాత్మపరోక్షబుద్ధిః ప్రత్యక్తిః సదా జడతయా జగదేవ పరోక్షే ॥౨౫॥ టీకా ॥ భవతు వాదః కథంచిదజ్ఞానస్య ప్రమేయత్వం ప్రమాతుర్ద్వైతస్యాజ్ఞానకల్పి
తత్వం తథాపి న వేదాంతైర్బ్రహ్మణి ప్రమితిర్జనయితుం పార్యతే బ్రహ్మణో నిత్యపరోక్షత్వస్య స్వభావాచ్ఛబ్దస్య చ పరోక్షార్థావభాసకత్వాదపరోక్షే వస్తుని పరోక్షజ్ఞానస్య భ్రమత్వాపత్తేరిత్యభి
ప్రేత్యాహ వాక్యప్రసూతమతిరితి యేన హేతునా వాక్యప్రసూతమతిరింద్రియజన్యధీవదర్థం పరోక్షం జనయితుం సమర్థా తేన వేదాంతవాక్యజనితా బ్రహ్మణ్యపరోక్షబుద్ధిః ప్రత్యక్తిరస్త్వాది
తి యోజనా కుత ఇత్యత ఆహ సదేతి అజ్జడతయేతి చైదః అజడతయా సదైవానుభవరూపే త్వవాపరోక్షే ఆత్మని తద్విపరీతావభాసనస్వభావా వాక్యజధీః సర్వత్ర భవాన్న్యాదితి శేషః ॥౨౫॥ శ్లోకం ॥
నిత్యాపరోక్షమపి వస్తు పరోక్షరూపం వేదాంతవాక్యమవబోధయతి స్వభావాత్ ప్రామాణ్యమత్ర కథమస్య భవేదుపపన్నం నవ్యాదనవదితి బోధయతః ప్రమాత్వం ॥౨౬॥ టీకా ॥ నను ప్రమాణస్య వస్త్వధీ
నత్వాదపరోక్షే బ్రహ్మాత్మని వాక్యమపి పరోక్షాం ప్రమాం వ్యర్థయిష్యతీత్యాశంక్యాతిప్రసంగాన్మైవమిత్యభిప్రేత్యోత్తరమిమం ప్రతిపాదయతి నిత్యాపరోక్షమపీతి స్వభావాదితి వాక్యప్రమాణస్వ
భావాదిత్యర్థః న హి ప్రమాణస్వభావో వస్త్వధీనో రసవత్రవ్యసంనికృష్టేన చక్షుషా రసస్యాపి ప్రమాణప్రసంగాదితి భావః అస్తు తర్హి పరోక్షజ్ఞానమప్యాత్మని ప్రమాణం తస్మాత్ప్రవిషయత్వాదత్ర
వస్తున సంస్థితరూపత్వాద్రూపశ్చ వచక్షుర్జన్యం జ్ఞానమితి చేత్తత్రాహ ప్రామాణ్యమత్ర కథమితి అత్రాత్మని స్వప్నవాక్యస్య కథం ప్రామాణ్యం భవతి యస్మాదన్యదన్యాదృశం వస్త్వన్యదితి తద్విపరీతాకారం

51

నీయం సంఖ్యా పృథక్త్వ ఇతి శ్వాసః॥ ౨౦ ॥ శ్లోకం॥ తస్మాత్ప్రమాణఫలమప్రతిరూప్యమాణం బ్రహ్మవస్తు న సంభవతీత్యాశంక్య తత్త్వం వినా న నిరూప్యతే అతః ప్రమాణం వేదాంతవాక్యమిత్యాశక్య
మనర్థకత్వాత్॥ ౨౧ ॥ టీకా॥ యస్మాదేవం సంవేదనసంవిధానం ప్రత్యక్షానవసానం తానమానత్రయత్వమాత్మన్యుపపద్యతే తస్మాత్తదన్యావేనాప్రవేదాంతానాం ప్రామాణ్యముపపద్యత ఇత్యుపసం
హరతి। తస్మాదితి నిగదవ్యాఖ్యాతం పద్యం॥ ౨౨ ॥ శ్లోకం॥ కార్యాన్వయాన్వయిని వస్తుని శబ్దశక్తిం శ్రోతుః ప్రవర్తకధియం పరికల్ప్య బాలః। వృద్ధావశాత్పునరపి ప్రవిశ్య బుద్ధ్వా గాం చాగస్య వాచక
మితి స్వయమేవ వేత్తి॥ ౨౩ ॥ టీకా॥ పదవృత్తి యుక్తి రేవం వైదాంతబ్రహ్మణో వాక్యసమయశ్చ న సంభవతీత్యుక్త్వా ఇదానీం పదానాం సిద్ధవస్తుని సంగతిగ్రహణాభావాత్ కార్యాన్వితార్థ ఏవ
శబ్దస్య సిద్ధార్థే పదసంగతిగ్రహణాభావాన్నార్థబోధనస్య సంగతిగ్రహాధీనత్వాత్కార్యపరత్వమేవ శబ్దానాం లౌకికానాం వైదికానాం చేతి మన్యమానానాం మతమాశ్రిత్యాశంక్య సిద్ధే బ్రహ్మణి వేదాంతప్రామా
ణ్యమాక్షిపతి। కార్యాన్వయాన్వయినీతి। కార్యం లింగాదిపదవాచ్యం నియోగః తేనాన్వయః కార్యాన్వయః స విద్యతే యస్య తత్ కార్యాన్వయాన్వయి తస్మిన్వస్తునీతి విగ్రహః। ఏవం సత్య
న్వయాన్వయిగ్రహణేన తత్కార్యకార్యార్థయోరుభయోరప్యన్వయిత్వవిశేషణత్రయోపాదానాత్ కద్వైవిధ్యతల్లభనాప్రసంగదోషః పరిహృతః। బాలో వ్యుత్పిత్సుః శ్రోతుర్మధ్యమవృద్ధస్య ప్రవృత్తి
వృద్ధప్రయుక్తశబ్దశ్రవణానంతరప్రవృత్తిహేతుభూతాం ధియం వృద్ధావశాత్ప్రవృత్తిదృష్టాంతేన కార్యవిషయాం పరికల్ప్య తత్సామాన్యతః కార్యాన్వయాన్వయిని వస్తుని శబ్దశక్తిం స్వయ
మేవ వేత్తీతి ప్రథమం యోజనా। పునరపి ప్రయోగభేదేషు గామానయాశ్వమానయ గాం బధానాశ్వం బధానేత్యేవమాదిషు పదభేదతః పదార్థభేదం ప్రవిశ్య బుద్ధ్వా హ్యాదర్శకత్వాదస్యార్థస్యాగస్య
ఇయం పదస్యాగోవాచకత్వమితి విశేషతశ్చ శబ్దశక్తిం స్వయమేవ వేత్తీతి పునర్యోజనా। తదిహ వివక్షితం వ్యుత్పిత్సుస్తావత్స్వప్రవృత్తౌ కార్యతాధియమన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం హేతుత్వేనావధా
రయతి। స పునరస్యాపి ప్రవృత్తిం దృష్ట్వా తస్య కార్యధియమేవ ప్రవర్తికాం స్వదృష్టాంతేనానుమినోతి। తస్య చ కార్యధీః కుతో భవతీతి వీక్షమాణః శబ్దశ్రవణాత్ప్రాగప్రవృత్తేః శ్రవణే సత్యేవ

దూషయతి పూర్వవాదీ నైత దితి। అఖ్యాతం సదాపసత్వసదసద్వా ఉభయవిలక్షణం వా యత్ప్రమాణేన నివర్త్యేత తత్ర నాద్య ఇత్యాహ ప్రమాణ ఇపనేత్య సతో న తావదితి నాశ్యే వివర్త్యతే న స
తన్నితిస్మృతేః సతో మానానివర్త్యత్వాదిత్యర్థః। ద్వితీయం నిరాస యన్నాహ నైతన్ని యోఖ్యమసతో పుష్పవద్యాలసిద్ధ్యైవ ఇతి। ఉత్తప్రమాణం అసతో నిత్యనివృత్తత్వాదిత్యర్థః। నతృతీయ ఇత్యా
౨ హ నాప్యనవద్రస్రి సదసద్వత్కైన సహేయమితి ప్రత్యేకం సతో సతశ్చాన్యేషు దస దాత్మకమేవ రీమపి న సంభావ్యతే ఏసదనే న ప్రమాణేన హేయమిత్యర్థః। ఏవం పూర్వపక్షనిరాకరణం వస్తు ప్రమాణం
సిద్ధవస్తుత్వాత్సనిప్రమాణాపేక్ష్యా భావమపి సంహారతీతస్మాదితి శేషేణ ౧౯౯ శ్లోకం। మానం న కారక మితి ప్రతీతం ప్రభి వ్యాంసహ్యా క్రియాతవధిదమ్ముర్ఘ్ష తివూనశ్చావంబిస్యం నమానష
లమిత్యపియుష్మద్వియాః సంవిద్రతి నఖలు భూతు విదక్షురేస్మిన్॥ ౨౦౦॥ తికయ అంగీకృతేత్యఖ్యానే యాదృశేతాదృశేన తన్మానేనని వర్త్యతే మానస్య కారకత్వాత్ఫారకస్య నామానత్వాదితాహామా
౫౨ నం నకారకమితి మానస్యభ్యాపకత్వప్రసిద్ధివిరోధాదిత్యర్థః। ననుమానమపి ఫలస్య జనకత్వాత్కారకమితి చేన్న వేదాంతిన స్తత్ర సంప్రతిపత్తిరిత్యాహ ఖన్యం నమానఫలమితి యుష్మద్వియా
వేదాంతినో ఖద్వేష్యద్వితి మానఫలమర్థస్ఫూర్తిరూపం నఖన్యమితి సంవిద్రతి సంవదం తే స్వేతుపర్యంతివిద్విష యావచ్ఛేది నాఖి వరిష్యమానా ఫలమితి వాతె మన్యంతే అస్మిరేతు తూరియస్మసంవి
ద్రూపే స్మిన్నర్థ్యాత్మని నఖలు తు వి నాన్యనఫలం ఖన నమిత్యం తేత్యర్థః॥ ౨౦౧॥ శ్లోకం। నాద్యపి శెద్ధ్యహామనిర్వచనీయతా శాం సర్వప్రవాదివ్యదయా న్యపి గావా మానః తాత్పర్యతో నవతథావిధ
మస్త్రిత్రిం విశ్లోశప్రసిద్ధమపియద్విష యిమయమిష్టా ౨౦౨॥ తికయ చపుర్వపక్షనిరాకరణం ప్రాక్సిద్ధవత్కృతం ప్రపంచయతి నాద్యపి వెద్యహామితి। సదసదుభయప్రకారవిలక్షణామనివచనీ
యమపిఖ్యాసమిత్యస్యశాస్త్రాం లక్షణప్రమాణరూపాం గిరం నాద్య ప్యహం వెద్మి న ధం నవెత్సివాదిశతప్రసిద్ధిరీత్యత ఆహాస వేతి సర్వేషాం వాదినాం వ్యదయాన్యపి ఖప్రాయాం స్తాత్పర్యతో గావా
మానోపిత్యవ్యయః తహ్రికౌకికవ్యవహారాదేవ భూనీకరోతి చేత్తత్రహానవతథావిధమితి। పరస్పరవిరుద్ధయోః సదసతోరనయోత రనిష్ఠే త్వేన్యతర విధాన స్యార్థ సిద్ధేన సదసద్భ్యాం లక్షణమనివర్తమ

శబ్దశక్తిరితి కేవలం మయా పూర్వముక్తం తదపి త్వన్మన్మహ్యా సుబోధాయేదానీం తద్వక్ష్య ఇత్యర్థః కథం తద్వినా తదాభ్యుపగమనిశ్చయో న హ్యనిశ్చితం వదన్నవధేయవచనో భవతీత్యత ఆహ త్రింపు.
స్యాదితి అసత్యశబ్దస్య శక్తిర్నిర్బుసరాబువశాదసాధారణస్వభావానుసారతో న్వితార్థాభిధానే స్యాదితి సంబంధః సిద్ధత్వకార్యత్వవిశేషాంశాదపి నైవ కేవలమన్వితార్థబోధకత్వం శబ్ద
స్వభావ ఇతి నిశ్చీయత ఇత్యర్థః కిమర్థ్యాత్కస్మైవప్యైన స్వస్యాన్వితతాపసంభవాదన్యాన్వితే శక్తిరుపాస్యా ఇత్యాశయేనైవ పక్షః సమాగతతాత్పర్యం స్యాహ యోన్యతావేదితి అస్యాశక్తస్యతాత్పర్యాద
మధ్యే కార్యే కపరతయా తదన్వితస్వార్థబోధకత్వం పశ్చాత్తానువాదాన్వితో న్వితబోధకత్వే శక్త్యర్థ్యపహాయాసంతరం యోగ్యత్వాదాకాంక్షా యోగ్యతా సన్నిధిరూపవిశేషణాత్
యవశాత్ప్రస్యయముపనిపతేత్ప్రయుక్తవసితం భవేదితి యోబునాయపదుత్వం భవతీసిద్ధస్యాపి సిద్ధిన కార్యత్వవాకార్యేణాసహాన్వయయోగ్యతాకాంక్షా వా నాస్తీసమస్వభావతయా పరస్ప
రముపయోగాభావాత్ కింతు సిద్ధకార్యయోర్నిర్వర్త్యనిర్వర్త్యకభూతయోరన్యోన్యాకాంక్షాన్వయయోగ్యతా చేతి స్థితే కార్యప్రధానక్రియాపదం వినావాక్యపర్యవసానాదర్శనా
త్కార్యప్రధానమేవ పదాన్వయ ఇతి కార్యే తదమర్థ్యం విశిష్టకార్యపరత్వం వాక్యస్య నిశ్చీయత ఇతి యథాశ్లోకమ ప్రవృత్తభావస్యవిరోధికార్యం కాలత్రయానన్వితమాపురికేస్వగోచర
స్యేప్సితసాధనత్వం విజ్ఞాపయత్ప్రేరకమాపురన్యోన్యాయం ఓ కథనమిదం కార్యం నామ యత్పరత్వం శబ్దస్య ప్రతిపాద్యతే తస్యైవ స్థాయాం లక్షణోక్తిశిష్టపూర్వరూపమవగమయతి
ప్రవృత్తభావస్యవిరోధికార్యమిత్యాదినా పద్యధ్వమైనయస్మిన్ సతి ప్రవృత్త్యభావో న భవతి కింతు ప్రవృత్తిర్భవత్యేవ తత్ప్రవృత్త్యభావవిరోధి తదేవ కార్యం నియోగాపరపర్యాయ
వంభీషంత ఇత్యర్థః తస్య విశేషణం కాలత్రయానన్వితమితి అభూదస్తి భవిష్యతీత్యేవం కాలత్రయాన్వయి తయాఽనవగమ్యమాన ఇత్యర్థః ప్రవృత్త్యభావవిరోధికార్యమిత్యుక్తే రా
గప్రవృత్త్యాదిపి తథాత్వాత్తత్రాతివ్యాప్తిరితి కాలత్రయేత్యాదివిశేషణం తావత్ప్రవృత్తే ఘటాదివిశదాం త్ప్రత్యేయమానే ఘటాదావతివ్యాప్తిస్తత ఆద్యం విశేషణం కాలత్రయానన్వితతయా ప్రతీయమా

ప్రవృత్తేః శబ్దాద్బుద్ధమితి కల్పయతి తతస్తస్య ప్రవృత్తినిష్పన్నం గవానయనాదికముపలభ్య తదమునా వాక్యేనాస్మాత్ప్రమవృద్ధః ప్రతిపాదితవానితి కల్పయన్ స్వస్మిన్నేవార్థే తస్య వాక్యస్య సముద్గా
కారేణ సామర్థ్యమధ్యవస్యతి। తతో నైకేషు ప్రయోగేష్వావాపోద్ధారాభ్యాం పదశో వాక్యం విభజ్య పదార్థవిశేషే పదవిశేషస్య శక్తిం ప్రమాణాధిగచ్ఛతి। తత్ర యదావాపోద్ధారౌ కరోతి తదా గామా
౧౩ నయాశ్వమానయేతి చ వాక్యయోరనేన న్యస్యాన్యతరపదస్యోద్ధారేఽన్యతరపదస్యావాపే కార్యాన్వితస్యైవ తస్య తస్యోద్ధారావాపౌ కరోతి న కేవలస్య తస్య శబ్దార్థత్వేన కావప్యుక్తమానాదతః
కార్యాన్వితస్వార్థబోధకత్వనిశ్చయాల్లౌకికశబ్దానాం వేదేఽపి లౌకికవేదాధికరణన్యాయేన తథైవ యథోక్తం। తస్మాత్సిద్ధే వ్యుత్పత్తివిరహాన్నైవ తేషాం తాః సిద్ధప్రమాబోధకా ఇతి॥ యుక్తం యుక్తం॥
కార్యాన్వితార్థం వదితుమలమయం శబ్ద ఇత్యేష పక్షో న మోక్షాయోగ్యేతరార్థాన్వితమితి తు పునః పూర్వమప్యుక్తం పక్షః కిం తు స్వార్థస్య శక్తిర్నిబంధసహాయవశాదన్వితార్థాభిధానే యోగ్యత్వాదిస్తు
వ పశ్చాత్త్వయమపనిషేధ తత్తస్య కార్యే సామర్థ్యం కార్యనిరూపితాన్వయాపత్తిం నేష్యతి నిశ్చయశక్తిరితి వదతా కార్యవాచినోఽపి శబ్దాదేరపి కార్యనిరూపితాన్వయాభిధానే వ
యునిశక్తిరిత్యభ్యుపేయం। న స్యాత్ర చాయముక్తం స్వార్థైవ స్వస్వనిరూపణాయోగాద్యాయోగ్యేతరకల్పనాయోగాచ్చేతి చేత్తత్త్వార్థం త్యక్త్వాన్యథా మయా పక్షా ఇత్యాహ। తత్రోక్త ఇతి॥ యద్వా తత్కార్యాన్వయోఽన్వ
యశక్త్యైవ యది కార్యాకార్యయోరుభయోరప్యన్వయతావిశేషాదన్వయనిరూపకతా సమానా తథా సతి సిద్ధాన్వయో న్యయమిత్యపి వక్తుం శక్యత్వాన్న కార్యే ఏవ సామర్థ్యం పదానాం చ వద
భిమతం సిద్ధోద్ధిత్యాశంక్యాత్ర ప్రకారాంతరమిత్యభ్యుపప్రకారాంతరేణ కార్యపరత్వం పదానాముత్ప్రేక్షమాణ ఆహ త్యక్త ఇతి మయేత్యధ్యాహారః అయం శబ్దః పదవ్యందరూపః కార్యాన్వితార్థం వదితు
మలం సమర్థ ఇత్యేష పక్షో మయా త్యక్త ఇత్యన్వయః తత్ర కిం యోగ్యేతరాన్వితే శబ్దశక్తిస్స్వయం గృహీతా నేత్యాహ నోక్త ఇతి। యోగ్యేతరార్థాన్వితమర్థం తు వదితుం పునరయం శబ్దోఽలమి
త్యేష పక్షః పూర్వముపేయమయా నోక్త ఇతి యోజనా। అయోగ్యేనాన్వయాన్యప్రసక్తే యోగ్యవిశేషణస్య వ్యర్థత్వాపేక్షయా యోగ్యార్థాన్వితసిద్ధాన్వితే శబ్దస్య శక్తిరితి త్యక్తపక్షమవకాశ యదా కార్యాన్వితే

ణస్యార్థాం పరతేతి ప్రాప్తః॥ గాథా॥ శ్లోకం॥ ఆపాపో త్యుపపాతేత్యాం పదమిదమముకస్యాభిధానే సమర్థం స్వోత్పత్త్యైవేతి శక్తిప్రతినియమమిమం పార్శ్వవర్తిత ద్విష్టః జ్ఞానాత్పాలోచ్య భూయో

కథయంతీతి సంబంధః తదుక్తం కలతి సాధ్యం ప్రధానం యత్ర త్వాయర్థమభిధీయత ఇతి ॥ గాథా॥ శ్లోకం॥ ఇష్టాభావరాగః కారణం పుం ప్రవృత్తేర్నైవం కాయకం కార్యరూపం విహాయ రూపేణాన్వి

తేష్వతేస్యానిమిత్తం భిన్నం తేనైవం రాగకార్యే బవాంబ్యాః ॥ గాథా॥ టీక॥ నన్వేవం లక్షణం కార్యమప్రసిద్ధం యత్ప్రవర్తకతయా ఇష్టమతం న చ ప్రవృత్తేః పూర్వావస్థా కర్తవ్యమిత్యేవమాకా

రప్రతీయమానం కార్యమితి వాచ్యం చికీర్షాయా ఏవైవం ప్రతీయమానత్వాత్ కృష్ణమిధమానం పాకృతి ప్రయోజకతయా కర్తవ్యాకారేణ ప్రథత ఇతి చేన్నైవం రాగకార్యయోర్భేదో

పపత్తేరిత్యాహ ఇష్టాభ్యారాగ ఇతి పుం ప్రవృత్తేః కారణం యో రాగః స హి ఆత్మస్వరూపేణానిష్పన్నపశ్చాత్తత్కారణం భవతి నైవం కార్యం కార్యరూపం కర్తవ్యత్వాకారం విహాయాన్యేన రూ

పేణ నిష్పన్నత్వాకారేణాన్యస్యాః ప్రవృత్తేర్నిమిత్తం కిం తు నిష్పాద్యాకారేణ ప్రవృత్తేః పూర్వం ప్రతీయమానమేవ ప్రవృత్తికారణమిత్యర్థః ఏవం పాబవాబ్యాం పండితా రాగకార్యయోర్భేదం తి

వివృణ్వానం తినాల్పశ్రుతా ఇత్యర్థః ఏవం సిద్ధసాధ్యత్వరూపస్వభావభేదాత్ రాగకార్యయోర్న రాగమాదాయోక్త కార్యలక్షణాభిధానం కార్యలక్షణప్రయోజనమాహ ఆపాపోద్య

పపాతేత్యాశ్రితే పునరపి ప్రవిభజ్య భాగం భాగస్య వాచకమితి స్వయమేవ వేత్తీత్యుక్తస్యాయం ప్రపంచః ఏవముక్తలక్షణే కార్యే పదార్థాంతరవిశిష్టే పార్శ్వవర్తిత ద్విష్టో వ్యుత్పిత్సుః ప్రథ

మం సామాన్యేన పదస్య ప్రవాహ్యసామర్థ్యం పరికల్పయంస్తత్ప్రయోగే శేష వా పో దాపు పాతితో రాపాపోదాపపాశ్చ వ్యుపాదానపరిత్యాగాభ్యామిదం పదమముకస్యార్థస్యాభిధానే స్వోత్పు

త్త్యైవ స్వభావాదేవ సమర్థమితి తమం శక్తిప్రతినియమం స్వయమేవ జానాతీతి యోజనా ఉక్తమేవ స్ఫుటయంతి ఆలోచ్య ఇతి సద్యనిపుణమతిరన్వయవ్యతిరేకాలోచనసుసమర్థధీః

స ఏవ పార్శ్వస్థో నాయః పునః పునర్బహుషు ప్రయోగేషు భాగశో వాక్యభాగస్య చార్థభాగం విభజ్యాలోచ్య కార్యయుక్తే వస్తుని శబ్దశక్తిప్రతినియమం జానాతీతి పునరన్వయః

ఏవం శబ్దస్య కార్యే వ్యుత్పత్తినిరూపణే ఫలమాహ ఏతస్య పాతోరితి ఏతస్మాత్కారణాదిత్యర్థః ఆ బాలోపనిషయాపి ఏకవాక్యాకారశేషభూతే ప్రమాణం న సిద్ధిప్రవణరూపే ప్రాధాన్యేన

సంకర్తవ్యతా బుద్ధిగమ్యప్రవృత్తిప్రయోజకం కార్యత్వమితి సంపిండితార్థః। ఏవ తస్యాప్రతీతౌ కిం తస్యప్రియా కార్యస్యేష్టాదికస్య వా నియోగాఖ్యస్య సంధారణలక్షణావచ్ఛిన్నప్రయత్నసాధ్యత్వేపి దల
క్షణం కృతి ఇతి వాచ్యం ప్రయత్నసాధనతయా ప్రతీతే విషయే సాధనాంతరాదపి తత్సాధ్యసిద్ధిం పశ్యతః ప్రవృత్త్యభావదర్శనాదితి ద్రష్టవ్యం। లక్షణాంతరమాహ స్వగోచరస్యేతి స్వగోచర
స్వస్వవిషయస్యార్థస్యేప్సితసాధనత్వం విజ్ఞాపయద్ప్రేరకం భవతి తత్కార్యమిత్యర్థః ఆహ ఇత్యర్థః అత్ర ప్రేరకం కార్యమిత్యుక్తే రాగే ఇతివ్యాప్తిరత ఉక్తం స్వగోచరస్యేతి
రాగే తావతి విజ్ఞాపయదితి తథాపి ఉక్తే ఇష్టసాధనత్వబోధకప్రమాణేపి ప్రసంగ ఇత్యత ఉక్తం ప్రేరకమితి ప్రమాణస్య జ్ఞాపకత్వాదేవ న ప్రేరకత్వమితి తతో వ్యావృత్తిసిద్ధిః। ఇదం తు లక్ష
ణం ధర్మ్యర్థే కార్యే విలక్షణనియోగాఖ్యకార్యే విషయం స్వగోచరస్యేష్టసాధనత్వజ్ఞాపకత్వే నిత్యనియోగే వ్యాప్తిస్తద్విషయస్యేప్సితసాధనత్వానంగీకారాదితి వా
54 చ్యం తత్రాపి నియోగస్యైవ కృత్యుద్దేశ్యత్వేనేష్టత్వాత్ తథా చ ధర్మ్యర్థస్యాపీష్టసాధనతయోపపత్తేస్తత్రాపి లక్షణసంభవాదితి ద్రష్టవ్యం। ఏవం చ సతి కృతిసాధ్యత్వాదినా యేన కేనచన విశేషణే
న విశిష్టతయేష్టసాధనత్వజ్ఞాపకస్య ప్రేరకత్వాత్ కృత్యుద్దేశ్యస్యాపి న కార్యలక్షణం తత్ర గచ్ఛతి ఇష్టసాధనత్వజ్ఞాపకత్వస్యేష్టసాధనత్వే2 ఇవాదితి చేన్నావః ॥౧౧॥ ॥శ్లోకత్రయం॥ యానాన్యబుద్ధిశ్చ
తిః ప్రవృత్త్యాత్మైవ యద్వ్యాపృతయా ప్రతీతం తదేవ కార్యం తథా యత్ కేచిద్విచక్షణాః కార్యనిరూపణాయాం ॥౧౨॥ తథా ఏవం కార్యస్య తట్స్థలక్షణద్వయమిత్థం స్వ
రూపయోః కార్యస్వరూపలక్షణం సాధారణం తస్యాపవస్యేతి యానాన్యబుద్ధిశ్చేతి యా కృతిరన్యబుద్ధిశ్చ ప్రవృత్త్యాయదేవోద్దిశ్య కృతిః ప్రవర్తత ఇతి యావత్ కృత్యుద్దేశ్యం కా
ర్యమిత్యుక్తం భవతి ఏతావదుక్తే సుఖే తివ్యాప్తిరత ఆహ తథైవ యద్వ్యాపృతయా ప్రతీతమితి కృతివ్యాపృతతయా ప్రతీయమానమిత్యర్థః ఏతావత్యుక్తే క్రియాయా అపి తద్వ్యాప్తి
తావత్త్ర ప్రసంగ ఇత్యత ఆద్యం విశేషణం అనన్యోద్దిష్టకృతివ్యాప్యత్వం కార్యత్వమితి తత్స్వరూపలక్షణం సిద్ధం ఏవం లక్షణయుక్తమేవ కార్యమితి కేచిత్ కార్యనిరూపణాయాం విచక్షణాః

ణాంతి లక్షణాః కింవా తదేకస్వభావ ఇతి వివక్షాయామాహ। ఆఖ్యాతమాత్రేతి పౌరుషేయేషు నాజ్ఞావాక్యేష్వర్థం నియోగరూపమిత్యనుషంగః కిముదంతదాహ ఆఖ్యాయాఖ్యాతముపాధి ప్రసిద్ధపతితత్వపురితి
ఆఖ్యాతయోర్వర్త్యపురుషాభిప్రాయాస్తేషూపాధిషు స్వాభిధేయం బుద్ధిషు ప్రసిద్ధపతి తంవపుః స్వరూపం అయమస్యతత్త్రియోగరూపమితి యోజనా। ఆఖ్యాదిష్వనర్థతవరవాతేషా త్వర్థమాత్రేలో
కేనియోగాదర్శనాదిత్యర్థః। తత్రాపి సాధనే వానుబధ్యం సాధనే వా విశేషా సానుబంధా విశేషాణాం యస్యతత్త్రథా ఆఖ్యాదౌ సత్యపి విశేషోపాధి సస్యాదర్శనాదిత్యర్థః। అతఏవ వివిఖ్యాతో
పాయషావం విషయమనుసరతోలా త్రవగతో పాయత్వవిషయం తద్విశ్వధర్మం విషయాంతు వర్తనితి యావత్ ఇష్టసాధనతయా సవగతే విశేషణకార్యయోరనవగమాదుత్త్రమిదం విశేషణమిత్య
ర్థః। ఏవం వాకేతంత్రాయం సోపాధికం వృత్తపదస్వేడేత దేవ నిరూపాధికం వృత్తపదయథా దృష్టతి కర్త్యశాన్యేవేదే కర్త్యవ్యరాగాద్యుపాధివిరహాత్ తం నియోగస్వరూపం యమతస్త్రత్ర కుతరభావాత్తద
భిప్రాయరూపాఖ్యాతర్థభావాన్నతదుపరాగోనియోగస్యసాపితస్యవిశేషాఽవశిష్టః సాక్షాత్కృతి సాధ్యత్వభావాదతఏవతత్రనస్యవిషయస్యేష్టసాధనత్వఖ్యాతాపేక్షేతి వేదే స్వతంత్రోన్నియోగన్నిత్య
ర్థః। అముద్యప్యేవం లోకవేదయోః సోపాధికనిరుపాధికత్వభేదేన విశేషాన్నియోగస్యాత్రస్థాపి ప్రవర్తకత్వాత్స్యవిషయత్వయోగప్రవృత్తత్వభావవిరోధకారస్యాయత్ర సమత్వాత్ తస్మిన్నేకరూపే లో
కవేదయోర్లిఙాదిపదవ్యుత్పత్తిరితి వాహతో స్మిన్ స్వర్గేతి సర్వత్ర లోకవేదయోరేకస్వభావే సూత్రలక్షణే నష్టే తంవపుః స్వరూపం యస్యతత్త్రథా తస్మిన్ లిఙాదిర్లక్ శక్తిర్వేదితియో
జనా। ఉన్నరముక్తేకం అన్యేభిన్నస్వభావం వివిధమభిదధత్యనురూపేణ కార్యం లోకే ధాత్వర్థరూపం శ్రుతివాసిద్ధనస్తన్నియోగాభిమేవ। సంయుక్తేత త్రశక్తిం శిశురయమవగవ్యాదితో
న్యాయనష్టః పశ్చాద్వైదికవేద్యం వదతి విజేతి నప్రేక్షతేనిశ్చయేన భగవానియోగవాదినాం సూక్ష్మదశిమతం వ్యుత్పత్తిప్రకారమాహ। అన్యభిన్నస్వభావమితి అన్యేన్యభాకరాః లోకే
కార్యం వివిధమభ్యఖ్యాదిరూపేణానేకవిధమయం అతఏవ తం సస్వభావం మధ్యావ్యుత్పత్తా కారం నైకస్వరూపేణాభిదధతి కథయంతి లోకే ధాత్వర్థలక్షణాత్రియైవ కార్యం సత్యఖ్యాద్య

ప్రమాణమితి సిద్ధమిత్యర్థః॥౧౫౩॥ ఆజ్ఞాదిష్వేతేష్వనువర్తమానే ప్రవృత్త్యనావశ్యావిరోధిమాత్రే విజ్ఞాదిశబ్దస్య సవేత్తి శక్తిం ప్రవర్తకాఖ్యవిషయత్వయోగ్యే॥౧౫౪॥ ఉక్తః॥ అనుమానాంతర
విషయోఽపి లౌకికే నియోగే కథం విజ్ఞాదిపదవ్యుత్పత్తిర్యదభిధానాన్యపదార్థానాం కార్యాన్వితార్థే వ్యుత్పత్తిరభిధీయత ఇత్యపేక్ష్యాహ ఆజ్ఞాదిష్వేతేష్వితి సబాల ఆజ్ఞాదిష్వేషు నానవంత్రాణరూపప్ర
౧౫ యోగష్వేతేష్వనువర్తమానే ప్రవర్తకాఖ్యవిషయత్వయోగ్యే ప్రవర్తకశబ్దస్యావ్యభిచరితవిషయే విజ్ఞాదిశబ్దస్య శక్తిం వేత్తి ఇతి యోజనా॥ కింతత్ప్రవర్తకాఖ్యవిషయత్వయోగ్యమితి తదాహ ప్ర
వృత్త్యనావశ్యావిరోధిమాత్ర ఇతి పూర్వోక్తలక్షణ ఇత్యర్థః॥ యద్యపి సాక్షాత్ విజ్ఞాదిశబ్దవాచ్యం నియోగాఖ్యం కార్యం గవానయనాదివన్నాత్ర తత్ప్రసిద్ధం తథాప్యాజ్ఞాదిషు నియోగేన ప్రవర్తక
55 త్వసామాన్యాకారేణానుగమ్యమానే తస్మిన్ విజ్ఞాదిపదవ్యుత్పత్తిః సుగమా ఆజ్ఞాదిరూపస్య సర్వప్రవృత్తిష్వవ్యభిచారాదనుగమయోగాత్ తదనుస్యూతైరవ్యభిచారిభిః ప్రవృత్త్యనావి
రోధిమాత్రైర్విజ్ఞాదిపదశక్తిర్గృహ్యత ఇతి భావః॥౧౫౫॥ శ్లోకం॥ అన్యేవదంతి నిరుపాధి నియోగరూపం వేదైకవర్త్య పురుషత్రయవేద్యతంత్రం లోకే పునః పురుషధీరచితేషు కార్యం సోపాధికం తదితి
కారణతో వచఃసు॥౧౫౬॥ ఉక్తః॥ ఏవం సామాన్యేన విజ్ఞాదిపదవాచ్యముపన్యస్య తత్రైవ మతభేదముపన్యస్యన్ లౌకికవైదికనియోగభేదమాహ అన్యేవదంతీతి అపురుషతంత్రే వేదే పౌరుషే
యో వేదే నిరుపాధి ఆజ్ఞాద్యుపాధిహీనం నియోగస్వరూపం శ్రవతీత్యన్యేవదంతి లోకే పునః పురుషధీరచితేషు పుంబుద్ధిప్రభవేషు వచఃసు వాక్యేషు కారణతః పౌరుషేయత్వకారణాత్ సోపాధికం
తత్కార్యమితి వదంతీత్యర్థః॥ లౌకికవాక్యేషూపాధివిశిష్టనియోగే విజ్ఞాదిపదవ్యుత్పత్తిర్వేదే తు కేవలస్య నియోగస్య ప్రమితిరేవేత్యన్యేషాం మతమితి భావః॥౧౫౭॥ శ్లోకం॥ ఆజ్ఞాయా
శ్చాద్యుపాధి ప్రతిపత్తివపుః సాధనేనానుబద్ధం విజ్ఞాతోఽపాయభావం విషయమనుసరత్ పౌరుషేయేషు వాక్యేష్వేవైదికత్వేఽస్మిన్ రాగాద్యుపధీవిరహాత్తం కల్పయేచ్ఛాస్త్రతోఽస్మిన్ సర్వత్రైకస్య
భావస్థితవపుషి భవేల్లక్షశక్తిర్విజ్ఞాదిః॥౧౫౮॥ ఉక్తః॥ లౌకికేషు సోపాధిన్నియోగస్తస్మిన్ వ్యుత్పత్తిరపి కిమాజ్ఞాద్యుపాధివిశిష్టే కేవలే వా విధిప్రత్యయమానో నియోగః కిమస్మాదర్థం

సంబంధతద్జ్ఞానయోగయోరనవగమాదిత్యర్థః । అథయదిపునరయం స్వైరిత్యేనియోగశక్తిమాన్ సూత్రదాయం తింఙ్ శబ్దస్తత్సంబంధాంతేన ధాత్వర్థేన సంబంధాన్నియోగస్యేతి శేషః నియోగా
పత్యావగమ్యమానో ధాత్వర్థవిషయకత్వమేవావగమ్యతే । తత్ క్రియామపి లక్షణావృత్త్యా తేనైవ వదితుమలం సమర్థ ఏవేతి యోజనా నయర్థోత్రైనపోహసాస్త్రి తివచనగతే ధాత్వర్థాతి
రిక్తేనియోగే విజ్ఞాదిశక్తిః క్రియాయాం లాక్షణికత్వేవి పృథక్ వస్త్వాన్నత్య్యనుయాదివృత్యర్థః । అన్వయత్ర మఖాభక్త్యైకనైకార్థత్వమన్యాయ్యం ప్రసజ్యేతేతి నియోగవదవిజ్ఞాదేరపూర్వస్యార్థ ఇతివా
స్యః ఋగాదయోప్యేవం శబ్దాంతరాణాం నయనిపుణమతిః శక్తివిషయే క్రమేణ ప్రత్యక్షాభ్యాం రదర్శ్యేవపతి కతిపయమేవాసర్వే స్తత్ర తత్ర తస్మాత్ప్రాయణాన్వితార్థే సకలమపి పదం శక్తిముత్పాద్యవగామో
వాదార్థప్రతీతిం ప్రతివిషయమునాః శాస్త్రతత్త్వస్యాత్మనుస్యః ఋగాదయోపిఏవం విజ్ఞాదేర్నియోగశక్తిం పదవ్యుత్పత్తిప్రయోగాకాంక్షామనైకనాన్వయాపేక్ష్యయా సమ్యక్ ప్రతిపాద్య శబ్దాంతరాణా
మపివ్యుత్పత్తిరత ఏవాన్వయాద్భవతీతి దర్శయన్నుపపాదితమర్థముపసంహరతి ఏవం శబ్దాంతరాణామితి నయనిపుణైరన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం నకుశలైరుపయుక్తైర్నన్వయే న తత్ర తత్ర
యోగేషు ప్రత్యక్షాభ్యాం రదర్శి సక్రమేణ కతిపయమేవాసర్వేషాం శబ్దాంతరాణామపి శక్తిర్దర్శితేతి యోజనా యస్మాదేవం సర్వపదార్థానాం తత్ర తత్ర శక్తిగ్రహణకాలే కార్యాన్వితాకారమవగత్య
తి తస్మాత్కార్యాన్వితార్థే ఇత్యాది సుగమం శాస్త్రమోక్షస్య తాత్పర్యార్థప్రతీతిం ప్రతివిషయమనాః స్యాదితి సంబంధః । శ్వాలెర్థే శాస్త్రం బోధకత యామానవింతత్ర విశేషసంనకరోతీత్యర్థః ఋగాదయ
శ్చానంతు వాక్యాదప్యాతార్థనిష్ఠా ద్భవతి నమునృణాం శబ్దశక్తిః ప్రత్యేతి లింగం గంస్త్రోప్యస్య బుద్ధేర్నపాకిరుపిభూవే దత్రభాలోపలక్ష్యం నహ్యేతత్పు ప్రబున్నా ద్భవ గతి నియతం నిత్యవక్తృత్వంమో
యద్యత్రావిప్రసాదస్థితితల ఋతనాదీక్ష్యతే శ్రోత్రదేవో ఋగాదయః స్యాదితదేవం యది ప్రవర్తకవాక్యాదేవ వ్యుత్పత్తిరితి నియమోభవేన్నతు తథా కింతు పుత్రస్తేజాత ఇత్యాదిసిద్ధనిష్ఠాదప్ర
వర్తకవాక్యాదప్యస్తి వ్యుత్పత్తిగ్రహాశ్శ్రోతు మర్థః శివికాసాదిలింగేన తద్ధేతుపుత్రజన్మజ్ఞానం తస్యానుమాయశబ్దస్యతత్రసామర్థ్యగ్రహోపపత్తిరితి చేన్నైత్యహ వాక్యస్యాతార్థనిష్ఠా

పాధికతయాపినియోగస్యత్రాస్తి కింత్వాఖ్యాదిభిర్లబ్ధ్వాత్మతే తత్క్రత్వా యాగకార్యం సదైకరూపస్సతద్ధర్మః యద్వైవతరూపే ఇతి ధాత్వర్థరూపం క్రాయం లిఙాదిపదైర్లక్ష్యమాణం విభిద్యం భిన్న
స్వభావమన్యేభిదధతి తన్నర్థః శ్రుతివచసిపునస్త్వత్కాయం నియోగాఖ్యమేవ సధాత్వర్థరూపమిత్యర్థః లోకేనియోగో లక్ష్యతే కేలా వేదే తుపాత్య ఇత్యభిప్రాయః స్వర్గకామపద
సమభివ్యాహారాన్యథానుపపత్త్యాతద్ధాత్వర్థాతిరిక్తనియోగావగమాత్కథం తర్హి విరుద్ధస్వభావయోః కార్యయోర్వ్యుత్పత్తిసిద్ధిరితి తత్రాహ సంముగ్ధ ఇతి అయంశిశుర్వ్యుత్పి
౫౬ త్సుస్తత్రనియోగాఖ్యకార్యసంముగ్ధసాధారణే లౌకికవైదికత్వవిభాగప్రత్యయరహితే ఆదితః ప్రథమతః శక్తిం లిఙాదిపదసామర్థ్యమవగమిష్యతి యోబుధ్యతదుత్తరంభవతి లోకేధా
త్వర్థకార్యేప్రథమమవధారణాసతి లిఙాదిపదవ్యుత్పత్తిర్లౌకికేనియోగేపర్యవస్యతి నధాత్వర్థమాత్రే తస్యానేకరూపత్వాద్వేదేస్వర్గకామాదిపదసమభివ్యాహారత్పుణ్యంగురస్య
ధాత్వర్థస్యసాధ్యస్వర్గానుకూలాభావేనతస్యకార్యతానుభవేఽవరత్వాభావాత్పితధాత్వర్థస్వరూపమాత్రాతిరిక్తేనియోగేలిఙాదిపదశక్తిరిత్యాదితోవగమ్యసక్తిశబ్దార్థాయమస్త్వరూ
ఢపాసమర్థః పశ్చాద్వైదికపదార్థం నియోగమేవలిఙ్పదంవదతీతి చనిశ్చయేనప్రక్షతేఽధ్యవస్యతి నియోగఏవలిఙాదిమర్యాదాయాః ధాత్వర్థేతు లక్షణేతి నియోగనిర్వర్తకత్వేనతత్రనియో
56 గత్వోపచారాదిత్యవగచ్ఛతి తద్ధర్మః॥ గ్రన్థాన్తరం యథా ధాత్వర్థస్యానశక్తిర్యదిభవతి గుణాఽవ్యుత్పత్తిరయం న్వైదికేయం సంబంధాఖ్యానసహాయో రసలమథపునర్వైదికేశక్తిమాత్రాత్తత్తత్సంబం
ధాత్క్రియామన్యత్రభవతుమలంలక్షణావృత్తిలోయం లిఙ్శబ్దస్తత్కార్యేశ్రుతివచనగతేశక్త ఇత్యధ్యవస్యేత్ తు ధాత్వర్థకార్యే లిఙాదిమర్యాదాయాం లౌకికేనియోగేలక్ష్యే
కఇతివిపరీతంకింనస్యాదితి శంకమానంప్రతిపూర్వపద్యోక్తమేవయుక్తిం స్మారయన్నత్ర [illegible]వ్యవస్థాం సాధయతి ధాత్వర్థస్యానశక్త ఇతి అయంలిఙాదిశబ్దోయదిధాత్వర్థస్యానశక్తో
ముఖ్యయావృత్త్యాభోధకోభవేత్తదాయం వైదికేనియోగేగుణాదముఖ్యయావృత్త్యావర్తేతుం నాలంనసమర్థ ఇతి సంబంధః తత్ర హేతుః సంబంధాఖ్యానసహాయో రితి వైదికనియోగస్యధాత్వర్థ

నాస్తిప్రామాణ్యమితిసంబంధః। కార్యశేషువసిద్ధేవస్తునివాక్యానాంప్రమాణంభవద్భిరింసనిర్ధ్యువప్రాధాన్యేనేత్యతదర్థాతంభవ్యాయోపదిశ్యతఇతిమీమాంసాన్యాయవిదాంప్రసిద్ధిమను
వదన్నాథయతిభూతంభవ్యప్రధానంభవతిపోతిశాస్త్రస్యఇతిమీమాంసాశాస్త్రని తాన్నత్యర్థః। నకేవలంతేషాంశాస్త్రభాపదేశకత్వేనసైవృణాయముపవేంతథావాహమహాకౌశలవాప్యస్తే
త్యశ్రుత్యాన్యోనష్టశబ్దశక్తిశబ్దసామర్థ్యనిశ్చయేనిపుణాయుద్ధయోగవాధి తమ్మత్వయఇతియావత్ తేప్యనాస్త్యయేప్తైవంత్వమిదంత్రవంతోభవిష్యంతినతాత్పర్యేణేతినాంతేష్వ
వావిస్తరాదితి। భూతంభవ్యప్రధానమిత్యాదివిహాయనిర్ధార్యేత్రవంతఇత్యర్థః॥శ్లో॥తస్మాదసంగతమిదంప్రతిజ్ఞాతియన్వేదవాక్యప్రమాణకమభిధేయమద్వయత్వంన్నత్వైవమేష
మవంబుద్ధిపథంవిరోధః। ప్రాప్తఃప్రకోపపరిహార్యసమనుగ్రహసియ॥శ॥టీ॥కయసన్నదేవంవిహాయనిమాణవ్యదుపరిష్టాత్కాల్పవస్తునివేదాంతానాంవానతానసంస్థావ్యతిమానాం
తరణవతత్రనాస్తితస్మాత్యదుపరిష్టమర్థః। నసంస్థావయామితత్సత్త్యేపసంహారతి। తస్మాదితియదద్వైతప్రమాణకమద్వయత్వంభవతోభిరితమిదమసంగతమివమత్ర
తిజ్ఞాతినభవతాసంగతమిత్యర్థః। కుతస్తదసంగతత్వేప్రతిజ్ఞాసఇతిశదాహానత్యేవంతి। యతవతముత్రప్రకారైర్విరోధోవమేవంబుద్ధిపథంప్రాప్యతోసంగతత్వప్ర
తిజ్ఞాసఇత్యర్థః। తదేవంగుర్వనుజ్ఞాంయదత్రపశ్యసివిరోధముదీరయత్యమిత్యాక్రాంతాంప్రైవ్యస్వమనసిప్రతిజ్ఞాతంవిరోధమపన్యస్యదానీంసిద్ధాంతస్సుఖస్థయా
హేత్వాభ్యస్థితవిరోధపరిహారంప్రార్థయతేత్రభోహఇతివమేవంవిరోధం॥శ॥శ్లో॥కం॥సత్యంయదాహగురుమాన్యదివాక్యగంవ్యంసంసర్గరూపమిహావిదశిరస్స్వశ్లిష్టం ఆస్వైవతత్ర
పదయోరుభయోర్విరోధఃశోభోక్ష్యసత్యయంవిరోధస్యతస్తదానీం॥శ్లో॥టీకా॥ఏవంప్రార్థితఆచార్యః శిష్యోక్తాన్యోహక్రమేణపరిహరిష్యంస్తత్త్వంపదార్థయోరన్వయోవి
రోధాదేవనసంభవతీతియఃశ్రుతిమోహోపాదోష్యస్తమనువదవాక్యార్థాశ్రయేణపరిహారసంసర్గవాక్యార్థపక్షేత్తంవిదోషమంగీకరోతిసత్యమితిగురుమాన్యరుచ్యోత్తభవా

దితి। భూతార్థేః నిష్ఠా కావ్యతాయాన్యాం శబ్దశక్తిప్రతీతిః నను భవతి త్వయ్యుక్తిర్భిరేహేతుమాహ। లింగమితి। అత్ర భూతార్థవిషయే వాక్యే శక్తా వ్యుత్పత్తిబుద్ధేః కిమపి లింగం బ్రహ్మపదస్య నావేక్ష్య

లక్ష్యత ఇత్యర్థః। ననుశ్రోత్యాగత ముఖవికాసాదినా తస్య క్షితితలలుఠనరోదనాదినా పుత్రస్తే జాతః పుత్రస్తే మృత ఇత్యాదివాక్యశ్రవణానంతరభావిత ద్దుఃఖభిన్నలింగం స్యాదితి వే

త్తత్ర హానన్యాప్యతదితి యస్మాత్కృదిహ వస్త్ర విషయం తత్ క్షితితలలుఠనాదిశ్చ స్యాత్తయోః తత్పుత్రజన్మాద్యవగతి నియతం తదికని మిత్తకమితి నిత్యవ దవ్యభిచరితత్వయానిశ్చితం న వా

౫౭ తియో జననావముఖప్రసాదాదినా సుఖానుభవవార్తా ముఖ్యేయతే నపుత్రజన్మజ్ఞానమేవ సుఖహేతుః ప్రియా సుఖప్రసవాదేరపి తద్ధేతుత్వాత్ తథా క్షితితలలుఠనాదిన దుఃఖాను

భవమాత్రం కల్ప్యతే నపుత్రమరణమేవ దుఃఖహేతుః ప్రాణప్రియామృతేరపి తద్ధేతుత్వాదతో నైదం పుత్రోత్పత్తేర్నియతం నిమిత్తమితి న భూతార్థే శబ్దవ్యుత్పత్తిరితి భావః॥ గౌరవా॥

శేషాకం। తస్మాదాద్యం నిరాకాంక్షః శ్రుతిశిరసి న తస్యాస్తి నిష్పన్నరూపే ప్రామాణ్యం కార్యశాస్త్రేష్వథ తదితి పరబ్రహ్మణి స్వప్నదృష్టే తం ఖ్యాతం భవతి న హి పునః స్వప్నజ్ఞానం కదా

57 చిన్నాస్త్రప్రజ్ఞాః శబ్దశక్తిస్తిష్ఠతి నిపుణధియో విస్తరాదేవమాహుః॥౧౩౯॥ ఓం కటాయస్మాత్ సిద్ధే వస్తుని శబ్దసామర్థ్యం సంభవో యస్మాచ్చ సిద్ధం వస్తు శబ్దాత్ స్వప్రమితౌ మానాంతరసాపేక్షమితి

తత్ర శబ్దస్యాపేక్షం ప్రామాణ్యం ఉపసంజ్ఞాస్యప్రకాశతయా బ్రహ్మణః ప్రమాణవిషయత్వం కథం కృతయా సహా ధ్యాత్వా ద్వానోపాదానా సంభవేనని నిష్ప్రయోజనత్వముక్తం

ద్వైతరసతయాచ సంసర్గబోధకవాక్యప్రమాణాగోచరత్వం తస్మాన్న బ్రహ్మణి వేదాంతప్రామాణ్యముపపద్యత ఇత్యుపసంహరతి తస్మాదాద్యమితి। శ్రుతిశిరసి సిద్ధే ప్రామాణ్యం త

త్తిశేషః నిరాకాంక్షాద్యం తిష్ఠ తక్రమితి నైతత్ప్రాహ తస్యాస్తి నిష్పన్నరూపే పరబ్రహ్మణి తస్య శ్రుతిశిరసా నాస్తి ప్రామాణ్యమితి సంబంధః కుతో నాస్తీత్యత ఆహ కార్యశాస్త్రేష్విత్యాద్యర్థః

యారపి పతిసిద్ధే వ్యుత్పత్త్యభావాదిత్యర్థః నను వేదాంతానామనన్యవిషయత్వాత్తస్యా అపి విధయా బ్రహ్మణ్యేవ పర్యవసానమేష్టవ్యమితి నేత్యాహ కథమపీతి కథమపి స్వప్నదృష్టేన బ్రహ్మణి

తస్యేతి యత్ర వాక్యద్వైలక్షణ్యం వాక్యాంతరస్య దర్శయతి యద్వాక్యభూతమితి అథేతి తత్త్వం తత్రాపి ఉపక్రమార్థః యద్వైదశరీరాని విష్టం వాక్యభూతం తత్త్వమస్యాదిరూపం యదాపి లౌకిక
సోఽయం పుమానిత్యాది వాక్యభూతమఖండార్థమపాస్యాఽన్యదృష్టు సంసర్గరూపం వదితుం న శక్నోతి తదేశేషమపి వాక్యమఖండమేవార్థం బ్రూయాదితి ఉపవయం ప్రతిపాదయామ్నతి
ఏకాభినావకయుక్తో కంఠసోఽయం పుమానితి వాక్యస్య పదార్థయుక్తవాక్యార్థబుద్ధిజనకస్య న వాక్యమితి తత్ ఇతి తపాఖ్యస్య శబలస్థపదద్వయేన సంసృష్టబుద్ధిజనకపదయోర్విరోధాత్
ర్కయుక్తౌ కయుత్వా రెకృతాదృశం వాక్యం తావదుదాహరతి సోఽయం పుమానితి సోఽయం పుమానిత్యాదివాక్యభూతం పామరస్య పదార్థయుక్తవాక్యార్థబుద్ధిజనకస్య తస్య వాక్యపదా
ర్థసంసర్గరూపవాక్యార్థం బోధయితుం న శక్నుయాదిత్యర్థః కుతో నేత్యత ఆహ శబలస్థేతి పదయోర్విరోధాదితి విరుద్ధార్థత్వేన పదయోరన్వయాసంభవాదిత్యర్థః
అతీతవర్తమానదేశకాలాంశయోర్విరోధాత్తద్విశిష్టపదార్థయోర్విరుద్ధత్వేన సంసర్గాయోగ్యత్వాదిత్యుక్తం భవతి కయుక్తౌ సోఽయమితి వాక్యమఖండనిష్ఠం వక్తవ్యమత్ర
గతిరస్తి న కాచిదస్యాతద్దేశకాలమనుకృష్య స ఇత్యనేన అయం పదార్థముపక్రాంతయతి వాస్తైతత్ కయుక్తౌ కయుతస్మాదిదం వాక్యం దేవదత్తస్వరూపలక్షణయాఖండనిష్ఠముచ్యత ఇతి
త్యాహ యత్ర సోఽయమితీతి ప్రసిద్ధం యత్ సోఽయం పుమానితి వాక్యమఖండనిష్ఠమేతరసవస్తుమాత్రనిష్ఠం వక్తవ్యం అత్ర వాక్యే న్యాగతిః ప్రకారాంతరరూపా న కాచిదస్తి కుతస్తత్రేతి
యత్తత్ర వక్తవ్యం కిమతీతదేశాదివిశిష్టస్య తద్దేశాదివిశిష్టేన సంసర్గో వాక్యార్థః కిం వైతద్దేశాదివిశిష్టస్యాతీతదేశాదివిశిష్టేనేతి తత్ర నాద్య ఇత్యాహ తద్దేశకాలమితి తౌ పరోక్షౌ దేశ
కాలౌ యస్య తత్తద్దేశకాలవిశిష్టమతీతదేశకాలావచ్ఛిన్నం పురుషస్వరూపం స ఇత్యనేన పదేనానుకృష్య స్వరూపాద్యయం పదార్థమయమితి పదస్యార్థం వర్తమానదేశకాలవిశిష్టం దేవ
దత్తస్వరూపం న వ్యుపరోక్షయతే న ప్రరూపయతి తద్దేశకాలవిశిష్టార్థవైశిష్ట్యమేతద్దేశకాలవిశిష్టస్య న బోధయతి సోఽయం పుమానితి వాక్యమితి శేషః ద్వితీయం ప్రత్యాహ నైతదితి

విదుషాం రవలతో ౩౪

స్వరూపం తత్సత్యమితి యోఽఖిలాఽఙ్గీకృతమేవాంశం విశదయతి యదిత్యాదినా పదవిశేషైరాక్షిప్య వేదశిరస్సువాక్యగమ్యం సంసర్గరూపం యద్వైశిష్ట్యం స్యాత్తత్ప్రసక్తే తదానీం పదయోరు
భయోర్విరోధోఽస్త్యేవ కిం కృతస్తత్ర తత ఆహ పారోక్ష్యసత్యయవిరోధకృత ఇతి అర్థవిరోధకృత ఇత్యర్థః। అయం సంసర్గవాక్యార్థో నాస్మాకమిష్టో వేదశిరస్స్వితి యదిశబ్దార్థస్సూచితం
॥౭౨॥ శ్లోకం ॥ యత్పదవర్గకాణ్డనిష్పన్నైరుదితం పురస్తాద్వాక్యార్థలక్షణమదః పునరత్ర నేష్టం చైదాదివర్గపదమఖండమశంతి యస్మాత్ శ్రీపాదరాయగురుమతానుగతా వయం హి ॥౭౩॥
౫౮ ఓంకారాః సనసంసర్గోఽవావిశిష్టో వాక్యార్థ ఇతి వాక్యార్థలక్షణస్యాప్యవిదాం ప్రసిద్ధత్వాత్స కథం నాఙ్గీక్రియత ఇతి తత్రాహ। యత్పదవర్గకాణ్డనిష్పన్నైరితి పురస్తాత్పూర్వతంత్రే అభిల
క్షణమత్ర వేదాన్తేషు పునర్నేష్టం కుతో నేష్టం తత్రాహ చైదాదితి అఖండం తి తమసి యత యస్మాత్ పాదరాయగురుమతానుగతానాం మహాత్మ్యం పక్షపాతరాహిత్యేన స్తుత్యర్థవిచారకౌశలం వాక్యత్రమే
58 యత్త్వమేవ వాక్యార్థః సాధూన్యలక్షణం న సంసర్గాదిరూపమననుగమాదితి భావః ॥౭౩॥ శ్లోకం ॥ చైదాదిరూపమపబోధయితుం సమర్థం యద్వాక్యమస్తి తదఖండవిలక్షణార్థం తల్లౌకికం
చ వదతు వైదికమేవ వాస్తు నాస్మాకమత్ర విషయే వివదితి కిం చిదాభిల ॥౭౪॥ ఓంకారాః తథాపి పూర్వోత్తరకాండయోర్వాక్యత్వావిశేషే కిం నిమిత్తమిదం వాక్యార్థద్వైలక్షణ్యమితి తత్రాహ। చైదాదిరూప
మితి యద్వాక్యం చైదాదిరూపం చైదం వా సంసర్గవాక్యార్థమపబోధయితుం సమర్థమస్తి తల్లౌకికం వైదికం వా వాక్యమఖండవిలక్షణార్థం చ వదత్వితి యోఽఖిలాత్ స్పష్టపునరుక్తతదా వేసియా
సామర్థ్యానామనేకత్వాత్తేషాం సంసర్గో వా చైదో వా వాక్యార్థః। స్వతః ప్రాప్తస్తత్పునర్నిత్యాన్వితం నాస్తి తథా తత్ర సత్యవాక్యార్థో వేదవాక్యైకపేయత్వం చిత్తప్రయుక్తః అత్రోక్తవిషయే వాక్యే నాస్మాకం వివాద
పి విమతిరస్తి। సవాప్యసన్నితయాఽఖండవాక్యార్థత్వం వయమిచ్ఛామ ఇత్యర్థః ॥౭౪॥ శ్లోకం ॥ యద్వాక్యమపి మథితశిరో నివిష్టం యద్వాపి లౌకికమఖండమపాస్య నాన్యత్ శక్నోతి వ
స్తు వదితుం తదశేషమేవ బ్రూయాదఖండమితి తు ప్రతిపాదయామః ॥౭౫॥ ఓంకారాః యత్తు వాక్యమపి సంసర్గతః ప్రాప్యమాణం చైదాదౌ వాధ్యమానం సన్నుపయోగవస్తుతి తదఖండార్థపర్య

రికవాప్తశ్చావేష్యస్యయవమాత్రేణాప్యాకాశస్యసర్వమూర్తపదార్థమాత్రస్యావకాశదాతృత్వేనకారణత్వవత్త్వయోగాచ్చనకతోప్యుపపత్తిరితిశంక్యానంగమతోనస్యతస్య
ఇత్యుక్తమర్థమనుపాదయతిమానాంతరాధిగతవాపీతి। కించిత్తరితి ప్రయోజకానవచ్ఛేదత్వార్థః తత్రాన్యలయమాత్రేణప్రయోజకత్వాభావేదృష్టాంతమాహ పింగలత్వవద
శ్రేరితి। దృష్టాంతంవివృణోతిధూమస్యేత్యస్మాదితి। అగ్నిమాత్రమేవధూమమస్యకారణమనతద్గతంపింగలత్వమపీత్యపియతోధూమాదగ్నిమాత్రస్యైవగమ్యతేనపిం
గలత్వతాదాత్మ్యాదపీతి। ఏవంహిమానాంతరసిద్ధత్వంనలక్షణావృత్త్యాగమ్యతే కింతువస్తుమాత్రమితితస్యతత్రసిద్ధత్వమాత్రమేవప్రయోజకంనేతరత్ప్రత్యస్యానాస్యకారణత్వ
సిద్ధమిత్యర్థః। ఆకాశస్యకారణత్వాభావేతిరేకాదర్శనేప్యుపపద్యతే తస్యసర్వమూర్తద్రవ్యాదిభిర్నిత్యసంయోగదర్శనాన్నిరవకాశస్వకార్యస్యోత్పత్త్యసంభవాదితితర్క
వశాత్తస్యకారణత్వాకల్పనేతిభావః॥ ఇదానీంశక్యేకంశబ్దస్యలాక్షణికవృత్తిరపిత్రిధైవేత్యాహ కాచిజ్జహతీతిసజహతీతిసవాచ్యమన్వాగకేజహతీతిజహతీతినానాగమస్యానాయంత్రేధావ
వతిలాక్షణికప్రకారః॥ ఆకాశస్యాప్యంత్రకాశోయస్యతస్యసిద్ధిస్త్రైవిధ్యాత్పదానాంలక్షణావృత్తిరుపవర్ణితఇతిస్థితం తత్రలక్షణాయాస్త్రైవిధ్యదర్శనాదిహాకాలక్ష
ణాఖిమతేత్యాపస్థాయాంతాంనిర్ధారయతుంసామాన్యతోలక్షణాంబిభతి శబ్దస్యేతి కాచిజ్జహతీతివాచ్యమిత్యనుషంగః స్వవాచ్యార్థమశేషతః పరిత్యజ్యయత్సంబంధిన్యర్థం
బోధకత్వవృత్తిర్జహల్లక్షణేత్యర్థః॥ అన్యాఅజహల్లక్షణాస్వవాచ్యార్థమశేషమపరిత్యజ్యార్థాంతరేవృత్తిరిత్యాహఅన్యాఅజహల్లక్షణాస్వవాచ్యార్థస్యైక
దేశంజహాతిసజహాతీచభాగాంతరతత్త్వంవిధాస్వార్థైకదేశంపరిత్యజ్యైకదేశవృత్తిర్జహదజహల్లక్షణేత్యర్థః॥ ఏవంత్రిధాచవాతిలాక్షణికీవృత్తిరితిశబ్దస్యలా
క్షణికత్వేశేషఃఇత్యత్రలక్షణంగంగాపదంవానిజమర్థమపాస్యతీరంయద్వ్యాప్యతేభవతిసాజహాతీత్రసిద్ధాంతోఽస్మిన్జహతీతిహేతులక్షణాయామాదాయసాంఖ్యానా

ఏతద్దేశవిశిష్టమపి వస్త్వయమిత్యనేన పదేనానుక్త్వప్యస ఇతి పదవాక్యమర్థమప్యేతద్వాక్యం న బోధయతీతి యో బ్రూతే। ఏతద్దేశకాలవిశిష్టార్థవైశిష్ట్యం తద్దేశకాలవిశిష్టస్య
న బోధయతీత్యర్థః। విశిష్టయోరర్థయోః పరస్పరమేకత్వావిరోధాద్విరుద్ధస్య చ వతయాః సంసర్గవిరోధాచ్చేతి భావః॥౧౫॥ శ్లోకం॥ ఏవం సతీదమపి తత్త్వమసీతి వాక్యమాశ్రిత్యనా
౭౯ న్లక్షితవృత్త్యమఖండనిష్ఠం। సోయం ప్రమాణమితి యద్వచనం తథాస్తు సోపి త్వమంబాతదలాబుని మజ్జనోత్త్ర్యా॥౧౭॥ టీకా॥ తథాచ మజ్జనప్లవనార్థయోరన్వయానుపపత్త్యా విలక్షణయాఖం
డార్థనిష్ఠత్వం యదా లోకే దృష్టం తదా తత్త్వమస్యాదివాక్యస్యాపి లక్షణయాఖండార్థనిష్ఠత్వం తద్దృష్టాంతేన సుసంపాదమిత్యర్థః। ఏవం సతి సర్వమేవ వాక్యం లోకే సంసర్గావినిష్ఠ
59 మేవేతి నియమో నాస్తీత్యర్థః॥ అస్త్విత్యంతం సుగమం తథా న భుపగమే త్ర పి పూర్వోక్తప్రకారేణ విరుద్ధార్థతయా వాక్యస్యాప్రామాణ్యప్రసంగం వారయతుమాహ సోపీతి అలాబుని
మజ్జతీత్యుక్త్రియార్థాప్రత్యక్షవిరోధాన్నస్వార్థే ప్రమాణం తథా ప్రత్యగాత్మనో బ్రహ్మత్వబోధకమపి వాక్యం ప్రతిబోధసంసారిత్వానుభవవిరోధాన్నస్వార్థబోధకం సత్ప్రమాణం స్యాదిత్యర్థః॥
॥౧౮॥ శ్లోకం॥ మానాంతరాధిగతగోచరగామినీ స్యాత్ స్యల్లాక్షణికవృత్తిరితి ప్రలాపః సిద్ధత్వమాత్రమిహ లాక్షణికప్రవృత్తేర్నిర్వాహకారణమసంగమబోధవదస్యాః॥౧౯॥ టీకా॥
అత్ర యదుక్తం మానాంతరసిద్ధపదార్థే లక్షణాయా లోకే దృష్టత్వాద్బ్రహ్మణశ్చ మానాంతరాగోచరత్వాల్లక్షణయాపి న తస్మిన్వేదాంతమానతేతి తత్రాహ మానాంతరాధిగతేతి మానాంతరాధి
గమయోగ్యతా చేదా విషయస్తద్గామినీతి యో బ్రూతే ప్రలాపో నిరర్థకవాగిత్యర్థః కుత ఇత్యత ఉక్తాయాం సిద్ధత్వమాత్రమేవ లక్షణోపపత్తౌ మానాంతరసిద్ధత్వం త్వనిర్వ్యత్వమానమప్రయోజ
కమేవ కేవలవ్యతిరేకాద్భావాదిత్యాహ సిద్ధత్వమాత్రమితి అన్యమానాంతరసిద్ధత్వం అస్యా లక్షణాయా న త్వర్థః॥౨౦॥ శ్లోకం॥ మానాంతరాధిగతతావాన లక్షణాయాం కించిత్కరీభవతి పింగల
తావదగ్రేః ధూమస్య బుద్ధిసాహిపింగలతా న సాహయతి త్వవస్థితవతీహ తదుక్తశరీరే॥౨౧॥ టీకా॥ అనులోకే యత్ర లక్షణావృత్తిస్తత్ర మానాంతరసిద్ధార్థవిషయతా స్యయోర్వ్యాప్తి

దేనమనోమయః ప్రాణశరీర ఇత్యాది గ్రహణం జహదజహల్లక్షణాయాస్తత్ర కృతమేవమహావాక్యముదాహరణమితి భావః తత్త్వంగయోరితి తత్త్వం పదయోరిత్యర్థః ॥౨॥ బుష్ట్లేనం॥
బ్రహ్మబుద్ధేనైవ వ్యావృత్తిర్యత్వమేకం బ్రహ్మాన్యస్య వ్యావృత్తిర్యత్వమస్తి। తత్త్వం పదార్థత్రయాద్వైతతానాత్వత్వంసోయం బ్రహ్మశబ్దస్తత్ర ॥౫॥ ఉక్తం ఉపరి తత్త్వం పదార్థయోర్జహ
దజహల్లక్షణాత్మకః క్రియమాణోపాధియోజశబలరూపం వా వ్యాస్తాయం పదయోరివైతత్యపేక్ష్యయాం తత్పదవాచ్యం తావదాహ॥ బ్రహ్మబుద్ధ్యేనైవేతి బ్రహ్మణి అథ తస్య బ్రహ్మబుద్ధ్యా
నంతస్మిన్నేకమవ్యావృత్తిర్యత్వమవాస్తవమస్తి అథ స్త్రస్యాపి శిష్టానాద్ బ్రహ్మణః పరవార్థతాయా శ్రితాశ్రావాదబుద్ధ్యానవికారస్య వస్తుల సూక్ష్మప్రపంచస్య బుద్ధ్యా నాద్యస్తుతోతా ॥ తరతి వ్యావాదద్వై
తం బ్రహ్మబుద్ధ్యానం బ్రహ్మణి తు వస్తుతో బుద్ధ్యానతత్కార్యాణామభావాద్వాస్తవమేవాద్వితీయత్వమబుద్ధ్యానగతాదవాస్తవాద్వ్యావృత్తియత్తావదన్యదస్తి తత్త్వంపదార్థయోరబుద్ధ్యానబ్రహ్మణోః
పరస్పరాశ్వాసరూపాధ్యాసబ్యాత్ర శబలస్వరూపే వాద్వైవతతాన్యపరవార్థపరమార్థవిలక్షణావ్యవహారవతాం త్రయోర్యసాధారణ్యమస్తి। తత్ర శబలరూపే సాధారణే ద్వైతే యం బ్ర
హ్మశబ్దావృత్తం సఇతి యోజనా బుగత్కారణసమష్టి వ్యావృత్తే వాక్యే యయుతో వాన్యత్యపి బ్రహ్మశబ్దవ్యుత్పత్తేర్జగత్కారణత్వస్యాపి వాపి బ్రహ్మణ్యేవ వాత్తస్మిన్నాయం తు ప్రకృతిందే
వాత్మశక్తిమిత్యాదివచనైర్మాయాశబలస్యేశ్వ బుగత్కారణత్వక్రాంతం మాయాశబలితం బ్రహ్మత్వాయుక్త బ్రహ్మశబ్దవాచ్యార్థ ఇతి భావః॥౫౬॥ శ్లో॥ ప్రత్యక్త్వావస్థావదేవోస్తి
బుద్ధేః ప్రత్యక్త్వావశః శబ్దదనన్యప్రతీతిః ప్రత్యక్త్వ వస్తత్త్వ తత్ప్రత్యగాత్మా వృత్త్యం సోయం తత్ర చాత్మేతి శబ్దః ॥౬॥ ఉక్తం ఉక్త్వా శబ్దవాచ్యముపితథా త్వంపదయోతి ప్రత్యక్త్వవశాత్ప్రత్యక్త్వ
వశాత్వత్వమహం స్వయమిత్యాదివ్యవహారాహా ఆకారః సవిశేషబుద్ధ్యాతాదవస్తు సవతత్ర పరమార్థః ఆత్మని బుద్ధిః స్వరూపేణార్థః స్త్రత్వాత్ప్రస్యాంతపరాగర్థదేహాద్యపేక్షయాంత
రత్వాదాపేక్ష్య ప్రత్యక్త్వోపపత్తేరాత్మనోవిశేషాద్వ్యక్తేర్నిరపేక్షోపాధి తయాత్మపంనిధానాదాత్మత్వావవహారాస్పదత్వసంభవాచ్చ బుద్ధావస్తుతం ప్రత్యక్త్వముపరవార్థమితి సిద్ధం

మగుణంతు రగే ప్రవృత్తిః ॥ ఇతి ॥ కయా అత్రవిధా త్రయస్సక్రమేణ తానికో దాహరణమాహ గంగాపదమిత్యాదినా నిరుక్తధర్మమితి స్వవాచ్యధర్మమిత్యర్థః శోణో రావహః
స్థితో గతో ధావతీతి వా ప్రయోగేషు న స్వశక్యాశివత్వః క్రియాన్వయాసంభవాత్ప్రత్రాశ్రయభూతే తురగే స్వవాచ్యశోణిమగుణమాదాయ తమపరిత్యజ్య యా శబ్దప్రవృత్తిః సా
౬౦ ఽజహల్లక్షణేత్యర్థః ॥ ఇతి ॥ శ్లోకం ॥ సోయం పుమానితి వచస్యపి యత్ప్రకారాదేశాదిభాగపరిత్యాగేన తత్ప్రసిద్ధ్యాపుంసశ్చ కైవలము పాత్తతయా పదాఖ్యామేవం త్రిధా ఖ్యవతిలా
క్షణికే ప్రవృత్తిః ॥ ఇతి ॥ కయా తృతీయాముదాహరతి సోయం పుమానితీతి ఉక్తయప్రకారత్వం వ్యాఖ్యాతయతి దేశాదీతి దేశాదిభాగపరిత్యాగేన తత్పరిత్యాగేన పుంసశ్చ్యపదా
60 ఖ్యం కేవలం స్వరూపమాత్రమేవోపాత్తతయా గృహీతం తదయం భాగయప్రకారా లక్షణాప్రసిద్ధేతి యోజనా ఏవమిత్యుక్తోపసంహారః ఉదాహరణాంతరేష్వాపురవధానార్థః లాక్షణికే ప్ర
వృత్తౌ ఉత్కర్షవిశేషః ॥ ఇతి ॥ శ్లోకం ॥ వేదేపి లాక్షణికవృత్తిరియం త్రిధైవ యాయజ్ఞాయుధీతి వచనే తు జహత్ప్రవృత్తిః వైశ్వానరాదివచనేష్వజహత్ప్రవృత్తిస్తత్వం గిరో ఉరుభయరూప
తయా ప్రవృత్తిః ॥ ఇతి ॥ కయా అత్ర త్రైధీతకమప్యుదాహరణం క్రమేణాహ వేదేపీతి యజ్ఞాయుధీయజమానస్స్వర్గం లోకమేతీతిశ్రుతౌ యజ్ఞాయుధీ కపాలాగ్నిహోత్రహవణ్యాది
భిర్విశిష్టో యజమానస్స్వర్గలోకం గచ్ఛతీతి ప్రతీయతే తదయుక్తం గ్రహీతుం యజ్ఞపాత్రాణామిహ దగ్ధానాం సహాగమనాభావాత్ అతస్తత్ర యజ్ఞాయుధీతిపదం యజ్ఞాయుధ
వైశిష్ట్యం స్వార్థం పరిత్యజ్య తత్సంబంధినియజమానమాత్రలక్షణయా వర్తత ఇత్యర్థః తం యజ్ఞపాత్రైర్దహంతీతి శ్రుతేర్యజ్ఞాయుధ్యేకసహాదహ్యమానదేహాత్యద్యజమా
నవిశేషణతాస్యేతి ద్రష్టవ్యం అజహల్లక్షణోదాహరణమాహ వైశ్వానరాదీతి వైశ్వానరముపాస్త ఇత్యత్ర వైశ్వానరశబ్దో జాఠరవిరాడ్దేవాదిసంస్థముపాధికే ఆత్మని లక్షణయా వ
ర్తతే అనేతస్స్వభూతరాదేరుపాస్యత్వయోగాత్ తదుపహితమీశ్వరం స్వార్థాపరిత్యాగేన లక్షయతీతి వైశ్వానరశబ్ద ఇత్యజహల్లక్షణోదాహరణతాస్యాయుక్తత ఇత్యర్థః అధిప

విరోధపరిహారసంభవన్నతి చేన్న ఖనానియమాభావేపి ఫలితమాహోభయపదస్యేతి యతోనియమాభావో హ్యోక్త ఉభయపదస్య లక్షణా శక్యతే ప్రశక్తస్త్వతి శేషణ నివృత్తేరవినిగమనా
హేతురిత్యాశంక్యైవమాహ యానిరంకుశతావన్నవ్యవస్థాసిద్ధిరిత్యభిప్రేత్య ప్రకృతవాక్యానురోధేనోదాహరణమేవ ఉభయపదలక్షణాం ప్రతిపాదయతి నచ వినిగమనాయాం పాక్ష
ప్రాప్తేకదాచిదపి లోకే ఉభయపదలక్షణా న దృష్టేతి తదాహ ఉభయముపలభ్యేతి యమిత్యాది వాక్యే ఇతి చ తదాక్షేపం న వయం లక్షణాం తత్త్వంపదయోర్వ్యసనితయా స్వీకుర్మ
హే కింతు విరోధపరిహారేణాఖండవాక్యార్థసిద్ధయే స ఏకపదలక్షణాయాం న సిధ్యతీతి యతస్త్వంపదలక్ష్యస్య తత్పదవాచ్యేనైకత్వేప్యుపగమ్యమానే త్వమర్థస్యాపరోక్షస్య
ప్రపంచత్వాదిరూపతోపలక్షితస్య సాభానర్థరూపేతి తత్పరం వాక్యమప్రమాణం స్యాత్। తథా తత్పదలక్ష్యస్య త్వంపదవాచ్యేనైక్యే త్వభ్యుపగమ్యమానే సంసారిణశ్చేశ్వరస్య శుద్ధస్య
సంసారిత్వశుద్ధాత్మోపదేశపరతయా వాక్యస్య స ఏవ దోష ఇత్యత ఉభయపదలక్షణాం వినా న ఫలవద్వాక్యార్థప్రత్యయసిద్ధిరితి లక్షణాం పదయోరంగీకుర్మః ప్రాప్తం తత్త్వం స ఆ
త్మైక్యైకాత్మ్యం వాత్ర వివక్షితమితి॥ ౧౩॥ ప్రథమచరమశబ్దాపునర్నియతకారణం వేదయమపి నియమో... స వ్యవస్థాప్యస్యదృష్టేః ప్రథమపఠితమర్థం తత్పదం సామాన్యేనైవ చరమపఠి
తమేతత్స్వార్థమద్వయార్థం వేద॥ ౧౪॥ ఉక్తమర్థం స్ఫుటీకర్తుం ప్రకారాంతరేణైకపదలక్షణాద్వారమాశంక్య పరిహరతి ప్రథమచరమశ్చాపన్నతి ప్రథమం పదమసంభావితవిరో
ధితయా ముఖ్యార్థమేవ చరమం తు పదం ముఖ్యార్థం త్వద్విరోధాల్లక్షణామహతీత్యూహ్యార్థస్య న్యాయసిద్ధత్వాత్ప్రథమచరమశ్చాపన్నేకపదలక్షణా నిర్ణయేకారణమి
పి చేత్ ఇతి శంకార్థః గయోఖనాత్ అతిప్రసంగిత్వేన నిరాకరోతి యయమతేతి। అస్య పదప్రయోగే ప్రథమచరమశ్చావస్థ్యస్వర్థాదర్శనమేవ వేదగతముదాహృత్య విశదయతి చర
మపఠితమితి తత్పదమిత్యసంసారివస్తువిషయం పదమితి యావత్ అద్వయ ఏవేదమాయఖలు వేదస్త్ర ప్రమాణం శ్రవణాస్మృతి సంసారివిషయం పదం ప్రథమం పఠ్యత ఇత్యత్ర పార

ప్రత్యగర్థః ప్రసిద్ధః స చ ఆత్మా సర్వాంతర ఇతి శ్రవణాత్ తథా చాద్వైతేఽర్థే తత్పదవాచ్యప్రత్యగర్థోఽస్తి తస్య చ వాచ్యప్రత్యగర్థోఽపి స్వరూపావిద్యతేఽన్యద్ధి కమేవాద్వితీయమితి ద్వైతత్వా
వధారణాయోగాత యద్యద్వైతేఽర్థే ప్రత్యగర్థో విద్యతే తద్వత్ప్రత్యక్త్వేపా వ్యయస్యాపి స్వాభావః స్వరూపేణావస్థానమస్తి అన్యథా తస్య సర్వాంతరత్వశ్రుతావాత స్యాదేవ సర్వశబ్ద
సంకోచాపత్తిరతః శ్రుతేః ప్రమాణాచ్చానయోస్తం భవతుం భవతోరివ స్వభావత ఏవ భేదః కింతు పదప్రవృత్తినిమిత్తభేదాదేవ భేద ఇత్యర్థః తథా చ ప్రవృత్తినిమిత్తయోర్ధర్మయో
౬౨ రద్వితీయత్వప్రత్యక్త్వయోః పరస్పరమసంకీర్ణత్వయా అఖండార్థకరణత్వమేష్టవ్యమితి పునః ప్రాప్తస్తయోః స్వరూపభేద ఇతి చేత్ తత్రాహ అయ ద్వ్యాత్వమితి యద్వాప్యేవముక్త
ప్రకారేణ తదభేదార్థభేదావభాసస్తథాపి నాతిరేకావకాశోఽర్థయోః స్వరూపతో న భేదావకాశ ఇత్యర్థః కుత ఇత్యత ఆహ పూర్ణ ఇతి అపరిచ్ఛిన్నే సర్వవికారాస్పదతయా
సర్వాధిష్ఠానే స్వయం ప్రకాశతయా స్వతః స్ఫురత్యాత్మతత్త్వే తత్పదార్థేఽస్మిన్ ఉక్తప్రకారేణోపపత్తేరిత్యర్థః ఏతదుక్తం భవతి నహ్యద్వితీయత్వప్రత్యక్త్వధర్మేణ కింత్వైకమేవ స్వరూ
పం పరిచ్ఛేదవ్యవచ్ఛేదేన పరాక్త్వవ్యవచ్ఛేదేన చ ఉభాభ్యాం నిరూప్యత ఇతి న వ్యవచ్ఛేద్యభేదోపాధికయవాద్వితీయత్వప్రత్యక్త్వయోర్భేదావభాసః స్వతస్త్వేకరసమేవ యథా ఏకత్వమేవ దండగతం
పరిమాణబుద్ధ్యపేక్షయా దీర్ఘమన్యాపేక్షయా తదేవ హ్రస్వం వ్యపదిశ్యతే భేదేన। నను తావతా దండపరిమాణైకరూపభేదసిద్ధిస్తద్వదిదమపీతి॥ ప్రాయుక్తం॥ నను అవినిగమనాయాం
కారణం కించిదస్తి స్ఫుటముభయపదస్య లక్షణాశ్రయత్వే తత్ర నహ్యవినిగమనాయాం ప్రాప్తా అపేక్షా చేత్ తదా భిన్నవిధియముపలభ్యాసాయమిత్యాదివాక్యేష్వైక్యే ఉక్తేః నను యద్యేవమేక
దేశలక్షణాయామంగీకృతాయాం విరోధపరిహారాదభీష్టవాక్యార్థసిద్ధిః అస్త్వేకపదే లక్షణాశ్రయణేఽపి తత్సిద్ధౌ పదద్వయేఽపి తదాశ్రయణమనర్థకమితి చేన్న తథాపి। నను అవి
నిగమనాయామితి ఏకస్మిన్నేవ పదే లక్షణా భవతి సర్వత్ర న పదాంతర ఇతి అవినిగమనాయాం నియమాభ్యుపగమేన నహ్యుదంకారణం కిమప్యస్తి అయం ద్వయోరప్యవిదేకపదలక్షణాయామపి

ప్రకాశేవాక్యం పాఠం ఖా మితా నాస్తి తస్మాత్ ॥ ౯ ॥ ఓం కయు నను లక్ష్యాంశయోః శైవాక్యాంశే నహి దోషస్తు తన ఆద్వేనాఖండార్థత్వసిద్ధి ర్ద్వితీయే పౌనరుక్త్యమిత్యాశంక్యాహ ఆదియాం
శక్తి ఆదియాంశే లక్ష్యాంశే త్వయ్యద్వయాత్మప్రకాశే ఆత్మస్వరూపే ప్రవసనేతి యావత్ యద్వైష్ట్యమంత్ర ప్రకారేణ పదార్థయోరణ్వ వాత్వ్యాపి షంన్నాక్రమహితే నాక్యాశేనేతి యావత్
ఛేదో నాస్తి తథాపి యస్మాన్నశ్యే తత్త్వాపదాత్మకే వాక్యం లక్ష్యార్థ బహిర్భూతం భిన్నం మిథో వ్యావృత్తం పాఠం శబ్దప్రవృత్తి నిమిత్తం కాయ కారణత్వలక్షణమాదాయ వర్తే
తే తస్మాత్పదయోరాభూతమితా పునరుక్తతా పర్యాయతాపత్తిర్నాస్తి అయమాశయోఽత్ర దోషద్వయస్యాప్యత్ర ప్రకాశ ఇత్యర్థః ॥ లక్ష్యార్థ భేదాభావేపి వాచ్యార్థ భేదాత్పద భేదః ప్రవృత్తి ని
మిత్త భేదాద్వాచ్యార్థ భేదాద్వా పునరుక్త్యభావే ప్రతిపాదితః ॥ ౧౦ ॥ శ్లోకం ॥ అద్వైతార్థః ప్రత్యగర్థోస్తి తద్వత్ప్రత్యక్త్వం వా ద్వయస్యాపి భావః ॥ యద్వైష్యవం నాతిరేకావకాశః కథం తత్
వ్యైత త్వమర్థో వపత్తేః ॥ ౧౧ ॥ ఓం కయు నను ప్రత్యక్త్వాద్వయత్వయోస్తత్త్వంపదార్థయోర్భేదక సత్వం లక్షణా విషయత్వేపి సోపపద్యతే ప్రతియోగి భేదేన మిథో భేదప్రతీతే రస్యార్థ
స్యేతరస్యాపి యత్వార్థా తత్ర్వపద పిభేద శిష్యత్వ ఇతి చేత్ నేత్యాహ అద్వైతార్థ ఇతి అద్వైత తత్పదార్థః ప్రత్యగర్థస్త్వం పదార్థోఽప్యస్తి సతతోత్యాంత మేవ షడ్భావవ్యావృత్తః ప్రత్యగ
ర్థః తథా సత్యద్వైతస్య సంపూర్ణతాపత్తేః తద్వదితమేవ ప్రత్యక్త్వ ద్వయస్యాపి ప్రోక్తభేదేనావస్థానమన్యథా ద్వితీయస్వరూపాపేక్షయాప్రత్యక్త్వ స్వపరాత్మ ప్రసంగాత్ ॥
తస్మాదద్వితీయరూపాన్న ప్రత్యక్త్వం బహిర్భూతం నాపి ప్రత్యక్త్వాదద్వైతమితి యుక్తమిత్యర్థః ॥ యద్వా ననుయద్వైష్యవ వరా దయాంశ భేదాభావేపి ప్రవృత్తి నిమిత్త భేదాత్పద
భేద ఉక్తస్తథాపి పదభేదానన్యథానుపపత్త్యా పదార్థభేదః కథమప్యంగీకర్తవ్యోఽన్యథా సవేతరస్యాప్యర్థాదితి చేత్ తన్న పద ప్రవృత్తి నిమిత్త భేదోపరక్తం పదార్థ భేదవయం
నిరాకుర్మః పాకింతు పదార్థస్వరూప భేదమిత్యభిప్రేత్యాహ అద్వైతార్థ ఇతి ॥ అయమర్థః తత్పదార్థోఽద్వైతమితి ప్రసిద్ధం తస్మిన్నేకమేవాద్వితీయమితి శ్రుతేః త్వంపదార్థశ్చ

తథా చ ప్రత్యగ్వాః కశ్చిదన్యో వాస్తవః ప్రతిబింబోఽపి సాక్షితయా తస్య అప్యంతరో విదాత్మనిత్యర్థః। తత్ర ఖు ద్వ్యాత్మనోః శాబల్యేత త్త్వాత్ తయోరన్యోన్యాధ్యాసకృతః ప్రత్యక్ప్రాఙ్మో
హ్యస్త్రవావాస్తవసాధారణస్తత్ర యమాత్మేతి శబ్దవృత్యప్యుం న ఇతి ద్వితీయార్థయోః ఖునా ఆత్మశబ్దపర్యాయా అహమాదిశబ్దా అపి తత్రైవ ప్రవర్తంతే అహం ప్రత్యయస వర్ణార్థత్వా
౬౧ దేహాంశవ్యాపారముపాం ప్రత్యయస్య హాంతః కరణశబలాత్మవిషయత్వాదిత్యర్థః॥ తస్య శబ్దవాచ్యగతమద్వయభాగమేకం ప్రత్యక్త్వమాత్రమవిరోధమపేక్షమాణః త్వంశబ్దవాచ్య
శబలస్థముపాదదానో వాక్యార్థఖండమథ తత్త్వమసీతి విద్యాత్॥ ౬౦॥ ఉక్తయుక్తం తత్పదయోర్వాచ్యార్థే వ్యుత్పాదయతి యోర్లక్ష్యార్థే వయుద్ధ్యత్వాప్యుత్పాదయతి। తచ్ఛబ్దవాచ్యగత
మితి తచ్ఛబ్దవాచ్యగతమేకం వాస్తవమద్వయభాగం తత్పదే సలక్షణయోపాదదాన ఇతి సంబంధః। తథా త్వంశబ్దవాచ్యశబలస్థం వాస్తవం చిద్రూపం ప్రత్యక్త్వమాత్రం యోపాదదాన ఇతిపు
నః సంబంధః। కిమిత్యేవం భాగలక్షణయా శ్రైకదేశ ఉపాదీయత ఇతి తత్రాహ అవిరోధమపేక్షమాణ ఇతి శబలైవ్యాత్త్వంసవ్య శబ్దస్య తత్ ఏకదేశే రుయర్థే వసానం లక్షణాయుక్తదేశస్యైపర
స్పరావిరుద్ధత్వకస్యైవ హి వక్ష్యత్యఖండవాక్యార్థత్వయోగ్యత్వాత్తచ్చైవమవిరోధమపేక్షమాణో భాగలక్షణయా సురత్మైవం పదార్థనిశ్చయానంతరం తత్త్వమసీతి వాక్యాదఖండం వాక్యార్థం విద్యాది
తి యోజనా। తదుక్తం భవతి వాక్యార్థయోః ప్రత్యక్పరాక్త్వే నాపరోక్షపరోక్షత్వాభ్యాం చ విరోధాత్తయోః సంసర్గో వా తాదాత్మ్యం వా న సంభవతీతి వాక్యార్థబోధకత్వేన వాక్య
స్యాప్రామాణ్యశంకాయాం వేదానామాదిభిస్వతః ప్రాప్తప్రామాణ్యసంరక్షణాయ సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం తత్సత్యం స ఆత్మేత్యుపక్రమోపసంహారయోరవధా
ర్యమాణాఖండైకరసత్వావిరోధాయ తత్పదార్థే సవికారమవిద్యాంశం విహాయ త్వంపదార్థే వనవికారం బుద్ధ్యాంశం చ పరిత్యజ్య స్వాత్రతాశ చిత్సదానందాత్మకవస్తు భయపదార్థ
గతమవిరుద్ధమంశం లక్షణయా స్వాపాత్వాదఖండం వాక్యార్థం విద్యాదితి॥ ౬౧॥ శ్లో॥ ౬౨॥ అదియాంశే సాక్షామాత్రోపి చైతోయ ద్యప్యేవంవిధం నభూదావశబ్దా వతేతత్వయ్యప్యాత్మ

తి భావః ॥ ౬౧ ॥ శ్లో ॥ అవిరుద్ధవిశేషణద్వయప్రభవత్వేపి విశిష్టయోర్ద్వయోః ఘటతే న యదైకతా తదా నితరాం తద్విపరీతరూపయోః ॥ ౬౨ ॥ టీకా ॥ ననుయది విరుద్ధానేకవిశేషణయోగినో
రపి తత్త్వమర్థయోః స్వరూపైక్యం తర్హి తద్విశిష్టయోరైక్యం తత్త్వమస్తు సర్వథైక్యస్యైవ విరుద్ధానేకవిశేషణయోగస్య స్వప్నేపి ఉభయవాదిత్వశంకాస్వరూపైక్యేపి న విశిష్టైక్యం సంభవతీ
తి కైముత్యన్యాయేన పరిహరతి అవిరుద్ధవిశేషణేతి యద్యేకస్మిన్పురుషే దండకుండలమితి నావిరుద్ధవిశేషణతయోరేకత్వైకత్వం స్యాద్యయం విరోధాభావాత్ తథాపి తత్త్వమవిరుద్ధవిశేష
ణద్వయప్రభవత్వేపి ద్వయోర్విశిష్టయోరేకగతాపురుషగతదండిత్వకుండలిత్వయోర్యదైకతా న ఘటతే విశిష్టయోరైక్యవిశేషణయోరపి తత్ప్రసంగాత్ యద్యైవం తదా తద్విపరీతరూప
యోర్విరుద్ధయోర్విశిష్టయోరైక్యం న ఘటతే నితరామితి కిము వక్తవ్యమిత్యర్థః విరుద్ధయోరపి విశేషణయోరైకత్రాపి సంబంధమాత్రం కాలాదిభేదాపేక్షయా వా ఽవస్థాదరస్య స్వభావభేదాపేక్ష
యా వా నావిరుధ్యత ఇతి భావః ॥ ౬౨ ॥ శ్లో ॥ అథ కేన విధాత్మనైకతా వచనేన ప్రతిపాద్యతే తయోః తదసుందరమస్త్వితి హాస్ఫుటమేవం త్రివిధాపి లక్షణా ॥ ౬౩ ॥ టీకా ॥ ననువిశేషణయోర్భే
దాత్తద్విశిష్టయోర్భేదేపి విశిష్టాభేదాదభేదోపి తయోః స్యాదిత్యేవం విధో విశిష్టాభేదో మహావాక్యేన ప్రతిపాద్యతామితి నేత్యాహ అథ కేనవిధేతి అత్ర పూర్వార్థముక్తశంకాద్యోతి ఉత్తరార్థముత్తర
మితి విభాగః అద్వైతంబ్రహ్మయోః కేనవిధాత్మనా విశేష్యైక్యకృతేనైకత్వేనాకారేణ తయోర్విశిష్టయోస్తత్త్వమర్థయోరేకతా వచనేన మహావాక్యేన ప్రతిపాద్యత ఇతి తదసుందరమితి యోజనా
కుతో ఽసుందరమిత్యత ఆహాస్త్వితి హాతివంకేనాప్యంశేన యద్యేకత్వం విదధేదవగతాయపదయోః సామానాధికరణ్యాద్విశిష్టస్యేతి తర్హి త్రివిధాపి లక్షణా స్ఫుటమేవాస్త్వితి లక్షణా
కైతత్ప్రసంగ ఇత్యర్థః అయం భావః యది విశిష్టైక్యం శాపరిత్యాగేనాపి లాక్షణికపదయోగస్తర్హి సర్వత్ర కథం చిన్నిష్పన్నార్థయోగేనాపి వాక్యార్థసిద్ధేః కల్ప్యమానం శక్యతావచ్ఛిన్నమాత్రోక్తే
దః స్యాత్ తథా చ సోమేన యజేతేత్యాదావపి సోమయాగపదయోః కరణకరణిసంబంధమాత్రోపాదానేనాపి సామానాధికరణ్యోపపత్తేర్మత్వర్థలక్షణా న బ్రహ్మత్వార్థలుప్యేత గంగాయాం

నియమాన్నావాత్ర తదనురోధిబావ్యవస్థితార్థమిదం వాక్యం స్యాదితి తత్రాహ ॥ శ్లోకం ॥ యాగ్నేయం షుమానయవం సావిత్రీపౌరంష్ఛేయివాన్వైత ధ్వావ్యతీవ్యాత్తత్ర విశేషణే తావతా పూర్వాపరత్వ
మితి శక్యమిదం న వక్తుం ముఖ్యత్వలాక్షణికతే ప్రతిశబ్దవ్యత్యాసాః ॥ టీకా ॥ అత్రైవ లౌకికమప్యుదాహరణమాహ సోయం పుమానితి తథా వ్యతీవ్యాతే సోయమిత్యాద్యుక్తప్రకారేణ వ్యతి
హారే ముఖ్యార్థతే శబ్దవ్యత్యాసముఖ్యత్వలాక్షణికతే ప్రతీయతే ఇదం పూర్వాపరత్వం విశేషణం తదితి వక్తుం న శక్యమత్రాపి వాక్యత్రయోక్త్యానముఖ్యోచ్చారణే పూర్వాపరత్వనియమాదర్శనాదిత్యర్థః
౬౩ ॥ శ్లోకం ॥ న వ్యవతిష్ఠతే విరోధస్యోక్తిః తస్యాపనీతిః తయోర్యుగలం నివిష్టం లక్షణామంతరేణ న హి భవతి కదాచిత్స్వత్వాయస్వత్వయోస్త్యాం న చ భవతి పరోక్షః ప్రత్యగర్థోపి తద్వత్ ॥ టీకా ॥
63 అధ్యాస్తే శబ్దే తత్త్వంపదార్థస్య తద్గతవిశేషణస్య గ్రహణం కల్పితత్వాదవివక్షితత్వాత్తత్పదార్థస్య చ విధేయత్వాత్తద్గతవిశేషణస్య దుష్కరత్వాదివద్వివక్షితత్వాత్త్వంపదేలక్షణా తత్పదే ముఖ్య
వృత్తిరితి నియమ ఉక్తస్తథాపి తత్పదార్థే పరోక్షస్య విధ్యమానత్వాత్తస్యాపరోక్షత్వ్యామద్వైతత్వవాక్యార్థానుపపత్తిలక్షణే దోషో న పరిహ్రియతః స్యాదితి తత్రాహ ॥ న చ భవతీతి ॥ పూర్వా
ర్థం స్పష్టార్థం విరోధాపనయనాభావం సమర్థయతే న హి భవతి కదాచిదిత్యుత్తరార్ధేన న హి భవతి యదిత్యత్ర వాలకః సత్వయస్యత్వమర్థస్య త్వయత్ర త్వైక్యం న సంభవతీతి త్వంపదే లక్ష
ణయా స్వరూపమాత్రముపాదియ్యతే తథా తత్పదేపరోక్షస్య తదర్థస్య పరోక్షప్రత్యగర్థత్వమపి న భవతీతి దోషసామ్యాత్తత్రాపి లక్షణయా స్వరూపోపాదానమావశ్యకమేవేత్యర్థ
యపదలక్షణాత్ర సంభవతీత్యర్థః ॥ అత్ర త్వమర్థగతసద్వితీయత్వాంశపరిత్యాగవ(…)దాపరోక్షస్యాపి పరిత్యాగే విరోధస్య పరిహారాదుక్తైశ్యవిశేషణాత్త్వేన తస్యాపి పరిత్యాజ్యత్వాదితి న
శంకాస్పదం ప్రత్యక్షాత్ర స్వత్వం పదేలక్షణయోపాదేయస్సైత న్యమాత్రస్యాపరోక్షస్స్వాభావత్వాద్భావత్వాగే న స్వాభావత్వాగాపత్తేః న హి గ్రహణం గతమేకత్వామవివక్షితమితి గ్రహణం త్వమత్వ
విశేషణత్వాదవివక్షితం భవతి తస్య తత్స్వాభావత్వాత్ నచ స్యయం వాక్యాపరోక్షత్వేతి తత్స్వాభిదసుఖవశ్చః సంభావ్యతే తస్మాత్తాపరోక్షస్య త్వయత్వావిరోధపరిహారాయ భాగలక్షణా వక్తవ్యాగ్రాహ్య

సహో౽కబ్ధురితియోబునా అప్రవిషధికపదేన కబ్ధుర్లక్ష్యతేత్యేకో విరోధ ఇతి ప్రసక్తానాం చ తత్ప్రమాణ్యేవమపి తయోర్విరోధ ఇత్యర్థః ॥౯౨॥ శ్లోకం ॥ ప్రకృత్యాదిగుణాన్వయినః యదివా గౌణ్యా
స్తృత్తిస్తయోర్భేదప్రసంగేపి వాచ్యపదయోః పరేతరధర్మత్వాపత్తిరతివ్యాప్తివిరోధః ఇత్యాయతః ముఖ్యార్థానుపపత్తిసాపేక్షతయా గౌణ్యస్తి వృత్తిర్యతో లక్షణేత్యేమానవకో విద్వాన్వసురసౌ సింహః పుమా
నిత్యపి ॥౯౩॥ టీకా ॥ తథా గుణప్రవృత్తావాశ్రయస్యాప్యవిరోధ మాహ ॥ ప్రకృత్యాదీతి ॥ ఆదిపదాత్ సూక్ష్మత్వసర్వజ్ఞత్వోన్మత్తత్వాది బుద్ధిప్రత్యగాత్మనోః ప్రకృత్యాదిగుణాన్వయిత్వమనః స్యాద్వా వితోబుద్ధి
స్తత్సంబంధాదుపచరిత ఇతి ద్రష్టవ్యం ॥ ఉక్తం చ ప్రకృత్యాదితి సూక్ష్మత్వాదౌ తత్వదృష్ట్యనుశీలనాత్ అతో వృత్తేర్విరోధాయోగ్యానాం వృత్త్యైవ వలక్ష్యత ఇతి ఉపలక్షణమేతత్ ప్రసన్నాభ్యామేవకా
రణత్వవృత్తియత్వగుణయోః యద్వా ఆదిపదేనాజ్ఞానప్రసంగకారణత్వాదిగ్రహ్యతే అత్ర పిబ్రహ్మణః సర్వాధిష్ఠానతయా సర్వసత్తాస్ఫూర్తిప్రదతయా చ తస్మాత్కారణత్వాది ముఖ్య
ఇతరత్రతత్సంపర్కాద్గౌణ ఇతి ద్రష్టవ్యం ॥ అధిష్ఠానయోర్బునా యదివా తయోః ప్రకృతయోర్భేదప్రసంగపదయోః కింలక్షణయోః పరేతరధర్మయోః పరాపరయోర్బ్రహ్మ ప్రత్యగాత్మనోర్ధర్మాజ్ఞా
సంయోజ్యంతే తథా తయోరితి విగ్రహః ప్రకృత్యాదిగుణాన్వయినః గౌణీ వృత్తిరస్తు అహం పదస్యాహంకారే ముఖ్యస్యాత్మన్యుపచారాద్వృత్తిర్బ్రహ్మపదస్య సాక్షాత్సాక్షిణి ముఖ్యస్య పరబ్రహ్మ
ణ్యుపచారాద్వృత్తిశ్చేత్యుక్తో విరోధ ఇతి ముఖ్యాసంభవతీతి ముఖ్యోపచారయోగ్ అయుక్తత్వాత్ తత్రాపి ముఖ్యావిరోధాయతద్వితి పరోక్షాపరోక్ష ధర్మత్వేన తదేకత్వే వాచ్యార్థపరత్వవిరోధ ఇ
త్యర్థః ॥ ననుముఖ్యార్థాసంభవే వృత్త్యంతరమపి వాచ్యేతి చెన్న తద్వామ్ముఖ్యార్థానుపపత్తిసాపేక్షతయేతి స్పష్టార్థం ॥ యథా ప్రత్యక్త్వాదావాత్మన్యేవ ముఖ్యత్వమపి బుద్ధావుపచారో తేతథావ
మానవపదస్యాహంకారాదౌ ముఖ్యస్యాత్మాదావుపచారో యథా వా సింహాగ్నిపదయోః సాక్షాత్సింహాగ్నౌ ముఖ్యయోః పుంసో రుపచారస్తద్వదితి తాత్పర్యార్థః ॥౯౩॥ శ్లోకం ॥ పరశబ్దవృత్తిర
పరత్రశబ్దవేదితి యద్యపీంద్రముఖ్యయోః సదృశం అనయోస్తథాపి ముఖ్యాగతం సుధీమస్తి లక్షణావాంతరకం ॥౯౪॥ టీకా ॥ నను లక్షణాగుణవృత్త్యోః కో భేదః స్వార్థాభావే ప్రవృత్తిరుభయోరపి విశేషా

ఘోషః పృథ్వ్యాపి గంగాసామీప్యమాత్రం సత్త్వమధ్యర్థ ఇత్యంగీకారే జహత్స్వార్థాపతీరలక్షణావిలోప ఏవాపి యాతవవాం సోయం దేవదత్త ఇత్యత్రాపి సోయం పదయోః స్వరూపమాత్రవాచి
త్వకల్పనయాపి సామానాధికరణ్యోపపత్తేః జహదజహల్లక్షణా వ్యర్థమయాదితి । ఉచ్యతే । ఏకం సంఖ్యాసాంఖ్యానవాచి యది భవతి పునరర్థే వాక్యశబ్దస్తథాపాంశ ఏవోద్దాహంకారవాచీ భవ
౬౪ తితు బహూతీలక్షణా తత్ర ప్రసక్తిర్నేరేషా రాతి అహంకారవాచి విషయ ధీ రూపకత్సు రగ్రేతవాసావిత్యత్రావాక్యవస్తున్యపి భవతు బహల్లక్షణా నైవ విరోధః । ఉచ్యతే । ఏవం బహదజహల్లక్షణాయాః
యపదనివిష్టయా తత్పదస్యాదివాక్యస్య వివక్షితాఖండార్థపర్యవసాయిత్వముపపా[illegible]దితం । ఇదానీం తదేవ వాక్యం బహల్లక్షణయాపి యథోక్తాఖండార్థనిష్ఠమిత్యుపపాదయి
తుం శంకయతి । ఇతి ప్రేత్యేవాలంబమాన ఆహ । నను సేతి । అహం బ్రహ్మేతి వాక్యే బ్రహ్మశబ్దో యది సాక్షాత్సాంఖ్యానవాచీ భవతి పునః శబ్దో వాక్యాలంకారార్థః । తత్ర తత్ర ప్రసక్తేషు బహల్లక్షణా భవ
64 తీతి సంబంధః । తథాహంశబ్దోపి యద్యహంకారవాచీ భవతీతి సంబంధః । అస్మిన్నపి పక్షేహంశబ్దేపి బహల్లక్షణేత్యర్థః । ఏతదుక్తం భవతి వస్తుతత్త్వస్య బ్రహ్మత్వస్వరూపస్య
వాచ్యవాచకసర్వవ్యవహారాతీతత్వాత్సాక్షాత్సాంఖ్యానాదేశ్చ వ్యవహార్యత్వాత్తత్ర వశబ్దప్రయోగోపపత్తేః । సాక్షాత్సాంఖ్యానాహంకారయోః శబ్దవాచ్యత్వం తదధిష్ఠానత్వేన సాక్షిత్వేన చాను
గతతయా తత్సంబంధినిర్విదాత్మని బ్రహ్మశబ్దపదే బహల్లక్షణయా వర్తేతే । అత్ర యది శబ్దప్రయోగాదర్శ్యపగమపాదవతాస్యపక్షస్య దుర్యాతితా వస్తుతస్తు వేదాంతేషు బ్రహ్మాదిశబ్దానాం
ప్రత్యగ్బ్రహ్మణ్యేవ ప్రయోగదర్శనాత్తస్య పదవాచ్యత్వే తస్మిన్నౌపనిషదత్వశ్రవణస్య ముఖ్యత్వాయోగాపత్తేస్తస్య వ్యవహార్యత్వేపి స్వరూపతో బ్రహ్మసాహంకారాదివద్వ్యవహార్యత్వా
పృథగ్వ్యుత్పత్తిగోచరత్వోపపత్తేస్తత్ర విశిష్టత్వాత్పదస్య పదస్య లక్షణయా స్వరూపపర్యవసాయిత్వోపపత్తేశ్చ పూర్వోక్త ఏవ యుక్తతర ఇతి భావః । వస్తువతీ వసకలవాఙ్మనసాతీత
వాచితేః । సకలవాఙ్మనసవ్యవహారభాగితి । అన్యవాచకస్యాస్య లక్షకత్వేనార్థపరత్వేదృష్టాంతానాహ స శేషేతి నాపదినత స్వాః ప్రాశిమోలక్ష్యంతే లావాపదేన తల్లిఙ్గాః ఇతి వా గ్రామే విషధరః

కేచిత్పునస్సుఖాత్మకమితి ప్రథయంతి కేచిత్ బ్రహ్మేతరాణి కిల నాస్య వపూంషి తేషాం బుద్ధౌ స్ఫురంత్యపరరూపనివృత్తిరేవావాత (ఉ२८యుఉ౮కయు) క్తైవాక్యార్థానుసంధానే ఽన్యదపి పక్షద్వయ
మాహాపుష్ప్యత్సుఖశాశ్వయవపురితి సత్యజ్ఞానానందానంతపదవత్పుష్టయా వాసేయపదార్థాత్మకం ప్రపన్నేతి కేచిత్తత్పదార్థస్వరూపం కథయంతి కేచిదపరే సత్యసుఖాత్మకమేవ బ్రహ్మ
నానంతపదవిశేషితమపి కింతు పదార్థత్రయాత్మకమేవేతి ప్రథయంతి ప్రసిద్ధం తు వర్ణంతేత్యర్థః కృత్స్నాదేవం తే పదార్థసంక్షోభావమిశ్రంతీతి తత్ర పాంథరాశేతి కేచిత్తత్స్వనయోః పక్ష
యోః స్వరూపారుబింఘావయతి యతః స్వయం నిత్యాదిపదాని బ్రహ్మణి ప్రవృత్తాపదయుష్మ్యంతి ఆకాశాదౌ నిత్యత్వాద్యభిధానాదివ రాశేనిత్యత్వాదీని విశేషణాన్యస్య బ్రహ్మణో వపూంషి తేనతే
షాం బుద్ధౌ స్ఫురంతీతి యోఖునా ఇతరాణ్యస్య న వపూంషి స్వరూపభూతాని న భవంతీతి తేషాం బుద్ధౌ స్ఫురతీతి వా యోఖునా (ఉ) తత్ర ఇత్యత ఆహ అపరరూపనివృత్తిరేవావాదితి అనిత్య
త్వాదినివృత్తిరూపత్వాన్నిత్యాదిపదార్థానాం న స్వాపరరూపబ్రహ్మస్వరూపత్వమిత్యర్థః (ఉ२८యు) శ్లోకయుగ్మే ఇతి శేషః పదమత్ర పాలక్ష్యమేతం శేషాశిలక్షణసమర్పణాత్ స్యాత్తయోర్థః లక్ష్య
పక్షేన సహాలక్షణావాచిసర్వసంగచ్ఛతే గురుణా పదం క్రియయావాచినేవ (ఉ२८యు) ఏవం ప్రకల్పితవాక్యస్యాఖిలపర్యంతత్వప్రతిపాదనేన బ్రహ్మణి ప్రమాణ్యముపపాద్యేదానీమవాంతరవాక్యగత
పదానాం గుణప్రధానభావేనాన్వితార్థాభిధాయితాం ప్రకటయతి బ్రహ్మేతి శేషిపదమితి అత్ర సత్యజ్ఞానాదివాక్యే బ్రహ్మేతి యత్పదం తచ్ఛేషిపదం విశేష్యవాచకమిత్యర్థః కుతో హాయ
స్మాదేతం లక్ష్యం శేషాశిపదానాం శేష్యబ్రహ్మణో లక్షణసమర్పణం కుర్యుః ఇతి లక్ష్యపక్షేన సహాలక్షణవాచిసర్వం సంగచ్ఛతే గురుణా పదం క్రియయ వాచినేవ (ఉ२८యు) కుర్వంతీతి యావత్
అనేకపదాత్మకే వాక్యే ఏకపదప్రాధాన్యేనాన్వయస్య దృష్టత్వాత్తత్ర తత్ర పదార్థానాం ప్రాధాన్యేనాన్వయాప్రతిపత్తేర్వాక్యప్రయోగాత్త్రైయ్యత్ర్యాపాతాదస్య వాక్యస్య బ్రహ్మలక్షణపరత్వాల్లక్షణానాం
చ లక్ష్యార్థత్వాత్తత్ర చ బహుపదప్రాధాన్యేనాన్వయానుపపత్తేరిత్యయుక్తాయుక్తవిభాగ ఇతి భావః యద్వా సత్యం బ్రహ్మ జ్ఞానం బ్రహ్మేతి ప్రకారేణాన్వయః స్యాత్తథా చ సత్యాదీనాం పరస్పరమేకత్వ

ఛ౧
65

దిత్యాశంక్య పరిహరతి। పరశబ్దవృత్తిరితి యద్యపి పరవాచకశబ్దస్య వృత్తిరపరత్ర ... అంతరేణ న భవతి తథాపి ఉభయోర్లక్షణాగుణవృత్త్యోః సదృశం సమమేవ ఉపచారవృత్తిరితి తయోరేకేన పదేనోక్తి
యోరప్యుపచారత్వాదుభయత్రాపీదం సామాన్యమస్తీత్యర్థః। తథాపి తు అనయోర్వ్యక్త్యోర్విభాగకరమవాంతరకం లక్షణం స్పష్టమసంకీర్ణమస్తి లక్షణాభేదాదనయోరవాంతరభేదోఽస్తీత్య
ర్థః॥౧౭౯॥ శ్లోకం॥ గుణాదితో గుణవృత్తిరిష్యతే వాచ్యపరా లాక్షణికీ తు సంగతేః। ఇతి భేదకమస్తి లక్షణాగుణవృత్త్యోరితి వేదవాదినః॥౧౮౦॥ టీక॥ స్పష్టం లక్షణాభేదమేవ దర్శయతి గుణాదితి
వాచ్యార్థగతగుణసదృశగుణతో గుణయోగాత్ పరవాచకస్య శబ్దస్య పరత్ర వృత్తిర్గుణవృత్తిరిష్యతే లాక్షణికీ వృత్తిస్తు యా వాచ్యపరా సా సంగతేర్ముఖ్యార్థసంబంధమాత్రాత్తద్గు
ణయోగాదిత్యర్థః। శబ్దస్య ముఖ్యార్థగుణయోగాదన్యత్ర వృత్తిర్గుణవృత్తిః ముఖ్యార్థసంబంధాదన్యత్ర వృత్తిర్లక్షణావృత్తిరిత్యనయోరవాంతరభేద ఉక్తో భవతి నాయం విభాగో ముఖ్య
మోక్తృకల్పితః కింతు ప్రాచీనైరేవాచార్యైర్నిర్ణీత ఇత్యాశయేనాహ ఇతి భేదకమితి తదుక్తం అభిధేయావినాభూతే ప్రతీతిర్లక్షణేష్యతే లక్ష్యమాణగుణైర్యోగాద్వృత్తేరిష్టా తు గౌణతేతి॥౧౮౧॥
శ్లోకం॥ నిత్యః శుద్ధో బుద్ధముక్తస్వభావః సత్యః సూక్ష్మః సన్ విభుశ్చాద్వితీయః। ఆనందాబ్ధిర్యః పరః సోఽహమస్మి ప్రత్యగ్ధాతుర్నాత్ర సంశీతిరస్తి॥౧౮౨॥ టీక॥ ఏవం తావత్ప్రత్యగ్బ్రహ్మణోరేక
త్వలక్షణోఽఖండైకరసాత్మా వాక్యార్థో భాగలక్షణాసమర్థనేనోపపాదితో భాగలక్షణాగుణవృత్తిభ్యాం చ ప్రభేద ఇదానీం తాదృగ్వాక్యార్థజ్ఞానఫలమనుభవం దర్శయన్నిమామాత్మానం పునస్స్ర
దఖండాద్వయం వస్త్వుత్పత్స్యమానమవాంతరవాక్యగతిమనుసృత్యానుభవమభినయతి నిత్యః శుద్ధ ఇతి లక్షణస్య తదర్థస్య బ్రహ్మణః ప్రతిపాదకావాంతరవాక్యవర్తినో ఉపసంహృత్యరూపా
వతో నిష్పన్నత్వాదిదశపదార్థబ్రహ్మతత్త్వపర్యవసితా అనుసంధేయం తేషాం ప్రత్యగ్ధాతురితి తత్పదలక్ష్యస్యానుసంధానం తథా చానిత్యత్వాదిస్వభావో యః పరః సోఽహం ప్రత్యగ్ధాతురాత్మా
స్మీయః ప్రత్యగ్ధాతురాత్మా సోఽహం నిత్యత్వాదిలక్షణః పరోఽస్మీతి వాక్యానుసంధానం భవతి నాత్ర సన్నిధ్యే సంశీతిః సంశయోఽస్తీత్యర్థః॥౧౮౨॥ శ్లోకం॥ సచ్చిత్సుఖాద్వయవపుః కథయంతి

దర్శితః సచ్చిదయోర్బుద్ధిః సత్యాదిపదానాం స్వరూపమాత్రపరత్వం పదార్థవిషయత్వాత్తత్త్వమాదేర్నామైక్యపరత్వం వాక్యార్థవిషయత్వాదితి వైషమ్యే సత్యపి అత్రైతయో
ర్వాక్యయోరఖండవస్తుప్రతిపాదనేన విశిష్టత్వేన ప్రకారత్వే దోషోస్తీత్యర్థః ॥ విశేషాభావమేవ ప్రదర్శయతి సత్యాదిశబ్దవిషయాణి సత్యాదీనాం శబ్దానామపి శబలావిషయా
వాచ్యోక్తపదార్థత్వాగ్రేష్వవాచ్యార్థత్వాగ్రేషు లక్షితవృత్తిరపేక్షా సత్యాదిపదేషు తుల్యా తత్త్వం పదాభ్యామవిశిష్టేత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ శ్లోకం ॥ ఆకాశాదౌ సత్యతా తావదేకా ప్రత్యగాత్మైస
త్యతా కాచిదన్యా తత్సంపర్కాత్సత్యతా తత్ర భాన్యా వృత్త్యాసోయం సత్యశబ్దస్తు తత్ర ॥ ౨౩ ॥ టీకా ॥ ఉక్తేతి పాసత్యాదిపదానాం శబలావాచ్యార్థ ఇత్యుక్తౌ యోః క్రమేణ వాచ్యత్వం ప్రదర్శయ
తి ఆకాశాదావిత్యాదినా ఆకాశాదౌ దేశకాలావాధిత్వాదర్థః ఋతౌ మవిద్యాకార్యత్వేన బ్రహ్మజ్ఞానబాధ్యత్వేపి వ్యవహారే బాధాదర్శనాద బాధ్యత్వలక్షణాపేక్షితసత్యతా కాచిద్వర్తతే
తథా ప్రత్యగాత్మని ఆత్మస్వరూపే కాచిదన్యా ఆకాశాదిసత్యతావైలక్షణ్యాత్త్వం త్రైకాల్యాబాధలక్షణా సత్యతాస్తీతి యోజనా తత్సంపర్కాత్తయోర్వ్యవహారికాకాశాదిప్రత్యగాత్మ
నోరధిష్ఠానాధిష్ఠానరూపయోః సంపర్కాత్పరస్పరాధ్యాసలక్షణాత్సంబంధాత్ తత్ర స్వరూపే పృథక్త్వే వివిక్తస్వరూపే వాన్యా సత్యతా వ్యావహారికతాత్త్వికత్వయుమిథునీకరణరూపాస్తి తత్ర
మిథునీకృతే శబలరూపే సత్యేయం ప్రసిద్ధః సత్యశబ్దో వృత్త్యావర్తత ఇత్యర్థః ॥ ఉపపాదితేయం ప్రకారో న్యాకారాద్యుపయోగ్యవ్యాఖ్యానే తత్త్వపత్రానుసంధేయమితి వివేకుత్త
రత్ర వాచ్యార్థకథనదురేష్వ శబ్దయోర్జ్ఞానాపన్యమాహ ॥ ౨౪ ॥ శ్లోకం ॥ బుద్ధౌ వృత్తౌ జ్ఞానతా తావదేకా ప్రత్యగాత్మజ్ఞానతా కాచిదన్యా తత్సంపర్కాజ్జ్ఞానతా తత్ర భాన్యా వృత్త్యా
సోయం జ్ఞానశబ్దస్తు తత్ర ॥ ౨౪ ॥ టీకా ॥ జ్ఞానపదార్థం దర్శయతి బుద్ధౌ వృత్తావితి జ్ఞానతా జ్ఞానరూపతా బుద్ధివృత్తేః స్వతో జడత్వేపి వ్యవహారావిసంవాదాదర్థ
ప్రకాశత్వం తత్స్వతత్త్వత్రైకాలికసిద్ధా జ్ఞానతా ప్రత్యగాత్మని జ్ఞానతా కా సాక్షిస్వరూపే నిత్యసిద్ధజ్ఞానేతి సమానమన్యత్ ॥ ౨౫ ॥ శ్లోకం ॥ బుద్ధౌ వృత్తౌ తావదానందతైకా ప్రత్యగాత్మకాచి

సిద్ధేరేకబ్రహ్మస్వరూపలక్షణతాతేషాన్నస్యాదనేకస్వైతస్వరూపత్వయోగాదిత్యాశంక్యాహ మమేత్యర్థావనైకతయామిథ్యాత్వంప దృష్టాంతమాహ లక్ష్యార్పణేనేతి। లక్షణవాచి
సర్వఃపదముఖేన లక్ష్యార్పణేన లక్ష్యస్వరూపసమర్పణద్వారా సహసంగచ్ఛతే ఏకతాంగచ్ఛంతీత్యర్థః॥ యథారుణయా పింగాక్ష్యైకహాయన్యా సోమం క్రీణాతీత్యత్ర క్రయవాచినాక్రీ
ణాతీతిక్రియాపదేనారుణాదిపదమేకక్రయావచ్ఛేదకతయైకవాక్యతాం గచ్ఛతి తద్వదిత్యర్థః॥ ఉక్తముపశ్లోకం ఉపస్థాప్య పరస్పరయుఖూ ప్రతిపత్తిరేషామేవంవిధత్వముపపాదయతి సం
౬౬ సమర్థాః లక్ష్యస్యైకస్య మహావాక్యే క్రియావస్తువశ్యాః సర్వస్య కారకపదస్య పరస్పరే ॥౨౦॥ టీ॥ సంగృహ్ణాతి సమాఖ్యాముత్తరార్ధేన ఉత్తరార్ధద్విన స్వస్థలయతీ స్పష్టాదితి ఏషాంసత్యాది
పదానాం ప్రథమం బ్రహ్మణి తేన ప్రత్యేకమన్వితానాం పృష్ఠతః పశ్చాత్ యాథ రస్పరయుఖూ ప్రతిపత్తిరపి ఏకలక్ష్యపర్యవసితత్వేన సామానాధికరణ్యేన ప్రతీతిః సాలక్ష్య
66 స్యమహావాక్యైర్బ్రహ్మణ ఏవ విధత్వం సత్యజ్ఞానానందాద్యాత్మకత్వముపపాదయితుం సమర్థా। అతఏకస్యైవ బ్రహ్మవస్తునో లక్షకతయా సత్యాదీనాం విశేషణత్వాద్విశేషణానాం
చలక్షకానాం లక్ష్యస్వరూపైకపర్యవసానానియమాదుక్తమేవం షామేకత్వమిత్యర్థః॥ అత్రోక్తం దృష్టాంతం స్ఫుటయతి క్రియావస్తువదితి సర్వస్య కారకపదస్యారుణయా
పింగాక్ష్యైకహాయన్యేత్యాదికస్య ప్రథమం ప్రత్యేకం క్రయాత్మకక్రియావస్తున్యన్వితస్య పశ్చాత్ క్రయార్థతయా స్వయాతః పరస్పరేణాపి సంబంధాదేకక్రయవస్తునివర్తకత్వవదిత్యర్థః॥
॥౨౦॥ శ్లోకం। తత్త్వంపదార్థవిషయోర్నయయోరన్యయోః సత్యాదివస్తుషు న తత్ర విశేషకల్పః। సత్యాదిశబ్దవిషయా శబలాస్తదర్థా అగ్రేషు లాక్షణికవృత్తిరపీహతుల్యా॥౨౨॥
టీకా॥ ఏవం సత్యాదిపదానామన్వయప్రకారముపపాద్యేదానీమర్థద్వారాదఖండైకరసబ్రహ్మస్వరూపపర్యవసాయిత్వం కథమిత్యపేక్షాయాం తత్త్వమాదివాక్యార్థ
నిర్ణయన్యాయమత్రాతిదిశతి తత్త్వంపదార్థవిషయోర్నయయోరితి సత్యాదివస్తుషు తత్త్వంపదార్థయోర్యోన్యాయో భాగత్యాగేన భాగలక్షణయాఖండవస్తుపర్యవసాయిత్వే

శయనిరపేక్షసూక్ష్మతాయాశ్చ సంప్రకార్దేశమాత్రే తస్మింశ్చ బలే సూక్ష్మశబ్దవృత్త్యప్తం నః తథా విభుత్వమప్యాకాశాదౌ సర్వగతత్వలక్షణమాపేక్షికం సాతిశయం ప్రసిద్ధం ప్రత్యగా
ప్తని తు నిరతిశయం తద్యస్మాత్పరం నాపరమస్తి కించిదితి శ్రుతేః అన్యత్సమానం అద్వితీయత్వమపి అనంతత్వపర్యాయాస్పదం తచ్చేహ వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యమాత్రవి
షయం విభుత్వనిత్యత్వాభ్యాం దేశకాలపరిచ్ఛేదాభావలక్షణస్యానంతత్వాస్య సిద్ధత్వాత్ యత్ తద్వస్తుపరిచ్ఛేదత్వైధుర్యవాతిసూమాన్యేవ సర్వవిశేషాభిన్నే ప్రసిద్ధం। తన్నాప్యముఖ్య
విశేషాత్మనా తత్ఫలం చిత్ఛేదస్యాపి తత్ర సత్త్వాత్ ఆత్మనిత్వేతరసంబంధితస్యాభావేచ్ఛేదశేషస్యాప్యనవకాశాత్తదనంతత్వం మయభ్యంయ తయోర్యోః సంప్రకారాభావేప్యసతి తత్రత్యత్వం
సోఽద్వితీయశబ్దానంతపదయోరర్థ ఇతి అస్త్రిదం ప్రకరణార్థాత్పర్యం లోకవ్యవహారే సత్యమిదం సత్యమిదం నిత్యం శుద్ధమిదమితమిత్యాదిశబ్దప్రత్యయగోచరాణాం
పదార్థానామనేకత్వాదనేకరూపత్వాచ్చైకరూపశబ్దప్రత్యయవిషయత్వయోగాత్తేషు సర్వేష్వనుగతం సత్యాదిపదగోచరః పిండేషు సామాన్యవత్సంభావనీయం తదేవాకాశా
దిషు ప్రతీయమానవిశేషాకారపరిత్యాగేన సత్యాదిపదైర్గృహ్యత ఇతి ప్రకృతిశ్లోకం యోఽయం యః శబ్దాయత్తతే ధర్మనిరూఢస్తత్త్రైవాధ్యర్థలక్షణావృత్తిరస్య పత్రవాచ్యస్యాపండిత్తరే
వమితి తస్మాత్తత్పూర్ణం బ్రహ్మవేదాంతవేద్యమయంభ్రయతాయసాం సత్యాదిశబ్దానాం వాచ్యార్థానుకూలలక్ష్యార్థానాం మోయం శబ్ద ఇతి మోయత్త్రలవివేకయా సర్వవివత్త్యాః శ
ష్టైబుద్ధిమయుక్తస్య స్వభావ ఇతి పదయోస్త్రత్రా నిత్యాదిశబ్దాః సంస్కృతోక్తాః యః శబ్దో ప్రవర్తతే యస్మిన్నిమిత్తే వాఽర్థవిషయే నిరూఢో ప్రవృత్తత్వం సోఽస్య శబ్దస్య తత్త్రైవ తస్మిన్నవాధ్యర్థలక్షణ్యా
త్తిః పండితైరత్రవాచ్యస్యాదితిసంబంధః యతదుక్తం భవతి శబలే పూర్వోక్తలక్షణే తద్గతసత్యత్వనిత్యత్వాదిధర్మపురస్కృత్యయద్యపి తత్ర ప్రవృత్తం నాంశ శబ్దాస్తానివాభిదధతి
తథాపి న తత్త్రైవ పర్యవస్యంతి కింతు యన్నిమిత్తమాశ్రిత్య శబలే ప్రవర్తంతే తత్త్రైవ తత్పర్యవసానం యదుక్తం యథా గోశబ్దో గత్వసామాన్యం నిమిత్తముపాదాయ గోవ్యక్తౌ తాం

దానందతాన్యతత్సంప్రకారత్వే తత్ర హానందతాన్యవృత్త్వం నాయం తత్ర హానందశబ్దః ॥౬౦॥ ఉక్తః తథానందశబ్దార్థమాహ। బుద్ధిర్యత్రైతావదితి। ఆనందస్వరూపత్వమానందతే
తిప్యావదవత్ ఆనందో నామ విక్షిప్తో ఽత్ర చిత్తం పశాంత్యస్సృష్టతా విషయవిశేషానుభవాఖ్యాయమానే బుద్ధివృత్తివిశేషే లౌకికానాం సుఖత్వప్రసిద్ధిరితి సమానమన్యత్ ॥౬౦॥
శ్లోకం ॥ ఆకాశాదే నిత్యతా తావదేకా ప్రత్యగాత్మన్యత్ర నిత్యతా కాచిదన్యా తత్సంప్రకారన్నిత్యతా తత్ర నాన్యవృత్త్వం నాయం నిత్యశబ్దస్తు తత్ర ॥౬౧॥ ఉక్తః ఆకాశాదేర్నిత్యతేతి అవా-
౬౨ చీనవినశ్వరసావయవతదాశ్రితానిత్యవస్త్వపేక్షయా చిరకాలావస్థాయిత్వాన్నిరవయవద్రవ్యత్వప్రసిద్ధేశ్చాకాశాదేర్నిత్యతావ్యవహారికీత్యర్థః ॥౬౧॥ శ్లోకం ॥ ఆకాశాదేశ్శుద్ధతా తా-
వదేకా ప్రత్యగాత్మన్యత్ర శుద్ధతా కాచిదన్యా తత్సంప్రకారశ్శుద్ధతా తత్ర వా నాన్యవృత్త్వం నాయం శుద్ధశబ్దస్తు తత్ర ॥౬౨॥ ఉక్తః ఆకాశాదేశ్శుద్ధతేతి। నిర్లేపత్వం శుద్ధత్వం ॥౬౨॥ శ్లోకం ॥ గోవ-
త్సాదేర్ముక్తతా తావదేకా ప్రత్యగాత్మన్యత్ర ముక్తతా కాచిదన్యా తత్సంప్రకారన్ముక్తతా తత్ర నాన్యవృత్త్వం నాయం ముక్తశబ్దస్తు తత్ర ॥౬౩॥ ఉక్తః ముక్తపదం వ్యాచష్టే గోవత్సాదావితి
వత్సాదేర్హి నిగడమోక్షవిశ్లేషరూపా ముక్తతా పారతంత్ర్యవిరుద్ధా ప్రసిద్ధా ప్రత్యగాత్మని సా స్వాభావికీ తస్యాసంగత్వశ్రవణాదిత్యర్థః ॥౬౩॥ శ్లోకం ॥ ఆకాశాదావస్తితా తావదేకా
67 ప్రత్యక్తత్త్వేఽస్తితా కాచిదన్యా తత్సంప్రకారాదస్తితా తత్ర నాన్యవృత్త్వం నాయం తత్ర వాస్తీతి శబ్దః ॥౬౪॥ ఉక్తః తచ్ఛబ్దప్రవృత్తివిషయమాహ। ఆకాశాదావస్తితేతి। అస్తితా సద్బు-
ద్ధివేద్యతా ఘటాద్యవస్థాయాగోచరతేతి యావత్ ప్రత్యగాత్మని సా సర్వాస్పదతయా నిత్యసిద్ధా। సూక్ష్మత్వవ్యాపకత్వద్వితీయత్వవనామప్యుపలక్షణమేతత్ తథా హి అవయవమూ-
ర్తనాద్వైధ్యయన్మిందుయోగోచరత్వం నాత్ర సూక్ష్మతా వివక్షితా సా హ్యాస్తి ప్యాపాదా లోకసిద్ధా ప్రత్యగాత్మని సా సర్వత్ర తత్త్వత ఆణోరణీయానితి శ్రుతిప్రకాశితా నిత్యసిద్ధా
తత్సంప్రకారదవాధిప్యాపాంతం తారశ్య్యనవర్ధన్ మనామపూర్వి తావయత్వత్రయమామోతి రిక్తేంద్రియాగోచరత్వరూపవ్యవహారికసూక్ష్మతా ఇదాంః ప్రత్యగాత్మగతనిరతి-

ఇతి చేన్న । యతః సత్యే సత్యపదలక్ష్యే జ్ఞానతాప్యస్తి న చాసత్యపదలక్ష్యవ్యావృత్తా జ్ఞానతా భవతి తథా సతి సత్యపదాప్రయోగప్రసంగాత్ యథా సత్యే జ్ఞానతాప్యస్తి తద్వత్
జ్ఞానతాయాం జ్ఞానపదలక్ష్యస్వరూపే సత్యత్వం నాస్త్యేవ స్పష్టపదవ్యయప్రయోజనం జ్ఞానస్య సత్యత్వప్రాప్తావపి తస్య తు ఘటత్వాపత్తేః జ్ఞానపదానర్థక్యప్రసంగ ఇత్యర్థః ॥ ఆ
త ఏవం పరస్పరాంతర్భావేన సర్వత్ర ఖండైకరసవస్తుపరయోః అపహానం పదానాం సిద్ధత్వాత్త్వేతి సిద్ధం । అద్వైతవాదిమతే తు యదన్యవ్యావర్తనావ్యాపృతపదసమభివ్యాహృతపదలక్షితార్థనియామకత్వేనాన్వ
ష్టిన్నం తత్రావస్థాయామపి న సత్యత్వమేవ జ్ఞానత్వం నాపి జ్ఞానత్వమేవ సత్యత్వమితి తయోర్భేదే సతి కథమేకరసార్థసిద్ధిరితి తత్రాహ సత్యత్వస్యేవేనాతిరేకావకాశ ఇతి
యద్యప్యన్యతత్త్వవిరోధిరూపసత్యత్వస్య జడవిరోధిత్వరూపజ్ఞానత్వస్య చ పరస్పరమైకరస్యం నాస్తి ఏవం సత్యపి సత్యాదిలక్ష్యస్వరూపే మనాగపి నాతిరేకావకాశో
న భేదశంకావకాశః తథా సతి పదానామేకైకస్యార్థే తయోః సామానాధికరణ్యసంభవప్రసంగాత్ తథా న జడానృతవిరోధిత్వరూపయోః జ్ఞానత్వసత్యత్వయోః స్వార్థయో
రేవాతిరేకః స్వరూపాధిపరికల్పితతాపత్త్యే తత్త్వాదిసామాన్యపదపరమార్థయోరన్యనిరుపాధికస్య సవ్రతల్పనాస్పదస్య లక్ష్యస్వరూపస్య స్వతః సత్యజ్ఞానరూపత్వాదతి
రేకలేశోప్యస్తీత్యర్థః ॥ ను త ఏతదిత్యపేక్షాయాం ఆహ ఘటాద్యుపాధౌ తత్త్వే జ్ఞానసత్త్వోపపత్తేరితి సత్యజ్ఞానపదాభ్యాం లక్ష్యమాణవస్తుభూతానాం తత్త్వాంతస్సిన్ జ్ఞానసత్త్వ
ద్వితీయోపపత్తేరిత్యక్షరార్థః ॥ జ్ఞానస్య సత్యస్వరూపాదతిరేకే తస్యానృతత్వాపత్తేః జ్ఞానత్వం వ్యావర్త్యేత తథా సత్యస్యాపి జ్ఞానస్వరూపాతిరేకే జడత్వేన శక్తిరజతాది
వత్సత్యత్వం వ్యావర్త్యేత ఘటాదిరూపేస్తత్త్వే స్వయంప్రకాశత్వాదిత లక్ష్యేవస్తుని జ్ఞానం సత్యరూపం తయోరైకరస్యం నానుపపన్నమితి భావః ॥ ౧౪ ॥ ఆనందత్వే జ్ఞానతా
జ్ఞానతాయామానందత్వం చ తయోర్నిరతిశయత్వేన సత్యత్వం నాతిరేకావకాశః ఘటాదౌ తత్త్వే జ్ఞానసాక్ష్యుపపత్తేః ॥ ౧౫ ॥ ఉక్తం ॥ యథా సత్యజ్ఞానపదలక్ష్యయోః పరస్పరతావన్మాత్ర

వృత్తిరపి వ్యవహారదశాయాం కిం తదన్యత్ర పర్యవస్యతి కిం తు ప్రవృత్తినిమిత్తభూతే గోత్వాదావేవేతి వాస్తి తిః తథా సత్యాదిశబ్దా అపి శబలే వృత్తాస్సన్తః ఆకాశాదిప్రపంచవిషయతయా
వ్యవహ్రియమాణా అపి న తస్మిన్ పర్యవస్యంతి ఆకాశాదీనాం తేషాం పరమార్థతః సత్యత్వనిత్యత్వాద్యసంభవాత్ కిం తు యేన పరమార్థేన సత్యాద్యాత్మకేనావ్యభిచారిణానువి
ష్టాః సంతః సత్యాదిపదగోచరా భూయంతే తదేకైకం సత్యాదిరూపమితి తత్రైవ తే పర్యవస్యంతి। తస్మాత్ప్రపంచశాబల్యం తస్యాసామాన్యస్య వృత్తిశాబల్యవదుత్పత్తిద్వారమా
౬౫ త్రమేవేతి ఏవం స్వార్థపర్యవసానమేవ విహాలక్షణావృత్తిర్విశిష్టార్థప్రతీతేః శబ్దసామర్థ్యనిబంధనత్వాత్పురుషవివక్షానుసారిత్వాభావాదిత్యస్త్రు ప్రత్యగ్వేదాంతా
నాం బ్రహ్మణి ప్రామాణ్యమేవం సత్యుపపన్నమేవేతి ఫలితమాహ ఏవమేతదితి ఏవం సతి అత్ర ప్రకారేణాపరాగతార్థప్రపంచవ్యావృత్తాసాధారణస్వరూపత్వే సతీతి యావత్
ఏతత్ బ్రహ్మ ప్రత్యక్తయా పూర్ణానందవ్యావృత్తాననుగతరూపం తత్త్వం పదార్థైకతాన్వయయోగ్యం వేదాంతవేద్యం వేదాంతైః ప్రతిపాదితం భవతీత్యర్థః ॥౯॥ యన్నశ్లోకం ॥ సత్యే
ష్వస్తి జ్ఞానతాఖ్యానతాయాం సత్యత్వం చ స్పష్టమస్త్యేవ తద్వత్ సత్యత్వేవం నాతిరేకావకాశః పూర్ణత్వే జ్ఞానసత్యోపపత్తేః ॥ కేచిత్ ఉక్తయే ననుప్రతిపదం లక్షణార్థానాం సత్యజ్ఞానా
దీనాం మిథో భేదోఽస్త్యతనః ఆద్యే బ్రహ్మణేకాకారం స్యాదితి న నిరవగ్రహమహత్త్వాత్ తస్య స్వాదిత్వేతరసవాత్వాథసిద్ధేః ద్వితీయే త్వేకేనైవ పదేన తత్సిద్ధేః పదాంతరవైయర్థ్య
మితి చేత్ అత్రాహ సత్యేష్వపి అయమర్థః సత్యాదీనాం సత్యత్వాత్మనా భేదపక్షే న పదాంతరవైయర్థ్యశంకా యుక్తా యతః సత్యాదినా సత్యవాచ్యప్రపంచవ్యావృత్తతయా
లక్షితేపి బ్రహ్మణి తస్య జడవ్యావృత్తజ్ఞానస్వరూపతా తేన న సిధ్యతి తథా జ్ఞానపదేనస్య విరోధిజడప్రపంచవ్యావృత్తాకారతా సమర్పణేపి బ్రహ్మణోఽత్యంతాబాధ్యతాలక్షణం
సత్యత్వం తేన న సమర్పితం ఏవం తర్హి పదభేదవత్ అర్థపర్యవసాయిత్వేఽపి నాపేక్షితః తథాపి భేదః సత్యాద్యర్థానామితి ప్రాప్తం తథా సతి ప్రథమపక్షోక్తదోషస్తదవస్థః

ప్రవృత్తినిమిత్తభేదేనాపౌనరుక్త్యాభ్యుపగమాత్సుస్థం వస్తువ్యవహారసత్వం తస్మిన్నేవ వాక్యప్రామాణ్యం చేత్యేతదస్మత్సమ్మతమవాలనీయమితి భావః ॥ ౮౯ ॥ శ్లోకం ॥ బోధాత్మత్వేన నిర్దిష్టమి
త్యత్ర ప్రతీచి బోధాత్మత్వే తన్నిమిత్తే తు బుద్ధికే బోధాత్మత్వే బుద్ధిధర్మే చ బుద్ధిరుక్తే సాంఖ్యాద్వైతసిద్ధాంతవిద్భిః ॥ ౯౦ ॥ టీకా ॥ యదేతద్బుద్ధ్యాదావనాత్మని ప్రతీయమానం నప్రవృత్తి
దికమస్తి తదుభయం శబలమాత్మాదిశబ్దవాచ్యమితి బుద్ధిర్వర్తతే బుద్ధిసత్తా తావదద్వైతవాదస్యాయముపపాదితేర్థే నైష్కర్మ్యసిద్ధావుక్తం సురేశ్వరాచార్యసంమతిమర్థమా
దర్శయతి బోధాత్మేతి ప్రతీచో బోధాత్మత్వే బుద్ధ్యాసత్వాత్ప్రవృత్తినిమిత్తే నిమిత్తనిరపేక్షే స్వభావసిద్ధత్వ ఇత్యర్థః బుద్ధిస్తు బోధాత్మత్వే తన్నిమిత్తే ప్రత్యగాత్మగతబోధాత్మత్వ
నిమిత్తే స్వాభావికే బోధాత్మకర్తరి బుద్ధిరర్థస్తత్వాత్స్వాంసిద్ధిరితి వేదసిద్ధాంతవిద్భిరుక్తే ఇతి యోజ్యం తథా చోక్తం నైష్కర్మ్యసిద్ధౌ కూటస్థబోధః ప్రత్యక్త్వమనిమిత్తం సదా
త్మనః బోధ్యతాపాంతయోర్హేతుస్తాభ్యాం తేనోపలక్ష్యత ఇతి అస్యార్థః చిదాత్మనో నిర్వికారనిత్యబోధః సర్వాంతరత్వం చ ప్రమేయం తత్ర త్వస్తాదృగ్బుద్ధియోర్ధ్యాత్మ
త్వయోర్హేతుః స్వచిదాభాససవ్యాప్త్యా తత్ర తద్వ్యవహారప్రవృత్తినిమిత్తం యతశ్చైవం తేన హేతునా తాభ్యాం వ్యవహారగతాభ్యాం బుద్ధిగతాభ్యాం బోధాత్మత్వవ్యాప్యాంతఃకారణరూప
కూటస్థబోధః ప్రత్యగాత్మోపలక్ష్యత ఇతి ఏతేన బోధాత్మత్వబుద్ధిధర్మే తస్యాంతయోరనన్యసంబంధనిబంధనత్వాన్న ప్రత్యగాత్మనస్తత్సంబంధయోః స్వాభావికత్వాదిత్య
భిప్రేత్య ఉభయత్రోక్తయోః ప్రత్యక్త్వబోధయోర్వర్తవస్త్వమపి సంమతయతి బోధాత్మత్వే బుద్ధిధర్మే చ బుద్ధిరితి బుద్ధిబోధాత్మత్వే బుద్ధిధర్మే బుద్ధిధర్మత్వేన స్వభావ
భూతే ఉక్తే వేదసిద్ధాంతవిచారాచార్యైరిత్యర్థః అత్రాపద్రష్టృ తద్వ్యపనాధమధర్మత్వ దేవాన్యః సోపి నైవాత్మనో యతః ప్రత్యగాత్మేతి రతో ఽచింతనత్వ ద్వైంతో రసంజ్ఞ
వాదితి అత్రాచార్యాణాం వేదసిద్ధాంతవిత్పదేన గ్రహణాద్వైదసంమతమస్మదుక్తమితి సూచయతి తథా చ శ్రుతిరేష త ఆత్మా సర్వాంతరః సాక్షీ చేతా కేవలో నిర్గుణ

త్వాంశబ్దశ్చేదద్వైయర్థ్యాత్స్వావః పూర్ణశబ్దైకరసత్వం వత్ తథా జ్ఞానానందశబ్దలక్ష్యయోరధి తత్సవర్ణయోః ఖ్యమిత్యాహ ఆనందత్వజ్ఞానత్వేతి పదయోః ఖనాపూర్వవత్ జ్ఞానపదల
క్ష్యస్య సుఖస్య త్మత్వేత స్యాపురుషార్థతాపపత్త్వేదత్వానుపపత్తిః స్యాత్ తథా ఆనందపదలక్ష్యస్యాపి జ్ఞానస్వరూపాతిరేకే ఽప్రకాశమానతయా ఽసత్తుల్యత్వం ఖడతయాఽపు
౬౯ మర్థత్వం వా ప్రసజ్యేతేతి తాత్పర్యార్థః ఇవ ఽశ్లోకం ఆనందత్వాసత్యతాసత్యతాయామానందత్వం నివివాదం ప్రసిద్ధం సత్యత్వం నాతిరేక్తా క్రాశః పూర్ణతత్త్వసత్యసఙ్గ
పపత్తేః ఇవ కల్పకః ఆనందత్వసత్యత్వయోరప్యేవమేవ సవర్ణయోః ఖ్యమిత్యాహ ఆనందత్వసత్యతేతి అత్ర హ్యానందస్య సత్యత్వే పురుషార్థత్వేనానుపాదేయతా సత్యస్య
ప్యనానందత్వే కాష్ఠలోష్టాదివదత్యంతపరత్వాదనుపాదేయత్వేవస్యాదితి భావః ఇవ కల శ్లోకం విశేషణ్యవస్థాన్యాయసామ్యాద్విశేషణమన్యోన్యవ్యభిచారస్తిత్వాపూర్ణతావ అన్యోన్యస్య
ఖావితాశబ్దశక్తేరేవం సుస్థంసవర్ణముక్త్వోపపత్తిః ఇవ కల్పకః జ్ఞానానందసత్త్వేషు అత్ర న్యాయం శిష్యేషు సప్రసునిత్యశుద్ధత్వాదిపదార్థేష్వతిదిశతి శేషేష్వప్యేవమితి కిం తదశే
69 షమిత్యత్రాంతదావాన్యోన్యవ్యస్మిన్నస్తితాపూర్ణతావేతి అన్యోన్యశబ్దస్యాన్యోన్యవ్యస్యాం తథావినాస్తితావక్తస్యాతిరేకనిరాకరణేన పూర్ణతావశేషపురస్తాతిరిక్తే విశేషణయోగే
న్యాయసామ్యాదన్యోన్యవ్యస్మిన్నస్తిత్వాద్యుక్తమవశేషం తత్త్వమూహ్యమితి యో ఖనాతథాతత్రదనృతాదివిరోధ్యర్థవ్యవచ్ఛేదముఖేనైవాత్ర నతేనసత్యాదిశబ్దేనవస్తుసమర్పణా
ద్భేదాంతరావైయర్థ్యం ఽసవర్ణప్రత్యష్టవ్యమిత్యాహ అన్యోన్యవ్యస్యాభూమితాశబ్దశక్తేరితి పదానామన్యోన్యశబ్దస్య శబ్దశక్తేః ఇతి పరసామర్థ్యస్యభూమితాపునరుక్తతాకార్యాంతర
ఖావేనాప్రయోజకతానాప్రయోజకతావానాస్తీత్యర్థః ఇవ మమ ఉపపాదితమేకరసవాక్యార్థఫలితము పసంహరతి ఏవం సుస్థం సవర్ణముక్త్వోపపత్తేరితి ఉక్తోపపత్తిః ప్రతి
పాదితన్యాయబలాదేవం సతి దశానామపి పదానాం ప్రవృత్తిద్వారభూతే పృథక్ ఖేదాఖావాద్యవచ్ఛేదాకారవిరోధ్యర్థభేదేన స్వార్థసమర్పణద్వారేణ భేదాదనేకపదావైయర్థ్యాత్

గ్రంథయోర్బునా ఇతి బ్రువత ఇతి నిరాకరణగ్రంథద్వాగం స్పష్టార్థః । ఉక్తం । ఉశ్లోకం । విశ్వైశ్వర్యవర్ణనమపి స్ఫుటమేవ కర్తృత్వా నేతీత్యాదిభవాంశః । శ్రుతిభిః ప్రపఞ్చితస్సత్యాదివస్తునిప్రు
వర్ణితధర్మస్తిపూర్వముక్త్యా నిషిద్ధమితి తేషాం విశేషయుక్తిః । ఉక్తంయ ఏకం కుత్ర ధర్మం వదాం సర్వమన్యత్యాగాన్నస్మచస్య సద్యః పిధానం కర్తుం శక్యతే సత్యాదిపదవత్త్వాదైశ్వర్యపదస్యా
పి బ్రహ్మవాచకత్వ ఇష్టశ్రవణవిశేషాదితి చేత్ సత్యమస్తి శ్రవణం కింత్వపవాదశ్శ్రుతివచనాన్నిరర్థవాదతయావతిష్ఠత ఇత్యభిప్రేత్య ప్రతిజ్ఞాతమర్థం సాధయతి విశ్వాయర్వణ్య
నమితి అన్యరార్థో ఇతి స్పష్టః । భవాలశ ఇత్యస్యాయమర్థః । బృహదారణ్యకే తావత్సర్వస్య వశీ సర్వస్యేశానః సర్వమిదం ప్రశాస్తీత్యాదినా బ్రహ్మణ ఐశ్వర్యవర్ణనమపి స్ఫుటం
కృత్వా పశ్చాత్ స ఏష నేతి నేత్యాత్మేతి సర్వం విశేషం తస్మిన్ప్రతిషిధ్యతి తథాంతర్యామిబ్రాహ్మణే సర్వనియంతృత్వరూపమైశ్వర్యమావిష్కృత్యాదారబ్రాహ్మణే పునః తదన్నాతి
కం న తదస్తీతి కేన్చన తస్మిన్నక్షరే గార్గ్యాకాశ ఓతశ్చప్రోతశ్చేత్యాదౌ ప్రతిషిధ్యతి అతో నశబ్దార్థమిత్యపి పదే పదే బ్రహ్మస్వరూపాతిరిక్తస్యానిత్యత్వప్రతిపాదనే నైశ్వర్య
ప్రతిషేధో గమ్యతే తదర్థార్థం నాప్యవరధనే మోపారాః సమర్పితా ఇత్యాదౌ నాసర్వయత ఆత్మనః సమర్పితా ఇత్యంతేన సర్వాశ్రయతయైశ్వర్యముపవర్ణ్యాంతే తది
తద్బ్రహ్మాపూర్వమనపరమనంతరమబాహ్యమయమాత్మా బ్రహ్మ సర్వానుభూరిత్యద్వయాత్మతాప్రతిపాదనే నైశ్వర్యం ప్రతిషిధ్యతే తథా ఛాందోగ్యేఽపి చెఘోవ[illegible]ప్రాది
కారణత్వేనైశ్వర్యం ప్రదర్శ్య కృత్స్నైతదాత్మ్యమిదం సర్వం తత్సత్యం స ఆత్మేతి పదే పదే ద్వైతాత్మత్వ[illegible]ముపసంహారేణ విశ్వైశ్వర్యం ప్రతిషిధ్యతే తైత్తిరీయోపనిషద్యపి
వక్తి నిరుక్తం చానిరుక్తం చ నిలయనం చానిలయనం చ విజ్ఞానం చావిజ్ఞానం చ సత్యం చానృతం చ సత్యమభవదిత్యాది దర్శితం వేతి సర్వాత్మత్వేనైశ్వర్యం ప్రతిపాద్య యదా
హ్యేవైష ఏతస్మిన్నదృశ్యేఽనాత్మ్యేఽనిరుక్తేఽనిలయనేఽభయం ప్రతిష్ఠాం విందతే ఇతి తత్పునః ప్రతిషిధ్యతే ఏవం ప్రతిశాఖమైశ్వర్యప్రతిషేధేనాద్వైతాఖండైకరసత్వే

శ్చేతి చిదాత్మనః స్వాభావికం ప్రత్యక్త్వాది త్వవనా వేదయతి తథా బుద్ధేర్గుణేనాత్మగుణేన చైవ ఆరాగ్రమాత్రో హ్యవరోऽపి దృష్ట ఇతి శ్రుతిర్బుద్ధ్యాత్మనోః పరస్పరాధ్యాసం దర
స్ఫురద్ధర్మసాంకర్యం చ బ్రూతే తథా చ ప్రత్యగాత్మప్రబ్రహ్మత్వాచ్చ స్వగతభేదరహితతయా విశేషా వేదితి యుక్తమేవైతరస్యైవ వస్తుని వేదాంతప్రామాణ్యమితి భావః యద్యపి
౭౦ త్వం పదార్థవాక్యం శబలమేవం శాబల్యము దాహృతా హార్యర్వమనేకం తేనోక్తం తథాప్యాకాశాదీనాం చిదాత్మనశ్చైకధర్మనైకరసే సత్యాదిత్యాది పదానామపి శబలవాచకత్వము ఖిమత
మేవేతి ద్రష్టవ్యం ఉక్తం చ శ్లోకం బృహతీ వాచ్యలక్షణా వృత్తా గుణవృత్తిశ్చ తథా హ్యుపయతే న విశేషవినిర్ణయక్షమం కిమపి హ్యస్తి విశేషకారణం ఉగాయోక్తయుత దేవం సత్యాదిప
దానాం శబలార్థవాచిత్వం స్వీకారే బృహద్బృహల్లక్షణయాఽఖండార్థపర్యవసాయిత్వముక్తం ఇదానీమాకాశాదిగతమేవ సత్యత్వాది సత్యాది పదవాచ్యం న శబలమి
70 త్యంగీకృత్య బృహల్లక్షణాగుణవృత్తిభ్యామపి సత్యాది పదానామఖండవస్తుపర్యవసానం తత్త్వమస్యాదివదవిరుద్ధమితి ప్రాగల్భ్యేనాహ బృహతీత్యేతి పూర్వార్ధస్యార్థం
విశేషనిర్ణయక్షమం మహావాక్యత్వాన్యాయాది తథ్యాహేతుః ఇహ సత్యాదౌ విశేషకారణం కారణవిశేషః ఉగాయశ్లోకః విశ్వరూపమప్యనుభవాది వదాత్మరూపం తస్మాదఖ
ధగతమస్యవతాని కస్మాత్ నేష్టానిపూర్వవదితి బ్రువతో మహస్యసద్యః పిధానమనుస్యత్యవహాంసి తుమర్థః ఉగాయోక్తయ నను యద్యపునరుక్తత్వైః సత్యాది పదైస్త్వర్థ శబల
వాఖండం లక్షణతస్త్వంగీక్రియతే తర్హీశ్వర పదమప్యపునరుక్తార్థమపసంప్రాయుతాం ఏష సర్వేశ్వర ఇతి బ్రహ్మణీశ్వరత్వస్యాపి శ్రవణాదితి కస్యచిచ్ఛంకామపదృష్టాప
కరోతి విశ్వర్యమపీతి అపిశబ్దోక్తబోధః సత్యాదిదృష్టాంతార్థః ఆనుభవాదివద్వైశ్వర్యమప్యాత్మరూపం స్వాభావికమిత్యుక్తం తస్మాదన్యదితి శేషః ఆబోధగతం చిదాత్మగతై
శ్వర్యమిత్రకమస్యద్యైశ్వర్యమపరం ఆస్యవతదుభయశబలస్య చాపరమైశ్వర్యమస్తి తార్కికైశ్వర్యస్య పూర్వవదీశ్వరపదస్యాప్యత్యర్థతయా కస్మాన్నేష్టానీతి శంకా

పయోపక్షే ద్విరోధోద్భవః ఉత్పంనే నవిరోధ ఇతరసకైవస్తు న్యఖండాత్మకై వృత్తిర్లక్షణా యదాశ్రయత్యయమిహాత్మైయః క్రమః సూరిభిః [illegible] యదేవం కేన క్రమేణ తస్యాఖండార్థ
వగతిః విదితపదపదార్థస్యాపి పుంసో నహి ప్రథమత ఏవాఖండార్థావగమోస్తీతి తత్రాహ ॥ సామానాధికరణ్యమత్రభవతీతి ప్రాథమ్యాత్ ప్రథమప్రతీతివిషయ ఇత్యర్థః ॥ విశేషణేతర
తయోరన్యోన్యయుక్తత్వనుషంగః విరోధోద్భవో విరోధస్ఫురణం ఉత్పన్నే విరోధే తత్పరిహారేతస్మై కరస ఇతి యోః [illegible] సామానాధికరణ్యమత్రపదయోర్ద్వయోస్త్వేయస్తదీయార్థ
యోః సంబంధస్తు విశేషణేతరతయాత్మ్యం సహ స్యాత్సనః సంబంధో పృథలక్ష్యలక్షణతయోర్విజ్ఞేయ ఏవం బుద్ధిరితాన్యర్థపదాని బుద్ధిపదవిమారోహాణీ యానితు [illegible]
ననుకిస్యసామానాధికరణ్యం న్యయః కేషాం వా విశేషణతాదిరిత్యేకాంక్షాయామాహ సామానాధికరణ్యమత్రపదయోరితి సామానాధికరణ్యం సంబంధః పదయోర్జ్ఞేయః పదయోరితి ద్వి
వచనం తత్త్వమస్యభిప్రాయం బహువచనామప్యుపలక్షణం ఉభయోర్యపదానామేకార్థవాచిత్వం సామానాధికరణ్యమ్ ఇతి పదానామేవస ఇత్యర్థః ॥ విశేషణేతరతయా తు సంబంధః
తత్పదార్థయోస్తత్త్వమాదివాక్యశ్రవణానంతరం పాతదర్థయోరహంబ్రహ్మేతి విశిష్టాకైరెభ్యాయతే అన్యథా సామానాధికరణ్యయోగాత్ ఏతత్సోద్ధితాయజ్ఞేతత్పత్ర [illegible] పద
యోరప్యస్తి సామానాధికరణ్యం న సాఖండార్థతేతి తద్వ్యావర్తయితుముక్తం తథాపి నీలముత్పలమిత్యాదౌ నాఖండార్థతా తత్ర హాతత్త్వం సహపాఠి [illegible] విరోధోంత్స వెసతీతి ద్రష్టవ్యం ॥ అన్యోన్యయుక్త
ల్లక్షణావతారాత్ తత్త్వమసి పదార్థయ్యో విశేషణవిశేష్యత్వమస్యాత్మనో లక్ష్యలక్షణతయా సంబంధో విజ్ఞేయః లక్ష్యం శుద్ధాత్మస్వరూపం లక్ష్యతే [illegible] అర్థః తత్త్వపదార్థలక్షణా పక్షే
పదార్థయోస్తాం ఉపసంహరతి ఏవమితి అర్థప్రతిపత్తిసాధనానిదుర [illegible] యత్తు జీవపరయోరంశాంశిభావేనశరీరతద్వద్యువయోః [illegible] వాసుదేవదత్తా ఇతి వత్కార్యకారణభావేనవా
పృథక్ఛేద ఇతి వదభేదప్రతీత్యుపపత్తే ర్నవిరోధోద్భవో నవా లక్షణేతి అఖండార్థతేతి తత్రసఖాయితే న శ్రియతే ఇత్యాదినిఖిలవికారనిషేధశ్రుతేః అన్యథా జీవస్యాపి ఘటాదివన్నాశప్రసంగాత్

నైవాతీయత్వేన శ్రుతిభిః బ్రహ్మత్వప్రతిపాదనాన్నైశ్వర్యమస్య స్వాభావికం కింతు మాయాతత్త్వయోగపాధికృతమేవేత్యర్థః ॥ యద్యైశ్వర్యముక్తావునస్తత్ప్రతిషిధ్యతే నత
థా సత్యాదివస్తు నిష్పూర్వముక్తా ప్రతిషేధనం పునః శ్రుతిభిః క్రియమాణముపలభ్యమస్తి ఏవం సత్యాదీనాం స్వాభావికత్వావధారణే విశేషయుక్తిరిత్యర్థః ॥ తస్మాత్ సత్యాదివాది
౭౨ వంబ్రహ్మణః స్వరూపత్వేనైవ శ్రుతిభిరావేద్యతే ఐశ్వర్యం తు వ్యావహారికమర్థవాదత్వేనైవేతి గమ్యత ఇతి భావః ॥ ౯౨ ॥ శ్లోకం ॥ సవిలాక్షణికముఖ్యవిభాగఖండనావృత్తిరాలౌ
కికవచస్సు లక్ష్మపూర్వాయస్మాదతోఽసదుర్ఘటేతి యది ముఖ్యవృత్తిరాశ్రీయతాం మహాగిరశ్చరమాపి వృత్తిః ॥ ౯౩ ॥ టీక ॥ తదేవం సిద్ధాంతోపక్రమమారచ్యేత త్స్వరూపస్యాదివాక్యానాం సత్యాదిపదానాం చ
లక్షణయాఖండైకబ్రహ్మణ్యాత్మస్వరూపే సమన్వయ ఉక్త ఇదానీం కిమిత్యేవం లక్షణామాశ్రిత్యాఖండే సమన్వయ ఇత్యాగ్రహః క్రియతే శ్రుతహానాశ్రుతకల్పనాప్రసంగాదిత్యాశంక్య ముఖ్యార్థసంభవే
71 లక్షణాశ్రయణేన వాక్యార్థావగమస్యాత్యంతదృష్టత్వాదిహాపి ముఖ్యార్థసంభవాల్లక్షణాత్రయోగమిత్యభిప్రేత్యాహ శబ్దస్యేతి వా ముఖ్యార్థపరిగ్రహాపూర్వం విరోధిలాదశితో శ్చరమాపి వృత్తి
రవిరోధయోదాశ్రీయత ఇత్యర్థః ॥ ౯౩ ॥ శ్లోకం ॥ తస్మాదఖండమవబోధమువంసమధ్యా వేదాంతభూమిగతశబ్దసమన్వయేన ॥ తః సంసర్గలక్షణమయాస్యవిరోధపాంతో వాక్యార్థమ
ద్యామవాఖండమిహాశ్రయస్వ ॥ ౯౪ ॥ టీక ॥ యస్మాదేవముక్తయుక్త్యా సత్యాదిపదానామఖండ(బ్ర)హ్మణి పయవసానం సిద్ధం తస్మాన్నాత్యస్య హ్మపదస్థానీయేన తత్పదేన పరోక్షప్రహాణేనా
ఖండబ్రహ్మణః సమర్పణాత్త్వం పదేనవాత్మపదస్థానీయేన సద్వితీయత్వాదిప్రహాణేన ప్రత్యక్త్వినాత్రస్య సమర్పణాత్ తయోశ్చైకస్వభావత్వాదఖండార్థే వేదాంతానాం సమన్వయ ఉపపన్నః
సంసర్గసమన్వయా[illegible]భ్యుపగమేపి త్వపసంహారతి తస్మాదఖండమితి సమన్వయో యత ఇత్యధ్యాహారః అత ఇహావేదాంతేషు అధ్యాయమఖండం వాక్యార్థమాశ్రయస్వేతి సంబం
ధః కింకృతావిరోధాద్ధేతోః సంసర్గలక్షణం వాక్యార్థమపాస్య తత్ప్రద్యుష్టం పరిత్యజ్యేత్యర్థః ॥ ౯౫ ॥ శ్లోకం ॥ సామానాధికరణ్యమత్ర భవతి ప్రోథమ్యద్వారాన్వయః పష్టేదేషు విశేషణే తర

మివావస్థాసమానమితి యావత్ లయతే నాన్యః సంధిర్యథా స్యాత్తథా బంధనం మిలనం యస్య తత్తథోక్తం సంధిర్బంధన బద్ధ నష్టానంతెన రహితం అనయో బంధ ఏతాదృశ ఇతి రేఖామాత్రేణాపి
నభిన్నమంశత్రయమిత్యర్థః ॥౨౨॥ వక్ష్యమాణం ॥ శబ్దార్థసంగతివిదామథ సత్వశుద్ధిరుత్పన్నతర్కదృఢలోహశలాకయా తు దృశ్యం త్వశంవ నిపుణం ద్వయమంతరేణ నిక్షిప్తయా దృగద్య
శ్లోకః ప్రియత విభాగః ॥౨౩॥ టీకా ॥ ఏవం తథా వివేకినామేవ సత్వాది శబ్ద వ్యుత్పత్తిరస్తు కేవలం వివేకినో న వ్యుత్పత్తిరిత్యత ఆహ శబ్దార్థసంగతివిదామితి। ప్రథమం శబ్ద
శబ్దార్థసంగతివిదాం వృద్ధ్యయానంతరం త్రైగుణ్యం తత్పురుషవేశే ద్రష్టృదృశ్యో విభాగః క్రియత ఇతి సంబంధః కేన సాధనేనేతి తదాహ సత్వశుద్ధిరిత్యాదినా సత్వమంతఃకరణం తస్య శుద్ధి
రవిద్యాకలుషానుష్ఠితనిష్కామకర్మతోషితేశ్వరానుగ్రహాకృతప్రసాదః తాదృశ్యా యాః సత్వశుద్ధేర్నిమిత్తభూతాయాః ఉత్పన్నాయా తర్క రూపా విచారాత్మికా దృఢ బాధితా లోహశలాకా త
యా కిం విషయవ్యాపారయా దృశ్యం ద్రష్టృ చేతి ద్వయమంతరేణ విభక్తయోర్ద్వయోర్మధ్యే నిపుణం సుప్రసుప్తం యథా స్యాత్తథా నిక్షిప్తయేతి తథా చ ప్రత్యుత్పన్నానామపి పురుషాణాం యదా
శుద్ధాంతఃకరణతయా సమ్యగ్విచారే ప్రవృత్తిర్భవేత్ తేషాం భవతి త్రైగుణ్యవేశాత్ ప్రత్యాత్మపార్థక్యవిచ్ఛేదాత్తదా వివేకః క్రియత ఇతి న వ్యుత్పత్తికాలే వివేకః కిం తు సంబంధరూపతో వివేకినామేవ వ్యుత్ప
త్తిరస్త్వితి న శంకావకాశ ఇతి తాత్పర్యార్థః ॥౨౪॥ వక్ష్యమాణం ॥ శుద్ధ్యధికృత తర్క బుద్ధితం విభాగం ప్రాప్య కృతః పునరిమాం గిరముద్గిరంతి సత్వాది శబ్దగణ విషయత్ర తత్ర వ్యుత్పత్తిమాన్ శబల
వస్తు వినోదాదృశీతి ॥౨౫॥ టీకా ॥ యది వ్యుత్పత్తికాలే సత్వాదేర్వివేకాభావః కథమవగమ్యత ఇత్యత ఆహ శబలే వ్యుత్పత్తిరితి తత్రాహ శుద్ధ్యధికృత బుద్ధిమితి చిత్తశుద్ధిప్రజ్ఞాప్రవర్తితవిచారబుద్ధి
బుద్ధిదర్పణ వివేకం ప్రాప్య యో స్థితాస్తే పునర్వివేకానంతరమిమాం గిరముద్గిరంతి కథయంతి యత్ సత్వాది శబ్దగణస్తు తత్ర శబలవస్తుని వ్యుత్పత్తిమాన్ సోऽధ్యారోపిత ఇతి ఇమాం గిరముద్గిరతీ
త్యర్థః తథా చ శుద్ధాంతఃకరణానాముత్తరకాలభావి దృగ్దృశ్యవిభాగజ్ఞానమపేక్ష్య వ్యుత్పత్తిం పురా శబలే భూతేతి నిశ్చీయత ఇతి తస్మాద్వ్యుత్పత్తిముక్త్వా సత్వాదిపదానాం చిదాత్మని శబల ద్వారైవ వ్యుత్పత్తి

నిష్కలం నిష్క్రియమిత్యాదిశ్రుతేశ్చ నవస్తుతో౽౦శాంశితా అన్యథా తదంశినో బ్రహ్మణో౽పి దేవదత్తవత్సావయవతయా అనిత్యత్వప్రసక్తేః అతో౽త్యంతాభేద ఏవ పదార్థయోర్వాక్యార్థో వక్తవ్యః

తత్ర వాస్తవవిరోధ ఇతి కథం న లక్షణా కథం వా వాక్యస్యాఖండార్థతేతి చెన్నదమివాచార్యైర్నిరూపితాంతత్వాత్ పదయోరపర్యాయయోః సమానవిభక్తికయోః పరస్పరాకాంక్షయోరర్థాంత

౭౨ రాసంస్పర్శాత్ ఏకార్థవృత్తిత్వం వక్తవ్యమితి ప్రథమమధికారిణా౽నుసంధేయం తతస్తద్బలాత్తదర్థయోరత్యంతాభేదః అవధృతయోః సామానాధికరణ్యయోగాదివానుసంధేయం

తతస్తత్ర విరోధే౽పి ప్రతిసంధేయః తదనంతరం నేదం వాక్యం ప్రమత్తగీతం వాక్యాంతరతుల్యత్వాత్ నాప్యత్యర్థమత్యయనం దృష్టం సంభవతి తదయోగాదితి విచారయితో లోకసిద్ధ

పదయోర్దలయా పదద్వయలక్షణయా తత్త్వమసివాక్యమఖండమేవ బ్రహ్మ ప్రతిపాదయతి ఏవం సత్యజ్ఞానాదివాక్యమపీతి ఉగ్రఖచ్ఛ్లోకం యన్నిఃసంధిబంధనమిదం చిదచిత్స్వరూపం

సంకీర్ణమంతరపరిస్ఫురణేన శూన్యం ఆచిత్తశుద్ధిఫలతః స్ఫురితో౽పపత్తేః శబ్దార్థసంగతిమిహావబుధ్యగృహ్ణాతి బుద్ధిః సమయో యః విశేష్యాయత్యాత్తేన నిరూఢ ఇత్యత్ర

త్వగతమేవ ప్రత్యక్త్వాదికం ప్రయోజకం తత్త్వమస్యాదిపదానాం తత్ర తత్ర ప్రకాశాదిషు ప్రవృత్తిరితి జ్ఞాపితో౽ర్థం ఏవం విద్యన్నిమిత్తత్వాత్ తత్ప్రాక్ఛప్రవృత్తిస్తత్రైవ కస్మాత్తత్త్వమాదిపదానాం ప్రవృత్తి

72 న్నాశ్రీయత ఇతి చేత్ ఆశ్రీయత ఏవ యతో౽ప్రవృత్తినిమిత్తే కాలేయత్యపి ప్రతిబింబశబ్దశక్తిః సర్వజ్ఞాదికే తథాపి తదా వివేకానవగమాదేవ శబలే ప్రవృత్తిః పూర్వం ప్రతిష్ఠాపితేతి న విరోధ ఇ

త్యుత్తరమాహ నిఃసంధిబంధనమితి ఆచిత్తశుద్ధేః త్వక్త్వమయోర్యదార్థః చిత్తశుద్ధేః ఫలభూతాయాం స్ఫురితో౽పపత్తిరాత్మానాత్మవివేకనియామకతాం మర్యాదీకృత్య తాదృగుపప

త్త్యనుసంధానాత్పూర్వం అజ్ఞానాలాఽఽవ్రతావశబల ఏవ శబ్దార్థసంగతిం గృహ్ణాతి బుధః పాదపూరణార్థః తు తద్విశ్లేషే జ్ఞానమహిమా తు శుద్ధం శబలం విశేష్య వివేకం తత్ర స్థాపయతి

నిఃసంధితత్త్వదృష్టిర్విశేష్యే ఇదం చిదచిత్స్వరూపం సంకీర్ణం పరస్పరం సంకీర్ణతయైవ గృహ్యమాణం అయతో౽ంతరపరిస్ఫురణేన రూపభేదప్రతిభాసేనాపి శూన్యమ[illegible]దమేకరస

త్వం

దర్శితవస్తురవివేకప్రతి[illegible]ష్టాసితాకారావాన్యపదార్థః స్వాగస్వాగిత్వసంగతి ర్భవతీత్యన్వయః ॥ వాన్యస్వాగస్యనాత్మాంశస్యయోస్వాగస్తేనయద్వాగిత్వం తత్స్వాపాసంగతివాః సాధ్యాద్వైతదేశావివి

కదశాయాత్మనోప్యేకదేశత్వేనావాస్తవః సంబంధిరాస్తీత్యర్థః ॥ సమథాయేవ్యత్వంనస్యోప్యైకదేశవ్యత్తితయాస్వాగలక్షణాయాంవిపాంగికారాల్లక్ష్యస్వాగస్యవాక్యసంస్యాతయికేరసత్వా

దఖండవాక్యార్థతాఘుటితఇత్యాహాఘుటితేతన్నతియంతఎవవలంత్వప్రకారేణవావ్యార్థః సంబంధః సంభవతితతోప్యన్యద్వితీయమిత్యత్యాగాత్మాని లక్షణికవ్యత్తిరదోషఉత్తష్టిత్యర్థః ॥ యుతశయ

శ్లోకం ॥ సంబంధితాభవతిలాక్షణికప్రవృత్తిః సవక్త్రకారణమితీదమభీష్టమేవసంబంధితాకరణమేవశ లాక్షణికత్వబుద్ధేరనిష్టమిహాతద్వ్యభిచారధ్వస్తేః ॥ ౧౦ ॥ టీక ॥ అనుకల్పితోవావాస్తవో

వాస్తుసంబంధః సర్వథాప్యఖ్యాతార్థసంబంధితయైవలక్ష్యార్థావగతిరితిపూర్వశ్లోకాభిప్రాయత్తరశ్లోకోపిసంబంధస్యావస్థానాదఖండార్థాసిద్ధిమాశంక్యతదవస్థమిత్యాహ ఆహః సంబంధితాభవతి

తిలాక్షణికప్రవృత్తిః సవక్త్రలాకేవేదవాః సంబంధితాకారణమితియదుక్తం తన్నదవస్థాతవమప్యభీష్టమేవహివయం సంబంధితాంలక్ష్యస్యాయాతుమద్వైతత్వార్థ ఇతివాక్యార్థఖండార్థ

త్వసిద్ధిస్తత్రాహసంబంధితాకరణమితిన్నహావాక్యేలాక్షణికాబుద్ధేరిసంబంధితాకరణమేవత్వన్నిష్టమితియోబునాసంబంధిత్వాకారేణనవస్తులక్ష్యతేకింతుసంబంధ్యుపలక్షితస్వరూపేణైవ

తథాకల్పితసంబంధేనైవదావరేణౌకవలక్ష్యలక్ష్యమాణత్వాదఖండవిషయత్వైవవాక్యోత్థబుద్ధేర్మోక్షేనస్యపరదానీంవిలయాత్తత్కల్పితసంబంధోపిపూర్వశ్లోకయావాభ్యూహోత్తరశ్లోకేనపునరస్తి

దేవదత్తస్యైవతదేశద్వికాలవైశిష్ట్యమితిభావః ॥ ననుగంగాయాం ఘోషఇత్యాదౌ సంబంధితాకరణస్యాపిదృష్టత్వాత్కథం సంబంధ్యుపలక్షితమితి నిశ్చీయత ఇతిచెన్నైవం వ్యభిచారాదిత్యాహతద్వ్య

విచారదృష్టేరితిలక్షణాప్తేసంబంధితాకారణస్యవ్యభిచారదర్శనాదిత్యర్థః ॥ మూలం ॥ శ్లో ॥ కం ॥ యత్రైషకాకశమేవతు దేవదత్తవేశ్మేతిలాక్షణికవృత్తిరిహోపపుమేతోకాకాస్పదత్వమపథీయ

తథాపివేశ్మమాత్రత్రతిభవతిలాక్షణికీతుబుద్ధిః ॥ ౧౦ ॥ టీక ॥ తంత్రవ్యభిచారదృష్టిరితితత్రాహయత్రైషకాకఇతిపూర్వార్థః ॥ న్వయో యథాయావవఎవఇహాలోకేయద్యపికాకాధికరణ

రితి భావః ॥ ౧౦ ॥ శ్లో ॥ కం ॥ యక త్రశక్తిగ్రహణోపపత్తావనేకత్ర శక్తిః క్రియతే కిమర్థం న్యాత్యైతదేవం సతి నాస్తి మోదృశం పరాస్యపుంసః పరమా వివేకాత్ ॥ ౧౧ ॥ టీ ॥ ఏకత్ర ॥ ఏవమవివేకాపన్నేష
స్తునివృత్తిః సాధనాభావాదేవ వ్యుత్పత్త్యంగీకారేః నైకత్రశక్తికల్పనాప్రసంగ ఇత్యయమపి దోషః పరిహృత ఇత్యాహ ॥ ఏకత్రశక్తిగ్రహణేతి పురావివేకాదయ ఉపపన్నం వ్యుత్పత్తిః
తోఽసి పరమా వివేకాదత్యంతమవివేకాదేకత్వైవార్థప్రతీత్యానాదితి పౌత్వర్థః ॥ అస్య త్సుగమం మిథ్యాభూతా బుద్ధిశ్చ్యేనసత్యాదిశబ్దప్రయోగవ్యవహారం కింతు తదభిప్రాయేణ వ్యాగాత్వన్యైవేతి నానే
23 కత్రశక్తికల్పనం పరమార్థత ఇతి భావః ॥ ౧౧ ॥ శ్లో ॥ కం ॥ అత్ర హి వాచ్యశబలాన్వితవస్తునీయం తద్వ్యత్యయేన భవతి లాక్షణికాం ప్రవృత్తిః కింవా తదన్వితవిలక్షణవస్తుని స్యాద్వస్తున్యథాభయమపి
ప్రతీవాతి యుక్తం ॥ ౧౨ ॥ టీ ॥ కయానన్యాస్త్యైవం వ్యుత్పత్తిమహాగస్తదా కథం లక్షణావృత్తి రూపపద్యత ఇతి శిష్యప్రశ్నాయం మయుత్థాపయతి అత్రాహేతి వాచ్యం యాథాబలం తదాన్వితే తత్సంబంధివస్తు
73 న్యాథ్యనీయం లాక్షణికాం ప్రవృత్తిస్తద్వ్యత్యయేనాశబలసంబంధరూపేణ కిం భవతీతి యోజనా కింవా వాచ్యార్థసంబంధిత్వేనాత్మలక్ష్య ఇత్యేకోయం వికల్పః ఉక్తం తల్లాభాంతరమాహ కిం వా తదశబలా
న్వితవిలక్షణసంబద్ధయద్వస్తు తత్ర తస్మిన్వా కింశబ్దస్యలాక్షణికే ప్రవృత్తిరితి ద్వితీయవికల్పయోజనా కింవా వాచ్యార్థసంబంధ్యేవాత్మలక్ష్య ఇత్యర్థః ॥ వికల్పద్వయదూషణం ప్రతిజానీతే నో
భయమపీతి ॥ ౧౨ ॥ శ్లో ॥ కం ॥ సంబంధిరూపం యది వస్తు లక్ష్యమఖండవాక్యార్థమతిః కుతస్స్యాత్ అనన్వితం వస్తు పదార్థలక్ష్యం న లక్ష్యతే తత్ర విదత్ర లోకే ॥ ౧౩ ॥ టీ ॥ కయ కథం యుక్తం న ప్రతిభాతీత్య
పేక్షాయామాద్యం పక్షమనూద్య దూషయతి సంబంధిరూపమితి సంబంధ్యాకారవత్తయా లక్షణాలక్షణాయా విశిష్టవిషయత్వాదఖండవాక్యార్థసిద్ధిర్దూరాపాస్తేత్యర్థః ॥ ద్వితీయం ప్రత్యాహ
అనన్వితమితి తథైవా వాచ్యార్థసంబంధిలక్షణాయా అదర్శనాద్వాదిపి తత్రాసానయుక్తేత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ శ్లో ॥ కం ॥ పూర్వపక్షేణ భవతి వాచ్యపదార్థభాగస్త్యాగిత్వసంగతిరిహాత్మని నిర్విభాగే మోహాప
పదర్శి తదపుష్కలేతి తేమోస్మిన్ శబ్దస్యలాక్షణికవృత్తిరదోషదుష్టా ॥ ౧౪ ॥ టీ ॥ కయ ॥ ఉత్తరమాహ పూర్వపక్షణ ఇతి ఇహ నిర్విభాగే ప్రత్యగ్ని పూర్వపక్షేణ వాక్యార్థప్రతీతేః పూర్వకాలే మోహాప

దావిమాలాగతాభేదాదేరపితత్రావావ్యవస్థాపరంభేదాదితంస్యాదితి ॥ ఘటకయోరన్యాఘటదర్శిత్వేనాపివివాదోనస్యాత్ వ్యక్తితిదర్శనయుతు యిదముదాహరణంతావదాహభిన్నా
భిన్నరవావితిభిన్నాభిన్నశబ్దౌఘటాదివవసాసంకం ॥ భిన్నోఘటోభిన్నోఘటఇత్యేవసవయద్వాభితౌఘటాదివిషయోన్యూనానభిన్నేఘటాదిప్రాతిపదికమాత్రతావచ్ఛిన్నవృత్తేల
తయోస్తినావచ్ఛిన్నపదద్వయాద్భేదేవినాపిలక్షణామంతరేణధర్మతాదృష్ట్యాతదర్థః ॥ భిన్నాభిన్నశబ్దార్థయోభేదాభేదయోఘటాదిస్వరూపాత్మకత్వేఘటపటయోరపితవనౌవేదితిభేదా
దిశబ్దస్యవస్తుతస్తత్రత్వంచేన్నాభ్యుపయతేతదాతత్వేవంభేదవాదినోభేదాదిమాలాపరంపరావిశ్వస్యశ్రోప్రవ్యక్తోపిదుష్టదిహారాంనివార్యాఆగతఅనవస్థాప్రాప్తేత్యర్థః ॥ త
ద్యమితితాయుపపాదయతిభేదాదేరపీతిభేదస్యతావత్ధర్మిణోభేదేఘటపటయోర్భేదవత్ధర్మధర్మిభేదస్యతతోతిరిక్తస్యవిశేష్యంత్వావాన్తస్యాపిపూర్వభేదవత్తింనతావద్విదాం
తరభేదత్తిత్యేవంతత్రతత్రభేదపరోభేదోవావశ్యంస్యాదితితత్రభేదపక్షేపియద్యభేదోధర్మోధర్మిణాభిద్యతేతదానద్య   న్యయోరభేదయుక్తింస్యాత్ఖిన్నాన్తైక్యప్రతీతే
ధర్మి   ర్ధర్మత్వాత్తథావాభేదధర్మిణోధర్మాణ్వాపసిద్ధ్యర్థంమభేదాంతరస్వీకృతావ్యాపదనవస్థాదోషస్తదవస్థఇతితత్పరిహారాయభేదాభేదయోరపివస్తుతావన్నాత్రత్వమంగీకార్య
మిత్యాహ ॥ తథాత్వంసిద్ధమిత్యర్థః ॥ ఘటోయన్నోక్తయోరుపరస్పరాభావవముపాదదానోనిమిత్తమథిక్షుపాభిన్నశబ్దః ప్రవర్తతేన్యేషుఘటాదిశబ్దానిఖింతిఖింవావ్యమపాదదా
నాః ॥ ఘటయోరేకయోర్వవాపిభిన్నాభిన్నాభిన్నపదయోఘటాదినసద్యపయార్యత్వప్రసంగాత్తస్వాప్రయోగాయోగత్వాత్తశంత్యప్రవృత్తినిమిత్తభేదాన్తైవమిత్యాహపరస్పరా
భావమితిభిన్నశబ్దఃపరస్పరాభావంనిమిత్తముపాదదానోవ్యాధేఘటాదిషుప్రవర్తతేఅన్యేస్త్వఘటాదిశబ్దానిఖింనిఖింవావ్యంఘటత్వాదికంనిమిత్తముపాదదానావ్యాధే
షుప్రవర్తంతఇతియోజనాపరస్పరాభావోభిన్నశబ్దస్యతత్సమవనిమిత్తంనతుఘటత్వాది ॥ వక్ష్యాస్యస్యేతికృష్టవ్యం ॥ అన్యథాఘటశబ్దార్థతాసిద్ధిరితిభావః ॥ ఇంగ్రామయోరామయ

దేవదత్తో వేశ్మేతి దేవదత్తవేశ్మలక్ష్యత ఇతి తథాపి కాకాస్పదత్వయావధ్యర్థకాకసంబంధిత్వవిశిష్టం విహాయ వేశ్మమాత్రం కేవలం తీరేవ లాక్షణికే బుద్ధిస్థే వర్తత ఇతి ఉత్తరార్ధయో ఖునా కాకసంబంధో
పలక్షితం వేశ్మైవ లక్ష్యత ఇతి సంబంధస్య వేశ్మనం తర్భూతత్వాదన్యథా కాకసంబంధవిగమే వేశ్మైకదేశభంగప్రసంగాదితి భావః ॥౨౦౦॥ శ్లోకం ॥ సోయమిత్యపి పదార్థరూపకం లక్షణం
యదుపలక్షణం వా తత్ అంశితాయది పదార్థలక్ష్యయోరాగ్రహవ్యాప్తి సనపున ర్విరోధితా ॥౨౦౧॥ టీక ॥ ఉపలక్షణదష్ట్యాస్వరూపలక్షణే విశేషం వదిష్యతీత్యాశంక్య తత్రాపి న విశే
౭౮ షోస్తీత్యుదాహరణమాహ ॥ సోయమిత్యపీతి సోయం దేవదత్త ఇతి వాక్యేపి యత్పదార్థరూపకం పదార్థస్వరూపాత్మకం లక్షణం తదప్యుపలక్షణమేవేత్యన్వయః ఇత్యర్థః విప
క్షే దోషమాహ అంశితాయది పదార్థలక్ష్యయోరితి వాచ్యార్థలక్ష్యార్థయో ర్యద్యంశితా అంశాంశితా వ్యాప్తివాచ్యార్థాంశసంబంధవిశిష్టవయ్యది లక్ష్యార్థో లక్షణయా గృహ్య
త ఇత్యర్థః తదాపునః పూర్వవద్వ్యాప్తిపృథక్త్వవిరోధితా తదవస్థేత్యర్థః ॥౨౦౨॥ శ్లోకం ॥ ఏవం తావల్లక్షణావృత్తిహేతూరాశీత్రైషా ఖండవాక్యార్థబుద్ధిః ముక్త్వా యాం మాం లక్షణావృత్తిమేషా
74 వక్తుం శక్యేత్యుపేత్యనంతరేణ ॥౨౦౩॥ టీక ॥ యదుక్తం పూర్వపక్షావసరే సంసర్గార్థతయా వాఖండార్థతయా వా నప్రవర్తతే వేదాంతప్రామాణ్యమితి తదిదమయుక్తం యుక్త్యాఖండా
ర్థత్వసమర్థత్వేన పరిహృతం యం త్పునరుక్తం నాఖండవస్తువిషయా వచసః ప్రవృత్తిర్లక్షణాదిదృష్టేర్వమాపతినేతీకవ్యాఖండార్థత్వేన నాస్తీతి తదప్యుక్త్యాఖండార్థయుక్త్యా పరిహృత
మేవేత్యుక్తార్థముపసంహరతి అధికం తు త్రావివక్షిత మేవం తావదితి ఏషా ఖండవాక్యార్థబుద్ధిరాదౌ తావత్ అతోన్యోక్తదోషః కోప్యస్య న స్యాదిత్యతిశేషః అధికవివక్షాయాం తు తిఘనేతి వక్ష్యత్యపీమా
మితీ ఇమాం ముక్త్వా లక్షణావృత్తిముక్త్వాత్యుక్త్వాప్యేషాఖండవాక్యార్థబుద్ధిర్వక్తుం శక్యేత్యనంతరేణ పద్యేనోచ్యత ఇతి యోజనా వినాపి లక్షణావృత్తిమపునరుక్తశబ్దానామఖండార్థత్వాలో
కేపి వక్తుం పార్యత ఇత్యర్థః ॥౨౦౩॥ శ్లోకం ॥ భిన్నాభిన్నరసౌ ఘటాదివపుషా సామాన్యసముద్యతి తావసూన్యానధికే ఘటాదివిషయే లౌకికవృత్తౌ తవనో ద్వైతేఽస్య ... పిదుః పరిహారాఖ్యే

(స్వాధికరణన్యాయః) తల్లక్షణయాపదాంతరేణాసమానార్థం భవతి తదర్థః ఉభయాకాంక్షాయుక్తేంఽవిధిపదానిహిభాగసమర్పణాత్తదపరభాగనిరాకరణాదపి। అవిషమాన్నమతింబునయంతీనోనథ
మృషార్థనివృత్తిగిరస్తథా ఉభయాకాంక్షయాన్వితదయత్రం యద్వైతన్యవాచిత్వేనప్రసిద్ధం తల్లక్షణయావర్తతేనివృత్తివాచకంతుపదం ముఖ్యవృత్త్యేతి చేత్ విధాయకపదానాంచబహుత్వాన్నానాం
ప్రత్యక్షానైత్రవయుక్త్యప్యేమోగాన్నిషేధపదానామధ్యారోపితనివృత్తివాక్యార్థత్వాదారోపితనివృత్తిశ్చాధిష్ఠానమాత్రత్వాదధిష్ఠానాత్మనివృత్తిరుపపద్యతఇతిపరిహారః। విధిపదా
నేతిసత్యజ్ఞానమిత్యాదినివిధిపదానిహిస్వవాచ్యశబలస్యైకదేశస్యసమర్పణాద్భాగాంతరస్యపరిత్యాగాచ్చభాగలక్షణయాహానోపాత్తకేవలవిషయామ్నమతింబునయంతీవ్యావృత్తార్థనివృత్తిపరా
గిరస్తునతథానలక్షణయావిషయాత్మనివర్తంతఇతియోబునారూపాధ్యస్తమిథ్యాత్మనోనివృత్తిరూపత్వాచ్చైతన్యాత్మైవరూపేణతస్యనివృత్తిరూపత్వస్వరూపస్యానపేక్షత్వ
దతోవిధ్యర్థాపేక్షానాపరాపేక్షైణవాచ్యత్వేపినిరపేక్షైణస్వరూపేణవాచ్యత్వాదుపపత్తేరవిషయత్వవిశేషణమాత్మనోనవిరుద్ధమితిభావః ఉభయాకాంక్షేంయతౌదోఖండంస్యాదితిరేకోతిరిక్తోఖైతో
ఖండనః సంవిదః స్వప్రకాశః ఇత్యేతస్మిన్విధ్యర్థేనార్థఖేదోపాదానానామఖండస్త్వర్థః ఉభయాకాంక్షయాపునరపిలక్షణాం విన్యైవాఖండార్థత్వాదుపాదానాంతరమాహాఖేదోఖండనఇతి అతి
రేకోనామఖేదాఖేదాత్మకత్వనివారణాత్మోధర్మవిశేషఃఖేదాతిరేకపదయోర్థాన్నాతిరిక్తపదయోశ్చసామానాధికరణ్యేనైకరసార్థతావదభ్యుపగంతవ్యమేవాపదార్థయోర్విశేషణవిశేష్య
భావరూపసంసర్గవివాక్యార్థోవాఖండార్థఇతివాక్యాన్స్వరూపఖేదవాదినంప్రత్యన్యాదాహరణాత్తేనభానవసత్త్వాదిదోషయాన్యయాఽస్వరూపతావన్మాత్రతాయామైకస్వస్థత్వాదితి
తాత్పర్యార్థఃఖండనాఖేదరవాదీతిపూర్వోత్తరముదాహరణంధర్మఖేదవాదినంప్రతీతిజ్ఞేయంసంవిదః స్వప్రకాశాఇతిపదద్వయమపిపూర్వపదఖండార్థతావగమ్యతేయతః స్వప్రకాశ
పదేనాపిసంవిదేవాభిధీయతేనహిసంవిదతిరిక్తః ప్రకాశపదాభిధేయోర్థోస్తితదన్యస్యసర్వస్యజడత్వాత్ స్వస్యైవప్రకాశత్వేతిసమానాధికరణ్యమపిసలవమన్యోన్యలక్ష్యతేతథాచసంవిదః స్వప్రకాశత్వ

శ్లోకే। పరస్పరాభావవిహీనత్వాభావాదచ్ఛిన్నశబ్దస్య ఘటే ప్రవృత్తిః ఘటస్వరూపైకనిబంధనా తు ఘటాదిశబ్దస్య ఘటే ప్రవృత్తిః॥ ౧౧౧॥ ఉక్తయా అఖండశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమాహ।
పరస్పరాభావవిహీనత్వాభావాదితి విహీనత్వాభావాచ్ఛిన్నత్వాదితి యోజ్యం। ఘటస్వరూపం ఘటప్రాతిపదికార్థః। ఘటత్వం వా తస్మాత్ప్రనిబంధనేత్యయః। ఘటో ఘటాదౌ ప్రవృత్తిరిత్యర్థః।
అన్యత్వనుగమం అరాపి పరస్పరాభావవిహీనతాయాభావస్వరూపవమాత్రత్వాన్న స్వభావ్యతయా నిమిత్తత్వేపి నాఖండార్థత్వవిరోధ ఇతి ద్రష్టవ్యం॥ ౧౧౧॥ శ్లోకం॥ అమోధనాశశ్చేతి
27 ఇత్యముష్మిన్పదద్వయే ద్వౌ పరస్పరానిష్ఠా అజ్ఞానమేకం పదమన్యత్ప్రద్వితీయవృత్తిపరసంగమాయ ॥౧౧౧॥ ఉక్తయా వినాపి లక్షణమఖండార్థత్వముదాహరణముక్తం ప్రత్యేకపాద్వైకపదలక్షణయాఖ
ఖండార్థత్వమాహ। అమోధనాశ ఇతి అజ్ఞాననాశశ్చేతి రితి సమానాధికరణ్యేస్మిన్పదద్వయే తు శబ్దపూర్వో నదాహరణద్విశేషమస్పద్యోతయతి కిం లక్షణే ఏకరసాత్మనిష్ఠా సమానాధికరణ్యా
దేకరసాత్మవస్తుమాత్రనిష్ఠేత్యర్థః। అత్రాస్మిన్పదద్వయే ఏకపదేమన్యాన్యయోః తయుఖ్యవృత్తికం అన్యదత్రపాదైవ ఇతరసంగమాయార్థాంతరసిద్ధయే ద్వితీయవృత్తిలక్షణవృత్తిమాది
75 త్యర్థః॥ ౧౧౧॥ శ్లోకం॥ అజ్ఞాననాశపదమాత్రధా ముఖ్యమిష్టే విద్యానిబంధననివృత్తిసమర్పణత్వాత్తేనాన్వయాయ యథైవాబి పదం స్వభావైస్సౌ వం సమాఖ్యాతి మతేః పరిణామరూపం॥౧౧౧॥
ఉక్తయా కిమత్ర ముఖ్యం కిం వా లాక్షణికమిత్యత ఆహ। అజ్ఞాననాశపదమితి అజ్ఞాననాశపదస్య ముఖ్యత్వేహేతుమాహ విద్యానిబంధనేతి విద్యానిబంధననివృత్తేరధిష్ఠానమాత్రత్వాదజ్ఞానని
వృత్తేరధిష్ఠానస్వరూపానతిరిక్తత ఇతి వాక్యముఖ్యమఖ్యవృత్త్యాభిధానాముఖ్యవృత్త్యాజ్ఞాననాశపదం బోధివర్తతే తథాభవిద్యానిబంధనావాక్యమన్యధీవృత్తినిమిత్తకాయా నివృత్తేస్తయా
సమర్పణం విషయనివేశోయస్య తత్త్వపదం తథోక్తం తస్మాదిత్యర్థః॥ బితి వాబి పదం మతేః పరిణామరూపవితిః సంబంధః మతిపరిణామశబలవాచి పదమిత్యర్థః॥ ఇదం తు పదం తేజ్ఞా
ననాశపదేనాన్వయాయ యస్సమానాధికరణ్యాయ సైవం స్వస్వైదం సైవం స్వవాచ్యాకారమర్థం సమురఖ్యాతి తథ్యముఖ్యతి ముహం దబుద్ధిమిత్యర్థః॥ ఇదం తు పదం తేజ్ఞాననాశపదేనాన్వయాయ యస్సమా

సోపసర్గస్యాపి ఉపపదస్యార్థం వివక్షత్యతి అన్వయగిరా సామానాధికరణ్యేనాపి మాదరాద్వదతి అన్వయమాదితి పదేన తత్పదయోః సత్యాదిపదానాం ప్రత్యేకం బ్రహ్మపదేన సా-
మానాధికరణాదిపి తం వదతీత్యర్థః బ్రహ్మాత్మైకత్వతాత్పర్యగ్రాహి ఉక్తిః శ్రీవాక్యానాం తాత్పర్యావగమాదిత్యుక్తం భవతి తత్ర సముదాయసంసర్గస్యార్థస్య ప్రయోజనమాహ తస్యైవేతి।
ఆనేనతు తః కిం వ్యావర్త్యత ఇత్యపేక్షాయామాహ గౌణాదితి అయం భాగవానాపాదశయనా నాయోగమునా విశేషణేన గౌణసామానాధికరణ్యస్య ముఖ్యసామానాధికరణ్యత్వ నిత్య వ్యా-
వర్తయతి వ్యావృత్తిమాత్రం దర్శితం సోమశివే సోమపలవస్తు పదసామానాధికరణ్యగౌణం ముఖ్యదీదాసి ద్ధికథమిదం గౌణవ్యావృత్త్యర్థమిత్యత ఆహాస్మ ఉత్తరద్వైవిధ్యసద్భావ ఇతి।
సామానాధికరణ్యేతి శేషః ఉపాధ్యాయశ్లోకం తద్వ్యధికరణ్యముక్తం గౌణం చ ముఖ్యం చ ద్వివిధ్యసద్ధిః సంసర్గరూపార్థనిరిశిగౌణం ముఖ్యం త్వఖండార్థనిష్ఠమాహ ఉపాధ్యా-
యకృతద్వైవిధ్యమేవస్పష్టయతి తద్ధీతి। విశేషాధికరణ్యం సామానాధికరణ్యం కిం గౌణం కిం వా ముఖ్యమితి తదాహ సంసర్గరూపార్థేతి ఉపాధ్యాయశ్లోకం ఆదాయ నానావిధకారణాని గిరా
వద్ధైకత్రవృత్తిః తామాహ యత్రైకాధికరణ్యనామ్నా విభక్త్యైకత్వే దశిరస్సు విప్రాః ఉపాధ్యాయకృత సంసర్గార్థ నివేశిమొ ఖండార్థ నివేశిన శ్చాన్యయ సామానాధికరణ్యవిశేషత్వా-
దర్శయతు సామానాధికరణ్యసామాన్యలక్షణమాహ ఆదాయేతి నానావిధకారణాని విభిన్నాని ప్రవృత్తినిమిత్తానీత్యర్థః గిరాం వాక్యానామేకత్రార్థే ప్రవృత్తిః సామానాధికరణ్యమి-
త్యుక్తే పర్యాయశబ్దేష్వతివ్యాప్తిరతో నానావిధకారణా న్యాదాయేత్యుక్తం యత్రేతి పదపరిత్యాగే న చోక్తే లక్షణే వైయ్యధికరణ్యప్రసంగ ఇతి తద్వారణాయోక్తం యత్రేతి వేదశిరస్సు విపశ్చిత
ఇత్యన్వయః ఉపాధ్యాయశ్లోకం నీలం సుగంధి మహదుత్పలమంబుజాలయిత్యేవం ప్రకారమాహ గౌణవాక్యం తు సంతః సోయం పుమాన్ దశవవగతో వివస్వన్నాకాశగోరవిరసావితి ముఖ్య-
మాహ ఉపాధ్యాయాక్షాణిం గౌణముఖ్యరూపే సామానాధికరణ్యే ద్వే విభజ్యోదాహరణేన క్రమేణ ముఖ్యమాహ అథేతి। నీలం సుగంధి ఉత్పలపదేన నీలాదిపదానాం సామానాధి

మఖ్యాపగఖ్యతామస్మిన్నాపత్తేరఖండార్థత్వమభిమతమేవేతి ఇత్యేవముక్తప్రకారేణైతస్మిన్నేవేదోఽఖిలస ఇత్యాదివాక్యేఽర్థద్వైధో న విద్యతే యథా తథా వేదాంతానామప్యఖండవాదార్థోఽస్త్విత్య
ర్థః ॥౧౮౬॥ శ్లోకం ॥ ఏవం తావదఖండవస్తువిషయేషు వాదివయోదశితోఽత్ర ఏకే దృష్టాంతయేన పాణినిమునేరప్యస్త్యేవ సంసూచకం యేనాయం స్మరతి ప్రవృత్త్యభిధాతే లక్ష్యాదికే కేవలే తస్మాత్ప్రథమేతి
సూత్రవశాదేవార్థ్యం విభక్తిరయమునిః ॥౧౮౭॥ శ్లోకం ॥ ఏవం వేదాంతవాక్యానాం న్యాయవశేనాఖండార్థత్వం సాధయతా సంసర్గో వా విశిష్టో వా వాక్యార్థో నాఖండార్థః క్వాపి దృష్ట ఇత్యుక్తవాక్యార్థ
౭౬ స్యాఖండేతరనిష్ఠత్వనియమో యోఽదితః ఇదానీం న్యాయసిద్ధమేవాఖండార్థత్వమభియుక్తతరం పాణిన్యాయః సమత్యాపి ద్రఢయతి ఏవం తావదితి దృష్టాంతయేనైష్యాంతరం ఉక్తార్థానువాదః
76 అస్యోక్తార్థస్యాఖండవాక్యార్థస్య పాణినిమునేరపి సంసూచకమస్త్యేవేతి యోజనా । తదేవార్థతోఽనుక్రామతి యేనేతి యస్మాదిత్యర్థః తస్మాత్ప్రథమేతి ప్రాతిపదికార్థే ప్రథమేతి సూత్రార్థః
సంగృహీతః యస్మాదయం మునిస్తస్మాత్ప్రథమేతి సూత్రవచసాప్యభిధత్తే ప్రాతిపదికార్థమాత్రే లక్ష్యాదికే కేవలే ప్రత్యయార్థాంతరాసంసృష్టే ప్రథమావిభక్తిరితి స్మరత్యేవ తస్మాత్పాణినేర
పాప్యస్త్యేవ సంసూచకమితి యోజనా ప్రాతిపదికార్థమాత్రవివక్షాయామఖండార్థతా పాణినేరపి సంమతేత్యర్థః ॥౧౮౮॥ శ్లోకం ॥ నానామానాధికరణ్యామన్వయగిరా ప్రాహుం వదత్యత్ర తాత్పర్య
పాదవిశేషణం సమితి వ్యావృత్తయే గృహ్యతే గౌణాన్యాఖ్యమయం భినత్తి భగవాన్వ్యావర్తకేనామునా నేత్రా ఏతేనోత్పలవస్తువత్స్వతరద్వైవిధ్యసద్భావతః ॥౧౮౯॥ శ్లోకం ॥ ఏవం తత్త్వమస్యా
దివాక్యస్యాఖండార్థవిషయం ప్రామాణ్యం యుక్త్యాభియుక్తసంమత్యా చోపపాద్య వేదాంతసూత్రకారైరప్యయమేవార్థః సమన్వయసూత్రే నిరూపిత ఇతి ప్రదర్శితం సూత్రగతసమ
న్వయపదార్థతావదాహ । సామానాధికరణ్యమన్వయగిరేతి తత్తు సమన్వయాదితి సూత్రే తుశబ్దో వేదాంతానామర్థాంతరపరత్వశంకావ్యావర్తకః తద్బ్రహ్మ ప్రతిజ్ఞార్థః తద్బ్రహ్మ
స్వాదిసూత్రే లక్షితం శాస్త్రయోనిత్వాదిసూత్రే శాస్త్రైకగమ్యత్వేనోక్తం యత్తదేవ వేదాంతప్రమేయం తత్ప్రమేయకా ఏవ వేదాంతా ఇతి ప్రతిజ్ఞావాక్యార్థః తత్ర హేతుః సమన్వయాదితి తత్ర

సమానవిషయిప్రవృత్తి, రిత్యుక్తేరయంఘటోయం ఘట ఇతి ధారావాహికస్థలే పదద్వయే ప్రసంగ ఇత్యత ఉక్తం విభక్తం నవా భాతి త ఇత్యర్థః యుక్తం తం యుక్తద్వయం ద్వయోస్సామానాధికరణ్యం ఇమమస్యామప్ర
మిత్యత్రాప్యైయ్యధికరణ్యమపి ప్రసిద్ధం ఏవం ముఖ్యం ఏవ తన్న ఘటాదన ఘటపటాదౌ పర్యాయతా విదిత్యై వక్తవ్యమిత్యర్థః యుక్త లక్షణయోర్వైయధికరణ్యపర్యాయ
యోః క్రమేణోదాహరణమాహ ఘటమితి పూర్వార్ధోత్తరార్ధయోరుభయోరుదాహరణే స్పష్టత్వాదిత్యర్థః పర్యాయతా న ఖలు తత్త్వమసీతి వాక్యే నాపి నాసంభవ ఇత్యా
ద కథితద్వయోస్తత్త్వం పదార్థగతమేకరస్యైకత్వాగం తత్త్వం పదే సముపలక్ష్యయతో విరోధాత ఇత్యర్థః యద్యేవమన్వయప్రకారాంశ వ్యవస్థితమేవ తత్త్వమస్యాదౌ నియమ్య
ఖండార్థత్వమేవ తత్ర నివేశ్యతి చేన్న ప్రకారాంతరాసంభవాదిత్యాహ పర్యాయ ఇతి తత్త్వమసీతి వాక్యే న ఖలు పర్యాయతా సంభవతి పదయోః ప్రవృత్తినిమిత్తభేదే తదయో
గాత్ నాపి శాఖాదవభేదవ్యక్తావలక్షణం వైయధికరణ్యం సంభవతి ఏకస్యైవ వ్యక్తిత్వేన తదయోగాత్ అనేనైవ విశేషణవిశేష్యభావరూపా ఖండార్థసామానాధికరణ్యాన్వయోపి నిరస్తః తు
తత్త్వ ఇతి తత్ప్రాణా ఇత్యుక్తాః విరోధాదితి పదవాచ్యార్థయో విరోధాద్వయోర్ద్వయో విశేషణాదిభావాసంభవాత్ ఉత్తత్త్వంపదార్థగత వాచ్యార్థనిష్ఠేయ ఖండబోధ
కత్వేనోపాగస్తమేకరసైకత్వాగం తత్త్వం పదే సముపలక్ష్యతః సమ్యగేకరసత్వేనైవ సంసర్గభేదవైశిష్ట్యాంశేనాప్యసంస్పృష్టతయా లక్షయత ఇత్యఖండార్థపరమేవేదం వాక్యం ముఖ్యం వ
సామానాధికరణ్యం సమన్వయశబ్దార్థ ఇతి సర్వస్యసమిత్యర్థ ఇత్యుక్తం ప్రకృష్టప్రకాశధ్వనిదవ్యక్తిమేతాం యథా లక్షణావత్వ్యనోపక్షిపతాం శబ్దానాం ప్రాదిశబ్దా
ర్థసంసర్గనిషిద్ధా న ఘటశబ్దాంశప్రంశ్రవ్రా తద్వ్యత్ ఇత్యుక్తం ఏవం ముఖ్యసమానాధికరణాన్వయాఖ్యసమన్వయస్యతత్త్వమస్యాదివాక్యే వ్యవహారపాదనే నశేషామఖండార్థత
సమ్యక్ప్రతిపాదితా ఇదానీం మతాంతరవాదస్యాపి సత్యాదిపదకదంబస్య తద్విభాగఖండార్థతాం ప్రతిపాదయితుం దృష్టాంతమాహ ప్రకృష్టప్రకాశ ఇతి శబ్దానాం ప్రాదిశబ్దార్థసంసర్గవిశేషణాం

కరణ్యం యత్ర ద్రోణముశంతి మన్యంతే సంతో విద్వాంస ఇత్యర్థః వ్యాఖ్యాముదాహరతి సైయమితి। యదుదరావగతో వివస్వనసావాకాశగౌరవీరితి యో బుగా ౧౦ యచ్ఛ్లోకం యల తత్ర వృత్తి
రితి లక్షణ మత్ర ముఖ్యం సంసర్గవస్తు నిష్పన్నపాతస్థలేతు నానారసపా విషయే వచసాం ప్రవృత్తిర్నిరలంగు గంధమపాం దుత్పలమిత్యమీషాం ౧౦౧ యటోకయు కుతో ఖండార్థస్య
యస్య ముఖ్యత్వం సంసర్గాన్వయస్య వాగౌణత్వమిత్యపేక్షాయాం సామానాధికరణ్యస్వరూపలక్షణస్యాఖండార్థస్య యేసంపూర్ణతా వదితరత్ర తదభావా దితి విశేషమాహ యత్ర వృత్తి
౨౨ రితి అత్రాసాయమిత్యాదావఖండార్థవాక్యే పదయోరేకత్ర వృత్తిర్నిరుపచరితాస్తీతి సామానాధికరణ్యలక్షణముఖ్యం యత్ర మితి యోఖ్యం సంసర్గవస్తుని తస్య ఖ్యం తల తేనాస్తితి తస్య
త్ర పాంతు మహానానారసపాతి గుణగుణ్యాద్యనేకత్వేన విషయస్య నానారసత్వం సుగమా త్రయో బునా ౧౦౧ యచ్ఛ్లోకం యనానావిధైర్వహుభిరేవ నిమిత్తైర్భిన్నేషు వస్తుషు గిరామర్థ
యా ప్రవృత్తిః సర్వత్రైవైయధికరణ్యమితి ప్రసిద్ధాసాంశబ్దవృత్తి కుశలవ్యవహారభూవేతా ౧౦౨ యటోకయుక్తా దాయనానావిధ కారణానీత్యస్మిన్నద్వైసామానాధికరణ్యలక్షణాద్వైయధికరణ్యస్య ప్ర
77 సంగవారణాయైకత్రతు యా ప్రవృత్తిరిత్యేకత్రశబ్దః ప్రయుక్తస్తత్ర నానావిధకారణానీతి పర్యాయశబ్దవారణాయ బహుప్రయుక్తః తత్రైకం త్వైయధికరణ్య పర్యాయయోః స్వరూపమిత్య
కాంక్షాయాం తదుభయలక్షణం క్రమేణ దర్శయతి ద్వాభ్యాం నానావిధైరిత్యాదిభ్యాం సార్థః అత్ర భిన్నేషు వస్తుష్వితి సామానాధికరణ్యవ్యుదాసః సుగమమన్యత్ ౧౦౨ యచ్ఛ్లోకయల
క్షణ పాంతు విషయే సమానే భిన్నసహాబాహుమథ యా ప్రవృత్తిః పర్యాయయనాహ్నాభివదంతి ధీరాః ప్రవృత్తిష్వేనాంవచసాం బహూనాం ౧౦౩ యటోకయు పర్యాయలక్షణమాహ భిన్నసపాతు
రితి విభిన్నవాచాం సమానైకస్మిన్విషయే యా ప్రవృత్తిర్భిన్నసపాం తురేకనిమిత్తకానాం వచసాం ప్రవృత్తింధీరాః పర్యాయ ఇనాహ్నాభివదంతీత్యన్వయః బహూనాం వచసాం మధ్యే ప్ర
వృత్తిః పర్యాయ ఇత్యుక్తే స్తంభః కుంభ ఇత్యత్ర తద్గతత్వాదౌ ప్రసంగ ప్రదర్శనం సమానే విషయ ఇతి ఏవమపి సామానాధికరణ్యే ప్రసక్తిరిత్యత ఉక్తం భిన్నసపాతు రితి। భిన్నసపాతుః

ద్యోబునా తథా చ వ్యక్తిస్వరూపస్య సన్మాత్రతావద్ద్రవ్యత్వగుణత్వయోర్జాత్యోః తత్రకల్పితత్వాపత్త్యాపా వ్యక్తేరభేదాదఖండార్థత్వమత్ర హినాసుపపత్తిమిత్యర్థః॥౨౨౨॥ నను నీలోత్పలాది ప్రదేశేషు తేర
విశిష్టానాం లక్షణాకారణం తేన తత్ర। న నీలోత్పలతావాదిశబ్దవ్యక్తిర్నిష్ఠా గిరస్తాత్ర వేద్యుః ప్రమాణాదృతే నః॥౨౨౩॥ యద్యేవమఖండార్థత్వమిష్టమత్రాపి సంభవతి తథాకృతః సర్వేషామప్యఖండా
ర్థత్వసంప్రతిపత్తిర్నభూయతే అత్ర చ శ్రుతిప్రతిపత్తేరేవం వాక్యార్థపరిత్యాగేనాఖండార్థవ్యుత్పత్తా వ్యాఖ్యానం భవతాం సాహసమేవేతి మన్వా ఇతి చేత్తత్రాహ। న నీలోత్పలాది ప్రదేశేష్వితి నీలోత్పలాదివా
క్యప్రయోగప్రదేశేషు గిరా పదానాం లక్షణాకారణం కించిన్నత్వస్త్యయుక్తిః న హ్యశబ్దత ఇత్యర్థః॥ ఉపపత్తేనపాఠునా సోస్మాకం ప్రమాణాదృతే కారణం విధాతాః నీలముత్పలమిత్యాదౌ గిరేణా నీలోత్ప
లత్వాదిశబ్దవ్యక్తిభిష్ఠాశ్చేదియురితి యోబునా వయుక్తా ర్థాః పాదానేనాన్నవా కార్థస్య సంవాదితత్వాన్న లక్షణయా ఖండార్థత్వస్వీకారః ప్రియతేనపుగలక్షణాయా అసంభవాత్ నహి గంగ
యాం ఘోష ఇత్యత్ర లక్షణా స్వీకృతేతి గంగాయాం ఘోషా ఇత్యత్రాపి తత్స్వీకారః కార్యోనస్త్యేవ పిగంగాపదే లక్షణా ఘోషాయూషపదాన్యయితదంగీకారాత్ తస్మాత్ప్రకృష్టప్రకాశ ఇత్యాదేస్వరూ
పప్రత్యయనపేక్ష్యైవ లక్షణానత్వవిరోధేనసంసృష్టార్థః పరేష్వపీతి సర్వముపపన్నమితి భావః॥౨౨౪॥ ఇదముపేత్యక్తిమప్యదితం వయాహ తుతయోరభిధాపరవార్థతాః గుణ
గుణిత్వకృతోతిశయస్తయోర్భవతి లక్షణయాపి గృహీతయోః॥౨౨౫॥ యుక్తయునను యద్యేవముక్తప్రకారేణ లక్షణాపేత్యభావాత్సంసృష్టార్థత్వే వాచ్యతానీలోత్పలాదివాక్యతథాకమితి నీల
త్వాభూత్వాక్రియవ్యక్తితః స్యాదితియద్యేతస్యాఖండార్థతాసమర్థితేతి తత్రాహ నదముపేత్యక్తిమప్యదితం వయితిప్రదితో యమఖ్యపగమవాదేవమేత్యర్థః॥ పరమార్థతస్తయో
ర్నీలోత్పలపదార్థయోరభిధాభేదవిశేషపినాస్తీత్యర్థః॥ సను లక్షణయా వ్యక్తిమాత్రగ్రహణే కథమభేదా వగతి తత్రాహ గుణగుణిత్వకృత ఇతి లక్షణయా గృహీతయోరపి తయోర్నీలోత్పలపదా
ర్థయోర్గుణగుణిత్వకృతోతిశయో భేదవిశేషోపి భవత్యేవేతి యోబునా। అయం భావః గుణత్వాదాంతరభూతినీలత్వావాచినీలపదేన గుణవిశేషభూతా నీలవ్యక్తిర్లక్షణయాపి ధ్యంతే సిద్ధ్యన్ని

కస్యేంద్రైత్యాదిశబ్దాదర్థైక్యోద్దేశే సతి యథా ప్రకృష్టప్రకాశ ద్యునీలలక్షణావర్ణనాయుక్తాం చంద్రవ్యక్తిముపస్థాపయేతాం చంద్రస్వరూపే జిజ్ఞాసితే సతి ప్రకృష్టప్రకాశశ్చంద్ర ఇతి లక్షణాని
ద్విరుక్తేన జిజ్ఞాసితచంద్రస్వరూపపరిచాయకే యథా ప్రకృష్టపదం ప్రకాశపదం చ ప్రకృష్టప్రకాశవద్వస్తువ్యావృత్తం చంద్రప్రాతిపదికార్థం లక్షణయా బోధయత ఇత్యర్థః దార్ష్టాంతి
కమాహ సత్యజ్ఞానానందశబ్దైః పరం బ్రహ్మ తత్త్వదితి ౹౹ శ్లోకం ౹౹ నీలోత్పలాద్యగిరాం వ్యక్తినిష్ఠాః స్వవాచ్యార్థసంసర్గమాత్రాభిధానాత్ విరోధాభావాద్వ్యవచ్ఛిన్నానావిరోధినిరాం లక్షణాప్రాపి వే
25 దాంతసామ్యం ౹౹ బయుటీకయనేవం యది వాచ్యార్థపరిత్యాగేన లక్షణయా అఖండార్థతా స్వప్రియతే తర్హి సర్వత్రైవం వక్తుం శక్యతాపన్నీలమహోత్పలమిత్యాదావపి తథాన్వయప్రసంగ ఇతి చేత్తత్రాహ నీలో
త్పలాద్యగిరాం వ్యక్తినిష్ఠా ఇతి నీలం సుగంధి మహదుత్పలమిత్యాద్యాగిరః స్వభావతః స్వవాచ్యార్థసంసర్గమాత్రాభిధానాద్విశేషణవశక్తినిష్ఠాః విశేష్యవ్యక్తిమాత్రపర్యవసితా న చైవం తీత్యర్థః తత్రాహ
78 మమాహ విరోధీ హేతి వాచ్యార్థాన్వయే పదార్థప్రతీతివిరోధిహాగిరాం వాచ్యవ్యుత్పత్తిర్లక్షణా వా విరోధాయా శ్రియుతేన త్వవిరోధిపే త్యర్థః యుక్తి క్త్యు ప్రయోగ విశేషే నీలోత్పలాదివాక్యేషు విరోధ
స్యాభావాద్వాచ్యార్థసిద్ధిస్తత్రాపి లక్షణాప్యదిత్యాహ అత్ర కేచిదస్తు సామ్యమితి నీలోత్పలాదివాక్యేపి సత్యాదివాక్యే చ చంద్రలక్షణాదివాక్యసామ్యమస్తు లక్షణయా అఖండైకార్థపరత్వమస్తు కో విరోధ ఇ
త్యర్థః ౹౹ శ్లోకం ౹౹ న నీలత్వజాత్యాశ్రయవ్యక్తిత్వజాత్యవిశిష్టోత్పలత్వాశ్రయవ్యక్తిరేవాత్ర ద్విమోత్పలత్వాశ్రయవ్యక్తితః స్యాన్నీలత్వజాత్యాశ్రయవ్యక్తిరన్యా ౹౹ టీక ౹౹ నీలోత్పలవాక్యపదాల
క్షణాప్రసంగస్తదాకథం తత్రాఖండార్థత్వప్రతీతిరితి యద్యుత్పాదయతి న నీలత్వజాతీతి అత్ర నీలోత్పలపదయోర్నీలత్వోత్పలత్వజాతీ వాచ్యార్థౌ జాతిసంసృష్టవ్యక్తీ అపి వై నిరా మీమాంసకతాత్పర్యయో
సంమతిస్తత్ర విశేషవాచ్యార్థపరిత్యాగేన వాతదేకదేశపరిత్యాగేన వా తత్సంబంధిత్వేకదేశే వా వ్యక్తిమాత్రపదవృత్తిర్లక్షణా న యుక్తేయం తదా తదా తత్రాఖండార్థతా నిరపవాదేతి తాత్పర్యార్థః పు
దయోర్జాతాయేషా ఉత్పలత్వజాత్యాశ్రయవ్యక్తిర్నీలత్వజాత్యాశ్రయవ్యక్తితః ప్రకాశాద్భిన్నా న స్యాదితి తథాపి నీలత్వజాతిరితరస్య అన్వాఖ్యవిప్లుతిత్యపి న శంకాస్పదమిత్యాహ తద్భైవేతి పూర్వవ

వైశిష్ట్యప్రతీతిః కేన్వత్రం వైశిష్ట్యమితి సాకాంక్షత్వాన్నపర్యవసితార్థా। యథా తు యః ప్రకృష్టప్రకాశః స త్వద్బుభుత్సితశ్చంద్రపదాభిధేయ ఇతి బోధనా తదాస్వావబుద్ధప్రకర్ష
ప్రకాశశబ్దార్థః తదా తత్సంబంధిని చంద్రస్వరూపే చ వ్యుత్పత్తిః పర్యవసితా మతిరితి ప్రకృష్టప్రకాశపదయోశ్చంద్రస్వరూపమాత్రపర్యవసితత్వమేవోత్తరవాక్యేపి యుక్తం న వైశిష్ట్యపరమిత్య
తమర్థమభిప్రేత్య ప్రకృతయోః పదయోర్లక్షణయా చంద్రైకవ్యక్తినిష్ఠత్వం దర్శయతి ప్రకృష్టప్రకాశత్వభూతత్వన్వయోయమితి। వాక్యయోర్ముఖ్యార్థయోః పదసామర్థ్యసిద్ధయోరన్వయః
ప్రతీయమానోయం తాత్పర్యమాక్షిప్తో యాతత్ప్రవృత్తిలక్షికాభూతి వ్యంజకావ్యక్తిశ్చంద్రపదవాచ్యా తన్నిష్ఠస్సన్ప్రవృత్తపర్యవసిత ఇతి బోధనా సావధానస్యాన్యస్యానవసిద్ధతాపాదప్రతిపాద్యత్వా
ప్రమోవిశేషస్యయస్తవద్యా[illegible]క్యార్థాంగీకరణవ్యంపదవాచ్యప్రకృష్టత్వప్రకాశత్వవిశిష్టం ద్వారా స్వంతదాశ్రయవ్యక్త్యావపర్యవస్యతి తత్స్వనలక్షణం వినేతి లక్షణాపత్తావశ్యంభావినీ ల
క్షణావ్యక్తిస్వరూపతో భిదానిరూపణాదఖండార్థతాపి సిద్ధేతి భావః। యుక్తాయుక్తం యశశాంకాభిధానాభిధేయో న వేష్టః శశాంకస్య తేజోవిశేషత్వాదాతోః తదభ్యుపగమ్యాపి లక్షణాతః వ
రోక్తపదాభ్యామఖండార్థసిద్ధిః యుక్తాయుక్తమయత వేవపూర్వపద్యేత దాక్షిప్తతత్త్వాభూతవ్యక్తినిష్ఠ ఇత్యుపక్షిప్తమర్థముపపాదయతి శశాంకాభిధానాభిధేయో న వేష్ట ఇతి హేతోనేష్ట ఇ
తి తత్ర హేతుమాహ శశాంకస్యేతి। అయమర్థః శశాంకపదాభిలప్యాధ్యాహార్యతే జ్ఞానవిశేషో వ్యక్తిరేవ తత్సాక్షాత్కత్వాన్న తత్ర భూతిరస్తి అతః ప్రకృష్టప్రకాశశబ్దసమానశశాంకాభిధానాభిధేయ [illegible]
శశాం కత్వభూతి కాంక్షోద్భూతానవేష్ట ఇతి ఫలితమాహ తత్త్వేతి భూతాల్లక్షణా ప్రకృష్టత్వప్రకాశత్వధర్మరూపవాచ్యార్థపరిత్యాగేన తదాధారతేజోవిశేషాత్మకవ్యక్తిమాత్రనిష్ఠపదవృత్తిరుపపత్తే
ర్యథార్థః। తత్త్వైకవ్యక్తినిష్ఠత్వేన పదయోః సిద్ధే సతి పూర్వోక్తాఖండార్థసిద్ధిరుపపన్నా పదాభ్యామిత్యర్థః। యుక్తాయుక్తం యప్రకర్షః ప్రకాశాతిరిక్తో న వా ప్రకాశః ప్రకర్షాతిరిక్తో
న చాన్యాభావాచ్చంద్రమస్స్వరూపాతిరేకస్తయోశ్చంద్రమస్స్వరూపే వాతివర్తం యుక్తాయుక్తమనన్వేవమపి నాఖండార్థత్వసిద్ధిః ప్రకర్షప్రకాశాఖ్యధర్మయోరన్యోన్యసంబంధవ్యక్త్యై

ష్ఫులద్రవ్యాణినాతథా ద్రవ్యత్వవాంతరజాతివాచియత్తు త్ఫలపదంతేత ద్రవ్యవిశేషా త్ఫలవ్యక్తిర్లక్షణయా సిద్ధ్యేన్నీలగుణాభిధానాదనయోర్గుణశిక్షావెనభేదస్యప్రతీయమానస్యానుపవాదాత్
నచసన్మాత్రమేవాఖ్యాంపదాఖ్యాంలక్ష్యతఇతివాచ్యాంలక్ష్యమాణయోర్వ్యాప్త్యోఃసన్మాత్రత్వఖ్యావాతనపాగుణాగుణిశిక్షావెనవివేకతఃప్రతీయమానయోర్వ్యాప్త్యోఃసన్మాత్రత్వంసంప్రతిపన్నంయేన
వ్యక్తిలక్షణాసన్మాత్రవిషయాస్యాత వ్యక్త్యనుగతాఖండసన్మాత్రలక్షితలక్షణాప్రసంగాత తథావస్యాతతి ప్రసంగాత్సర్వవ్యవహారలోపాంతతోగత్వాసర్వపదానాంసన్మాత్రార్థతావ్యభిచా
౭౯ రాదితి ॥౫౩॥ ఉక్తేర్థంఉత్కృష్టప్రకాశత్వజాతివాలోకేప్రకృష్టప్రకాశాభిధానాభిధేయేతయోరవ్యభిచరితత్వాదసౌతుతాఖ్యాంశశాంకాభిధానాభిధేయంనలక్ష్యం॥౫౪॥ యోకయుసన్నేవంనీలోత్ఫలాదివాక్య
వత్సంసర్గపరత్వసంభవాత్ప్రకృష్టప్రకాశాదివాక్యస్యాప్యఖండార్థనిష్ఠతానాస్తీతినైషదృష్టాంతఃసత్యాదివాక్యస్యాఖండార్థత్వేసమంజసఇతిచేత్తత్రాహప్రకృష్టప్రకాశత్వజాతివిశిష్టాన్త్ర
కృష్టప్రకాశాభిధానాఖ్యాతయోఃప్రకృష్టప్రకాశత్వజాత్యోఃస్వవాచ్యయోరన్యోన్యసంసర్గేతత్త్వాదేనశశాంకాభిధానాభిధేయమత్రైనవ్యక్తంసంప్రశ్నాతిపదికార్థరూపంనలక్ష్యమప్యఖండ
స్సితార్థప్రతిపాదనపరతయానవధేయవచనత్వాపత్తిరిత్యతోలక్షణయాఖండార్థపరత్వమస్యాభ్యుపేయమిత్యర్థఃప్రకృష్టత్వప్రకాశత్వయోఃసంతమసఖద్యోతగతయోశ్చంద్రసంకీర్ణ
త్వేపితయోర్జాతిశబ్దనిర్దేశోవైశేషికప్రక్రియానాదరేణేతిద్రష్టవ్యం॥౫౫॥ ఉక్తేర్థంశశాంకాభిధానాభిధేయేయదావృష్టేతదిత్యేత్తరేణాపినిర్దేశయమత్రప్రకృష్టప్రకాశత్వజాత్యన్వయోయంత
దావిష్టత్వతథ్యంజాత్యవ్యక్తినిష్ఠః॥౫౬॥ యోకయుసన్నేవంచంద్రప్రాతిపదికార్థత్వమేవకిమిత్యభ్యుపేయతేయేనతదప్రతిపాదనేనాన్యవధేయవాకతాపత్తిరితిచేత్తత్రాహశశాంకాభిధానాభిధేయమిత్యా
ష్టఇతియదుక్తిశ్వప్రవృత్తిస్తదేత్తరవాక్యేనాపినిర్ణేయమితిహ్యాయమార్గఃతదప్రస్మిన్నప్యతిమండలేకఃశ్చంద్రపదాఖ్యలక్ష్యఇతిచంద్రప్రాతిపదికార్థస్యైవతదనభిజ్ఞేనపృష్టత్వాత్తద్రూ
పప్రతీత్యనురూపైవోత్తరవాక్యప్రవృత్తిర్యుక్తాతత్రప్రకర్షప్రకాశవైశిష్ట్యస్యప్రతిపాదనేయశ్చంద్రఃసప్రకృష్టప్రకాశఇతిపదయోర్జానాత్యేవేత్తత్రానవబుద్ధౌశ్చంద్రస్వరూపస్యత్రైతు

దార్ష్టాన్తికేఽపి తత్పరత్వాసిద్ధమిత్యర్థః తదాహ తథా సచ్చిదానందేతి యథా ప్రకృష్టః ప్రకాశః ఇతి పదద్వయం స్వరూపమాత్రకాంక్షాయాం ప్రవృత్తిలక్షణయా చంద్రస్వరూపం ప్రతి
పాదయతి తద్వత్ సచ్చిదాదిశబ్దైః బ్రహ్మస్వరూపమాత్రకాంక్షాయాం వృత్త్యా స్వదర్థం తత్పదార్థస్వరూపం సంభూయ లక్షణయా కస్మాద్వ్యక్తుం న సమర్థాః కింతు ప్రాగుక్తవర్త్మనా సమ
ర్థా ఏవేతి యోజనా తథా చ సతి సత్యాదిపదానామఖండైకరసబ్రహ్మపరత్వసత్త్వేఽపి యావత్ తత్త్వమోస్తత్పదత్వంపదం చ వేదాంతశబ్దేన ఆత్మనః పరిశోధితస్య ప్రతీచో బ్రహ్మభావం సత్యా
దిలక్షణతత్పదార్థానన్యత్వం స్వభావాద్యర్థాంశయోర్మిథో విరోధాత్ దేశకాలదేశావిరుద్ధార్థలక్షణయా సంభూయ వక్తుం కిమర్థం న సమర్థావితి యోజనా తథా చ బ్రహ్మాత్మవిషయావాం
తరవాక్యైస్తాత్పర్యేణ ప్రతిపాదనీయత్వే స్వరూపతోఽపి శోధితస్య సంభవాన్మహావాక్యైరప్యఖండ ఏవార్థః పదార్థపరిశోధనదశాయాం నిరస్యమానోపాధిద్వైతవశాత్ ప్రత్యగ్భేదానువా
దేనాత్మైవ బ్రహ్మ బ్రహ్మైవాత్మేతి ప్రతిపాద్యత ఇత్యర్థః న రాహోః శిర ఇతివత్ సిద్ధమితి భావః అత్ర చ యశ్చిన్తకం ప్రత్యక్త్వం లక్షయిత్వా ఽర్థం పదార్థయోర్థస్త్వార్థయోర్లక్షయిత్వా ద్వితీయం పదం
భేదం ప్రత్యగాత్మన ఏవ తౌ శబ్దౌ బ్రూతో లక్షణావశ్యకత్వేన అత్ర చ యుక్తిమత్ర లక్ష్యం లక్షకం వేతి చిత్త్వాయాం పూర్వోక్తమేవ స్మరయతి ప్రత్యగితి త్వంపదార్థస్త్వంశబ్దవాచ్యార్థః
పదప్రవృత్తిద్వారభూతః ప్రత్యక్త్వం యథా ఽర్థాత్వం చైతన్యైకస్వభావం లక్షయిత్వా తథా తత్పదవాచ్యోర్థావా స్వరూపోఽద్వితీయం బ్రహ్మతత్త్వం లక్షయిత్వా విరుద్ధాంశప్రహాణేనావిరుద్ధార్థ
స్వరూపమాత్రపర్యవసితం స్వాభావికం తదద్వయం సంపాదయత ఇత్యర్థః యద్వా ప్రత్యక్త్వం త్వం పదార్థ ఇతి లక్షణస్వరూపనిర్దేశః లక్షయిత్వం పదమితి శేషః అత్ర తత్ర స్వైవం
యోజనా అఖండతార్థస్త్వతావతాం తథం సిద్ధేతి తదాహ ఏవమితి అక్షరార్థః సుగమః అధ్యాత్మాదిభూతరూపోపాధ్యంశోద్ధారేణ స్వస్వార్థలక్షణతావత్పూర్వోక్తే దప్రహాణే సత్యపరిశి
ష్టైకరసచిదాత్మైవ వై తౌ శబ్దౌ బ్రూతో బోధయత ఇతి వివక్షితోర్థః అత్ర చ యశ్చిన్తకం ఉపాధ్యోష్వం వ బ్రహ్మణి ప్రత్యగర్థే దుఃఖిత్వం వధ్యాపీత సంభూతమావయోః సవిశ్వశ్వానర్థస్తదా

భేదాదితి చేత్తత్రాహ ప్రకర్షప్రకాశాతిరిక్తత్వాభావాదితి । అన్యత్ర తమఃఖద్యోతగతయోః ప్రకర్షప్రకాశయోరాధిక్యే దృష్టేఽపి చన్ద్రస్వరూపేణ తయోరన్యోన్యస్వరూపతో ఽతిరేక
శ్చన్ద్రవ్యక్తేస్సనాతన్యమతిరేక ఇత్యర్థః । కుత ఇతి చేత్తత్రాహ బహిశ్చన్ద్రమస్యేతి తయోః ప్రకర్షప్రకాశయోర్బహిశ్చన్ద్రం చన్ద్రాద్బహిశ్చన్ద్రస్వరూపాత్పృథక్స్వరూ
పాతిరేకః స్వరూపతో భేదో న నవేత్యనుషఙ్గః । తత్ర తయోశ్చన్ద్రమస్యేవ మాత్రమత్యన్తమేకత్వేన చన్ద్రాత్మన్యైవ పరమార్థతస్తయోరతిరేకాభావాద్వ్యాసేస్వచన్ద్రశబ్దార్థ
౮౦ స్యానిరూపణాదిత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ శ్లోకం ॥ న చన్ద్రప్రకాశప్రకర్షం ప్రకాశాత్తదీయాత్పృథక్కశ్చిదుత్పశ్యతీహ । తథాస్య ప్రకర్షప్రకాశం ప్రకర్షాత్తతో నానయోరస్తి భేదప్ర
మాణం ॥ ౧౩ ॥ టీకయా కుతో ఽభేదావగతిరితి చేద్భేదానుభవవిరోధాదిత్యాహ న చన్ద్రప్రకాశప్రకర్షమితి । చన్ద్రియః ప్రకాశస్తస్య చ యః ప్రకర్షస్తం ప్రకాశాత్ప్రకాశస్య
80 రూపాత్తదీయాచ్చన్ద్రమసః పృథగ్విభక్తమిహ వ్యవహారే ప్రాశికే న కశ్చిదుత్పశ్యతి న కో ఽపి సమ్యగ్జానాతీతి యావత్ । యథా ప్రకర్షస్య ప్రకాశాద్భేదస్తథా ప్రకాశ
స్యాప్యస్య ప్రకర్షాద్భేద ఇత్యాహ తథాస్యేతి ప్రకర్షాత్తదీయాన్న పృథక్కశ్చిదుత్పశ్యతీతి పూర్వేణాన్వయః । ఏతయోర్భేదానుభవాభావాద్భేదే నైవానుభవాదనయోర్భేదే నాస్తి ప్రమాణము
ప్రత్యక్షమనుమానాగమానాం వా । అతో ఽనుభవవిరోధాదిత్యర్థః । అథాన్యచ్చన్ద్రవ్యక్తేశ్చ తయోరభేద ఉక్తో ఽపి దృశ్యతే వ్యక్తస్య స్వచ్ఛప్రకర్షప్రకాశాతిరిక్తస్వరూపస్యానుభవాభావాద్భే
దకల్పనాయాం ప్రమాణాభావాదితి । అయం భావః । రూపరసాదివత్ప్రకర్షప్రకాశయోర్న స్వరూపభేదః కస్యచిత్స్ఫురతి తతశ్చ ద్యుశప్రకాశాతిరిక్తస్యాకారస్య చన్ద్రే ఽభావా
దేవ చన్ద్రస్య స్వరూపమితి నిశ్చీయతే । అస్యాభ్యుపగతత్వే ప్రకాశాదర్శనాచ్చన్ద్రస్వరూపమాత్రతయా వసితౌ ప్రకర్షప్రకాశశబ్దావితి ॥ ౧౩ ॥ శ్లోకం ॥ తథా సచ్చిదానన్దశబ్దాస్తదర్థం
తథా తత్స్వభావాత్మనో బ్రహ్మభావం విరోధాద్విధా లక్షణావృత్తిమేతే నిమిత్తమర్థం న సంభూయ వక్తుం [+స]మర్థాః ॥ ౧౩ ॥ టీకయా ॥ వన్దృష్టాన్తే ౨ ఖండార్థపరత్వం వాక్యస్యోపపాద్య

క్రాదయో నాత్ర క్రియా పీత్యాహ క్రియారహిత ఇతి నిష్కలం నిష్క్రియమితి శ్రుతేః సర్వక్రియారాహిత్యమ్ ఆదిపదాత్ స్వరూపసంకేతస్పృష్టశబ్దాదిగ్రహణం న వ్యాప్యేత్యాదిశబ్దవద్గోత్వాదిజాతిగోత్వాది
శబ్దవద్వా స్వరూపతః సంకేతతః ఉరుపద్యతే వ్యవహారాణాం పరత్వాదస్య అదృష్టమవ్యవహార్యమితి శ్రుతేః యథా సాదృశ్యనిబంధనః శబ్దప్రత్యయమఖ ఇత్యాదిర్న తథాస్యేత్యేతి సచితా సదృశ్యవస్తుగు
ణాదయ ఉపాదయశ్చాపాన్న సదృశే తిష్ఠతి రూపమస్యేతి శ్రుతేశ్చేత్యర్థః షష్ఠ్యర్థాదిరాహిత్యమాహ త్యర్థత యాత్మానం దర్శనస్థిపరివర్జితాఖిలఖగద్వైతప్రపంచ ఇతి పరిత్యక్తాఖిలానాత్మద్వైతవిస్తా
రేకార్యకారణధర్మవర్జిత ఇతి యావత్ షష్ఠ్యర్థాదియోగాత్ కార్యకారణాత్మకే వస్తున్యేవోపలభ్యం తేనాయం తథేతి షష్ఠ్యాదిరహిత ఇత్యర్థః అత్రాహ త్యర్థః విశేషణం సర్వస్య విజ్ఞా
పరేతి అశేషస్య విజ్ఞాతుస్స్వవిజ్ఞేయధర్మసంసర్గ ఇత్యర్థః సకిం నిత్యపరోక్షస్తథా సనాస్తీత్యపి శంకాస్యాదితి నేత్యాహ ప్రత్యక్ష ఇతి నిత్యపరోక్ష ఇత్యర్థః ప్రత్యక్షత్వేపి తుచ్ఛః స్యాదితి
చక్షుర్రూపస్యాత్మనః పరోక్షత్వాత్తత్వజ్ఞానాపేక్షువాన్ వస్తూ నను సంధాన ప్రసంగాచ్చేతి చేత్ వః పారోక్ష్య చేద్వేహం త్వం తరమాహ సంపత్ర వ్యవధానక ఇతి వ్యవహితో ధర్మివిశిష్టం పరోక్షం
భవతి న వా త్రాత్మనో వ్యవహితో ఽతో న పరోక్ష ఇత్యర్థః సకిమహం తారాదిరూపో నేత్యాహ పరమ ఇతి పరబ్రహ్మ పరమః పరమపదపరమతః అహంకారాదిభ్యస్తత్కారణవిద్యాయాశ్చ
పరస్తాదుపలక్ష్య ఇత్యర్థః అక్షరాత్ పరతః పర ఇతి శ్రుతేః యదుక్తం వస్తునోపపరోక్షత్వగ్రాహకత్వాదపురుషార్థసంబంధాదుపేక్ష్యమేతదితి తత్రాహ పరమ ఇతి
పరమానందస్వభావ ఇత్యర్థః ఉక్తవిశేషణవస్తుస్వరూపమాహ విష్ణోః పదే ఇతి పరమాత్మస్వరూప ఇత్యర్థః విష్ణుపదశబ్దస్య పురాణోక్తవైకుంఠలోకవిషయత్వశంకాం వారయ
తిశాశ్వత ఇతి సద్వైకరూపే నిత్య ఇత్యర్థః సరిత్ప్రత్యగాత్మనో ఽర్థాంతరం వాంఛతి పరోక్ష ఇతి త్యత ఆహ ప్రత్యక్షతి ప్రత్యక్స్వరూప ఇత్యర్థః కిం బహుశబ్దస్యాపి ప్రపంచాంతర్గతతయా
మాయామయత్వాన్న సత్యవస్తుని సంబంధ ఉపపన్న ఇత్యాహ అజ్ఞానవినిర్ముక్తా ఇతి ఉపాధి ఉత్కృష్టయ ఆస్తాం ప్రవచనప్రవృత్తివిరహాత్ప్రవృత్తిహేతోర్వ్యాపారాయమనోపి నస్త్య

వాస్యర్థం సత్ప్రత్యగ్వాసెతి హేత్వ్యాఖ్యావెదఫలత్వాత్ ఉక్తార్థయుక్తం శ్రుత్యైవ మపిన వాక్యార్థస్యైకరసతా సంభావినీ యతః పదాభ్యాం పరిత్యక్తస్వార్థాత్మకి భూతలక్షణసోపాధికః పదార్థస్వరూపే వస్థితి
ప్రయోలక్ష్యమాణవస్తావాశ్రితతావతేనవిహాయం పదాభ్యాంభాగపరిత్యాగేన లక్ష్యమాణాదేవ తత్స్వరూపాత్మైక్యేతి పరిత్యక్తదేశాదివైశిష్ట్యమపగచ్ఛతి అతో నహావాక్యస్మాత్తం కోప్యతిశయ ఇత్య
క్షైపమాంశం తమానః పరిత్యక్తాంశస్య పునరవస్థానే కారణాభావాత్ తత్వతవాక్యార్థే నిర్దిష్టా పావసర ఇతి ప్రకల్పితోపమంత్ర మర్థమాహ॥ పరోక్షత్వం చేతి। బ్రహ్మణి తత్పదార్థే యదా పరోక్షత్వం తత్త్వ
౮౧ మర్థే త్వం పదార్థే యదద్వితీయత్వం తదుభయ ద్వాంతసంభూతం నిరవిద్యావిలసితమాయావినా వేదాంత తత్త్వవిదా తి శేషః యతో యమర్థో నిశ్శేషతో తత్వ సమ్యగ్జ్ఞానేన ధ్వస్తో భవతీ సర్వ
వికారమూలకారణం యస్య తస్య సంహదార్థ ద్వయగతపరోక్షత్వదుఃఖిత్వప్రథమాసెతి నాత్మాసంధ్యారయతః ఇత్యర్థః॥ తత్ర లౌకికన్యాయం దర్శయతి హేత్వభావ ఇతి ఖలవాఖ్యావేతత్ఫలా
భావ ఇతి న్యాయాదిత్యర్థః తథా వతద్దేశకాలవైశిష్ట్యస్యావిద్యామయత్వాభావాత్తైవ దత్తస్వరూపజ్ఞానేన తన్నివర్తతే ఇవా తుప ద్వితీయత్వాదిరాత్మవిద్యావిలాసత్వాదవిద్యానివృత్తౌ నివర్తతే
81 శుక్తితత్త్వజ్ఞానేన శుక్త్యజ్ఞాననివృత్త్యా వివర్తత్వం రజత త్వయితి భావః ఉక్తార్థ శక్యాంశం షష్ఠీ భూతి గుణక్రియాదిరహితే సర్వస్యవిజ్ఞాతరి ప్రత్యక్షైపరివర్జితాఖిలభగద్వైతప్రపంచేద్వ
శె సంత్యక్తవ్యవధానకే పరమకేవిష్ణౌ పదేశాశ్వతేత్వంయద్విజ్ఞానవినిర్మితా నవిహా గిరో ఖలు ఖప్రవృత్తిక్షమాః ఉక్తార్థ శక్యం యద్వైవం ప్రపంచాస్పష్టా ద్వైతి యాత్మతత్త్వం ప్రతిపాదయిష్యత వేదాంతా
నాంతర్హితదేవసాక్షాచ్ఛక్త్యైవ ప్రతిపాద్యతాం కిమేవం లక్షణా ప్రయాసెతి చెన్నైవం శబ్దస్యాత్మతత్త్వే ప్రవృత్తినిమిత్తాభావాదిత్యాహ షష్ఠీభూతీతి షష్ఠ్యశబ్దేన తదర్థః సంబంధో లక్ష్యతే సంబంధశ
హితత్వాద్బ్రహ్మ పురుషశబ్దవద్రాజపురుషేన బ్రహ్మణి శబ్దప్రవృత్తిరిత్యర్థః భూతిః జాత్యాదిసామాన్యం తన్నిమిత్తో గోశబ్దో యథా ద్రవ్యే ప్రవర్తతే న తథా బ్రహ్మ జాతిరహితత్వాదిత్యుక్తం శక్తిరహితత్వాజ్జా
తిరాహిత్యాన్నీలాదిశబ్దవద్ద్రవ్యేషు గుణానిమిత్తాః ప్రవర్తతే నీలముత్పలమిత్యాదౌ న తథాత్ర తాదృగ్గుణరహితత్వదితి కేవలాన్నిర్గుణశ్చేతి శ్రుతే గుణశబ్దాత్ క్రియానిమిత్తకాఖ్యయా వా

దేవాత్మనః కర్మతావసంస్కారః ప్రత్యక్త్వ కర్మత్వయో విరోధాద్ధాదపి తి యుక్తమపహస్త్యా హోక్ష్ణలయతి త్ర త్వస్మాదితి పాశ్వ్నేన సర్వసాక్షిత్వయా సహాంతరతయా చ పరాగర్థ వ్యావృత్త కారేణావ
మితత్స్వల్లక్ష్యమాణతయా చ ప్రత్యక్త్వ స్త త్వానుభవప్రసిద్ధాద్యోశ్చ త్తెచ తయోవిరుద్ధ్యత ఇతి చేత్కర్మణః పరాత్మ్యైవ వ్యాప్తత్వాదిత్యహం యద్యప్యుక్తి మేతి ప్రత్యక్త్వ ద్యాశ్యః ప్రత్యక్త్వా ధర్మ య–
త్వాత్కర్మత్వాదాదేశ్చ లుపాదానస్య విషయో నాత్మ యతో నాత్మని వ్యాపారాంతరణస్య కస్య చిదపి ప్రత్యక్త్వమపాన్యా యతః యత్కించిత్కరణం బుగత్ర యుగతం తత్ప్రత్యగాత్మన్యస్తీత్యంవా పోవ
స్తునివర్తతె తెనుభవనం తత్ర ప్రమాణాన్మతం ఘ్రాణాది కరణం కింవ మనసః శబ్దేన సాక్షాదాత్మవిషయే కరణత్వాచ్చక్షురాదివదిత్యనుమానాదప్యాత్మనో కర్మత్వసిద్ధిరిత్యపాపాగాదేరితి పరాం
చిరవాణీతి ఆతిసిద్ధనిశ్చయాద్యోతతక్కః చ లుశబ్దః వాహ్యవస్త్వవభాసాదే వానాకఠిన స యోవిషయో నాత్మవిషయః తుతః కస్య చిదపి కరణస్యాత్మని ప్రతీతి వ్యాపారం న్యాయతో నాపేక్షామపా
కరణతావదవేక్షనపెచక్షురాదివన్నాత్మగోచర వ్యాపారేణ త్వర్థః కరణ గోచర స్య చ ఉత్పన్నయమాం బ్యడస్య కరణాధిష్ఠాతృత్వ సంభవాదాత్మనో పి తథాత్వే చ ఉత్పత్తే చ గదాంధప్రసం
గాత్కరణావ్యాపారప్రసంగాన్న్యాత్మన కరణాగోచర ఇతి వ్యాదః ఉక్త న్యాయమేవాసంభవ ప్రమాణ కతయా విశదయతి యత్కించిదితి ఘ్రాణగతం యత్కించిత్కరణమస్తి తత్ప్రత్యగాత్మన్యస్తీతి తంస
త్వావభాసవ్యాప్త్యర్థ కాశితం సద్వావ్యవస్థ నిర్ద్రవ్యగుణాదౌ వర్తతే క్వ వర్తతె తి కిమత్ర ప్రమాణం తదాహ తథానుభవనమితి యథా కెనెషి నం ప తతొ ప్రెషితం మనః తేన ప్రాణః ప్రథమ
ప్రైతి దచ్యత్రః తెనెషితాం వాచమిమాం వదంతి చక్షుః శ్రోత్రం క ను దేవో యునక్తీతి ప్రశ్నపూర్వకం శ్రోత్రస్య శ్రోత్రం మనసో మనో యద్వాచో హ వాచం స ఉ ప్రాణస్య ప్రాణశ్చక్షుషశ్చక్షు
రతి ముచ్య ధీరాః ప్రేత్యాస్మాల్లోకాదమృతా భవంతీతి శ్రుత్యా నిశ్చితం తథా విద్వద్భిరనుభవనం తత్ప్రామాణ్యేన త్రమాణం మతం న్నిష్టమితి యో మనసా ఘ్రాణాదిశబ్దాత్కం ఉపస్పృశ్యా పమతె ఆగమశబ్దవిషయో బుద్ధిరవిద్యా యు
మో బుద్ధిర్యత్ర హి వర్తతె స విషయః శబ్దస్యనాత్మన్యపి తెనాత్మానమసౌ న గోచరయతు శబ్దః శ్రీమో మయ్యాయా వృత్త్యై వెతరయాపి తెన వతయా తస్యాత్మనః కర్మతా ఘ్రాణాదీనాం

వతిశ్రామ్యత్సురాఘూమిషు యవంవెదఖిలప్రమాణపదవీం షోఢా విభిన్నాశ్వానుల్లంఘ్య వ్యవతిష్ఠతే త్వయి గిరః స్వస్వాత్మవృత్తిః కథం ॥౨౦॥ ఓంకేయున్నాదానీం మనోవిషయత్వమప్యా
త్మనో విరాకృవర్ణస్త్ర స్వసర్వప్రమాణావిషయత్వాత్సైమితి కన్యాయందర్శయతి ఆస్తామిత్రేతి అత్రాత్మని శబ్దప్రవృత్తినిమిత్తానామసంభవాద్వ్యవహారం ప్రవృత్తివిరహో యమనుపపాదితః నతిష్ఠ
తితావత్తత్రవక్తవ్యం యతో మనోపి యత్ర ద్వ్యశ్వ్యాపారాయత ప్రవృత్తతికే ద్వ్యశంపరాఘూ[illegible]మిషు స్రామ్యత్సర్వార్ణనాత్మవస్తూని విషయీకుర్వత్ కస్మాదిత్యత ఆహ ప్రత్యక్షాహంకారేతి ఆత్మన
క అంతరత్వా విషయత్వాదిత్యర్థః మనోవృత్త్యా తాపదనద్వారా పాసర్వప్రమాణానాం విషయేషు ప్రవృత్తిస్తద్వ్యతిరేకప్రవృత్తిత్వ సర్వప్రమాణా విషయత్వం విశేష శకః శబ్దా విషయత్వం వాకైము
వక్తవ్యమిత్యాహ ఎవంవెదితి ఎవం మనసోప్యవిషయత్వే సతి శివాత్మత్వపిదాత్మరూపః షోఢా విభిన్నా అఖిలప్రమాణపదవీః సర్వప్రమాణప్ర[illegible]హారమార్గానుల్లంఘ్య వ్యవతిష్ఠతేవేత
త్వయి గిరో వాచకస్య పదస్య వా స్వస్వవృత్తిం కథం స్యాన్న కథమపి ద్వారా శ్చావాదిత్యర్థః ॥౨౦॥ ఆత్మైనం నను కర్మతామపనయనశబ్దోదవదెల్లక్షణామార్గేణాపి యతః పరాస్వి
82 షయవస్త్వాస్వృష్టైకర్మతా ప్రత్యక్షాదివిరుద్ధ్యతే యది శ్వేదస్యాత్మనః కర్మతా యద్యప్యస్ఫుటైరనతస్వర స్వభావతిప్రత్యక్షస్వభావో యతః ॥౨౧॥ ఉక్తే యద్యాత్మవమాత్మతత్త్వం శబ్దాముఖ్య
వృత్త్యవిషయత్వాల్లక్షణావృత్త్యా విషయీకరోతీతివలంతదాపి లోకే లక్షణయోపస్థాప్యమానస్యాపితీరాదేః శబ్దకర్మత్వదర్శనాదాత్మహి కమర్మవేదాం తశబ్దానాం స్యాదితివెన్నేత్యాహ ఆ
త్మానమితిలక్షణామార్గేణాప్యాత్మానంబోధయన్స్మృత్య[illegible]స్తం కర్మతాముపనయత్కర్మానకుర్వన్నతుపవేదిత్యర్థయెదితి యో బునానను తీరాదివత్స్మైయత్రాపెదస్యాపి కర్మతా స్యాదితివెన్న అనుష్ఠ
వవిరోధాదనుమానానుష్ఠానాదిత్యాహ యతఇతి కర్మత్వానవిషయత్వాత్ప్ర[illegible]త్మత్వం ప్రయోజకం నప్రమేయత్వమిత్యన్వి ప్రత్యపరాస్వి విషయవదిత్యుక్తం యథా ఘటరాస్వి విషయ[illegible]స్వాకర్మతాస్తినత
థాస్యాత్మనః కర్మతేస్యాత్ తథా నను భవాదసంభవాత్ప్రతీయత్వాత్ప్రకర్మణి పితథం కిత్రమాత్యతాతిశయవిశేషయోగితామాత్రేణాప్యపదవ్యతిలవేతి భావః [illegible]నకైవలం కర్మత్వేనానను భవా

వేదాంతాః ప్రమాణం కేన స్యాదితి చేన్మైవం విరోధాదిత్యాహ యస్మైయం న కోపి వేదితి స్పష్టార్థః ప్రమాణావిషయత్వప్రామాణికత్వేతి వ్యాహతవచనం విముషాం నామోపహత ఇతి భావః [illegible]
శ్లోకం యస్మైత ద్వస్తుని కల్పితస్య బుగతో వాక్యప్రసూత ప్రమా బుద్ధియూ౽లబ్ధ గిస్యాతే తవనిబుస్యాకారమాత్రగ్రహాత్ కర్మత్వం న కరోతి వాక్యజనితా బుద్ధిః స్వరూపే తవ స్వాకారగ్రా
హాణేన కేవలమియం సంహారమూలం దహాత్ [illegible] తస్య విషయత్వేపి తస్మాద్వేదాంతప్రామాణ్యమవిరుద్ధమితి పరిహారతి న్నైత దితి నైతదస్మద్వచనం పరాహాతపద
మితి యోజ్యం । కుత ఇత్యత ఆహ వస్తుని కల్పితస్యేతి యతో వేదాంత మహావాక్యప్రసూతా ప్రమారూపా బుద్ధిరంతఃకరణవృత్తిస్తస్యమర్థభూతస్య నిజో౽నాద్యా తోయోయం స్వాకారస్తస్య
భావినశ్వరప్యకారస్తస్యాత్రగ్రహాదనా[illegible]త్మాంశాప్రహాణేనానుగతచిదంశ తస్యాత్మతాపత్యేతి యతో వత్ వస్తుని కల్పితస్య బుగతోమరాలబ్ధ కవలాలాజ్ఞానస్తు దఙ్క్ష[illegible]ష్యతే స్వాఖిరఙ్గీక్రియతే
అతో మామాలోస్మాలనేనాత్మని సంసారనివృత్తిఫలస్య సమపన్నత్వాత్ స్మిన్వేదాంతానాం ప్రామాణ్య[illegible]విరుద్ధమిత్యర్థః ఫలవద్విజ్ఞానమజ్ఞాతవస్తునిశ్చయరూపం జనయదేవహి
వాక్యం ప్రమాణం భవతీ తావతా సిద్ధమిత్యభిప్రాయః తదుక్తం ద్రావిడాచార్యైః సిద్ధాంతనివర్తకత్వాదితి నను విషయస్య కర్మణో మంతరేణ బుద్ధిస్తదాకారగ్రహణాయోగాత్ప్రాప్తం ఘన
రాత్మనః కర్మత్వమిత్యతఆహ కర్మత్వ్యాసేతి అయమర్థః కథమపి క్రియాకృతాతిశయం యోగితయా వ్యవహారయోగ్యత్వమాత్రం కర్మత్వం వివక్షితం న తత్ర దంగీక్రియతే స్వ
ధ్యస్తజ్ఞానతత్పారవనివ్యత్యతిశయసువాక్యజవృత్తి కృతస్యాత్మన్యంగీకారాత్ తన్మైవమతిశయయోగిత్వే వికాశిత్వాపత్తిః ఆరోపతరివృత్తేర్వికారత్వాభావసంభవాత్ అధవృత్తి
కృతస్యాజ్ఞానశ్రయతయాత్మనః కర్మత్వమితి చేన్న యతస్త్రిపస్వరూపే స్వప్రకాశాత్మని వాక్యజనితా బుద్ధిః కర్మత్వం స్వాకృత ఫలవ్యాప్యత్వలక్షణం న కరోతి ప్రకాశస్వభావే తస్మిన్నను
పయోగాదితి నను సంవిదనుత్పత్తౌ కథమజ్ఞానమపి నివర్తేత ఆగంతుకసంవిత్సంబంధాభావాదిత్యాశంక్య కలితత్వాదితి తత్రాహ స్వాకారగ్రహణేనేతి ఇదముపలక్షణమపి వాక్యజనితా బుద్ధిః

ఇత్థం ప్రత్యగాత్మనో ఽవిషయత్వం శ్రుతిపాద్యవిషయత్వాయోగాత్ వేదశబ్దావిషయత్వమపి తస్యోపయుక్తార్థం నిగమయతి ప్రత్యగ్రూపమత ఇతి యతో బుద్ధేరవేద్యం ప్రత్యగ్రూపమతో
పౌరుషశబ్దావిషయ ఇతి సంబంధః సమవ్యధికరణమేతద్బుద్ధ్యగమ్యత్వాచ్చావాచ్యత్వగమత్వాచ్చేవ ఇతి సహావస్థారగమ్యత్వాత్ శబ్దస్యాత్రాగమ్యత్వం సాధ్యతే తం త్వౌపనిషదం పురుషమి
తి శ్రుతిబాధితవిషయం స్యాదిత్యాశంక్య వ్యాపారాయ మనోపి న ప్రత్యక్పతేర్వ్యక్తం ప్రతిపంచయ్య స్పరిహరతి బుద్ధిరర్థప్రాప్తేతి యత్ర విషయే బుద్ధిర్వర్తతే శబ్దస్యాపి స ఏవ విషయో నాన్యో
౮౩ నహి వస్తుని శ్రోత్రయోరివానయోర్విషయభేదః సర్వప్రమాణానాం మనోగోచరవిషయప్రవృత్తేర్నహి మనః ప్రత్యక్ష్యయత్నస్యాపి ప్రమాణస్య విషయసంబంధః తద్బోధనం సాప
పద్యతే తతో యత్ర శబ్దవేద్యత్వం తత్ర బుద్ధివేద్యత్వం యత్ర బుద్ధివేద్యత్వాభావస్తత్ర శబ్దవేద్యత్వస్యాప్యభావ ఇతి నిశ్చీయతే ఏవమప్యాత్మని నిరూపయితుం ఇదమారభ్యతే ఏతత్ప్రమాణా
83 త్మన్యపి అసౌ బుద్ధిరాత్మని న వర్తతే ఆత్మానం న విషయీకరోతీత్యర్థః వ్యాపకాభావాద్వ్యాప్యస్యాప్యభావ ఇతి ఫలితముపసంహరతి తేనేతి అసౌ శబ్ద ఇతి సంబంధః వృత్త్యే విజాతీ
వకారో ఽఖండః స్వమః నైవ వర్తతే ఇతి యో ఽబుధః నైవ గోచరయతుమితి పూర్వేణ వా యో బుద్ధిరితరయా లక్షణావృత్త్యా తేనోక్తన్యాయేన తయా లక్షణయా వృత్త్యా బోధ్యమానస్యాత్మ
నో న వర్తతే ఇతి సిద్ధమిత్యర్థః ఔపనిషదత్వమప్యేతద్వర్తత్యైవేతి భావః ౪౭ ౫౯ శ్లోకం నన్వేవమజ్ఞేయమిదం సౌపేదికమప్రత్యక్షరూపం తత్తత్ప్రమాణాం తద్వచ వేదశిరసస్స
ప్రపత్తిభ్యాయతే యస్మాయుం నన్వపి త్వదాభిధపి తద్వేదాంతవేద్యం ఔపనిషదత్వం తద్వచనం పరామృతపదం తత్తత్ నయుక్తం బుద్ధేః శబ్దస్య చ యద్వైవం సర్వప్రమాణావిషయత్వమా
త్మనో విశేషతః శబ్దావిషయత్వమభ్యుపేయతే యతి తర్హి బ్రహ్మణ్యేవ వేదాంతవాక్యప్రామాణ్యప్రతిజ్ఞావిరోధః శాస్త్రయోనిత్వాధికరణవిరోధశ్చేతి చోదయతి నన్వజ్ఞేయమిదమితి
మమేదం ప్రత్యక్స్వరూపమయం దృశ్యం నేయం సర్వప్రమాణావిషయో ఽపి తత్ర తదా తత్ర ప్రత్యక్షరూపే ఽస్మిన్ వేదశిరసః ప్రామాణ్యం కథం ప్రతిజ్ఞాయతే ఔపనిషద ఇతి యో బుధః । అవిషయోపి

తం త్యక్త్వా తద్విషయతీతి తథాపి సతి సంవిదః స్వప్రకాశత్వాంగీకారబాధాదిత్యర్థః । తర్హి కిం కరోతీతి చేత్తత్రాహ కిం త్వజ్ఞానానువృత్తిమిత్యస్వప్రకాశత్వాంత్యాదినివర్తకో కేవలం తత్రప్రవృ
షయిషు ఫలవత్త్వదర్శనం ప్రమాణమభిమతం శిష్యస్య వ్యావృత్తిపదస్య శ్లోకతః స్వాదినైయమస్యేత్యర్థః । తద్వ్యదిత్యాది సుగమం ॥ ౧౦౬ ॥ శ్లోకః ॥ అకార్యస్వరూపస్య కార్యత్వమిష్టం యథా
కారకైర్మార్గణవలం తత్పరయుద్ధిం తద్వైవాత్ర మేయస్వమేయాత్వమిష్టం ప్రమాణైస్తు మన్త్రర్థ్యదుం తత్పరయబుద్ధిం ॥ ౧౦౭ ॥ టీకా ॥ యేషాం స్వయం ప్రకాశం కిమపి నాభిమతం తాన్ప్రతి కరణా
బన్యాతిశయతాపత్తావేతి కరణాగోచరతయా తద్విషయత్వవ్యవహారయోగ్యత్వం సంమతయుక్తి ॥ ౨ అకార్యస్వరూపస్యేతి । అకార్యస్వరూపస్వరూపాపావయువా [illegible] దివి
నతయానివాపత్యస్వరూపస్యకాశాదేర్యథా తద్విరోధివయాంతర్ణమతాత్పరయుద్ధి తౌక్తికైః పరైస్తైరపి కార్యత్వమిష్టం తద్వైవాత్ర మేయస్యేతి సంగమంతర్ధ్యన్యాత్రవత్ తాత్ప
రయబుద్ధిరస్మాభిరితి శేషః । మతాంతరేషు కారకాదిషు కారకాణాముత్పాదకతయా కారకత్వేపి యథా తేషామమాతౄణ్యమాదౌ తత్స్వరూపావిర్భావవిరోధ్యుత్సారణమాత్రేణైవ కా
రకత్వం తథా ప్రమాణానాం సంవిదుత్పాదకత్వేన బుడేషు ప్రామాణ్యేపి సంవిద్రూపే చిదాత్మని తదావిర్భావాభివ్యక్తివిరోధ్యపసారకత్వేనైవ ప్రామాణ్యమితి నిరవద్యమితి భావః ॥ ౧౦౭ ॥
శ్లోకం ॥ వాక్యోత్థాపితబుద్ధివృత్తిరమలాయబ్రహ్మాదివిధ్వంసినీ నిక్షిప్తలా వేదాంతశ్రవణాదిభిః సుఖ టీకావస్త్వభావసతీ వావకరూపం దర్పణవద్విభర్తి పరమం విష్ణోః పదం సంనిధేరితి తస్మాది
పాకారణాదథవా తత్సంసారబీబుక్షయా ॥ ౧౦౮ ॥ టీకా ॥ తదేవమాత్మసాధారణాకారగ్రహణేనైవాజ్ఞాననివృత్తిమాత్రఫలతయాత్ర వ్యాసేవేదాంతప్రామాణ్యముపాయాదితదుపసం
హారన్ బుద్ధిరాత్మాకారగ్రహణత్వమమాహ వాక్యోత్థాపితేతి వేదాంతవాక్యైర్నోత్పాదితాయా బుద్ధివృత్తిః తావకం రూపం దర్పణవ సుఖస్వరూపం బిభర్తి నీరూప్యం విష్ణోః పర
మం పదం నిర్విశేషపరమాత్మరూపం తుపదః సంనిధేః సంసన్నిహిత దర్పణవచ్చిదాత్మసన్నిధానాదిత్యర్థః । నను వాక్యజనితా చేద్వృత్తిరాత్మసన్నిధానమాత్రం తత్రైవ్యాఖ్య

సాకారగ్రహణే న కేవలం స్వాశ్రయః ప్రకాశతాత్మవచనః ఆత్మచైతన్యవ్యాప్తస్యాపి వృత్తిత ఏవాత్మాకారాపత్తిమాత్రేణాసంసారిణ్యపూర్వమజ్ఞానం దహతీ యోజనాయత దుత్తరం భవతి
యదప్యపి బుద్ధివృత్తిరేవ కేవలా నాజ్ఞానహంత్రీ జడత్వాత్మాపి చిన్మాత్రం తద్ధ్వంత్యవిరోధాచ్చ వాత్త తదాశ్రయసంవలనే సత్యజ్ఞానం నివర్తతే అగ్న్యయఃపిండన్యాయేనేతి తత్రాపి చిజ్జ్ఞ
డయోరేవ విరోధాచ్చైతన్యమేవాజ్ఞాననివర్తకం తత్స్వరూపేణోదాసీనమపి త్వాత్మా యః పిండద్వారా దగ్ధవాగ్నిర్విశిష్టబుద్ధివృత్తిఫలకారాధం సదజ్ఞానాదిదహతీ తదేవం రూ
౫౮ పతాయా బుద్ధ్యాత్మప్రకాశస్యాగంతుకత్వాదజ్ఞానవిరోధిత్వాచ్చోపపన్నం జడవిషయేపి యద్యపి చిత్ప్రకాశస్వరూపేణానన్యత్వే తథాపి విషయావచ్ఛిన్నవిషయాత్మతాత్మప్ర
త్తిక్రియేతి జన్యలోపవయతే ఆత్మనస్స్వాప్తా గేవ ప్రకాశస్వరూపత్వేన్నత ప్రవృత్తిద్వారా ప్రకాశసంచారాపేక్షేతి విశేషః ఆకారగ్రహణం తు కరణాసామర్థ్యనిబంధనం సర్వత్రావిశిష్టమే
84 వ తస్మాద్బుద్ధ్యాం తత్ప్రమాణస్య మధ్యేదివ వృత్తిరాత్మాకారతయా సిద్ధం ప్రకాశమాన ఆత్మని ప్రకాశరూపఫలజననాద్ప్యత తత్రాపి కర్తృత్వయోగాద్విదాంతం వేదశత్వేపి న బిదాత్మతత్త్వప్రకాశకర్మ
తేతి సర్వం సమంజసమితి ముత్త్యుత్తరశ్లోకం యస్సంవిద్రూపత్వాదయం ద్వాచనవమభిమతం కర్మమీమాంసకానాం తత తర్కత్వం న తావత్ క్షీయతే ఘటపటాదర్థః సంవిత్స్వరూపేణ కిం త్వజ్ఞానాపనుత్త్యా
ఫలవదభిమతం తత్ర శిష్యస్యాద్యత్వేనర్కసం వేదాంతవాక్యాఫలవదిదమపి ప్రత్యగాత్మస్వరూపే ఉక్తరీత్యా బు తాత్మప్రమాణస్య స్వవిషయే సంవిదజనకత్వేన ప్రామాణ్యమస్మాభిరుక్తం
మస్త్వీరపి వాదిభిరప్యుపేయమేవేతి తర్హి త్రైత్యప్రాభాకరస్య ద్రాష్టృస్వాన్యసంమతిమాహాంసవిద్రూపత్వాదకమితి ప్రాభాకరాణాం సవేదనం విషయవిజ్ఞానాఖ్యం స్వప్రకాశమితి మతం
భాట్టానాం చ విషయప్రాకట్యాఖ్యం విజ్ఞానజన్యం ఫలం స్వప్రకాశమభిమతం ఏవం స్వప్రకాశతయా విషయత్వేపి సంవిదో మాయత్వాపాదకం పరప్రకాశ్యత్వాదివిప్రతిపత్తివిషయత్వా
యోరపనయనేన తత్స్వరూపవ్యాపాదకం ద్వాచనం కర్మమీమాంసకానామభిమతం తద్వాచనం ఘటపటాద్యర్థః సంవిత్స్వరూపేణ తావత్కర్మత్వం క్షీయతే సంవిద్రూపం ఫలం

పరమతం తావదాహ యద్యపి నేతి నేతి నేత్యాది వాక్యేభ్యో నిఖిలగతః సర్వస్యానాత్మనస్తస్య నిషేధప్రతీతిర్న నిషేధమాత్రే పర్యవసానం తిమిర్యాణామవధిమంతరేణ నిషేధస్యాపర్య
వసానాత్ ప్రసక్తస్య పశ్చాద్ధర్మిణామవధిభూతమాత్మన్యపర్యవసానం తిప్రతీతిః పూర్ణావపస్థాత్రియుతే యద్విజ్ఞానం స్వపరాగర్థస్య సర్వాత్మనా నిషేధాదర్థాన్తరప్రతిపత్తి ప్రసక్త
తారాఖ్యా యత్ర ఇత్యర్థః యథా సజాతీయ విజాతీయ స్వగతసమస్తభేదనిరసనస్య సమూలస్య నిషేధేనాద్వితీయాఖ్యం ద్వైతరసవస్తు పర్యవసానం యస్మాత్తస్మాద్విధినా తత్త్వమ
స్యాదివాక్యేనైకవల్యఫలవద్విజ్ఞానజనకతయా సమం తుల్యం ప్రాధాన్యమపి వాస్య నిషేధకవాక్యానాం విధినిషేధవాక్యానామేకార్థతా ద్వితీయేత్యప్రసక్తేస్తత్ర విజ్ఞానం ప్రత్యస్త్యే
ర్థః అథవా తత్త్వమసి నిషేధవాక్యం తస్య విధివాక్యస్య ప్రధానాంగం వచసర్వథాపి నిషేధవాక్యం ప్రధానమేవేత్యభిప్రాయః॥ శ్లోకం॥ అద్వైతీకరణం నిషేధవచనాదుత్పన్న
బుద్ధేరపి ఫలభూతత్త్వమసీతి వాక్యజనితప్రత్యక్ప్రతీత్యా సహ ఆర్థం శాబ్దమథాపి వాక్యవశాత్ ఫలం తేన యదా విధిర్నోర్నాకం శబలార్థగోచరతయా నిష్ఠేతమర్థం క్షమః
॥ఇతి॥ ఏకదేశీ పక్షద్వయేఽపి క్రమేణాహ ఆహ। అద్వైతీకరణమితి। అద్వైతాత్మబోధనమిత్యర్థః। ననునిషేధవాక్యేభ్యః ప్రతీతిరర్థాదద్వితీయీక్రియతే విధివా
క్యేభ్యో నానుసంక్రాన్త ఇతి వైషమ్యాత్తథమనయోస్తుల్యార్థత్వమితి చేన్న ఆప్రయోజ్యకత్వాదస్య విశేషస్యేత్యాహ। ఆర్థమితి తదద్వైతీకరణమార్థం వాథాపి శాబ్దం వా
భవతు కిం తేన విశేషణాఫలభేదాభావాదిత్యర్థః నిషేధవాక్యప్రాధాన్యమాహ తదుద్వైత్యాదివిధివాక్యం శబలార్థగోచరతయా నిష్ఠేదమఖండమర్థం తత్త్వమస్యాదివాక్యం
ధియుతం క్షమో యతో నిషేధాయాస్యాకతయా తదపి నిషేధశేషమేవేతి యోజనా॥ శ్లోకం॥ సంబంధబోధవికపోన్నవలక్షణాస్మిత్ ప్రాప్తే ప్రతిపత్తిహ్యాతా ఖలు దృశ్యరాశౌ
ప్రవిష్టే త్వవస్తు నిత్యతః ప్రతిషేధవాక్యశేషత్వమేవతు విధిరితి కేచిదన్వ్యే॥ టీకా॥ ననులక్షణయా విధివాక్యానామపి ముఖ్యైకార్థతాస్యాదితి చెన్నేతి పృచ్ఛతి సంబాహ॥

ష్ఠాయాత్తదా సకృచ్ఛ్రవణాద్యావృత్త్యాపి వాక్యశ్రవణాత్ సర్వేషాం కస్మాత్ తత్త్వావభాసో న భూయత ఇతి చేత్ రాగాదిదోషప్రతిబంధాదిత్యభిప్రేత్యావృత్తిం విశినష్టి అమలాయాం స్నాదిభిరితి
పరమేశ్వరార్పణేన నిష్కామతయా సమ్యగనుష్ఠితైః స్వాశ్రమోచితైః విహితధర్మైర్యజ్ఞాదిభిరమలాం క్షపితరాగాదిమలాం తథా నిర్మలబుద్ధితయా తాత్త్వాభిముఖప్రవృత్తీనామపి
కేషాంచిద్వాక్యశ్రవణమాత్రేణ శాఖాగతమిథ్యాన్యథా న్యథా శ్రుతిప్రతిపాదితదర్శనాదసంభావనాగ్రస్తయాం బుద్ధివృత్తిః కథముక్తరూపతత్త్వావిష్కారాయాదిత్యత ఆహ నిశ్చలా వేదాంతశ్రవణాదిభి
రితి పునః పునర్వేదాంతశ్రవణమనననిదిధ్యాసనైరసంభావనాదిరహితతయా స్వవిషయే తత్త్వే నిశ్చలాసతీత్యర్థః శ్రవణాదిపరాణామపి కేషాంచిత్తథాపూర్వసంస్కారప్రవృత్తిద
ర్శనాన్నసంభావిత ఆహ ఆత్మ ధర్మాత్ సంశయపునర్విశినష్టి స్వచ్ఛేతి కవత్త్వబోధేతి విపరీతవాసనాక్షయం పర్యంతం నిదిధ్యాసనేన స్వచ్ఛీకృతేత్యర్థః యదేవముక్తలక్షణాయాం బుద్ధివృత్తావ
85 వ్యక్తత్వతత్త్వస్య ప్రతిఫలనం భూయతే తతస్తత్కారణాదథ బుద్ధివృత్త్యుదయానుయమేవైదాత్మని సంసారబీజం క్షయిరాత్మవేదితి యథోక్తం యదేవం వేదశిరః ప్రమాణమభిహితం ప్రత్య
క్స్వరూపేత వకర్తృత్వం విరహావృత్త్యన హో మోచాథః శ్రుతిర్జ్ఞాగిరః కర్మత్వం న కరోతి బోధయతి చ స్పష్టం వచో వైదికం రూపం తావ కమేవమస్య భవతి ప్రామాణ్యమత్రాత్మని యథో
క్తం కయావిధిముఖేన ప్రవృత్తవాక్యార్థనిరూపణప్రకరణముపసంహరతి ౹౹ ఏవం వేదశిరః ప్రమాణమితి అవిషయత్వేనైవాత్మానం బోధయంతి వేదాంతవాక్యానీతి ప్రతిజ్ఞాతార్థప్ర
తిపాదనోపసంహారపరం పూర్వార్ధం ఉపపాదితార్థానువాదేన వేదాంతానాం బ్రహ్మాత్మనిష్ఠీకృతేః ప్రామాణ్యోపసంహారపరముత్తరార్ధమిత్యర్థః ఖేదాన్నపి నరుక్త్యాశంకాకారా
అక్షరార్థః స్పష్టః ౹౹ యథోక్తం యుక్త్యైన పూర్ణవపుషా క్రియతే ప్రతీతి నేతి నేతి వాక్యబునితాబుగతో నిషిద్ధప్రధానశమస్తు విధినా సమమేవ తస్మాత్త్వహ్యథవా భవతు తద్వచనం ప్రథా
నం ౹౹ శ్లో ౹౹ యుక్త్యైవం తత్త్వమస్యాదివాక్యస్య ముక్తిఫలతత్త్వజ్ఞానోత్పాదకత్వముపపాద్య నిషిద్ధవాక్యస్యాపి సత్యాదివాక్యవత్తత్రైవాపకారం వక్తుం ప్రకరణాంతరమారభమాణః

శ్లోకం॥ అస్థూలాదివాక్యైః సమస్తమితి నాకారమాదాస్యతి సాక్షాదద్వయవస్తునస్తద్విశేషాకారజ్ఞానవిచ్ఛిదితః అజ్ఞాతస్య హి వస్తునో న వినా ధియో స్వాకారసంవేదనం యు
క్తా తద్విషయస్య విభ్రమకృతో ధ్వాంతస్య విధ్వంసనం॥ అత్ర యుక్తిః। ఏవం విధివాక్యానాం సాక్షాదద్వయబోధనవదుపపాద్య నిషేధవాక్యానాం తదసంభవముపపాదయ
తి అస్థూలాదితి నిషేధవాక్యైరాముత్ర వినిశ్చయాత్ పదార్థాన్తరస్యాజ్ఞానవిచ్ఛేది నో జ్ఞానవిరోధ్యవికారస్యాద్వయవస్తునస్త్వాకారం నాదాస్యతి న గ్రహీష్యతీతి యోజనా। అ
యమర్థః నహి నిషేధవాక్యం సాక్షాదేవ బ్రహ్మాత్మానం గోచరయితుం తస్యేతరసామర్థ్యాత్ తనాప్యర్థాన్తరప్రపంచానాం తత్ర సమంతతో నాశః సిద్ధస్యాధిష్ఠానస్య బ్రహ్మణ్యప్య
నిశ్చయాయోగాత్ నిషేధానర్థక్యానుపపత్త్యా కించిదస్త్యవధిభూతమిత్యేతావత్తావద్ప్రతిపద్యతే న పునః కిం తదిత్యస్తు యదవిశేషో నిషేధ ఇత్యాకాంక్షాయాం వ్యవహితమతో నిషేధవాక్యం
న బ్రహ్మాత్మాకారాం ధియం జనయితుం పారయతీతి న విధివాక్యవత్ తదపేక్షయా ప్రధానం వాక్యం తు విధివాక్యం విశేషభూతమేవేతి తథా నన్వాద్యాత్మాకారా ధీః సమస్త
ద్వైతనిషేధేన అర్థస్త్వవశ్యమస్త్యతి ఆత్మావస్వయం ప్రకాశత్వాత్ స్వయమేవ ప్రధితే ఇతి చేన్నైతద్యాపి అజ్ఞాతస్య చేతి స్వాకారే తత్రత్యస్య శబ్దధీవచనో ధ్వాంతస్వరూపవచనః
అద్వైతపక్షే అజ్ఞానస్య వస్తునః సంబంధీయః స్వాకారరూపం సంవేదనం తన్యుక్తా విషయధ్వాంతస్య విధ్వంసనం న హి ధియో ప్రియతే ఇతి యోజనా ధ్వాంతవిశేషణే తద్వి
షయస్య విభ్రమకృత ఇతి చ। అజ్ఞాతవస్తువిషయస్య తత్స్వరూపవిశేషావాదకస్య తస్మిన్ విభ్రమకృతో విక్షేపకారిణశ్చైతన్యధర్మః యదా పక్షాంతరం తదాజ్ఞాతవస్తునః స్వ
ఒసాధారణో య ఆకారః సత్యజ్ఞానాదిలక్షణస్తత్సంవేదనం తదవభాసనం వినా ధియో యాయుద్ధి వర్తత్వాత్ తద్విషయస్య విభ్రమకృతో ధ్వాంతస్య విధ్వంసనం న హానిర్ద్రియతే ఇతి
యోజనా యది సాక్షాద్బ్రహ్మాత్మాకారధీవ్యుత్పద్యతే న శ్రవిశేషా తద్విషయధ్వాంతనివృత్తిర్నస్యాదతో న నిషేధమాత్రేణాద్వైతానర్థస్య తత్కారణాజ్ఞానస్య వా నివృత్తిరతి

సంబంధభూతేతి యద్యపి ప్రాగేవ వాక్యార్థః సంబంధో ఽపాదనమపి లక్షణాసిద్ధ్యై ఏవ కృతం తథాపి పునరాక్షిప్యతే పూర్వోక్తసంబంధస్య వాస్తవత్వాత్తస్య యుక్తలక్షణా ద్వాస్త
వీతి తతో ఽర్థసిద్ధం పరమార్థతమమన్యమానస్యాయం ప్రవృత్తిరితి ద్రష్టవ్యం అంతో వస్తుతః సంబంధభూతస్య సంబోగాదేరసంగోచిదాత్మనస్య ఘాదిష్వర్థేషు పరిశ్యాతా
ఖిలద్యశ్వరాశావితి విశేషణం సంబంధభూతవిరహో ఽపి తుషలితవయాహతేతి ఇతి ప్రాగుక్తం కంయువాక్యం ముక్తిఫలాధియం భునయో ఽపి స్పష్టం విధివ్యాహృతం సాక్షాదేవ తత్స్వరూ
౮౬ పక్షధనాన్నైవం నిషిద్ధాత్మకం అధ్యారోపితరూపఖిదవిలయవ్యాపారనిష్ఠం తత్స్వాకారగ్రహణాక్షమాం నవహాధియం కర్తుం సమర్థం యతః ప్రాగుక్తం కయువత్తదిత్యుక్త
క్షితం పక్షద్వయమపి సిద్ధాంతి దూషయతి వాక్యం ముక్తిఫలామితి ॥ విధివ్యాహృతం వాక్యం సాక్షాదవాచారాంతరవర్ణధానం విన్నైవ తత్స్వరూప కథనాస్పష్టమసందిగ్ధవి
86 పర్యస్తంభయథా స్యాత్తథా ముక్తిఫలాం ధియం భునయతి ఏవం విధివాక్యవన్నిషిద్ధాత్మకం వాక్యం నవముక్తిఫలాం ధియం భునయతి ఇతి యో భునాశు తేనాన్నైవమిత్యత్రాహ తు
మూహా అధ్యారోపితేనేతి రూపఖిదః ప్రపంచః విలయః ప్రతిషిద్ధః పతత్స్వవస్వాకారగ్రహణాక్షమాం ధియం కర్తుం న సమర్థమతో నైవం నిషిద్ధాత్మకమితి సంబంధః భు
ద్ధౌ భుదయోః పారమార్థిక సంబంధస్యాసంభవాత్కాల్పనికైవ సంబంధః ప్రాగుక్తః న వాచ్యతద్ధ్యాసం వినా భుదస్య సిద్ధిరస్తి అతో ద్వైవ నైవ భుదస్య విత్తం భంథఆసా
చితన్నతి అక్తోపపత్తిః సంబంధమాత్రాల్లక్షణోపపత్తౌ పరమార్థత్వవిశేషణస్య తత్ర కించిత్కరత్వమిత్యేతదుపపాదితమేవ నిషిద్ధవద్విధేరపి నిషిద్ధ్యమానసంబంధ
స్యావశ్యవాపేక్షితత్వాదన్యథా తత్ర సత్త్వప్రతిషేధప్రసంగాత్ ప్రమాణసిద్ధం న నిషిద్ధ్యం శక్యతే ఇత్యభిప్రాయేణ నిషిద్ధ్యయోరారోపపవవసంబంధో ఽవశ్యాపేక్ష్య ఇతి స్మితాచి
దాత్మన అధ్యాసద్వారాధ్యక్షేవనసహాకల్పితసంబంధాల్లక్షణయా ప్రత్యగ్స్వస్వరూపాకారాం ధియం భునయతి తుం శక్నోత్యేవ తత్త్వమస్యాదివిధివాక్యమిత్యభిప్రాయః ॥ ౧౨౨౩ ॥

ధ్యస్వరూపనిషేధస్యబ్రహ్మావగతిపర్యన్తత్వముక్తం।నతుసాక్షాన్మహావాక్యనిరపేక్షత్వము।అపిత్వయత్తల్లేశవసహాస్వాపదిశగ్రంథితత్త్వమసిప్రకరణేవిధాయకప్రమాణం
వినావస్తువసిద్ధిరితికిమన్యత్గ్రాహయిష్యత్యేతచ్ఛ్రుతిమానేనతుకైవిదిత్యాదినాప్రబంధేనప్రతిష్ఠాపితం।అతోఽస్మదుక్తమేవోపపన్నమితి॥౨౨॥శ్లో॥అన్యేష్వపునవిరోధివమోక్షని
తాత్మబుద్ధిసామర్థ్యాత్సిద్ధమనువర్త్తినిషేధవాక్యాంద్వైతోపమర్దనమితిశాసతిశిష్యవర్గంతచ్ఛ్రుత్యప్రశస్తమానవద్యమభీష్టమేవ॥౨౩॥టీ॥ఏతమేవమతాంతరమాహ అన్యేష్వపునరితి
సత్యజ్ఞానాదివిధివమోక్షనితాత్మబుద్ధిరఖండార్థ్యయాత్మతత్త్వావగాహినీతత్త్వమాదివాక్యబున్యవతథావిధివాత్మబుద్ధిస్తత్సామర్థ్యాత్సిద్ధమర్థ్యాయమవస్తునితాత్పర్యేణ
వేదార్థ్యమానేతద్విరుద్ధద్వైతాపవాదస్యార్థసిద్ధత్వాన్నద్వైతోపమర్దనమనువర్త్తినిషేధవాక్యమతోఽనువాదకత్వాన్నస్వతంత్రమిత్యర్థః।అన్యేష్వపునరితిశాసతిశిష్యవర్గ
మితిసంబంధః।ఇమంపక్షమంగీకరోతితదప్రశస్తమితియతోఽనవద్యంనిర్దుష్టమతశ్చాభీష్టమేవేతి।అనువాదస్యార్థమపిదార్థ్యార్థత్వాదితిభావః॥౨౩॥శ్లో॥తం
ధ్యష్ట్రీశ్వరబ్రహ్మవిధినావగతార్థవస్తుసామర్థ్యసిద్ధత్వాత్కప్రశమానువాదః।బ్రహ్మస్వాప్రతత్వయాంవత్సుఖంగమోయమిత్యేవతద్వదితాయోఽపితద్వమేతత్॥౨౪॥టీ॥
ఆస్యపక్షస్యాంగీకారేపాంతువరావార్థ్యష్టచ్యుతి।అనువాదప్రకారమభినయతిబ్రహ్మస్తవేతిస్పష్టార్థమన్యత్॥౨౪॥శ్లో॥ఆస్త్యేవతత్ప్రవినివేదనశక్తిర్వాక్యః।సంసారమూలవి
నివృత్తిఫలప్రసూతౌ।సామర్థ్యమస్తిపదయోః।పరిష్టంపాతత్వయ్యాదాంతత్వమగతపంచవిదార్థవాద్యైః॥౨౫॥టీ॥నిషేధవాక్యానాంపదార్థేషుధ్యర్థత్వంవావిధివాక్యబు
ద్ధ్యబ్ధానసామర్థ్యసిద్ధార్థజ్ఞానతత్కార్యనివృత్త్యనువాదకత్వంవానసాక్షాద్వస్తుప్రతిపాదకత్వమిత్యుపపాద్యపరిహృతం।నిషేధవాక్యస్యస్వాతంత్ర్యమసంగతమేవేతిదోషాభావయ
ద్విధివాక్యస్యైవశేషితాంప్రపంచయతి।ఆస్త్యేవేతి।ఆస్త్యేవవిధివాక్యస్యవకారాన్నిషేధవాక్యస్యసంసారమూలవినివృత్తిఫలప్రసూతౌసామర్థ్యమస్తి।అత్రపోత్థార్థంవిశేష

ధిష్ఠానయాథాత్మ్యజ్ఞానం వినా నివృత్త్యయోగాదసద్భావనిషేధానంతరం కిమిదమితి జిజ్ఞాసానస్యాన్నచాజ్ఞానానివృత్తావప్యాపి యాథావత్స్వరేత్యత్ర యం ప్రకాశస్యైవ
శ్యోపితస్యాజ్ఞానవశ్యవశా తత్త్వాదితి చేన్న । [illegible] స్యాత్ । రజ్జ్వజ్ఞానవిజృంభితసర్పఫణీమో రజ్జుప్రకాశస్తమం విజ్ఞానం విరహాయ్యానప్రశమనం దృష్టం నిషిద్ధేస్యేతి తద్వ్యప్ర
త్యగవిద్యయా విరచితం సంసారదుఃఖం న తత్త్వం విత్తం విరహాంప్యశావ్యతిరేకియా నేతి తీశమ్బ్విష్టం యా [illegible] ప్యత్రం । అధిష్ఠానతత్త్వజ్ఞానం వినా నిషేధమాత్రేణ తదజ్ఞాననివృ
52 త్త్యసంభవాద్దృష్టాంతమాహ । రజ్జ్వజ్ఞానేతి రజ్జ్వర్థమిదం పదద్వయం [illegible] స్తం । యా స్థూలాదివచోనిషేధకతయా శ్రుతస్య సంశోధనాద్వాక్యార్థాన్వయసిద్ధమేతత్తు
ఉక్తే వాక్యార్థలక్ష్యార్థయోః ఏవం తత్త్వమసీతి వాక్యగతయోస్తత్త్వంపదయోరర్థయోః సంశుద్ధ్యవతుర్నేతినేతి వచనం విలోక్త్వా యస్మాత్ తు [illegible] ఏవం నిషేధవా
87 క్యం ముక్తిఫలం [illegible] యం జనయతి న చాస్య విధివాక్యత్వేన సామ్యం నాపి ప్రాధాన్యమితి నిర్ణీతం తం తత్ర [illegible] మర్థాన్ నిషేధవాక్యానీతి తదాహ । అస్థూలాదివచనాని షేధకతయేతి
అస్థూలాదివచోభిరిదస్య స్థూలత్వాదిధర్మకస్య ప్రపంచస్య నిషేధకతయా వాక్యార్థలక్ష్యార్థయోః సంశోధనాద్వాక్యార్థాన్వయః సిద్ధమేతత్త్వమసి వాక్యగతతత్త్వంపదా
ర్థయోర్వాక్యార్థాన్వయసిద్ధయేతి [illegible] యోజనా వాక్యార్థాన్వయోపదార్థోపస్థాపకత్వేన నిషేధవాక్యానాం ముఖ్యా వాక్యార్థే [illegible] దర్శితం [illegible]
ర్థః । అస్థూలాదివాక్యోక్తం న్యాయముద్ధాత్ [illegible] నేతి నేతీత్యాదిష్వపి దిశతి ఏవం తత్త్వమసీత్యేవమస్థూలాదివాక్యవన్నేతినేతివచనమపి తత్త్వమసీతివాక్యగతయోస్తత్త్వం
పదార్థయోః సంశుద్ధిపసంశోధనే నైవమద్యారోపాకథం [illegible] దితి యోజనా [illegible] కాశం [illegible] తినేతివాక్యార్థస్య
నిషేధముఖ్యైవ సంజ్ఞాదవగతిహయ [illegible] నిరూపితా [illegible] నేతినేతివచనమిత్యాదినేతి తదపి పదార్థసంశోధనే నిషేధవాక్యానాం స్వతంత్రమశక్తత్వ

ఉపాసనయాప్యేవమేవేతి దర్శయతి సూత్రమితి సమ్యగఖండార్థతయాన్వయః సమన్వయ ఇతి సమన్వయశబ్దార్థః వేదాంతవేదీ వేదాంతానాం సమ్యగర్థవేదనశీలః అనేనాస్య
వేదాంతవిషయజ్ఞానసంశ[illegible]యవిపర్యయరాహిత్యం సూచితం వేదాంతవేదీ ఖలు నివిర్ధివ్యాపారనిష్ఠ్యం వ[illegible]మోక్షాయ న తు నిషిద్ధవ్యాపారనిష్ఠ ఇత్యర్థః ల్లక్ష్యతే ఇతి నివేద
నాయ తత్తు సమన్వయాదితి సూత్రం కృతవాన్ నిషిద్ధవాక్యగత పదాన్వయస్య విశిష్టైకత్వాదినా ప్రామాణ్యాపరిజ్ఞానాత్ ఖలు కస్యాయమిన సిద్ధస్యార్థస్య వస్తుయాం తత్తు నిషేధాదితి నిర్దిశ్యతే నైవం
నిర్దిశ్యతే తథాపి విధివ్యాపారనిష్ఠమేవ వాక్యం వస్తుప్రకాశకమిత్యర్థః కిం తు వర్ణితమేవం సూత్రం కృతవాన్ నిషిద్ధ్యాయిన యుక్తి నవహాం నాశేష వేదాంతగత పదవాక్యవ్యాపారమర్థప్రతి
పాదనప్రవృత్తి ప్రకారముక్తలయ న్నానైక్యైః సూత్రపద్యైర్వివద్ధ ఇత్యర్థః అనేనాధిపారషూవర్ణత్వశంకా సూత్రప్రణయనేన నిరస్తేతి మిత్యయం సూత్రశాస్త్రనిర్మాణే ప్రవృత్త ఇష్ట
ధర్మ అహా దూరీకర్త స్వాతంత్ర్య ఇతి అహయనాయోజ్ఞ ఇత్యర్థః కుతః తదపేతియత తత్ర స్వరోపసముద్ధృత ఇత్యర్థః కృత్రమప్పాలనశాస్త్రం వసనాంతరేణ తంత్రాంతరేణ వా ప్రతి
హాన్యైతత్ప్రహాసకపి పిలేద్ధశిరసి స్వైరం వరస్తితి సమస్తవేదాంతవాక్యవిరోధ్యైవప్రవృత్తత్వాత్ తంత్రాంతరస్య హారుష్ఠయుతయాఖ్యాల ప్రమాణాపేక్షస్య వేదాంతవిరోధి
బాధితార్థతయా ప్రతిపక్షత్వాసంభవాదిత్యర్థః [illegible] వాక్యార్థస్య యత్పదార్థకథనైనేతి తి వాక్యం పునః సాక్షాత్సూచయతి స్మ సూత్రకృదతస్తత్త్వపరత్వస్థితం
ఏవం హాస్తతలాపితామలకవత్ప్రత్యయసంవేదనే సత్యనాద్యగుణధరాయంతి యదిపక్షం తు కథం శక్యమః [illegible] ఏవం విధాయకవాక్యానామేవ సాక్షాదాత్మస్వరూ
పపర్యవసానేన మోక్షసాధనజ్ఞానోత్పాదకత్వే తత్ర సూత్రకారస్య సంమతిముక్త్వా నిషిద్ధవాక్యం తు కేవలం తత్పదార్థపరిశోధనపరమేవేత్యత్రాపి ప్రకృత్త్యైతావత్త్వంపా
ప్రతిషేధతి తతో బ్రవీతి యథాయస్నితి సూత్రోక్తమర్థం సంకలయం ప్రతీపం ముతి మా వా వాక్యార్థాన్వయాతి స్పష్టాన్వయపదేన పూర్వార్ధేన సూత్రకృత్సంమతి దర్శితా

ణం తత్త్వవినివేదనశక్తిశ్చాబ్జ్ఞాతి స్వరూపసమర్పణరూపమర్థస్య విధివాక్యవత్సంభవాదిత్యర్థః తత్త్రైవ పౌంత్వం తత్ర ప్రమాణం పఠ్యతే ఇతి అర్థవాదానాం పటుత్వమద్వైతబ్రహ్మ
ప్రతిపాదకత్వాదితి బోధ్యం అత్ర ప్రసక్త్యైవ ఇత్యనువృత్తిః పంచవిధార్థవాదోపబృంహణం నన్నిషేధవాక్యస్యాప్యర్థః ॥ ఉదా॥ శ్లో ॥ ౯ ॥ సృష్టిస్థితిప్రలయసంయమనప్రవేశవ్యా
పారభూతకథనశీలప్రవృత్తేః పురాణగ్రహాదివగతిః ఖలు తత్త్వమాదివాక్యస్య సుఘటితేన తతోపరస్మాత్ ॥ ౧౦ ॥ టీకా ॥ అర్థవాదానాం స్వరూపకథనపూర్వకం తత్ర పౌరు
౫౫ మాహ సృష్టిస్థితీతి ఏషాం మధ్యే వాదత్వం సర్వార్థేష్వలరాహిత్యేన ఫలవద్విజ్ఞానవాక్యశేషత్వాద్వా ఉపపత్తే పిష్పత్త్యాదివదితి ద్రష్టవ్యం అత్ర సృష్ట్యాదిత్రయం విభూతియోగబుద్ధ్యపంచ
88 ప్రపంచితం త్రిరాకరణేన తేన చిదాత్మనోద్వైతభావం వారయతి ప్రవేశవాదస్తు సృష్టేరేవ సాక్షాత్ జీవరూపతాం దర్శయన్ సభూతియుక్తైర్ తస్య పాత్రే రూపతనియమనవాదస్తు
స్య సర్వనియంతృత్వాత్ సర్వాధిష్ఠానత్వం అన్యథా సత్వం న సర్వప్రత్యక్షత్వం దర్శయతి ఏవమిత భోగ్యభోక్తృత్వానామికతత్త్వప్రితత్వాత్ సర్వకల్పనాధిష్ఠానస్య చిదాత్మనః ప్రవృ
త్తస్య పంచాత్మిదేన సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మేతి వాక్యస్య వాక్యార్థత్వం ప్రదర్శ్యతే కార్యస్య వాచారంభణత్వప్రదర్శనపరవాక్యైకవాక్యతయా బాధకప్రపంచాకారస్య లక్షణార్థత్వమితి
విపక్షత్వాభావాత్ పారభూతకథనశీలత్వం ఇతి కథనవిశేషణేతియోగవత్ప్రవృత్తేరర్థవాదవాక్యానామితి శేషః సానుగ్రహాదివర్థవాదపంచకకృతానుగ్రహాః సహితాత్ తత్త్వమాదివాక్యాత్
ఖలు పరస్పరమూలోపాసనావగతేయర్థార్థానుభవమోక్షముఖేన తత్త్వమాదివిధివాక్యాదపరస్మాన్నిషేధవాక్యాన్నపరస్యావగతిర్ఘటతే నిషేధవాక్యస్య స్వస్వాద్విధివాక్యశేషత్వోపకారా
నిరూపణాదిత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ శ్లో ॥ సూత్రం తత్తు సమన్వయాదితి విధివ్యాపారనిష్ఠం వమో మోక్షాయేతి నివేదనాయ కృతవాన్ వేదాంతవేదీ భగవాన్ న్యాయనాశలయన్ శేషవచనవ్యాపార
మూలేనైతస్య తంత్రే సకలోపి వేదశిరసి స్వైరం వరన్ స్వైరం ॥ ౧౨ ॥ టీకా ॥ తథా చ తత్ప్రధానార్థత్వేనార్థమేవ నిషేధవాక్యం న స్వరూపబోధనార్థమిత్యేతత్సూత్రకారప్రవృత్తిపర్యా

ణీయమితి పదద్వయేన వ్యపదిశతి ప్రత్యక్త్వాద్వయం బ్రహ్మత్వాకారేణావధారణార్థః ప్రత్యగాత్మనిష్ప్రపంచం బ్రహ్మైవ నతతో౽ర్థాంతరం తథా౽ద్వయం చ బ్రహ్మ తత్ప్రత్యగాత్మరూపమేవన
తదేకమితి ప్రేక్షాసూత్రార్థః ॥ ౧౬ ॥ శ్లోకం ॥ అద్వైతం పరిశోధితం భగవతో విష్ణోః పరం యత్పదం తత్పక్షేన సమర్పితం పరిగృహ్య తాదేయమాత్మత్వం యమేవోపాధి విపర్యస్తం తదని
ఖం సాక్షిస్వరూపం తయోరేకత్వం పరివర్జితమవ్యవధికం ప్రత్యక్షమిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ ఓం కలనసు ప్రపన్నానాం పరోక్షత్వాత్పరోక్షమేవేదం తత్త్వం స్వాత్మత్వమపరోక్షప్రత్యగ్రైతన్యేనానిః సం
శయం తదీక్షణమిత్యత ఆహ । అద్వైతం పరిశోధితమితి । భగవతో నిత్యసిద్ధనిరంకుశైశ్వర్యవతో విష్ణోః శ్రీనారాయణస్య ఖగత్కారణతయోపలక్షితస్య యత్పరం పదం సత్యజ్ఞా
నాద్యాత్మకం స్వరూపం పరిగృహ్య తాదేయం యథా స్యాత్తథా తత్పక్షేన సమర్పితం విరుద్ధాంశప్రహాణేన తత్పక్షలక్షితమితి యావత్ ఆత్మప్రత్యక్షం స్వప్రకాశస్వభావం ఇదం విశేషణం పదార్థ
ద్వయసాధారణం జ్ఞేయం యద్వ్యదిహేంద్రియమనోబుద్ధిప్రాణాహంకారాద్యుపాధివిశిష్టం తవనిఖమసాధారణం సాక్షినిరుపచరితం స్వరూపం తదుభయం యదుక్తవిధయా పరి
వర్జితమవ్యవధికం వ్యవధాయకోపాధిరహితమతః ప్రత్యక్షమిత్యర్థః నిరస్తోపాధికస్య స్వయం ప్రకాశస్య చిదాత్మనస్తత్త్వం పదలక్షితస్వరూపస్య పరోక్షావభాసహేత్వభావాదితి భా
వః ॥ ౧౭ ॥ శ్లోకం ॥ అన్యత బుద్ధివిభక్తదుఃఖసుఖస్వసహానవపుః పరమం పదం గురవః పరివ్యాత సకలప్రపంచవహాత్మా తవ తదశి హితమోనిరస్యవాక్పూర్త ॥ ౧౮ ॥ ఓం కలనసు యదద్వ్యపరం
పరిశోధితయోః పదార్థయోః స్వరూపయోర్విరోధాభావాదేకరసత్వసమ్యగవగమం యం శక్యతి తథాపి తత్త్వం పదైకం సమ్యగవధారయసి తేనాపి వమానస్యతుఃఖాద్యదివిరోధిబ్రహ్మత్వాత్మైకే
మితినయథావదవభాసతే ఇతి చేత్ సమ్యక్పదార్థతత్త్వావధానాభావాదిత్యభిప్రేత్యోక్తపదార్థతత్త్వోప్తిపూర్వకం వాక్యార్థం పునః స్మారయతి । అన్యత బుద్ధీతి । బుద్ధికైత్యం తవ త్వాన్నిద్వశః సు
ఖత్వమసత్వం అన్యాదృశసహానవపుః నశ్వజ్ఞానాం తానం వంసద్రూపం గురవః పరమం పదమతవఖ్యపరివ్యాత సకలప్రపంచం యుక్తమేవ తదాత్మేతి వ్యవస్థాపకం న్యాయోపనిషత్ప్రతిపాదితాసహాతు

ఉత్తరార్ధేన తు యుక్త్యాసంమతత్వాభ్యామోపపాదితం తాత్పర్యముపసంహరతి ఏవం హస్తేతి । ఉత్తర శ్లోకం ॥ సత్యం జ్ఞానమనంతమిత్యభిహితే సంభావనానియతే నాస్థూలాదివచః
సముద్భవద్ధియాద్వైతలోపమద్ధ్యం వినాతేనావాంతరవాక్యలక్ష్యవిషయాం బుద్ధిం దృఢీకుర్వతా సర్వద్వైతనిషేధకేనవవసంహావాక్యార్థధీర్భవతి । ఉత్తర శ్లోకం ॥ ఇదానీం నిషేధవాక్యానాం తత్పదార్థ
శుద్ధ్యాపదత్వార ప్రకారం దర్శయతి । సత్యం జ్ఞానమితి అస్థూలాదివచస్త్రైః సముద్భవో యస్యాస్తయా ధియా తత్త్వయోరద్వైతమోపమద్ధ్యస్త్రం వినా సత్యం జ్ఞానమనంతమిత్యభిహితే ఖండవస్తుని సం
౪౪ భావనాననియత ఇతి యోజనా తత్పదలక్ష్యార్థే సత్యజ్ఞానాదివాక్యైస్తాత్పర్యేణ ప్రతిపాదితే వాచ్యశబలైకదేశస్యహాయాం శబలపృథగవస్థానసవాత్మనాఖండాద్వయవాక్యార్థస్య సంభా
వనాస్పదత్వాదర్శయతోన తత్ర నిశ్చితాదృఢమతిర్భవతి అనేన కారణేన సత్యజ్ఞానాద్యవాంతరవాక్యలక్ష్యార్థవిషయాం బుద్ధిం దృఢీకుర్వతా సర్వద్వైతనిషేధకేనేనేతినేత్యస్థూలమిత్యాదివచ
సంహితయాం శస్యపవాభనేసతి వాక్యార్థధీర్యద్యపి తాత్రానిశ్చలా భవతి అత్ర సత్యాదివాక్యైస్తత్వాక్యతయా పదార్థపరిశోధనపరం సర్వమేవ నిషేధవాక్యం సహసా అవిద్యానివృత్తిఫలక
89 వస్తుతత్త్వసాక్షాత్కారసమర్థమిత్యర్థః । ఉత్తర శ్లోకం ॥ అస్థూలాదివచోనిరస్తనిఖిలద్వైతప్రపంచం పరం జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తివర్జితమిదం ప్రత్యక్స్వరూపం తథా । ఏకత్వే పరస్పరేణ
పదయోరర్థద్వయం తత్త్వమః ప్రత్య ద్వయ వంద్వయంచ పదితి ప్రేక్షస్వనిఃసంశయం । ఉత్తర శ్లోకం ॥ ఏవం విధనిషేధవాక్యాభ్యాం లక్ష్యార్థశోధనే సతి కథం వాక్యార్థధీర్జాయత ఇతి తదాహ । అస్థూ
లాదివచోనిరస్తేతి అశేషనిషేధవాక్యనిరస్తనిఖిలద్వైతప్రపంచం సత్యజ్ఞానాదిలక్షణం పరం పరమాత్మానం తత్పదార్థం జాగ్రదాద్యవస్థాసాక్షిత్వేనాన్వయవ్యతిరేకాభ్యామవస్థాత్రయా
సంస్పృష్టతయా సంశోధితమిదం త్వంపదార్థసాక్షిలక్షణం ప్రత్యక్స్వరూపంచ పదయోస్తత్త్వమోరర్థద్వయం పదార్థప్రతీతిసమయే సర్వఖిల్వాన్వైన సర్వాత్మనావగతం సత్
ద్రూపం పరస్పరేణైకీకృత్యోపాధిద్వారం వినా స్వతోభేదాదర్శనాత్ స్వతః స్వతశ్చైకీభూతం ప్రేక్షస్వనిఃసంశయం నిశ్శంకం యథా స్యాత్తథా సుబుద్ధ్యేతి యోజనా కథమేకీభూతమిత్యాశ

తంప్రతీదముదాహరణే యమపుంతు విరూఢ దేవనత మోక్షం ప్రతి పదర్శితివెన్మై వంచిరూఢ స్వప్రాకపరి వ్యాతత్వాదితి స్మారయతి రూపం తావత్ క్రమితి తావత్తం రూపం ద్వయపాతు
పాధి నిరసతే నేతాస్మిత ద్వయం సదంఖుసాసార్క్ష దద్వైతమేవాఖ్యాత తద్వ్యావృత్తం వేదాహం ఖునితం పారెలాక్ష్యమాత్మా ప్రత్యగఖ్యాత పారోక్ష్యసద్వయ త్వేకారణత్వాకార్యత్వోపాధిక్య
తేతయోరఖోపోపసతి పోత్వఖ్యాత పరోక్ష్యాదినివృత్తే పూర్ణాత్మనా తదవస్థయ యవెం వావిఖ్యాతే తద్ధర్మిణయత ఏవ మత్సాక్షిత్వం ప్రవర్తిత్వ విషయత్వ వసానం వేదాంత ప్రామాణ్యమిత్య
పసంహారతి ఏవమితి స్పష్టార్థః ॥౧౫౬॥ శ్లోకం ॥ సంబద్ధః సమవాయ ఇత్యపి పదే వైశేషికైరుద్భావితే నాఖండవ్యతిరిక్తవస్తు వదితుం శక్యేత నవస్థాఖ్యయాత పంచానాం సమవాయ
తేతి వచనాద్వ్యాఖ్యాతక్షేతరపి సంబంధాంతరమన్యనాభిమనుతే వైశేషికః కిం కాతరః ॥౧౫౭॥ టీక ॥ ఏవం వాక్యస్యాఖండార్థత్వముపపాద్య వాదిభిరపి నాత్ర వివాదః తత్ర వ్యక్తిసవర్ణా
ద్యవిప్రతిపత్త్యా స్వపక్షం ద్రఢయతి ॥ సంబద్ధ ఇత్యాదినా సంబంధినాశ్రితస్య సంబంధస్యాఖ్యాపాత్రదాశ్రితః సంబంధాభావాదాశ్రితత్వం న సంబంధాదీనమితి వాక్యితః తత్ర సమవాయ
స్సంబంధ ఇతి పదద్వయాత్మకే వాక్యే వైశేషికోద్భావితేఽఖండవ్యతిరిక్తవస్తు వదితుం నాపి శక్యో వైశేషికమతే స్థితావనవస్థాం శక్యత ఇత్యర్థః తు తానవస్థాఖ్యయాత్ సమవాయస్య
స్వసంబంధి సంబంధి సమవాయాతిరిక్తస్య సంబంధస్య నిరూపణ స్సమవాయాంతరాభ్యుపగమః కార్యః తథా వతస్యాపి సంబంధత్వాత్ సమవాయాంతరాపేక్షేతి స్యాదనవస్థేత్యర్థః
ఖవ త్వనవస్థాతో దోష ఇతి వేత్సిద్ధాంతబాధ ఏవేత్యాహ పంచానామితి సమవాయాతిరిక్తానాం పంచానాం ద్రవ్యాదిపదార్థానాం సమవాయిత్వం సాధయ్యమితి వచనవ్యాఖ్యాత
క్షేతరపి స్యసమవాయస్య సంబంధాంతరం వైశేషికైనాభిమనుతే యతః స్వసిద్ధాంతభంగాద్భీరుర్భీత ఇత్యర్థః అతో ద్రగత్యంతరాఖ్యావాద్వైశేషికమతే తావత్సిద్ధమఖండార్థత్వ
మిత్యర్థః ॥౧౫౭॥ శ్లోకం ॥ శబ్దాగకారణ్ణతి తౌకికమస్త్వేవాక్యానాం విస్పష్టమస్త్వపదద్వయము ప్రావేశి ప్రాఖ్యాకరే వసమయేన సగకారవాప్రాదన్యత్పద ద్వయనిగద్యమఖండమస్మిన్ ॥౧౫౮॥

తత్ మోక్షవివేకలక్షణం వా జ్ఞానం నిరస్యతి యోగబుద్ధ్యా పునః పునరవసన్నత్రయవాక్యోపేనత్వాదర్థః స్వరూపవివిక్తే తదవివేకలక్షణా తమసా విలయాదాత్మప్రత్యక్షోపాధేర్దతేం త్వేవా
స్థితిః సంశయవదాత్మత్వైకలక్షణం బ్రహ్మ కృత్స్నవత్స్వశిష్ట్యా యః ॥౪౦॥ శ్లోకం ॥ శ్రద్ధత్స్వ వేదాం పశ్యతి పాశాస్త్రశాస్త్రం శ్రద్ధాధనత్వాచ్చేతి తస్మిన్నాన్యాః శ్రద్ధా తయా స్వేనర్థపరం వాక్యమర్థ
యతి సంశయకృత్స్నా య ॥౪౦॥ ఉక్తము ఎవ ముపపాదితేపి కరతలామల కవత్ కృత్వాయత్రవా ధిశాస్త్ర సాస్వదమివావధానతే తాత్రప్రత్యక్షం శ్రద్ధా దార్ఢ్యం శ్రావాదర్శతః శ్రద్ధా దిసూక్ష్మ వస్త్వ
౬౦ వధారణ కారణమాహ్మాయతే తతః శ్రద్ధాలు తయామ యోగాత్ర మూలం చయితే శ్రద్ధా ప్రత్యాహాం శ్రద్ధత్స్వ వేదాం పశ్యతి పాశాస్త్రం శాండో గుహ్యం గతం ఏవం వం వాన్యస్తో ధర్మస్తు శ్రద్ధస్వ
వేదాం పశ్యతి శాస్త్రత్వర్థః ఆనాశ్రుతిభ్యోహం దారణ్యకాఖ్యాశ్రద్ధా విత్తా భూత్వేతి శ్రద్ధాధనత్వశ్రుతిరస్తే త్వర్థః తథా శాండోగ్యవత్ ప్రతియన్ ప్రపాఠకే యస్య స్వాద్ధ్యాన విచికిత్సా స్తత్వ
90 పరం వాక్యమధియతే శాస్త్రం శ్రద్ధావిధానప్రయోగానవమా సంశయకృత్స్నా యేతి అతః శ్రద్ధయైవ మోపప్యపాతం వాక్యభూతం సంశయాదినివర్తకయతి తావత్ ॥౪౦॥ శ్లోకము ॥
అజ్ఞో వినశ్యతిప్రమాన తి మయాద ఖావాదశ్రద్ధయోపవాం తబుద్ధిరతేంపి కష్టం కష్టాన్యకష్టతరం ఏష తు సంశయాత్మాదుః ఖీ సదేతి భగవానపి వాసుదేవః ॥౪౦॥ శ్లోకము ఉక్తశ్రుతిశాసితే
భగవత్ శ్లోకాస్మృతి సంప్రదాయం రతి అజ్ఞో వినశ్యతీతి అజ్ఞశ్చాశ్రద్ధధానశ్చ సంశయాత్మా వినశ్యతీతి భగవద్వ్యాసవివరణార్థం క్రమేణ పశ్యాం అతోఽపూర్వజ్ఞానాదపి అశ్రద్ధయోపవా
తబుద్ధిః కష్టా బుద్ధాత్వాపిస్వహితమవిశ్వాసతః ప్రాప్తపురుషార్థత్యాగితాపత్త్యా నష్ట ఇత్యర్థః సంశయాత్మా తు కష్టాదశ్రద్ధోపహతబుద్ధిరపి కష్టతరోఽతి నష్ట స్త్వైకత్రాపి నిశ్చయా
భావేనాన్యస్య మనస్త్వాదతోఽభగవాన్ వాసుదేవః సదాదుఃఖీతి తమాహాత్మ్యర్థః ॥౪౧॥ శ్లోకం ॥ రూపం తావత్ క్రమము ఋతత్త్వాయ మభూదద్వైతమివాంబుసాంతచ్చాద్వైతముపాస్యమోహా
బుద్ధితం పారోక్ష్యమాత్మా వ్యాభూతం ఏవం వేదశిరః పదాన్యయవశాదేకత్వమితాం తతః సిద్ధం ప్రత్యగనంతయోరితి తవత్రేయః సమాప్తం గతం ॥౪౨॥ ఉక్తము నను యోగశ్రద్ధాన రోతి

ధర్మమేకైకరసాధనగోచరం పదద్వయం లౌకికవచస్సు తేన ప్రశస్యతే నాత్ర వివాదసంగ్రహః ॥౧౭౨॥ టీకా॥ (అత్ర ప్రాతిస్విస్యాహాయ్యసంమతిమప్యాహ స్త్రాతిపదికానీతి భగవాన్పాణినిః) తథాన్య
దపి సర్వపరీక్షకసంమతముదాహరణమాహ ॥ అయం ఘటవ్యక్తిరితి సర్వనామప్రసిద్ధార్థం ప్రసాధ్యార్థవిషయం తత్ర్యదితి న్యాయేన సంనిపాతోపాధివత్త్వాదియమిత్యస్య వస్తుస్వ
రూపవాచకతా తావత్సిద్ధా ఘటవ్యక్తిశబ్దస్య వ్యక్తివాచకతా సంయుక్తైవ తథా చ అయం ఘటవ్యక్తిరియం పటవ్యక్తిరితీత్యాదిషు వాక్యేషు లౌకికవచస్సు పదద్వయమేకైకరసాధనగోచరం ప్రసిద్ధ
మేవేత్యన్వయః శిబకారోపాధిపోక్షాద్వాక్యేషు లౌకికవచస్స్వపీతి సంబంధ్యతే అత్ర నవేత్యాదిస్పష్టార్థం చకారోపాత్తమయం పరీక్షకసంవాదైః ప్రాగుక్తైః సహాస్యాసముచ్చయార్థః ॥౧౭౩॥ శ్లోకం ॥ నను
ప్రమాణాంతరయోగ్యతాయాం ప్రయోజకం స్యాత్పరినిష్ఠితత్వం ॥ యతః ప్రమాణాంతరయోగ్యతాయాః ప్రయోజకం రూపరసాదిమత్త్వం ॥౧౭౪॥ టీకా॥ తదేవమఖండవాక్యార్థే నకస్యాపి
వివాద ఇతి ప్రదర్శనేనాఖండే బ్రహ్మాత్మని వేదాంతప్రామాణ్యం నిరుపవాదమితి ప్రతిష్ఠాపితం ఇదానీం యదుక్తం పరినిష్ఠితస్య వస్తునో మానాంతరయోగ్యత్వాద్బ్రహ్మణోఽపి పరినిష్ఠితరూపత్వాన్న
తత్ర మానాంతరనిరపేక్షం వాక్యప్రామాణ్యం సంభవతీతి తత్ర హానవప్రామాణాంతరయోగ్యతాయామితి సవిశేషత్వమేవ మేవ మానాంతరయోగ్యతాయాం ప్రయోజకం న పరినిష్ఠితత్వం మానాంత
రయోగ్యత్వస్య సవిశేషత్వవ్యాప్యత్వాదిత్యర్థః ॥ విమతం మానాంతరయోగ్యం పరినిష్ఠితత్వాద్ఘటాదివదితి ప్రయోగే సవిశేషత్వముపాధిరిత్యుక్తం భవతి ॥౧౭౫॥ శ్లోకం ॥ తతోఽస్తు రూపా
దివిహీనరూపే ప్రమాణాంతరాగోచరతా స్వరూపే వస్తుని ప్రమాణాంతరనిరపేక్షతాం సప్రమాణమత్ర తన్నిర్వివాదం ॥౧౭౬॥ టీకా॥ నను సాధనవ్యాపకత్వమిత్యాహ (తతోఽస్తు రూపాదివిహీనరూపఇ
తి (రూపాదివిహీనస్వరూపత్వం తావదాత్మవస్తునో శబ్దమిత్యాదిశ్రుతిసంమతం తం వాదిస్థలంచ తస్యరూపతత్వాదేవ ప్రమాణాంతరాగోచరత్వమితి న సాధనవ్యాపకత్వాదిత్యర్థః ॥ స్పష్టమన్య
త్ ॥౧౭౭॥ శ్లోకం ॥ లోకప్రసిద్ధపదగోచరతానిమిత్తమన్యత్ప్రమాణవిషయత్వమిహాప్రసిద్ధం లోకప్రసిద్ధపదగోచరతా న చాస్మిన్ బ్రహ్మాత్మనీతి న యదత్ర నివారణీయం ॥౧౭౮॥ టీకా॥ నను

ఠక్॥ప్రాకారం ప్రత్యయ్యావాశబ్దోగకార ఇతి అస్మిన్నాన్వేసు బోధమున్యత్॥౨౨॥శ్లోకం॥శబ్దత్వ్యబూతివనెరాన పాశబ్దశబ్దశ్శ్రోత్రోపలంభ తత యాతు నిబంధనేన వర్ణాన ప్రవేశిన పాబూతిరి
వార్థనపెతా సాక్షాద్గకారమయమావా గకారశబ్దః॥౨౨౫॥ కం॥ప్రాకారసమయెంగకారవాచ్యమెంవశబ్దపదస్యాపి వాచ్యమితి కుతోవగమ్యతె తత్రావాః శబ్దత్వబూతీతి శబ్దశబ్దోనపాశ
బ్దత్వబూతివచనః బూతివాచిత్వాభావెపిబూతి పురస్సృత్యశబ్దవృత్తింవదిష్యతే తిచెత్తత్రావాః శ్రోత్రేతిశ్రోత్రోపలభ్యమానత్వమోపాధినా నిమిత్తభూతెన శబ్దోవర్ణాన్ బ్రవీతి శ్రోత్రగ్రాహ్య
౯౧ త్వమ్మెవశబ్దత్వంన బూతిస్తత్రప్రమాణా ఖ్యావాదనెనైవోపాధినాసవర్ణశబ్దేష్వనుగతవ్యవహారోపపత్తెః బూతికల్పనాయోగాదిత్యర్థః॥ అతఎవపాశబ్దె ప్రాకారే బూతిర్న వ్యాఖ్యాత
తా అతః శబ్దశబ్దోయద్యపివర్ణమాత్రం బ్రూతె తథాయమపి గకారశబ్దః సాక్షాద్గకారమావా అతః శబ్దోగకార ఇతి సామానాధికరణ్యమఖండ గకారమాత్రం పరమితి స్థితం॥౨౨౬॥
91 శ్లోకం॥ తస్మాదఖండవిషయెవచనైర్వివాదః ప్రాకారాః పరిహారం తు నవెదశకేభిర్నిషో దృష్టమెతదిహవాక్యమితోన్యథా వె తస్యార్థకల్పనమభీప్సితమిష్టవానిః॥౨౨౭॥ టీకయ
ఎవంస్థితెప్రాకారైరఖండవాక్యార్థవివాదోనకార్య ఇత్యావాః తస్మాదితినవెత్తివివాదంపరిహారె యదుస్తదా ఎతచ్ఛబ్దో గకార ఇతి వాక్యమిహాశబ్దార్థవ్యవహారెనిషోర్ధమశక్యమాత్ర
స్యాయమితిత్యర్థః విపక్షేదండం పాతయతిన్నెతోన్యథేతిబూతివాచిత్యకల్పనయాచెదస్యవాక్యస్య సంసృష్టార్థకల్పనమభీప్సితం తదిష్టవానిః పిద్ధాంతక్షతిరిత్యర్థః॥౨౨౮॥ శ్లోకం॥
ప్రాతిపదికానామనతిరిక్తవిషయాణిప్రావా భగవాన్ప్రథమశ్లోకవిభక్త్యపాణిని రతః సకలతర్కసమంపశ్లోవష్టివచసారనతిరిక్తవిషయత్వా॥౨౨౯॥ టీకయ॥ అత్రపాణిన్యాచార్యసంమతిమ
ప్యావా ప్రాతిపదికానీతి భగవాన్పాణినిః ప్రథమాశ్లోకవిభక్త్యాః నతిరిక్తవిషయాణి ప్రాతిపదికాన్యుక్తః సకలతర్కసమయుబ్ధ ఇతి విశేషణెనపాణినిసంమతత్వేవ సర్వవాదిసంమతిరితి సూచ
యతి తథాయతోర్థనిర్దేశాప్రాతిపదికాత్మనోవకష్టివచనాంర్థ్యాత్తుఖ్యాపప్రత్యయయోరనతిరిక్తవిషయత్వమఖండార్థత్వం ప్రాపేతిసంబంధః॥౨౩౦॥ శ్లోకం॥ యం షుడ్వ్యత్రిరిపేద్యశేషవప్రాని

సంబంధనిష్ఠత్వాదేతాదృశవాక్యానాం సాపేక్షక్రియాపదాధ్యాహారసంభవ ఇతి భావః ॥ ౨౮౧ ॥ శ్లో॥ క్రియాపదం వేదశిరస్స్వపీష్యతే వివక్షితార్థానుగుణం తు తస్మాత్ వివక్షితార్థప్ర
తిపత్తిం ఘటయేత్తు క్రియాపదం స్యాత్కృతమప్యనర్థకం ॥ ౨౮౨ ॥ టీ॥ క్రియాయా అధ్యాహారసంభవ ఇత్యభ్యుపగమేఽపి వేదాంతేషు న వివక్షితార్థత్వవిరోధ ఇత్యాహ క్రియాపదమితి । య
త్క్రియాపదమిష్యతే తద్వివక్షితార్థానుగుణమేవేష్యతే యత్తు క్రియాపదం వివక్షితార్థప్రతిపత్తిం ఘటయేత్ తత్స్వకల్పితమపి నిరర్థకమేవ అతో వేదశిరస్స్వపి సర్వార్థప్రతిపత్త్యవిఘాత
కతయైవార్థప్రతీత్యనుకూలమేవ క్రియాపదమేష్టవ్యం తథా విహాయ స్వేష్టత్వాధ్యాహారః ॥ ౨౮౩ ॥ శ్లో॥ అస్త్యస్మీతి చ పదం ప్రచురం క్రియాయా వేదాంతవాక్యగతమాదరతః పఠం
తి । తేనాత్ర తైః సకలవేదశిరఃపదానాం సంఘాతసిద్ధిరితి వేదశిరోనిష్ఠాః ॥ ౨౮౪ ॥ టీ॥ ఇమం క్రియాపదం సుదంగీకారేఽపి వాక్యస్య వస్తుపరత్వావిరోధ ఇతి తత్రాహ అస్త్యస్మ్య
స్తీతి । అస్తీత్యుపలబ్ధవ్యః తత్రతదుపలబ్ధవ్యోఽస్మి తత్త్వమసీతి చ వేదాంతవాక్యగతం క్రియాయాః పదమితి సంబంధః తస్మాత్ అత్ర తాదృశక్రియాయోగవశాత్ తైః వేదశిరోనిష
్ఠైః సంప్రతిపన్నా ఇతి శేషః నన్వేవం విధక్రియాంగీకారేఽపి వాక్యస్య క్రియాప్రాధాన్యాద్వస్తుపరత్వానుపపత్తిరితి వాచ్యం అస్త్యాదిశబ్దస్య సత్తామాత్రవిషయత్వాత్ న హి సత్తా విక్రి
యాయా తస్యా వస్తుస్వరూపమాత్రత్వాదన్యథా ధర్మవైతరపదార్థానాం అసదాపత్త్యప్రసంగాత్ తస్మాద్వస్తుస్వరూపసత్తైవ క్రియాత్వేనోపచారేణాభ్యుపగతేతి న సోఽపి వ్యత్యేతి ఆత్మసత్తాదృశ
క్రియాపదైర్వస్తుప్రాధాన్యహానిరితి భావః ॥ ౨౮౫ ॥ శ్లో॥ యత్తు ప్రమాణమనుభూతిరితి ప్రమాణసామాన్యలక్షణమాహ అనుభవవర్ణితం సత్యం ప్రమాణఘటనాం ప్రతియో
గ్యతాయోనాస్యర్థనిష్ఠవచనే స్పృశపేక్షతేతి ॥ ౨౮౬ ॥ టీ॥ యదప్యర్థనిష్ఠం వాక్యం స్యాత్తదా సత్యం ప్రమాణయోగ్యతాలక్షణత్వాత్ ప్రమాణయోగ్యత్వైవ వాక్యార్థస్థాప్రమాణాం
తరయోగ్యతా అపేక్ష్యత ఇతి ప్రమాణాంతరసాపేక్షత్వప్రసంగ ఇతి ప్రాభాకరాణాం మోద్యమనువదతి । యత్తు ప్రమాణమితి అనుభూతిః ప్రమాణమితి ప్రమాణసామాన్యలక్షణం స్వ

నాంతరయోగ్యత్వం న రూపాదిమత్త్వవ్యాప్యం రూపాదిహీనేపి కాలాదౌ మానాంతరయోగ్యత్వదర్శనాదతః సాధ్యవ్యాపకత్వముపాధిరితి చేత్తర్హి లోకవ్యుత్పత్త్యం న పదవాచ్యత్వం మానాం
తరయోగ్యతాయాముపాధిరస్త్విత్యాహ। లోకప్రసిద్ధేతి। ఇహాప్యవధూయేతి అత్రాపి సాధనవ్యాపకత్వం పరాకరోతి లోకప్రసిద్ధేత్యుత్తరార్ధేన అప్రసిద్ధత్వే నితరామప్రమాణవిష
యత్వం నివారణీయమిత్యర్థః। న చ పూర్వోక్తోపాధిరపి సాధ్యావ్యాప్తిః కాలాదేరపి సగుణత్వేన సవిశేషత్వే లోకరూపాదిమత్త్వాశక్తేః న విశేషవత్త్వమాత్రస్య వివక్షితత్వాద్ధర్మాణామవిశే
షత్వాదితి ద్రష్టవ్యం॥ శ్లోకం॥ లోకప్రసిద్ధపదగోచరతాస్తికార్యే తేనాస్తు కార్యపరవాక్యమశేషతస్తైర్మానాంతరేషు పరతంత్రతయాప్రమాణం స్వార్థే న దూషణమిదం శ్రుతిమస్తకేషు॥
టీక॥ ఏవం సతి కార్యవాక్యస్య మానాంతరసాపేక్షత్వప్రాప్తిః నను వేదాంతవాక్యస్యైతి లోకప్రసిద్ధపదగోచరత్వస్య మానాంతరగోచరత్వావ్యభిచారం ప్రదర్శయతి లోకప్రసిద్ధపదగోచరస్య
92 ప్రమానాంతరగోచరత్వాత్ తాస్తి కార్య ఇతి కార్యవాచినో లిఙాదిపదస్య లోకవ్యుత్పత్త్యం న వాచ్యత్వాయోగే లోకప్రసిద్ధపదగోచరతాస్తి తేనాస్తు నాతే కార్యవాదితః కార్యపరవాక్యమశేషతో శే
షేషు మానాంతరేషు పరతంత్రతయా స్వార్థే ప్రమాణమస్త్వితి యోజనా ఇదం దూషణం మానాంతరాయత్తం స్వార్థే ప్రామాణ్యమిత్యేవం రూపం న శ్రుతిమస్తకేషు వర్తతే బ్రహ్మపదస్య
లిఙాదిపదవల్లౌకికపదతాభావాదిత్యర్థః॥ శ్లోకం॥ సర్వక్రియాకారకసంహతీని పదాని లోకే నియమేన వక్తుం సమీహమానైరపక్ష్యమతిః పదానాం క్రియాం వినాప్యన్వయదర్శనేన॥ టీకం॥
టీక॥ యత్పునః క్రియాం వినా పదానామన్వయాయోగాత్ క్రియాపదాంగీకారేణ వాక్యస్య తత్ప్రధానాన్నసిద్ధే ప్రామాణ్యసంభవ ఇత్యుక్తం తత్రాహ సర్వక్రియేతి పద్యమితి॥ ప్రశ్నపూర్వకారి॥ టీకం॥
శ్లోకం॥ మహో ఖుఞ్జాయాం పురుషామనస్త్వివ నస్పతే స్రష్ట్ఫలమన్యపీహా। క్రియాం వినాప్యన్వయవంతి లోకే పదాని దృష్టాని బహూని వక్తుః॥ టీక॥ క్రియాపదం వినాపి పదానామ
న్వయదర్శనముదాహరతి। మహో ఖుఞ్జాయమితి। ఇహ లోక ఇతి క్రియాం వినాప్యన్వయవంతి బహూని పదాని వక్తుర్ముఖాన్నిర్గతాని దృష్టానీతి యోజనా ఉదాహరణార్థః సుగమః

భాతేరసత్త్వేఽంశ స్యాదిత్యర్థః ॥ ఏవమనుభూతే ॥ ప్రమాణస్య సత్త్వే తద్యోగ్యతాలక్షణం సత్త్వమితరేషామపి నస్యాదితి బుధానామన్యతాపత్తిరిత్యాహ తద్యోగ్యత్వే వేతి తస్యాపి మాత్రర్థు
డోం దేశపతి యావత్ ఉపాధిపోధాః ॥ ఉపగతవానసేత్యర్థః ॥ మూ ॥ రఘు శ్లోకం ॥ వస్తుస్వభావ ఇతి స్వత్వమయోగ్యవాణాం తద్బుద్ధిరితి వితథా వితథత్వ్యక్తేరాత్ సత్త్వం ద్విరూపమితరేత
రసంకేరిణా సత్తత్త్వవ్యామితి వ్యవహారకాలే ॥ మూ ॥ రఘు ॥ టీ ॥ కు ॥ తస్మాదనుభూతిః ప్రమాణమిత్యాగేకువర్తమానయోగ్యత్వాసత్త్వమితి దురాగ్రహం పరిత్యజ్య వస్తుస్వరూపమేవ
సత్త్వమితిగ్రాహ్యమిత్యాహ వస్తుస్వభావ ఇతి సత్త్వస్య వస్తుస్వభావత్వే తత్స్వరూపానాధీనత్వాత్ సిద్ధే మానాంతరయోగ్యతాదూరాపాస్తేతి సిద్ధమితి భావః ॥ తథాపి సన్మాత్రే బ్రహ్మణ్యవ్యాప్తి
రేధమరూపర్థః నిష్టస్యశబ్దస్య ప్రవృత్తిరితి తత్రాహ తద్బుద్ధిరితి తత్ర్యాసత్త్వం ద్విధేతి స్వ[illegible]నైష్యనుషంగః ॥ పరమార్థతాపరమార్థవ్యక్తేదాత్ ద్విధేత్యర్థః ॥ ముక్తమేవ సత్త్వం విదాత్త
రూపం స్వరూపమేవాధానిరూపస్యాద వితథం తదేవ బాధ్యద్యోత్యపరత్ర తయా బాధ్యత్వాద్వితథేవన సత్త్వద్వైవిధ్యమపి నిరపేక్షమస్తీతి భావః తద్బుద్ధిరూపం సత్యమవివేకాదన్నం సత్త్వ
వవహారకాలేసన్నిబ్బవాద్యమితి వగ్రహణే త్వన్యయః స్వరూపేణా వాద్యమపి బ్రహ్మశబలాకృతిసదావ్యమితి భావేన ఛన్నవృత్తిగోచర ఇతి భావః ॥ మూ ॥ రఘు శ్లోకం ॥ ఉత్పత్త్యయుత ప్రవితథాం
శమధితరస్మిన్నేవంవిత్స్వరూప పరమార్థ సతి స్వరూపే బుద్ధిం కురు ప్రతిదధ ప్రణయేన భూమ్నిబ్రహ్మసహావస్మిరరమార్థ సత్యత్వబుద్ధం ॥ మూ ॥ రఘు ॥ టీ ॥ కు ॥ శబలస్యశబ్దగోచరత్వేపి స్వరూ
పే కథం శబ్దప్రవృత్తిస్తదభావే వా కథం తత్ర వాక్యస్య ప్రామాణ్యమితి శంకాయాం వేదాంతశ్రవణేన తస్మాత్ భేతిపదార్థస్వరూపే లక్షణయా పయుక్తానాసంభవాదుక్తం తత్ర శబ్దప్రామా
ణ్యమిత్యాహ ఉత్పత్త్యత్రేతి । ఇతరస్మిన్నిత్యుక్తాంశస్వరూప మహాసంవిదితి సంవిత్స్వరూపం న తత్పరమార్థసత్యేపి తథాస్మిన్స్వరూపే వస్తుని భూమ్ని పరిపూర్ణ ఇతి యోజ్యం
ఏవం విధే స్వరూపే ప్రతి దధ ప్రణయేన సమ్యగావాత్స్నేహేన సుందరతరవృత్త్యేతి యావత్ పరమార్థసత్ప్రవస్మేహామస్మిత్యబుద్ధం నిరంతరబుద్ధిం కురు ఇతి యోజనా ॥ మూ ॥ రఘు —

93

శాస్త్రసిద్ధమానాదర్శయత్తత్రాపి సర్వదంతి తద్ఘటమితి పరిణామసంబంధః కేచిదవదంతి తదా మానసత్త్వేతి ప్రమాణఘటనాం ప్రతియోగ్యతాసత్త్వ ప్రమాణాధీనాసత్త్వేతి యావత్ ఏవమయ
తోఽతోఽస్యార్థః నిష్ఠవచనేషు నానపేక్షతేతి వదంతే తేతి యోబునా ఉక్తశ్లోకం యత్ తద్ఘటం సఖ్యలు సంవిదియం స్వయోగ్యానపాయ్యత్మనిష్ఠితిముపైష్యతి యోగ్యతా స్యాః అవస్థాంతరోప
నిహితస్వాపదత్వాపాతోఽర్వవ్యాత్మరూపదవానేదవానస్యశక్తిః ఉక్తశ్లోకయుఅనాదితంము తందూషయంతి। తద్ఘటమితి కథం దుర్ఘటమితి తదా మానసఖ్యాతిర్నియం సంవిన్నఖ్యాతృయో
గ్యస్వగ్రాహ్యానభవతీత్యర్థః తత్రహి పునర్నహితియో స్యతగ్రాహ్యతా ఆత్మని గ్రాహకస్వరూపస్థితినిష్ఠాంన హ్యాపైష్యతి కుత ఇత్యత ఆహ అస్యావస్థాంతరేతి పదశేష్వో విషయమవనః అవి
షయస్యభావో విషయత్వం స్వాంవ తద్విషయత్వం న స్వవిషయత్వం వస్థాంతరేణ ఉపనిహితం బనత్వ్యయదత్వాం ఇతి వస్థాంతరోపనిహితస్వాపదత్వాంతస్మాద్ధేతోరితి విగ్రహః స్వా
తిరిక్తప్రమాణవస్తుకృతత్వాద్గ్రాహ్యగతవిషయత్వస్యేత్యర్థః ఇదానీం ఘటవిషయాస్య గ్రాహకత్వాపత్తేర్దృష్టాంతం ద్యోతయన్నాహ నహీతి ఆత్మరూపదవానేదవాన స్వరూపదాహిత
ప్రైవదహనశ్యనహిశక్తిర్దృష్టాదాహ్యదాహకభేదభావాదిత్యర్థః హి యస్యైవైకద్వైతస్యాం క్రియాయాం కర్మకర్తృభావేన గుణప్రధానత్వవిరోధాన్నానుభూతిః స్వావిత్యాభావాప్యన్యవిద్యా
అన్యస్యబుద్ధ్వైవేదకత్వాసంభవాద బుద్ధ్యైతస్యాప్యనుభూతిమాత్రత్వాత్ ఘ్వసమానస్వభావతయా ప్రదీపయోరివ విరోధాద్విషయవిషయిభావాయోగాదనుభూతిర్న్యమానగ్రా
హ్యాతిమానయోగ్యత్వం స్వమితి పన్నేనానుభూతిరసత్త్వాత్ప్రతీతిభావః ఉక్తశ్లోకం యత్ సంవిత్ప్రమాణఘటనాం ప్రతియోగ్యతాం వెన్నేయం బిభర్తి నసతీభవితుం సమర్థా
తద్యోగ్యత్వైవయదిమాత్రఘటాదిసత్త్వతస్యాప్యసత్త్వమితి శూన్యవాదిపాఠః ఉక్తశ్లోకం యత్ క్రమవార్ధనం స్పష్టయస్యసత్త్వస్యమానాధీనతాయాం సవార్థాసిద్ధిం దోషం ప్రసం
జయతి సంవిత్ప్రమాణఘటనామితి నియంసంవిదితి సంబంధః ప్రమాణవిషయతాం వెన్నేబిభర్తీత్యర్థః తదాప్రమాణాధీనాసత్త్వేతి మతేసానసతీభవితుం న సమర్థా నత్వాసిద్ధిరను

న నియమ్యమానం సర్వముపగచ్ఛతాం ధారభూతం సర్వకార్యానుస్యూతం మహద్వస్తు బ్రహ్మేతి శ్రుతిదిశి పదకదంబ సత్యజ్ఞానాదివాక్యగత బ్రహ్మశబ్ద వ్యుత్పత్తిరపూర్వపదార్థ తత్త్వమితి ప్రసిద్ధప
దసముఖ వ్యవహారాదర్థ ప్రసిద్ధపదార్థ వ్యుత్పత్తిర్న భవతీత్యత్ర దృష్టాంతమాహ యథా హోతి యూపాదీత్యాది పదానామాహవనీయ గ్రహాం యథా యూపశబ్దో ...
యూ దిరుపేష్వాప్తో ... యంతత్ప్రతియూపమష్టాశ్రీ కరోతీత్యాదిషు ప్రసిద్ధార్థక ఖదిరాదిపదసముఖ వ్యవహారాత్తత్తక్షణ విశేషాదిసంస్కృతః కాష్ఠవిశేషో యూపో యథేతి
వ్యుత్పత్తిర్యథా తథా ఆహవనీయం జుహోతీతి ప్రసిద్ధార్థక హోమవాచిపద సముఖ వ్యవహారాదాహుతి ప్రక్షేపాధారభూతాగ్నిరాధాన సంస్కృత ఆహవనీయ ఇతి వ్యుత్పత్తిర్భవతీ
త్యర్థః ఏవం శబ్దశక్తిం వినాపి శక్తిగ్రహాణాం పదానాం పరాత్మనో ర్వాచకత్వావస్థాయాం ... బ్రహ్మాసీతి వేదవాక్య ప్రతీతిరనన్యప్రతిషేధేన యుక్తేత్యుక్తత్వాదనాది బ్రహ్మణి కథం విదహేత్యత్ర శ
క్తిగ్రహో వినాపి తేన తత్ర వేదాంత ప్రామాణ్యాసంభవాదిత్యాహ వినాపీతి పరస్య తత్పదార్థస్య ఆత్మత్వం పదార్థత్రయోః పరాత్మనో ర్వాచకత్వావస్థాయాం పదానాం బ్రహ్మత్వాదిశబ్దానాం శక్తి
గ్రహణం వినాపి అనన్యప్రతిషేధేన నానాత్మత్వే ... వేదవాక్య బ్రహ్మాసి ప్రతితిష్ఠా వేదితి యో ముణ్డకానుక్తేః ప్రపంచ ప్రతిపాదకస్య చ ప్రతీత్యశక్తిం వ్యవహారతః స్థితః పదస్య
శక్త్యైవేతి పరం సమాక్షిపత్యస్తోతి ప్రపంచ ప్రతిషేధ మార్గతః ముణ్డకశ్రుతిః సను నిషేధవాక్య వతిర్నామపి పదానాం తుల్యవ్యుత్పత్త్యపేక్షేతి ... తేషాం ప్రపంచ విషయ వ్యుత్పత్త్య
వ బ్రహ్మసి ప్రవృత్తి సంభవాత్ పృథక్ తత్ర న వ్యుత్పత్త్యపేక్షేత్యాహ నవేతి ప్రపంచేతి వ్యవహారతో వ్యవహారే స్థితః పుమాన్ ప్రపంచ ప్రతిపాదకస్య నామాది పదస్య నామాదిపదస్య చ
శక్తిం ప్రతీత్య శ్రుతే వేదాంతవాక్యాత్ ప్రపంచ ప్రతిషేధ మార్గతః పరం బ్రహ్మ సమాక్షిపం శక్నోతీతి యో ముణ్డకానుక్త మార్గ గమ్యత్వాభిప్రాయం విధివాక్యం వినా వస్తుసిద్ధేరనుపపత్తేరయుక్తా
సంభవదర్థవాదవాయం సర్వానాం ... జ్ఞాన నిషేధ స్వసామర్థ్య ... తత్త్వజ్ఞాన ... పరిచ్ఛేద బ్రహ్మ ప్రకాశం ప్రత్యగాత్మ దపరిచ్ఛిన్న వస్తుత్వేనావధి బ్రహ్మపదగోచరత్వ

శ్లోకః॥ బ్రహ్మస్వయం ప్రథమతః శబ్దేషు తస్య మానాంతరానధిగతే వ్యుత్పత్తి శబ్దశక్తిః రూపేషు వృద్ధబుధసంవ్యవహారవశేన తేషాం నిశ్చయగ్రహోత్తమముదితే నయయాథాత్మ్యనిశ్చేతిః॥ ప్ర కః॥ ఓం కయయ
తపునరుక్తం బ్రహ్మశబ్దో మానాంతరగోచరత్వేతదాంతానామనువాదత్వం స్యాత్ప్రదగోచరత్వే తత్ర శబ్దశక్తిగ్రహాన్నలోకమోక్షకత్వేతి తత్పరిహారతి బ్రహ్మస్వయం ప్రథమమితి యతో బ్ర
౬౮ హ్మస్వప్రకాశమతో మానాంతరానధిగతే వ్యుత్పత్తి తస్య బ్రహ్మణో రూపేషు వృద్ధబుధవ్యవహారేణ తేషాం నిశ్చయాన్నభిజ్ఞైః ప్రాగుదితే నయదా శబ్దశక్తిగ్రహః తత్ శక్యతయోపినా బ్రహ్మ
ణో మానావిషయత్వే స్వయం ప్రకాశత్వాత్ తస్యానాత్మశబ్దానాం రూపాణి సాక్షిసిద్ధాని భవంతి వ్యవహారదశాయామితి తన్నిబంధనస్తేషు ప్రాగుపపాదిత ప్రకారేణ సత్యాదిశబ్దశక్తిగ్ర
హః సంభవతీతి నోక్తదోషః వ్యుత్పత్తిప్రకాశః నతిష్ఠావస్థః॥ ప్ర కః॥ శ్లోకం॥ లోకప్రసిద్ధార్థపదాంతరాణాం సమీపసంకీర్తనతోపి శక్తిః బ్రహ్మాదిశబ్దస్య సుఖావసేయా యథా పాయమా
94 దిగిరః ప్రదిష్టైవ ప్రకః॥ బ్రహ్మలక్షణవాక్యానాం సత్యాదిపదానాం వ్యుత్పత్తిప్రకార ఆకాశాదేః పత్యతా తావదికైత్యాదినా ప్రాగుపపాదితః ఇదానీం లక్ష్యవాచి బ్రహ్మాత్మాద్యాదిపదానాం వ్యుత్ప
త్తిప్రకారమాహ లోకప్రసిద్ధేతి లోకప్రసిద్ధార్థపదాంతరాణి బ్రహ్మాదిపదేభ్యోన్యాని ప్రతిష్ఠాతి సత్యమిదమిత్యాదీని తేషాం సమీపే సంకీర్తనతః ప్రత్యక్షవ్యవహారాదపి బ్రహ్మాది
శబ్దస్య శక్తిః సుఖావసేయేతి యోజనా అపిశబ్దాత్ స్వరూపతోపి శక్తిః సుఖావసేయేతి ఉపదంత్యం భవతి యథాతిథా ప్యర్థః తత్ర వత్ప్రసిద్ధ్యా లోకే మహాంత్యాపదార్థ్యాత్ కః నవస్వ
ర్థపదం వైలక్షణ్యప్రకరణోపపదయోరభావే నిరంకుశమేవావతిష్ఠతే తస్య నిరంకుశమహత్త్వం దృశ్యే పునః సంభావితం దృశ్యస్య సర్వస్యాదికాత్ ... కాలతో వస్తుతశ్చ పరిచ్ఛేదా
దతో బ్రహ్మశబ్దేనైవ బృహద్ద్వార్థతో నిర్దిష్టం నశ్యమపి మన్నాత్మపదం చ విలక్షణం బ్రహ్మ గ్రామాయతీతి స్వరూపతోపి బ్రహ్మపదస్య బ్రహ్మణి వ్యుత్పత్తిః తథా ప్రతిష్ఠాతి సత్యం జ్ఞానమి
త్యాదీని పదాని వ్యవహారదృష్ట్యా లోకే ప్రసిద్ధార్థేషు ఘటపటాదివిషయేషు శక్తైః సహ బ్రహ్మపదస్య సమభివ్యాహారే సతి యథా తోయం తెత్యాదివాక్యేషు గడుదయ స్థితిలపహేతుత్వ

మంతీతివాక్యపద ప్రామాణ్యవేదాం తానామితి ద్వితీయ్యపక్షమా శంక్యసూరొందిత్సత్ర ద్వైపెత్యాది వాక్యపద ప్రామాణ్యానత్ర వృత్త్యభావాత యొంగ వ్యర్థా మోధకత్వప్రకృతవాక్యేషు
స్వార్థాభిన్నాసు సాక్షాత్ఫలవత్వాదితత్త్వప్రత్యాహ॥ మానాంతరేతి యత్సరి నిష్పత్తిం సిద్ధం వస్తు వేదం సమర్పయతి తద్వస్తు తయత్యమేవ తథారూపమేవేతి సమాత్ర యన్నేతియో
శునాతమాః వాయుర్వైక్షిప్ర క్షేమాదేరపి తథా భూతార్థత్వేన ప్రామాణ్యస్యాదితత్రత ఆహ మానాంతరానధిగతమితి తథాపి సోరోదీదిత్యాదౌ ప్రసంగో మాత అత్ర తు తత్పరః సత్ర్రితి
తాత్పర్యగం సూక్ష్మాత్ఫలవదర్థావబోధకత్వం సోరోదీదిత్యాదౌ న సాక్షాత్ఫలవదర్థావబోధకత్వమితి విశేషః ఫలవత్స్వార్థావబోధకత్వేన ప్రామాణ్యే దృష్టాంతమాహ శ్రేయస్కర ఇతి
యద్వైవవిధి గిరో విధివాక్యాత్ శ్రేయస్కరో భూవగత ప్రవృత్త్యర్థః తస్మాన్మ్యోదనాయా ఇవ ధర్మే ప్రవృత్తిస మన్వయస్య ప్రామాణ్యమవిశిష్టం తాత్పర్యేణార్థావబోధకత్వా
విశిష్టాదితి భావః ॥ ... నిష్పన్నమేవ యదివా పురుషప్రయత్న నిష్పాద్యమపి సిద్ధవసంగమిహాత్రమేయ ॥ ఏవం విధి ర్భవతు శబ్దస మన్వయో వా ప్రామాణ్యకారణమిదం నవదర
తిస ॥ తథా ... కయన స్వభిన్నార్థత్వ తత్పరత్వే యాభుపి వేద ప్రామాణ్య ప్రయోజకే తథాతు న తన్మాత్రేణ ప్రామాణ్యసిద్ధిః కింత్వర్థస్య ప్రయత్న విషయత్వం శబ్దస్య బోధనాత్వం
వాపేదయేవ ప్రమాణ ప్రమేయ ఇతి భావ ఇతి వేత్త్రాహ నిష్పన్నమేవేతి ప్రమేయోర్థో యన్నిష్పన్నత్వ నిష్పాద్యత్వావాతత్ర శబ్దప్రామాణ్యే గమిహా శబ్దార్థ వ్యవహార ఇత్యర్థః యథా
ప్రమేయ నియమా భావః ॥ ఏవం విధిరిత్యాది సుగమం సంతత ఇదం విశిష్ట్యం సమన్వయత్వం వా ప్రామాణ్య కారణ నవదంతి త్యర్థః అభిన్నా తాత్పర్యత తత్పరత్వయోః స మోరపి
విషయగత కార్యత్వస్వవేద గతబోధనాత్వస్వాఽభావ మాత్రాపరాధేన ప్రామాణ్యతర్థనా నేద మయుక్త మయుక్త మియత్ర కారణమితి భావః ... నియత కపి
రతయ యా నియతం సుష్టునా కృత్య సహిత విషయే నియమో సిత్రకత్వే తద్వన్న వేద మనసా మపి శక్తి యోగకే కార్యార్థ వస్తు షు కథం న పక్షపాతి ... కయన సు వక్తురాదె

పప్రైంసన్నైవం సతి పూర్వపరిశాత్త్రిపరాహతిః పూర్వత్ర నిషేధవాక్యానాము ఖండవస్తుని స్వాతంత్ర్యభావమాత్రస్యోపపాదితత్వాదిహాపదార్థస్య నాత్రాస్యోపస్థాపకతయా
బ్రహ్మపదార్థస్య సమర్పకత్వస్య వివక్షితత్వాదితి ద్రష్టవ్యం ॥౨౭॥ శ్లోకం ॥ బ్రహ్మణ్యస్మిన్నిమో నివిష్టపదయోర్వర్ణసంఖ్యావేదన్వయః సాక్షా[illegible]ద్వయవస్తు తస్య చ భావే న్మేయం తత్ప్రస్థతో
యద్యత్రత్ర ఘటితం కరోతీతి చ భవతి ప్రామాణ్యమత్రాస్య స్పష్టం దృష్టమితం ఢాయుక్తి ఘటితం రాహెయథా చక్షుషః ॥౨౭॥ యు పునః ప్రవృత్తినివృత్త్యనుపయోగినివస్తుని న ప్రామాణ్యం కల్ప్యత్వ
క్రంతత్రే శంకత్రవ్యం కింప్రామాణ్యాదుయోగిత్వేనార్థస్య కల్పత్వాద్యుపయోగోపెక్ష్యతే కిం వాత్ర యోగ్యసిద్ధ్యర్థమితి తత్రానాద్యో బోధకత్వేనైవ ప్రామాణ్యసిద్ధిరిత్యాహ బ్రహ్మణ్యస్మిన్నితి వచ్చా
పితమో వాక్యం అన్వయః సామానాధికరణ్యరూపః సంబంధః సమానాధికృతం పదద్వయమాత్మతం వాక్యం మానం శ్రీ వేదిత్యర్థః తస్య చ వాక్యస్య సాక్షాదద్వయవస్త్వేకరసం బ్రహ్మస్వరూపమేయం
శ్రీ వేదితి సంబంధః కుత ఇత్యత ఆహ తత్ప్రద్ధతెరితి తస్మాత్ప్రమాణాన్న స్వప్రమేయరూపావగమాదిత్యర్థః ఉక్తమర్థం సామాన్యవ్యాప్తికం నాసుమానేన సాధయతి యద్యత్రేతి విమతం విమతే
95 ప్రమాణం తత్ర ప్రమితిజనకత్వాద్యత్ర ప్రమితిం జనయతి తత్ తత్ర ప్రమాణం యథా రూపే చక్షురిత్యర్థః ॥ ననుదం వాయుక్తి ఘటితమిత్యస్యాయమర్థః జ్ఞానం వ్యాప్తి ప్రదుష్యమానం న నిర్విషయ
ముత్పద్యతే విషయప్రకాశనం చ తస్య స్వభావః తద్వాచయెన కేనాపి కరణేనాత్పన్నం జ్ఞానం కారణదోషాద్బాధకజ్ఞానాద్వాపి నాప్రమా భవేత్ ఉత్సర్గతః సర్వజ్ఞానానాం ప్రమారూపత్వాదు
గమాత్ ఏవం సతి వేదాంతవాక్యానాము దుష్టజ్ఞానకరణత్వాన్న ద్విషయాపహారిమానాంతరాభావాత్ స్వార్థావబోధకత్వేనైవ ప్రామాణ్యం చక్షురాదిరుపపన్నమితి ॥౨౮॥ శ్లోకం ॥ మానాంతరాన
ధిగతం పరినిష్ఠితం యద్వేదః సమర్పయతి చేతసి తత్పరః సన్ తత్రైవ ధ్యమేవ భవతీతి సమంత్ర యస్య తైర్యస్వరూపవిధిగోచరో[illegible]వగతో యద్వైవ ॥౨౮॥ టీకా ॥ ననుమోక్షయుక్త్యనుమానా
ఖ్యా బ్రహ్మణి వేదాంతమానత్వసిద్ధియుక్తాదీభిత్యాదివాక్యైర్మానాంతరాబాధితార్థబుద్ధిజనకత్వేపి స్వార్థే ప్రామాణ్యాదర్శనాదతః ప్రవృత్తినివృత్త్యుపయోగ్యర్థకత్వాభావాత్ స్వార్థేపావస్తు

క్షేపేతి తిపావెఖు విధిం వదంతి మానాంతరానధిగతే విషయే పశ్వాలంభం తు వర్ణయంత్యప్రమాణమితి మానవిదాం ప్రసిద్ధేః ॥ ౨౬ ॥ టీకా ॥ న పునరిదం పూర్వతంత్రే సూత్రకారస్యైవ సంమతమపి
తు తద్వ్యాఖ్యాతౄణాం శబరస్వామిప్రభృతీనామపీత్యాహ ॥ మానాంతరానధిగతం త్వితి నిగదవ్యాఖ్యాతం పద్యం ॥ ౨౭ ॥ శ్లో ॥ తం ॥ శ్లో ॥ తం ॥ ఏవం సతీహాపి యది వేదశిరోగమానం శ్రేయస్కరే విధి
గిరోఽపి న మానతా స్యాత్ శ్రేయస్కరే విధిగిరో యది మానతా స్యాద్వస్తుస్వరూపకథనేఽపి సమన్వయస్య ॥ ౨౮ ॥ టీకా ॥ ఏవముక్తేన ప్రకారేణ ప్రామాణ్యప్రయోజకస్యాన్వయస్యాత్రాపి తుల్యత్వా
త్ప్రవృత్తిరిత్తసంమతత్వాద్భవతోదనాయాథమేవ ప్రామాణ్యమిష్యతేః సమన్వయస్యత్రుత్వాన్యాపి ప్రామాణ్యమెష్టవ్యమన్యథా తత్రాపి తదసిద్ధిరిత్యుపపాదితమర్థం నిగమయతి ॥ ఏవం స
తీతి ఇహాపి ప్రమాణత్వం శ్రేయస్కరే స్వర్గాదిశ్రేయః సాధనే యాగాదౌ సమన్వయస్య మానతా స్యాదిత్యనేనానుషంగః ॥ న విధిలక్షణత్వం వేదప్రామాణ్యే అపి త్వబాధితానధిగతానన్యశేషా
ర్థేకపరత్వమిత్యుక్తం భవతి ॥ ౨౯ ॥ శ్లో ॥ తం ॥ వస్తుస్వరూపకథనేన నునాస్తి పుంసః కించిత్ఫలం విధివచస్సు పునః ప్రవృత్తిః సంభావ్యతే ఫలమతః కిల వస్తునిష్ఠం వాక్యం విధిస్తుతి
పరం త్వితి జైమినీయాః ॥ ౩౦ ॥ టీకా ॥ నను ప్రయోజనపర్యవసితత్వం శబ్దప్రామాణ్యప్రయోజకం శబ్దైవవృత్తత్వే వేదస్యావిశేషతః పదార్థ్యయనవిధినా ప్రయోజనవదర్థావబోధ
ఫలత్వస్య దర్శితత్వాత్ప్రయోజనాభావే ఆనర్థక్యవాదస్య ప్రసంగాత్ ప్రయోజనం చ తద్యత్పురుషకృతిసాధ్యమతో వస్తుస్వరూపమాత్రజ్ఞానస్య ప్రయోజనపర్యవసానాభావాత్సిద్ధా
ర్థస్వరూపపరత్వేన వాక్యప్రామాణ్యాసంభవ ఇతి మీమాంసకైః శంక్యతే వస్తుస్వరూపకథన ఇతి ప్రవృత్తిరప్రవృత్తిసాధ్యమితి యావత్ కించిత్ తస్మిన్నప్రతి స్వవాక్యనఖిరుచిం సూచయతి
తద్విధేర్విధివస్తునిష్ఠవాక్యస్యాగతిరితి తావాహ వస్తునిష్ఠం వాక్యం విధిస్తుతిపరమితి ॥ ౩౦ ॥ శ్లో ॥ తం ॥ స్యాదేతదేవమనవద్యమపృథక్సిద్ధే వేదాంతవేద్యవిషయావగతానవాప్తేః [illegible]
రాజ్యమత్రకవలీకృతభోగభూమిసంపూర్ణమస్యవిభవో [illegible] ఇతి దృష్టం ॥ ౩౧ ॥ టీకా ॥ సత్యం ప్రయోజనవత్త్వం అత్ర ప్రామాణ్యప్రయోజకతయాభ్యుపేయం తత్ర ప్రవృత్తినివృత్తి

రూపాదివద్వేదస్యాపి కించిన్నియతప్రమేయం వక్తవ్యం నతు సిద్ధం వా సాధ్యం వేత్యనియమో యుక్త ఇతి చెన్నైవమన్యమానాంతరవిషయమస్య చక్షుష్యేకస్మిన్నపి దర్శనాత్తస్యైవ తత్ర
ప్రయోజకత్వాదిత్యాహ ।న్నిత్యేతి। అస్య చక్షుషః శక్తిరితి సంబంధః కార్యార్థేదివస్తు ప్యతి కార్యేణ వా సిద్ధే బోధయస్మిన్నిత్యర్థః । తథా చ ఙ్ఞాతఙ్ఞాపకత్వేనైవ వస్తుని ప్రామాణ్యమక్షు
౯౬ షోవా వేదస్యానవిషయవిశేషనియతత్వేనేతి భావః । [illegible] శ్లో కం । యద్బాదరాయణమతం పరిగృహ్య పూర్వపక్షం శ్రేయస్కరేణ నధిగతి ఖలు నోదనాయాః ప్రామాణ్యముక్తమిదమ
స్యాసమస్యాయస్య వస్తు స్వరూపకథనే హ్యవిశిష్టమస్తి [illegible] నసు జైమినినా పూర్వం లం త్రి ఆమ్నాయస్య క్రియార్థత్వాదిత్యాదినాక్షిప్య సమాధానాచ్చా సర్వస్య వేదస్య క్రియాపర
త్వప్రతిపాదనా త్క్రియాయాశ్చ చోదనాలక్షణత్వాద్ధర్మత్వం చోదనాత్వం చ వేదిమామీయమానత్వప్రయోజకం నత్వవిజ్ఞాతమేవాజ్ఞాతఙ్ఞాపకత్వాదీని చెన్నేత్యాహ । యద్బాదరాయణ
మతమితి ఔత్పత్తికస్తు శబ్దస్యార్థేన సంబంధస్తస్య జ్ఞానముపదేశో ఽవ్యతిరేకశ్చార్థే ఽనుపలబ్ధే తత్ప్రమాణం బాదరాయణస్యానపేక్షత్వాదిత్యస్మిన్ సూత్రే పూర్వం ప్రథమవరామ్నా
96 యస్యేత్యాదేరితి శేషః పూర్వోక్తే స్మిన్ సూత్రే ఽనుపలబ్ధే ఽర్థే తత్ప్రమాణం బాదరాయణస్యానపేక్షత్వాదితి బాదరాయణాచార్యమతమనధిగతార్థవిషయత్వమనపేక్షాలక్షణా
వేదప్రామాణ్యమితి పరిగృహ్య శ్రేయస్కరే ఽనధిగతే ఽర్థే ధర్మరూపే యత్నేన ప్రామాణ్యముక్తం జైమినినా హి యేనాఙ్గతం ప్రామాణ్యప్రయోజకమస్య సమన్వయస్యేతి సుగమం
తథాచోత్తరమీమాంసాకారబాదరాయణమతస్యానుకర్షణేనానుపలబ్ధమానాంతరానధిగతే ఽర్థే వేదశబ్దప్రామాణ్యస్య సాధితత్వాజ్జైమినేరపీదమేవ ప్రామాణ్యప్రయోజక
మభిమతం లక్ష్యతే న చోదనాత్వం కార్యార్థత్వం వా తథ్యసిద్ధిబ్రహ్మణి సమన్వయప్రామాణ్యేపి సమానమితి న పూర్వతంత్రకర్తృత్వవిరోధః । తత్ర యదామ్నాయస్యేత్యాదినా సిద్ధా
ర్థపరవాక్యానాం విధిశేషత్వేన ప్రామాణ్యనిరూపణం తత్పూర్వకాండగతార్థవాదవాక్యవిషయం వేదితవ్యమితి భావః । [illegible] శ్లో కం । యదూనాం పరానధిగతం త్వవగమ్యమానం మేయం

తృప్యన్తః తథా చ శ్రుతిః భవతః ఏతస్యైవానన్దస్యాన్యాని భూతాని మాత్రాముపజీవన్తీతి సోఽశ్నుతే సర్వాన్కామాన్ సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి భగవత్స్మృతిరపి యావానర్థ ఉదపానే సర్వతః
సంప్లుతోదకే తావాన్సర్వేషు వేదేషు బ్రాహ్మణస్య విజానత ఇతి ఏతేనైతదుపపాదితం వేదితవ్యం అఖిలశ్రుతిలాభేనైవ పుంసాం కృతార్థతా తద్విషయయోపభోగవికలే మోక్షసుఖే హా అఖిలాశాభావాన్న
తల్లాభేన కృతార్థతేతి యద్బ్రాగిభిరభిధీయతే నిరతిశయనిత్యానందస్య సర్వాభిలాషవిషయత్వాన్న్యైవ చ మోక్షసుఖతా ఇతి ॥౨౨॥ శ్లోకం ॥ అఖ్యానమాత్మవిషయం భవహేతుభూ
తం ప్రస్థాదకం చ పరమాత్మసుఖస్య భూరాం ప్రయస్యాం తథా శ్రుతినిరాత్మమతి విపాకమాసాద్య హంతి యది తత్ర్కిమర్థనీయం ॥౨౩॥ టీకా ॥ నన్వేతాదృశస్య మోక్షాన్న్యాదస్య కథం
ఖ్యానమాత్రాత్సిద్ధిర్భవంతి ఫలాయ యహా మహాయాగానుష్ఠానం కుర్వంతి మహాభియోగేపీతి చేత్ తత్రైవం అఖ్యానమాత్రవపపాతత్వాత్సైక్షనందస్య ఖ్యానమాత్రాత్సైవ తన్నివృత్తియ ఇత్యక్షణా
దిత్యాహ ॥ అఖ్యానమితి ॥ విషయశబ్ద ఆశ్రయత్వస్యాప్యుపలక్షణార్థః ఆత్మాశ్రయమాత్మవిషయం చాఖ్యానమితి యావత్ భవహేతుభూతమితి విక్షేపకత్వముఖ్యానసోక్తం ప్రస్థాదకమిత్యపర
ఆనిష్టేశః ఏవముక్తే వీరేశ్వషట్త్రిరఖ్యానమేవ స్యాకారణయసహితసర్వానర్థహేతురితి దర్శితం యదేవంవిధమఖ్యానం తస్యాంతవాక్యజనితాత్మమతిరసంభావనాదస్యోపహానవిప్లాసిసా
సాదయమానం హంతి తత్ర తదా కిమన్యత్పరమానందమోక్షాభివ్యక్త్యావర్ణనీయమితి యోజనా యది ప్రయోగోయం నాస్తి సందేహోపి సందేహరూపాత్ వేదాః ప్రమాణం వేదితి వర్తితత్ర
ష్టవ్యం ॥౨౩॥ శ్లోకం ॥ కరవామహ్యనిష్టముత్తమాంకనకం ప్రస్మరణాదలద్యవత్ ప్రతిభాతి తదాప్తవాక్యతః ప్రతిపత్త్యా లభతే యథా జనః ॥౨౪॥ టీకా ॥ నన్వప్రాప్తప్రాప్తిరపరిహృత
పరిహారోపాపురుషార్థే న యుక్తాంతి నివృత్తిమాత్రమితి చేన్నైవం భ్రాంతినివృత్తిమాత్రేణాపి లోకే పూర్వసిద్ధపురుషార్థలాభదర్శనాదితి సదృష్టాంతమాహ ॥ కరవామహ్యేతి దావాశ్యా
ప్రస్మరణాద్విస్మరణాదలబ్ధవత్ప్రతిభాతి సత్యలబ్ధం పదిత్యర్థః ఆప్తవాక్యతోభూతాయాః ప్రతిపత్తేస్తయైవ హ్యర్థః చరణాభరణే సమారోపితదోషణ నివృత్తిరప్యాప్తవాక్యజ్ఞాన
ద్ధ

వ్యతిరేకేణాపి లక్ష్యతే విశేషతశ్చ శ్రుతివేదాంతార్థవిజ్ఞానేన పూర్ణం ఫలం లభ్యత ఇతి నాధ్యయనవిధివిరోధ ఇత్యభిప్రేత్య పరిహరతి స్యాదేతదేవమితి వేదాంతవేద్యవిషయావగతౌ అ
నవద్యపుమర్థసిద్ధిర్న వేత్యభిప్రాయేణ తదేవం స్యాత్ప్రయోజనాభావాదప్రామాణ్యప్రసంగః స్యాన్నైతదస్తీతి యోజనా। కథమితి తదాహ స్వారాజ్యమత్రేతి వేదాంతాః విద్యాదనుభవా
౭౭ వాసప్రమ్యుధః అత్రాస్య విదుషః స్వారాజ్యం సంపూర్ణం భవతీతి దృష్టమిత్యన్వయః స్వారాజ్యవిశేషణం సంపూర్ణత్వసూచకం కేవలీకృత భోగభూమీతి కేవలీకృతా హ్యాత్మనస్స్వ
పసంపత్తా బ్రహ్మాదిస్తంబపర్యంతా కర్మఫలభోగభూమిర్యస్మిన్ తత్తథోక్తం తథా చ శ్రుతయః బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరం బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి స స్వరాడ్భవతి ఆనందం బ్రహ్మ
ణో విద్వాన్న బిభేతి కుతశ్చనేత్యాద్యాః ౹౹౩౦౹౹ శ్లోకం ౹౹ యస్య పదవీప్రాప్తి కృతార్థతయా నిష్ణాతః శక్రాదయోఖిలవరా ఇవ సాగరస్య పృథక్త్వభావ కేమ [illegible]స్త సమస్తదుఃఖం తద్వైష్ణ
97 వం సుఖమవాప్నువతః కిమన్యల్లభ్యం ౹౹౩౧౹౹ టీక ౹౹ కేవలీకృత భోగభూమీతి స్వారాజ్యవిశేషణేన స్వారాజ్యశబ్దితమోక్షానందే వైషయికానందానామశేషాణామంతర్భావః సూచిత
స్తమేవార్థం విశదయతి యస్యేతి యస్య పరమానందస్య విప్రుష్యపి పరమానందస్యాంశమాత్రేపి స్వానుభవగోచరే శక్రాదయస్స్వ తుముఖం తాపవర్గ ప్రాశినః కృతార్థతయా నిష్
ణ్ణాః యస్యాంశలవమాత్రేణ కృతార్థమాత్మానం మన్యంతే స్మ యథా సాగరస్య విప్రుషి ఖిలవరాన్నితి పూర్వార్ధయోజనా। యద్వైవం సర్వప్రాశినాం స్వ స్వ బుద్ధివృత్త్యవచ్ఛిన్నతయోత్పత్తి
వినాశవతి విషయభూతే దుఃఖానువిద్ధే సాతిశయేపి వైషయికే లేశలబ్ధే కృతార్థతా భవతి తదాఖండానందరూపం మోక్షసుఖం లబ్ధవతః కృతకృత్యతయాన్యత్ర నైరపేక్ష్యం భవతీతి కిము వ
క్తవ్యమిత్యాహ ప్రత్యక్ష్యైవ కమితి ఆనేన మోక్షసుఖస్య విషయత్వనిరాసాదనిత్యత్వసాతిశయత్వాది దోషః పరాస్తః అపాస్త సమస్తదుఃఖమితి ప్రాప్త పరమానందస్యానుభవం [illegible]నిరంత
రం దర్శయతి యదీతాదృశా యస్య లేశమాత్రలాభోపి కృతార్థతాహేతుస్తద్వైష్ణవం విష్ణోః పూర్ణాత్మనః స్వరూపభూతం సుఖమవాప్నువతః కిమన్యదర్థనీయం న కిమపీ

యతిరాపలీయః ప్రథమశ్రుతత్వేనా సంజ్ఞాతవిరోధితయాతి ప్రబలమితి యో౽యం నా॥ ప్రత్యక్షవసన్నిధి ప్రత్యక్షావసయనిత్యసత్త్వాదప్యేతి శబ్దస్తత్రాపవరితార్థః ॥ కరకలితకనకపిండన్యాయ
నాళీకశిక్షాపేక్షేతి భావః ॥ ౧౨౭ ॥ శ్లో ॥ ౧౫౫ ॥ ఆగ్నేయ ఇత్యాద్యపి తద్ధితాంతమష్టాకపాలాది సమన్వితం సత్ ఆఖ్యాతశబ్దస్య పురం చిత్తర్థే భావార్థసంవిత్తినిబంధనత్వాత్ ॥ ౧౨౮ ॥ టీకా ॥
ననునాయం న్యాయో ప్రయుక్తో వాక్యేషు సర్వత్ర ఆఖ్యాతపదస్యైవ ప్రధానత్వాన్నామపదస్యాప్రధానత్వే ప్రధానానురోధేనాప్రధానం నేయమితి న్యాయస్యైవాత్ర యుక్తత్వాదప్యేతి శబ్దవిషయ
శాబ్దార్థ ఇతరోపగతార్థ ఇతి చేన్నైవం ముఖం తత్పృతితాతత్పదాయిరానామాఖ్యాతవిభాగనియామకత్వాభావాదర్థవశాత్తేవ తన్నియమదర్శనాదప్యేతి తయోర్యమాఖ్యాతాభాస ఇతి ప్రత్య
నామ్నాప్యాఖ్యాతత్వమర్థవశాదిత్యేతదుదాహరతి ॥ ఆగ్నేయ ఇత్యాదీతి ॥ భూతార్థబోధకం పదం నామ భవ్యార్థబోధకపదమాఖ్యాతమితి తయోర్లక్షణేన సంప్రజ్ఞాతత్వం యత
ఆగ్నేయ ఇత్యాది తద్ధితాంతముఖం తదపి పదమష్టాకపాలాది సమన్వితమాగ్నేయో౽ష్టాకపాలః పురోడాశ ఇత్యేవమాకారం సదాఖ్యాతశబ్దస్యాయం భవ్యార్థరమర్థక్రియత్వం చిత్తర్థేషు
రయతి కుత ఇత్యపేక్షాయాం ద్రవ్యదేవతాసంబంధస్య యాగం వినా భూతత్వాత్తదవగమే తత్పృతీతేస్తస్య భవ్యత్వాదాగ్నేయో౽ష్టాకపాల ఇత్యేతయోర్భావ్యార్థధీహేతుత్వాదర్థవశాదా
ఖ్యాతత్వమస్య సిద్ధమిత్యాహ భావార్థసంవిత్తినిబంధనత్వాదితి ఆద్యమాంది పదమ్మైంత్రాగ్న్యమిత్యాది సంగ్రహార్థః ॥ ద్వితీయమేకాదశకపాలాది సంగ్రహాయ ॥ అష్టాకపాలాదిసమన్విత
మిత్యస్యాయమర్థః ॥ సా౽స్య దేవతేతి దేవతైదమర్థే తద్ధితస్యాస్య విధానాదగ్నిదేవతాస్యేతి పదవిగ్రహేప్యస్యేతి సర్వనామ్నః సంపాతార్థపరత్వాత్తేన వినాతస్యాభిధానపర్యవ
సానాసంభవాదష్టాకపాలపదేన తద్విషయ ఏవ సమర్ప్యతేనాంశేతిరమిదమర్థస్య విశేషణభూతం వి[illegible]ష్యభూతం వా ॥ ఆగ్నేయపదస్యాభిధానపర్యవసానాయాష్టాక
పాలసమన్వితత్వవచనమితి ॥ ౧౨౮ ॥ శ్లో ॥ ౧౫౬ ॥ ఆఖ్యాతమేవ సదిదం భవతీతి నామ భవ్యార్థమస్య బున్ని బంధనత్వాత్ అప్యేతి శబ్దమపి తద్వదిమం త్రితీ మోభవ్యైతరార్థగతబుద్ధినిబంధ

మాత్రకల్పితాత్రైవాదామాత్మవ్యాఖ్యాతం॥ శ్లోకం॥ పరమాత్మపదం పరాకృతద్వితీయం ప్రాప్తమపి స్వభావతః। అనవాప్తవదేవ లిప్సతి లక్షితేష్వేవమయం ప్రమాణతః॥ ౧౭॥ టీకా॥ దృష్టాంతముక్త్వా
దార్ష్టాంతికమాహ। పరమాత్మపదమితి। సదైవ స్వభావతః పరాకృతద్వితీయం నిత్యప్రాప్తమపీతి యోజనా। లిప్సతి ఇచ్ఛతీత్యతిశేషః ప్రమాణతో వేదాంతవాక్యతో లక్షితేష్వేవమితి యథా
65 దృష్టాంతమిత్యర్థః। ఆత్మా విత్యధికారాయ సూత్రం॥ ౧౮॥ శ్లోకం॥ సస్వార్థ్యం పదాధ్యతా నపుంసస్త్రితాగ్నివత్ స్వస్వతానప్రీత్యాదివత్తస్య సంస్కృతియుక్తానామవిష్టిక్రియా పాతాధానమలక్ష్మ
తాక్షిపదస్యేః హ్రూర్ట్స్థరూపం వాత్తత్బ్రహ్మ పాస్తవికారఖన్నమరణం నిత్రియసంసాధనైః॥ ౧౯॥ టీకా॥ ఏవం ప్రవృత్తినివృత్తిరహితకేవలాత్మతత్త్వప్రతిపన్నా పరమత్రయోఖిన సిద్ధిరుప
పాదితా వేదాంతానాం తత్ర ప్రామాణ్యసిద్ధయే ఇదానీమాత్మతత్త్వాత్మకస్య మోక్షస్య నక్రియాసాధ్యత్వసంభావ్యతి తస్య క్రియానుప్రవేశయోగ్యతావభావాదితి దర్శయితుం జ్ఞానమాత్రాయత్తం
98 మోక్షమితి ప్రాగుక్తం దృఢీకరోతి। నసాధ్యమపదితి రుత్పత్త్యాపి వికారసంస్కారాదిక్రియాసాధ్యనాతః పరం తత్సాధ్యమస్తి బ్రహ్మరూపం తు నిఃశ్రేయసం నానత్వత ఏవ నాపి రూపేణాసా
ధ్యతస్య రూపస్య నిత్యత్వాన్నిత్యనివృత్త్యనర్థతావద్యోతి వివక్షితార్థః। అక్షిపదస్యేః సాధనైరితి తస్యాయం పాఠాదిపదాతి సాధ్యాయాదిపదైర్యథాక్రమం యోజ్యాని। అస్యేతి యథోక్తనిఃశ్రే
యసస్యేత్యర్థః। అసయోవేత సాధనేన సాధ్యయుపదాపత్తానేత్యేవం ప్రత్యేకం విశ్వయోర్వ్యం ఖులోక్షణం ఋతేన హ్రాక్షణం అక్షిపదం కందనాది॥ ౨౦॥ శ్లోకం॥ బ్రహ్మైవాసనితి
వచః ప్రథమశ్రుతవాదప్యేతిశబ్దముపసంహారణస్థముద్ధ్యైః ప్రతాస్యవయత్వ్యవిషయాదుచితాత్సలీయా బ్రహ్మాత్మనోరనతిరేకమసాధ్యమాహ॥ ౨౧॥ టీకా॥ వసు బ్రహ్మైవాసన్బ్ర
హ్మాప్యేతీతి బ్రహ్మభావస్య సాధ్యత్వశ్రవణాత్తస్య క్రియాసాధ్యత్వమస్తీతి ప్రతీయత ఇత్యత ఆహ బ్రహ్మైవ సన్నితి వచ ఇతి ప్రథమశ్రుతానుసారేణ చరమశ్రుతం నేయమితి న్యాయాత్
బ్రహ్మైవ సన్నితి వమోక్షస్యాత్ప్రథమశ్రుతత్వాదుపసంహారణస్థం చరమశ్రుతమప్యేతి శబ్దము చితాన్మాక్షస్యవిషయాదుద్దైః స్పష్టం ప్రత్యాయయత్ బ్రహ్మాత్మనోరసాధ్యమనతిరేకమాహ

రేవాం ప్రాధాన్యమిత్యుక్తమిదానీం వస్తుతో నాయమపి నియమ ఇత్యాహ ॥ శబ్దాయభూతమితి । భూతం శబ్దో యోపదిశ్యత ఇతి నయో నాయో విధిప్రస్థానే కాండే శబ్దార్థపదం ప్రధానం భూతా
ర్థపదమఖిలమపి తచ్ఛేషార్థసమర్పకత్వేన తదంగమితి కర్మకాండే స్థితో న్యాయ ఇత్యర్థః ॥ కేంచిదితి పదం యదుక్తం తద్రూపప్రమాణార్థం తత్ప్రథమం ద్రష్టవ్యం । ఇహ తు వేదాంతేషు తత
ద్విపరీతమాహ ఖల్వయమితి శేషః । వైపరీత్యమేవాహ భూతాయశబ్దమితి శబ్దస్య భూతార్థత్వే ప్రమాణమాహ భూతపరం హి సర్వమిత్యాది సర్వం వేదావసానం సర్వే
వేదాంగ ఇతి యావత్ సూత్రకృద్బాదరాయణః । ఆచష్టే తత్తు సమన్వయాదిత్యాదిభిః సూత్రైరితి శేషః । యదిదం వేదావసానమితి యావత్ తదాయమర్థః । హాయస్తాత్ సర్వవేదానాం
కర్మోపాసనాపరాణామప్యవసానే పరిసమాప్తిలక్షణభూతపరసిద్ధబ్రహ్మాత్మపరమితి సూత్రకృదాచచక్షే ఇతి యోజనా । తథాచోక్తం సర్వాపేక్షా చ యజ్ఞాదిశ్రుతేరశ్వవదితి । అగ్నిహో
త్రాదితు తత్కార్యాయైవేతి చ ॥ ౨౧ ॥ శ్లోకం ॥ బ్రహ్మైవ సన్నితి తతోపి బలిష్ఠమేతదప్యేతి శబ్దమవసానగతం శ్రుయతేస్య తస్మాదముష్య పరిపీడకమేతదేవ బ్రహ్మైవ సన్నితి పదం గుణ
కల్పనాయై ॥ ౨౨ ॥ టీకా ॥ యస్మిన్ స్మృతే బ్రహ్మైవ సన్నిత్యస్య సుతరాం ప్రాబల్యమిత్యాహ బ్రహ్మైవ సన్నితి తతోపీతి ప్రత్యక్ష ఇతి శబ్దస్యాపి భూతార్థత్వాదిత్యర్థః । అపీతి ప్రాథమ్యాదపీ
త్యర్థః । తత ఇహాభూతశబ్దస్యాపి వైపరీత్యాదవసానగతమప్యేతి శబ్దమపేక్ష్యాపి బ్రహ్మైవ సన్నిత్యేతత్ ప్రథమశ్రుతపదం బలిష్ఠమేవేతి యోజనా । ఫలితమాహ తస్మాదితి । అము
ష్యాప్యేతి శబ్దస్య గుణకల్పనావగాహిత్వా కల్పనార్థమేతదేవ బ్రహ్మైవ సన్నితి పదం పరిపీడకం ముఖ్యార్థాపహ్నవకమితి యోజనా ॥ ౨౨ ॥ శ్లోకం ॥ నిఃశ్రేయసం న ఖలు సాధ్య
మతః క్రియాభిరిష్టేనేన వాద్యయసముచ్చయ విమర్శనావాప్తిరాప్తివికృతిర్వనసంస్కృతిశ్చ యదసాన్నసంభవతి వర్ణితవత్మనైవ ॥ ౨౩ ॥ టీకా ॥ యతవివమప్యేతి శ్వేమ్యో నాప్రాప్త
ప్రాప్తిపదో యత్ తన్న చతుర్విధక్రియాఫలవిలక్షణో మోక్షో న క్రియాసాధ్యః కిం త్వవిద్యామాత్రవ్యవహితతయా విద్యైకలభ్య ఇత్యుపసంహరతి నిఃశ్రేయసం న ఖల్వితి । అతస్త్వాః

నత్వాత్ ॥౩౦॥ శ్లోకం॥ నన్వాగ్నేయో ష్టాకపాలో భవతీతి తత్రాఖ్యాతపదస్య సత్వాత్తదధీనా తత్ర భవ్యార్థత్వప్రతీతిః తత్కృతాం తత్పదావసేయద్రవ్యదేవతాసంబంధమాత్రావగమాదితి చేత్తర్హి
వంభవతిశబ్దస్యానుష్ఠేయార్థాభిధాయకత్వేన భవ్యార్థత్వాభావాదిత్యాహ॥ ఆఖ్యాతమేవ సదిదమితి। భవతీతీదం శబ్దతః ఆఖ్యాతమేవ సదర్థతో నామైవేతి యోజనా। కుత ఇతి తత్రాహ శబ్దే
౯౯ తరేతి। భవతిశబ్దే సాధ్యార్థప్రతీతేరిత్యర్థః॥ ఉక్తం న్యాయం ప్రకృతే యోజయతి అస్తీతి శబ్దమపీతి। ఏవం భవతిశబ్దవదిమమస్తీతిశబ్దమపి ప్రతీమోర్థతోస్యాపి నామత్వాదిత్యర్థః॥ అత్రా
పి హేతుమాహ భవ్యేతరేతి ప్రథమశ్లోకవిశేషాదేవ భవ్యార్థబుద్ధిహేతుత్వాభావాదిత్యర్థః॥౩౦॥ శ్లోకం॥ బ్రహ్మైవ సన్నితి గిరం ప్రతి శేషితాయై నాస్తీతి గౌరియమలం కథితోపపత్తేః ఆఖ్యా
తమేవ ఖలు నామపదస్య శేషి నాఖ్యాతమేతదన్యతంత్రనివేదకత్వాత్ ॥౩౧॥ టీక॥ తత్ర అస్తీతి శబ్దస్యార్థతః ఆఖ్యాతత్వాభావాదేవ తాస్మిన్ వాక్యే ప్రాధాన్యముపేత్యాహ బ్రహ్మైవ సన్నితి గిరమితి
99 శేషితాయై ప్రాధాన్యాయ నాలమితి సంబంధః కథితోపపత్తిమేవ స్మారయన్ ఆఖ్యాతస్యాస్యార్థేః స్థితస్య ప్రాధాన్యం మయా న భవ్యత్వేనావభాస్యత్వాభావాన్నాన్య స్వార్థతేత్యాహ ఆఖ్యాతమే
వేతి॥౩౧॥ శ్లోకం॥ బ్రహ్మైవ సన్నితి తత్ర ప్రథమశ్రుతం సదస్తీతి శబ్దమపసారయతి స్వవాచ్యాత్ అస్యాం గవావివరహాదమునా సహాతో బ్రహ్మత్వసారనతిరేకమశంతి ధీరాః॥౩౨॥
టీక॥ తస్మాద్బ్రహ్మైవ సన్నితి శబ్ద ఏవాత్ర ప్రధానం నాస్తీతి శబ్ద ఇత్యుపపాదితముపసంహరతి బ్రహ్మైవ సన్నితి తత్ర ఇతి। అతో హేతో రస్య బ్రహ్మైవ సన్నిత్యస్యాం గవావివరహాదమునాస్తీతిప
దేన సహాబ్రహ్మత్వసారనతిరేకమనేన వాక్యేన ప్రతిపాద్యమశంతి ధీరా ఇతి యోజనా। అమునా సహాస్యాం గవావివరహాదితి వా సంబంధో ఽస్మిన్ పక్షే ప్రవాదయతీత్యస్య హేతుత్వాదిః
సహాంత ఇతి ద్రష్టవ్యం। ఆప ఇత్యాదిరత్ర విశ్వపంవాదప్రదర్శనార్థః॥౩౨॥ శ్లోకం॥ భవ్యాయ భూతమితి కింవదిక్ ప్రధానే కాండే నయో యమిహ తద్విపరీతమాహ॥ భూతాయ భవ్యమి
తి మహాత్పరం హి సర్వం విహాపసదానమితి సూత్రకృతాభ్యవాదీ॥౩౩॥ టీక॥ స్వార్థస్యాఖ్యాతపదస్య ప్రాధాన్యం సర్వవాక్యసాధారణమిత్యత్తదంగీకృత్యాప్రకృతే శబ్దేతి శబ్దస్య స్వార్థప్రయుక్త

పాయస్మాదస్యాజ్ఞాతతా కల్పితత్వముద్యహాతి వ్యక్తిస్వరూపే ప్రావృణోతీత్యాగాత్మనస్సుపపద్యమానత్వాపత్త్యనుభూయమానత్వాదజ్ఞాతతా సర్వాత్మనః కల్పితత్వాంగమయే
త్యర్థః ॥ ౧౩౭ ॥ శ్లో ॥ ౫౦ ॥ అజ్ఞానవింత్యబుద్ధ్యవిరోధి తిరస్క్రియాత్మా బుద్ధ్యం నమోద్యమితి నప్రవృత్తిప్రసిద్ధా సాపాతిదుఃఖితవపుర్త్యశమద్వితీయా మాలింగతి స్మ ఘృతపిండ
ఇవాగ్రిమిద్ధం ॥ ౧౩౮ ॥ టీక ॥ ననుకిమిదమజ్ఞానం నామ వతావజ్ఞానాభావః స్వరూపజ్ఞానస్య నిత్యత్వేన తదభావాసంభవాత్ నాపి వృత్తిజ్ఞానాభావస్తస్య వృత్త్యవిషయే చిదాత్మన్య
సంభవాత్ అథజ్ఞానాదన్యదజ్ఞానమితి మతం తదా ఘటస్యాప్యజ్ఞానత్వప్రసంగః అథ జ్ఞానవిరోధి తదితి మతం తదపి న తథాత్వే మానాభావాదితి చేత్ నైవం జ్ఞానవిరోధ్య
జ్ఞానమితి పక్షస్యోపపత్తేరిత్యాహ అజ్ఞానమితీతి అబుద్ధ్యవిరోధి తిరస్క్రియాత్మా ప్రకృతిరజ్ఞానమితి ప్రసిద్ధిత్యన్వయః స్వయం ప్రకాశత్వ్యబోధస్యాబుద్ధ్యం స్వాతః సిద్ధప్రకాశ
వైదనస్యాభావేత్యర్థః సా ప్రకృతిరేవ జ్ఞానపర్యాయేదాసేనాజ్ఞానమిత్యజ్ఞానవిరోధిత్వేన బుద్ధ్యమితి చాప్యవ్యభక్తయామోద్యమితి చ ప్రసిద్ధా శ్రుతిస్మృతిపురాణేష్వితి యోజ
నా తథా చ శ్రుతిః మాయాం తు ప్రకృతిం విద్యాన్మాయినం తు మహేశ్వరం నీహారేణ ప్రావృతాః తమ ఆసీత్తమసా గూఢమిత్యాద్యా విద్యయామృతమశ్నుత ఇత్యవిద్యాం వితీ
తామిత్యాదిస్మృతయశ్చాత్ర సహ్యాస్తాః న్యైవమోక్షనిబెధ్రమాంగాసిద్ధాప్రకృతిస్తస్యాః స్వావిరోధాభావాదేవ సప్రతేతి నేత్యాహ సాచేతి సాచ ప్రకృతిరపి దుఃఖితవపుః సతీయా
ద్వితీయా మాలింగతి స్మ పిఘృతత్వనిద్వైతోపవిద్యాదనుభవాభిప్రాయః విరోధినోపి సంబంధదర్శనాత్ తమో పహృతపిండ ఇతి యతదుక్తం భవతి యద్యపి చైతన్యాజ్ఞానయోస్తేజస్తమసా
వాత్యత్యంవిరోధాభావ్యస్తథాపి వహ్నిఘృతయోరివావిరోధః సంభవతి ఘృతపిండానలయోరివ చాభావయోరివానయోః సంబంధ ఇతి ప్రకృతే దృష్టాంతైలక్ష్య సిద్ధేర్యుగపత్పాదా
నతాపి కస్త్ర ప్రసిద్ధాసిద్ధానుభవతి నవాజ్ఞానస్యోష్ణ్యస్యాదికాలవహ్నేరభావస్తానార్ద్రఘృతయోస్త్వభాదవిరోధ ఇతి వాచ్యం నివర్త్యనివర్తకయోరంత సంబంధస్యా

ప్రాగుక్తయుక్తిభ్యో నిశ్శ్రేయసం ఖలు నైవ క్రియాభిః కేవలాభిః సాధ్యం జ్ఞానేన వా న సాధ్యం జ్ఞానస్య కారకత్వాత్ ద్వయసముచ్చయవత్మనా వా జ్ఞానకర్మసముచ్చయో వా
యేన వా న సాధ్యం కుతో యస్మాదిహ నిఃశ్రేయసే స్వరూపభూతమతివర్తితవత్మనా ప్రాగుక్తయుక్తిమార్గేణోత్పత్తిరాప్తివికృతీ న చ నైవ సంభవంతీతి శేషః సంస్కృతిశ్చ న సంభ
వతీతి యోజనా తథా వక్ష్యతి ఏష నిత్యో మహిమా బ్రాహ్మణస్య న కర్మణా వర్ధతే నో కనీయానితి ॥౩౧॥ శ్లో ॥౧౦౧॥ తస్మాత్ప్రవృత్తివినివృత్తివివర్జితత్వం బ్రహ్మాత్మవస్తువిషయా
౧౦౦ వగతేర్న దోషః పూర్వప్రవర్తకనివర్తకవాక్యజాలదావాక్యైరాఖ్యాపితు ఇతి భూషణమేవ తత్ర ॥౩౨॥ టీకా ॥ ఏవం సతి ప్రవృత్తినివృత్తిగోచరవస్తుపరత్వాద్వాక్యస్య న ప్రామాణ్య
మితి యదుక్తం తత్ర స్మారకం దోషో యతస్సాధ్యాభావాత్ప్రత్యుత గుణ ఏవ ప్రవర్తకరాగాదిస్తద్బాధస్య జ్ఞానస్యైవేప్సితదానాసిద్ధేః ప్రవృత్త్యాదిపరత్వే తదసంభవాత్తదసంభవేనా
100 నర్థనివృత్తిపురుషార్థసిద్ధిరితి పూర్వప్రత్యయపూర్వప్రకృతముపసంహరతి తస్మాత్ప్రవృత్తీతి స్పష్టార్థః ॥౩౨॥ శ్లో ॥౧౦౨॥ అజ్ఞాతతాపి ఘటతే త్రదృశోనుభూతే బ్రూహి నా మినాహ
మితి దృశ్యేపి దృశి తేపి ॥ అజ్ఞాతతానుభవనానవాప్తవంత దజ్ఞాతతోద్వ్యాహాతి కల్పితతాంపా తస్యాః ॥౩౩॥ టీకా ॥ యదుక్తమజ్ఞాతార్థవిషయత్వం ప్రమాణానాం ప్రా
మాణ్యమాత్మనశ్చ స్వయంప్రకాశత్వాన్న తస్మిన్నజ్ఞానం సంభవతీత్యతో న వేదాంతానాం బ్రహ్మణి ప్రామాణ్యమితి తత్రాహ ॥ అజ్ఞాతతాపీతి ॥ ప్రత్యగాత్మన్యప్యజ్ఞాతతా ఘటతే ఇతి
సంబంధః పరాగర్థేయం దృష్టిర్నాభిమతమజ్ఞాతత్వం వేదాంతినాం తథాప్యంగీకృత్యాప్రతీత్యపి చ ప్రయోగ ఇతి ద్రష్టవ్యం కుతః తత్ జ్ఞానస్వరూప ఆత్మన్యజ్ఞానానుపపత్తిరిత్యాశం
క్యానుభవవిరోధాత్మైవమిత్యాహ దృశీతి నాహం జానామీతి దృశ ఆత్మనో జ్ఞతయానుభూతే పరతో హి యస్మాత్ దృశేరప్యజ్ఞాతతానుభవనం దర్శ్యత ఇతి యోజనా ॥ యద్యే
వమనుభవబలేనానుపపత్తిర్నిరస్యతే తర్హ్యనుభవబలాదేవాత్మన్యజ్ఞాతతా వాస్తవీ స్యాదితి నేత్యాహ నవాస్తవం తదితి తదనుభవమాత్రసిద్ధమజ్ఞాతత్వం న వాస్తవం ప్రామాణికం

ఛాగినీ తత్వార్థః కుత ఇత్యత ఆహ ద్వావిః సిద్ధేతి ప్రాక్సిద్ధస్యాఖ్యానస్య పక్షీయః పశ్చాత్సిద్ధస్తత్త్వాయః స్వాంశో హం త్వాకారాదిస్తద్విశిష్టో వావిదాత్మానాశ్రయో భవతి నాపి గోచరః తేర్ష్య
స్య కారణాశ్రయత్వాద్వియోగాత్తత్స్వాపకత్వాద్వియోగాద్వైత్యర్థః అతో హమఖ్యాత్యఖ్యాత్వానుభవోప్యంతః కరణోపలక్షిత ప్రత్యక్షః విశేషాగవిద్విషయ ఏవేత్యర్థః ఏపయామితి శా
వః ॥౩౯॥ శ్లోకం ॥ నాభావతాస్య స్పష్టం ఉతేవరణాత్మకత్వాత్స్వభావమావరణమేవాయ రభావశౌం[illegible]దాః అఖ్యానమావరణమావామవ వాసుదేవస్తత్స్వభావరూపమితి తేన వంయంత్రతేషాం
॥౪౦॥ టీకా ॥ పూర్వశ్లోకనిర్దేశస్య మధ్యే నాఖ్యానస్యాభావవిలక్షణాత్వముక్తమిదానీం యుక్త్యాప్యభావవిలక్షణత్వముపపాదయతి। నాభావతాస్యేతి విమతమఖ్యానం నాభావః ఆవరణాత్మ
కత్వాద్వృతవదిత్యర్థః ఆవరకత్వేప్యభావతా కిం న స్యాదిత్యత ఆహ నాభావమావరణమితి అభావశ్శౌండాః అభావస్యాభావవిదష్టా[illegible]కా ఇత్యర్థః ఏవం తత్స్వసిద్ధిం పరిహరతి అఖ్యానమి
తి అఖ్యానేనావృతం ఖ్యానం తేన వయం వ్యం తేషు ఖంతవ ఇతి అఖ్యానస్యావరకత్వే భగవాన్వాసుదేవ ఆహేత్యర్థః తస్మిన్నష్టే న్యాయయాః సంనిరుద్ధ ఇత్యాదిశ్రుతిసముచ్చయార్థశ్చ కా
రః ఉపనయనిగమనే కథయతి తద్భావరూపం తేన పదఖ్యానం భావరూపమితి నిగమననిర్దేశః తేనేత్యుపనయకథనం ॥౪౧॥ శ్లోకం ॥ లకః శత్రుర్నద్వితీయోస్తి శత్రురఖ్యానతు
ల్యః పురుషస్య రాజన్ యేనావృతః కురుతే సంప్రయుక్తో ఘోరాణి కర్మాణి సుదారుణాని ॥౪౨॥ టీకా ॥ అత్రైవార్థే ఇతిహాసవచనముదాహరతి ॥ లకః శత్రురితి ఘోరా
ణి హింసాదీని సుదారుణాని దుఃసహవిపాకాని ॥౪౩॥ శ్లోకం ॥ బాహ్యం ఖగత్యనుగతం ఖలు భావరూపం మోక్షం న పుంగతమితి ప్రతిభాతి తాదృక్ బాహ్యం చ మోక్షమితి చాను
భవప్రసిద్ధమఖ్యానమాహురపవర్గపిధానదక్షం ॥౪౪॥ టీకా ॥ ఖలు భావరూపస్య మఖ్యానస్య తత్త్వాహ బాహ్యం ఖగతీతి ఖగతి దేహాభిమానే కార్యే అనుగతమనుష్ఠాయమానం
ఖలు బాహ్యం భావరూపమితి ప్రతిభాతి తథా పుంగతం మోక్షం చ తాదృక్ స్వభావరూపమితి ప్రతిభాతీతి యో[illegible]నా ఖగత్యజ్ఞనివర్త్యమానం బాహ్యం మోక్షం చ కార్యతద్వ్యాస

తస్మాత్స్థ॥

వశ్శోకతాపాద్యైరోధినోऽపి యథాయం తప్తప్రకాశతపస్సాన్త్రథాప్యన్యాపవత్యాదిసహకారివిశేషసంవలనేన వా మేఘాద్యావరణాపగమేన వా ప్రకాశస్యాపత్యం పాత్యే
నప్రాబల్యే సతి నిశ్శేషతమో నివర్తతే తథా వా హ్యోళ్గ్యుష్టివృత్తిః సంవలనరూపసహకార్యుపేతతయా ప్రాబల్యే సతి నిశ్శేషాజ్ఞాననివర్తకత్వోపపత్తిః దృశ్యతే
హి దాహ్యదాహకయోర్విరుద్ధస్వభావయోరప్యరణిపావకయోరవిశేషాభివ్యక్తిః సంబంధ ఇతి ॥౩౧౨॥ శ్లోకం ॥ చిద్వ్యాప్తస్య చిత్తిశ్చ వేత్తి మిళంతవి[illegible]స్రం తామిస్రపంథ
౧౦౧ తమసంజ్ఞ ఇవాతమిస్రావాయా బుగస్త్ర కృతిరచ్యుతశక్తిరాధవంని ప్రాసుషుప్తిరన్యతంత్రలయోऽసుస్తైర్యం ॥౩౧౩॥ టీకా ॥ ఏవం వస్తుగత్యా చిదాత్మన్యసంభవదప్యజ్ఞానం కిమి
మితి తస్మిన్నభ్యుపేయతే కిమితి వా తత్ర్రయుక్తిసంహారేయుక్తిరలతచ్ఛిదాత్మనో నశక్తిపాస్తుప్తా కుత్రాపీతి చేత్ మైవము నంభవసిద్ధత్వాదస్యాపలాపాసంభవాత్ తస్యాభావరూ
101 పత్వసముపర్త్తైస్తిమిరాదిశబ్దైః శ్రుతిస్మృతిపురాణేష్వభిధీయమానస్యనాత్మాశ్రయవిషయత్వాసంభవాచ్చ తచ్చిత్రత్వాత్ చిద్వ్యాప్తస్యేతి చిద్రూపం యద్వస్తు పరమార్థసత్ తస్యయా
స్వరూపభూతా చిత్రస్యంతిమిరం చ వేత్రనాత్మవస్తుని తత్ర జ్ఞానాసంభవస్యవక్ష్యమాణత్వాదితర్థః తిమిరాదిశబ్దాదినిష్పత్తిర్యోగికవంథర్మావె[illegible]దయంతి అతోऽజ్ఞానమితిశ
ద్ధాజ్ఞానపర్యుదాసేనోభయమనోऽప్యర్థమశబ్దవస్తూనాం విషయ ఇతి భావః ॥౩౧౪॥ శ్లోకం ॥ ఆశ్రయత్వవిషయత్వభాగినీ నిర్విభాగచితిరేవ కేవలా । పూర్వసిద్ధతమసోహి పశ్చి
మోవాశ్రయో భవతి నాపి గోచరః ॥౩౧౫॥ టీకా ॥ ననుచిన్మాత్రాశ్రయవిషయత్వమజ్ఞానస్యాయుక్తం జ్ఞానవదజ్ఞానస్యాపి విషయాశ్రయభేదస్యాభ్యుపేయత్వాత్ తథా హి అహమజ్ఞ
త్యనుభవాదహంకారవిశిష్టచైతన్యమాశ్రయః పరమాత్మా తు విషయ ఇతి తద్భేదసిద్ధిరితి చేత్ తత్రాహ ఆశ్రయత్వవిషయత్వేతి అజ్ఞానం ప్రతీతి ప్రథమం యోజ్యం నిర్విభాగేతి
నిరవయవత్వాత్స్వరూపభేదో నిరస్తః నైవ కేవలేతి సజాతీయవిజాతీయభేదనిరాసః ఏవ సారె కాస్వగతధర్మభేదవ్యుదాసః ఏవం విధా చిదేవాజ్ఞానస్య ప్రత్యాశ్రయత్వవిషయత్వ

మపి బ్రహ్మ కారణాపరమేవ స్వప్నాణయవ రజ్జుషు క్ష్వాదీవ సర్పః రజ్జుతాదాత్మ్యనావిద్యయా వివర్తమానత్వాదితి ॥౩౩౨॥ శ్లో॥ కం॥ యావదధ్యాసో న్యదిహా సంసృతి కారణం తద్వేదాంతవా
దిసమయే న మతం బుధత్వాత్ యదధ్యస్తం భవతి సంసృతి కారణం తన్నేష్టం వదతి సూత్రకృదత్ర యస్మాత్ ॥౩౩౩॥ టీ౦క॥ గసుబుధశక్తేః స్వాతంత్ర్యేణ కారణత్వాభ్యుపగమే కా వి
రోధ ఇతి తత్రాహ యావదధ్యాసో న్యదితి అథవా తు త్వేవం వ్యవస్థాస్తీయుతే సూత్రకృత్ప్రవృత్తిపర్యాలోచనయేత్యాహ యావదధ్యాసో న్యదితి ద్యాసో న్యదచేతనం సంసృతికారణం యావ
త్తావధ్యాసో భవతి సర్వేషాం తత్తదిహ వేదాంతవాదిసమయే న మతం నేష్టం కుతః బుధత్వాత్ స్వతః ప్రవృత్త్యసమర్థత్వాదిత్యర్థః తద్భుమిదం వేదాంతినో న మతమిత్యత్రాగమ్యాతత
త్రాహ యదధితి రచనానుపపత్తేశ్చ నానుమానం ఇతి యథాపి నకర్మా తస్తదభావ ఇత్యాదిభిః సూత్రకృతా స్వతంత్రబుధకారణత్వస్య స్పష్టం నిరాకరణాదిత్యర్థః ॥౩౩౪॥ శ్లో॥ కం॥
౫ ఆర్ద్ర కారణభావనిబంధనం సకలమేవ బుధం న తు కారణం ఇతి విపదీశ్వరసువివక్షణాః కపిలపక్షనిరాకరణే బుధాః ॥౩౩౫॥ టీ౦క॥ తదేవ స్పష్టయతి ఆబుధేతి అబుధస్య విదాత్మనః కారణ
భావే కారణత్వవ్యవహారయోగ్యత్వే సకలమేవ బుధమవిద్యాకాశాదివ్యాకృతమవ్యాకృతం చ నిబంధనం ద్వారం భవతి న తు స్వయం కారణమిత్యర్థః ఇతి విపత్తి స్పష్టార్థా వేదశిరః సువివక్షణా
ణా భాష్యకారప్రభృతయో మహాంత ఇత్యర్థః ॥౩౩౬॥ శ్లో॥ కం॥ శబలమాత్మపదేన నిగద్యతే సకలమాత్మబుధమిత్యపి చ శ్రుతౌ శబలమాత్మపదం బుధతః స్థితః ప్రకృతిరిత్యపరే చ బుధా
బుధాః ॥౩౩౭॥ టీ౦క॥ దేవాత్మశక్తిం స్వగుణైర్నిగూఢాం ఇంద్రో మాయాభిరితి శ్రుత్యనుసారేణ బ్రహ్మైవ కారణమబుధం శక్తిస్తత్ర ద్వారమిత్యుక్తం తత్ర పునర్వచనాంతరమాహ శబ
లమాత్మేతి ఆత్మపదేన తస్మాద్వా ఏతస్మాదిత్యాదిషు శబలమబుధానవిశిష్టం తత్ప్రాణి నిగద్యతే శ్రుతిరపి సకలవరాత్మబుధమితి ఆత్మన ఆకాశః సంభూత ఇత్యాదిరూపా ప్రవృత్తా
తిశేషః శబ్దో వధారణార్థః ఫలితమాహ శబలమాత్మపదమితి అబుధానవిశిష్టశ్చిదాత్మనః బుధగత ఉపాదానకారణమిత్యపరే బుధా ఇత్యర్థః ॥౩౩౮॥ శ్లో॥ కం॥ సుకృతదుఃకృతకర్మణి

రూపముపాదానం కల్పయతి నహి చేతనం బుద్ధేస్స్యాదుపాదానం భవతి పరిశేషాదచేతనముపాదానం సదజ్ఞానం సిధ్యతి తస్య చాభావరూపత్వే కార్యయోరుపాదానత్వాసంభవాద్భావరూ
పమేవ తదజ్ఞానమయుక్త్యాయతన్నత్వాహ బాధ్యమానా ధ్యమితి చేతి బుగద్ధతం బాధ్యం హాత్మగతం మోహ్యమితి హానుభవేన ప్రసిద్ధమనుభవబలాదనుమానతశ్చ ప్రసిద్ధమజ్ఞానమేవా
పవర్గేపిధానదిత్తం పరమానందబ్రహ్మాత్మస్వరూపాచ్ఛాదనావరణవిక్షేపకరత్వేన సంసారోత్పత్తిస్థితినిర్వాహకమిత్యాహ బ్రహ్మవిదశ్చేత్యర్థః ॥౩౧॥ శ్లోకౌ ॥ సావాసమేతదుపక్షేప్య చిద
౧౦౨ ద్వితీయా సంసారకారణమితి ప్రవదంతి ధీరాః సహవాసమేతదితి సంసృతికారణత్వే ద్వారం పురం భవతి కారణతాద్యశేస్య ॥౩౨॥౩౩॥ టీకా ॥ అనుత్తమమజ్ఞానస్య బంధరూపబుగత్కారణత్వం
102 యావతాత్మన ఆకాశస్సంభూతః ఆత్మన ఏవేదం సర్వమిత్యాదిశ్రుతయ ఆత్మన ఏవ బ్రహ్మరూపాత్ తదుత్పత్త్యాదివిరోధయంతీతి చేత్సత్యం సాక్షాత్ సాజ్ఞానద్వారా బ్రహ్మతత్కారణం న కేవల
మిత్యజ్ఞానోపాధికబ్రహ్మకారణత్వపరత్వాచ్ఛ్రుతీనామిత్యాహ సావాసమితి సావాసం యత్ యద్ధ్యానేన చిదాభాసఖచితమేతదజ్ఞానముపక్షేప్యాపాదితం పురస్కృత్యాద్వితీయాత్మరూపస్థాద్వయానాం
దరూపాచ్ఛిన్నాత్ బ్రహ్మేతి యావత్ సంసారకారణం కేవలమితి ధీరా ధీమంతో వేదాంతార్థనిపుణం బుద్ధయః ప్రవదంతి తపాగ్ పద్ధతౌ రేవాస్తు తత్త్వం తేనేతి న్యాయేనాజ్ఞానమేవాస్తు
గత్యై కారణం మాస్తు బ్రహ్మ తథా తస్య కూటస్థత్వాదితి చేన్నైత్యాహ సావాసమేతదిత్యత్ర రాద్ధేన సర్వశ్రుతిషు బ్రహ్మణ ఏవ ప్రాధాన్యేన జగత్కారణత్వం శ్రవణాన్నాయం తు ప్రకృతిమిత్యాదౌ
తు మాయాం హి మాయినం తు మహేశ్వరమితి వాక్యశేషేణేశ్వరాధీనత్వాశ్రుతేరప్రాధాన్యావగమాద్బ్రహ్మణః కారణతా తు ద్వ్యశేషేత్యాత్మన ఏవ తస్య కూటస్థతయా స్వతో జగద్రూపత్వే
నావిర్భావాసంభవాత్ తస్య సంసృతికారణత్వే ద్వారం సహాకారిమాత్రం పరం భవతి బుద్ధేస్స్యాన్య స్వద్వారత్వముపేక్షః మిత్యత ఆహ సావాసమేతదితి తిదితీయత ఏవ తదజ్ఞానం సావాసమత్
ద్వారమితియో బునా ఏవ తదుక్తం భవతి అజ్ఞానస్య తత్ప్రతత్రేశ్వరశక్తిత్వశ్రవణాచ్ఛక్తిశ్చ శక్తిమత్పరతంత్రత్వాదవిద్యాశక్తేశ్చాత్మన శక్త్యస్త తయా తావన్మాత్ర తావదస్య దీసత్యజ్ఞానకారణత్వమా

శ్లో॥కం॥ శబలతాపరిధానసమన్వయాత్పరమచేతనతాత్మగిరః పదం। భవతితేన బునస్యతు విశ్రమః శబలమాత్మగిరః పదమిత్యయం ॥౩౦॥ టీ॥ కు॥ ఏవం శబలమాత్రాదిశబ్ద
వాచ్యమిత్యయం బ్రహ్మణాత్యక్తద్వారత్వానువాదేనసర్వముతముపసంహరతి। శబలతాపరిధానసమన్వయాదితి ఆత్మగిరః పదం వ్యుత్పత్తిస్థానం భవతితేన పాతు నిత్యర్థః ॥౩౦॥
శ్లో॥కం॥ బహుభిర్నిగద్యకిమత్రవదామ్యహం శ్రుతసంగ్రహమధ్యయశాసనే। సకలవాఙ్మనసాతిగతాచితిః సకలవాఙ్మనసవ్యవహారభాక్ ॥౩౧॥ టీ॥ కు॥ ఏవమాత్మనఏవ
తత్త్వజ్ఞః సముపర్ణాత్స్వస్యైవకారణత్వం శ్రుతిశిఖరబుద్ధీయతే అనాత్మశాబల్యం తు తత్రద్వారమాత్రమితి సిద్ధః సర్వశ్రుతిసమన్వయః కేచిదేవాత్మన్యే తిష్ఠతింత్విదానీం కేవలం బ్రహ్మ
దిశబ్దవాచ్యత్వయోరేవాయం న్యాయః కిం తు సర్వవ్యవహారేష్వపీత్యాహ బహుభిర్నిగద్యేతి అధ్యయశాసనే వేదాంతశాస్త్రే సంగ్రహమర్థసంగ్రహం సకలవాఙ్మనసాగోచరైవచితిస్తత్త్వ
వహారసమయే తత్రదర్శనశాబల్యేనసకలవాఙ్మనసవ్యవహారభాగ్భవతిసావ్యక్తం తద్విశిష్టం చైతన్యం వేత్యర్థః ఉక్తం చ అస్తుమాభవతః కేయం సాధకత్వాత్ప్రకల్పనే కిన్నపశ్యసి సం
సారం తత్త్వావబోధనకల్పితమితి ॥౩౧॥ శ్లో॥కం॥ క్రియయోగః పశుఫలన్నతి శ్రాయమాణోపి చ ద్రపూర్వద్వారం పశుఫలతయా క్లృప్యతే తత్రతద్వ్యల్పైతన్యాత్మబుగదుదపకల్ప్య శ్రాయ
తేత్రాపిపశ్వ్యాన్నాద్యాదీనాం భవతి బుగతిద్వారభావః పుష్టేస్సన్॥౩౨॥ టీ॥ కు॥ కథమాత్మనః కేవలస్యసర్వసంవ్యవహారే బుద్ధ్యాదిద్వారత్వమవసితమితి వీక్షాయాం తత్ప్రదృష్టాంతమా
హ। బ్రియయేయాపవిప్రకామ ఇతివాక్యే వసు బ్రియోగః పశుఫలన్నతి శ్రాయమాణోపి సాక్షాత్పశుఫలత్వాబ్రియాయోగ బున్యమపూర్వం తత్రపశుఫలతయామధ్యే క్లృప్తే యద్వా
దితియోరబ్యం యథాశ్రాయమాణఫలసాధనత్వాన్యథానుపపత్త్యాక్షణికస్యాపి యోగస్య కాలాంతరభావిఫలసాధనత్వసిద్ధయే పూర్వద్వారత్వమాస్థీయత ఇతి దృష్టాంతార్థః
దార్ష్టాంతికమాహ తద్వత్ప్రైతన్యాత్మేతి అస్మిన్నపి ఫలభూత బుగతీతి సంబంధః పశ్వ్యాదనుపపత్తిప్రతీతిదశాయామిత్యర్థః ॥౩౨॥ శ్లో॥కం॥ కారణత్వముపలక్షణం చితేర్బ్రహ్మణా

కర్మణి కర్తృతాం మతిగతాత్మబితి ప్రతిబింబకం ప్రభృతి తద్వ్యాదదః పరమాత్మనో బగతిపాతి తమః ప్రతిబింబకం॥ ౨ ॥ బ॥ అత్ర స్వాధిష్ఠాతృకారణత్వావిశేషమూపాసుకృతదుఃకృ
తేతి మతిగతాత్మనైతస్య ప్రతిబింబకం జీవాఖ్యం సుకృతదుష్కృతకర్మణి కర్తృతాం ప్రభృతి యదర్థాదితద్ధ్యాహారః తస్మాదతః పరమాత్మనోపి తమసి కారణోపాధావఖ్యానే ప్రతి
బింబకమీశ్వరాఖ్యం బగతి కర్తృతాం యాతీతి యోబునా యద్యాం తః కరణాప్రతిబింబస్యైవ కర్తృత్వం కర్తా శాస్త్రార్థవత్త్వాదితి న్యాయాత్తత్త్వాంతఃకరణావిశిష్టస్య తథా బగత్కర్తృ
౧౦౩ 103 త్వమపి తమః ప్రతిబింబస్యైవ న తమోవిశిష్టస్యేత్యర్థః॥ ౩ ॥ బ॥ శ్లో॥ కం॥ సుకృతదుఃకృతయోః శబలా యథా భవతి కారణమాత్మబితి స్వధాగగనవాయుపురఃసరకారణం పరమ
చేతనతా శబలాకృతిః॥ ౪ ॥ కయ॥ టీకయ॥ తదప్యుపాదానమపి ప్రతిబింబకస్యాస్తీతి మనాక్శాబల్యానిత్యత ఆహ। సుకృతదుఃష్కృతయోరితి। అథాంతఃకరణశబలా ఆత్మబితిః సుకృత
దుఃకృతయోః కారణముపాదానం భవతి। సుకృతాదేః పరిణామాత్మత్వాత్పరిణామస్యచ బదాత్మనోంతఃకరణశాబల్యాధీనత్వాచ్ఛబలముపాదానం భవతి సుకృతాదేః యిత్యర్థః
తథా గగనేత్యాదిసుగమం కూటస్థస్యాపరిణామిత్వాద్బ్రహ్మణః సుస్పష్టః ప్రవృత్త్యశైవాఖ్యేత్యర్థః॥ ౫ ॥ కయ॥ శ్లో॥ కం॥ శబలతాకబళీకృతతావశాత్పరమచేతనతైవ నిగద్యతే శబలమాత్మపదే
న న కథ్యతే శబలమాత్మనివృత్తినిబంధనం॥ ౬ ॥ టీ॥ తదేవ తదన్యమతే శోధయితావ్యమతే ప్రవిశయతి శబలతాకబళీకృతవైతి। ఆత్మపదేన తత్పర్యాయైశ్వశబలం న కథ్యతే కింతు పర
మచేతనత్వైవ నిగద్యతే చేతనతాస్యైతదస్య స్వరూపం తస్యాః పరమత్వం సోపాధిరపాతత్వం నిర్విశేషత్వమిత్యర్థః తత్ర శబలతాయాః పౌర్వాపర్యయోగాన్నేతి తదాహ శబలామాత్మనీతి వృ
త్తిః శబ్దప్రవృత్తిస్తత్కారణశబలతాలక్షణయా బిత్స్వరూపే శబ్దపర్యవసానే ద్వారమిత్యర్థః కథం జ్ఞాయత ఇతి తత్ర సంబంధితాం తస్యాహ శబలతాకబళీకృతతావశాదితి శబలతయా
నాత్మశాబల్యేన పరమచేతనాయాః ఆత్మసాత్కృతత్వాత్తస్మిన్నంతర్భూతత్వాదిత్యర్థః పరమచేతనాయాః శబలతాకబళీకృతతావశాచ్ఛబలమాత్మనివృత్తినిబంధనమిత్యన్వయః॥ ౭ ॥

పాద్యతే తథాపి పాదయిత్వం స్వమంశ మధ్యమేవ ఆతత్ఇత్యత్ర మేవ పాఠం పరామృశతి అనుభవాత్మ పదమితి ఎతదనుభవాత్మపదమితి సంబంధః నిత్యానుభవరూప మాత్మస్వరూప మిహ సంసా
రదశాయాం యస్మిన్ సంపి పాతం ప్రతిభాసతే తేనానవబుద్ధమితి యోజనా ॥ శ్లో ॥ అజ్ఞానకల్పిత మనిర్వచనీయమస్మిన్నాబాలవ్యర్థమవివాద పదం ప్రసిద్ధం స్వాప్నేతథాత్వగ
వానపి వక్ష్యతీదం సంధ్యేసృష్టిరితి పక్షనిరాస సిద్ధ్యై ॥ టీక ॥ యత్ప్రసరుత్రాజ్ఞానకల్పిత మనిర్వచనీయమిష్టం మాత్రాదీత్యాదినాజ్ఞానకల్పిత ప్రమాత్రాదిద్వైతసాధకమిత్యభ్యుపగమే
బ్రహ్మణోపి మాత్రాదివత్కల్పితత్వాదజ్ఞానకల్పితత్వ ప్రసంగస్స్యామేయతేవాసిద్ధిప్రసంగః ప్రమాత్రాదేశ్చాజ్ఞానకల్పితత్వము ప్రసిద్ధమితి పత్రాప్రసిద్ధతాం తావత్పరిహరతి అజ్ఞానకల్పిత
మితి లయదజ్ఞానకల్పితం తదనిర్వచనీయం ప్రమాత్రాద్యనిర్వచనీయమజ్ఞానకల్పితత్వాదిత్యను మానే వ్యాప్తిగ్రహణాయ శుక్తిరజతాదావస్మిన్నిదమనిర్వచనీయత్వమాబాలవ్యర్థమవివా
దపదం నిదర్శనం ప్రసిద్ధం భ్రాంతేః సవిషయాయా అనిర్వచనీయత్వం లోకే వివాదమిత్యర్థః నకేవలమస్య అనిర్వచనీయత్వం లోకసిద్ధమపి తు న్యాయతోపి నిర్ణీతమిత్యభిప్రేత్య సూ
త్రకారప్రవృత్తిమపి తాదాహరతి స్వాప్నేతథాచేతి తథా వక్ష్యతీదమిత్యన్వయః తత్ర ప్రధానం సంధ్యే సృష్టిరాహ హీత్యాదినా పూర్వపక్షసూత్ర సందర్భేణ స్వాప్నస్య సత్యత్వముపక్షిప్య మాయామాత్రం
తు కార్త్స్న్యేనానభివ్యక్తస్వరూపత్వాదితి సిద్ధాంతసూత్రేణానిర్వచనీయత్వం స్వాప్నస్య ఇష్టమితి తాత్పర్యార్థః సంధ్యే సృష్టిరితి శబ్దైత పూర్వపక్షనిరాససిద్ధ్యై మాయామాత్రమితి సిద్ధాం
తసూత్రేణ స్వాప్నస్య దమనిర్వచనీయత్వం భగవాన్ వక్ష్యతీతి యోజనా ॥ శ్లో ॥ మిథ్యా సుషిః సవితృమండలమధ్యవర్తీ ప్రత్యక్షదృష్టిపథమాపతితో బహిరేణ ద్రష్టుః శరీరకరణప్రవిభా
గరూపం మృత్యుం నివేదయతి సత్యమిదం ప్రసిద్ధం ॥ టీక ॥ ఇదమజ్ఞానాన్వయవ్యతిరేకానువిధాయి తయా ప్రమాతృప్రమేయప్రమాణాదివిభాగస్య శుక్తిరజతస్వాప్నాది
వదనిర్వచనీయత్వముపపాద్య బ్రహ్మణః ప్రమేయత్వాప్రమేయత్వపక్షయోరుక్తదోషద్వయస్యాపి ప్రాగేవాప్రమేయత్వాపి వేదాంతప్రమేయత్వోపపాదనేన పరిహృతత్వాన్న తత్ర పునర్వక్తవ్య

నఖలు తద్విశేషణం జ్ఞాత్వాపి ఏవ ముపపద్యతే తదా చేతనో భవతి కారణం యథాహ ॥౨౩॥ టీకా॥ ఏవం కూటస్థచిదేకరసస్య జడప్రపంచకారణత్వం శ్రూయమాణమప్యనుపపత్త్యానుప
త్త్యా మాయాయాం తత్ర కల్పయతి కిం వా చిత్ప్రవృత్తినిమిత్తతయా చ మాయాద్వారతః ప్రాప్తోపాదానకర్తృత్వా చ సచ్చిదాత్మనో లోకశాస్త్రాభ్యామవగతం కాలాదృష్టాదికారణం సిద్ధమేవాం శ
కృతశాస్త్రకారైరితి చిదాత్మైవ కారణమిత్యాహ కార్యస్య సర్వథా కారణత్వాసంభవోపలక్షణత్వాంగీకారవిరోధాదిత్యాహ కారణత్వమితి ఖగత్కారణత్వ స్వచిదాత్మనిష్ఠత్వాచ్చాపి కారణత్వస్య
౧౦౪ 104 తదుపలక్షణతాన సిద్ధ్యేత్ తద్యత సత్యసాక్షాత్సాక్షాన్న ద్వారకత్వే సమంజసం అన్యథా విశిష్టస్య కారణత్వే విశిష్టమేవ లక్షణం స్యాత్ తథాచ తస్య సత్యజ్ఞానాదలక్షణత్వస్వరూపపరవాక్యవిరోధ
ఇతి భావః అక్షరార్థస్తు వ్యక్తో హి తః ॥౨౩॥ శ్లో ॥ అన్యదేవ యది కారణం స్యాత్ కారణత్వముపలక్షణం కథం చేతనస్య ఘటతే అన్యగావిం నావస్తునాన్యదుపలక్ష్యతే యతః ॥౨౪॥
టీకా॥ ఉక్తమేవార్థముపపాదయతి అన్యదేవేతి సాక్షాన్మేవేత్యర్థః చేతనస్య కేవలచిదాత్మనస్తదితి యావత్ కథం న ఘటతే ఇతి తత్రాహ అన్యగామినేతి నహి విశిష్టగతేన కారణ
త్వేన కేవలో లక్ష్యతే విశిష్టస్యైవ లక్షణం నత్వాల్లక్షణస్య స్పష్టత్వాదసంబద్ధలక్షణే చాతిప్రసంగాదిత్యర్థః ॥ తస్మాన్నాసాక్షాత్సాక్షాన్న సంచిదాత్మన ఏవ కూటస్థస్య సర్వాధిష్ఠానతయా సర్వస
త్తాస్ఫురణప్రదత్వేన సర్వానుగమరూపస్యోపాదానత్వస్య సర్వప్రకారవికారకారిమాయాప్రతిబింబితత్వేన తస్మిన్నాధ్యాసనిక్షేపకత్వరూపకర్తృత్వస్య చ ద్వారమేనస్యా
యం కారణమితి సిద్ధం ॥౨౪॥ శ్లో ॥ అనవబుద్ధమతః శ్రుతిమస్తకైర్విషయతాముపపాదయితుం క్షమం అనుభవాత్మపదం తమసో యతః పిహితమేతదిహాప్రతిభాసతే ॥౨౫॥ టీకా॥
తదేవం శ్రుతిస్మృతిశాస్త్రయుక్తిభిరుపపాదితమజ్ఞానమాత్మని బ్రహ్మణ్యభ్యుపగంతవ్యమితి స్థితే తస్యైవ స్వప్రకాశేనాజ్ఞాతత్వాపత్తిరమానందరూపతయా ఫలరూపత్వాచ్చ తత్ర వేదాంతానాం నిరవకాశం ప్రామా
ణ్యం సిద్ధమిత్యుపసంహరతి అనవబుద్ధమితి యత ఏవమజ్ఞానం బ్రహ్మణ్యనిసర్వవ్యవహారప్రవృత్తిదావేరమతోహం తమః శ్రుతిమస్తకైర్వేదాంతైరనవబుద్ధమజ్ఞాతమాత్మతత్త్వం విషయతాం స్పష్టం

ద్వావితిభ్రైనోఽపి దిగంబరో నిర్ధూతః తత్ర నిరాలంబవాదస్య భ్రాంతి రితి స్వభావవాదిరుక్తమాభాసయతి ఆలంబనం విరహయ్యేతి నిరాలంబన ఖ్యాతోదయా దర్శనాత్ సాలంబనతా తావద్భ్రాంతేః
సిద్ధైవాన్యథాఖ్యాతిమోదయస్సమనంతరం పురః స్థిత విషయం ప్రతిలంబనం చ విరహయ్యేతి నిరాలంబనఖ్యాతోదయాభావనం తత్ర ఫలాయనం వానోపపద్యేత తదభిప్రాయః తస్మాన్నిర్వచనీయ
సదసదుభయాత్మకప్రకారత్రయలక్షణమనిర్వచనీయం భ్రాంతిప్రతిభాస్యమితి సర్వేశద్యుతమేవేతి తాప్రసిద్ధిరనిర్వచనీయతాయా ఇత్యుపసంహారతి సిద్ధాంత ఇతి అర్థస్యానిర్వచనీయత్వే
తద్ధియోఽప్యనిర్వచనీయతాఽర్థసిద్ధాఽన్యథా తద్ధీత్వాయోగాదితి భావః ఉత్తరయిత్వా కం బ్రహ్మాత్మవస్తు నిరవద్యచిదేకరూపం వస్త్వపూర్వతావదపరోక్షవపుః స్వభావాత్ న దోషవేదశిరసాం వచనాద
మోస్మిన్ బ్రహ్మాత్మవస్తుని శివేదపరోక్షబుద్ధిః ఉత్తరగ్రంథోక్తభావరూపమఖ్యానం న ఖ్యానం ఖ్యానాభావ ఇతి త్వేతద్బ్రహ్మాత్మనో వాక్యవిషయత్వసమర్థనావసరే ప్రసంగతః ప్రతిపాదితమితి
పూర్వపక్షప్రయుక్తముల్లంఘ్య వాక్యప్రసూత తత్ర ఇంద్రియజనకధీవదిత్యాదినా శబ్దస్య పరోక్షార్థధీజననస్వభావతయా నాపరోక్షం బ్రహ్మబోధయితుం శక్నోతి శబ్ద ఇతి యదుక్తం తత్పరిహ
రతి బ్రహ్మాత్మవస్త్వితి బ్రహ్మాత్మవస్తు వస్త్వపూర్వత్వస్వభావాదపరోక్షవపురిత్యన్వయః తత్ర హేతుగర్భం విశేషణం నిరవద్యచిదేకరూపమితి స్వరూపవంపి ద్రవ్యాంశసంవలితం చైతన్యదపి సదా బహ్రో
క్షమిత్యత ఏకేతి విశేషణం తథాప్యుత్పత్త్యాదివికారయోగిన్యధన్యాపెన్నైతి పరోక్షతాపేక్ష్యత ఉక్తం నిరవద్యేతి ఏవం భూతవస్తుని వేదాంతవాక్యం న పరోక్షాం ధియముపజనయేదిత్యాహ నిర్దోషేతి
వేదవచనాదితి వేదాంతవచనాదిత్యర్థః తస్య నిర్దోషేతి విశేషణత్వాత్ప్రాక్ప్రతిపాదితం ప్రామాణ్యం సూచితం యది నిత్యాపరోక్షస్తే నిత్యస్వరూపే బ్రహ్మాత్మని వేదాంతవాక్యం పరోక్షామేవ ధియం జ
నయేత్తదానన్యథాభూతార్థత్వబాధితత్వాత్ భ్రాంతిః స్యాదితి తద్బ్రహ్మానకవాక్యస్య ప్రమాణమేవ స్యాత్ ప్రత్యయ ఉక్తం వేదస్య నిర్దోషత్వాత్ ప్రామాణ్యం సంమతం తథా చేతి తేనాత్ర పరోక్షధీజనకత్వ
శంకా కాలయోర్యద్యపి సామాన్యద్వారా ప్రవర్తమానః శబ్దో లోకే పరోక్షబుద్ధిజనకో దృష్టస్తథాపి నిత్యప్రత్యక్షప్రత్యక్తత్వాపరతత్త్వవస్తున్యసీతి వదపరోక్షామేవ ధియం లక్షణయా ఉత్పాద్య

మిథ్యాభిప్రేత్యేదానీమన్యతేన ప్రమాత్రాదినా వేద్యమపి విషయత్వేనాపి సత్యవస్తుప్రతిపాదనం సంభావ్యత ఇత్యాశంకాం లోకప్రసిద్ధేన దృష్టాంతేనాపాకరోతి మిథ్యాసుషుప్తిరితి సవిత్యమండ
లక్షణస్య సుషుప్తేర్మిథ్యాత్వమదృష్టదోషవత్పురుషైకదృష్టివిషయత్వాదదుష్టపురుషద్వయదృష్ట్యయోగ్యత్వాచ్చేతి ద్రష్టవ్యం తేన చిత్రస్థః కదాచిత్ప్రత్యక్షదృష్టేః షణ్మాసాభ్యంతరే సవిత్యమండలవ
ద్దృశ్యతే మిథ్యాసుషిరబిరేణ ద్రష్టుః సత్యం మృత్యుం నివేదయతీతి ప్రసిద్ధమనిష్టదర్శనానువాది గ్రంథావితి యోజనా శరీరణేతి మృత్యుస్వరూపకథనం శోభనస్వరూపతేనామరణావాస్యా
తదపి ప్రాసంగికం జ్ఞేయం ॥ ౩౩ ॥ శ్లోకం ॥ స్వప్నః శుభాశుభఫలాగమసూచకః స్యాన్మిథ్యాపి సంనితి హ సూత్రకృదాహ యత్తాత్ సూచకశ్చేతి సర్వమిదమధ్యాయబుద్ధిపాదమార్గయోర్నిబంధన
105 మితి ప్రతిపాదనాయ ॥ ౩౩ ॥ టీకా ॥ సూత్రకారేణాప్యన్యత్ర స్వప్నస్య సత్యసూచకత్వం సూత్రకృత్సూత్రితేరాచష్టే చ తద్వ్యతిరిక్తత్వాత్తూత్త మిథ్యాస్వప్నః శుభాశుభఫలేతి ఉక్తదృష్టాంతయోర్భ్రాంతి
కమాహ గుణాదితి ఇతి దార్ష్టాంతికేఽర్థప్రతిపాదనాయేత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ శ్లోకం ॥ భ్రాంతిప్రతీతివిషయోఽనవసన్నభాసన్నాకాశతత్కుసుమయోర్నహి సాస్తి నాపి తస్యాభవేత్సదసదాత్మకగోచరత్వం
సహ్యస్తితత్త్వమపి యుక్తసదాత్మరూపం ॥ ౩౪ ॥ టీకా ॥ ననుభ్రాంతివిషయస్యానిర్వచనీయత్వం సలౌకిక పరీక్షక సంమతమయోర్దృష్టాంతాసిద్ధిః కథం ప్రమాత్రాదేరనిర్వచనీయత్వానుమాన
మితి తత్రాహ భ్రాంతివిషయ ఇతి సత్యాకాశభ్రాంతివిషయత్వాదర్శనాన్నసద్భ్రాంతివిషయః ఆసత్యాకాశకుసుమమిహాస్యా వాస్తవ్యసన్నితి విభాగే సార్థయోర్యోజనా సంబంధాకాశవన్నవాధిత్యత ఆసం
చైశ్చైవపుష్పవన్నాపరోక్షీభవేదిత్యర్థః ॥ యత్త్విహ సాభ్రాంతిరాకాశతత్కుసుమయోర్నాస్తి అతో భ్రాంతిప్రతీతివిషయోఽనవసన్నభాసన్నితి పదయోర్యోజనా। ప్రత్యుతం సదసత్ప్రపంచసంభవేతి సము
చ్చితం పక్షాంతరం సంభవేదిత్యాశంక్యాహ నాపి తస్యాభవేదితి। విరుద్ధసముచ్చయస్యకాప్యసంభవాదిత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ శ్లోకం ॥ ఆలంబనం చ విరహోప్యనవిస్రమసద్భ్యాత్మనో భవతిబు
స్యకదాచిదత్ర సిద్ధాంతతః సదసతీ వ్యతిరిచ్య కించిదాలంబనం భ్రమధియః సకలప్రవాదే ॥ ౩౫ ॥ టీకా ॥ గతేన పద్యేన సదాపదిష్టో నాన్యథా ఖ్యాతవాద్యభిమతా విన ఆత్మఖ్యాతివాదినః శూన్యనిరాకృతాః సదస

ధియః కార్యధియః దూషణమసత్ప్రతిబంధీతి తత్ర వయం వదామ ఇతి ౹౹ శ్లోకం ౹౹ యోగ్యేతరాన్వితపదార్థనివేదనే తు శబ్దస్య శక్తిరిహ వావ్యభిచారయుక్తా ప్రయోగే విభజ్యతే న ఖలు
కార్యసమన్వితేర్థే కార్యాభిధాయిషు పదేష్వపి తత్ప్రసంగాత్ ౹౹ టీకా ౹౹ తత్ర కార్యే శబ్దశక్తిరితి యదుక్తమపి ప్రసంగాత్ స్వీకర్తవ్యం తథాన్వితత్వమేవ యుక్తం తస్యాప్యన్వయవశాద్యోగ్య
మేవాయోగ్యసంభవాత్ కర్తృప్రతీత్యుపయోగితయాన్వయాయోగాత్ తస్మాద్యోగ్యేతరాన్వితేర్థే శబ్దశక్తిరిత్యభ్యుపేయమిత్యాహ యోగ్యేతరేతి ౹ తు శబ్దోస్మిన్ పక్షే ప్రయోజకత్వే విశేషక
కల్పనాగౌరవప్రసంగవ్యావృత్త్యర్థః కార్యసమన్వితేర్థే తస్మిన్ శబ్దశక్తిర్న యుజ్యత ఇతి తత్రాహ కార్యాభిధాయిష్వితి ౹ కార్యాభిధాయిషు లిఙాదిపదేష్వపి కార్యాన్వితార్థత్వ
ప్రసంగాత్ యత్ర తస్మిన్నాపి కార్యాంతరాన్వయాదన్యాన్వితస్వరూపే వా కార్యపదశక్త్యభ్యుపగమే ప్రయోజకస్య గౌరవం ప్రసజ్యేతేత్యర్థః ౹౹ శ్లోకం ౹౹ కార్యాన్వితార్థవిషయా యది శబ్ద
శక్తిః కార్యార్థవాచిషు లిఙాదిషు కార్యే న సంభవాత్ ౹ వక్తవ్యమాహ … తత్రైవ కార్యమన్యద్వ్యక్తం … వస్థితిః స్యాత్ ౹౹ టీకా ౹౹ ప్రసంగస్తుష్టయం పరిహర్తుం కార్యాం
తరాభ్యుపగమే పక్షే అనవస్థామాపాదయతి కార్యాన్వితార్థవిషయా యదీతి లిఙాదిశబ్దవాచ్యకార్యస్య ప్రత్యన్వయే తయా కార్యాంతరస్యాభ్యుపగమే తస్యాపి కార్యాంతరాన్వితత్వస్య
వపదగోచరతేత్యేవమనవస్థాదురవస్థా ప్రసజ్యేతేతి … దూరమపి గత్వాన్యాన్వితే శక్తిరభ్యుపేయేతి భావః ౹౹ శ్లోకం ౹౹ సిద్ధాన్వితం యది లిఙాదిపదాని కార్యం బ్రూయుర్వినశ్యతి
తదానీమపి … యోపదేశతః సకలమేవ పదం స్వమర్థం కార్యాన్వితం వదతీత్యన్వయమితి స్వశాస్త్రం ౹౹ టీకా ౹౹ … సిద్ధాన్వితమేవ కార్యం లిఙాదివాచ్యమితి చేత్ తదా తత్సిద్ధాం
తవిరోధ ఇత్యాహ సిద్ధాన్వితం యదీతి నియమః సిద్ధాంతః కోయం సిద్ధాంతః తత్ర వదామ … ఇతి ౹౹ శ్లోకం ౹౹ యోగ్యేతరాన్వితనిమిత్తకశబ్దశక్తిమువ్యుత్పత్తిరేవ యది సంభవ … స్యాత్
ఆశ్రీయతే కిమితి కార్యసమన్వితేర్థే శబ్దస్య శక్తిరసదర్థవిశేషణేన ౹౹ టీకా ౹౹ అభియోగ్యేతరాన్వితపదార్థస్తు శక్తిరేతావతాపి న మన్నత … నియమో యోగ్యతాసిద్ధస్య శక్తౌ

బన్ధయేదితి భావః ॥ ౩౭ ॥ శ్లోకం ॥ సా చోపనేయరహితే విషయిణ్యనన్తే నిత్యాబ్ధ్యవగ్రహణమాత్రమయం కరోతి స్వోత్పత్తిలక్షణి ఖువస్తుని తేన తత్ర తావత్త్రయం సముపశామ్యతి నిర్ని
మిత్తం ॥ ౩౭ ॥ టీకా ॥ యత్పునరుక్తమవిషయత్వాద్బ్రహ్మణస్తస్మిన్నాధేయోపాయాభావాదతిశయో న పపద్యత ఇతి తత్రాహ నేయాభావే ద్విష్యత ఏవాయం కిముపపిష్ట ఏవేతి ప్రమాణకల్పత్వాద్భావబో
ధ్యం పరాక్రియమాణైరపి సాక్షిసావేదాన్తవాక్యాధీరనన్తేబ్రహ్మణ్యవగ్రహణమాత్రమపాకరోతీతి సంబంధః మాత్రపదేన తత్ప్రకాశమనస్తం వ్యావర్త్యతే అనిర్వాచ్యమిత్యవగ్రహణవిశేషణేన సదస
౧౦౬ దాదిరూపస్యాజ్ఞానస్య తత్ప్రసంభవ ఇతి వికల్పదూషణముద్ధృతం అనిర్వచనీయతా చ తస్య సాధిత్యైవేతి ద్రష్టవ్యం అసదాపమకారకం చాజ్ఞానం కథమనిర్వచనీయమపి స్వరాకయా
దితి చేత్తత్రాహ స్వోత్పత్తిలక్షణీతి స్వోత్పత్తిరేవ లక్షణం విగతయం నిఖిలసాధారణం వస్తుస్వాభావలక్షణం తదేవ బలం తస్మాదైతకౌరతాలక్షణం తేన తావదజ్ఞానగ్రహణమాత్రమపాకరోతీతి
106 సంబధ్యతే తథా చోత్పద్యమానైవ స్వవిషయమావృణ్వానయం తీ సాధీర్నస్వోత్పత్తివ్యతిరిక్తం సహాయం స్వవిషయాకారాపత్త్యా వాపేక్షతే నాపి స్వవిషయాజ్ఞానాపనయే సహాయాంతరాపేక్షా తస్యావి
షయావభాసనాంతరీయకత్వాదన్యథా విషయయాథాత్మ్యావభాసాసంభవాదతో న కారకత్వాన్మోపి దోషః కారకత్వే తస్య హేతువాం తత్స్వాదజ్ఞానసంవాసహాయాంతరం వా స్వోదయ
వ్యతిరిక్తం వా పరం వా నాపేక్ష్య స్వాత్మన్యజ్ఞానం నిహంతి హావకశ్ము; న్యాధీరితి భావః తథా పిప్రమాతృత్వాదిబంధానివృత్తయే సాధనాంతరమపేక్షణీయమితి చేన్నేత్యాహ తత్రేతి అజ్ఞాననిమిత్త
త్వేనాపత్త్రయాత్మబంధస్య కారణే తస్మిన్నజ్ఞానే నివృత్తే సతి నిర్నిమిత్తం సత్తత్త్రయం సముపశామ్యతీత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ శ్లోకం ॥ వాక్యాత్ప్రవర్తకనివర్తకరూపశూన్యాత్ పుంసః ప్ర
వృత్తిముపలబ్ధధియో న మానాత్ కార్యాన్వితే శిరవేతిపదస్య శక్తిమిత్యప్యయుక్తమితి యది తత్ర వయం వదామః ॥ ౩౯ ॥ టీకా ॥ యత్పునః కార్యాన్వయాభావే వస్తుని శబ్దశక్తిమితాభావాత్ విస్తరే
ణోక్తం కార్యవిషయైవ శక్తిర్వ్యుత్పత్తిర్వ్యవహారే గృహ్యతే నాసిద్ధవస్తువిషయా తతో వేదాంతానాం న సిద్ధే బ్రహ్మణి ప్రామాణ్యమితి తదపాకర్తుమనువదతి వాక్యాదితి యది తత్త్వం తేనానువాదపరః

విశేషణేనైవ్యభిచారిత్వాభావాన్నేదం పునరత్రనాస్తీతి అత్రకార్యత్వేనాకార్యత్వేనవావిశేషితస్యార్థస్యశబ్దశక్తిప్రయోజకత్వాంగీకారే పునరిదం పూర్వోక్తం బాధకం నాస్తి అన్వయప్రతియోగితాయాః స
ర్వపదార్థసాధారణ్యాత్కార్యత్వమేవతన్నిరూపకమితి విశేషపరిగ్రహేహేత్వభావాదిత్యర్థః నన్వేవం సతి సర్వత్రార్థమాత్రమేవశబ్దశక్తిప్రయోజకం నాన్వయోపస్థితిః తాభిధానవాదస్వీకారహాని
రితివాచ్యం కేవలేభ్యః శబ్దప్రయోగాదర్శనేన తత్రశక్త్యగ్రహాణాత్ప్రతీయమానాన్వయవిషయానాకాంక్షాదియోగ్యాకారసాధారణ్యాత్సర్వేషాం పదానామన్వయాంశేపిశక్తిరవశ్యాభ్యుపేయ
త్వమస్తీతి తస్యాకారోనతథాకార్యస్యాకాంక్షాదిపదస్యైవతద్భావకత్వాదితి నకార్యత్వమన్వయప్రతియోగితయాశక్తినియామకమితిభావః ఉత్తరయుక్తంయుక్తాకార్యాన్వ
యాన్వయినివస్తునిశబ్దశక్తిరిత్యుచ్యతేయదితదాపిసమానమేతత్ అన్వీయమానవస్తుత్వమేవతదుపపత్తౌ కార్యాన్వయాన్వయివిశేషణానైవ్యర్థ్యమితి ఉత్తరయుక్తయుక్త్యా గృహానియామకత్వేనాభి
మతేపదార్థస్యైవకార్యమవచ్ఛేదకం గ్రహవతిసవిశేషమేవపదార్థానామితరాన్వితత్వేనశబ్దగోచరతాయాస్తుల్యత్వాదవిశిష్టప్రయోజకత్వేవిశిష్టకల్పనాగౌరవాదిదోషప్రసంగ ఇత్యుక్తం తత్రయదు
క్తం శక్తిం కార్యాన్వయాన్వయిన్యేవాంగీకారేణప్రయోజకత్వేతాదిదోషఇతి తదనూద్యదూషయతి క్వాయాన్వయాన్వయిన్ ఇతి అస్మిన్నపిపక్షేవిశేషణవైయర్థ్యదోషస్తదవస్థ ఇతి దూషణముక్త
మేవస్పష్టయతి అన్వీయమానేత్యర్థ అన్వీయమానార్థమాత్రవాచకం శబ్దమితి వక్తవ్యాత్ విశేషణోపపత్తౌసత్యాం కార్యత్వాదివిశేషణానామనర్థకత్వవిశిష్టాయోపి తస్యవ్యావర్త్యాభావేనాగ్రహణాంగ
త్వాదివదప్రయోజకత్వాదిత్యర్థః కార్యకార్యార్థసముదాయెయతి కార్యాన్వయాన్వయిత్వం సత్తామాత్రేణశబ్దశక్తిప్రయోజకం తదాసిద్ధాన్వయాన్వయిత్వస్యాపిసర్వత్రసత్వాద్విశేషణ
దపికస్యాప్రయోజకం నస్యాదతో విశేషణమనర్థకమితిభావః ఉత్తరయుక్తం అవశ్యంఖండనవివక్షయోరపి భవేద్ధ్యర్థతాతావత్ పక్షేశబ్దమనుప్రతీతిరుభయోరప్యేవయస్యాప్రయోగః యదర్థశబ్దమను
ప్రతీతిపదార్థమాత్రమాహ తద్విశ్వస్యతే తత్ప్రదాపాదనమితి స్థితేనపాతయోః శబ్దార్థతా వచనంసూత్రం॥ ఉక్తయుక్తా కార్యత్వస్యాన్వయమాత్రేణశక్తినియామకత్వేపిప్రసంగదోషాంతరమాహావశ్యంఖండన

కార్యస్య చాసిద్ధేన న త్వకార్యేణాపి అసిద్ధస్య యోగ్యేతరాన్వితత్వాపత్తేః ఇతి కార్యాన్వయస్యాపూర్వసత్వాది తత్వమితి కార్యాన్వితే శక్తిరితి వా వా విపశ్చిత్ చేత్ తత్రాహ యోగ్యేతరాన్విత నిమిత్తకతేతి
సంభవదాగనీపంచాలితాపద్యదిత్యర్థః ఇయవకారవ్యావర్తితమంశం స్పృష్టయతి అత్రేయత ఇతి సిద్ధార్థే శబ్దశక్త్యభావస్యాభావాత్ వ్యభిచారిత్వాదిత్యయినః కార్యత్వావిశేషణమపి సదర్థః తేన విశేషణే
౧౦౭ న విశిష్టేన కార్యేణాపి సమన్వితత్వాత్ వ్యవే విధేర్థే శబ్దస్య శక్తిః ఇతి మిత్యాత్రేయతః ఇతి యోజనా అపదం తం భవతి ఉదధి యోగ్యేతరాన్వితే శబ్దశక్తిరాత్రేయతేత్యయాపి తదా కార్యాన్వితత్వావిశేషణ
మనర్థకం యోగ్యేతరత్వమాత్రస్యాన్వయప్రతియోగిత్వాసంభవాత్ కార్యత్వస్యాపి తత్కల్పనాయాం యోగ్యేతర కార్యాన్వితేర్థే శక్తిరితి స్యాత్ తథా చ గౌరవం నాపద్యతే యోగ్యేతరత్వాంశం వి
107 హాయ కార్యాన్వితత్వమాత్రస్య ప్రతియోగిత్వాంగీకారే తు కార్యపదస్య స్వరూపనిష్టతా ప్రసజ్యేత కార్యాంతరాభావాత్ యత్కించిత్కార్యాంతరాన్వయస్య చాసంనిధానాదేవాప్రసంగాద్యోగ్య
తావచ్ఛబ్దస్య తదన్వితస్యార్థతా యోగ్యాగ్యకార్యాన్వితే ఇతి కల్పనాయామపి తస్యేతరత్వానపాయాద్యోగ్యేతరత్వమాత్రమేవాస్తు సర్వత్ర స్వయప్రతియోగితి ... తం ... విశేషి
తనిమిత్తకతాపరోత్తే కించిన్నివారకముదీక్షితమస్తు తత్ర కించిద్విశేషణవిశిష్టమభీష్టశక్తేర్వస్తు ప్రయోజకత్వం ... నాస్తి ... నను కార్యత్వస్యాపావర్తత్వేనాపేక్ష్య స్వాయుదర్శనాదేవ
విశేషణతాశ్రీయతాం మధ్యమవృత్తప్రవృత్త్యనుమితబ్దానగా భరేత్ ఇత్యర్థః ప్రథమ... ప్రమవృత్తవాక్యస్యాన్వయమాత్రే శక్తికల్పనవతి తత్ర తన్నేత్యాహ యత్ర విశేషితేతి యత్ర వాక్యాదావిశేషితస్య
కార్యాదివిశేషణరహితస్యార్థమాత్రస్య శబ్దశక్తినిమిత్తకతా నియామకతేతి యావత్ తథావిధనిమిత్తకతా ... ప్రథమం సంముగ్ధాకారేణార్థమాత్రస్య శక్తినిమిత్తత్వస్వీకారే ఇతి యావత్
కించిన్నివారకం బాధకమన్వయాంశాదేః ప్రత్యయాసంభవలక్షణం నిరీక్షితం దృష్టం స్యాత్ తత్ర కించిద్విశేషణవిశిష్టం తత్తదర్థాన్వయాదివిశేషణవిశిష్టం వస్త్వభీష్టశక్తేః ప్రయోజకమస్త్వితి యోజ
నా యత్రాకార్యం వినాన్వయాదేః ప్రతిపత్తిః సత్ర కార్యాన్వితతార్థస్య శబ్దశక్తివిషయో యత్ర వినాపి కార్యాన్వయం శక్తిగోచరతా నిర్వహతి తత్ర యోగ్యేతరాన్వితత్వమాత్రేణ పర్యవసితం కార్య

రితిస్థితే చ వా కార్యాన్వయాన్వితమతి న పరస్పరేణ సంబంధితా మతిరతశ్చైన సిద్ధమితి సహోర్విశిష్టవిధిరితి చేదపి దూషణం వః ॥౩॥ యథోక్తం కార్యాన్వయినీతి పక్షేప్యయం దోషః సమా
న ఇత్యాహ కార్యాన్వయాన్వయిని శక్తిరితీతి కార్యాన్వయాన్వితమతిః కేవలపదేభ్యః స్యాదితి శేషః న పరస్పరేణ సంబంధితా మతిః స్యాత్పదార్థవిషయేతి శేషః తథా చ తేం స్యా
దితి యస్యాత శ్రుత్యాశ్రుత్యా హేతుశ్చేతి సోమేన యజేతేత్యాదిః సహోర్విశిష్టవిధిః సిద్ధ్యేదితీత్యపి మే దూషణమితి యోజనా యద్యపి కార్యాన్వయపూర్వకోపి పదార్థా
నామరుణాదిన్యాయేన సంబంధః సంభవతి తథాపి విశిష్టవిధిర్న తావతా సిద్ధ్యేత్ విశిష్టవిధిర్హి సోమవిశిష్టం యాగం ప్రతిపద్య తద్విషయో నియోగః ప్రతిపత్తవ్య ఇత్యేవం ప్రతీయమానాకారో
ఽప్రేయతే న కార్యాన్వయాత్ప్రాక్ సోమయాగయోరన్వయాసిద్ధౌ కుతస్త్యస్యాన్వయస్తస్య సిద్ధ్యేత్ కార్యాన్వయపురస్సరత్వే కల్పనానర్థక్యమితి వచనాత్సిద్ధం వాక్యవృత్తిలక్షణావాక్య
భేదప్రసంగ ఇతి భావః ॥౩॥౩॥ శ్లోకం యయోర్న్యోన్యేతరాన్వితపదార్థగతైవ శబ్దశక్తిస్థితా యదిపునర్ఘటేత తదాయం సహోర్విశిష్టవిధిరస్తు తద్వైవ తస్యాదుష్యక్తం తదేతరదపి దమపీహా భాష్యం
॥౩॥౪॥ యథోక్తం తత్త్వపి న వృథా విశిష్టవిధిసిద్ధిర్యతోన్యాన్వితే పదశక్తిరితి వాదినోపి తవ ప్రధానభూతార్థేన హ్యన్వయ ఏవ ప్రధానం చ యాగాదివిధౌ కార్యమేవేతి తత్రోత్తరోత్త
పీతశేషాం యథోన్వయాభావః సమాన ఇతి నేత్తత్రాపాం యయోరన్యోన్యేతరాన్వితేతి యయోర్విశక్తియుక్తా భావనికతా స్థితా తదాపునః సహోర్యయం విశిష్టవిధిర్ఘటతే యయోరన్యోన్యేతరాన్వితే శబ్దశక్తిరితి పక్షే పరస్పరా
న్వయస్యాపి శబ్దసామర్థ్యసిద్ధత్వాత్ కార్యాన్వయవ్యవధానాభావాత్ప్రస్తావైవాస్తు యయోరన్యోన్యేతరాన్వితస్వార్థే శబ్దశక్తిరిత్యేవమేవాస్తు కిం కార్యాన్వయకల్పనేనేత్యర్థః అత్ర కార్యాన్వయ
శక్తినియామకత్వేన ప్రాధాన్యమస్తి కింత్వన్యపదార్థాపేక్షయేతి ప్రధానాన్వయో న చోద్యత ఇతి భావః యస్మిన్ పక్షే యత్ర స్వరూపమేవ ద్వైతస్వార్థపూర్వం తదితరత్ర దర్శనమితి శాబరభాష్యవ
చనస్యానుకూలమిత్యాహ యథోక్తం తద్ధేతర దితి దమపి హా భాష్యమితి ఇతరత్ర దర్శనమితి భాష్యఖండస్య యమర్థః కిం భావార్థస్య పూర్వం నిష్పత్తిః కిం నామార్థస్యేతి సందేహావసరే యత్ర

వివక్షయోరపి ఆకాంక్ష్యే వాక్యప్రయోగాత్ తాత్పర్యార్థబోధనవివక్షయోరపి శబ్దాత్ప్రతీయమానత్వాత్ ప్రయోగేఽపి తద్వత్ మతే శబ్దార్థతా స్వేచ్ఛాసిద్ధేః శంకామనుభవాలంబనేన నిరాకరోతి శబ్దమ
సాప్రతీతిరితి । తావతేతి పక్షద్వయేఽప్యేతత్పక్షస్య తిర్యగ్దర్శితే । నహి తయోరిత్యాది నిగమనం విషయే తద్జ్ఞానవివక్షైవ అపి శబ్దశక్తిగోచరో శబ్దాత్ప్రతీయమానత్వాదర్శనాత్ ఏవం తదేవం యథా కార్యం
౧౦౮ తథా చ మమ తస్మాత్ ధీతిప్రయోగః ॥ ౧౨౭ ॥ శ్లోకం ॥ ఏవ దేవ్యత్ర రక్షావతస్త్రధు ... నాస్తి ఆయస్యాదతః శబ్దావాచకశక్తిరుద్భూతి నిబంధం తత్ర స్వవాచ్యం వినా । వాచ్యేవాచకశక్తిమిచ్ఛతి చ వాస్యా
న్యత్ర తత్ప్రశ్నే తేరప్రామాణ్యమతిస్పష్టం తద్వ్యవచ్ఛేదకతయా తదుత్పత్తి ॥ ౧౨౮ ॥ టీకా ॥ తయోరపి శబ్దార్థత్వమంగీకుర్వాణాం ప్రత్యాహ వేదజ్ఞ ఇతి యస్య వేదే వస్తు రక్షావతస్త్రధు కర్యం
వస్తుజ్ఞానవివక్షారూపం నాస్తి అతత్తస్యాద్వేదరూపః శబ్దస్తత్త్వాదేః నిబంధం వాచకశక్తేరుద్భూతి పరిత ... స్వవాచ్యం వినా వస్తుజ్ఞానవివక్షారూపస్వవాచ్య ... నను తయో
108 వాచ్యత్వాభావేపి శబ్దగోచరతా భవిష్యతి యథా తవాపి వాచ్యేపి ప్రత్యక్షలక్షణయా శబ్దగోచరతేతి చేత్ మైవం తత్ర ప్రత్యక్షజ్ఞానగప్రసంగాదిత్యాహ వాచ్యేవాచకశక్తిమిచ్ఛతి చ వాస్యాన్యత్రేతి తేషాం తాత్పర్యా
విష్టమితి తదాహ తత్ప్రశ్నేతిరితి ॥ ౧౨౮ ॥ శ్లోకం ॥ న చ సాంయోగపదయోరర్థయోరపరస్పరేణాన్వయే ప్రయుజ్యమానపదజాతమేవ తద్విశిష్టం ... విషయం సమర్పయతి కార్యఫలం
॥ ౧౨౯ ॥ టీకా ॥ ఏవం కార్యస్యైవ మాత్రదర్శనం న శబ్దశక్తినిరూపణక్షమమతిప్రసంగాదిత్యుక్తం ఇదానీం కార్యస్యోపాధిత్వేనాన్యత్ర శబ్దశక్తిరితి వదతః క్రియాకారకాన్వయాసిద్ధి
న్యా ప్రసంగాదిత్యాహ న చ సాంయోగపదయోరితి ఆత్ర ప్రత్యక్షే సామానాయత్తే ... సామానేతి పదస్య ... పదస్య కరణ కార్యస్వావరూపాయ ... పరస్పరేణాన్వ
ఘటితే హ్యయస్యాదేః తద్విశిష్టం పదజాతం నిబంధం కార్యమయుతం సమర్పయతి తథా వాక్యనివిష్టానాం సర్వేషామేవ పదానాం ప్రత్యేకం కార్యాన్వితస్వార్థమాత్రపర్యవసితత్వాత్తార
కపాలినాం పదానాం పరస్పరాన్వయాసిద్ధావేకక్రియార్థత్వయా తేషాం సంభూయకారిత్వే సంభవాదేకవాక్యార్థత్వాసిద్ధిరితి తాత్పర్యార్థః ॥ ౧౨౯ ॥ శ్లోకం ॥ కార్యాన్వయానన్వయయుక్తశక్తి

రాగాత్కృష్టః ఖ్యాపయమేవ ప్రవర్తతే తేన నేత్రప్రాగవాం స్తదాఘలసాధనత్వం శబ్దాదవగచ్ఛన్ స్వపుత్రదాస్త్రిణితి యుక్తప్రతీయం పక్షే ఇతిభావః ॥ ౧౩౨ ॥ ఉక్తం కం ॥ ఉత సాన్యదసంగమిదం యదుశంతి కే
చిత్కార్యాన్వితార్థవిషయైవ తు శబ్దశక్తిః తత్ప్రయోగమభివీక్ష్య తథా ప్రతీతిః కల్ప్యేతి వదేత నిషేష్టవిఘాతపాతో ॥ ౧౩౩ ॥ క్వ కార్యాన్వితేర్థే కార్యాన్వయాన్వయిని వా శబ్దశక్తి
రితి పక్షనిరాకరణముపసంహరతి । తస్మాదసంగతమిదమితి తస్మాదిత్యుక్తమేవ స్పష్టయతి వదేతి తస్మాద్వ్యదేత నిషేష్టవిఘాతపాతో రిదమసంగతమితి సంబంధః కిమసంగ
తమిత్యపేక్షాయామిదమాపరామృష్టమర్థమాహ యదుశంతీతి శక్తిశబ్దాగ్ర ఇతి శబ్దాధ్యాహారః ॥ తత్రేత్యాది కల్ప్యేతేత్యంతం కార్యాన్వితార్థే శక్తిరితి ప్రాభాకరపాయకథనపరం
తత్రాపి కల్ప్యేతేతి యదుశంతి తదిదమప్యసంగతమితి యోజనం । యదా కార్యాన్వితార్థవిషయైవ తు శబ్దశక్తిరితి యదుక్తం విదుశంతీత్యస్య తన్మతానాం ఖ్యాపనాయాత్ర దూషణవశాద్బద
మసంగతమితి యోజనా । కుతః ప్రమాణాభావాత్ । కార్యే ప్రయోగదర్శనస్య ప్రమాణత్వాదిత్యాశంక్యాహ తత్రేతి తత్ర కార్యే శబ్దప్రయోగమభివీక్ష్య శబ్దవిషయే కార్యస్యాన్వయమా
త్రమభివీక్ష్యేతి యావత్ తథా ప్రతీతిః కార్యాన్వితే శబ్దశక్తిరితి ప్రత్యయో నుభవ ఇతి యది కల్ప్యేతేతి యదిపదం యోజ్యం తదప్యసంగతమిత్యధ్యాహారానుషంగాభ్యాం యోజ్యం తన్నేతి
తత్రాహ వదేతేతి । విశిష్టవిధ్యసిద్ధిరిష్టవిఘాతే వక్ష్యమాణప్రకారేణ తత్పక్షే వైదికనియోగాసిద్ధిస్తత్సాక్షాత్తౌ రితి తదర్థః ॥ ౧౩౪ ॥ శ్లో ॥ కం ॥ వైదికగమ్యమితి కార్యమభీష్టమస్మిన్ శక్తి
గ్రహేపి న పదస్య సమం బుసాయం శక్తిగ్రహం వపరిహృత్య నబోధకత్వం శబ్దస్య శక్యమిహావకృమశంక తే న ॥ ౧౩౫ ॥ అం కు ॥ కిం వా కార్యాన్వితే స్వార్థే పదశక్తిరితి కార్యత్వాంశస్యాని
యామకమిత్యభ్యుపగమ్యతే పాహి దికనియోగాసిద్ధిరితిష్టవిఘాతం స్పష్టయతి । వైదికగమ్యమితి । అభీష్టప్రాభాకరాణామితి శేషః కిం తత ఇత్యత ఆహ అస్మిన్నితి అయం శక్తిగ్రహోస్మి
న్నపి నియోగపదస్య న సమం బుసన్ ఇత్యన్వయః అయమితి లౌకికోపాదానార్థకార్యవిషయ ఉక్తః పదపదేన లిఙాదిరుచ్యతే ఏతదుక్తం భవతి నహ్యావైదికానియోగో వైదికతయావాదేః

స్వపూర్వనిష్పాదకత్వోపన్యస్యత్వోపలక్షితత్వాదస్య కస్మాదపూర్వం పద్ధతిరత్ర దర్శమితి భాష్యకారః ఆహాన్యైరపి తథా చ శాబ్దార్థానాం నామార్థానాం చ కార్యం వినాపి మిథః ప్రథమం సంబం
ధేనాపపత్తేః పునః శేషీభూతకార్యం ప్రతి సర్వేషామర్థానాం కదాచి స్వవిశేషత్వోపపత్తిరితి న కార్యప్రాధాన్యస్యానుపపత్తిరితి సర్వం సమంజసం [illegible] కథం శబ్దః ప్రవృత్తిజ
నకో నతు బోధక ఇత్యేవం నైతత్ ప్రవర్తకధియో జనకత్వాపాదనాత్ శ్రేష్ఠాభ్యుపాయమితి బుధ్యమానమిత్రభూతశబ్దః ప్రవర్తయతి నైష పునః పుమాంసం [illegible] నియోగస్యేతరాన్వితస్వార్థబో
౧౦౮ ధయంతి శబ్ద ఇత్యుపపాదితం తత్ర వయమాశంక్యతే శబ్దస్యాపి ప్రవర్తకత్వమేవ ప్రథమమవసీయతే శబ్దశ్రవణానంతరం మధ్యమవృద్ధస్య ప్రవృత్తేరుపలంభాదతః ప్రథమం శబ్దః ప్రవర్తక ఇతి కల్ప్య
నాద్భవతి ప్రవృత్తిశ్చ జ్ఞానపూర్వకత్వాత్ప్రయోజ్యబుద్ధిమనుమాయ తేన తత్ప్రవర్తకార్థవిషయమితి శబ్దానంతరం తయా శబ్దస్య ప్రవర్తకార్థజ్ఞాపకత్వం పశ్చాత్కల్ప్యతే ప్రవర్తకత్వం కార్యజ్ఞా
109 నమితి సాపేక్షత్వాత్ ప్రథమం తేనాధ్యవసితం తథా చ యది శబ్దస్య ప్రవర్తకత్వం కార్యే నియమం పరిత్యజ్య కార్యాంతరే సాధారణత్వం కల్ప్యతే తదా శబ్దస్య ప్రథమావగతం ప్రవర్తకత్వం బా
ధ్యం స్యాత్ స్వ[illegible] ప్రవృత్తిజనకమేవ శబ్ద ఇతి ప్రవర్తకకార్యేకవిషయో నాన్యార్థబోధక ఇతి ఇమాం శంకామనూద్య దూషయతి శబ్దః ప్రవృత్తిజనకో నతు బోధక ఇత్యేతదపి వ తావాన్న
[illegible]పన్నానువాదో వృత్తికారతాత్పర్యం దూషయతి నైతదితి తత్ర ఆహ ప్రవర్తకధియో జనకత్వేనైవ హి శబ్దః సాక్షాత్ప్రవర్తకస్తత్ర సతి తాం శబ్దాన్వితాం సర్వేషామపి ప్రవృత్తిప్రసంగా
త్ కిం తు ప్రవర్తకజ్ఞానమాత్రజనకః స్వసామర్థ్యాద్భవతి ప్రయత్నసాధ్యార్థే తత్ర యః స్వానుకూలతయా ప్రవర్తకజ్ఞానవాన్ భవతి స ప్రవర్తతే న సర్వ ఇతి [illegible] తదర్థః [illegible]
కార్యజ్ఞానస్యైవ ప్రవర్తకత్వాత్ కార్యబోధకత్వమేవ శబ్దస్య శ్రేష్ఠాభ్యుపాయమితి [illegible] శ్రేష్ఠాభ్యుపాయ ఇతి విషశబ్ద ఇష్టాభ్యుపాయమితి బుధ్యమానమిత్రభూతః కృతిసాధ్యత్వసాధనత్వజ్ఞా
నోత్పాదకమాత్రో న పునః పుమాంసం ప్రవర్తయతి తస్యాకారకత్వాదిత్యత్ర తదర్థః తథా చ శబ్దేన పుమానిష్టాభ్యుపాయబోధితే ప్రవృత్తిసాధ్యం [illegible] విష్టమవగమ్య పురుషస్తదా స ఇష్ట

దుష్ప్లుతఖస్మాదస్త్వితి బుద్ధిరసఙ్కీర్ణా తుం పితుర్ముఖా కల్పితవిశేషస్మితవికసత్త్వహాలస్యైనవిష్ణో రూపాణాద్వైతాదిలక్షణేన ప్రవాషయిత్వానావశ్యమనుమేయత్వమేవేతి యశ్శ్బుః శ్రోత్రమోహావింగాద్విశేషణార్థః
వాక్యశ్రవణసమనంతరం పాషణమాత్రలింగదర్శనేపి నపుత్రఖస్మైవ తద్ధేతుత్వేనానేనోక్త ఇతి కల్పనా యాంనప్రమాణమస్తీతి నశంకనీయం వానాంతరేణ పుత్రఖస్య నోపాషణహేతుత్వం నిశ్చితమత్ర
పతత్ష్కష్టతోడేశతస్య స్వదృష్టహేతుపరిత్యాగేన హేత్వంతరశంకానుబ్బానాత్తేన తదేవపాషణహేతుత్వేనానుమేయతే నాన్యత్ప్రియాసుఖప్రసవాదీతి నిశ్చయోపపత్తేః నపుత్రపదాలిప్తకుంకుమాంకిత
వాసః ప్రదర్శనేన వార్తాహారేణ ప్రియాదృత్తాంతో నివేద్యత ఇతి కల్పనాయుక్తిమతీ తస్మాత్తేన పుత్రఖస్మైవానేన వాహేవనని వేదితత్వాత్తవగచ్ఛత్వాదాద్యవ్యుత్పత్తిస్సరిత్యయమథోపన్యాసపదేనసూచితః ॥ ఉక్తాభ్య
శ్లోకం ॥ ఉభాభ్యామర్థనిష్ఠవచనాదపి శబ్దశక్తిః కార్యగ్రహోథ్యముదితేన యదానఖజ్ఞో తత్రప్రవర్తకనివర్తకవాక్యమూలశక్తిగ్రహోక నియమస్స్వ[illegible]నహేతుకత్వ ॥ ఇతి ॥ ఉక్తయ తత్ర పతత్రవినాపి కార్యానుసర
ణాం శక్తిగ్రహోపి సేత్స్యతీత్యాహ ఉభాభ్యాం తావదర్థనిష్ఠవచనాదపి తిఅదితేన పతితి పుత్రస్తే జాతః ఇత్యాద్యుక్తప్రకారేణ శ్వార్థక ఇత్యంపసతి కార్యవాక్యమూలైవవ్యుత్పత్తిరితి నియమస్తేన ప్రస్త ఇత్యాహ తత్రప్రవ
ర్తకేతి ॥ శ్లోకం ॥ సామాన్యతః ప్రథమమేషపదార్థపిండో వాక్యస్య వాచకమితి పదపిండరూపం పఞ్చత్వాత్కలయతే పునరేషవిశేషతోపి శబ్దార్థసంగతిమపైతి ॥ స శేషస్యాద్యో ॥ ఉక్తయ
తదేవ సామాన్యతః ప్రవర్తకవాక్యాన పేక్షమేవ సిద్ధార్థనిష్ఠవాక్యేపి సత్యాదాద్యవ్యుత్పత్తిరిత్యుక్తం తస్యావిశేష[illegible] పర్యవసానార్థమపి ప్రవర్తకవాక్యాపేక్షాసిద్ధనిష్ఠవాక్యేష్వావాపోద్వాపా
భ్యాంతదుపపత్తిరితీదానీం వ్యుత్పత్తిప్రకారమాహ సోమాన్యత ఇతి ప్రథమమపూర్వశబ్దప్రథమసమయేవ షః స్వయమనుభూయమానః పదార్థపిండో అర్థపిండో వాక్యస్యార్థః
వ్యతం పదపిండరూపం పదసముదాయో వాచకం బోధకమితి సామాన్యతః సమయగ్రాహకాలేనాకలయ్యాః పునః ప్రయోగభేదశ్రవణకాలే ఏవ తదుపస్థాపనే వ్యుత్పత్తిరావాపోద్వాపాభ్యాం
విశేషతోపి శబ్దార్థసంగతిం పదవిశేషస్య పదార్థవిశేషసంబంధమపైతి జానాతీతి యో జానాతి ప్రియ బాహ్య నవదప్రయవాక్యాభావ్య నేపుత్తప్రకారేణ వ్యుత్పత్తిసిద్ధిర్యూక్యాబిధనయ

ప్రత్యేకం శక్యతే తస్య మానాంతరాగోచరతయా సంగతిగ్రహాయోగ్యత్వాత్ తద్యోగ్యాపరత్వేనాపూర్వత్వాపాదనాత్ వైదికాద్వైతపదాత్ తత్సంగతిగ్రహాఽన్యోన్యాశ్రయత్వప్రసంగాత్ తస్మాన్న నియోగసిద్ధిరితి మా.
స్తు తత్ర సంగతిగ్రహో విశాపి తేన శబ్దస్య తత్ర పర్యవసానాభావాత్ ఇతి చేన్నైతత్ తావతా శక్తిగ్రహాభావ ఇతి ఆశంక్యతే న ప్రామాణికైకేన సంసిద్ధ్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ శ్లో ॥ కం ॥ శబ్దోపస్థాపితమయం ప్రత్యక్షమలుప్తబోధాత్మభూతం విష్ణోః పరంపద
మముత్ర తు శబ్దశక్తిః శక్యగ్రహో తు మతిబుద్ధిమనస్యపీతి శాస్త్రప్రమాణకమదః ప్రవదంతి సంతః ॥ ౧౩ ॥ పుం ॥ కం ॥ మానాంతరాగోచరేపి నియోగస్య వ్యుత్పత్తిర్యథా తథా విధిబ్రహ్మణి ఉపవేతి చేన్న విషయ్యాదిత్వా
౧౧౦ హా శబ్దస్యాయం ప్రత్యక్షమితి శబ్దోపస్థాపితే వేదాంతవేద్యస్య పదస్యార్థం సదాస్యాయం ప్రత్యక్షత్వాయిత్యాహ ఆహాలుప్తబోధాత్మభూతమితి ఏవంవిధం యద్విష్ణోః పరంపదం బ్రహ్మశబ్దమముత్రాముష్మిన్ వేదే లక్ష్మ
ణా బుద్ధిమనసి అతిక్రాంతే బుద్ధిమనసీ యేన తత్ తథా తస్మిన్ సంకల్పాత్మకేన రూపాగోచరేపి విష్ణోః పరమే పదే శక్తిగ్రాహ తం శక్యేతి యోగాభిజ్ఞా ఇతి హేతుగర్భః తతః పదం శాస్త్రప్రమాణకం జ్ఞేయం తద్ధతి సంతః
ప్రవదంతీతి నాస్మత్పక్షే కాప్యనుపపత్తిరిత్యర్థః ॥ బ్రహ్మణః సర్వవ్యవహారాతీతత్వేపి స్వయంప్రకాశమానత్వాత్ కస్మై తన్న్యాయ్యమత యోనిత్యస్ఫురణాత్ తస్మిన్ సర్వజ్ఞత్వాదిశబ్దసంకేతః సుగ్రహో నియోగస్యాతు బుద్ధ్యా
110 ప్యతిరిక్తవిధానాత్ స్వప్రకాశత్వాభావాత్ మానాంతరేణ తదసిద్ధేః తత్ర శబ్దశక్తిగ్రహః సుదుష్ప్రాప ఇతి భావః ॥ ౧౪ ॥ శ్లో ॥ కం ॥ బోధకః సుతః సకలవంశవివర్ధనస్తే విప్ర ఇతి వాక్యసమనంతరమస్య బుద్ధిః శ్రోతుర్ముఖవికాసాత్
వశ్యేతనుపుత్రబుద్ధ్యావస్తునవత్వమనుమీయతే యతః వాక్యైః ॥ ౧౫ ॥ పుం ॥ కం ॥ ఏవం ప్రవర్తకవాక్యమూలవ్యుత్పత్తిరిత్యాక్షేపే సిద్ధసాధ్యసాధారణీ వ్యుత్పత్తిర్న కార్యైకనిష్ఠేతి సాధితం ఇదానీం సిద్ధార్థమా
త్రనిష్ఠవాక్యేపి వ్యుత్పత్తిః సంభవతీత్యుదాహరణమాహ బోధక ఇతి అత్రైవ మాఘ్యేయకాన్యత్వేన విదాగతః కుతః కుతశ్చిద్దేశాంతరాదాగతం దేశభాషానభిజ్ఞస్తద్భాషావ్యుత్పత్తిసుభగత్వాశా
పార్శ్వే పురుషసకదాచిత్ కస్యచిద్గృహే వేదితా యదా వసతి తత్ర పుత్రజన్మవృత్తమన్యేభ్యోఽశృణ్వన్ తత్ప్రతి కశ్చిత్ వార్తాహారకో విప్రపిత్రే సమాగత్య వార్తాహారకనిగదితం వాక్యముపశ్రు
త్యోదితితామ తత్ర సావయతి స్మ నిబంధకారః అత్రైవాస్మాకం బోధకాశ్రయోర్థో వ్యుత్పత్తిస్తు పోవిప్రతే సకలవంశవివర్ధనః సుతో జాత ఇతి వాక్యసమనంతరవార్తాహారవక్త్రప్రసాదనసమనంతరమస్య

స్వభావం ప్రతీయమానమపి నయద్యోత్య కర్తవ్యాకారం ప్రతీయతే తర్హి కర్తవ్యాకారం కార్యమన్య తదేవ లిఙాదిపదవాచ్యమితి చేన్నైతద్యాచాత్రయుక్తం తదిహోత్పన్నవిధివాక్యేషు తత్రైవానాదిదోషస్యా-
యోగ్యతామాత్రేష్టసాధనత్వజ్ఞానాత్ లిఙాదిపదవాచ్యార్థతాం ప్రబుధ్యేత్ యష్టవ్యార్థక్రియాయాః సాధనతావగమనాత్ క్రియాయాదేరేవ కర్తవ్యాకారేణ ప్రతీయమానస్య లిఙాదిపదవాచ్యత్వే వర్తమానత్వాద్యాకారేణ
ప్రతీయమానస్య స్థూలకారాంతరవాచ్యమితి నానుపపన్నం తేన విధినా క్రియాదిభిన్నకార్యసిద్ధిరితి భావః ॥ [illegible] శ్లోకం [illegible] గతిశ్చ శ్రేయోపాయో ప్రతీత్యుదయాదృతిపురుషవచనాత్ [illegible]
జ్ఞః ప్రవర్తితుమర్హతి పురుషవచనాత్ శ్రేయోపాయో ప్రతీత్యుదయే పునస్తదనువశగో రాగోత్పత్తౌ తతః సహి చేష్టతే [illegible] లిఙాదిపదవాచ్యః కర్తవ్యాకారః శ్రేయోపాయత్వమేవేతి
కథం అవశ్యం తన్నిమిత్తాచ్ఛ్రేయోపాయత్వప్రతీతేః ప్రవర్తకత్వేన ప్రసిద్ధత్వాన్న తస్యాప్రసిద్ధత్వాత్ [illegible] జగతీతి పూర్వార్థం యో [illegible] నాస్పృష్టావచ్ఛేదక [illegible] ముక్తాన్వయం పదద్వయమపి
[illegible] ప్రవర్తకవాక్య [illegible] యమిత్యాహ పురుషవచనాత్ శ్రేయ ఇతి ప్రతీత్యుదయే పునా రాగోత్పత్తౌ సత్యాం తదనువశగో రాగానువర్తీ సత్ సపాయస్య [illegible] తత్తత్ స్వాత్మన్యు-
ప్రకృతిసాధ్య శ్రేయోపాయత్వబుద్ధ్యా [illegible] ప్రవర్తకో నార్థాంతరమిత్యర్థః ॥ [illegible] శ్లోకం [illegible] లక్షణం [illegible] సమాప్త్యుపాయః కృతతదుచిత వ్యాప్తిజ్ఞానాత్ పురాణ-
ఆత్మని పరతనుగతం శ్రేయోపాయత్వప్రతీత్యుదయోత్థితం చరితవిషయే రాగం తస్య ప్రవర్తకమింగతి [illegible] తథాపి [illegible] సార్థక [illegible] వ్యుత్పత్తిస్తు సర్వ బాలత్వాదితి చేన్నత
స్వస్యవ్యవహారేప్యుత్పన్నతయా పరత్రాపి న్యాయసంహారసమర్థత్వాదిత్యాహ నయనిపూర్వాభిరితి నయనిపుణాధిభిః [illegible] విశేషణం కృతతదుచితేత్యాదిస్వాత్మని పూర్వమేవ [illegible]
ప్రవృత్తిరిష్టసాధనత్వజ్ఞాన పూర్వక [illegible] సాధనోచిత వ్యాప్తిజ్ఞానం యేన స బాలః సమోపాయః ప్రవర్తమాన స్వవృద్ధస్య చేష్టాం సమాపూర్వ పరతనుగతం రాగం తస్య ప్రవర్తకమితి
గతిం కల్పయతీతి యో బునా ప్రవర్తకే రాగోత్పత్తౌ నిమిత్తమాహ శ్రేయోపాయప్రతీత్యుదయోత్థితమితి ఇష్టసాధనత్వజ్ఞానాదుత్పత్తమిత్యర్థః ॥ చరితవిషయ ఇతి అనుభూతప్రాగ్వ్యుత్పత్తి

వృత్తి ౫

మార్గేణాపి బోధయతు వ్యుత్పత్తిరితి ముఖ్యా కారకస్య తద్ధితు త్వనియమకల్పనే త్యేతదపహస్త్యొక్తం వేదితవ్యం ఉక్తం కంఠోక్తాప్రసిద్ధాల్యాం పచతి వివక్షితాదనం ... తి శ్రుత్వా పాకాలస్సప
దివసునతి కాష్ఠశబ్దస్య శక్తిం ద్యష్ట్వాతస్మిన్నపవనకరణం ప్రబుద్ధ లత్వాష్టభూతం న్యాయోపాయాదితరవచసాం శక్తిషు ప్రాప్తవీణా ... దానీం వినాపి కారకానుప్రవేశం ప్రసిద్ధపదసమభి
వ్యాహారాదపిపదవ్యుత్పత్తిరాదావాశ్రయతీతి ప్రతిపాదయతి కాష్ఠైస్స్థాల్యాం తి పాచికానామకావిత్యుక్తి కాష్ఠైః పచతీతి వాక్యం శ్రుత్వా ... పచనకారణం ప్రబుద్ధ త్వాష్టభూతం వదృష్ట్వా
౧౧౨ తస్మిన్ వక్త్రే కాష్ఠప్రాతిపదికస్య శక్తిం సపదిమనుతే బాలాదీతి యోబుద్ధ్యాఽర్థం పాకసాధనేష్వనేకేషు తత్ర దృశ్యమానేషు సత్స్వదారుషు కాష్ఠపదశక్తిం గృహ్ణాతీత్యత ఆవాన్యాయోపాయాది
తి పారిశేష్యన్యాయరూపా ఉపాయాదిత్యర్థః కలపదపికుతద్దత్యత ఆవాన్తరేతి కాష్ఠైరిత్యత్రవచనవిభక్త్యోః స్థాల్యాదిపదానాం చ శక్తిషు ప్రయోగే వస్తువిశేషో వ్యుత్పత్త్యై ఇత్యర్థః ఏవం ప్రబుద్ధసకమ
లాదేరే మధూని మధుకరః పిబతీత్యాదవ్యుత్ప్రాదావారణం ద్రష్టవ్యం ... కంఠ ... ప్రమాణయథా ... యదివా ... లోడాదేరుపస్థితి ... తాం ... తది
హోదాహృతార్థాదేః స్పృహస్వ ... ఖలు ... వాక్యోపాయ ... ప్రియ ... తాసందర్భే ... యగుణధార్థమంగీకృత్య తస్య సవ్యుత్పత్తిప్రయోజకత్వే
పపాదితం ఇదానీం కాయర్థమేవ త్వదభిమతం నప్రమాణశకం తు తత్ర స్యశక్తిగ్రహాప్రయోజకత్వాహానవేమ పీతిస్వాలక్షణ ... దిశబ్దః ... త్వర్థేతు శబ్దః కాయర్థమభ్యుపగమవ్యావృత్త్యర్థః
పునః శబ్దః పాదపూరణార్థః నన్వాన యిత్యుక్తే సత్యానయనం కర్తవ్యమితి కర్తవ్యాకారకాఙ్క్షస్యావగమాత్ తద్ధర్మస్య ప్రమాణయథా ననుగమ ఇతి ... ఖలు తదితి ఇతి ... త్యర్థః క్రియా ఆ
దిపదార్థకారకాది గ్రహాత్ ... కర్తవ్యత్వస్య ... నాయేతి కారకత్వ ... కర్తవ్యత్వప్రతీతేః ... ప్రసిద్ధాదౌ ... పృథక్ న ఖలు యత్కార్యం వ్యవసీయత ఇతి ... సత
తెనన్వ్యస్య ... మాత్రత్వం కర్తవ్యత్వం ... క్రియా ... తత్కిం తుపయెదానీమాదం కార్యమిత్యేవమాకారం న తథా క్రియాదిః కర్తవ్యా నాద్యప్రయోగేపి యత్ క్రియాదిసాధ్య

లిఙాదిశబ్దోపగతే లిఙాదౌ ప్రత్యాగతేఽభీప్సితసాధనత్వం ప్రతీయతే తేన లిఙాదిశబ్దస్తదర్థవాచీతి స వేత్తి బాలః॥ … ॥ తత్రాపి విశేషతో లిఙాదేరిష్టసాధనత్వాంశవాచకత్వసిద్ధ్యను
గుణావాయోద్ధారౌ దర్శయతి లిఙాదిశబ్దోపగత ఇతి లిఙ్ తోర్థత్వాదిశబ్దే పూర్వవద్వ్యాకృత్యప్రయోగస్థే దృష్టోపగతే ప్రత్యాగతే చ సర్వత్రాభీప్సితసాధనత్వం ప్రతీయతే నగవాదిపదవత్ప్రతియో
గమర్థాంతరనిష్ఠత్వమిత్యర్థః తేన స సర్వత్ర తదర్థస్య ప్రత్యాయకత్వేన తదర్థవాచీ లిఙ్ లోట్ తవ్యప్రభృతయ అలకారరూపః శబ్ద ఇష్టసాధనత్వవాచీతి స బాలో వేత్తీతి యోజనా ॥ … శ్లో
కం ॥ యోగ్యేతరాన్వితతయా న వాచ్యతా స్వకార్యాన్వితత్వవపుషా సుతరాం న చేష్టా । కింత్వన్వితత్వవపుషా న విశేషణస్య … తత్ప్రయోజకమిహాస్తి నిరూపణాయాం ॥ … తత్
తత్తత్పదార్థస్య కేన రూపేణ వాచ్యత్వం కిం యోగ్యేతరాన్వితత్వేన కిం వాఽన్వితత్వేనాథవా సాధారణత్వేన నాద్యః కల్పనాగౌరవాత్ న ద్వితీయః అన్వయస్యాశాబ్దత్వాపత్తేః న తృతీయః
సాధారణస్యానవస్థప్రకారస్యాసంభవాత్ కార్యాన్వితత్వస్యైవ పరిశేషాదిత్యాశంక్యాహ యోగ్యేతరాన్వితతయేతి విశేషణేనాన్వితత్వేన వాచ్యతేత్యం గౌరవాత్ సర్వదోషపరిహారాదిత్యాహ యోగ్యేతరేతి ల
స్వపదార్థస్య చేష్టా వాచ్యతేత్యనుషంగః విశేషణస్య కార్యస్య యోగ్యత్వాద్విరూపస్యార్థః ॥ … శ్లోకం ॥ లక్ష్యం త్రైవిద్యవృద్ధా అభిధాయ నిఃస్వపదార్థాన్ తావన్మాత్రోపరతం తిపదాని తే
ష్వాం పశ్చాద్విశేషణావిశేష్యతయాను తేషాం సంసర్గబుద్ధిరపరా వరిష్యతీతి ॥ … ॥ అన్వితత్వరూపేణ వాచ్యత్వమిత్యయుక్తం స్వేన రూపేణార్థానామేవ వాచ్యత్వాదన్వయ
ప్రతిపత్తేరభిధాతార్థనిబంధనత్వేన సాక్షాచ్ఛాబ్దత్వాసంగీకారాదితి … పదము … ఇత్యత్రైవ … సుదుర్ఘటమితి పరే … యః … తదాహ త్రి
ధా యతి పదాని వాక్యగతాని నిఃస్వాని సాధారణాన్ పదార్థాన్ అభిధాయ … తావదభిధానమాత్రేణోపరతవంతి ఉపరతాని భవంతీత్యర్థః … యం … సంగతిగ్రహణసమయే ప్ర
థమం పదార్థానాం బుద్ధ్యాన్వితతాస్వనుభూతా తథాప్యవాయోద్ధారాభ్యాం … పదార్థాః పదపర్యవసానమవధారితం అన్యథా యోద్ధారేణార్థేన

విషయ ఇత్యర్థః । యత్తదుక్తం భవతి బాలః స్వయం ప్రవర్తమానో నివర్తమానో వా బుద్ధిపూర్వకారిత్వాదిష్టం మమ ఇదమితి బుద్ధ్యా ప్రవర్తతే ౨ అనిష్టం మమ ఇదమితి బుద్ధ్యా చ నివర్తతే తత్రాపి స చ
థమాత్రాత్తదుభయం తస్య భవతి కింతు ప్రవృత్తినివృత్తివిషయకరాగద్వేషాభ్యాం కదాచిద్వృద్ధావపి ఔదాసీన్యదర్శనాదత ఏవం స్వవ్యవహారే ప్రవృత్తినివృత్తికారణమస్య వ్యతిరేకాభ్యాం నిశ్చిత్యేత
౨౨౨ ద్దృష్టాంతావష్టంభేన పరస్మిన్నపి వ్యవహర్తరి ఇష్టానిష్టబుద్ధ్యనంతరరాగద్వేషౌ ప్రవృత్తినివృత్త్యోః కారణే ఇతి కల్పయతి తథా చ శబ్దేపి వ్యవహారశబ్దతః ప్రవృత్తిహేతురాగోత్పాదకత్వే యస్సా
ధనతావబోధకత్వం న ముఖ్యమాయ బాలకేషు తథావిధప్రయోగేష్వావాపోద్వాపాభ్యాం ఇష్టాదిపదవాచ్యతాం శ్రేయస్సాధనతాయాః కల్పయతీతి ॥ ౩ ॥ ఉక్తం ఉపవర్తక్త్వాననివం
ధనేతత్వః సమీపాతోపాయవిశేషవస్తుని గిరో నుమాయ ప్రతిపత్తిహేతుతాం విశేషసిద్ధ్యై తు సమీహంతే పునః ॥ ౪ ॥ ఉక్తమేవ సంగృహీతమర్థం క్రమేణ త్రిభిః యద్య్వేత
112 తాపదయతి ప్రవర్తతే తస్మాన్ ...ద్యాదినా తత్పరతనుగతరాగానుమానాంతరం ప్రవర్తకస్య రాగస్యోత్పాదనే సముదయే యన్నిబంధనం కారణం తస్మిన్ సమీపాతోపాయవిశేషవస్తుని గిరో వా
శబ్దస్య ప్రతిపత్తిహేతుతాం ప్రథమం సామాన్యతో నుమాయ పునర్విశేషసిద్ధ్యై సమీహంతే యత ఇత్యర్థః ॥ ౫ ॥ ఉక్తం పదాంతరస్యాగమనాదిహాన్యతస్తథా పదస్యోద్ధరణాదితో గిరః
విశేషసిద్ధిం లభతే ప్రయత్నవాన్ పదార్థసంబంధగతాం విపశ్చితః ॥ ౬ ॥ ఉక్తయః అస్య వాక్యాంశస్య పదస్యాస్మిన్నావాక్యేర్థాంశే పదార్థే వృత్తిరితి విశేషనిర్ణయార్థం ప్రథమం యం ప్రవర్తత్వ ఇత్యాపేక్షా
యామావాపోద్వాపాభ్యామిత్యాహ పదాంతరస్యేతి ఇహ వాక్యే వానయేతి వాక్యే పూర్వశ్రుతగామానయ వాక్యగతగోపదాత్పదాంతరస్యాశ్వపదస్యాన్యతః ప్రయోగాంతరాదానయనాత్తథా
గిరితాగామానయేతి వాక్యద్గోపదస్యోద్ధరణాత్పదార్థసంబంధగతాం విశేషసిద్ధిం ప్రయత్నవాన్ విపశ్చిత్ న్యూనవ్యుత్పత్తిత్వసందులభ్ధ ఇతి యో బుధః సో విపశ్చిన్మేధావీ ప్రయత్నవానావాపోద్ధారవిచార
నిరతః విశేషసిద్ధిరుద్ధ్రియమాణం పదం యదర్థసంబంధం ప్రతీయతే తస్య పదస్య స ఏవార్థః తథోద్ధ్రియమాణం చ పదం యదర్థసంబంధం స ఏవ తస్యార్థ ఇతి నిశ్చయః ॥ ౭ ॥ ఉక్తం ॥

అసంసృష్టపదార్థక బుద్ధిః పదసూత్రపూర్వాపరత్వప్రత్యాముక్తా పౌర్వాపర్యప్రతీతిం వినా తయోః కారణకార్యతావగతత్వేన కృత్స్నముఖ్యార్థస్తి యథా వ్యవహారిక... తదా విపర్యస్తః పదార్థయోః
పౌర్వాపర్యవిముదీక్షణ సర్వత్ర ప్రత్యక్షే బిస్థలే పిపీలికాపిహితే తు ఫలయోః కార్యకారణత్వం సంభృష్టమితి నోపేక్ష్యం పూర్వాపరత్వజ్ఞానం వినా తత్ర కార్యకారణభావగ్రహాస్తదా సర్వమసంగతం భవతి ప్రాయ
ప్రమాణం సర్వత్ర కార్యకారణవ్యవస్థా శంకా దితి యోజనా యత దుక్తం భవతి పౌర్వాపర్యప్రత్యయమహా సర్వత్ర కార్యకారణభావే ప్రమాణమిత్యవివాదం స కేవలపదార్థప్రత్యయః పదయోః పౌ
ర్వాపర్యో నియమాన ముక్తి వ్యుత్పత్తిసమయే తయోః పౌర్వాపర్యయోగః స్యాదితి పరత్వవ్యక్తి పాతు విశిష్టప్రత్యయాధీనత్వాత్ తథ్యత్వం స్వయం పదార్థవివేకసమయే పృథగతపదార్థగ్రహణపరత్వే
ద్వివేకస్య గతత్రత యోః పౌర్వాపర్యగ్రహః యః పునర్వ్యుత్పన్నస్య వాక్యార్థప్రతిపత్తిసమయే శబ్దశ్రవణానంతరం పదార్థబోధకసవ్యుత్పత్తిప్రయోగత్వాచ్ఛబ్దంజ్ఞేయ సంబంధదర్శనేనైవ
త్రస్మృతిరేవేతి తాతయోః పౌర్వాపర్యప్రమాణతోపధృతం తదభావేపి కార్యకారణత్వకల్పనాయాం సర్వవ్యవస్థా బాధ ఇతి ॥౩౭౦॥ శ్లోకం పూర్వాపరాన్వయ... కారణత్వాత్ కార్యత్వాసంగ
తిమివాప్రతీయంతి లోకే నోపేక్ష్య వేదనియమానవతత్రకత్వం తార్యస్తి కారణవిశేషము పాదదీరన్ ॥౩౭౧॥ టీకా ॥ న సుయోగాదేః స్వర్గాదేశ్చ పౌర్వాపర్యప్రత్యయాభావేపి కార్యకారణభావన్యష్ట
స్తత్కథమయం నియమ ఇతి చేత్ అగమ్యైకగమ్యత్వాదతిరిక్తవిషయస్య నియమస్యాభావాన్నైవమిత్యాహ పూర్వాపరేతి। ఇహ లోకే న వేదే యం నియమ ఇత్యర్థః విపర్యస్తదోషమాహ నోపేతి ఇదమ
స్య కార్యమస్యేదం కారణమితి నియమేనాన్యస్యాపి త్యర్థః అనియమా... దండం పాలయతి స వ తత్రేతి నియమానాపి కార్యవిశేషార్థకారణవిశేషం నాదదీత ఆదత్తే నతు తం లోక ఇత్య
మో నియమో... యః స పూర్వాపరత్వగ్రహాధీన ఇతి యత్ర పూర్వాపరత్వనిశ్చయస్తత్ర కార్యకారణభావాగ్రహ ఇతి లోకే నాంగీకృతః సర్వత్రేత్యర్థః ॥౩౭౨॥ శ్లోకం పదభూతబుద్ధిబు
ద్ధి భవతి వ్యతిషక్తబుద్ధిరితి తాదృశ... వినాగనమస్తి భవతామపి వేదవ్యవధానకల్పనమకారణాత్ ॥౩౭౩॥ టీకా ॥ నను పౌర్వాపర్యప్రత్యయాభావాత్ వాక్యార్థప్రత్యయయోః కార్యకారణ

న్వితస్తదా ప్రతీతః సోప్యర్థస్తదేకపదవాచ్యః స్యాదితి క్రియామాత్రోచ్చారణేపి సకలయాదార్థప్రతీతిః స్యాదితి పదాంతరోచ్చారణవైయర్థ్యాపాతః తస్మాత్కేవలానేవార్థానభిద
ధతి పదానీతి తర్హి కథం వాక్యార్థప్రత్యయ ఇత్యపేక్షాయామాహ తేభ్యః పశ్చాదితి పశ్చాత్పదార్థబోధానంతరం తేభ్యోఽభిహితేభ్యః పదార్థేభ్యస్తేషాం విశేషణవిశేష్యతయా సంస
౧౧౩ ర్గబుద్ధిస్స్యాదపరాపదార్థబుద్ధిభ్యో వ్యతిరిక్తా భవతీత్యర్థః ఏవం సతి వాక్యార్థస్య సంసర్గస్యాసాక్షాచ్ఛబ్దత్వేపి నాశాబ్దత్వప్రసంగః పదానాం పదార్థేషు స్వసామర్థ్యపర్యవసా
నేపి స్వోచ్చారణప్రయోజనస్యాపర్యవసానాద్వాక్యార్థప్రతీతేరేవ ప్రయోజనత్వాత్ తదుక్తం భట్టపాదైః సాక్షాద్యద్యపి కుర్వంతి పదార్థప్రతిపాదనం వర్ణాస్తథాపి నైతస్మిన్పర్యవస్య
తి నిష్ఫలే వాక్యార్థమితయే తేషాం ప్రవృత్తౌ నాంతరీయకం పాకే జ్వాలేవ కాష్ఠానాం పదార్థప్రతిపాదనమితి తస్మాత్సంసర్గప్రత్యయస్య నమానాంతరాధీనత్వాచ్ఛబ్దత్వమితి భావః ॥౧౨౬॥ శ్లోకం॥
113 తదుష్కరం తం నఖలు కించిదపి ప్రమాణమస్యాః ప్రసాధకముదీరితకల్పనాయాః యే సోపలబ్ధివిషయత్వముపాగతాని సంసృష్టమేవతు పదాని పదార్థమాహుః ॥౧౨౭॥ టీకయా ఉత్థాపితం దూషయతి
తదుష్కరమితి కుతస్త్వపేక్షాయామాహ ప్రమాణాసంభవాదిత్యాహ నఖల్వితి పదార్థబోధవ్యవధానేన పశ్చాత్సంసర్గబుద్ధిర్భవతీత్యస్యా ఉదీరితకల్పనాయాః ప్రసాధకం ప్రమాణం నఖల్వస్తీతి
యోజనా కుతో నాస్తీత్యత ఆహ యే నేతి యే సహేతునా శ్రోత్రేంద్రియేణోపలబ్ధివిషయత్వముపాగతాని పదాని శ్రూయమాణాని పదానీతి యావత్ సంసృష్టమేవ పదార్థమాహురసంశయ తత్ర కార్యా
సుదయప్రసంగాదిత్యర్థః ప్రవృత్త్యాదివిశిష్టార్థజ్ఞానమనుమీయతే తస్య చ శబ్దః కారణత్వేన కల్ప్యతే అతః సంసృష్టమేవ కార్యమేవ పదార్థానామభిధానవ్యవధానకల్పనం ప్రమాణాభావమితి భావః ॥౧౨౮॥
శ్లో॥ కించ నాసంసృష్టపదార్థబుద్ధిరథ యోగ్యతాపూర్వాపరత్వప్రమాణముక్తకారణతౌర్యతావగతయే తాశ్చాత్సమర్థస్తయోః పౌర్వాపర్యమవేక్ష్య చ పాతుఫలతాం సర్వత్ర సంగృహ్యతే నాభిహితార్థమసం
గతం భవతి నాసంసర్గవ్యవస్థాపాతః ॥౧౨౯॥ టీక॥ ననుచ నావాయోగ్యతాభ్యాం స్వయం ప్రతిపత్తిసమయే పదార్థమాత్రబోధస్య దర్శనాత్ కల్పితైవ శక్తిరితి గమ్యత ఇతి చేత్ తత్రైవమిత్యాహ నాసంసృష్టేతి

గతిరాగతిః యతః పరంపర్యయుత్రయంతే విద్వాంసః సన్తామగతిమేవాశ్రయంతే ఇతి యోజనా। తదప్యత్ర యోగాం కారణాద్యర్థాశ్రయే సాక్షాద్భావాసంభవాత్ యతో వివృద్ధాం న్యాయో న్యాయసప్రకారవిదాం
యత్రోక్తస్యార్థస్య ప్రాప్తః సంబంధః సాక్షాద్భావేన స్ఫురతి పులిద్యూన తయా నావభాసతే తత్రాపి ప్రణాడీ పారంపర్యమితి యోజనా తత్రోదాహరణమాహ వాక్యత్వేతి అరుణయేతి వాక్యే శ్రేణ్యా హోరుని
మగుణాన్యత్వేతి యథాశ్రుత్యా నిరపేక్ష్యరవలక్షణయా ముఖ్యయా వృత్త్యా సాధనత్వేన సోమక్రయ ఉపగతః సాక్షాత్తేన సోమక్రయసాధనత్వేనారుణయేతి తృతీయయా కరణార్థయా సంబంధః శ్రుతః
సాక్షాద్భావం ముఖ్యసంబంధం తావచ్ఛక్త్యోః శక్త్యాభావాదేవాం ప్రణాడీం త్రాయదితి యోజనా తత్రాపి గుణాదేః సాధనత్వం సాక్షాత్సంతం నపాతేన సోమక్రయః కర్తుః శక్యతే పరాశ్రయత్వాద్గుణాదేః
స్వతో నిర్వ్యాపారత్వాత్ తత్ర ప్రణాడీ తమపి ముఖ్యసంబంధం హరితద్ద్రవ్యవ్యవధానేన ప్రణాడ్యాసాధనత్వమారోప్యతే అత్ర తు న తథా సాక్షాద్భావే కారణానుపపత్తిరతో వాక్యార్థప్రతిపత్తిసమ
యే పదార్థబోధాభావత్వేన ప్రపదశక్తినిబంధనః కిం తు స్మృతిరేవేతి నాత్ర వ్యవధానకల్పనావకాశ ఇతి భావః తథా వా సాక్షాదర్థదర్శపి కుర్వంతి ఇత్యాది భట్టవచనం న వ్యుత్పత్తి విషయం కిం తు అత్ర
తిపత్తిసమయే పదార్థబోధవిషయమితి ద్రష్టవ్యం। ౨౭ శ్లో। త్వాతి మూలగమత్ప్రశ్నతః పురః శక్యాత్ తస్తదనుపాషితధ్వనిం తద్వ్యవత్ర ఖరముద్గరస్వనం శ్వేతహూపమురగో లడీతి దీః॥
౨౭॥ యోకయాననుమానాం తరాధిగతానామపి పదార్థానాం సంసర్గబోధకత్వాప్రసిద్ధం తథా వేదాపి పదార్థబోధానంతరం చ వత్సంసర్గబోధః పదార్థబోధకస్య ఇతి నిశ్చీయతే అతస్తదపి
బోధేన పదభూతస్య సంసృష్టార్థబోధకత్వం పదార్థబోధవ్యవధానేనేతి కల్ప్యమితి వక్ష్యమధానాం సంసర్గబోధకత్వప్రకారం పూర్వపక్షీ కథయతి శ్వేతిమానమితి ద్రవ్యవిశేషానిశ్చయానాశ్వేతిమా
నముఖపశ్యత ఇత్యుక్త్వాశ్వైవ్యవహారం వక్ష్యమాణాయాః తతః తదనంతరమేవ పాషితధ్వనిమశ్వభూతపసాధారణశబ్దం శ్రుత్వాతః తద్వ్యవత్ర పాషితధ్వన్యుదయక్షరముద్గరస్వనం ముద్గరాభిఘా
తస్వనవత్ ప్రతిసంఖురాభిఘాతశబ్దం వశ్యన్వ్యతః పుంసో విభిన్నేంద్రియావగతరూపశబ్దాభ్యాం పదార్థాభ్యాం శ్వేతరూపమురగో లడీతి ధీర్భవతీత్యర్థః॥ ౨౭॥ శ్లో॥ త్వం॥ తద్వ్యవత్ర పదభూత

ఖ్యాతం గతః సపదార్థవిరోధలక్షణావాంతరవ్యాపారవ్యవధానేనైతావత స్మాభిరుపపాదితే ననుపౌర్వాపర్యప్రత్యయసిద్ధం కార్యకారణభావమపహాయ ప్రకారాంతరేణ కార్యకారణభావం కేవ
లపదార్థజ్ఞానపదయోరర్థయం బ్రూమస్తాయనావ్యవస్థాపాతాదిదోషం ప్రసంజయమితి తస్మిన్నేవం వాక్యవాక్యార్థబుద్ధ్యోః పదార్థశబ్దబుద్ధ్యోరపి తయోః పదార్థబోధస్య సద్భావే ప్రమాణాభావాద్వ్యాపార
౧౧౪ కల్పనస్య వృథాయోగాదిత్యాహ పదజాతేతి వ్యతిషక్తబుద్ధివాక్యార్థరూపసంసర్గబుద్ధిః సాక్షాత్తామపి చేత్పదజాతబుద్ధిర్జనయతి సంయుతం భవతి తదానతావద్విరోధయోర్విగానం విప్రతిపత్తిరస్తి
తి యోజనా యేవం సతి వ్యవధానకల్పనం పదార్థబోధవ్యవధానేన వాక్యాద్వాక్యార్థబోధకల్పనమకారణక్రమప్రామాణికమిత్యర్థః యదా పదజాతబుద్ధిర్జనితా భవతి వ్యతిషక్తబుద్ధిరితి తావది
వాం కైశ్చిత్సిద్ధమిత్యధ్యాహారః భవతామపి విరోధాభావవిగానమస్తి తద్వ్యవధానకల్పనమకారణకమితి యోజనా పదజాతతాత్పర్యబుద్ధ్యా తావద్వాక్యార్థబుద్ధిర్వ్యవధానపక్షే వ్యాఖ్యేయా అన్యథా వా
114 క్యస్యానిష్పత్త్యపేక్షత్వప్రసంగాదప్రమాణత్వాపత్తేరభేదనాత్ప్రవివదతి నను యుక్తం తం ప్రమాణాంతరనిబంధనపదార్థబోధానాం విశిష్టార్థబోధకత్వాదర్శనాదితి భావః ౧౨౭ శ్లో॥ కం యదాపి వ్యతిషక్తబుద్ధిజనకం స
కలం పదజాతమిత్యనువర్తతే యది వః। వ్యవధానకల్పనవిడంబనయా కిమహో జుష్టైవ జనకం భవతు ౧౨౭॥ టీకా॥ నను వ్యవధానేనాపి కారణత్వం లోకే దృశ్యతే ద్వ్యాకాదౌ కాష్ఠాదీనాం జ్వాలాదివ్య
వధానేన కారణత్వదర్శనాత్ తద్వత్పదజాతస్యాపి వ్యవధానేన హేతుత్వే కో దోష ఇతి చేన్న దృష్టాంతవైషమ్యాదిత్యాహ। వ్యతిషక్తబుద్ధీతి। విస్పష్టా స్పష్టీకరణేన యోజనా దృష్టాంతే హీనాం జ్వాలాదివ్యవధానేన పాకా
ది హేతుత్వం ప్రత్యక్షేణావధృతమిహాన తథాత్వాకల్పకం ప్రమాణమితి వైషమ్యం ద్రష్టవ్యం ౧౨౭॥ శ్లో॥ నను ఇహాపారంపర్యావ్యాగతికగతిం కారణా దాశ్రయంతే నో ఘనగేణస్ఫురతి విదుషామత్ర తత్రత్రనాడీ
శక్తిత్వాసామర్థ్యమనుగతః సాధనత్వేన హిత్వా సాక్షాద్భావం వ్యారుణిమగుణం ప్రాపదేనాపశక్తేః ౧౨౮॥ టీకా॥ నను ప్రథమావగతోపి సాక్షాద్భావః పరిత్యజ్యతే యథారుణ్యైకహాయన్యా సోమం
క్రీణాతీత్యత్రారుణ్యాదిస్సాక్షాద్వ్యయాసాక్ష్యే శ్రుతం సాధనత్వం పరిత్యజ్య గద్రవ్యవ్యవధానేన సాధనత్వం కల్పితం తద్వదిహాపి కిం తస్యాదితి చేన్నేత్యాహ। పారంపర్యేణేతి। అగతికానామయం గతిశ్శాస్త్రానాం

సంసర్గాంశోపి ప్రతీయతాం యథాయద్యైరేవ పదార్థవిషయైస్తేషాం సంసర్గస్యాపి భావతాయితి చేన్నైతద్వాహ పాదార్థమితి పాదార్థం పదార్థబుద్ధిజనితమపరం ప్రత్యక్షాదిభ్యో భవతీత్యేవం పృథక్ స్వతంత్రం ప్ర
మాణం భవతి పదార్థవిషయకబుద్ధినా వాక్యార్థబుద్ధేః పదార్థనిబంధనం ప్రమాణాంతరం న భవతీత్యర్థః ఏతేషు సంసర్గబుద్ధేః నానాప్రమాణోద్భవం నష్టా రావ్యనేకప్రమాణోద్భవం నానాపదోద్భవం
వా ఫలం నాన్యదనేకేషాం ప్రమాణానామిదమేకం ఫలం భవతీత్యర్థః శుత ఇత్యత ఆహ అత్ర పక్షే తి పృథక్ప్రమాణత్వపక్షే నానాప్రమాణఫలత్వేన నిమిత్తాంతరం కల్ప్యం యత ఇత్యర్థః నానాప్రమా
ణానాం సంభూయ ఏక కార్యమోదకత్వస్యాన్యత్ర ప్రసిద్ధేరితి భావః అగత్యా హి తత్కల్పనతామితి చేన్నైతద్వాహ క్లుప్తం లింగవిధయా మోదకత్వం ప్రసిద్ధమిత్యర్థః ఫలితమాహ అతోపీతి క్లుప్తదేవాస్మా
ది●త్యశేభ్యో తోస్యైధావతీత్యేతాదృశే సంసర్గధీర్నిర్వహతీతి చేత్పదార్థేన పృథక్ప్రమాణవతా నాప్రమాణా●ద్భవం ఫలమపేక్షతే సిద్ధమిత్యర్థః తస్మాత్పదార్థానాం సంసర్గబోధకత్వస్యాసంభ
వాత్ శబ్దశ్రవణానంతరం భవంత్యా పదార్థధియో న వాక్యార్థధీహేతవో నాపి శబ్దజనితాః ప్రమితయః ప్రాగుక్తన్యాయేన పదార్థవిషయితాసాం స్మృతిత్వాదత ఏవ పరిశేషాత్పదబోధా ఏవ శాబ్దవ్యవహా
రేవాక్త్ర విశిష్టార్థప్రత్యయసిద్ధిరితి తాత్పర్యార్థః యుద్ధం యజ్ఞం కండుయనా సంస్పృష్టమతోనావ తుంటిపదనాన్యపాఠః క్రియాసంగతం యోగ్యేనాన్వితమేవ కేవలమమూన్యపాఠః స్వయమర్థం యథః ఏవం
సంతృధవర్జిత క్రియమలం నిష్టం సరూపం సదా సంసర్గార్థివివర్జితం పదితుం వస్తుస్వరూపం శ్రుతిః యుద్ధం కరియుటీకయు తస్మాదన్యాన్వితే పదశక్తిరిత్యస్మదుక్తం స్థితమిత్యుపసంహరతి నా
సంసృష్టమత ఇతి ఆహ క్రియాసంగమిత్యత్ర సకారోనుషంగనీయః తథా నాయమర్థః పదాని అసంసృష్టమర్థం న వదంతి నాపి కార్యాన్వితమాహురితి శుత ఇత్యత ఆహ యోగ్య
నేతి కేవలం కార్యాకార్యత్వవిశేషణరహితం సామాన్యతో యోగ్యేనాన్వితమేవ తమేవ స్వం స్వమర్థమమూని పదాని యుత ఆహురితి యోగ్యేనాన్వితమేవం సతి పదాంతరవైయర్థ్యప్రసంగ
ఇతరాభ్యాం తస్యార్థవిశేషాభివ్యక్త్యర్థత్వాదితి భావః లౌకికం ప్రవర్తకాదివాక్యేష్వపి వస్తుస్వరూపే శబ్దశక్తిర్న కార్యాన్వితే ఇతి స్థితే వేదాంతానామపి కార్యానపేక్షణాత్పూర్వోక్తప్రకారేణాఖండే

బుద్ధిబిమ్బార్పితాఖిలపదార్థపాతుకత్వం సర్వశబ్దవిషయోర్థసంసర్గస్యప్రత్యయో భవతి యోగ్యతాదిభిః ॥ ౨౧ ॥ తథాపి పదార్థధియాం వా న గత పదార్థానాం వాత్వం సంసర్గధీహేతుత్వమిహ
వికల్పనీయం పదానాం తు పదార్థధీ హేతుత్వమపక్షయ ఇతి సమతా వా తద్వ్యవధి ఉపపద్యత ఇతి। ఉక్తదృష్టాంతవదత్రాపి కేవలపదభూతబుద్ధిభిః ప్రతిపదం క్రమేణోత్పన్నమతిభిః బోధితాయాః అఖిలపదార్థా
౧౧౭ న్వితత్వం సర్వశబ్దవిషయాణామర్థానాం సంసర్గస్య యోగ్యతాదిభిరాకాంక్షాయోగ్యతాసంనిధ్యాద్యైః సహకారిభిః ప్రత్యయో భవతీతి యోజ్యం। నా సంసర్గవిషయః ప్రత్యయ ఉక్తవిధయా భ
వతీత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ శ్లోకం। నైతత్ కౢప్తనిమిత్తతోపి ఘటతే సంసర్గధీః శబ్దశక్త్యా వాప్యయోగ్యాక్షయో భవతి తరామిత్యాది కారికోక్తతాత్పర్యం కౢప్తనిబంధనం యది భవేన్నాస్యాపరం కారణం కల్ప్యం తేన
పదార్థభూతబుద్ధిరితి తన్నైతదుక్తివిరోధో యుక్తము ॥ ౨౩ ॥ పరిహరతి సిద్ధాంతీ। నైతదితి। తత్ర తత్ర ఆహ కౢప్తనిమిత్తత ఇతి శబ్దతో వాక్యస్యార్థో భవతి తరామిత్యాది కారికాస్యార్థః తి రుక్తితాం
115 దృశీ సంసర్గధీః కౢప్తనిమిత్తతోపి ఘటత ఇతి యోజనా తథాపి అత్ర తు పదార్థమాత్రకౢప్త్యం వాని నిమిత్తమనుమానం గమ్యతే ఖురశబ్దలింగేన వా తు స్పష్టమనుమానాద్విశేషశబ్దనాశ్వానుమానా
త్ శ్వేతత్వరూపస్య మానస్యాన్యదృష్టస్య విశేషాపేక్షత్వాద్రూపాంతరస్యాంశసంభవమన్యతో నిశ్చిత్య పరిశేషాదశ్వోయమితి నిశ్చయః సిద్ధ్యతీత్యర్థః। అత్రానుమానాంతరితం త్వామేవ కారణం కౢప్తమిత్యా
శంక్యాప్రసిద్ధకల్పనాత్ ప్రసిద్ధోపాదానం న్యాయ్యమిత్యభిప్రేత్య పరిహరతి కారికాయాః కౢప్తనిబంధనమేవ కారికాయాం యది భవేత్తం పద్యేత తదా సహకారస్యాపరం కారణం సకల్ప్యం సర్వత్రార
ప్రసిద్ధానుమానేనైవాత్ర పదార్థసంసర్గబోధసిద్ధేర్మానాంతరమనుకూల్యం తస్యాన కల్ప్యమితి శంక్యతే విరోధాదితి భావః। యేనైవం హేతునానుమానస్య తత్ర పదార్థసంసర్గవిషయమవభా
సత ఇతి స్థితం తేనైవ మమ తేపి పదార్థభూతబుద్ధివాక్యం తు లింగత్వేతి సిద్ధమిత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ శ్లోకం। పదార్థైరనపృథక్ప్రమాణమపరం నానాప్రమాణోద్భవం నాస్తి తత్ఫలమత్రపక్షయుగళే కల్ప్యాం
నిమిత్తాంతరం కౢప్తం లింగమతోపి నిర్వహతి వ్యాసంసర్గధీరీదృశీ పాదార్థ్యానపృథక్ప్రమాణమపరం నానాప్రమాణోద్భవం ॥ ౨౫ ॥ ఏవం తత్ప్రాగ్దిశో మానస్వైః త్యా వ్యర్థాః ప్రసిద్ధ్యతి తైరేవ తేషాం

దబుత్వాత్పదార్థధీర్నస్మృతిః పరంత్వవగతవిషయత్వాత్స్మృతిసమేత్యర్థః పదయుగం పరదృశి స్మృతిసమబుద్ధిం విధత్త ఇత్యన్వయః అన్వితాభిధానే పునః పూర్వం పదార్థప్రతీతిసమయే పదయుగ
లాత్పరదృశి స్మృతియుగ్మమేవేతి యోజనా అస్మిన్పక్షే ప్యన్వితవిషయత్వాత్ప్రతిభేతి కేవలార్థధీః స్మృతిరేవేత్యర్థః అతఏవ యుగ్మమతానురోధేన తత్వం పదార్థవిషయా ధీః స్మృతిసమా స్మృతి
రేవేతి యథా తథా ఏతావతా ప్యశ్రు … ర్థనిష్ఠతా వాక్యస్య నవిహన్యత ఇతి భావః ఉపక్రమ … శ్లోకం … స్మృతిసమపదబునస్య బుద్ధియుగ్మాత్పరదృశి వేదాహ నివర్తనం పరేషాం పరదృశి పదబు స్మృతిద్వ
యం స్మృత్వపదయుగళాత్ప్రమితిః సమబుద్ధిపోనః … కం … తద్వయం విశిష్టాన్వయప్రఫల … త్రన్వితాభిధానవాదే విశేషమభిదధానస్త్రయ్యా … కారణం సూచయతి స్మృతిసమ
పదేతి పరేషామభిహితాన్వయవాదినాం పరదృశి పదబోధాత్ప్రత్యగ్రాపే స్మృతిసమం … పదద్వయం బునస్య బుద్ధియుగ్మం తస్మాన్నోహం నివర్తనమభ్యానాదిబంధనివర్తకం సాక్షాదృష్ట్వాభ్యాసమితి
సిద్ధ్యతి నోస్మాకమన్వితాభిధానవాదినాం పరదృశి పదబు స్మృతిద్వయమిసతి పదయుగలాత్ప్రమితిః సముద్భవః స్యాదితి యోజనా యద్యప్యేవం వివక్షితార్థస్సిద్ధిః పక్షద్వయేపి సమానా త
థాపి అభిహితాన్వయవాదే పదయోః పదార్థయోరేవోపక్షపాతయోః … ప్రాగవగతత్వాత్తద్జ్ఞానస్య స్మృతిప్రాయత్వాద్వాక్యార్థజ్ఞానం నశాస్త్రీ ప్రమాస్యాత్ అన్వితాభిధానవాదేతు పదార్థస్వరూప
స్మారకత్వేపి పదయోస్తత్ర పర్యవసానాదన్వయసహితానాం … పదబున్యబోధానాం తరసప్రమాణరూపస్య వాక్యార్థజ్ఞానం భవతి సాక్షాచ్ఛాస్త్రీ ప్రమేతి విశేషదర్శనాదన్వితాభిధాన
వాదాగ్రహోస్మాకమితి భావః ఉపక్రమశ్లోకం … ప్రమృతిప్రాపకే … పుంసోవేదప్రేరకత్వే న కల్పావలీ … తంత్రే ఉపక్రమశ్లోకం పదేవం
కార్యాన్వితే పదశక్తిగ్రహాత్కార్యవిషయమేవ వేదప్రామాణ్యమితి ప్రత్యవస్థానే స్వోత్తరం దత్తం తత్ప్రసంగేన అన్వితాభిధానం నిరూపితమిదానీం భావనావాదనిరాసేన వేదాన్తానాం బ్రహ్మణి ప్రామా
ణ్యం దృఢీకర్తుం … ముత్థాపయతి … ప్రమృతిస్తత్రాపకోర్థ ఆమ్నాదిః పుంసఇతి పరంత్రథమయోః భాష్యం … పుంసః … ప్రవృత్తిప్రాపకే ఆమ్నా

ప్రమాణేతిప్రామాణ్యమవిరుద్ధమిత్యాహ ।। ఏవం సతీతి ఏవం సతి శ్రుతిన్నిష్ఠం సరూపం వస్తు వదితుమలమిత్యన్వయః ।। వస్తువిశేషణద్వారేణ స్పష్టార్థం సంసర్గాదీత్యాదిపదేన ఖేదవైశిష్ట్య
పైతే ।।౩౨౧।। శ్లో ।। అఖిలాత ఘటనా సాధకాన్వితానామఖిలాతిరస్య థానపక్షపాతః కార్యాన్వితపదసముయేష్టి సాకదాచిత్పదానుఘటనాత్మకవస్తునిష్ఠవాక్యే ।।౩౨౨।। టీకా ।। అన్వయాదర్థవాదినాం
కథమేవమన్వితాభిధానవాదే కార్యకారాదినామ వకార్యాన్వితత్వవాదేనిబంధ ఇతి చేత్ సత్యం వస్తుతస్త్వైవ నాస్తి నిబంధ ఇత్యాహ అఖిలాతఘటనాత్మకవేతి బహుఘటనాత్మకవస్తునిష్ఠవాక్యే సంస
౧౧౬ ర్గాత్మకవస్తునిష్ఠవాక్యే ఏభిర్వాతానామన్వయో వాస్త్వన్వితానాం వాభిధాతిః తత్రాస్మాకమతీవపక్షపాతో నాస్త్యస్మాకమితి విచారా బలిషితత్వాత్ వావతిసమదితో ఽర్థః స్పష్టార్థ ప్రపదయోం ఖనా ।।౩౨౩।।
శ్లో ।। అఖిలాతఘటనాసమోపపన్నా పరదృశినాభిహితిస్సధాన్వితానాం అనధికవికలార్థగోచరత్వాన్నతదుఖ్యయం శ్రుతిమస్తకే పదానాం ।।౩౨౪।। టీకా ।। అస్మాభిర్విచారయితుమిష్టే నవేదాంత
వాక్యేనాన్వయో రపి సంభవస్త్వేకరసార్థనిష్ఠత్వాదిత్యాహ ।। ఆకాశాదావాహం అఖిలాతఘటనాసమేతి ।। అఖిలాతానాం ఘటనానాం ఘటనాపరదృశినసమోపపన్నా తధాన్వితానా మర్థానామభి
116 హితిరపి నోపపత్తేతి యోజనా పరదృశీతి అసంగస్వప్రకాశచిదాత్మనో నిర్దేశాత్ అన్వితత్వేనానన్వితత్వేన వా బిధా నాయోగ్యతా ధ్వనితా ఆతస్తాదృగ్వస్తు విషయస్య శబ్దస్య న సంసర్గా
దిగోచరత్వమిత్యాహ అనధికేతి అధికే తదన్వితత్వముచ్యతే వికలేతికేవలత్వముక్తం యుతద్వ్యావృత్తం వస్తు కేవలం తథాప్యన్వయప్రతియోగితయా స్వరూపేణ వానాభిధానయోగం స్వప్రకాశత్వాదితి
వికలేపద్యభిప్రాయో ద్రష్టవ్యః అధికశ్చాసౌ వికలశ్చ సచాసావర్థశ్చ ఇత్యధిక వికలార్థః న అధికవికలార్థో ఽనధికవికలార్థః తద్గోచరత్వాదితి విగ్రహః ఉత్తరార్థమస్యతే ।।౩౨౪।। శ్లో ।। అఖిలా
తఘటీనాయదా తదానీం స్మృతిసముఖ్యతాయుగం పదేవికృత్తః పరదృశి పునరన్వితాభిధానే పదయుగలాస్మృతియుస్స్వమేవ పూర్వం ।।౩౨౫।। టీకా ।। తహి కిమిత్యన్వితాభిధానసమర్థనే యత ఆ
స్థిత ఇత్యాశంక్యాస్మత్ప్రక్రియాతోఽపయోగోంశత ఇత్యభిప్రేత్య ప్రథమం పక్షద్వయగతముపయోగం దర్శయతి అఖిలాతఘటనాయదేతి పదేత్యాం పదేస్మృతి సముఖ్యయుగమితి అఖిలాతాన్వయపక్షే

వాదబున్యాప్రశంసా కర్మార్థ ఇతి స్తుతిరిహేతి కర్తవ్యతాలాంశే ద్రష్టవ్యేతి తత్ర తత్ర విధిసంనిధౌ పుంప్రవృత్త్యాత్మకలాంశనిష్పాదనే ఉపకారకత్వేన విధ్యేతన్న ఇత్యర్థః జైమినీయే తంత్రే శాస్త్రే ఇయముప
పాదితా లావనా ఇయంఖిధిర్వి జ్ఞాత్యర్థఃస్విన తా యుక్తం నియోగోపి ధిలభ్యవతినస నాపిశ్రేయసో హేతురర్థః ఇష్టసాధనత్వరూపో ఽర్థో విధిలభ్యవతి నాస్మాకం మీమాంసకానాం జైమినీయానామి
తియో బునాయురర్థయుక్తం ఖవిధిరిహా గుణభూతః ప్రత్యయార్థోఽపి నిత్యం లవతి న పురుషార్థ లావనా సాప్రధానం తవతి దశలకారప్రత్యయైః సాతిధియా విధివిహితలాంశా రైలాఽవనాశబ్ద
హేతుః ఉక్తంచ అకర్మ తత్పూర్వపదాంతరాధ్యానామనయా శబ్దతావనయా సమాన్వయప్రకారః కథమిత్యపేక్షాయాం తమాహ విధిరహేతి ప్రత్యయార్థోఽపి విధిః శబ్దతావనాత్మా ఇవాస్థదం
బెసుణభూతవనిత్యనప్రధానభూత ఇత్యర్థః తహాఽత్రమత్రప్రధానం తదాహాంతవతి ప్రతియకస్మిన్నావత్రప్రత్యయార్థత్వేపి ద్వయోః ప్రాధాన్యాయోగాత్ క్రియాకాంక్షయావిశేషామన్వయాదర్థ
తావనాప్రిహాపుంప్రవృత్తిరత్ర ప్రధానమిత్యర్థః కథమేకస్య ప్రత్యయస్య లావనాద్వయవాచిత్వమితి చేన్నాయం దోషో రూపతేడద్వయవాచకత్వోపపత్తేరిత్యాహ తవతి దశలకారేతి సార్థలావ
నాదశలకారప్రత్యయైస్తిహాదిభిః సర్వైరేవ లకారైరితి ధియా తవతి శబ్దహేతు లాఽవనా శబ్దలావనా విధౌ విహితలకారైర్లిఙాదిభిరేవాహితాఽపి యేత్యనువర్తతే తథా చ లిఙస్తిఙ త్వే సతి లిఙ్త్వేన వాచ్యా
రతేదాఙ్యువిధలావనా వాచకత్వోపపత్తిరిత్యర్థః ఉక్తంచ యుక్తంఖ భవతి న పురుషార్థకర్తృకే ఇయం పురుషనిమిత్తకలావనానతద్వ్యాప్తవతి నవిధిశబ్దకత్వేన కామ్యేషు నిరవద్యేషు మర్థతాప్ర
వృత్తిం ఉక్తంచ ఇదానీమర్థతావనాయా అపి లావాత్వ్యద్వయం కామానామత వతి న పురుషార్థత్యాదినాయం పురుషనిమిత్తకలావనా ఽర్థాత్మికా పురుషార్థకామిణా స్వర్గాది పురుషార్థలావ్యాలవతి
త్యర్థః అథ లక్ష్యణాయాతత్వారణాతి కర్తవ్యత్వయోఽర్థాత్వర్థోయాగాదిః కరణం ప్రయాజాద్యంగజాత మితి కర్తవ్యతేతి యోజ్యం అన్యాతు యావిధిశబ్దకత్వేన విజ్ఞాదిశబ్దవ్యాపారా
త్మికా శబ్దలావనా సాతద్వ్యాథర్థలావనా పురుషార్థలావ్యనత వతీతి యోఽబునాకుత ఇత్యత ఆహ వానపోతిపుంప్రవృత్తిహేతుస్యాలావ్యన హాతస్యాః ప్రవృత్తేనిరవద్యేషు మర్థత్వం న్వేశరూపత్వాది

దావనుగతె ప్రవర్తకాత్మని లిఙ్లోడాదేరశక్తతయా వ్యుత్పత్తివ్యవహారాత్ అజ్ఞాతశక్తేర్విధ్యజ్ఞాతశక్తిత్వాద స్వతంత్రే వేదే ఆజ్ఞాదిపురుషాభిప్రాయరూపార్థాభావాత్తత్ర తత్ర లిఙ్లోడాదేర్వాచ్యాభావాదేవ ప్రేరకత్వేన
కల్పితేతియోజనా యద్వా లోకతో లిఙ్లోడాదేరాదౌ స్వప్రయుక్తతి ప్రాపకత్వే జ్ఞాతశక్తేస్తస్య వాన్యతంత్రే వేదే ఆయువరాంగస్య లిఙ్లోడాదేః పుంసః ప్రేరకత్వేన ఖ్యాపనపైవ వాచ్యాః కల్ప్యంతే తత్ర జ్ఞాద్యర్థా
౧౧౭ వాదితి యోజనా లవము పి ప్రవర్తనాత్మని విధ్యాదిశక్తేర్లోకవేదయోః సమత్వేన్నకార్యవాదిన ఇవ ఖ్యాపనావాదినో పి విధ్యధికరణ్యమితి భావః ॥ తదుక్తం ॥ ఆజ్ఞాద్యర్థాః ప్రేరణాః పౌరుషే
యే లిఙ్లోడాదిలాభవనావేదవాక్యే పుంసో లాభాత్తద్గతాజ్ఞాద్యలాభాత్పుంసంబంధాత్ప్రేరకాస్తే పి వాక్యే ॥ తదుక్తం ॥ ఆజ్ఞాదిసాపేక్షత్వేన తన్నిరపేక్షత్వేనోపాధిభిన్నాస్తే లోకవేదయోర్విధ్యాదివాచ్యా
117 తే దంస్పష్టయతి ఆజ్ఞాద్యర్థాః ప్రేరకా ఇతి ఏవవ్యవస్థయా హి ఉత్తరార్థేనాహ పుంసో లాభాదితి అలాభాదిత్యర్థః తద్గతేతి వేదగతేత్యర్థః తేనాజ్ఞాదయ ఇత్యర్థః యది వేదే లాభవనా లిఙర్థః
కస్తర్హి తస్యా లాభే కో లాభవ్యకరణమితి తత్రోత్తరవ్యుత్పత్తిరూపం వేతి వీక్ష్య యామాహ ॥ తదుక్తం ॥ లిఙ్లోడాదిలాభవకస్తత్ర లాభప్రసిద్ధే యోగ్యర్థః పుంప్రవృత్తిః ప్రసిద్ధా లిఙ్లోడాదేః పుంప్రవృత్త్యంశనిష్ఠా
వ్యాపారో యస్త్వితిపు లాభవనేతి ॥ తదుక్తం ॥ లిఙ్లోడాదిలాభవకస్త్వితి ఆఖ్యాతేనాతి వ్యంజకః ఆసన్నో యోర్థోయోగావిధాన్యర్థః పుంప్రవృత్తిః ప్రయత్నః తదాసన్నప్రయుక్తతి తి యావత్
శబ్దలాభవనాయా రూపమాహ లిఙ్లోడాదేః పుంప్రవృత్త్యంశనిష్ఠ ఇతి అంశనిష్ఠస్తద్విషయకా ఇత్యర్థః పురుషప్రవృత్తిరూపలాభవ్యాంశబ్దభావనాస్య విషయకో యో విధ్యాదివ్యాపారస్తం లాభవనేతి విదు
లాభవనావాదితి తదిత్యర్థః ॥ తదుక్తం ॥ కరణమి హాలిఙ్లాదేర్జ్ఞానమేవాంగలాగః పునరపి తిరుపో హి ఉద్యత్యేతే వ ప్రశంసావిధిరయమిహాంతంత్రెఖ్యేమినీయేన కార్యాంశబలవతి విధినః కృత్యయ
సోపాంకురథః ॥ తదుక్తం ॥ ఏవంభావకం లాభం బోధ్యాంకరణమితి కర్తవ్యతా చేత్యాంశద్వయం విశదయతి కరణమితి ఇహా శబ్దలాభవనాయాం విధ్యాదేర్జ్ఞానమేవ కరణం విధ్యాదిశబ్దేన తద్వ్యా
పారో లాభవనా లక్ష్యతే లాభనాజ్ఞానకారణమిత్యర్థః స్వజ్ఞానకరణికా శబ్దలాభవనేతి మీమాంసకప్రసిద్ధిః అతిరుపోపి హి పుంప్రశంసా పునరంగలాగోద్యత్యేతే పుంసః కమరస్తు ప్రోచకార్థ

సోఽథా తద్వ్యోంఽర్థ ప్రధానవిశేష్యవస్తువాచినః ప్రత్యయాన్త ఇత్యర్థః ధాతూనాం గుణార్థత్వే పింతు మాంహ ప్రకృతితయోపాధా తద్వదితి ప్రకృతి ప్రత్యయౌ ప్రత్యయార్థం సహ బ్రూతః ప్రత్యయస్తు ప్రాధా
న్యేనేతి పావదతియుక్తం వైతన్న సర్వథా కుష్ఠ విశిష్టేష్వపి ప్రత్యయానాం స్వరూప మోతే దాతా వాత్త్రదర్థ కైదావ్వా వాస్త్వప్రకృతి తదర్థభేదకృతమవత్యేదన్నతి ధాతుభిః ప్రత్యయార్థవిశేష్యం తన్నతి ॥ ౭ ॥ తథ
శేష్టానంఖ భవ్యాయ భూతము పదిశేత ఇత్యషోవ తుప్రబ్యాస్త తః సకలమిమ వేద శాస్త్రం కార్యప్రధానమితి నిశ్చితమాస్మదీయ తంత్రే న కార్యమితి తత్పురుషప్రయుక్తః ॥ ౭ ॥ ఉపవంజా వనావాక్యార్థ
ముపపాద్య తస్మిన్నవ సకల, స్వవేదస్య ప్రామాణ్యం నసిద్ధవస్తు నిభూత భవ్యన్యాయా దిత్యవా భవ్యాయ భూత మితి పూర్బ్యాః శబరస్వామినః తత్రం కార్యం యత్పర సకల వేద శాస్త్ర మిత్యపేక్ష యా మాహ
అస్మదీయ ఇతి పురుషప్రయుక్తః కాయవముదితోఽస్య నియోగ రూప మిత్యర్థః ॥ ౭ ॥ ఖ్యశ్లోకం ॥ అభిదధాతి కరోతి పరిభాష దంష్ట్రేతి శవస్మృతి భూమపి భావనాం న చకరోతి నవక్త్రి వతాం పునః శవ
వః స్వాఖ దుఃశత మువాతే ॥ ౭ ॥ ప్రయుఙ్క్తే [illegible] తదపి ముతం దూషయతి సిద్ధాంతీ అభిదధాతీ తిశ్రుతి వచః సులిఙ్గ పదం నిబూమపి స్వవ్యాపారశ్రూపా మపి శబ్దభావనామభిదధాతి కరోతి నిష్పాదయతి
వార్థభావనం జ్ఞాతిదుఃశకము చ్యతే స్వవ్యాపారస్య స్వయమభిధానే స్వవృత్తి విరోధాపత్తేరితి తదర్థః తథా న రవ నః సులౌకికవాక్యేషు తాం భావనాం తకరోతి తవక్తేవేతి వ్యవస్థాం గీకరణం దుఃశకముచ్య
తే మీమాంసకైరితి యో ముచా లౌకికవైదయోః శబ్దయోః స్తన శబ్దస్య వైరూప్యం గీకారే లౌకవేదాధికరణ విరోధః శబ్దాన్తరాణామివ సవస్త్రైత్రరూప త్వసంభవే వశర్థ వైరూప్యకల్పనం వేదే వ్యర్థ గ్యుత్పత్తి
ద్వారాభావాత్ప్రమాణస్యస తోవేదస్యకారకత్వే ప్రమాణత్వాపత్తేశ్చేతిభావః ॥ ౭ ॥ ప్రయువక్తృత్వమేవ ఘటతే యది లిఙ్గపదస్య సర్వత్రానార్థ బురతే యమితం ప్రశస్తం సామర్థ్యమేకరసమేవ యదోపప
న్నం నానారసం నభవ ఖలు తత్పరికల్పనీయం ॥ ౭ ॥ [illegible] దం వైరూప్యం దోషాయ తవ తద్వైవిదైవాస్యాఽత సాది తత్వార్ల లౌకికే శబ్దః పౌరుషేయో వైదికత్వపౌరుషేయ ఇతి స్వభావవైరూప్యస్యా
యనాస్త్ర వ్యుత్పత్తి వైరూప్యస్యాఽశ్యుపత్తేరితి మేత్స్వరూప వైరూప్యస్య గత్యన్తరాభావాదగత్యా తదాశ్రయణం తత్ర తు రూపత్వాసంభవే వైరూప్యకల్పన గౌరవమన్ప్రా మాణికమయుక్త పౌరుషేయత్వా

త్వర్థః ॥ ౧౬ ॥ శ్లోకం ॥ అతిమతప శుష్టత్రాన్యష్టినాకత్ర ప్రతి కలావ్యగతా హితావని యం॥ అనతిమతసుదుష్కరా తి దుర్జ్ఞానం నయతి తులా వ్యపదం ప్రవృత్తి మన్యా ॥ ౧౭ ॥ టీకా ॥ పురుషార్థక
మిత్యేకార్థత్వాన్నైష్కృత్యం తదేవ స్పష్టయతి అతిమతేతి పూర్వార్ధేన తద్విలక్షణం శబ్దతావనా తావ్యం వితబుత నుత్తరార్ధేన అనతిమతేతి నయతి పురుషమితి శేషః సుగమమన్యత్ ॥ ౧౭ ॥ శ్లో
౧౧౮ కం ॥ ప్రత్యయ ప్రకృతిశబ్దయోరుభయోరపి భేదకత్వమితి పాతసంగతిః ప్రత్యయ ప్రకృతిశబ్దయోః పునర్నిత్యమన్వితధియో నిమిత్తతా ॥ ౧౮ ॥ టీకా ॥ అనయోశ్చ తావనయోః ప్రతీత్యాకారః కథ్యత్
పేక్షయోరంశాత్వార్థప్రతీత్యాకారవ్యుదాసేన నానయోరాకారభేదో గ్రహీతుం శక్యతే తథా హ్యర్థనిష్ఠం తత్తయోర్వా నయోర్నిర్ణయమేనాతిధానాదిత్యాహ ప్రత్యయప్రకృతీతి ప్రత్యయయోర్విజ్ఞానాదిలక్షణ
దిశ్యప్రకృతిరాపు ప్రత్యయాత్మకైకపదరూపాన్న బుద్ధయోరుభయోః పృథగితి పాతసంగతిరర్థసంబంధియోరనవిధగ్రతే వక్తారో వధారణార్థః ప్రకృతిప్రత్యయోరర్థభేదో నైవ విద్యతే ఇత్యర్థః తత్ర విజ్ఞా
118 పకమాహ ప్రత్యయేత్యుత్తరార్ధేన పునః శబ్దో యస్మాదర్థః ప్రత్యయ ప్రకృతిశబ్దయోర్యస్మాత్ తదన్వితధియోః పృథక్త్వమైన్నిమిత్తతా విశిష్టైకబుద్ధ్యుత్పాదకతా సద్భావాను తదసిద్ధేతి శేషః ॥ ౧౮ ॥
శ్లోకం ॥ శ్రావణాద్వయమతోఽవబోధ్యతే ధర్మవాన్యథఘటం విజ్ఞానాదితిః ప్రత్యయార్థగుణవస్తువాచినోర్ధాతవః ప్రకృతేర్యోర్వా ధవః ॥ ౧౯ ॥ టీకా ॥ యస్మాదేవం తస్మాత్ ప్రత్యయయోరే
కత్వాయ విశిష్టబుద్ధిహేతుతాధ్రువసిద్ధాంతే హోవా హేతోర్విజ్ఞానాదితిర్విధిప్రత్యయార్థస్తు వాన్యథఘటం తం ప్రకృత్యర్థోపరక్తం లోవనాద్వయం వివక్ష్యతే నప్రకృత్యర్థాకారాత్మకత్వాల్లావనా
ద్వయమత ఇతి యుక్తతే తత్ప్రహాయమితి థాత్వర్థోఽయం గ్రస్య సుప్రత్యయ్యాతా న ప్రతీయతే యోగం తు ఙ్యాదితి తత్ర తు ఙ్యాదిత్యుక్తం ప్రకృతిస్త్రత్ప్రకరణాభావసిద్ధ్యతే తత్ర ప్రాధాన్యం శేషం ప్రకృతిరుచ్యతే తద్వి
శేషేణ విజ్ఞానత్వతా తదుక్తయమేకేనైవ పదేనోభయోర్మోణం సదృశస్పష్టిర్గోచరతాపూర్వరతి తథాచ ప్రకృతిప్రత్యయార్థయోః స్వరూపతో భేదేఽపి గుణప్రధానభావేనైకత్వభూతత్వాద్వితరుదో
పాత్తయోరేకప్రత్యయగమ్యతేతి భావః తత్ర తస్య గుణతా వస్తునః ప్రాధాన్యమిత్యాహ ప్త్యయార్థేతి ప్రత్యయార్థస్య గుణభూతం విశేషణీభూతం యద్వస్తు క్రియాలక్షణం తద్వాచి

కేవలే సౌత్రివాక్యస్థ తత్ర యోగేషు ప్రత్యయవాచ్యస్య ప్రయత్నస్యార్థశ నాత్ న వత తత్ర తత్ప్రయోగ ఉపపాదితస్తథా హి వాక్యం లోకస్య తత్త్వా పరాం తిమానాఖ్యావాల్ సవర్ణస్యాపి కాలక్రమస్య స్వవ్యాపారకర్తృత్వస్య
ముఖ్యత్వాత్ ప్రవృత్తి కరోతి గచ్ఛతీతి ముఖ్యప్రయోగోపపత్తేశ్చేతి భావః ॥ ౨౬ ॥ శ్లో ॥ న కర్మకాండేపి పరతో నియోగో న భావనా ప్రవృత్తి న యేన తస్మిన్ న తత్ త్వయా వేదశిరః సు తస్మాన్న తో న కార్య
ధీః పరా శేతా ని ॥ ౨౭ ॥ టీకా ॥ దేవ నియోగవాదస్య భావనావాదస్య చాయుక్తత్వాన్న కర్మకాండే ఽపి తదుభయం కిం పునర్వేదాంతే ష్వవిధిప్రధానేష్వత్యుపసంహరతి న కర్మకాండే ఽపీతి తస్మిన్ కర్మకాండే
భావనా పిన త్వన్యాయః తద్వయం నియోగో భావనా చ త్వదర్థః తస్మాదితి ప్రమాదిపాఠో యస్మాదితి పఠనీయం యస్మాద్వేదశిరః సు న తద్వయమస్తి తతో న తాని వేదశిరాంసి కార్యార్థపరాణీతి యోజ్యం
నాయత్తా వా తస్మాదితి తత్పూర్వాద్యో యోజ్యం తస్మాన్న కర్మకాండేపీతి తత్రాపి ప్రథమస్తు తాలిశాదివాపీత తాలిశాదిరిత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ శ్లో ॥ అపి చ ప్రతిషిద్ధమోదనాలిష్యః స్యాత్ప్రతిషిద్ధకర్మణామ
ల గర్ధి న నివృత్తిరేవ సాన నియోగో న చ తస్య గోచరః ॥ ౨౮ ॥ టీ ॥ అపి నియోగో వా భావనా వా యద్యప్యభ్యుపగమ్యేతే తథాపి కర్మకాండే తేన సర్వత్ర తత్పరత్వం మోనిషిద్ధవాక్యేషు తదనిరూపణాదిత్యాహ
అపి చేతి శ్రావ్యస్య తాన్నహాం తవ్యమిత్యాదినార్థనిష్ఠా వాక్యగమ్యస్య బ్రాహ్మణహననాది ప్రతిషిద్ధకర్మ తస్య ప్రతిషిద్ధకర్మణో రాయాఫలగర్ధిన నివృత్తిః ఫలప్రార్థనా దాసీన్యరూపా యా రతిః సైవ ప్రతిషిద్ధబోధనావి
షయః స్యాత్ న నియోగో నాపి తస్య నియోగస్య గోచరో విషయః భూతో ధాత్వర్థః ప్రతిషిద్ధమోదనావిషయః స్యాదితి యోజనా నియోగగ్రహణం భావనాయా అప్యుపలక్షణం నాపి భావనా భావ్యా వా నుత్య
ర్థః లభదుత్తం భవతి నిషిద్ధవాక్యతా వన్నఞర్థ నిష్ఠం ప్రసిద్ధం నఞర్థశ్చ నివృత్తిరౌదాసీనాలక్షణా క్రియాయా ఇష్టసాధనత్వం తత్ఫలస్యేష్టత్వం వా మోహాత్ప్రతీతమత్ర నిషిధ్యత ఇతి స్పష్టీకరిష్యతే తస్మాన్ని
యోగో భావనా వా న క్వాప్యర్థోవాక్యం వేదం ప్రతి కస్యార్థపరం ప్రమాణమేవేతి న సాధ్యార్థ [illegible] వేదో విధిపర ఇతి ॥ ౨౮ ॥ శ్లో ॥ న [illegible] స్వ సంబంధి పదార్థ న వస్తు నో నివృత్తిరర్థః సహ బ్రూత ప్ర
సిద్ధితః అనీక్షణాద్ ప్రత్యక్షసంగతేః పర ప్రయుక్తాఖలు మానసీ క్రియా ॥ ౨౯ ॥ టీకా ॥ నను కథం నివృత్తిరేవ నఞర్థ ఇత్యాశ్రీయతే పర్యుదాసవృత్తిరపి సంభవతీతి చేత్తత్ర ప్రసానసంభవాదిత్యాహ ॥

పౌరుషేయత్వఖేదాద్యేత్ర వృత్తి వైరూప్యకల్పనే స్యైషామపి పదానాం తత్కల్పనప్రసంగో లౌకికవేదాధికరణానారంభప్రసంగశ్చేత్యతస్తత్రాపి పరిహారస్తత్ర వక్తృత్వమేవేతి మీమాంసకత్వేనైవ ప్రామాణ్యాత్స
వక్తౄణాం లౌకికవైదికవిశిష్టపదస్య వక్తృత్వమేవ యద్వైకరూప్యేణ ఘటతే తదాధునికరతీయమిదం వైరూప్యకల్పనం న ప్రశస్తం కస్మాదన్యత్ర శక్తమితి వైత్తల్పత్వే గౌరవాదిత్యాహ సామర్థ్యమితి స్పష్టార్థః యు
౧౧౯ క్తశ్చాయం కల్పః యతో యోపి తు స్వవాచ్యయుదిభవతి పదానాం సంభవత్యేకరూపాశక్తిస్తస్యాభిధానేన సుభవతి తదాకారకో యం ప్రవృత్తేస్తత్ర యోపి తు శబ్దవాచ్యః ప్రతీయమానః పదాపౌరుషేయ ఏవ తుల్యః కిమ్పునః
సనకల్ప్యత్వం ప్రతిపద్యతే యథా భావనా లింగాదిభిర్వాచ్యా ఇతరేషు ఉక్తేషు గాౌరవమప్యగత్యా శ్రీయతే వైదికస్య లింగాదివాచ్యస్య ప్రత్యక్షాదావసంభవాదితి తత్ర తాదృశభావనా విధి॰వాదయం తత్త్వబోధా
పత్రగౌరవాదిమోహాత్ తత్రైవ శ్రేయః సాధనతా విధివాద ఆశ్రీయతాం యత్ర న వైరూప్యాదిదోషస్తత్త్వ ప్రత్యవాహాస్త్రియోఽపి తు త్వవాచ్యతి శబ్దస్త్రియోఽపి తు తత్త్వాభిధానే లింగాదేరేకరూపా లౌకికవైదికయోః
శక్తిర్భవతి వైరూప్యాన భవతీత్యర్థః ఏవం సతి వేదస్య కారకత్వాదిదోషో పి పరిహృతః స్యాదిత్యాహ న సు భవతీతి తదాత్రైయోఽపి తు వాచ్యత్వేయం విధ్యాదికప్రవృత్తేః కారకో న యుజ్యతే ప్రవర్త
కో న భవతీత్యర్థః వాచ్యస్య వైకరూప్యమస్మిన్పక్షే ఇత్యాహాత్రైయోఽపి తు స్యాత్ శబ్దభావనా పక్షే ఇవాస్మిన్పక్షేఽప్యసిద్ధకల్పనాశంకా తు నాస్తి తత్రాహ క్లప్తశ్చ స న కల్ప్య ఇతి కృత్రిమవిషయేఽపి యథా లింగాదిభి
రర్థభావనా కల్ప్యా తథా సత్రియోఽపి తు లింగాద్యర్థతయా న కల్ప్యా లభ్యత ఏవ తత్సిద్ధకమనో లౌకికవేదాధికరణావిరోధో ప్యస్మిన్మత ఇత్యర్థః యుక్తశ్చాయం యుక్తార్థత్వాదర్థస్యాభిధానవ భావనాస్తి యయంశ భావనాంశ
త్రమలంకారకథాత్వర్థమనుప్రవిశ్యపుంప్రయత్నాతోకేయతో భావనిరూపణాయాం యుక్తాయాం యత్పునరర్థభావనాత్మికా క్రియాలంకారవాచి ప్రత్యుత తత్ర వృత్యయుక్తమిత్యాహ ధాత్వర్థతో న్యాతి
ధాత్వర్థః క్రియా నవ్యస్తథా త్వర్థాతిరిక్తా భావనా పురుషప్రయత్నో హి ప్రత్యయవాచ్యా భావనా మనసా అదిపి వేద్యా ధాత్వర్థః ప్రకృతిశబ్దవాచ్యేతి తయో భేదాదిత్యేతదాహ ధాత్వర్థమితి ప్రత్యయాలితి నవ్యల
కారవాచ్యః పుంప్రయత్నో నిరూపణాయాం క్రియమాణాయాం యతో లోకేన ప్రతీతో యాం భావనానాం వస్తుమయం లక్షణం తం సమర్థనం సంభావనాధాత్వర్థతో న్యా న స్తీతి యో ఖనారథాద్యేతన

ఇతిఅలియమర్థఃశిష్టానాంసోనహంతన్మఇత్యుక్తబ్రాహ్మణేనానామార్థఃశబ్దసందర్భత్వాత్ఃనియోగాదిష్వావృత్తిఃఇతిస్థితిఃశపథ్రనామసపాతెంద్రాతుసపాతేనావాయదానసుపాదీయతేతదాసపయుఃదాసవిష
యోవానిషిఖరిష్యతఇతియోజనానామధాతుల్యంయోగేప్రసక్తవినివృత్తిహావస్తోనవేనిష్యతఇతియోఖ్యంఅత్రపయుఃదాసవృత్తౌపదాహరణామన్త్రాణాంవిషయయోధోపలంభనాదితిఉశంత్యుక్తేశ్చయు
అత్రేవనాధర్మఃగోనఃవిశేషనావానాన్యయాదాత్రితపయుఃదాసశిలనవంవిరుద్ధంవసదాతిధత్తేసోద్యంతమిత్యవిషుధాతుయోగానుశంత్యుడికయుదాహరణంసమోనామాన్యమిదాత్యన్యయివస్తవే
ణవిశిష్టుతేఅబ్రాహ్మణాధర్మేతిఆశ్రిత్యపయుఃదాసోయేనసతథాఆబ్రాహ్మణాన్నప్రవృత్తిబ్రాహ్మణాసద్యశీబ్రాహ్మణాన్నసంక్షిప్తక్రియాదిరిత్యస్యముఖిధత్తెఅధర్మఃఇతితుశబ్దఃవిరుద్ధమర్థాంతరమఖిధత్తె
తియోజనాతథావసమోనామయోగేయథాయథంతదన్యతద్విరుద్ధార్థయోరుభయోర్వ్యక్త్యపయుఃదాసవృత్తిరత్యన్తముఖ్యవేతిభావఃతథాయోగేప్యహానోద్యంతమితిథాపురీక్షణంఅనీక్షణమితీక్ష
ణవిరుద్ధార్థంతయుఃదాసవృత్యావిశేషణవలఅభిధత్తఇతియోజనాఉశంత్యుక్తేశ్చనిపాదభ్యంతమిత్రనవిక్షణార్థఃసమీపకార్యాంతరమినుపాతిహాతత్వస్యనేక్షిష్యఇత్యవశేసప్వాపసంకల్పనాసంనిపాతత్వపాతాం
ఉశంత్యుక్తేశ్చతదేషోపపాదయతినోద్యంతమితిశతిప్రతిశిక్షణార్థఃసమీపేశిక్షణార్థఃసమీపస్థంకార్యాంతరసంకల్పరూపముపాత్తెహానోద్యతమితిత్రనవెతియోజనాయస్మిన్నిష్టితతిపదీష్టు
ణంవతనీతస్తత్ద్విరుద్ధకార్యాంతరంనభాపయుఃదాసవృత్త్యాసమర్థతఇతొరర్థఃకివమకారంతత్కార్యాంతరంతదాహతతశ్చేతిఏవంసంకల్పనాన్నతుత్వంస్యాదిత్యతఆహసన్నిపాతత్వేపి
రితిదూనససంకల్పనాయాఃప్రతిషేధార్థంప్రతిసంనిపాతత్వేప్రతిషేధోపాసంకల్పనపరిపాల్యఇత్యతోయుక్తమిహతాత్పర్యేనసక్రియాపరత్వంవాక్యస్యేత్యర్థఃఉశంత్యుక్తేశ్చయుద్యుంసహా
న్యన్యతలంభుమదాదిత్యాదివాక్యేవిధినాస్యయోగాత్ప్రసఖ్యమానార్థఃనివృత్తిమాత్రంసంఖ్యార్థఃఇత్యాశ్రితమాదరేణఉశంత్యుక్తేశ్చనవస్తుదన్యతద్విరుద్ధయోఃపయుఃదాసార్థత్వాముదాహృత్వత
న్యస్యసంబధ్యత్వావార్థఃత్యముక్తానీయుదాహరతిద్విఖంగసహాస్యాదితిఅత్రనామధాత్వర్థఃప్రతిషేధకతయాతద్యోగేసమోనయుక్తఃప్రత్యక్షవిరోధానపరిశేషాద్విధిసైవాస్యయోగఇతివిధ్యర్థఃత్వాద

ననుః స్వసంబంధీతి సహాబలపత్తిశిష్టః స్వాభావిక ఇతి యావన్నస్తే ష్వాత్త్రై స్వరసతః సంబంధినీ వృత్తిరేవ పురస్సూర్తేర్దర్శనాన్నపయుర్దాసస్సద్భిరితి వచనాభావార్థః సంబంధే దంతిరం న కల్పనమిత్యర్థః కథంత
హిం నన్విత్యాదిత్వం నాస్తం యం తం చదాచన సోపరత్ర శ్రవాత్స్థం న మధ్యం నఖసోగతమిత్యాదౌ పయుర్దాసాశ్రయణమితి చేత్తారంశాంతరవశాదిత్యాహ అనీక్షణాదావితి అనీక్షణాదౌ నన్వితి వా
౧౨౦ క్యవిహానస్త్వేవ వతిమితి యావమాసనే క్రియానవర్ధ్య పయుర్దాసే సస్స్వీకృతామావ్రలుపరత్ర యుక్తాస్తుతః వ్రతశబ్దసంగతేః అథాతః ప్రభూపతి వ్రతమితి వాక్యస్యానుష్ఠేయవాచినా వ్రతశబ్దేనోపక్రమా
దనుష్ఠేయపరత్వావగమాన్నస్మర్థ్యమితి నేక్షణవిధిరప్యనుష్ఠేయవ్రతశబ్దసంగతేర్హేతోరిత్యర్థః అతఉపక్రమతంత్రతయా నన్నైతిత్యాదౌ పయుర్దాసాశ్రయణం న తత్ర గమోముఖ్యవృత్తిత్వం ఇహా
తు తథావిధకారణాభావాన్నముఖ్యార్థపరిత్యాగో యుక్త ఇతి భావః ॥ అత్ర శ్లోకం ॥ అపిచ ప్రతిషేధమోదనానను ద్వితీయభవన్మతే విధిః విధిరేవ తు మోదనాత్ ఖిలాత్ సహివేదే వచనాం నివర్తకం ॥ తద్దేవ ఓ కరుకేంచ ప్రతిషే
ధవాక్యస్యాప్యనుష్ఠేయార్థనిష్ఠత్వే విధిప్రతిషేధయోరనిష్టరతే ఽపి నిషేధవాక్యం నానుష్ఠేయపరమిత్యాహ ॥ అపిచ ప్రతిషేధమోదనానన్వితి భవన్మతే విధేః సరాగప్రతిషేధమోదనానను ద్వితీయత్వ్యాయస్వయం తాస్మి
120 స్పష్టై ఖిలాపిమోదనానేవేదే నివర్తకశమనం సహ ఇతి మపి సిద్ధ్యతీత్యర్థః ॥ అత్ర శ్లోకం ॥ ప్రతిషేధవాక్యవదతా సకలం విధిశూన్యమేవ ఫలవద్భవతు ॥ వచనం త్రయూశిరసి తత్త్వమసి ప్రవృత్తి ప్రతీతి తమసోపహా
తేః ॥ అత్ర శ్లోక ॥ భవత్వేవ నిషేధవాక్య నివృత్తి నిష్ఠం వకేమేతావతా తవాద్యాతమితి చేద్వేదాంతవాక్యానామప్య విద్యానివృత్తిమాత్రేణ ప్రతిషేధవాక్యవదనుష్ఠేయవస్తునిప్రామాణ్యసిద్ధిరితి భవా యాతం వ
మేత్యాహ ప్రతిషేధవాక్యవదితి యత ఏవ వాదకనహ్యేపి న విధినిష్ఠాః తోవిధ ప్రధానప్రతిషేధవాక్యవత్ త్రయూశిరసి తత్త్వమసి ప్రవృత్తిసకలం వచనం విధిశూన్యమేవ విధినిరపేక్షమేవ ఫలవత్ప్రమాణం భవతు
తేన సత్యశ్రుతీబితమసోనాద్యబుద్ధ్యనస్య సంసారబీజస్యాపహాతేర్వాధనాదితి యోజనా ॥ అత్ర శ్లోకం ॥ నామథ తు సహితేనానుష్ఠితేరు పయుర్దాస విషయోమునీషిభిః సప్రసక్తప్రనివృత్తి వాచకో బ్రాహ్మణాది
షు తద్భూపలంభనాత్ ॥ అత్ర శ్లోక ॥ తదేవ నిషేధవాక్యైః సవిహః స్వబంధ్యక్షావపవాధాయముఖ్యే న పయుర్దాసశ్చేతి యదుక్తం తన్నయుక్తం తాద్వైరన్యధోపపాదనాదితి తన్మతమ్ ఉత్థాపయతి నామథానుసహిత

నచఇతి। స్వసంబంధినివర్తత్రమాత్రం నచః స్వేతః స్వరసతో ఽధియనివృత్తిరేవాస్యసర్వత్రనామధానుప్రత్యయానాం యోగే పృథక్ స్వభావతః ఆన్యత్వార్థాంతరపయుర్దాసాదిరూపం పరతః
తౌరణాంతరాదిత్యర్థః ॥ ౪గ౨ ॥ శ్లోకం ॥ తథాహి నాస్తికరిణీతి నామార్థగతైవాత్ర నాస్తీతి వదత్యయోగే విజ్ఞానాదియోగేపి నివృత్తిర్ధర్మోవిషం నఖాదేదితి తత్పదస్య ॥ ౪గ౩ ॥ టీకా ॥ నుత ఏవమితి
చైత్రదాత్రవశవస్థాయామవ్యభిచారదర్శనాదిత్యాహ తథాశోతి నాస్తికరిణీత్యత్రసమానాప్రయోగే కరిణ్యా నిషిద్ధవప్రతీయతే నతత్ప్రయుర్దాసే నార్థాంతరం తత్కల్పనానిమిత్తవాదిత్యర్థః ॥ అ
త్రగకౌనాస్తీతిధాతుయోగే ఆసధాతుయోగేవగభావాపయుదసనవర్థః ప్రతీయతే నరవాదేదితి విజ్ఞానాదియోగే పినవ్యవసాయనిష్పన్నిరేవార్థః ప్రతీయత ఇత్యర్థః ॥ ౪గ౩ ॥ శ్లోకం ॥ తథా క్షత్తే
నైతి వచః సునామ్నినానైవ నాస్తీతి వదాతుయోగాత్ తథా విధానేన కలంఙ్క మద్యాన్నభూవిశేషేణనివృత్తిరర్థః ॥ ౪గ౪ ॥ టీకా ॥ లోకప్రయోగాన్నవశక్తి ప్రయోగేపి వ్యభిచారమాహ ॥ తథాశ్రావితి
అశాత ఆదేశోనేతి నేతీత్యాది వాక్యేష్వేత్యర్థః నైవ నానాస్తి కించనేత్యత్ర [illegible] సుకోష్ఠేన నానైవ నాస్తీతి వ్యతరస్య ప్రయుక్తం నచః సర్వత్రావిశేషేణనివృత్తిర్ధర్మో నక్వాపి స్వరసతః పయుర్దా
సార్థత్వం సర్వత్ర నివృత్తిలక్షణముఖ్యార్థసంభవాదిత్యభిప్రాయః ॥ ౪గ౪ ॥ శ్లోకం ॥ ఔదాసీన్యాంపురుషగతే మోవావిశేషాన్నత్ర ధర్మో న్యాంతి ప్రాప్తే సతి తు విషయే యత్రయత్రైష దృష్టః ॥ నౌదాసీన్యం
పృథగివాంశ్చ వేదాత్మనిన్నాత్రరూపాప్సిద్ధివస్తు న్యవసితమతోవేదవాక్యం నిషిద్ధే ॥ ౪గ౫ ॥ టీకా ॥ ఏవం తర్హి క్వ తథం ప్రతినియతా వ్యవహారవ్యవస్థా సర్వత్ర నివృత్త్యర్థత్వాదితి చేత్తత్రాహ ॥ ఔదా
సీన్యమితి విషయే న్యాంతి ప్రాప్తే సతి యత్రయత్ర వషతత్ర సర్వత్ర పురుషగతే మోదాసీన్యమేవ నమోధర్మో విశేషాన్నవాది యోగకల్తవిశేషాన్నవాదితి యోజనా ॥ ఉ శక్యం ప్రమాణప్రాప్తవి
షయవృత్తాసార్థః సమాన్యాదిత్వాదౌ ప్రతిషిధ్యమానత్రియాఫలప్రార్థనా యాం న్యాంతి ప్రాప్తతాపిన్నిషేధసంభవాత్ అత్ర ప్రసజ్యప్రతిషేధ ఏవ నఞర్థః ప్రమాణప్రాప్తస్య ప్రతిషేధమశక్యతాపి
త్రత్రపయుర్దాస ఇతి వ్యవస్థాసిద్ధిరిత్యర్థః ॥ సనునివృత్తిరపి వ్యాపారరూపపరమలక్షణానుష్ఠేయాభవిష్యతి అతోనివృత్తినిష్ఠమపి వాక్యం కార్యనిష్ఠమేవేతి చేత్తన్న తథాహి నౌదాసీన్యమితి ఆత్మా

మాత్రపరమత్ర న చ పదమిత్యర్థః అక్షరయోజనా సుగమా ॥ ౮౦ ॥ శ్లోకం ॥ నాద్యాన్యన్యహాన్యన్యపి వేయ విలత్యుపివాక్యేషు న స్యాత్సు భవంతి మానసీం సంకల్పరూపాం విధిబంధనీం క్రియాం సాధ్యాంతమి
త్యాదివచస్వివాపరే ॥ ౮౧ ॥ టీకా ॥ అన్యే త్వత్రాపి నేచ్ఛంతి త్యాదావివధాతునాన్వయం న చ పరికల్ప్య సాధ్యాభిత్యాద్యాకారాం మానసీం సంకల్పక్రియామిచ్ఛంతీతి సర్వత్ర పర్యుదాస ఏవ న మోక్షార్థ ఇతీయుక్త
౨౧ మిత్యాహ నాద్యాన్యహాన్యాభి తి అపరే విధివర్తినీం మానసీం క్రియాం వదంతీత్యన్వయః సుబోధమన్యత్ ॥ న మత్ర త్యయార్థే నప్రధానేన న చాన్వయం పరిత్యజ్య ధాతునా ప్రధానేనాన్వయః పర్యు
దాసశ్చైతస్మాదాశ్రీయత ఇతి చేత్తత్రాహ తత్ప్రత్యక్షవిరోధాదిత్యాహ ॥ ౮౧ ॥ శ్లోకం ॥ వాక్యేషు న స్యాత్సు నివృత్తిమాత్రం ప్రమేయమిత్యుక్తపగమ్యమానే ప్రత్యక్షమానే న విరుధ్యతే హి నివృత్తిశాస్త్రం న చ యు
121 జ్యతే తను ॥ ౮౨ ॥ టీకా ॥ వాక్యేషు న చ వక్ష్యతి ప్రత్యక్షవిరోధం తదాహ కలంజమిత్యాదౌ వశ్యతి నివృత్తిశాస్త్రనిషేధవాక్యాత్మకం ఇష్టాపత్తిం పరిహరతి న చ యుజ్యతే తదితి మానాంతరవిరోధే శాస్త్రస్య
ప్రామాణ్యాయోగాదితి భావః తుశబ్దస్తారసమాప్తి ఇత్యేతత్రయో బ్యాఖ్యా ॥ ౮౩ ॥ శ్లోకం ॥ ప్రవర్తకం వాక్యము వాచ చోదనాం నివర్తకం నైవ వయం వదామ వ్యాఖ్యాకలత్త తత్స్యాద్విదోషా న పాపో వనాస్తి సా ప్రవర్తకాయా
నఞ్ వేదితి స్థితిః ॥ ౮౪ ॥ టీకా ॥ వ్యాఖ్యాకారవచనానుసారేణాపత్తిర్థాను యోగేన న చ పర్యుదాసార్థత్వే మాం గ్రాహ్యే త్యాహ ॥ ప్రవర్తకమితి ॥ వ్యాఖ్యాకత్రైవ చ సూత్రే యోచోదనా సూత్రే ప్రవర్తకవాక్యే
చోదనాము వాచ చోదనేతి క్రియాయాః ప్రవర్తకం వచనమితి వదం నివర్తకనిషేధవాక్యచోదనా నైవ వదంత్యత్రాపి ప్రత్యయప్రాధాన్యం వివక్షిత్వా తన్నిష్పత్తి సర్వత్ర ఘటః ప్రతిషేధవాక్యేషు చేత్తదా
వేదాదనేతి క్రియాయాః ప్రవర్తకనివర్తకం వచనమిత్యువక్తవ్యం తత్ర వాదాత్ర తచ్ఛబ్దేనోక్తత్వాద్వదిత్యక్షరం సా చోదనా న చ వాక్యత్రయా ప్రవర్తికా న నఞ్ వేదితి స్థితిః శాస్త్రమర్యాదేతి ॥ అంతే ఇతి శేషః వ్యాఖ్యాకారః ॥ ౮౫ ॥
శ్లోకం ॥ న నామయోగే న చ ధాతుయోగే సంబంధినా యోగేపి న కారణం న ప్నుసాస్య సంబంధి నివృత్తిమాత్రం స్వతో ఽభిధేయం పరతో ఽన్యదస్య ॥ ౮౬ ॥ టీకా ॥ ఏవం మతవిశేష్య వ్యాఖ్యాతృత్వవిషయ
వ్యవస్థయా న మోక్షార్థత్వేన విధ్యయుక్తం దూషయతి సిద్ధాంతీ ॥ న నామయోగ ఇతి న కారణం సమర్థవచస్థాయామితి శేషః సోయం కమిష్టమితి యోబ్యం తదాహ కథం నిషేధపర్యుదాసవ్యవస్థితి చేత్తత్రాహ

కేపునా శ్యాద్యాఖ్యకతయా ప్రాప్తభక్షణనివృత్తిరపి సేత్స్యతీత్యాశంక్యాహ తదపి మనోరథమాత్రమిత్యాహ అథతదీయనియోగనివర్తనమితి। భక్షణనియోగనివర్తనం న చ ధర్మో భవతు ఇతి శంకానువాద
భాగాదూషణతాగో భక్షణమస్తి తదిష్యయితి తత్రదాపి ఇష్యయా ప్రాప్తభక్షణమస్త్యేవ న నివర్తతే ఇత్యర్థః తదేవోపపాదయతి న చ వతావాక్యేన నియోగనివృత్తి నివేదనే సత్యపి కలంఖమభ
క్ష్యమన ధర్మోంతురితి నెంగశలేన కల్పతే కల్యాద్యాదివక్ష్యత్వఫలస్యతేనా ప్రతిషేధాదిత్యర్థః అప్రాప్తప్రతిషేధశ్చాయం నియోగనివృత్తిపక్షే భక్షణే నియోగాభావాత్ప్రాగత ఏవ తత్ప్రాప్తరిత్యపి ద్రష్టవ్యం
యశగాయశ్లోకయఇహాకలంఖపదేన న వ న్వయో భవతి హాన్యన మోదిష్ట సహాగమః అదిగతేన లిఙ్గాదిపదేన వాసహాసమేతి న చ తత్రగతిస్తయా యశ్రం యశ్ర కయతవ్యాన్తే భ్యోన్య దేవకేమపి నిషేధ్య
మిహాభవిష్యతి చెన్నేత్యాహాన్నహాకలంజ్వేతి అదిసంగవేనాభక్షతాన్యయోగావాభవతి అదిగతేన భక్షణభావాత్యర్థసంగతేతేతియావత్ అత్రనమోన్వయో తత్రయాగతేశ్చయం ధర్మేనాత్రాస్తి ద్వారాభావాదిత్య
ర్థః యశ్రంయశ్లోకంయఇదితపక్షపరిగ్రహకారిణాం న చ నిషేధగిరామపపాదనే భవతి శక్తిరితత్రం నిషేధగీరపి నియోగపరా భ్యుపగమ్యతాం యశ్రగాయకంకయతప్యాన్యేవపక్షః కశ్చిత్తత్రంయిన్నేవాహ
శీయఇతిచెన్నఅసాంఖ్యవాదిత్యాహ యఇదితపక్షేతియదితపక్షపరిగ్రహకారిణాంనామర్థానుప్రత్యయాన్వయానాం నిషేధకరానివృత్తిపరతోపపాదనే క్లేశః భవతి తదసంఖ్యవేస్యాత్రలవదిత్య
ర్థః తదేవ నిషేధవాక్యానాంకాగతిరితి తాహ అతశ్చైతి నిషేధగీరపీత్యపిశబ్దవిధిగీర్దృష్టాంతార్థః నియోగపరేతిధాత్వర్థనిషేధని యోగపరేత్యర్థః న చ భక్షణాదేః తదర్థస్యానివృత్తిర్వా
కార్థః పక్షేమానాంతరవిరోధ ఇతి భావః యశ్రంయశ్లోకంయయధావయోగాద్యనుబంధభేదాక్షేణ్ణే షుశాస్త్రేషు నియోగభేదః నివృత్తిభేదాదపి తద్వాదస్యానివృత్త్యామోపివాక్యానుబంధభూతాః యశ్రయశ్రయశయ
యదినివృత్తినియోగోనిషేధవాక్యేషువాక్యార్థస్తదా నా ద్యన్నేహాన్యాదిత్యాదినిషేధశాస్త్రాణాంమిధోనభేదః స్యాన్నివృత్తినియోగస్యైకత్వాదితి చెన్నేత్యాహ యథావయోగాదీతి యథావిధిశాస్త్రేషు యాగ
దానహోమాద్యనుబంధభేదాదపూర్వభేదాదపి దాక్షిణ్యే షుశాస్త్రేషు వస్తుతత్ప్రద్వేష్యయనియోగభేదాంగీకారేతత్తిశేషః తద్వాదస్యానివర్త్యభేదాన్నిషేధ్యభేదాదపి శబ్దార్థాపృథగ్నామభేదాన్నిషేధభేదాత్

చన్మాత్రరూపాదేవాసేవ్యత్వప్రసక్తిక్రియారూపా ఆకరణరూపపృథగనర్థదుష్టేయం వస్త్వపాణినిషిద్ధవాక్యేప్రతీయమానం నఞ్విషేత్ప్రాంతిప్రాప్తప్రార్థనాయాః పరమార్థతోఽభావాత్తన్నివృత్తిర్న
ప్రత్యగాత్మనోఽర్థాంతరం సంభవతీత్యర్థః ఫలితమాహ సిద్ధమితి నిషేధే నిషిద్ధస్మృతే వేదవాక్యం సిద్ధే వస్తున్యేవ ప్రమాణమితి నిశ్చితమిత్యర్థః ౹౹ ౩౧౬ ౹౹ శ్లోకం ౹౹ ప్రవర్తకం వాక్య... త్వముపా
౨౨౭ చోదనానిధాయ బుద్ధ్వోపవచనం నివర్తకం ద్వితీయసూత్రే భగవాన్ బహుశ్రుతో నచోదనాద్విత్వనివారణాయ తత్ ౹౹ ౩౧౭ ౹౹ టీకా ౹౹ యత్పునరాచార్యకృతౌ నాప్రవర్తకవచనవన్నివర్తకం వచనం
చోదనాశబ్దార్థత్వేన వ్యాఖ్యాతమితి నివృత్తిర్న చోదనార్థ ఇతి గమ్యత ఇతి తత్ర ఉపలక్షణత్వాదస్య నాస్యైత్యాహ ప్రవర్తకమితి ఆచార్యకృతౌ భగవాన్ బహుశ్రుతః సర్వజ్ఞోఽయం ప్రవర్తకం
వాక్యం చోదనామవాప్య తన్నివర్తకం వచనమపి బుద్ధ్వా నిధాయ చోదనాద్విత్వనివారణాయ తద్వచనం అథాతో చోదనాలక్షణోఽర్థో ధర్మ ఇతి సూత్రే ధర్మగ్రహణం నిషేధానాం ధర్మవ్యావృత్త్యర్థమ
172 ర్థపదమితి తద్భాష్యం నావే క్షేపస్యాన్నిషేధేషు చోదనా వా నో చోదనాలక్షణో ధర్మ ఇత్యత్రావ త్రైవానతివ్యాప్తధర్మలక్షణసిద్ధేరితి భావః ౹౹ ౩౧౮ ౹౹ శ్లోకం ౹౹ న నివృత్తిపరత్వేఽపి తదీరితం విధు
ర్యయా మనిషిద్ధ గిరామహం నహి ఫలం బహుమితి ప్రతిపాద్యతే యదితదా నయనే న విరుధ్యతే ౹౹ ౩౧౯ ౹౹ టీకా ౹౹ ఇదానీం ప్రాభాకరమతముత్థాప్య యతి ఘన నివృత్తి ఇతి విషయే స ప్రకారమాహ నహీతి నమో
నామాన్వయేన ప్రతిషేధపరత్వే ఇదం ఫలం బహుమితి ప్రత్యక్షేణావిరోధః స్ఫుట ఇత్యర్థః ౹౹ ౩౨౦ ౹౹ శ్లోకం ౹౹ అథ ఫలం బహుదార్థగతక్షణం నహి తదప్యముష్యైవ విరుధ్యతే అథ తదీయ ఫలస్మృతా యాన్వయో
న హి తదప్యనుభూతి పరాహత ౹౹ ౩౨౧ ౹౹ టీకా ౹౹ అథాన్వయే హి సమవభేదోఽపి స ప్రత్యాహ అథ ఫలం ఇతి లక్షణస్యాపి ప్రత్యక్షతా వాదిత్యర్థః తథాపి నియోగమేవ ప్రత్యయార్థమాహ తథా యత్ర నిషేధః ప్రత్యయ
సంగత సమర్థ ఇత్యపి న వాచ్యమిత్యాహ అథ తదీయ ఫలైతియ తత్స్వ దయానుభవ విరుద్ధం తదాహ నియోగతః ప్రాప్తలక్షణస్యైవ నిషేధో నయ ఉక్తా ప్రాప్తలక్షణస్య నివృత్తిః సిద్ధాంతేత్యర్థః ౹౹ ౩౨౨ ౹౹
శ్లోకం ౹౹ అథ తదీయ నియోగనివర్తనం భవతు వక్షణమస్తు తదిష్యతా న హి నియోగ నివృత్తి నివేదనే సతి ఫలం బహు మవక్ష్యమితీంగ్యతే ౹౹ ౩౨౩ ౹౹ టీకా ౹౹ నను నియోగ నిషేధాదేవ లక్షణస్యానర్థతా హి తు త్వ

గవాదినా స్థితిః ప్రసిద్ధా సర్వత్ర నియోగసిద్ధిరేవ సాధ్యా ద్వారత్వేనాస్తు నియోగసిద్ధ్యర్థమేవానుష్ఠేయో నియోగస్య సాక్షాత్కృతిసాధ్యత్వాసంభవాత్ ఫలం తు కామినియోగే ప్యనుద్దేశ్యం నియోగవి
షయాపూర్వస్య సిద్ధ ఇతి భావః ॥ తత్ర శ్లోకం ॥ ప్రవృత్తిరాగస్య నివృత్తయోర్మిత్రరాః తతః స్థిరత్వాయ నియమ్యతే ఫలార్థం నివృత్తి శేషం నియోగబుద్ధితో నివృత్తి సమాప్త్యూర్ధ్వం పరిపాలయేత్ ప్రతి తత్ర శ్లో
క ఇనవ నివృత్తి నామ క్రియా నుత్పాద్య స్వస్య ప్రాగేవ సిద్ధత్వాత్ కథమనుష్ఠానమితి చేత్ తత్రాహ ॥ ప్రవృత్తిరాగస్యేతి నిషిద్ధ్యమానక్రియా విశేష ప్రవృత్తిహేతు రాగో యస్య తస్య తత్ర ప్రవృత్తిరాగస్య నివృ
త్తయోర్మిత్రరాః నివృత్తి ప్రాగభావస్య ప్రత్యుతిపాత తస్య బాధ ఇత్యర్థః తతో హేతోః స్థిరత్వాయ నివృత్తి స్థైర్యాయ పురాన్న నివృత్తి శేషే నివృత్తి నియోగవిషయే షు నియమ్యతే తద్ధనని
యోగతస్తత్స్థైర్యమితి తదాహ నియోగబుద్ధ్యేతి నియోగబుద్ధ్యా ఊర్ధ్వం నివృత్తిం పరిపాలయేత్ ప్రతి నియోగబలాన్నివృత్తి నిష్ఠ ఏవ భవతీత్యర్థః ॥ తత్ర శ్లోకం ॥ అనాద్య బుద్ధైర్యనిష్టాత్
రిష్టా ఽవిశిష్టదం తథా ష్టనివిష్టసంవిత్ అనన్య సంసర్గి పదార్థ సంవిన్నివృత్తి రిత్యేష విరామభావః ॥ తత్ర శ్లోకం ॥ తత్ర దర్శనస్యాభావ స్వప్రాకృతే రస్య సంగీకారాదభావస్య ధనివృత్తిశబ్దార్థ
తా తత్కథం తత్ర నియోగస్తదనుష్ఠానం చేతి చేత్ తత్రాహ ॥ అనాద్య బుద్ధైర్యేతి ॥ న విద్యమానాదర్థవమ్ ప్రత్యక్షం తస్యానాద్య బుద్ధైర్యనిష్టస్య నివృత్తి నిష్ఠా నామ విశిష్టదం తథా ష్టనివిష్టసంవిత్ విశిష్టేతి కైవల్య
మేవ పరత్ర అవిశిష్టేతి వాక్యే కేవలదం తథా ష్టనివిష్టసంవిదితి యావత్ నివృత్తి పారతయా ఆస్థాయిమానసదం తాదృశ స్థానమ బుద్ధిరిత్యర్థః ॥ స చార్థశ్చ నాత్మా ప్రత్యక్షతయా అనన్య ఇతి కేవల పదార్థ సం
విదిత్యర్థః ॥ సర్వత్రాపి శక్తిజ్ఞానాని షిద్ధ్య సంసర్గ ద్రష్టృ కల్పైవల్య తవ వాచ్య భావ ప్రతీతే రాలంబన మితి భావః ॥ తత్ర శ్లోకం ॥ నను సమాహిత సాధనతాలిక్షాలనను గ్రంథ సభ్య సంశ్రయా
ద్భవతి వాచ్యతయా ఖ్యాత తాస్య సో నవ ఇతి తద్వినివృత్తి నివేదకః ॥ తత్ర శ్లోకం ॥ నను యదుక్తం సామాదినాం వస్యాపి నిషేధో త్ర ప్రత్యక్ష విరోధాన్న సంభవతీతి నమో నా భావ పరత్వమితి తదాస
త్ ఇష్ట సాధనతా ఽభావ పరత్వ సంభవాదితి కస్యాపి త్వం కాముష్య వయతి ॥ నను సమాహిత తిలశూనా విపక్ష సంశ్రయాంగ సమాహిత సాధనతాలిక్షా వాచ్యతయా నో స్మారక మాఖ్యమ తా భవతి ॥ అస్యా నిషేధ

ఛేద ఇతి యో బ్రాహ్మణాయ యస్మాన్నిత్యత్ర యో నిషేధః ఉపలక్షణమేతన్నిషేధ్యాదయోఽప్యనుబంధభూతా నివృత్తినియోగస్యోత్పత్త్యర్థః నిషేధశ్చేదాన్నిషేధశ్చేత్తాత్పర్యవిషయనియోగశ్చేదసతి నిషేధశాస్త్రే వాక్య
స్యాపిచ్ఛేదః సిద్ధ్యతీత్యుక్తం భవతి ॥ ఉత్తర ॥ శ్లోకం ॥ నివృత్తిసిద్ధ్యాపి న నియోగసిద్ధిః ప్రవర్తమానస్య నరకపాతః నిషిద్ధచేష్టా నిరయస్య హేతుర్న నియోగతో నాధ్యవసీయతే హి ॥ ఉత్తర ॥ టీకా ॥ నన్వేతస్మిన్నపి
౧౨౩ నిషిద్ధానుష్ఠానస్య కథమనర్థహేతుత్వసిద్ధిరితి మేన్న కథంచిదపి తత్ర ప్రమాణాభావాదిత్యాహ ॥ నివృత్తిసిద్ధ్యాపీతి ॥ నిషిద్ధానుష్ఠానస్యానర్థహేతుత్వం వినాపి నివృత్తిమాత్రసిద్ధ్యాపి నియోగసిద్ధిర్భవతీతి ని
త్యనియోగవదప్యపి ఫలనిరపేక్షస్తావద్విషయనివృత్తిమాత్రేణ నియోగసిద్ధిరిత్యర్థః ఏవం నిషేధవాక్యస్యాపి నియోగనిష్ఠత్వేన్నిషిద్ధక్రియాయాం ప్రవర్తమానస్య నరకపాతే నిరయప్రాప్తిః శాస్త్రతో నాగ
మ్యత ఇతి శేషః ॥ తదేవోపపాదయతి నిషిద్ధచేష్టేతి ॥ యస్మాన్నిషిద్ధచేష్టా నిరయస్య హేతురితి నియోగతో విధితో నాధ్యవసీయతే నహి విధినా వినా వేదవాక్యాదపూర్వార్థావగతిరస్తి విధేశ్చ నియోగ
మాత్రపరత్వాన్నిత్యవిధివన్న తు స్వర్గకామాదివిధినా వినా వేదవాక్యాదపూర్వార్థావగతిరస్తి విధేశ్చ నియోగమాత్రపరత్వాన్నిత్యవిధివన్న తు స్వర్గకామాదివిధివత్ఫలవన్నియోగపరః సహి నిషేధవాక్యే
123 షు స్వర్గకామ ఇత్యాదివన్నరకపాతపరిహారకామో నాద్యాన్న హన్యాదితి శ్రవణాది ప్రతీయతే అతో న నియోగతో నర్థహేతుత్వం కలంజభక్షణాదేరవసీయత ఇత్యర్థః నిషిద్ధక్రియా నివృత్త్యనుష్ఠానేత
ద్విరోధినిషిద్ధానుష్ఠానాసిద్ధౌ నరకపాతాద్యహేతుత్వసిద్ధిరితి భావః ॥ ఉత్తర ॥ శ్లోకం ॥ నియోగవైశిష్ట్యమాన్నాయ ఉచ్యతే నియోగసిద్ధ్యై న పునర్న యుజ్యతే పరత్ర తమనర్థవా నివృత్తిష్వస్థితిః ప్రసక్తితి
నియోగవాదినాం ॥ ఉత్తర ॥ టీకా ॥ నను కేనామ తత్కలంజభక్షణాదినివృత్తి విశిష్టఫలాభావే పురుషం ప్రేరయతి మహత్యేవ న్నియోగో నివృత్తేరనర్థపరిహారత్వకల్పనయార్థాత్ప్రవృత్తేరనర్థఫలత్వం కల్ప
యేన్న ఫలాభావ ఏవేతి మేన్న నివృత్తిసాధ్యత్వే ప్రేరణాభావాదిత్యాహ ॥ నియోగవైశిష్ట్యమితి విషయమానధికారే తు నియోగ అవసాన్యస్తాన్నియా ఉచ్యతే ప్రథమతః పునర్నియోగస్య సాధ్యత్వేతి సాధ్యతాపేక్షావా
న్నియోగసిద్ధ్యై తు నివృత్త్యనుష్ఠానేపి నియుజ్యతే న పునః సాక్షాత్తత్ర ఫలకల్పనమిత్యర్థః ॥ తచ్చ పరత్ర కర్మసు ప్రవృత్తిరూపేషు అథవా నివృత్తిషు నివృత్తిరూపేషు కర్మసు చ తుల్యమితి న్యాయనియో

ఖ్యావప్రత్యాలంబనం నిషిద్ధసంసర్గరాహిత్యస్యైవ తదాలంబనత్వాదన్యథా తత్రాపి విధిముఖప్రవృత్త్యుపపత్తేరుత్పత్తిప్రసంగాత్తైవలక్షణ్యస్య తథాత్వే వ్యభిచారాదితి భావః ॥ యత్ర ॥ శ్లోకం ॥ నరకపాతవిపర్య-
న వర్ణనాశ్రవణత్వవిశిష్టబంధాత్వం పరమార్థతః ఏవమనుష్ఠితత్వావిశిష్టే విధియుత్పన్నమానస్తదతిహాని నిషేధగిరాం వ్రతే ॥ ఉత్తరం ॥ టీకా ॥ నను అనుష్ఠీయమానానాం ప్రార్థనాతాత్పర్యేకథం నిషేధం శక్యతే ఇతి చేన్న త-
స్యాంప్రామాణికత్వే సతి నిషేధోపపత్తేరిత్యాహ నరకపాతేతి ప్రబ్రహ్మవధాదౌ ప్రవర్తమానస్య పురుషస్య మమ విప్రవధాదనాత్మ్యయోగ్యయమానాన్నరకపాతవిపర్యయమాగేణ నిష్ఠానానుబంధిత్వప్రకార
ఇహ సుఖీత్వం శ్రవణత్వాత్ తిద్యుత్ పరమార్థతః పరమార్థబుద్ధ్యా జ్ఞాయతే ఇతి యత్ర వ్రతిత్వావ విశేషు నిషేధగిరో నావశతే వస్తుగత్యా బలవదనిష్టానుబంధిత్వమేవ ప్రియానయం తద్విపరీతత్వం మోహాత్ తల్ప
యస్స్వయం స్వప్రవర్తమానస్త ద్విధాయా యాస్త్రింశత్పూతిసహితాపిత సాధనత్వాభావమోధనేన స్వతత్వానత తోనివర్తతే ఇతి శ్రాంతి ప్రతిపన్నేష్టసాధనతాభావబోధకమేవ నిషేధవాక్యం నానుష్ఠేయ
మోధకమితి తాత్పర్యార్థః ॥ ఉత్తరం ॥ శ్లోకం ॥ ప్రమాణతో నాస్తి నిషిద్ధకర్మణః ఫలస్పృహా ఇష్టత్వనిశ్చయం వినా తత్ర ప్రమాదమోధప్రత్యవాయ ప్రవర్తనేన తాత మానే నఫలస్పృహా ప్రతియుత్తరం ॥ టీకా ॥ పూర్వ
పక్షోక్తమేవ స్ఫుటయతి ప్రమాణతః ఇతి యతో వా ఇష్టత్వనిశ్చయం వినా పారలౌకికశ్రేయోనాదరణే నిషిద్ధకర్మణో విప్రవధాదేః ఫలప్రార్థనా సా ప్రమాణతో నాస్తి ప్రమితివయాలాసా నభవతీత్యర్థః
యః ఏవం తత్ర స్థితా వక్షశ్చ బోధప్రత్యవాద బుద్ధ్యా నవయాలాలస్యమానస్తత్ర ప్రవర్తేసెత తత్ఫలస్పృహాయా యా బాయితేసా ప్రమాణతః పరమార్థతో నేతి యోజనా ॥ ఉత్తరం ॥ శ్లోకం ॥ ఇతి తత్తాత్ శాస్త్రనిషిద్ధ
కర్మణి ప్రవృత్తిమం తం పురుషం న వన్విత్తా న హాయ మధ్యేపపత్త్యతః ప్రమాంతర్త్తైత్తిరాప్రవాస్తైరపర్త్తైర్విరుధ్యతే ॥ ఉత్తరం ॥ టీకా ॥ ఉపపాదితాం నిషేధవాక్యశక్తిరుపసంహరతి ఇత్యత్తః శాస్త్రేతినిషి-
ద్ధకర్మణి ప్రవృత్తిమంతం పురుషం న వపదేశాన్వితాశ్రుతిరితి త్యస్యదుక్తప్రకారేణ శాస్త్రబోధయతీత్యర్థః ప్రకృతత్వాత్ తిషాక్యం స్నస్యార్థపరమితినాశం కాక్షాయోత్వాదానవాయమర్థ ఇతి ప్రమాంతర్త్రైర
య మేతస్సత్యక్తో ధిర్నానాపవ్యతః ఆయశ్చేద్ బ్రాహ్మణవాపదేర్తిప్యయానామనైకార్థతాపత్తియుక్తిసమానాంతరేణాప్రాపిత ఇత్యర్థః అనేనాస్యానువాదత్వశంకానిరస్తా ॥ నత్వాయమర్థః

వాక్యస్యసంబంధీ యో లిఙ్ తస్య లిఙ్ ఇతి యో బుధ్యం అస్య లిఙ్ ఇతి సామానాధికరణ్యం వా అథవాస్య ప్రకృతవాక్యస్య సంబంధీ న పతతి సంబధ్యతే। తద్వినివృత్తి నివేదకః ఇష్టసాధనతాభావబోధకశ్చ
తద్బోధకః యత్తు బుద్ధ్యా శంక్యతే తదసదిష్టషష్ఠ్యర్థదర్శనాల్లశునగృంజనపయూషితాశనాదేర్నహి నిషిద్ధపదార్థనిమిత్తకః సుఖవిశేషః పురుషస్య న విద్యతే యత్తు కయాచిత్కయాచిత్తదపి నోపపద్యతే ప్ర
౧౨౪ త్యక్షవిరోధాదితి చేత్॥ తదసదితి సుఖం వా సర్వప్రవృత్తీనాం ఫలమిష్టం తదిహ ప్రత్యక్షం లశునభక్షణం పయూషితాశనాదిష్వఫలోద్భవసుఖప్రత్యక్షత్వాల్లశునాదిభక్షణస్య సమీహితసాధనత్వ
నివృత్తిపరత్వం నచోపపన్నమితి చేదుచ్యతే లశునభక్షణవిశేషః శ్వైత్యాదుర్గంధిగ్రసనం ఫలలశునాకారఆరక్తః ఛందః పయూషితం దినాంతరపక్వమన్నం యుక్తమేవ వ్యతిరేకేణ ముఖనవ్యసనత్వేన
124 వోఽతి న విద్యతే ఇతి న వా కిం ను విద్యత ఏవేత్యర్థః పూర్వం నిరస్యాత్వయుం తస్మిన్ పునరాశంక్య స్యూవఽపక్షిణా దూషితః సిద్ధాంతినోక్తమావరం దృష్ట్వేతి దృష్టపూర్వం యత్తు కయాచిత్ అదృష్టదోషం పరిహృత్య
తృష్ణం సతః కలింబు మా స్వాదు సుఖేత్యమాత్మనః పుమాన మోఘోపహతః సమీహితేప దీపితాభావపరా నిషేధగీః యత్తు కయాచిత్ కయాచిత్ స్నాత్తస్య దపి నిషేధా సంభవాన్నివృత్తిర్నియోగనిష్టం నిషేధవాక్య
మితి ప్రాఘాకరమతం ప్రాప్తమాభాసయతి॥ అదృష్టదోషమితి పారలౌకికశాస్త్రైకగమ్యదోషదుఃఖఫలం పరిహృత్యాన్నాద్యత్యల్పం ఖలవిషలిప్తషవాం తవ్యాగవాం సమాస్వాదాత్మనః సుఖేత్యంశంస
తః ప్రార్థయమానస్యాప్యంసోయదీపితం ప్రార్థితం తదీపితాభావపరా నివృత్తిగీరితేత్యన్వయః తస్యపితస్య యోఽభావస్తత్పరం నిషేధవాక్యమిత్యర్థః శ్వపితం భావతస్య తదీపితే పతదీపితమితి
విగ్రహాంగనను కలంఖూహ్యాదనానాత్మనః సుఖేత్యప్రార్థనాయా అపిపూర్వోక్తసిద్ధత్వాన్నిషేధమహంతేత్యాశంక్య తాదృశోఽభయోన ప్రమాణం కిం తు భ్రమ ఇత్యావాం పుమాన మోఘోపహతః స
మీహితం ఇతి యస్మాదితృష్ణాపాయనం యస్మాత్పుమానేవ ప్రార్థయత్వా సోఽవిమోఘోపహతః కలంజభక్షణాఖునశ్చావచనధార్మ్య స్వర్గస్త్రీకర్య ప్రదేశే ఽతిరమణీయశర్మేన్ద్రవారుణే ఫలభ
క్షణే ప్రవృత్త ఇవ తత్పరిహారాన్నభిజ్ఞః ఇతి తత్సమీహితే ప్రార్థయతే బుస్నాదస్యంతి సిద్ధప్రార్థనా విషయత్వాల్లిఙ్స్తన్నివృత్తిపరో న భితత్వాచ్ఛ్రేయః నవ ధర్మిణో నిషేధ్యసంసర్గరాహిత్యమైవాల్యమేవా

న విధివిషయః ప్రాగభావో మోక్షవిధ్యుక్తే తత్ప విస్మితాత్వాహ యత్పాలస్య ష్యు యోగాదితి అత్రేదం వక్తవ్యం పరిపాలనే నానుష్ఠేయత్వం ప్రాగభావస్య యుక్తం ఏకల్పతే శక్యత్వాత్ప్రతీయత ఇతి తత్ప్రాగభావస్థతాత్వాహ నపాల్యత్వాతి
ధ్వంసస్యాభావో మోక్షవనాశే లబ్ధుం ప్రాగభావస్య తిశేషః న పాప్రాగభావస్యనాది సిద్ధస్యపాల్యత్వసంబంధాత్ సత్త్వమలం యోగ్యమిత్యర్థః న ద్వితీయ ఇత్యాహ యత్నాతి అత్రోత మపి కల్ప్యత ఇతి వేదార్థ్యాయవి
రోధాదిత్యాహ నకిత్విత్తి క్త్రతం ప్రసక్తక్రియాయాః షుయత్ప్రాప్యప్రతిషేధమకస్మాత్పరిత్యాగాత్ క్రతపాల్యత్వాధిక కల్పనం న్యాయయుక్తం నారూఢమిత్యర్థః యత్ర ప్రయుక్తం యదుదాసీనత్వావశ్యతా తత్ర పదార్థా
నియోగేసతి త్యాజ్యత్వాం యూతిసద్యః అతద్యోగ్యస్థావాదయోగ్యః పదార్థో న వాక్యార్థ ఇత్యతి ద్వైమినీయాః యత్ర యోగ్య కయనసంయోగ న మోవచ్ఛేద్యర్థః ప్రతిషేధః శక్తతః సవనియోగవిషయ
స్తస్యతు పాలనానుప్రవేశే నానుష్ఠేయత్వమిత్యేతావదిహావయుంజ్యా మోతే త్యక్త్రత హోన్యశక్త్రతకల్పనాత్ప్రసంగ ఇతి నైవదుష్టపదర్థత ఇత్యాహ ఉదాసీనతావేతి వశత్వేద్వదా రణార్థః నపద
దార్థ ఇవోదాసీనత్వైవశక్తతా యానాం నియోగేఽభ్యుపగమ్యమానే స తు సద్యస్సర్వ్యఖ్యతామేతి కుతః అతద్యోగ్యస్థావాద్విధిం ప్రతి విషయత్వేనాన్వయయోగ్యత్వాభావాదన్వయోదాసీనత్వమనుష్ఠేయం
భవతి అనుష్ఠేయం వన విధివిషయ ఇత్యర్థః అయోగ్యస్యార్థస్య వాక్యార్థత యాపరిగ్రహేన న్యాయవిత్స్వం త ఇత్యాహ యోగ్యః పదార్థ ఇతి యత్ర ఉక్తం యనిషిద్ధక్రియాప్రత్యవాయాయనే
తి స్వీకారే కబనః ప్రత్యగ్రతే పాపచ్ఛేదః సమాకర్షణ దుఃఖానుషితపాశ్వవతీ తయా పాం [illegible] దురంతేంబదితార్థగస్య యత్ర యదైకయతదేవ వమత్ర విషయాభావాన్నిషేధవాక్యస్య నియోగ
నిష్ఠత్వసంభవ ఇతి ప్రతిపాదితం యత్తు నరుక్తం నివృత్తి పరిపాలనేన నియోగకర్తవ్యతాలయం పరవ్యవస్యతి నిషేధవాక్యం న తు ప్రవర్తవమానస్య గర్హపాతేత త్త్వమానమితి తదత్యంతమసంగతం
సర్వలోకప్రసిద్ధవిరోధాదిత్యాహ సిద్ధక్రియేతి నిషిద్ధక్రియాప్రత్యవాయాయపాపాయనేతి దుఃఖానుషితం సమాకర్షణ పాపచ్ఛేదః పాశ్వవతీ ఖునః స్వకారే ప్రత్యగ్రతే కర్మరం ద్రవ్యపూరయత్వాద
యతే ర్యన్వయః యత ఏవా ర్థగన్యస్య కించిత్పాపహామ్య మస్త్యతః ప్రత్యగ్ర ఇత్యర్థః అవిగీతస్య ప్రసిద్ధ్యాంతి వమూలత్వాభావాద్యథా తత్ప్రసిద్ధివిరోధాన భవతీతి ధా నిషేధవాక్యవ్యాఖ్యానము

కేనాపి ప్రమాణేన సర్వ్వోపి సిద్ధః తథాపి వచనవాదో౽త్ర విస్పష్టీకృతాచారోపి నకార్యేతావతా న పోతి విరోధినః ప్రమాణాంతరస్య నిరూపణాదితపర్థః నను ప్రకృతక్రియాఫలత్వేన తత్త్వధీ విరోధః శంకనీయస్త
స్యాన్యత్రాంతిత్వోపపదనాన్మోక్షాంతరస్య తద్విరోధినో౽దర్శనాత్ తత్ప్రామాణ్యస్య సుస్థితత్వాదితి భావః ॥ ౧౨౦ ॥ ఉత్తరశ్లోకం ॥ సుఖంగభోగం సుఖమూలశీతలం నిదాఘసంతాపనివృత్తయే శిశుం ప్రమాదముపా
దిత్సుముదీక్ష్య కాతరా నివర్తయేత్ తుల్యకంచనీ యథా తథా ॥ ౧౨౧ ॥ అత్రాంచ నివృత్తిమాత్రోపపన్నం నిషేధవాక్యము తత్ప్రత్యక్షం తమాహ ॥ సుఖంగభోగమితి ॥ ౧౨౧ ॥ ఉత్తరశ్లోకం ॥ ప్రమాదనర్థస్య నిదాన మాదరాత్తథా
౧౨౫ 125 ధర్మకార్యే లక్షణాదిభిక్షణం వచస్యతాద్విదిక మేరాదనాస్యాసా విధిష్వమాలక్ష్య నివర్తయేత్ ॥ ఉత్తరశ్లోకం ॥ కేశార్థం తికమాహ ॥ ప్రమాదనర్థస్యేతి పూర్వార్థవద్వ్యాఖ్యేయం తస్య తత్ర శయోర్జన్మనోపయోగః వస్తు
గత్యా నర్థస్య నిదానం నార్థస్య నిదానం లక్షణాదిభిక్షణం ప్రమాద్యతాం ధర్మవాక్యే అతరాశ్రితి తస్య పురుషము పురుషస్య పిన వాన్యతాద్విదికమోదనా నివర్తయేత్ ॥ ఉత్తరశ్లోకం ॥ క్రియాను
ప్రవేశం వినా ప్రాగభావః ప్రసక్త క్రియా యా న నిషేధో మీమాంసా ॥ గుణాద్రవ్యధర్మాన్నిష్పత్తి భావాత్ప్రదత్వం నియోగస్య భావార్థబద్ధః ॥ ౧౨౪ ॥ టీకా ॥ ఏవం సహ భమతం క్రాంతి ప్రతిపన్న క్రియాఫలప్రార్థనా ని
వృత్తి నిష్ఠత్వం నిషేధవాక్యస్యోపపాద్య పరాభిమతనియోగనిష్ఠత్వేనైవ సంభవతీతి ప్రతిపాదయతి ॥ క్రియానుప్రవేశమితి ॥ అయమర్థః విధిశబ్దానుష్ఠేయో భావార్థో విషయస్తద్వారేణ నామా
ర్థోపి తద్విషయో న స్యాదితి పాశ్చాత్ప్రతిష్ఠితి స్తథా చ నిషేధక్రియా ప్రాగభావో నను ప్రయోజ్యాతి వదతా తస్య గుణాద్రవ్యవదారుణ్యదధ్యాదివత్క్రియానుప్రవేశేన నియోగవిషయత్వం వక్తవ్యం తేన వినా త్ర
సక్తక్రియాయాః ప్రాగభావో నియోగస్య విషయత్వం నియోగనివర్తకత్వయా తద్విషయత్వం నిషేధనైశానసమర్థః సుతరాం నిష్ఠం న భావాదర్థాద్రవ్యవన్నిష్ఠం న స్వరూపతావదుపాయమష్టత్వం పిత్యభో
ఖనాభావార్థవదితి నైర్థక్యర్థవత్త్వం తో యథా భావార్థః పురుషశక్తిసాధ్యతాపాస న యోగవిషయో న తథా ప్రాగభావో నిష్ఠం నత్వనాసాధ్యత్వాదిత్యర్థః ॥ ౧౨౪ ॥ ఉత్తరశ్లోకం ॥ న పాల్యత్వే యో
గాదలం చోపష్టభావో యతః పాలనం స్యాత్ యతో నా త్ర వాత్యేన సంకల్పత్వం గృహ్యతే నాన్యయతా నం యథా నిశ్చితం త్యజ్యతే తద్యోగో న ॥ ౧౨౫ ॥ టీకా ॥ పాలనీవృత్తిం పాలయేదితి పాలనక్రియానుప్రవే

కేష్టకం॥ నివృత్తినిష్ఠేషు నిషేధవాక్యేషు నిషిద్ధకర్మాచరణాదనర్థః ప్రతీయతే ధాత్వర్థాదితి తత్రాయుక్తం దుఃఖం నర్కాణాం దుష్కృతిత్వైకమూలం॥ శ॥ ఏకే యు నిషిద్ధక్రియాయాః పాపహేతుత్వేపి నిషేధవాక్యస్యాతత్ప్రామాణ్య
ముపపన్నమితి తత్రాహ నివృత్తినిష్ఠేష్వితి నిషేధవాక్యే నివృత్తిపరే స్థితే సతి అర్థాదనుపపత్తిబలాన్నిషిద్ధతదాచరణనిమిత్తోఽనర్థ ఇతి ప్రతీయత ఇతి యత్ తత్రైవ సతి దృశాం దుఃఖం దుష్కృతైకమూ
లమితి యుక్తమితి యోజనా అదృష్టద్వయవిరహితనిషిద్ధఫలప్రార్థనా నిషేధనం న భవతా వాక్యేన క్రియమాణం నిషిధ్యమానఫలప్రార్థనాహేతుభూతక్రియాయా అనిష్టఫలహేతుత్వం వినాఽనుపపన్నమిత్య
నర్థహేతుక్రియానివర్తకత్వేన నిషేధవాక్యస్య ప్రామాణ్యముపపన్నమిత్యుక్తం భవతి॥ శ॥ యచ్చోక్తం॥ న మోహోమోహో యతయా లిఙ్గస్యాప్రతీయమానస్య తన్నష్ఠానాదినః పర్యుదాసాశ్రయణేనన
ఞర్థాదనిష్టహేతుత్వమతిచ్ఛిన్నవిష్వ్యతి॥ శ॥ ఏకే యు నను లిఙర్థమిష్టసాధనత్వమాత్రం తు న భవ్యత త్వయు పర్యుదాసము ఞర్థమాత్ర త్వకలం ఖఞ్జ్ఞాదేరనిష్టసాధనత్వమితి నిషేధవాక్యానాం బుద్ధైవ ప్రతిపా
దితాం కిం పరిత్యక్త తస్యార్థస్యార్థకత్వాత్ కల్ప్యేయితి చేన్నేత్యాహ సమోహోమోహో యత యా ప్రతీయమానస్య భక్షణాదినాభక్షణవానేనాథేనర్థ పర్యుదాసాశ్రయణేనానిష్టహేతుత్వమపి
నఞ్ఞో విష్యతీతి యోజనా కిం లక్షణాన్న భ పదార్థం ఙన్యథాత్ విజ్ఞాన్యయోగాయ స్వభవపథస్య తల్లిఙ్గస్యాయం తస్మాదితి విగ్రహః॥ శ॥ యచ్చోక్తం॥ తథాహి సంబంధ్యుపమర్దనబుద్ధయి సమర్థ తయోత్సర్గ
మపేక్ష్య న భవ పదం న పర్యుదాసం యదినా పవాదకం తతో నివృత్త్యర్థపరం తద్ దిష్వతి॥ శ॥ ఏకే యు తతో నచ విష్వతీత్యత్రాహ॥ తథాహీతి న నపదముత్సర్గం ముఖ్యవృత్త్యాఽభావ నిష్ఠత్వముపేక్ష్య
సంబంధ్యుపమర్దనబుద్ధయి సమర్థం యత్ తదపవాదకం నిమిత్తం వినా న లక్షణయా పర్యుదాసం యస్మద్ధర్మం స్యాత్ న సోపవాదకమిహాస్తి ముఖ్యస్తత్తః కారణాన్నివృత్త్యర్థపరం తన్న భవపదమిత్యన్వ
తి యోజనా॥ శ॥ యచ్చోక్తం॥ అతః ప్రసజ్యప్రతిషేధసంభవాన్న పర్యుదాసాశ్రయణం ప్రశస్యతే న పర్యుదాసాశ్రయణం వినాభావేదనిష్టహేతుత్వనవధారకల్పనా॥ శ॥ ఏకే యు తథాపి కిమత్రాయుక్తం ప
క్షద్వయేపి దోషదర్శనాదేకత్ర వివక్షితార్థస్యార్థకత్వముపరత్ర న భోలాల్లక్షణకత్వమితి చేత్రాహ అతః ప్రసజ్యేతి అత్ర తద్ధిత్యస్య వివరణం ప్రసజ్యప్రతిషేధసంభవాదితి ముఖ్యవృత్తిసంభవే లక్షణాశ్రయణే

తంన విపరీత మితి భావః ౹౹౫౭౩౹౹ నను శ్లో కం౹౹ నిషిద్ధక్రియా ప్రత్యవాయహేతు యనైవ చేత్తదా దుఃఖ వరాకాత్స్మరతాం సర్వేషాం పుంసాం సుఖం పుణ్యమూలం యథా సర్వేషాం పుంసాం తథా దుఃఖమపి స్వతః పాపమూలం యత్కిం
కేచిత్కించన్నిషిద్ధక్రియా వ్యతిరేకేణ దుఃఖహేతు నిరూపణాత్స్వైవ పద్మేతురితి ప్రత్యగీకరణీయ ఇత్యాహ౹ నిషిద్ధక్రియా ప్రత్యవాయహేతుర్నైవ చేదపి ఆకస్మిక మకారణకం స్యాదితి ప్రత్యేకారణః నవ్యతిరేకారణకార్యోత్పత్తిః సంభవతి
అతో దృష్ట కారణస్య కస్యచిదభావేపి కదాచిద్దుఃఖం గ్రీష్మకంటకాదిసంసర్గాభావే రకండూః ఖండ్యశ్చయా నవుదృష్టమేవ కారణం కల్పయతి అదృష్టం చ క్రియా జన్యం క్రియా చ నిషిద్ధైవ పాపమూలమితి నిషిద్ధక్రియా
త్వేన పాపాదృష్టమూలకమేవ సర్వేషాం సర్వేషాం ప్రాణినాం దుఃఖమితి భావః ౹ ఏవం చ తి యథా సర్వేషాం పుంసాం సుఖం పుణ్యమూలం తథా విహితక్రియాపి తథా దుఃఖమపి పాపమూలమస్తు నాత్ర ప్రత్యక్షవిరోధ ఇతి
యుక్తమిత్యర్థః ౹౹౫౭౪౹౹ శ్లో కం౹౹ నిషిద్ధక్రియాయాం మోదితస్య క్రియాయాం వా వినా నాస్తి పాపస్య నిష్కృతి ర్హేతుః తత్తస్త ద్వయం హి పాపనిష్పాదకం తాభ్యాం న్యత్ర పాపస్య పూర్వం నిదానం ౹౹౫౭౫౹౹ శ్లో కం౹౹ న సుదుఃఖం పాపమూ
లమస్తు పాపం పునర్నిషిద్ధక్రియా జన్యం కిం త్వనన్యథా ఇతి చేన్నైవ మిత్యాహ నిషిద్ధక్రియా జన్యం విహితస్య చోదితస్య క్రియా విహితస్యాననుష్ఠానం సుగమమన్యత్ ౹౹౫౭౬౹౹ శ్లో కం౹౹ నిషిద్ధక్రియా పాపనిష్కృతి హేతు
శ్చ విల్లక్షణం చోదితస్య క్రియాయాశ్చ అభావాన్న భావ స్య నిష్కృతి రిత్యాభావే ల్లక్షణం బ్రహ్మయమానస్వభావః ౹౹౫౭౭౹౹ శ్లో కం౹౹ న స్యాదపి మోదితస్య క్రియైవ ప్రత్యవాయనిదానమస్తు తేన నిషిద్ధక్రియా యావతా వత్త్రైవ దుఃఖస్య
కస్మికత్వాశంకా పరిహారాదు భయహేతుత్వే మాననం గమాద్గౌరవాచ్చేతి చేన్నేత్యాహ నిషిద్ధక్రియా దుఃఖేతి దుఃఖనిష్కృత్తా నిషిద్ధక్రియైవ హేతుర్భవ న్నవిహితాకరణ మిత్యర్థః చోదితస్య క్రియా త్వనస్య ప్రత్యవాయ
పదవేదనీయస్య దుఃఖస్య లక్షణా బ్రహ్మరుకం చ వేస్మాత్పద కమిత్యర్థః ౹ ఏవం చ భవత్యాయాం నియామకమాహ అభావాదితి అకారణం తస్యాభావో నవ్యస్యాభావాద్భావస్య దుఃఖాదేర్నిష్కృత్తి రిత్యాభావేదవిచ్ఛేదితి శేషః తథాశాస్త్ర
తిః కథమసుతః సబ్రహ్మమోత్తతి యత్తు తార్కికైః ప్రాగభావప్రతిబంధకాభావయోః భావపాతు త్వమిష్యతే తదభావ స్యానిః స్వభావత్వానిర్వాపా రత్వాపాదనేన నిరాకరణీయత్వమితి దిక్ తత్పార్క కథము కరణస్య ప్రత్యవా
త్వాప్రత్యవాయబ్రహ్మపకత్వం స్యాదితి చేత్తత్రాహ చ వేల్లక్షణ ఇతి విహితకరణాభావో బ్రహ్మయమానస్వభావః సకలలక్షణం చ వేన్నస్వరూపేణాకేవలస్య తత్సాకారకత్వాత్తద్జ్ఞానాదేవ ప్రత్యవాయజ్ఞానమితి భావః ౹౹౫౭౮౹౹

౧౨౬

126

గనిష్ఠాఽస్తు నిషేధగీరపి తథాపి వేదాంతవాక్యేషు విధ్యుత్పత్తి విధ్యర్థగంధోఽపి విరోధకారణాత్ ॥శరీ॥ టీకే॥ నిషేధవాక్యానాం స్వరూపతో౽ర్థతశ్చ విధాయకత్వాభావాన్న నియోగపరత్వం సంభవతీతి ప్రతి
పాదితం ఇదానీం విధినిషేధవాక్యానామపి విధిపరత్వం విధేశ్చ నియోగత్వమభ్యుపగమ్య తథాపి న వేదాంతేషు విధిరవసరో౽స్తీత్యాహ అపేత్యాదినా ఇతి అపేత్యాదాయో౽ంగీకారవాదస్తం పరిగృహ్యాస్తి
త్యేతి యావత్ తమేవాహ నియోగేతి నిషేధగీరపి నియోగనిష్ఠా౽స్తు భవతు తథాపి ... తథాపి తీను గవం ॥శరీ॥ శ్లో॥ కం॥ ధ్యానం విధాయం పానశక్యమేతన్న శక్యతే తత్ ఏవ తత్ ఏమితత్
తథానస్యథా తత్ ఏమశక్యమేతత్ ప్రమాణమెప్సితనిబంధనత్వాత్ ॥శరీ॥ టీకే॥ విరోధకారణాదిత్యుపపత్తిం ప్రపంచయతి యద్యప్యయోజ్ఞానం విధాతుమిత్యాదినా వేదాంతా అపి విధిపరా ఇతి వాద
తే తం వక్తవ్యం కిమత్ర విధేయమితి బ్రహ్మజ్ఞానం విధేయమితి చేన్న తదశక్తేరిత్యాహ జ్ఞానస్య పురుషాకర్తుం అకర్తుం అన్యథా వా కర్తుమశక్యత్వం తస్య విధేయం యథా గమనాదిస్తథా జ్ఞానమిత్య
హో విధేయం తదిత్యర్థః తత్ర హేతుమాహ ప్రమాణమెప్సితనిబంధనత్వాదితి మానమేయపరతంత్రత్వాద పురుషతంత్రత్వాదిత్యర్థః ॥శరీ॥ శ్లో॥ కం॥ బ్రహ్మజ్ఞానం జ్ఞానతో బ్రహ్మబుద్ధిః కర్తవ్య
త్వం శక్యతే జ్ఞాతుమేతత్సర్వ బ్రహ్మత్వాత్ బ్రహ్మబుద్ధిం తదీయం కర్తవ్యత్వం కృత్స్నదిర్ఘిత ప్రపా తుం ॥శరీ॥ టీకే॥ కించ విధేయబ్రహ్మజ్ఞానస్య స్వరూపానవబోధితస్య కర్తవ్యత్వం న వ్యవబోద్ధుం శక్య
తే అతస్తద్విజ్ఞేయం తద్వా శకమిత్యాహ బ్రహ్మజ్ఞానం జ్ఞాతేతి స్పష్టార్థః ॥శరీ॥ శ్లో॥ కం॥ బ్రహ్మజ్ఞానం బ్రహ్మణి జ్ఞాయమానే జ్ఞాతుం శక్యం నాన్యథా తత్ప్రత్యేకాత్ విజ్ఞాతం చేద్బ్రహ్మణః స్వత్వమస్య
ప్రాప్తా ముక్తిర్నాస్తి కృత్యం విధేర్నాం ॥శరీ॥ టీకే॥ జ్ఞాయతాం తర్హి విధేయబ్రహ్మజ్ఞానమితి చేత్ ప్రవక్తవ్యం విశిష్టజ్ఞానస్య విశేషణజ్ఞానపూర్వకత్వాద్విశేషణీభూతబ్రహ్మానవగత్యా అవగతం చేత్తయథా
పినాత్ర జ్ఞానవిధిసంభవ ఇత్యభిప్రేత్యాహ బ్రహ్మజ్ఞానం బ్రహ్మణి జ్ఞాయమాన ఇతి తస్య బ్రహ్మజ్ఞానమితి సంబంధః నాన్యథా అజ్ఞాతే బ్రహ్మణి తద్విషయో౽స్య నిరూప్యత్వేన విధిరిత్యర్థః తద్వ్యాప్త్యైవ పక్షాంతరేపి న విధిసిద్ధి
రిత్యర్థః తదేవాహ విజ్ఞాతమితి అస్యవిదుషః ప్రాప్తే ఫలే తదర్థకర్తవ్యాభావాదిత్యర్థః ॥శరీ॥ శ్లో॥ కం॥ వైరాట్సూత్రశరీరగో చరం పరస్పరాధ్యాసమహోద సంభవం అనర్థమాపాతుం శ్రుతిమస్తకే స్థితా

నాద్యాఽనంతరకల్పనం న ప్రశస్యత ఇత్యర్థః అతో వివక్షితార్థస్య ముఖ్యత్వ ఏవ ప్రతీతేరసంభవాదాధిక్య తత్ప్రతీతిరేతాదృశే విషయే న దోషాయేతి భావః తథా చ విన్నైవ పర్యుదాసం సాక్షాదేవ నఞా నిష్టసా
ధ్యత్వమనువృతామితి చేన్న అసంభవాదిత్యాహ న పర్యుదాసాదృతే యుక్తమితి ॥శ్లో॥ అశిష్టసాధుత్వలింగధర్మదృష్ట్యతో వాచ్యన ధర్మసాధుత్వనవర్థకల్పనా న పర్యుదాసం పరిహృత్య కల్పతే న సర్వ
దాసః ప్రతిషేధసంభవాత్ ॥శ్లో॥ టీకా ॥ కథం న భవేదితి చేత్తదిష్టమిత్యాహ ॥ అశిష్టసాధుత్వేతి అశిష్టసాధుత్వలింగధర్మాదాయత్తత్వష్టం తో విషేణానన్వయస్వీకారేణ వాక్యత్వసంపత్త్యా తద్ద్వారాద
౨౨ నిష్టసాధుత్వప్రతీతేః సా చ తత్ర ధా చేష్టసాధుత్వపర్యుదాసమంతరేణ న కేవలేన నఞా క్రియా అనిష్టసాధు[illegible] ప్రత్యయయుతం శక్యతే తత్త్వవినా లక్షణాం సమోన పర్యుదాసః పర్యుదాసాద్యోతనా
నిష్ఠాధర్మత్వబోధకత్వేతి తాత్పర్యార్థః తదర్థస్తు పర్యుదాస ఏవేత్యత ఆహ న పర్యుదాసః ప్రతిషేధసంభవాదితి ప్రాగుక్తన్యాయేన నఞః ప్రతిషేధార్థపరత్వోపపత్తేరిత్యర్థః అక్షరార్థః సుగమః ॥శ్లో॥
శ్లోకం ॥ ప్రమాణమిష్టప్రతిషేధబోధనాం సమస్తవేదస్య న కార్యగోచరం ప్రమాణభావం ప్రతిపత్తుమిచ్ఛోర్నిషేధవాక్యేషు తత సంభవాద్యతః ॥శ్లో॥ టీకా ॥ ఏవం నిషేధవాక్యస్య నివృత్తిర్నిష్టత్వమేవ నక
127 ధమపి ప్రవృత్తి నిష్టత్వమితి ప్రతిపాదనేన తదప్రవర్తకత్వే కిమాయాతమితి చేత్తత్రాహ దవలయాతమిత్యాహ ॥ ప్రమాణమిష్టమితి ప్రతిషేధబోధనాం ప్రమాణమిష్టం స్వార్థే సమస్తవేదస్య కార్యగోచరం ప్రమాణభావం
ప్రతిపత్తుం నేచ్ఛతో న సమర్థః కుతః అత ఆహ న్యాయాన్నిషేధవాక్యేషు తదసంభవా[illegible]త్ కార్యనిష్టత్వాసంభవాదితి యోబు ॥శ్లో॥ టీకా ॥ అతో న వేదాంతవచః సువిద్యతే విధిర్నియోగో న వచశ్శక్తభావనా నస్య
మర్థకాండేపి నియోగతోఽస్త్యసౌ యతో నిషిద్ధేషు న విద్యతే విధిః ॥శ్లో॥ టీకా ॥ తథా చ విన్నైవ నియోగాద్యర్థకత్వం వేదాంతానాం ప్రామాణ్యం యుక్తమేవేతి తైర్ముక్తపక్షే యేనాహ ॥ అతో న వేదాంతవచస్వితి విధి
రిష్టసాధనం కృతిసాధ్యం విధేయమితి యావత్ నియోగోఽపూర్వాఖ్యం కార్యం శబ్దభావనా వా న వేదాంతవచస్సు విద్యతే అపి యాను పాదేయవస్తుమాత్రపర్యవసితత్వాద్వేదాంతానామిత్యర్థః యత్పర
మర్థకాండేప్యసౌ విధిర్నియోగో నియమేన నాస్తి నిషిద్ధేషు నిషేధవాక్యేషు విధేరవిద్యమానత్వాత్ తత్ర తు తో ధ్యానప్రధానే కాండే విధేరవకాశ ఇత్యర్థః ॥శ్లో॥ టీకా ॥ అపేత్యవాదం పరిగృహ్య బోధ్యతే నియో

యేనాబునా పువంశగసిద్ధిః కర్తవ్యానవశేషాదితశ్చ ప్రాయః తద్వత్రథా అబద్ధా తత్రపన్న కమాంప్రత్యయో విధివిషయ ఇతి న బుద్ధియోగాద్ ఇత్యన్వయః నబ్లాఘంశ కైర్త్యవిషయాస్స్మరణె విధిరవగమస్సాశ
కృత్వాపిది త్యర్థః ప్రవృత్తౌ తత్ర త్వయి తువ్ర్త్రరాద్ధంస్పష్టార్థం॥ శ॥ఋ॥ శ్లోకం॥ విరుద్ధత్రికద్వయాపత్తి దోషాన్న శక్యం విధానం ధియః సంగ్రహీతుం యథా వా బుపె యె గుణాస్యహ తద్వత్ర తోనాస్తివె
దాంతవాక్యె విధానం॥ శ॥ఋ॥ టీకా॥ ఇతశ్చ నప్రవృత్తి బుద్ధిన విధిసంభవన్నత్యాహ॥ విరుద్ధత్రికస్యేతి ధియో విధానం సంగ్రహీతుం న శక్యం విరుద్ధత్రికస్యద్వయాపత్తి దోషాదిత్యన్వయః ప్రకృతె బుద్ధినవిధే వి
రుద్ధత్రికద్వయాపత్తిమ్ ఉత్తరపదేవదర్శయతి యత్ర విరుద్ధత్రికద్వయ తత్ర సంగస్త త్రవిధిన సంభవతీత్యభిప్రాదాహరణమాహ యథా వా బుపెయెగుణస్యేతి అయమర్థః వా బుపెయెన స్యారాబుకామోయ
జెతేతి శ్రూయతె తత్ర సంశయః కి ము యం గుణవిధిరుత కర్మనామధేయమితి గుణవిధిరితి తావత్ప్రాప్తం వాబుమన్నం తస్మైయమష్మిన్నస్తీతి వాబుపెయ గుణవిశిష్టతయా ప్రత్యేతశ్చ్యేతిష్ఠామస్యెవ
విధిసంభవాత్ ఆరాబుకష్ఠలస్య గుణవిధిని బంధనత్వ్యాపత్తేః దశ్యం క్రియకామస్యేత్యాదా విధెతి వె అత్రబ్రూమః నాత్ర గుణవిధిరుపపద్యతె విరుద్ధత్రికద్వయాపత్తేః తథాపి యదాయాగవుద్ది
శ్యవాబుపెయ గుణస్తస్మిన్విధియతె తదా యాగస్యోద్దేశ్యత్వమనువాద్యత్వం ప్రధానత్వమితి త్రికం ప్రాప్నోతి యదా పునః స్వారాబుఫలమనూద్య తద్ద్వేన యాగవిధిస్తదా ఫలావె క్ష్యయా యాగస్య
తస్యైవ ఉపాదెయత్వం విధేయత్వం శేషత్వం చేతి త్రికం ప్రాప్నోతి తథా చోద్దేశ్యత్వోపాదెయత్వయోరనువాద్యత్వవిధేయత్వయోః ప్రధానత్వగుణత్వయోశ్చ కస్మిన్నేకదా విరోధాదేకేన వాక్యేనోభయా
త్మ్యత్వబోధానుపపత్తెర్నేదం వాక్యం గుణవిధిపరం కిం తు కర్మనామధేయమితి ప్రమాణలక్షణే స్థితం తద్వద్విధివాక్యే తు అప్రాప్తిసిద్ధబుద్ధేః అనువాదేన దధివిధిపరత్వాత్ తస్మాద్యోగపృథక్త్వేవ్యపస్థా (?)
తత్ర విరుద్ధత్రికద్వయాపత్తిరితి ద్రష్టవ్యం యథా వా బుపెయ విధౌ పూర్వపక్షె గుణవిధౌ విరుద్ధత్రికద్వయాపత్తి రిహాపి పద్యద్విత్యా విధానెపి తదాపత్తిః స్యాదిత తో వేదాంతవాక్యెనాస్తి విధానమిత్యర్థః
॥శ॥ఋ॥ శ్లోకం॥ ఉద్దిశ్యమానత్వమనూద్యమానతా వప్రధానత్వమితి త్రికం తథోపాదెయ విధేయశెషతాప్రతీతం త్రికమన్యదత్ర॥ శ॥ఋ॥ టీకా॥ విరుద్ధత్రికస్వరూపం తావదాహ॥ ఉద్దిశ్యమానత్వ

స్తత్రాపి విద్యాసమయ్యైవ ముక్తతా॥౨౧౩॥ టీ॥ బ్రహ్మజ్ఞానమాత్రేణ కథం ముక్తిప్రాప్తిర్జ్ఞానేన మాత్రా తత్పురుషార్థదర్శనాదితి ప్రసంగప్రాప్తమాశంకాం పరిహరతి॥ దృశ్యేతి విరాడితి॥ విరాట్ స్థూలంసూ
త్రంసూక్ష్మం బయస్తమష్టివ్యష్ట్యాత్మకం శరీరమభిమానాస్పదం భోగాయతనం తద్యోఽబరం తద్విషయమబోధసంభవమనాద్యజ్ఞానోత్థం పరస్పరాధ్యాసం బిభ్రత్ ఇయోస్తాదాత్మ్యాధ్యాసలక్షణం దృశ్యేశః ప్రత్యగాత్మనో
౨౨౫ ఽనర్థమావహః శ్రుతిమస్తకే స్థితా వేదాంతవిద ఇతి యోజనా॥ ఏవమాత్మనశ్చ దృశ్యత్వముపాయం సంసారానర్థస్తత్సంబంధి దుఃఖో విద్యాసమయ్యైవ విద్యోత్పత్తిసమయ ఏవ ముక్తతాని వృత్తబంధనతా రజ్జుత
త్వాజ్ఞానోదయసమయ ఇవ శ్రయాదినివృత్తిరిత్యర్థః॥ తథా చ భ్రమస్యాధిష్ఠాన సంబంధస్యాజ్ఞానోదయమాత్రాన్నివృత్తేః పురుషార్థత్వదర్శనాజ్ఞానసిద్ధావన్యదపేక్షణీయమితి భావః॥౨౧౩॥ శ్లో॥
అశాధ్యవిద్యాపదతే ప్రబంధనం గ్రసమ్యాద్వేదాంతనిబంధనావతిః స్వజ్ఞమాత్రేణ దృఢాత్మగోచరా సమూలదాహం దహతీతి హి శ్రుతిః॥౨౧౪॥ టీ॥ అనర్థస్యాధ్యస్తత్వాదపి దృఢతా వితస్య తస్యైన
128 హానాజ్ఞానోదయమాత్రేణ న నివృత్తిః సంభవతీతి తదర్థమభ్యాసాది విధేయమితి చేన్నైవమజ్ఞానకల్పితస్యాజ్ఞాననివృత్తౌ నివృత్త్యుపపత్తేరజ్ఞాననివృత్తేశ్చాజ్ఞానోదయమాత్రాయత్తత్వాదిత్యాహ
అశాధ్యవిద్యేతి వేదాంతనిబంధనా వేదాంతప్రమాణజన్యా మతిరాత్మగోచరా దృఢత్వం త్రప్రామాణ్యాధ్యారాద్యభావాదసంభావనాదిదోషైరబాధితా స్వజ్ఞమాత్రేణ నాద్యవిద్యాపదరూపనేత్రబంధ
నం బిదాత్మనోయథావదవభాసనాచ్ఛాదనరూపం సమూలదాహం యథా స్యాత్తథా గ్రసమ్యాదహతి నాశయతీతి హి ప్రసిద్ధా శ్రుతిర్బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతీత్యాద్యేతి యోజనా॥ అత్రైకే యత్త్వజ్ఞ్నా
నేకేషాంచిత్ప్రపంచనివృత్త్యదర్శనం కేవలాత్మత్వాకారేణాదృఢతయా విజ్ఞానస్యోదయాదితి ద్రష్టవ్యం॥ అత ఏవ దృఢేతి మతేర్విశేషితేతి॥౨౧౪॥ శ్లో॥ విజ్ఞానే బ్రహ్మణి స్యాద్విధిరయం వ
ష్టలః ప్రత్యయే తత్పదార్థజ్ఞానాత్ బ్రహ్మశమో విధివిషయ ఇతి ప్రత్యయో బుద్ధియోగ్యః॥ బ్రహ్మ స్మృత్యుత్థప్రత్యయే విధిరనవసరః సర్వథా చింత్యమానస్తస్మాద్బ్రహ్మాత్మవస్తున్యవసితమఖిలం విద్ధి వేదాం
తవాక్యం॥౨౧౫॥ టీ॥ ప్రాసంగికం పరిసమాప్య ప్రకృతే విధ్యసంభవమపపాదితముపసంహరతి॥ విజ్ఞాత ఇతి బ్రహ్మణి విజ్ఞాతే సతి తస్య బ్రహ్మణః ప్రత్యయే విధిరఫలః స్యాదితి

సుష్ఠేయత్వరూపముపాదేయత్వం నాస్తి తథాపి మోక్షార్థేశతత్ప్రవృత్త్యయోగాత్ శ్రుతేః ప్రత్యక్షానసాధనవిషయాలయోః ప్రత్యగాత్మత్వానుభవపర్యంతమనుపరమాత్మత్వానుభవద్వారా తత్త్వజ్ఞానయిభవ
తత్వనుష్ఠేయత్వమువ్యాళేశేషత్వం పమోక్షసాధనవిశేషణత్వాదురుపం సంవిధియత్వం నాస్త్యత్మనః ప్రమేయత్వం విధిరజ్ఞానపరూపత్వాదితి ద్రష్టవ్యం యదీతా ప్రత్మనః ప్రమేయత్వమపితదాజ్ఞాసంప్ర
తితత్స్వప్రకాశత్వానువాద్యత్వశేషత్వాని ప్రాప్త్యామస్తదితదుష్టంటమితి ॥ శ ॥ శ్లోకం ॥ ప్రథమత్రికం యజ్జనిగత్వాగతం సుగం సంగతేర్భవగమే భవతి చరమత్రికం యజ్జనిగద్యగతం ఫలసంగతేర్భవగమేషు
వాక్యమే
ఫలశ్రుతి ॥ శ ॥ … వాక్యాత్ విరుద్ధత్రికద్వయమముక్తమపాదయత్ప్రథమత్రికమితి । వాక్యమియనయజ్ఞేతే పివాక్యే నవాక్యమయాంశగుణసంగతేర్భవగమే గుణవిధిపరత్వాదృష్ట్యుపగమే యజ్జనిగద్యగతం యాగ
గతం ప్రథమత్రికమర్థ్యేశత్వానువాద్యత్వప్రధానత్వరూపం భవతి తద్వాక్యసంగతేర్భవగమే స్వారాజ్యఫలార్థేనయాగవిధ్యుపగమే తస్మిన్నేవ యజ్జనిగద్యేచరమత్రికముపాదేయత్వవిధేయత్వశేషత్వ
రూపం సంగతం భవతీతి యోజనా ॥ శ ॥ శ్లోకం ॥ సర్వదుష్కరసత్యవతి శేషగుణం సఫలం సుగమమయిరుంశ్చమతే । త్రిధి తత్రికద్వయం విరోధవశాదన్యవస్తుని ఇతి న తు నీ ఇతి విధః ॥ శ ॥ … మతః సిద్ధాంత
తత్కథం క్రమయోర్విరుద్ధయోస్త్రికయోరేకత్ర యాగపద్యప్రమితివాక్యప్రాప్తమాన్యం సిద్ధత్వే … ప్రత్యావా ॥ సర్వదుష్కరత్వే విషయబుద్ధిః సర్వదుష్కరస్య … వస్తునియోగస్వారూ
… మయుక్తం సంగతం సంగతమయుక్తం సమ్యగితి … తత్రికద్వయస్య విరోధవశాదితి … ఇతి వాక్యేన ॥ శ ॥ శ్లోకం ॥ … వాక్యేయుగతనీతి వాదహినా
… స్వవిషయాపగతా విధిరస్తి తే సవిధిశ్రామ్యతి యాపరమాత్మవస్తువిషయోపనిషత్ ॥ శ ॥ టీకా ॥ దేవమాత్మజ్ఞానవిధౌ విరుద్ధత్రికద్వయయోగపత్స్థితిరభ్యాసాం … పూర్వత్రికముపపాద్య తత్ఫలమాహ
ఇతి వాక్యేయమితి । వాక్యేయవాక్యప్రవృత్తిపర్యాలోచనాదప్యాత్మవస్తువిషయాపగతా ఆత్మత్రయమితా విధిసాగ్రాత్మన్యాయః ॥ విధ్యసంభవే సిద్ధమర్థమేవముపసంహరతి తేనేతి ॥ శ ॥ శ్లోకం ॥ సగుణవా
క్యముపాసనమన్వితం భవతి నిర్గుణవస్తుని సర్వశః । నఖలు నిర్గుణవస్తు సమన్వయం న సహతే సగుణ స్వసమన్వయః ॥ శ ॥ టీకా ॥ దేవజ్ఞానవి…ధి పరా వేదాంతా ఇతి పక్షం నిరాకృత్యోపాసనా

మితి। సిద్ధవస్తునిర్దిశ్యమానత్వముద్దిశ్యమానత్వం మనుపాదేయత్వమిత్యర్థః। అనూద్యమానత్వమనుపాద్యత్వం ప్రధానత్వం శేషిత్వం చ తేన తం ప్రతి కం తథాత్ర నప్రక్రమ ఇతి సంబంధః। అపిశబ్దః ప్రతియోగ్య
థా సంభవం విరోధస్సాధారణార్థః। ఉపాదేయత్వముద్దిశ్యత్వవిరుద్ధం అనుష్ఠేయత్వమితి యావత్ పురుషస్య కృతివ్యాప్యోపాదానం సాధకం కించిదుద్దిశ్య కించిద్విధాతరా భవతి యథా స్వర్గాదిఫలముద్దిశ్య సిద్ధ
౨౬ వస్తునిర్దిశ్యతే సోపాదేయతే దేశకాలాదివపదవత్సైదేన న సాధ్యతయా నిర్దిశ్యం సర్వముపాదేయం యథా యాగాది తథా చ పురుషకృతిసాధ్యత్వాసాధ్యత్వాభ్యామనయోర్విరోధః సుప్రసిద్ధః విధేయత్వమ
నువాద్యత్వవిరోధిప్రమేయత్వం పూర్వసిద్ధం హ్యనూద్యతే అసిద్ధం విధీయత ఇత్యనయోరపి సిద్ధసాధ్యత్వాభ్యాం విరోధః శేషశేషిణోశ్చ ఉపకారకత్వోపకార్యత్వాభ్యాం ఛేదే సతి స్వరూపవిరోధః ప్ర
సిద్ధ ఏవార్థ ఏవమనయోః ప్రకృతయోరేకత్ర విరోధాదేకేన వాక్యేన న శక్యావిత్యుక్తిరుపపద్యత ఇతి తాత్పర్యార్థః॥ యత్తు బృష్ట్వా కం॥ ఏకేన వాక్యేన విధేయో విధానం ప్రత్యక్షముత్పాదయది ప్రతీతి ద్వితయం తత్ర వి
129 రుద్ధమితి ప్రసజ్యతే తత్ర ఉక్తః కిమన్యత్॥ ఉక్తం॥ జ్ఞానవిధిపక్షే కథం విరుద్ధత్రికాగమ ఇత్యత ఆహ॥ ఏకేన వాక్యేనేతి। యది యేకేన వాక్యేనాత్మా వా అరే ద్రష్టవ్య ఇత్యాదినాత్మతద్విధేయో విధానం ప్రత్యగా
త్మనః ప్రమితత్వస్వరూపావధారణే సాక్షాత్ తత్ర తదా ప్రతీత్యాత్మనియతద్విరుద్ధం త్రికద్వయం ప్రసజ్యేత అతః కిమనవగతం వాక్యస్య ప్రామాణ్యాపత్తిరిత్యర్థః॥ ఉక్తం॥ ఉద్దిశ్యమానం తదనూ
ద్యమానత్వాత్ ప్రధానం విధేయో విధానే ప్రమీయమాణం పునరాత్మవస్తు తదా స్వరూపం స్యాదితి త్రికస్య॥ ఉక్తం॥ ఆత్మని కస్మిన్ పక్షే కం త్రికం తస్మింశ్చోపరమిత్యుపక్షేయమానా॥ ఉద్దిశ్యమానమితి త
దాత్మవస్తు విధేయో విధానే జ్ఞానవిధిపక్షే ఉద్దిశ్యమానమనూద్యమానత్వాత్ ప్రధానం చేతి త్రికాత్మకం సా తదేవాత్మవస్తు ప్రమీయమాణం పునరితరం త్రికస్య స్వరూపం స్యాదితి యోజనా యత్ర ఉక్తం భవతి। ఆ
త్మానం జ్ఞానీయాదిత్యాత్మతత్త్వముద్దిశ్య తదనూద్య తచ్ఛేషతయా చ యదా జ్ఞానం విధేయం తదా ఉద్దిశ్యత్వాదిత్రికం తత్ర భవతి ఆత్మనః ప్రమీయమాణత్వే పునరుపాదేయత్వాదిత్రికం ప్రవిశతి తద్యథా మో
క్షకామ ఆత్మానం జానీయాదితి విధిస్వరూపే ప్రత్యగాత్మవిశేషితజ్ఞానవిషయతే మోక్షోద్దేశేన విధేయజ్ఞానవిషయతయాత్మనో విధేయత్వాదుపాదేయత్వవిధేయత్వశేషత్వాని ప్రాప్నుయుః యద్యప్యాత్మనో

నాస్తి ఆశ్రయపరత్వాభావాత్ భేదప్రసంగాత్తథా నిర్గుణవస్తుప్రకరణస్థానామపి సవిశేషవాక్యానామపవాదశేషాధ్యారోపవిషయత్వాద్విశేషే తత్పరత్వాయోగన్నాస్తి తథాపి విశిష్టస్వరూపప్రతీయమానత్వా
దన్యతథాప్రమితత్వాద్విశిష్టేపి వస్తుని తాత్పర్యమంగీక్రియతే విశిష్టస్య స్వరూపావ్యభిచారాదతో విశిష్టవిషయతాత్పర్యం విశేష్యస్వరూపేపి స్వలక్షతీతి తత్త్వావిశిష్టవిషయస్వరూపవిషయత్వే
తి ప్రకరణావిభాగేన విశిష్టవిషయమవాంతరతాత్పర్యం స్వరూపవిషయం మహాతాత్పర్యమితి విభాగే నోపపత్త ఇతి చేత్ అత్రోచ్యతే శ్లోకం రూపవ్యత్యన్నానం రఘుతవిందమిత్యేవముత్పద్యమానం సత్యా
సత్యం విషయమపృథక్కదర్శయతి తదేకమేవ తద్వ్యాఖ్యానం సగుణవిషయం సత్యమిథ్యావస్తుసంసంపృష్టార్థద్వయమతిదృఢం దర్శయత్యేకమేవ తత్ అత్రోచ్యతే ననుసత్యాసత్యయోర్విరుద్ధస్వ
రూపయోః కథం వైశిష్ట్యమితి చెన్నాయం దోషః దృష్టత్వాదితి త్వయా రూపవ్యత్యన్నమితి నిగదవ్యాఖ్యాతం పదద్వయం నన్వైవం సతి శుక్తిరజత బుద్ధ్వా నవత్వగుణబుద్ధ్వా నస్యాపి బుద్ధ్వా నత్వాత్సగుణవాక్యస్యా
ప్రామాణ్యం స్యాదితి వాచ్యం గుణవైశిష్ట్యస్యాపి వ్యావహారికసత్యత్వాద్వ్యావహారికప్రామాణ్యోపపత్తేః శ్రుతేర్నాయాన్యవధమానధర్మయోః స్వార్థే ప్రతత్వాదనాయిమవత్త్వాద్దృష్ట్యాతు నాస్త్యేవ
సగుణవాక్యస్య సగుణే తత్త్వప్రామాణ్యం కింతు తస్యాపి నిర్గుణ ఏవ పర్యవసానం సగుణం తు కల్పితమేవ నిర్గుణవస్తుప్రతీత్యంగతయానూద్యతే అతో నకోపి విరోధ ఇతి గమయితవ్యం
అత్రోచ్యతే శ్లోకం తద్బుద్ధిమాత్రపర్యవసాయిత్వమేవ తత్పరత్వం వేదాంతవాదిసమయేన హుశ్లేషస్యాపి శేషత్వామక్షరకలాపగతా[illegible]త్రిమాత్రం ప్రత్యేవ నాధ్యయనమర్థే ధియోపి శేషం అత్రోచ్యతే సగు
ణవాక్యం సత్యాసత్యవిషయకత్వేపి తస్య నాప్రామాణ్యమిత్యత్ర తత్రేదమాశంక్యతే వాక్యస్య సత్యాసత్యపరయోస్తాత్పర్యద్వైవిధ్యమిష్యతే విశిష్టస్వరూపయోరన్యతరస్మిన్నేవైకతా
త్పర్యమితి తత్రోచ్యతే వాక్యభేదప్రసంగాదికో దోషః పరత్వాత్తస్య ప్రత్యయత్వం యథా సోమేన యజేతేత్యాదౌ విశిష్టే తత్పరత్వాభావే కేవలవిశేషణవిశేష్యయోస్తాత్పర్యం ప్రత్యేకం శక్యతే తథా సతి
వాక్యస్య విశిష్టపరత్వే మోఘత్వాత్తథాత్రాపి గుణవిశిష్టబ్రహ్మపరత్వాభావే కేవలసగుణపరిత్యక్తగుణే బ్రహ్మణి న తాత్పర్యమవగంతుం శక్యతే తదా విశిష్టవిషయత్వాసంభవాదుపాస్యత్వాద్యప్రతీతా

విధిపరా వేదాంతాస్స్యుః కథం విధిశూన్యతయా బ్రహ్మాత్మవస్తువిషయా ఉపనిషదిత్యుచ్యతే ఇతి మతాంతరమాశంక్యోపాసనావాక్యానాం తేష్వర్థపరత్వమితి ప్రతిపాదయతి । సగుణవాక్యమపీతి అపర
శక్తిః సర్వమపి సగుణవాక్యమిమాని గుణవస్తుని సమన్వితం భవతి న విపరీతమిత్యర్థః తథమిత్యత ఆహ నహ్యపీతి యద్యపి సగుణవాక్యం సగుణపరమివ ప్రతిభాతి తథాపి సగుణసమన్వయ
౧౩౦ 130 స్య నిర్గుణే సమన్వయో హ్యవిరోధాత్ సగుణవాక్యాని నిర్గుణే సమన్వయం న సహంతే ఇతి న శంక్యం కింతు సహంత ఏవేత్యర్థః ॥ ౧౮౯ ॥ శ్లోకం ॥ సత్యాసత్యవపుస్తథాపి సగుణం బ్రహ్మాస్య విద్యాతద్ద్వైతద్యుత్థద్వి
షయసువిదవచస్తాత్పర్యమేవం విధం తేనాంతరమస్య విదవచస్తాత్పర్యమన్యాదృశం వా సన్నిర్గుణవస్తుతత్వవిషయం సంకీర్త్యతే భాగశః ॥ ౧౯౦ ॥ టీకా ॥ కథమిత్థం తద్వ్యవస్థా స్యాదిత్యపేక్షాయాం ఇతి వినిగ
మనాయాం పాత్రభాష్యాదీని ప్రేత్య తత్రాహ ॥ సత్యాసత్యవపురితి ॥ యత్సగుణం బ్రహ్మ తత్సత్యాసత్యవపుః యతః స్వరూపతః సత్యం సద్బ్రహ్మావిద్యాతత్కార్యోపాధ్యుపధానవశాత్సగుణం బ్రహ్మ భవతి ॥
తః సత్యాసత్యవపుః సగుణం బ్రహ్మేత్యర్థః తత్ర శ్రుతిప్రసిద్ధం ప్రమాణయతి తథాపీతి తథాపి శ్రుతిః సర్వకర్మా సర్వకామః సర్వగంధః వాక్ పాదః ప్రాణః పాదః చక్షుః పాదః శ్రోత్రం పాదః ప్రాణపాదో ఇతి
కీర్త్యతే అత్ర తేషు ద్విత్రాన్ ఏతస్య ఆనందినిరంకుశస్య నిరవయవస్య సంగతాహా స్నాత్మనో బ్రహ్మణః స్వతస్సిద్ధా మాయాకల్పితాః కామాదివాగ్విశేషా ఉపపద్యంత ఇతి తథా యథా బ్రహ్మ సగుణం సత్యాసత్యవపు
స్తథాస్య విద్యా సగుణబ్రహ్మవిషయా విద్యా సత్యవపురిత్యర్థః యథా విషయం తథా జ్ఞానమితి తదపి తద్ద్వితీయభావాత్ యథా విషయం తద్జ్ఞానం తద్వత్ ద్వివిషయస్య సగుణబ్రహ్మవిషయస్య విదవచసస్తాత్పర్యం
సార్థప్రామాణ్యలక్షణమేవం విధం సత్యాసత్యవపురిత్యర్థః సత్యాసత్యశబలితవిషయత్వాదితి భావః యత ఏవం తేన హేతునాస్య సగుణబ్రహ్మవిషయస్య విదవచసో విదవాక్యస్య తాత్పర్యం
మవాంతరసంజ్ఞితమన్యాదృశం నిర్గుణవాక్యతాత్పర్యాద్విలక్షణం సత్యాసత్యశబలవిషయమిత్యర్థః వస్త్వర్థః నిర్గుణవస్తుతత్వవిషయం తు తాత్పర్యమన్యాదృశం పరమార్థైకరసవస్తువి
షయమితి భాగశో విభాగేన సంకీర్త్యతే శ్రుతిషు సూత్రశాస్త్రేషు వేత్యర్థః ॥ ఉక్తం భవతి ॥ యద్యపి సగుణవాక్యానాముపాసనావిషయాణాముపాసనావిధిపరత్వాదుపాస్యస్వరూపపరత్వం

క్రతునిష్పాదనద్వారేణాక్రతూపకారాదాధానస్యాగ్నిద్వారా క్రతుఫలత్వవదర్థితస్యార్థస్య యస్యార్థావబోధహేతుత్వే తస్యావాప్యాయావాప్తిద్వారేణాధ్యయనస్యార్థావబోధఫలత్వోపపత్తేరగ్నిత్వ
కల్పనైతి చా వః ॥ ఉత్తరే ॥ శ్లో ॥ కం ॥ మంత్రార్థవాదగతమధ్యయనం తదర్థమాత్రప్రతీతిఫలమితి యపి నాశ్రుపి తం విధ్యర్థబుద్ధిమనుస్యూతార్థలావసానాం సాధ్యతేతి తదతత్పరతోపపత్తేః ॥
ఉత్తరే ॥ ఏకయుయుదే ఏవం తద్బుద్ధిమాత్రఫలత్వం తత్పరత్వం తర్హి మంత్రార్థవాదానామపి తత్పరత్వప్రసంగస్తత్రాపి స్వార్థబుద్ధిః కార్యతాపత్తౌ రక్షస్వత్కారణం త్రతిఫలత్వాదితి చెన్నైత్యాహ ॥ మం
త్రార్థవాదేతి నాశ్రుపి తం జ్ఞైమిన్యైరితి శేషః ॥ మంత్రార్థవాదయోః స్వార్థబుద్ధిః పుమర్థానుపయోగిత్వేనానాకాంక్షితత్వయా ఫలత్వాసంభవాదఫలైవ తాత్పర్యానుపపత్తేః తదర్థః కథం తర్హి త
యోః ప్రామాణ్యమితి తత్రాహ విధ్యర్థబుద్ధిమితి విధ్యర్థబుద్ధిర్హి పుమర్థసాధనవిషయత్వేన ఫలవతీ ఆకాంక్షితవిషయత్వాత్ తస్యావసానాం విధ్యర్థబుద్ధిమనుస్యూతస్య మంత్రార్థవాదబుద్ధి
తాబుద్ధిస్తద్వారా ఫలవతీతి తత్తత్పరతేహోపపత్తిర్విధ్యర్థప్రాశస్త్యాదిద్వారేణ విధ్యర్థపరత్వం తత్పరత్వం తాత్పర్యవత్త్వముపపద్యతే స్వార్థే న వ్యాఖ్యావాదాత్పరత్వం చేత్యర్థః తద్బుద్ధిమాత్ర
ఫలత్వేవ తత్పరత్వమిత్యత్ర మంత్రాదివాక్యవ్యుత్పత్త్యర్థం మాత్రపదమితి జ్ఞేయం ప్రయోగే నవతీ తాబుద్ధిర్వాక్యస్య ఫలం తత్రేతి చాహ ॥ ఉత్తరే ॥ శ్లో ॥ కం ॥ సత్యప్రయోగేన తద్బుద్ధికారణం వాక్యమేవాహ ఇహ త
త్పరం బుధాః సప్రయోగేన తద్బుద్ధిశేషధీహేతుమన్యత్పరమాశ్రయం ॥ ఏవ ఉత్తరే ఉపకయు నస వాక్యబుద్ధ్యాస్యైవ సమానబుద్ధేః ప్రయోగసచవాక్ ఫలత్వేనైతత్తస్యత్వాత్తత్పరమవగమ్యతే ఇతి వేద్యబుద్ధి
వ్యవహారాదిత్యాహ సప్రయోగేనేతి స్పష్టార్థం పదద్వయం ఉత్తరే ॥ శ్లో ॥ కం ॥ మంత్రార్థవాదవ[illegible] వసామపి నిషేధేషు సావేద్యవాంతరముక్తం తివతత్పరత్వం వేత్రయూరసిఖం సథియోమునీం త్రాస్తత్ర
ద్ధియోవిధిశేషతయా నివేశాత్ ఉత్తరే ఉకయుయదేవం ప్రయోగేన తద్బుద్ధివాక్యస్య ఫలం తద్బుద్ధిఫలత్వమేవ తత్పరత్వం న స్వార్థబుద్ధిమాత్రం వాక్యఫలం తర్హి తదాశంక్య మంగవాక్యానాం స్వార్థ
బుద్ధిః ఫలం స్యాదితి తివేత్యస్త్విదస్త్వాయూత్రదాయం సమాధి ఘోర్ధ్వ ఉపే ఆకాంక్షితార్థబుద్ధేర్వాక్యఫలత్వాదంగవాక్యానాం ప్రధానాకాంక్షితాఙ్గం స్వావసముపర్యాప్తత్వేన తద్ధియః ఫలత్వాదస్తి తత్పర్యస్వానాం

ఉపాసనాదావసిద్ధే ప్రసంగాత్ ద్వితీయే ౽న్యతరస్యాసిద్ధిః గుణవిశిష్టైకవస్తుపరత్వాత్కేవలస్వరూపాసిద్ధిః కేవలస్వరూపపరత్వే ౽నాసిద్ధిరితి తత్రాహ॥ తచ్ఛుద్ధిమాత్రఫలత్వేనేతి తస్మిన్నర్థే ౽బుద్ధిస్తద్బుద్ధిః
తదేవ ఫలం యస్య వాక్యస్య తత్ తచ్ఛుద్ధిమాత్రఫలం తస్య భావస్తత్త్వ ఇదమేవ వాక్యస్య తాత్పర్యత్వం వేదాంతవాదిసమయేన తేన తద్భావధానబుద్ధ్యంతరమితి యోజనా నానుశేషత్వం తాత్పర్యం మీమాం
౧౩౧ సకానామిష్టం తిష్ఠతు ఏవమర్థేనానుపపన్నతా తత్రాహ ననుశేషత్వ ఇతి తాత్పర్యమితి యోజనా శేషత్వం తాత్పర్యం చేత్తర్హి తస్యాప్యయం ప్రతిశేషత్వే యోగాత్ సగుణే నిర్గుణే వైకస్య వాక్యస్య తాత్పర్యం
విరుద్ధ్యేత ఫలం త్వేకస్యాపి వాక్యస్యానేకమపి న విరుధ్యతే తత్రోదాహరణం వక్ష్యత ఇతి ననుశేషత్వం వేన్న తాత్పర్యం కథం తర్హి అధ్యయనస్యార్థావబోధశేషతయా తత్ప్రయోజకత్వం మీమాంసకై
131 రిష్యత ఇతి వేన్న ఇష్యతాం నామ తైస్తథాపి నాస్మాభిరధ్యయనాంగత్వమర్థావబోధస్యేష్యత ఇయతే అన్యైరపి రేవ తథాత్వం కేరాదిత్యాహ శేషత్వమష్టరేతి అర్థావబోధస్య స్వాధ్యాయాధ్యయనస్య ప్రతయోపాసి
ద్ధ్యర్థం తత్రాధ్యయనం విధినా వినియుజ్యత ఇతి భావః॥ [illegible]॥ తచ్ఛేషత్వాదమనపేక్ష్య తత్ఫలం స్యాదాధానవన్న హి తదంగమిహ క్రతూనాం అగ్న్యంగమేవ విహితమథాపి తస్య సర్వత్ర తు ప్రవృత్తిః
ఫలమపేక్ష్యైతం [illegible] కయనను యదర్థావబోధం ప్రతి స్వాధ్యాయాధ్యయనస్య శేషత్వం న స్యాత్తర్హి నార్థావబోధస్తస్య ఫలమపి స్యాదితి చేన్నైవం తచ్ఛేషత్వం వినాపి తత్ఫలత్వదర్శనాదిత్యాహ
తచ్ఛేనాహ ఇతి తచ్ఛేషత్వమనపేక్ష్యేతి అప్యర్థే ఏవకారః అనపేక్ష్యాపి తదర్థః ఆధానవదిత్యుక్తం దృష్టాంతం స్పష్టయతి న హీత్యాదినా శ్రౌత్యాదేవాక్రతుకరణాదేవాక్రతునియోజకప్రమాణస్యాత్రభావాత్తదభావే
చ క్రత్వంగత్వాన్నిష్ప్రయోజనాదిత్యర్థః తర్హి కేవలాధానం న కస్యాప్యంగమేవనేత్యాహ అగ్న్యంగమేవ హి తదిష్టమితి శ్రీవాసో నిష్ప్రత్యేక ప్రత్యర్థాగ్నిసంస్కారకృత్యత్వాదన్యాదధాతీతి ద్వితీయాశ్రుతేరాధాన
స్యాగ్న్యర్థత్వావగమాత్ అతఏవ ఫలాంతరకల్పనాయా అనవకాశ ఇత్యగ్న్యంగత్వేనాధానస్యేత్యర్థః తర్హి నిష్ప్రయోజనమేవాధానం స్యాదగ్నినిష్పత్తేరఫలత్వాదితి తత్రాహ అథాపీతి యద్యప్యా
ధానం నిరంతరం ఫలం నాస్తి అథాపి తస్యాధానస్య సర్వత్ర తు ప్రవృత్తిః పురుషస్య క్రతుకారకసిద్ధేః ఫలమపేక్ష్య మీమాంసకైరపీతి శేషః ఆవహానీయాదీనామగ్నీనాం క్రత్వంగత్వాత్

ముపాసనావాక్యగతానాంచ విధిపదానాం స్వార్థపరతాత్పర్యం న బ్రహ్మణి తత్ప్రత్యాయకత్వాభావాత్తేషాం విహితోపాసనానాం చిత్తైకాగ్ర్యసంపాదనద్వారా బ్రహ్మావగత్యుపయోగిత్వాదితి కర్మకాండానాం నియోగనిష్ఠ
త్వేపి సర్వేషాం వేదాంతానాం నిర్విశేషబ్రహ్మపరత్వమేవ న నియోగనిష్ఠత్వం వా కర్మకాండేపి ప్రతిషేధచోదనానాం న నియోగనిష్ఠత్వమితీయతా ప్రబంధేన ప్రతిపాదితం ఇదానీం కర్మకాండేపి న నియోగో భావనా వా
వాక్యార్థ ఇతి వక్తుం వేదాంతేష్వప్రతిపత్త్యాం పూర్వోక్తమాక్షిప్తం తద్గత విశేషనిరూపణాయ॥ ఉక్తే యః ఫలసాధనతేతి యత్తత్రోక్తే యః ఫలసాధనతా లిఙర్థ ఇతి ప్రాభాకరస్యాభిరిత్యాదరాద్వ్యుత్పత్తిర్భిరూపపాదయ్యాత్రేయమవధారణమిత్యుక్తమేవేతి
సంబధ్యతే అతః పరం కర్మకాండప్రవృత్తే యః ఫలసాధనయాగదానహోమాదిర్ధర్మః కర్తవ్యం న నియోగనిష్ఠమితి యోజనా యద్వైతంతస్యాపి కర్మకాండస్య స్వార్థానుగుణోపసంహారేణ నియోగపరతా లక్ష్యతే భావనాపర
తావా తదాభూయోపి పునరపి కిము తదత్ర వ్యవహారస్య వేదశ్శిర॥ సః సంనియోగాదిపరనాస్త్యాశినోస్మాకమాకూతమిత్యర్థః॥ ఉక్తం॥ శ్లోకం॥ ఉక్తే యః ఫలసాధనయాగదానహోమాదర్థేషు కార్యాత్మసు సర్వం తదూహ్యః
ప్రమాణమితి॥ తద్గ్రాహ్యం వచోభిర్మితేః ఖాద్యం పశ్యత శాబరం స్పష్టతరం యో యాగమిత్యాదికం ఉక్తే యః ఫలసాధనయాగమాత్రవచనం తద్వచోభిధానం వదతే॥ ఉక్తం॥ యే కఠ॥ న చాస్మాకమేవేదమాకూతమపి తు
జైమినేః సూత్రకారస్య తద్భాష్యకారస్య శబరస్వామినోపి ఇత్యాదర్శనాత్ ద్రష్టవ్యమిత్యాహ ఉక్తే యః ఫలసాధనయాగేతి జైమినేరాచార్యస్య అథాతో ధర్మజిజ్ఞాసా చోదనాలక్షణోర్థో ధర్మ ఇత్యాదిసూత్రయుగ్మ
వచస్తద్భాష్యకారస్య శాస్త్రకృతోపి స్పష్టమేవ ఫలసాధనయాగాదర్థేషు ప్రమాణత్వవ్యాఖ్యానేన నియోగో భావనా యా వేతి యోజనా తత్ర యత్తత్పరతంత్రే యః ఫలసాధనవిషయ ఏవ సూత్రధర్మశబ్దో వివక్షితో వచనాత్
వర్ణితో ధర్మః తస్య తద్భాష్యే తద్భాష్యమితి యో యాగమనుతిష్ఠతి తం ధార్మిక ఇత్యాచక్షతే ఇత్యాదికం శాబరం భాష్యం సూత్రధర్మపదవ్యాఖ్యానపరస్య దీనతమం సందేహవిపర్యయశంకాకలంకరహితం యథా
స్యాత్తథా సూత్రగతధర్మాభిధానం ఉక్తే యః ఫలసాధనయాగమాత్రవచనం వదత్యశతోతి యోజనా భాష్యకారేణాపి సూత్రధర్మాభిధానస్య ఉక్తే యః ఫలసాధనయాగాదివాచకత్వేన వ్యాఖ్యాతత్వాత్ సూత్రకారస్యాపి స్వయమర్థో
వివక్షిత ఏవేతి గమ్యత ఇత్యర్థః॥ ఉక్తం॥ శ్లోకం॥ ఉక్తలింగతాపి ఘటతే క్రతుగా... నోపరసూక్ష్మాత్మనా భవతి ప్రాక్తనరూపసంధానరూపం తేన స్త్రీపురుషాదయస్త్వభిధాం పుమాంస్త్వాల్లక్ష్యే వస్తుధర్మమితి పౌర్వతయా వాచకత్వేన॥ ఉ॥

స్వార్థే తాత్పర్యాసంభవ ఏవం సతి ప్రధానవద్విశేషార్థత్వానుపపత్తేః సాకాంక్షత్వమర్థేకాంక్షయా తదపి తనాకాంక్షం పరార్థశేషతయా తత్ర్యైవము హో తాత్పర్యమేపి స్వార్థవిషయే వాంత పరతాత్పర్యమితి
ప్రవేశ్యోపపత్తేః సాంగస్యైవ కర్మణః ఫలవత్త్వాదంగప్రధానవిషయం సర్వమేవ వాక్యం స్వార్థే ఫలవన్నతథార్థవాదాదివాక్యం తస్య రాదుపకారకత్వోపయనుష్ఠా సాంగత్వాచ్చ వాదిత్వం గవాక్యానామర్థవాదాది
౧౩౨ వాక్యానాం చ విశేష ఇతి ఏవం మంత్రార్థవాదానాం న స్వార్థే తాత్పర్యయోగః ప్రయుక్తస్య స్వర్గస్య ప్రవాదం తరాయణమతమాశ్రిత్యాహ మంత్రార్థవాదవచసాం పీతి సావిశేషస్యోక్తేషు సావిశేషమంత్రార్థ
వాదవచసామపి తత్పరత్వం త్రయుచి రసికోనధియః క్షణధియః కేచిన్మంత్రా ఉశంతి ఖానం త్వం గీకుర్వతే తేతి యో ఖనాం మంత్రార్థవాదానాం న స్వార్థపరత్వం తేషాం విధిపరత్వాదితి శంకాం వారణీయావాం
తరమితి విశేషణం ఏతదుక్తం భవతి విరోధే గుణవాదస్య దనువాదో వదార్థ ఇతి భూతార్థవాదస్త్యనాదర్థవాదస్త్రథామతన్న తిస్యాయే నోక్తత్వాద్గుణవాదానువాదయోః స్వార్థపరత్వే వ్యాపిభూతార్థవాదేషు
ప్రమాణాంతరవిరోధతత్పూర్వకత్వయోరభావాదత్ర స్వార్థపరత్వం తథాపి స్వార్థే ఋద్ధేరనాకాంక్షితార్థత్వాత్సన్నిష్ఫలవత్త్వాచ్చ తద్వాంతరతాత్పర్యం స్వార్థే ఋద్ధ్యుపగమ్యత ఇత్యర్థః యస్త్వేదేవతాయామవిగ్ర
హోతం స్వార్థత్వం మనసా ధ్యాయేద్వషట్కరిష్యన్నితి ధ్యానవిధేర్ధ్యేయవిషయాకాంక్షత్వాత్తద్వాన్యత్ర సిద్ధేః శబ్దమాత్రస్యార్థ్యయతాప్యర్థస్య విధ్యసిద్ధిప్రసంగాత్ తః స్వార్థస్యానన్యలభ్యత్వయా తాత్పర్యం వరత్వమ
పిన స్వేవమపి స్వార్థే ఋద్ధేరఫలత్వాన్మంత్రార్థవాదానాం తద్బుద్ధిమాత్రఫలత్వం తాత్పర్యం న లభ్యత ఇతి తత్రాహ తద్బుద్ధియ ఇతి దేవతావిగ్రహాద్యాద్యాయ ఇత్యర్థః విధిషు స్వర్గాదేరర్థనయాంగాదివిధిష్వప్యర్థః
శేషతయేతి యస్య దేవతాయా ఇతి ప్రయోగోపయోగియా తత్ర స్వర్గాది ఫలవిశిష్టవిధ్యర్థప్రతిపత్త్యుపయోగి తదాపాశ్రేషతయా నివిష్టత్వాదిత్యర్థః తదేవముక్తవిధయా స్వార్థబుద్ధియః ఫలవత్త్వాత్తద్బుద్ధి
మాత్రఫలత్వమేవ సర్వత్ర తాత్పర్యానవేక్షాయా ఇతి వ్యవస్థితమేతైతదితి భావః యత్ర యాగం కర్తుం నశ్రేయః సాధనతాలిజ్ఞాదిత్యాహ యత్రోత్తమత్వాద్యథాశ్రేయః సాధనయాగదానవస్తునాద్యర్థైక నిష్ఠం తతః సనక
ర్మవాక్యానియోగపరతా తస్యాపి నాలం కథనం వక్తవ్యం తథా స్యాద్వేదేశ్వరసః సనాతి భూయో వినయః కర్త్రీయఋత్విక్సాన్యాయోపగుణవాక్యానామపి నిగుణే బ్రహ్మణి మహాతాత్పర్యం గుణవిశిష్టే తస్మిన్ననాంతరతాత్పర్య

పదార్థభావనా విశిష్టార్థస్తదా శబ్దభావనార్థభావనాయాః ప్రయుక్తస్య క్రియానుకూలతయా తద్వత్త్వాత్ ప్రథమం తత్ర తత్త్వాత్ స్వర్గక్రియాయా యామన్వయే సతి ఫలకామినః కర్తృత్వాత్ కర్తుశ్చాధికార ఇతి ప్రక్రియాయా యదా
తు క్రియాయాః కర్తృయః సాధనత్వం విశిష్టార్థస్తదాపి భావనాయాః పదార్థవిశిష్టార్థస్య యత్ ఫలే ఏవాధికారాన్వయో న్యాయ్యోపగత ఇతి భావనాయా అధికరుద్ధ్వా ఏవ స్వర్గకామాధికరణసిద్ధాంతే లోకాస్య భిఖిర్యాపగమ్యతే అ
తో నియోగానాదరేపి నాధికరణవిరోధః స్యాత్ కిం స్యాత్ తత్పైకస్య ద్వైరస్యాయాః సంభవే కల్పనీయో నియోగవాదిభిరపి స్వాద్యన్వయానంతరం కర్త్రన్వయస్య స్వీకారాత్తు వలపవర్గపర్యాయమాత్రవిరోధో న స్వీకార
స్వర్గ్యేరస్వాయ కల్పనాయామితి స్వర్గకామాధికరణే నాధికారాన్వయస్యాకర్త్రన్వయాత్ ప్రాథమ్యం నోక్తం ప్రతీయతే కింత్వధికారిఫలపరం వా స్వర్గకామపదం న కర్తృపరమిత్యేతావదేవ తత్రోక్తం గమ్య
తే యచ్చేతత్ ప్రత్యయః సాధనతా విధింన స్వభావనావిధింన సభావార్థత్వాన్న సకర్తృకర్తృసిద్ధత్వాత్ స్వర్గకామపదస్య ఫలపరత్వాధికారాన్వయో న సిద్ధ్యేద్భవతి కర్తుః క్రియాయాః ఫలనిర్దేశత
త్వామితయా తస్యాధికతయోపపత్తేః నైవమధికృత్వాదికారాన్వయస్య తాత్పర్యానుపపత్త్యా యోగః శంక్యేత న సంబలత్వాత్త్వప్రయుక్తత్వాత్తు తత్పర్యాలోచనయా న చ యోగవ్యుత్పత్త్యా తత్ప్రాప్తేః స్వాతి
శ్రేయః సాధనతా విశిష్టార్థ ఇతి వాదేనైకోపి విరోధ ఇతి ॥ శరీరయుక్తో విధ్యుపాయో విధిరాత్మనీ షా సుప్రవర్తయతీ ప్రవర్తకతా ఇతి ఇష్టాభ్యుపాయో వగతే విశిష్టే దేహోపలాదేనమిత్యాశయః ॥ శరీర
యుక్తో న స్యాన్మాతన్మావక్తృత్వం ప్రవృత్తప్రవర్తకత్వం విధిః స్వరూపమవగమ్యతే తత్రేష్టాభ్యుపాయత్వజ్ఞానస్య ప్రవృత్తప్రవర్తనాత్మకత్వరూపం విధిలక్షణే న వియతే ఉపాయజ్ఞానమాత్రాత్ప్రవృత్త్యదర్శ
నాత్ ప్రవృత్తేర్య యాంశ్చ సామాన్యతః ప్రవృత్తివిషయత్వాన్నియోగస్య ప్రవృత్తివిషయత్వాత్ క్రమవిరతిసాక్షాత్ ప్రవర్తనారూపత్వాద్వ్యయుక్తం ప్రవర్తకత్వమితి చేత్తత్రాహ ॥ ఇష్టాభ్యుపాయో విధిరితి ॥ ఫలేచ్ఛత్వా
త్సామాన్యతః ప్రవృత్తావపి యదుపాయజ్ఞానాదుపాయవిశేషే ప్రవృత్తస్తస్మిన్నాత్మని పురుషే ఇష్టాభ్యుపాయో విధిరిత్యభ్యుపగమ్యతే ప్రవర్తకతా ఇతి యోజనాయాం తథా యద్యప్యాత్మా విధిరాత్మనీష్టాభ్యుపా
యే పురుషస్యాపమనుత్పాదయన్ప్రవర్తకతావయుక్తేతీతి యోజనా తత్రోక్తేర్థే యుక్తిమాహ ॥ ఇష్టాభ్యుపాయోఽవగత ఇతి యతోపి ఫలే రాగః స్వీయవనయా తస్యాపి న ప్రవర్తకే ఉపాయవిశేషజ్ఞానాత్తథాపి విశిష్టే దేః

ననుభవతు ఇతి ద్వితీయసూత్రే పుల్లింగప్రయోగస్య స్పష్టత్వాత్ క్రియావాచిత్వమవగంతుం న శక్యత ఇతి అపూర్వవాచిత్వమేవ హి తదా యుక్తం వైదికప్రయోగేషు ధర్మో విశ్వస్య జగతః ప్రతిష్ఠా తాని ధర్మాణి ప్రథమాన్యాసన్నిత్యాది
ష్వపూర్వే పుల్లింగతయా శ్రుతౌ నపుంసకలింగతయా ప్రయోగదర్శనాదితి చేత్ న తత్రాపి పుల్లింగతా యేతి। అపూర్వధర్మశబ్దస్య క్రతుగామిన్యపి పుల్లింగతా ఘటతే హి యస్మాత్ క్రతురపి క్రతురేవ సూక్ష్మత్వేనాపూ
౧౩౩ ర్వం భవతి తేవాం తే ఆవహతి వహతే ఇత్యత్రాపి తస్యైవం వ్యాఖ్యామావహతా వాపః పురుషవచస ఇతి వక్రోక్త్యా ఫలారంభకా పూర్వస్య క్రియాపరిణామత్వావగమాదిత్యర్థః తి సహాయనాక్రతోః ఖిదావముపవరన్నపూ
ర్వస్యైవ కార్యకారణయోః కథం దోపహారాక్షతావపి ధర్మశబ్దః పుల్లింగః స్యాదిత్యర్థః కేవలత్రతువాచకత్వే తు ధర్మయుతిక్లీబః స్యాత్ తథా చ ఫలసాధనత్వాకారవిహితక్రియావాచి ధర్మశబ్దః సూత్రద్వా ప్రయోగా
సుపపన్న ఇత్యర్థః యాశుయిశ్లోకం యాఇష్టాఖ్యపాయవచతా విశిష్టౌ స్థితౌ చ స్యాదస్మిన్ వనావసతాసు యుదాహరణ కర్తుర్భవేదధికృతిస్తు నియోగవాదే స్వామ్యే స్థితే సతి భవేదధికర్తృభావః యాశుయిశ్లోకే నస్మిన్నయః
133 సాధ్యక్రియాయా విధివాక్యార్థత్వే క్రియాకాంక్షయా స్వర్గకామపదస్య తత్సమర్పణార్థత్వం స్యాదధికారపరత్వం న సిద్ధ్యేత్ తథా చ స్వర్గకామాధికరణవిరోధః తత్ర స్వర్గకామపదస్యాధికారిపరత్వనిర్ణయా
దితి వాన్యత్ర హి ఇష్టాఖ్యపాయవచస ఇతి విశిష్టాఖ్యపాయవచస ఇత్యస్య కల్పష్టస్థితౌ సాపకస్య విషయో యదా భావనావచసతాస్యాత్ తదా భర్తృమతే బాధికర్తిస్త్వధికారః కర్తుర్భవేత్ ప్రథమం క్రియాపేక్షాయాం
త్వేత్వేనాన్వితస్య క్రియాసాధ్యఫలస్వామ్యాదధికారిత్వేనాన్వయో భవేత్ నియోగవాదే తు స్వామ్యే అధికారాన్వయే స్థితే సతి అర్థాసంతరం కర్తృత్వభావః కర్తృత్వాన్వయో భవేదిత్యర్థః అర్థ ఇదమివావివక్షితం యదాని
యోగే విశేషఃకర్తృస్తదా తస్య విషయో నియోజ్యత్వాభావత్ప్రతీతే నియోగప్రతీత్యనుబంధిత్వేన నియోజ్యతయైవ ప్రథమం పుంసః స్వామిత్వే దృష్టం కార్యమితి ప్రతిపద్యమానే యావాన్ నియోజ్య ఉపవర్తతే యస్మాత్ తత్ర
నియోజ్యః సకర్తా యతః స్వకీయత్వేనావబుధ్యత ఇతి సవచస్వర్గకామస్య స్వర్గమాయం నియోగ ఇతి పదక్రమాన్ మోక్షకామయాసవాతే శ్రుతనియోగస్య నిష్పన్నకారత్వాన్నిష్పత్తిమంతరేణ స్వర్గాసిద్ధిః ఫలా
సిద్ధేర్నియోగస్య కార్యత్వేన సతి తస్య ప్రాప్తవిషయత్వేన భావగతత్వాత్ తథార్థస్య కారణత్వేన సంమతస్య సంఘ సత్త్వారానియోగనిష్పాదకత్వాత్ తత్కర్తృత్వం ప్రత్యేకప్రతిపద్యత ఇతి సవకర్తా స్వస్యత ఇతి త్ర క్రియా

ఽపదుక్తం భవతి లిఙాదిశబ్దోపి ప్రవర్తకార్థవాచీత్యవివాదం తత్ర క్లృప్తబుద్ధిశ్చేతావిశిష్టయత్నాకార్యత్వం పర్యైః ప్రవర్తకత్వేనాభిమతం తత్ర లిఙాదిశబ్దాదర్థస్తస్య చికీర్షావిషయీకృతస్య ప్రత్యక్షాదేర్ యత్వే
ష్టసాధనత్వయోగాత్ అన్యలక్ష్యో హి శబ్దాభిధేయాభిమతః తస్మాదన్య ఏవ ప్రవర్తకో లిఙాద్యర్థః స చ ప్రయత్ననిష్పాద్యత్వలక్షణకార్యతాదిశిష్టేష్టాభ్యుపాయః సోపి బుధ్యమానః సన్ ప్రవర్తకస్తద్య
స్యపాయబుద్ధ్యానిస ఫలరాగిణః ప్రవృత్త్యవశంభావాత్ అవిష్టాభ్యుపాయస్య చ సకలస్యైతయా లిఙాద్యర్థస్య ప్రయత్ననివర్త్యత్వం సకలస్య యద్యపి స్వరూపేణ సకలస్యైత్వం నాస్తి తథాపీష్టాభ్యుపాయ
విశేషవిశిష్టత్వేనాకారేణాపదస్తీతి సర్వథా ప్రయత్నపరతంత్రత్వే యః సాధనత్వమేవ బుధ్యమానం ప్రవర్తకం తథా నయ లిఙాదేరేవేతి నాస్మన్మతే కోపి దోషః ఇతి ఉక్తం చ కార్యత్వమిష్టా వశవతేణాం
చేదిష్టాభ్యుపాయే నియమస్యాత్ కిం చ నియమం లిఙాదేరవసేయమస్య సాక్షిప్రసాదాదితరప్రతీతిః ఉక్తం చ ఉక్తం న సుకార్యత్వస్యైత తత్పృథమిత్థం విభాగః కేవలం కార్యత్వప్రత్యక్షాదవసేయమిష్టాభ్యుపేయ
త్వవిశిష్టలిఙాద్యవసేయమితి తత్రాహ కార్యత్వమితి ఇష్టాభ్యుపేయయోగాదౌ కిం చ కార్యత్వమిష్టావశవర్తి యథా నియోగవాదినాం క్లృప్తబుద్ధిశ్చేత్యరూపం కార్యం తత్ర్వేష్టాభ్యుపాయే కిం చిన్నియమసాధా
రణం కార్యత్వమస్తి కృతిసాధ్యత్వరూపస్య కార్యత్వస్య స్వభావ్యాత్ తత్ర స్వయత్నం చ కార్యత్వం లిఙాదేరవసేయం తత్ర్వియాస్వభావో క్రియాయాశ్చ స్వభావతావసేయత్వాల్లకారసామాన్యవాచ్యమి
ష్టార్థః ఇతరప్రతీతిః క్లృప్తబుద్ధిశ్చేతారూపకార్యత్వప్రతీతిః సాక్షిప్రసాదాత్ప్రతపక్షేణ ఇతి యావత్ చికీర్షితత్వం హి క్లృప్తబుద్ధిశ్చేత్యత్వం చికీర్షానురాగః స చ యమానయవనియతవిషయః సన్ సాక్షిణావ
భాస్యమానః స చ యతే మనసా వసేయతయా వేతి ప్రత్యక్షత్వమితరప్రతీతిరిత్యర్థః ఉక్తం చ ఉక్తం చ బునాత్యర్థే లిఙ్ పదం గౌణమాపయబుద్ధ్యా తదర్థః కర్తృతంత్రాః సపోర్ష్యః యాగాద్యర్థకర్తృ
తంత్రేపి అముష్యైలిఙ్ లో [illegible] దిః శ్రేయసోపి తు భూతే ఉక్తం చ ఉక్తం కృతిసాధ్యత్వవిశిష్టమేవేష్టసాధనత్వం లిఙర్థ ఇత్యత్రవిద్యత్యం మతిమాహ ఉక్తం నాత్యర్థ ఇతి బుద్ధ్యా త్వర్థే యల్లిఙ్ పదం ప్రవర్తతే
బునీయాదితి తద్గుణమాపయరాచార్యా అనియోగబుద్ధ్యవిషయత్వాత్పూర్వం భవంతి తత్ర హి తు మాహ బునాత్యర్థ ఇతి సాధ్యత్వం శాబ్దావాత్ ప్రమాణవస్తుతరక్షం తత్ర సంబుద్ధ్యా సక్యకృతిసాధ్యత్వసంఖ్య

సకాశాదిష్టాభ్యుపాయెవగతె సతి ఉపాయవిశేషజ్ఞాతె సతి ఫలాత్సకాశాదిష్టాభ్యుపాయవిశేషం ప్రతిసద్యస్తృష్ణామెవెతి ఫలెన యాసాధనావశేషమిష్టత్వః సాధనవిశేషజ్ఞానానంతరం తత్రైవాభ్యుయతె
సాంతత్ప్రపురుషం పూర్వం ఫలెచ్ఛామాత్రదశాయామప్రవృత్తం ఫలసాధనవిశేషె ప్రవర్తయతీతి త్విష్టాభ్యుపాయవిధిపక్షెపి న లక్షణనాశావ ఇతి సిద్ధం ఫలె సాధనె చావహం తుః సాధనెచ్ఛా చ ప్రవృత్తి[illegible]పాటః
౧౩౪ మాంచ సాధనజ్ఞానాధీనెతి భావః ॥౭౨౫॥ శ్లో ॥ కంయ ॥ నియోగశ్చెద్వ్యాపి న యోగ కశ్చిదిహాం వినాదుః ఖనిదానభూతం క్రొతి కర్మేణ పాపమధర్మరాగాత్ప్రవృత్తిరెవెతి వారాభుమాంగః ॥౭౨౬॥ యథేతి ॥ స్వాపత్తి
రాగోత్పాదనద్వారా విధిః ప్రవర్తకత్వోపపాదనెన శంకితం దోషం పరిహృత్య యదుక్తం నియోగః సాక్షాత్ప్రవర్తక ఇతి తదత్యంతాసంభవీతి ॥ దూషయతి నియోగకర్తా వ్యాపీతి నియోగకర్తా నియుజ్యమానోపి
నరకః కశ్చిదిహాం వినా నరకమక్రాంతియతః కమక్రరణం దుఃఖనిదానభూతమితి యోజునా తస్మాదిహ కర్మణిష్వమధర్మరాగాత్త్ప్రయుత్తసాధనరాగాదెవ ప్రవృత్తిరితి రాభుమాంగః ॥ సర్వత్రాంత్రోషరూపపరి
134 యోషితపాతకపంథా ఇత్యర్థః ॥ నియోగోపి నియుజ్యమానవిషయె రాగముత్పాదయన్నేవ ప్రవర్తకో నానురాగవశాత్సక్తొ లజ్ఞాతాపి నియోగె రాగహీనస్య ప్రవృత్త్యదర్శనాల్ రాగస్తు న నియోగమాత్రాత్క్వ
తితస్యాశుః ఖాత్మకత్వాత్కింతు ఫలసాధనతాబోధాత్తస్మాత్ఫలరాగిణో నియోగాదపి సాధనెరాగోత్పాదాదెవ ప్రవృత్తిర్న నియోగమాత్రాదితి స్థితాస్వేష్టసాధనత్వజ్ఞానస్యైవ ప్రవర్తకత్వాదిష్టాభ్యుపాయత్వాత్త ఏవ సా
ధ్యఫలరాగిణాశ్చెష్టయా ప్రవృత్తిరిత్యస్మిన్పక్షే న కోపి దోష ఇతి భావః ॥౭౨౭॥ శ్లో ॥ కంయ ॥ ఇష్టాభ్యుపాయస్యైవ కార్యభావః ప్రయత్ననిష్పాద్యతయోపపన్నః సుభావసెయొవనాలిజ్ఞాదెః ప్రత్యక్షతోరాగనిబం
ధనస్తు ॥౭౨౮॥ యేతి ॥ సన్నిష్టసాధనతాజ్ఞానస్య బంధాత్పాదావసిత్వాత్ప్రాగద్వారెణాపి న నియమెన ప్రవర్తకత్వేతి వ్యభిచారమాశంక్యాహ ॥ ఇష్టాభ్యుపాయస్యేతి కార్యత్వేనియమెన కృతత్వాత్
ప్రయత్ననిష్పాద్యతయోపపన్నః ప్రయత్ననిష్పాద్యత్వలక్షణకార్యత్వవిశిష్టెష్టసాధనత్వజ్ఞానస్యైవ ప్రవర్తకత్వాద్వ్యభిచారణ్ణ ఇతి భావః ఉక్తలక్షణమిష్టసాధనత్వం కుతో వాసేయతెత్యయమితి తదాహ
సవెతిస ఉక్తలక్షణ ఇష్టాభ్యుపాయస్య కార్యత్వాత్కొవిజ్ఞాదెర్వనాక్ష్యద్దవసెయోవిజ్ఞెయో రాగనిబంధనస్తు కార్యభావః ప్రత్యక్షతో మానసప్రత్యక్షాత్తెనెషి ప్రత్యక్షాద్వావసెయ ఇత్యక్షరార్థః

పదార్థావాక్యమేవ విజ్ఞానాదేర్ముఖ్యముఖ్యత్వావ్యవస్థానస్త్విత్యర్థః సాధనత్వాత్తదర్థవాక్యమితి నిర్ణయః ॥ ౭౨ ॥ శ్లోకం ॥ భూతస్వభావత్వాయుయద్యోపదేశః క్రియాపరో వస్తుపరో ను కాండేన విశిష్టమేవం విప
రీతమస్మిన్నభవ్యస్య భూతా యస్య దోపదేశః ॥ ౭౩ ॥ టీకా ॥ యదేవం వ్యాఖ్యానేపి నైశతో విధిరభ్యాత క్రియాః సాధనత్వేనోధార్థే వేత్ శ్రవణాదౌ వసవణాత్మనా ముఖ్యస్తవర్ణత్వా వా అరెర్థ ష్టవ్యశ్రోత
వ్యాదిత్యాది విధిశ్రవణానుశేషేన విధినిష్ఠత్వమేవ వేదాంతానాముఖ్యపి యం న వస్తునిష్ఠత్వం భూతం భవ్యయోపదిశతస్యాయం దితి వెత్తత్ర వాః ॥ భూతస్యేతి ॥ వస్తుపరో తు కాండే యవం న పాంస్తా మిత్య
స్యాయాః ॥ ౭౩ ॥ శ్లోకం ॥ భవ్యప్రతీతా ఉపయోగభాజో భవంతి కార్త్స్న్యేన న సిద్ధవాదాః క్రియాప్రధానేన తథాత్ర కిం తు భూతప్రతీతౌ ఖలు భవ్యవాదాః ॥ ౭౪ ॥ టీకా ॥ తు తవేవం విభాగవ్యవస్థా కాండ
యోః కుతయోరపి శబ్దప్రమాణత్వావిశేషాద్వైతత్వావిశేషాన్నేతి చేదర్థవశాదిత్యాహ ॥ భవ్యప్రతీతావితి ॥ క్రియాప్రధానే కాండే సిద్ధవాదా భవ్యప్రతీతౌ కార్త్స్న్యేనోపయోగభాజో భవంతి భవ్యానేషు
విషయాం యవభవంతి భవ్యప్రతీతేరేవ తత్ర పురుషార్థానుబంధిత్వాద్భూతప్రతీతేరఫలార్థత్వాత్ఫలవత్సన్నిధావఫలం తదంగమితి న్యాయాదిత్యర్థః ॥ జ్ఞానకాండే విపరీతమేతదిత్యాహ నతథాత్రేతి
వైపరీత్యమేవ విమృశ్యస్పష్టయతి ॥ కిం తు భూతేతి ॥ ౭౫ ॥ శ్లోకం ॥ భవ్యప్రతీతౌ నహి తత్స్వదర్థో భూతప్రతీతౌ పునరస్తి ముక్తిః శ్రోతవ్యత్యాదితతో విధానం భూతోపదేశానుగుణం సమస్తం ॥
౭౬ ॥ టీకా ॥ కిమితి వమననుగుణో భవ్యోపగమ్యతే వేదాంతేష్విత్యపేక్షాయాం … ఫలత్వాభావ భవనిబంధనయవఫలసంబంధః కల్పితా ఇతి వేన్నాసంభవాదత్రేత్యాహ ॥ భవ్యప్రతీతావితి ॥ వేదాంతే
షు భవ్యప్రతీతౌ కశ్చిదర్థః పురుషార్థో … కల్ప్యయితుం శక్యతే కల్పనా … ఇత్యర్థః కథమిత్యత ఆహ భూతం ప్రతీతౌ పునరస్తి ముక్తిరితి బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతీత్యా
దౌ భూతబ్రహ్మప్రతీతౌ ముక్తిశ్రవణాద్దృష్టఫలత్వే బలాబల్య … తత్ర ఫలకల్పనయా … ఇత్యర్థః తస్మాత్ఫలవత్సన్నిధావఫలం తదంగమితి న్యాయేన వేదాం
తేషు సర్వో విధిస్తత్త్వమస్యాదిభూతోపదేశశేష ఏవేత్యుపసంహరతి శ్రోతవ్యత్యాదీతి ॥ ౭౬ ॥ శ్లోకం ॥ ఆదాయ ముఖ్యగుణలాక్షణికత్రవృత్తిః … సంబంధినో

వాదితత్పర్యం తత్పార్థత్వ విద్యాదివ్యవస్థా స్తదాహ యాగాద్యర్థ ఇతి తత్త్వం తం త్రత్వ ఇతి పాఠ గ్రంథం విశేషణం శ్రేయసాం పాఠ భూత ఇతి విశేషణమనుభూయ త్రయో వ్యవస్థితం శ్లోకం యజ్ఞానాత్వర్థశ్రేయసా
పాఠ శ్రవణాగ్న్యాధ్యయన మోక్షతత్త్వ విషయ పదేన యాగాద్యర్థశ్రేయసా పాఠ తుష్టా పూర్వపక్ష్య మోక్షం తత్త్వం తం త్రైవర్ణికానాం యజ్ఞ కర్మణా న యజ్ఞానాత్వర్థ నిర్ధిర మనుష్యత్వాను ష్ఠ సాధన త్వ మోక్షా సంభవా
౧౩౪ దేవశ్రవణత్వ ఇతరత్రవ మనుష్యత్వం తత్సంభవాదే వాస్తు కిమితి తత్ర కల్పతి సాధ్యత్వం శ్రవణాదావాశ్యం తథా కల్పత ఇతి వైశ్వానర ఇష్టి సాధనత్వం మోక్ష స్య యజ్ఞానాత్వర్థనపి సంభవాదిత్యాహ యజ్ఞానాత్వర్థశ్రే
యస ఇతి బ్రహ్మ త్వర్థేపి బ్రహ్మజ్ఞానాదౌ శ్రేయసా మోక్షాదేః పాఠ శ్రవణాగ్న్యాగ్నిషోమ మోక్షతత్త్వ బ్రహ్మజ్ఞాన స్యేత మైత్రేయం యజ్ఞ ఆత్మానం సమ ఆత్మేతి విందాదిత్యాదివాక్యేషు విద్యా[illegible] దిపదే
బ్రహ్మజ్ఞానస్య మోక్షరూప శ్రేయఃసాధనత్వం మోక్షతత్త్వ తథా యత్ర కల్పతి సాధ్యతా నాస్తీతి తత్ర విద్యాదిగా ఇత్యర్థ ఇతరత్ర తు న గా స్తన్యకల్ప తం త్రత్వాదేవ విద్యాయాం యాగాద్యర్థ శ్రేయస
135 ఇతి యత్ర కం శ్లోకం యజ్ఞానాత్వర్థ మనుష్యత్వే యద్యపి సర్వ బ్రహ్మజ్ఞానస్యాంతర విశేష తద్వాల తర్కాదీనాం తత్త్వం తం త్రత్వ పాఠ బ్రహ్మజ్ఞానాదవాగ్ని రావణ మనుష్య వాత యత్ర యజ్ఞ కర్మణ సుబ్రహ్మ పాఠ త్వ
జ్ఞానస్య జిజ్ఞాసావగతిం సంబంధన సంసార నివృత్తి రూప ఫల సాధనత్వస్యాన్వయవ్యతిరేకాభ్యామవగమ్యమానత్వాత్ న న బుద్ధరాస్తి అతో న తత్ర విద్యాదిష్వి సాధనత్వం శాస్త్ర మోక్షత్వ ఇతి నేత్తత్ర
హా యాగాదర్థ మనుష్యత్వేతి అయమర్థః శ్రుతి వేదాంతస్య యద్యపి న విద్యాదేః సాధనత్వావగమస్తథాప్యశ్రుత వేదాంతస్య సామానాధికరణ్య కారణాసాధనత్వ ప్రతీతావప్యనంతరం ఫలాదర్శనాత్
కాత్ర స్తత యాసాధనత్వమబుద్ధమితి శాస్త్ర మోక్షత్వం తత్త్వాలబ్ధ వర్ణజ్ఞాన సంబంధనే శ్రవణాదౌ [illegible] పాద్యాపి కరోతి సాధ్యత్వస్యాపి న తత్వాన్మనుష్యవ విద్యాది రితి అష్టర మోక్షనాత్ అస్య విద్యాదియాగ
గాదత్వర్థే యద్యనుష్యత్వాత్ తద్వద్బ్రహ్మజ్ఞానస్యాంతరంగే శ్రవణాదావపి మనుష్యతా తత్ర పాఠ మాహ తర్కాదీనామపి తత్త్వం తం త్రత్వపాఠ బ్రహ్మ యజ్ఞాది వత్త్వలితి సాధ్యత్వం శస్యతత్ర శ్రవణాది త్వర్థ మననాదీ
నాం తత్త్వం తం త్రత్వసౌధ యతి జ్ఞానాదవాగితి ఆత్మసాక్షాత్కారోదయాత్ ప్రాక్ కర్తుః కర్మ మాతుర్లభ్యమానస్య న పాఠ శ్రవణాది విద్యాదౌ కార్యత్వ కల్పనాయాం ప్రమాణాభావాదితి తథా చ కల్పతి సాధ్యత్వా

త్ర౧

యస్మాన్మైయమవస్థాసత్వమపి వాంనం యేనసిధ్యతి తత్ప్రమాణమేయం కింతు విపరీతం నక్లైవతాబ్రహ్మణో వేదాంతవిద్యాత్వప్రసిద్ధివిశేషాత్ స్వయం నిత్యప్రకాశమానస్యైవ బ్రహ్మణస్తమసః ప్రకాశావరణావిద్యాపసరణ
మాత్రేణ యథావదఖిలవృత్త్యపేక్షితా వేద్వేదాంతవేద్యత్వసిద్ధిరితి భావః ॥ ఉత్తరశ్లోకః ॥ కర్మప్రధానే ఇతి గతే వక్రాం జైవాక్యస్య వ్యాఖ్యాతపదత్రయయుక్తం బ్రహ్మప్రధానేత్యేతి మస్తకే తస్మిన్నాపప్రధానం వచనం సమస్తం
॥ ఉత్తరశ్లోకః ॥ న చైవం వేదవాపి ఖన్నైరుక్తత్రయ్యంతి ఖలు త్రపాత్రలక్షణాదు ప్రత్యక్షవిపరీతమిత్యాహ కర్మప్రధానేతి అతిగతే తిక్రాంతే పూర్వస్మిన్నితపదే ఉభయత్ర వ్యక్తికింవేత్యర్థః తత్ప్రధానత్వమాఖ్యాతప
దత్రయయుక్తం తత్ప్రధానమేవ ఖవ్యాగతేరేవ ఫలత్రఫలవత్వాదిత్యఖిలప్రాయశ్చిత్త మస్తకే ముఖ్యాంత బ్రహ్మ వగతేరేవ ఫలవత్వాత్తత్ప్రధానం సమస్తం వచనమితి హేతురనుసంధేయః ॥ ఉత్తరశ్లోకః ॥ కార్య
ప్రధానమఖిలం వపదం సుఖలపమాఖ్యాతమేవ ఫలః ఖలు లోకే వర్ణకాం ఉపద్యత్రిత్రింశం తమపి వేదశిరస్సు స వర్గం నామ్నైవ తత్పరినిష్ఠిత వస్తునిష్ఠం ॥ ఉత్తరశ్లోకః ॥ తాదృశవైరూప్యం సమయ్యేవాశితం
ఖవత్సైరపర్యర్థః వశావాక్రిపం దృశ్యత ఇత్యాహ ॥ కార్యప్రధానమపి కర్మకాండే ఖలు సుఖం తపదం నామఖ్యాన ప్రసిద్ధమపి యత్ర్యాకప్రధానాం కార్యార్థనిష్ఠమస్తి తదఖిలం ఫలతోర్థవశాదాఖ్యాతమేవ
యముష్మాఖిలఖ్యమగతమపి శేషికతద్వైదశిరస్సు సవర్గం తి ఇంతమప్యాఖ్యాతప్రసిద్ధమపి పదం నామ్నైవ నామార్థకేమేవ తద్ధిలుతః పరినిష్ఠితవస్తునిష్ఠమస్మాఖిరర్థవశాఖ్యాయగతమితి
యోఖునాయ ॥ ఉత్తరశ్లోకం ॥ ఆగ్నేయమాంశ్వినమాథైంద్రమితీద్యశరంథాసవర్గం సుఖంతమపి ఖవ్యపరం ప్రసిద్ధం ॥ సూస్యేతి తద్ధితసమన్వితసంనిధానే నామ్నైవ తద్భవతియద్వవతీతి పద్యతే ॥ ఉత్తర [illegible] ఉత్తరశ్లోకం ॥ కర్మ
కాండే నామ పదస్య వ్యాఖ్యాతత్వం కుత్రాప్రి తద్యశ్యేప ఇతి తదాహ ॥ ఆగ్నేయమితి ॥ ఆగ్నేయాది పదానాం ఖవ్యపరత్వప్రసిద్ధౌ నిమిత్తమాహ సాస్యేతి సాస్యేతి సూత్రేణ హావిషాదేవత్యైద మర్థ్యే తద్ధితస్య విధానా
త్ప్రవృద్ధివతాసంబంధాత్మకతాపత్త్యయోగస్య తత్ప్రసిద్ధిరిత్యర్థః నామ్నా మాఖ్యాతత్వాపత్తిముత్పత్త్యాఖ్యాతానాం నామత్వాపత్తిప్రకారమాహ ॥ తద్ధితసమన్వితేతి యద్వవతీత్యాఖ్యా[illegible]పదేపి
ఆగ్నేయమిత్యాది తద్ధితసమన్వితపదయోః సంనిధానే నైవ భవతి నామార్థకప్రార్థవశాద్భవతీతి ఉత్తరశ్లోకం ॥ ఉదాస్తయోః స్థాకపాలో భవతీత్యత్రాక్త్రవిధయోః తద్ధితస్య నామ్నోపి క్రియార్థత్వం

విధివచః సుతథా త్రసవేఽభివ్యాపణ్యాపరివృఢప్రతిపాదకత్వేనయుశవన్యుయీకేయుద్ధంవేదాంతేషుఖిష్యోపదేశస్యభూతవస్తుప్రతీత్యుపయోగప్రకారస్తుపిన్నాయాంతద్ధశేఽయన్దృష్టవ్యఇత్యాదివిధౌనవిధౌ
పరః శబ్దార్థఇతిన్యాయేనదర్శనస్యాపికర్తవ్యతాంత్రత్యామేష్టవ్యయిత్యేషఘూంవఽవక్ష్యేగ్రహోపినిరాకలత్వాత్వావా॥ఆత్రథాయమభిప్రేతి యథా విధివచస్తు కర్మకాండఖిూతవాదాముఖ్యగుణలాక్షణి
౧౩౬ కత్రవ్యత్రీరాదాయుఖ్యవృప్రతీతిబునక్త్రైః సహసంబంధినోభవంతితథాత్ర వేదాంతేషుసవేఽభివ్యాపఽణాభిష్యోపదేశాః పరివృఢస్యప్రఖ్యాః బ్రహ్మాత్మనః ప్రతిపాదకత్వేనసహసంబంధినోభవంతీతియోబు
నావతదుక్తం భవతి। భవ్యార్థాభిధాయ్యాఖ్యాతవిరోధినామపదానామర్థవా-దాదిపదానాంచతత్సంబంధసిద్ధయేక్రియాకాండలక్షణాద్యాప్తిర్యథాయుక్తం తత్రభవ్యప్రాధాన్యాత్ ఇహ తుసిద్ధబ్రహ్మప్రాధాన్యా
త్తదభిధాయినాబ్రహ్మదిపదేనతత్వమస్యాదివాక్యైనవావిరోధేనసంబంధసిద్ధయేవిధ్యపేక్షణాద్యాదాయపర్యవశ్యంతి నవిధౌ పరశ్శబ్దార్థఇతి విధిశబ్దోపివివక్షితార్థపరో నలిఙాదిపరః। అ
136 తోనన్యాయవిరోధోపీతి। [illegible]సిద్ధార్థవాదివచనేషునగౌణతాదిదోషాయకర్మపరవాక్యశేషయద్వత్కార్యార్థవాదివచనేషునగౌణతాదిదోషస్తథోపనిషదీతిసమానమేతదు[illegible]
యుకేయువమప్యముఖ్యార్థత్వందోషఏవేతిచేన్నాయంతోషః కర్మకాండఇవనామపదానాంప్రధానాన్వయసిద్ధ్యర్థత్వాదిత్యాహ। సిద్ధార్థేతి స్పష్టో యోభునా[illegible]సమానన్యాయగతిశ్చేయ
క్తధర్మస్యభూతార్థినిష్ఠకాండైమేయేనమానావగతిశ్చేయుక్తావేదాంతవాక్యైర్బ్రహ్మభుద్ధంహామేయంశకర్యుయీకేయునసుపేదప్రమాణత్వేవిశేషేపిపూర్వోత్తరకాండయోర్వైరూప్యకల్పనమయుక్తమేవేతి
చేత్ అత్యల్పమిదముచ్యతే సర్వత్రసిద్ధయోరపిమానమేయయోర్గత్యాగము కర్మాపోహ్యత్ర విపరీతోనాసనాయయమపిదోషఏవేతి వాచ్యం వస్తుస్వరూపానుసారిత్వాన్మానమేవభావస్వత్వాహా॥మా
నేనమేయమితిభుఢంవిాస్యయముప్రకాశస్వభావత్వాత్ పురతః ప్రకాశవమపేక్ష్య ప్రమితంభవేత్ తత్ప్రకాశకంచప్రమాణం యద్యపిస్వరూపతోబుద్ధం తథాపివిశాఖాస వ్యాప్తమేవసత్తదనావభాసకమిత్య
జడేనబుద్ధంవేయమితిస్థితిః తథా వధర్మస్యబుద్ధత్వాన్మానేనమేయతా కర్మకాండే జ్ఞానకాండే తు మేయస్య బ్రహ్మణః స్వప్రకాశస్వభావత్వాదభూతార్థత్వేనమేయభూతేనమానస్యావగతియుక్తా

విశ్వాత్మసిద్ధ్యా ఉపపాదయతి మానస చింతత్వామేవాహ తి మానాధీనత్వాత్సర్వత్ర సత్తావగమస్యేత్యర్థః ॥౭౯॥ శ్లోకం ॥ అథవా నిమిత్తయోగ్యతాస్తి తాని రవద్యాస్తు సమస్తవస్తుషు పరమాత్మనిత
స్ఫురతీతమేసకలం వేదశిరస్సు ప్రవర్తతాం ॥౮౦॥ టీకా ॥ యది మానవిషయత్వమేవాస్తిత్వం తదా మానసంబంధ సుప్రత్యక్షశేకతావత్ తేషు కేవలవస్తున్యాదిత్యాశంక్య మానయోగ్యత్వమేవాస్తిత్వం యత్ర
మితి పక్షాంతరం సవ్యవాహ ॥ అథవేతి సమస్తవస్తుషు బ్రహ్మాత్మనా తన్మాత్రసుఖమితి యోగ్యతా నిరవద్యా సమస్తదోషరహితా శంకితదోషరహితా వాస్తితాస్తు యోగ్యతా యాం యాం వస్తుష్వావిశ్వాదిత్య
ర్థః ॥ ఉక్తం స్వామినః స్వయం ప్రవృత్తియోగ్యమిత్యాహ పరాత్మనీతి । తథాప్యమానాంతర సాపేక్షత్వం స్యాదితి శ్వతామనపేక్షత్వలక్షణం వేదాంతప్రామాణ్యం న సిద్ధ్యేత్ మానాంతరాయోగ్యే సిద్ధే శబ్దప్రవృ
త్తేరసంభవాదితి చాహ ॥౮౦॥ శ్లోకం ॥ ఇదసుందరమాత్మసంవిదోరపి సత్తావగమో యతో న తయోర్విషయత్వతో నయోర్యతి యోగ్యత్వమితశ్చ సంభవః ॥౮౧॥ టీకా ॥ మానవిషయత్వం
మానయోగ్యత్వం వా సర్వస్యాస్తిత్వం తదర్థాపే నాస్తిత్వమేవేతి పాప్తదోషమాసవరిష్ట్టదపరిహారణీయస్తథా హి తుల్యత్వాద్విత్యత్రత్యతస్మాత్ సర్వత్ర మానవహాం ॥ ఇదసుందరమితి భవతాప్యాశ్రిత
ం విషయత్వాన యోరితి ఆత్మనో విషయసంవిదాత్రయోశ్చ ఆత్మసంవిదో విషయత్వాభావాన్న సంవిదస్స్వయం ప్రకాశమానత్వాన్నావేద్యతయా తత్స్వప్రకాశమాన్నత యోగ్యసతి యోగ్యత్వమితశ్చ
సంభవః తథా చైతదపి చేద్వస్తునస్సత్త్వం తదాత్మసంవిదోస్తావత్ సత్త్వప్రసంగః ॥౮౧॥ శ్లోకం ॥ సత్తైకలదహనానిలాంబరాణాం ఖనిమనుమాపవిశ్వతత్తాఖవేన ఖగతిపాఖనిమద్విభక్తమానసు
ఖఖమఖకాదిసమీక్ష్యతే సవస్తుం ॥౮౨॥ టీకా ॥ అథ యథా గ్రంథసందర్భేణ ఖండేన వ్యాఖ్యానిసిద్ధం తత్త్వమస్యాదిమహావాక్యస్య సత్యజ్ఞానాద్యవాంతరవాక్యస్య చ పరత్వ సాపేక్షరాశ్చ
పూర్వోక్తాద్విశేషదోషనిరాకరణేన సప్రపంచితః ఇదానీం తద్ గత్వార్థంపాదితవాక్యయోః తస్య తత్పదార్థే బ్రహ్మణి సమన్వయప్రకారకథనాయోత్తరసందర్భః ప్రవర్తతే త్వంపదార్థనిరూపణాపూ
ర్వకం వేదాంతానాం బ్రహ్మాత్మని సమన్వయః పూర్వముపపాదితః ఇదానీం తత్పదార్థోదలక్షణభూతవాక్యభూత సమన్వయప్రకారనిరూపణేన సముపసమన్వయోద్ధరీక్రియతేయ

నామాత్మకతద్ధితాన్తాయాః స్త్రీరూపార్థస్యాపి న్యపతి పదస్య నామత్వం ప్రభవ ద్విరిష్టమితి సమందితార్థః ॥ యద్యపి వంశవతామర్థవశాత్ప్రసిద్ధ్యతి క్రమస్తథాప్యాకమపీత్యాహ తద్వదితి ॥ శ్లోకం ॥ శ్లోకయ
అస్త్యస్త్యన్తే భవతి షంతపదాని సంతి వేదాంతవాక్యనిలయాని తథాపి తాని సాఖ్యాతశబ్దాని ఋశక్తిధుతం వవాళ్ళరస్తిత్వమాత్రవిషయాణి నిష్కృత్తిరేషాం ॥ శ్లో ॥ ౧౫ ॥ టీకయ ॥ తదేవోదాహరతి ॥ అస్త్యస్త్య
౧౩౨ న్తే తి ॥ కథం పూర్వం యామి కృత్ర పొతుహూతాః అస్తిత్వమాత్రే స్వరూపసన్మాత్రే నిష్కృత్తిః పర్యవసానమేషామస్త్యాదీనామిత్యర్థః ॥ అస్యాపత్త్యాదేరాఖ్యాతత్వం వస్తుస్వరూపసత్తాయాః క్రియా
త్వాపసారణాత్ క్రియతే న తు ద్రవ్యాపాపిత్వే న నిమిత్తకత్వస్తి తత్ర ధర్మిస్వరూపసత్తాతిరిక్త క్రియాద్యర్థస్య సుప్తాంశసాధ్యం ప్రతీయతే తథాపి సామాన్యవత్త్వపృథగ్విశేషప్రాయయఖ్యాన్యమానో న స్యాదితి యర్థా
వస్తుసత్తామాత్రపరస్తథా వేదాంతేషు నిత్యసామాన్యవిశేషవస్తుపరిఘక్తిముఖత్ర ప్రయుస్త్యాదిశబ్దప్రవృత్తిత్వసంభవ ఇతి భావః ॥ శ్లో ॥ ౧౬ ॥ టీకయ ॥ పూర్వాపరీభూత పదార్థనిష్ఠమాఖ్యాతమాఖ్యాతవిదో
137 వదంతి కూటస్థసత్తావగతిప్రధానమాఖ్యాతపదం త్విదం తమాపన్నః ॥ శ్లో ॥ ౧౭ ॥ టీకయ ॥ నను ధాత్వర్థస్య క్రియాత్వాదత్తస్యాదిరపి పన్యాదివత్ క్రియావాచ్యా విశేషాదుత్పత్తిమాఖ్యాతత్వమేవ తిపన్నం తాత్పర్యం ॥
పూర్వాపరీభూతేతి పూర్వాపరీభూతః సాధ్యస్వభావో యః పదార్థో నిష్పాద్యస్తన్నిష్ఠమాఖ్యాతమాఖ్యాతవిదో వదంతి క్రియావ్యాఖ్యాతార్థః ॥ సాధుసాధ్యస్వభావేతి తత్సామాఖ్యాతత్వం వయుఖ్యవిష్ణం తాఖ్యా
తవిదన్నిత్యర్థః ॥ అసాధ్యస్వభావే నాంతదిత్యాహ కూటస్థస్యేతి ॥ తం పదం యత్ కూటస్థసత్తావగతిప్రధానమస్త్యాదిరూపం తదాఖ్యాతవదాఖ్యాతసదృశం న సాక్షాదాఖ్యాతమితి సాధవద్యా యుక్త
మేవ వదంతీత్యర్థః ॥ సత్తావాదినస్తి షం తపదస్యాఖ్యాతత్వం గౌణం తదా పొమ్యస్య కల్పితక్రియాత్వాశ్రయణేన శబ్దసాధుత్వమాత్రార్థం తత్ప్రయోగాదితి భావః ॥ శ్లో ॥ ౧౮ ॥ శ్లోకం ॥ అస్తిత్వవస్తుని
షయోపనిషన్నిష్ఠ క్రిరాశ్రియతే యదితవాస్తు మితం ప్రమేయం తస్యాస్త్రవాసత తిమానమిత్యమేవ వ్యాప్తిత్వమాత్మగత పరమ్పరయం తి ధీరాః ॥ శ్లో ॥ ౧౯ ॥ టీకయ ॥ అస్తిత్వవాక్యనిష్ఠం వేదాంతవాక్య
విత్యేతదుపపత్త్యా సహానాః ప్రాఞ్చః కరోత్యాదయితి అస్తిత్వేతి నిష్కర్షః పర్యవసానం తస్యాః ఉపనిషదః ప్రమేయం తం మానవిషయీభూతం తవ మతే ఆపతతీతి యోజనా ॥ యదేవ

విమతం వియదుత్పత్తిమద్భూతత్వాత్పృథివ్యాదివదితి న చ వియదనుత్పత్తిమన్నిరవయవత్వాదాత్మవదితి సత్ప్రతిపక్షతా శంక్యా అవిదేశ తరత్వే సతి వైతనావత్వోపాధేః సంభవాత్ వైష్టాంతే సః।
ప్రతిదృష్టాంతే సాధనవైకల్యాచ్చ న హి ద్రవ్యత్వమాత్మనో ఽభిదాయి నో మన్యంతే నిర్గుణత్వాభ్యుపగమాదాత్మనో నిర్గుణస్య చ ద్రవ్యత్వాయోగాత్ తస్మాద్వియదప్యుత్పత్తిమదితి ద్రష్టవ్యం ఏవం తా
యన్త్వే సిద్ధే కారణం వినా కార్యాసంభవాత్ సిద్ధకార్యభావస్య బుగతః కారణాంతరం కిం తత్ర స చిదస్య కారణే సచ్చవితవ్యం కిం తదుక్తం చేతసమవేతనం చేత్యర్థః ౹౹ అత్ర బృహచ్ఛ్లోకం ౹౹ బునిమదభవది
తన్నైతనాదేవ హి తో ఘటః భవదితి పునస్తత్కారణే చేతనత్వం అనుమిమతః ఉదకే కార్యతాలింగతో మాబుగతి పాపరిదృష్టం చేతనాదేవ తాయోః ౹౹ అత్ర కయః ఉక్తయః ఇదం కారణపూర్వకం కార్య
త్వాత్సం మతవదితి తత్రైవ కారణే చేతనత్వమప్యనుమానాదున్నేయం శక్యత ఇత్యాహ బునిమదితి ఏవ బ్బుగమ్యేత నాదేవ హి తోః కారణం నాచేతనాదిత్యేవ తారార్థోఽబునిమదభవదితి పునరుత
కే ఉత్తరకాలే కార్యతాలింగతః కార్యత్వే సహి తత్తా ఘటాదిదృష్టాంతే సనతత్కారణే చేతనత్వమప్యనుమాతారో ఽనుమిమతే ఇతి యో బునా ఘటాదిదృష్టాంతే వ్యాప్తిం ఘటయతి బుగతి
పోతి విమతం చేతనకారణకం కార్యత్వాద్ఘటవత్ ఘటాదివ్యచేతనకారణం నిశ్చిత ఏవేతి వాక్యార్థః ౹౹ అత్ర కయః శ్లోకం ౹౹ బుగదుదయ నియుక్తం చేతసం కిం యునానాని విషుభవతు తదేకం సర్వ
విషువస్త్రిధా తిభవతి పుష్పం కారణే చేతనే స్నిన్నవగతి నిమిత్తః సంశయో దుర్నివారః ౹౹ అత్ర కయః ఉక్తయః వంచి తనే బుగత్కారణే నుమానతః సిద్ధేపి పునస్తస్మిన్నేకానేకవిషయః సంశయో భవతి
నచ తదేకత్వం నానాత్వం వానుమానమాత్రాన్నిశ్చేతుం శక్యతే అక్రమపి ఘపురస్తం ఘాదేకనైకచేతనపూర్వకత్వదర్శనాదనేకేషామపి సూత్రధారాణాం మైకేననిర్మాణదర్శనాన్మృత్పాతానుమా
నాద్బుగత్కారణస్య చ సర్వజ్ఞత్వ సర్వేశ్వరత్వైకత్వానాం సిద్ధిరిత్యత్ర తత్సంశయోత్పత్తిప్రకారమాహ బుగదుదయేంతి అనవగతి నిమిత్తం శ్రుతేరస్య స్వనిర్ధారణే పాలోకశ్చావాదబ్జాననిమిత్తః
సంశయో దుర్నివారో నుమానశతేనాపి అర్థః ఇసామాన్యతో దృష్టానుమానాద్విశేషనిశ్చయాసంభవాత్ సర్వజ్ఞత్వాదివిశేషణావత్తయా వ్యాప్తిగ్రహాభావాదేవానుమానమశక్యత్వాత్ప్రత్యక్షమ

తేషాం యావదుపలక్షణావాక్యం ప్రకృతబ్రహ్మణామితయా నావధాయతే తావదుపలక్షితస్య సత్యజ్ఞానాదిరూపతా పూర్వోక్తపదార్థతా నసిధ్యేదిత్యతస్తదుపపాదనీయమితి తత్ర సత్యజ్ఞానాదివాక్యైర్భూ
గత్కారణత్వముక్తం శ్రుతౌ తస్మిన్ బ్రహ్మత్వం విధీయతే బ్రహ్మపదోక్తిశబ్దతస్మిన్ జగత్కారణత్వం నోక్తం యథాపి జగత్కారణతాపక్షే జగత్కారణస్య ప్రసిద్ధిర్బ్రహ్మణో లక్ష్యత్వం తథాపి లౌకికత్వాదేవాత్ర సిద్ధేర్వ్యర్థయో
౧౩౫ రన్యతరానువాదేనాన్యతరప్రతిపాదనాసంభవాదిత్యాశంక్య జగత్కారణమనూద్య తస్య బ్రహ్మత్వప్రతిపాదనం శక్యమితి వక్తుం జగతః కారణత్వప్రసిద్ధయే కార్యత్వం తావత్సాధయతి ॥ క్షితిజ
లదహనానిలాంబరాణామితి । అయమర్థః పంచభూతాత్మకం జగదభిమతం తత్ర క్షితేర్ఘటాదివత్సావయవత్వేన ప్రతిపత్తిర్నాస్తి అతస్తత్సాధనమాహ దృష్టాంతేష్వపి కార్యత్వమనుమేయమేవ విభక్త
138 త్వాదేవ విభక్తత్వాదితి హేతుసామర్థ్యేన క్షితిజలదహనానిలాంబరాణాం జగదనుమేయతర్క యుక్తి త్యత్ర రపదార్థగతేన సంబంధః । విమతాన్యమహాభూతాని జగన్నిమంతి విభక్తత్వాదితి
పృవయవత్వ్యయత్యుక్తా తృతీయవ్యాప్త్యా భూమవయవమాహ జగతి దోషతి యదృశ్యత్వం తత్తజ్జనిమత్ యథా ఘటాదయో ఘటకాదీతి వ్యాప్తిర్నిరవద్యేత్యర్థః । న [illegible] విభక్తత్వహేతురాత్మని అప్రాకాంతిరస్త
స్తస్య సర్వసత్త్వరూపతయా తత్స్వాద్విభాగాసంభవాత్ తచ్చాభావత్ తదనుభవసిద్ధమితి నాసిద్ధిశంకాపీతి సమపి తద్వ్యాంధ్రర్కే ఇయ్యశ్లోకతంయుక్షితిజలదహనేషు తత్ప్రదేశానభునిసతాతానుపలబ్ధ్యర్థమేవ
క్షితిజలదహనత్వలింగమాగాదపి భునిమేష్వనుమాయతర్కయుక్తి ॥ జ్ఞాతిమతాని మహాభూతాని భూతానిజనిమంతి విభక్తత్వాద్ఘటాదివ [illegible] దిత్యనుమానం సర్వభూతపక్షీకరణేనాభిధా
యప్రత్యేకపక్షీకరణేనాప్యనుమానాంతరాణ్యాహ ॥ క్షితిజలేతి అత్రా విప్రతిపన్నైకదేశైకదేశాంతరం విప్రతిపన్నసర్వాత ఇత్యనుమానప్రకారభేదో దర్శితః తథాహి విప్రతిపన్నా క్షితిర్జ
నిమతీ క్షితిత్వాద్యత్తదాప్రతసాపద్యమానమృత్పిండకతా కృతత్వప్రదేశవత్ తథా విమతం జలం విమతం తేజో విమతో వాయురిత్యేతేజనిమంతః ఇమాఖలత్వాదిత్యత్రాపద్యాయుతా వ్యాప్తా ఇత్యర్థః కాం
తజనితజలవత్ అరణిమథనోద్భూతతేజోవం నవ్యజనాభిఘాతజన్యవాయువదితి ప్రత్యేకం క్రమేణ ప్రయోక్తవ్యం అతః సిద్ధోభూతచతుష్టయస్యోత్పత్తిమత్త్వే వియతోప్యుత్పత్తిరనుమేయా

యుష్మత్తత్సంస్కారకణం తదేకవచనపాఠానం చేతియాత ఇతిశ్రుత్యానిరపేక్షయోనిర్దేశయుతే అతఏవసర్వాంగబహుధాభూర్తంసహకారికారణాంతరమపృత్ర్యనాస్తీతిసిద్ధమస్యైకత్వంసర్వశక్తిత్వమేతి
శావః॥౧౦౦॥శ్లోకం॥ఏకత్వమేకవచనాదవగమ్యమానంయుష్మద్వాచ్యనిలయంయత్తత్త్వముష్మిన్వాచ్యేబహుగత్వప్రతీతిర్నామితయోనవిద్యతేసంఖ్యాంవిభక్త్యభిహితేవచనంపాఠాహ
॥౧౦౧॥శ్లోకః॥యత్రమసవిభక్తిబలాదుత్క్రామేకత్వప్రతీతిసిద్ధంపూర్వవాదవ్యక్తిపక్షేషుకత్వమితియత్తత్త్వముష్మిన్నాఖ్యాత్యేకవచనాదవగమ్యమానంయదేకత్వంతద్యుష్మద్వాచ్యనిల
యంయుష్మత్ప్రాతిపదికంగతమేవనసవిభక్త్యర్థప్రకృతిత్వగతమితియోజనా॥కుతఏవమిత్యత ఆహ బహుగత్వప్రతీతేరితి॥యస్మాద్వచనవిభక్త్యభిహితేపంచకంసాపేక్షాబహుగత్వప్రతీతిర్గామి
తయోనివిష్టాంబహుగదుపాదానగతత్వేనప్రాప్తాంసంఖ్యాంనాపాకరోతియతేతియోజనా॥ఏకత్వవివక్షాయాంయదేకవచనంవిధీయతేతత్పూర్తిభూతప్రాతిపదికగతమపైకత్వంగమయతిసప్ర
త్యయోత్పన్నకవిభక్త్యర్థగతావచనవాచ్యసంఖ్యాయాంవిభక్త్యర్థగతత్వయోనాప్యుపలంభాదితితాత్పర్యార్థః॥౧౦౨॥శ్లోకం॥నహివిభక్త్యభిధేయపదార్థగంవచనమాహనిఖంవిషయం
స్యబితవచనస్యావ్యగతంనవదంతివస్యమభిధేయమశేషవిభక్తయః॥౧౦౩॥శ్లోకం॥నహ్యాకాంక్షాదివశాద్విభక్తివాచ్యగతత్వయోపిసంఖ్యాభిధేయతామితివేన్నైవమ్మైవమపికాపిప్రదర్శనా
దిత్యాహనహీతివచనకర్తృత్వగంతద్విషయంస్వవాచ్యమేకత్వాదిత్యమర్థః॥విభక్త్యభిధేయపదార్థగతంకారకగతంనవాక్యహానకథయతీక్వాచిదితియోజనాతతేహావిభక్తిర్వచనా
ర్థగతంస్వార్థమభిధత్తాదితిచేత్తత్రప్రసిద్ధమేవేత్యాహాతఏవవచనవాచ్యగతమితి॥౧౦౪॥శ్లోకం॥ప్రాతిపదికార్థగతమేవవచనానిస్వస్వమభిధేయమభిధాతుమలమర్థంప్రాతిప
దికార్థగతమేవనిజమర్థంవక్తివిభక్తిరపినైవావచనార్థే॥౧౦౫॥శ్లోకం॥సత్యంవిభక్తివచనేప్రాతిపదికార్థగతతయైవస్వార్థమూంతద్ధేనాస్యైస్వార్థగతత్వయోఽతథాపిప్రతీతిప్ర
త్యయోత్పత్తియోర్థంసహభూప్రాతిపదికప్రత్యయస్తుప్రాథాన్యేనేతిన్యాయయోయాప్రత్యయార్థోపపత్తువప్రకృత్యర్థఃప్రతీయతేనకేవలంప్రాతిపదికార్థస్తథాప్రాతిపదికార్థోపాత్తావపి

తాయాశ్చసపక్షఇష్టరూపాద్రూపాంతరాసాధకత్వాదన్యథాఽఽగత్వార్థకాన్నేత్యాహ సాంఖ్యాదీనాంవిప్రతిపత్యభావప్రసంగాత్ తార్కికానుమానైః శరీరత్వోపాధేంసంభవాత్ విప్రతిపత్తి
పంనన సర్వవిప్రత్యర్థకమితి వాశరీరకత్వ్యర్థకమితి వాకార్యత్వాత్పంచయమనవదితి ప్రయోగసంభవాత్ చవిశేషణాసూత్రసిద్ధ్యప్రసిద్ధ్యావ్యాఘాతః సర్వజ్ఞశబ్దార్థస్యలోకేసామాన్యతః
౧౩౯ సిద్ధత్వేపిప్రకృత్యాఽఽగత్వార్థగౌతదసిద్ధేః యద్వాదంపైతసంత్యర్థంస్యాత్రతాంశరీరకత్వ్యర్థమపిస్యాద[illegible]శరీరస్యచేతనావతఃసత్త్వేప్రమాణాదర్శనాదిత్యవితర్కవాధితత్వాద్వ్యానుమానాత్త్వని
వక్షితేశ్వరామిత్యుద్ధరితిభావః॥ అర్థేయశ్లోకం॥ శ్రుతివచనవిశేషాత్త్వైతేనైకారణేస్మిన్నతఇతినిరవద్యాదికతాధీరథాగాత్ప్రకృతిరితివతస్మిన్కారణేపంచవిధాయంబనయతిదృఢబుద్ధిం తద్విధానాదిత్యు
139 క్తైవ॥ ౧౨౦॥ ఉక్తయువంసర్వజ్ఞత్వాత్పుష్ట్యైవకత్వాన్నైకత్వాదిసంశయపదముపాదాసమప్యన్యథాఽఽగతశ్శితముక్త్యేతనాదస్యత్వాన్యతకులాలాదేరన్యస్యప్యుత్పత్తిం దాదెఘ్నైకయోర్భుపాదానస్యలోకే
దర్శనాత్తంవాసఏవకర్తాచేతనఉపాదానమపిఉర్ణనాభివదుర్ణనాం తార్కికాత్తువద్వాఽత్రసూనాంస్యాదితిసందేహఃస్యాత్తథాసహకారికారణమప్యర్ణతంతు నిమిత్తమూర్ణనాభి
రివ బాహ్యంనాస్తికింవాకోపాసనసూత్రనిమిత్తఇవత్రాష్టయంత్రాదిబాహ్యమప్యస్తీతిసంశయోఽత్రాపిఏతఏతదపిసంశయబూతంనస్యాత్తెరన్యతోనాచితకయోరుపంశత్యతఇత్యుక్తిప్రత్యస్త్రేతివ
శాన్నిర్ణయప్రకారవమాహ॥ శ్రుతివచనేతియుతోదాణమానిభూతానీత్యస్మిన్వాక్యంపవాక్యేయతఇతినిరవద్యాన్యతివచనవిశేషాదితిసంబంధః నిరవద్యాన్నిరపేక్షప్రమాణాదూపాత్ శ్రుతివిశే
షాద్వచనవిశేషాచ్చేత్యర్థః॥ యతఇత్యత్రపంచప్రాప్తిపదికేయన్యన్నఃశ్రుతివిశేషః వక్తృవచనాంతత్వంవచనవిశేషఇతిభాగః తథాచచేతనమనుమానేప్యుద్ధంకారణం యతఇతియన్నప్రాతిపది
కేనానూత్త్యైకవచనశ్రుత్వాస్మిన్నేతనైకారణైఏకత్వాధీరాద్యాత్రత్వమాబోయతేంఽభిధానాంతరం యత్నేతియస్మాదర్థేతత్సైఃప్రయోగాద్విపంచమావిభక్తిస్తస్మిన్నాత్రగత్యైకారణవత్స్మిన్ప్రకృతిరూపాదా
నమితివదృఢబుద్ధింబనయతితద్దంపంచమ్యాః తత్ర్యాత్యర్థత్వముత్యతఆహతద్విధానాదితిబునికార్యప్రకృతిరితివిశేషవిధానాదితత్యర్థః ఇహ్యోవాస్మిన్నేపాదానేపంచమ్యావిధానాదిత్యర్థః

పయోః కరణత్వాకర్తృత్వయోః సంగతిః విరహాఖ్యవిధినిర్ణయో నామ నఘుళతే నియోగో పాస్యసంనిధిస్త్రీతసమస్తార్థబు నన్యథాత్వర్థనివర్త్యతయా ప్రమీయమాణస్తదను రోధేన కర్మ
కర్తృత్వయోరపి సంగతిం విన్నాప్రమీయతన్న తితామాక్షిపతీత్యర్థః ॥ ౧ ॥ ఉక్తం ఉపాదానత్వః సంఖ్యయా సంగతిః స్యాదవఘ్ఛేదకత్వేన సంఖ్యానివేశాత్ పశోరేతయోరస్తేనమార్గేణ కా
యేన నివేశోపపత్తేరుపాదానమానాన్ ॥ ౧ ॥ ఉక్త ఉనను పాదానప్రమాణసంగతిమాత్రం ఆక్షిపేత్సంగతిం వినావిధ్యనుపపత్తేరితి తత్ర సంగతివిశేషయవపశోః కరణాకనియోగలక్షణః
కుతః సిద్ధ్యతితి తత్రాహ ఉపాదానేతి ఉపాదానతో విధ్యాక్షిప్తాత్సంఖ్యయా కరణత్వస్య సంగతిః స్యాత్ కరణత్వస్య హిధాత్వర్థసంబంధః స్వభావసిద్ధః పశోస్తద్ధాత్వర్థావచ్ఛేదకత్వేన కరణ
తాత్పృతీయాశ్రుత్యైవ సమధిగతాతత్ర తత్సంగతౌ కిం కారణమిత్యపేక్షాయామావహాపవచ్ఛేదకత్వేనేతి పశోరవచ్ఛేదకత్వేనేత్యన్వయః తత్ర శ్రుత్యైవ నశ్రుత్యాపశోరవచ్ఛేదకత్వేన సంఖ్యానివే
శోద్ధేతోరిత్యర్థః ॥ ఏవం సతితేన మార్గేణ ధాత్వర్థకరణత్వమార్గేణోపాదానాత్ప్రమాణాదితయోః పశ్వేకత్వయోరపి కార్యనివేశోపపత్తేరితి తద్విస్తరయోః బునాయతదుక్తం భవతి పశునా
యజేతేతి తృతీయాశ్రుత్యా పశోర్యాగకరణతా తావదవగమ్యతే తత్ర పశుపదస్య బూతివచనత్వాత్తేన సంఖ్యావిశేషానవగమాత్పశుపదావగతస్య పశోః కయా సంఖ్యయా వచ్ఛిన్నో హం
యాగం నిర్వర్తయేయమితి భవత్యాకాంక్షా తద్వైకవచనావగత్యైకత్వసంఖ్యయా శ్రుత్యా కర్త్రయోగవచనవశాత్ కార్యార్థతయా గతాయాః కేనద్వారేణాహం కార్యే నివిశేయమితి భవత్యాకాంక్షా ఏవం
సతిపశోరేకత్వం సంఖ్యావచ్ఛిన్నస్య కరణత్వమేకసంఖ్యయాశ్చ పశ్వవఛేదేనధాత్వర్థకరణత్వమిత్యేకపశోః కరణత్వమితి పద్విధ్యన్యథానుపపత్తిలక్షణ ప్రమాణాదేకపశోః కరణత్వయాగవిష
యకరణత్వేనియోగ ఇతి ధాత్వర్థద్వారా కార్యే నివేశ ఇతి ఏకపశోః కరణత్వావగమ ఇతి ॥ ౧ ॥ ఉక్తం ఉనన్వేవం విధిః కస్య భవతీతి నస్యాదుపాదానతః సంగతి యత్త్వధార్థో విశిష్టార్థసం
బంధోర్థ యోరేవాక్షేపకత్వమావాక్షమానీతి వాక్యేవ విధిర్నః ॥ ౧ ॥ ఉక్తేయతత్పర్యేన్యాయ్యపాదానమానాదివాస్తుప్రకృతత్వైకత్వయోః సంగతి ప్రమితిరితి చేన్నైవమిహావిధ్యన్యావాదిత్యావాన్నైవమితి

ప్రత్యయార్థయోరపి ప్రతీయతే న కేవలమితి స్థితౌ ప్రాతిపదికార్థః ప్రతీయమానో విభక్తివచనార్థాన్విత ఏవావగమ్యతే అతో విభక్త్యర్థాన్వితప్రాతిపదికార్థగతత్వేన వచనార్థః ప్రతీయతే విభక్త్య
ర్థోపి వచనార్థాన్వితప్రాతిపదికతయైతయోర్యుగపద్వా వచనవిభక్త్యర్థాన్వితత్వేనైవ యత్ప్రత్యయద్వయస్య స్వార్థప్రతీతిస్తస్మిన్నైకత్వప్రకృత్యర్థే శబ్దసామర్థ్యాదవసీయత ఇత్యేతత్పూర్వమభిప్రా
౧౮౦ త్యపరిహారమాహ । ప్రాతిపదికార్థేతి వచనాని ప్రాతిపదికార్థగతమేవ స్వస్యార్థమభిధాతుమలం సమర్థానీతి తల్లత్యర్థేపి పరక్రమమేవ స్వార్థమభిదధతి వచనాని న విభక్త్యర్థే పరత్రాపి
త్యర్థః । తథా విభక్తిరపి ప్రాతిపదికార్థగతమేవ నిజమర్థం వక్తి ఇహాపి తత్ప్రతిపదేన వప్రపవచనాద్ధి వచనార్థాన్వితస్వార్థం న వక్తీత్యర్థః । తస్మాదత్రాయమితి ప్రాతిపదికవాచ్యత్వేన వక్తః
ప్రకృత్యర్థైకత్వం ప్రతీతిర్న తు ప్రకృత్యైకత్వయోః పరస్పరాపేక్షయోః శబ్దశక్త్యా ప్రతీత్యభిప్రాయః ॥ ౫౦ ॥ తస్మాత్ పశునేతి పదే ప్రతీయమానయోః కరణత్వం వా పశోర్నిర్దిశ్యతే వచనేన పశోరేకత్వే కృతా న పునః సాకర
ణాస్యైకత్వస్థితి ॥ ౫౧ ॥ శాస్త్రదీపికాయాం పశునా యజేతేత్యత్రైకత్వప్రత్యయో పాత్రయోః కరణత్వైకత్వయోః సన్నికర్షాతిశయాత్ప్రథమం పరస్పరసంబంధావగతిః పశ్చాత్ పదశ్రుత్యా ప్రాతిపదికార్థేన సం
బంధోవగమ్యత ఇత్యాశంక్యాహ । యది మోహ తోత్రాపి కథం న స్యాదితి చేన్నైవం తత్రాపి పశుశబ్దోపప్రకృత్యర్థగతత్వేన కరణత్వైకత్వయోరభిధానాద్యుగపత్ప్రతీయమానయోర్విశిష్టప్రతీత్య
సంభవాదిత్యాహ పశునేతీతి పశునేత్యస్మిన్పదే యా ప్రతీయమానా విభక్తిస్తయా పశోః కరణత్వం పశ్చిత్తం నివేద్యతే న కేవలం వచనాభిధానాత్ స్వైకత్వస్యేత్యర్థః । తథా వచనేనాపీహాపి పదే పశో
రేకతా నివేద్యతే న పునః సా ఏకతా కరణస్యైకత్వేతి అతో నానేనాస్మదుక్తివిరోధ ఇత్యభిప్రాయః ॥ ౫౨ ॥ శ్లోకం ॥ అనుపపత్తిబలేన విభక్తిస్త్రయోః కరణైకతయోరవగమ్యతే కరణతైకతయోరితి
సంగతిర్న ఘటతే హి విభక్తిరపాయ్యతా ॥ ౫౩ ॥ ఉక్తేః కథం తర్హి తత్రైకపశుకరణత్వావగతిరితి చేత్ తత్ర గురుమతమాశ్రిత్యాహ । అనుపపత్తిబలేనేతి విధేరనుపపత్తిబలేన విధ్యన్యథానుప
పత్తిరూపేణోపాదానప్రమాణేన కరణైకతయోః సంగతిరవగమ్యతే న వచనవిభక్తిసామర్థ్యాదిత్యర్థః ఇతి యోజనా । విధ్యనుపపత్తిమేవ స్ఫుటయతి న ఘటత ఇతి

క్తా తత్కృతిరిమానిభూతానీతి సర్వేషామశ్రుతత్వాత్ సంశయాచ్చ కాభావాత్ సమస్తభువనే వత ద్రష్టా భిన్నస్యతామిత్యత్ర వస్తునిష్ఠపదానిపాత త్వేన గత్యేత సవస్తు సంగతి విభ్యా యుంక్త్యైవేతి యోజనా
యతదుక్తం శివతిర్బ్రహ్మలక్షణ పరత్వాద్వాక్యస లక్ష్యమాణం ప్రస్తౌతి భగవత్ కారణత్వానుగుణం సంబంధ ఆక్షిప్త ఏవ భావయార్థ్యేన బ్రహ్మస్వాపదశక్త్యవిరోధే సహనాస్మకతయా ముక్తితం స్యాత్తా
ద్యశలక్షణా సిద్ధ్యనుగుణా త్ర తత్కృతి త్వేన తత్వయోరపి యుక్ష్యమాణ వ్యక్తా భిన్నా త్యనేతనావచ్ఛేదకాభావేన క్రాత్ర తత్కృతిః సర్వభువనేతి విభ్యా యుంశ కర్తృత్వే విధిం విన్యైవేతి యదిధి ధ్రావాక్ప్రమా స్వార్థ సోప్యత్ర స్వే
వసంసర్గావగతి నిమిత్తభూత ఇత్యనర్థక త్వత్వ్యే త్యర్థ్యయా సవిధేరా సర్థకత్వ తత్ప్రియుక్తాక్షేప సంభవాదిత్యర్థః తామేవ విధ్యను పపత్తిం స్ఫోరయతి నహీతి యతత్ఇత్యాదివాక్య స్వాపాతతః
స్వభావతః స్వసామర్థ్యసిద్ధమర్థం వినా స్వార్థ్య యోగ్యతయా స్త్వేకదేశవిధేరన్యథ్యుపపత్తిరితి యోజనా అయం భావ విధేః ఫలవత్వనియమాదర్థ్య విధేస్స్వార్థే దబోధ ఫలకత్వాద క్షరగ్రహణాత్
విధిపక్షే స్వధీత స్వాధ్యాయస్యానర్థక్య పరిహారార్థ్య దబోధ పాంతత్వాభ్యుపగమాదర్థ్య గవి ధివాలాభ్యుపపత్త్యా సంసర్గసిద్ధిరితీదమేభ్యుపపన్నమితి యుగ్మం శ్లోకం యదుక్తాన్నర్థ విధ్యత్త్వవాక్యయో
రుపపన్నాన్వయ్యం సిద్ధిరర్థతః పశుతే తిపదే యథా తథా యత ఇత్యాదిపదేపి లక్ష్యమాణం యద్వదభ్యుపగమ్య దవమిత్ర మధ్యయుక్తవశాత్ సంసర్గసిద్ధిరితి వస్తుతస్తు సర్వత్ర శబ్దసామర్థ్యదర్థసామ
ర్థ్యాద్వాసంసర్గసిద్ధిరభ్యుపేయా అన్యథా స్వార్థ్యా యవిశ్లిష్ట్త్వం సంసర్గదశాద్విశిష్టార్థ బోధః సతి నవిశిష్టార్థ బోధిత్వ తత్త యాంతస్య విధి ఫలత్వాకల్పనే త్యుత రేత రాశ్రయత్వప్రసంగాత్।
తస్మాదివాధ్యైవిషయే ఽర్థసామర్థ్యమేవ సంసర్గాక్షేపకమభ్యుపేయం తదత్ర ద్రష్టృత్వాపాదనార్థే తిపశునేతి పదే యథా తథా యత ఇతి పదే లక్షణే లక్షణా పరే పి ఆది పదాత్తస్మాదేత ద్రష్టృనామరూ
పమన్యో వభూ యతే ఏతస్మాభ్యా యతే ప్రాణః తస్మాద్వా ఏతస్మాదాత్మన ఇత్యాది వదనార్థ విభక్తి వాక్యయోరర్థతోః పకప్రాతిపదిక గత విశిష్టార్థ ప్రత్యాయన సామర్థ్యాదన్వయ బుద్ధిరుపపన్నేతి యోజ
నా యుగ్మం శ్లోకం విధినిష్ఠవాక్యమపి బోధయతి స్వమపేక్షితం విషయమర్థవశాత్ పరమాత్మనిష్ఠమపి తుల్యమిదం వనసార్థ్యయోరపి తు రాపమత యుగ్మం యత్కతయన తుపశునే తిపదే విధిరేవాక్షేప

అత్రయతితాపాఙ్గతస్మిన్నాపిచేవం విధో విధివిశేషః క్రియార్థసంబన్ధయోరేకత్వసంగతిం వినానుపపద్యమానో నవస్థైవ విధ్యతే ఇతి పాతూయః పూర్వాధ్యేయ యస్మ్యల్లప్రాతిపదికార్థవిశేష్యత్వార్థసంబన్ధ
౧౪౧ ర్థయోరుపాదానత్వాత్సంగతిర్నస్యాదితి యోజనా ఏవాపి విధిరత్యస్యాపి యతాంకారగౌరవాదితి వాచ్యం తత్రాహ। కశ్చిదితి నోస్మాకం సిద్ధాంతే ఇతి శేషః విధ్యవచ్ఛేదక ఆగమే సిద్ధాంతస్థం గప్రసంగాదితి శ్లో
కార్థేసం కం యుక్తావిపక్షబాధకమేవ తస్మిన్నర్థఖలువిధేర్వర్ణనసంపత్తం తివాక్యేయుక్తమితి పుఙ్క్తి తథాపి యోజకవచనవివృత్తి నిగదయోరిపి ... తత్ప్రకరణమిదం వివక్షితార్థసం
141 బన్ధార్థయోః సంగత్యధిగతిరితి చేద్విధ్యర్థావేవ్యస్తనుపపత్తిః సంగత్యధిగమే పాంతరితి వ్యాహా। అవిశదమితి అస్మిన్నాపి చైవ విధినార్థస్తీతి అస్మన్మతమిదమవితథం సత్యమేవ ఏవమేతన్నాన్యదితి
యోజనా వాక్యస్య బ్రహ్మవస్తులక్షణపరత్వాద్విధికల్పనే పదసిద్ధిసంగాదిత్యాకూతం విధిప్రత్యయార్థపదార్థప్రవృత్తనవిధిరిత్యాహ। అస్మిన్నితి యుక్త ఇత్యస్మిన్వాక్య ఇతి సంబన్ధః యదస్మిన్నేవం విధ్య
భావస్తథాపి వచనవివృత్తి నిగదయోరిపి యోగ్యోషు శతమితి యోజనా ... కం యుక్త్యాచే కవచనేన సమర్పితం యద్బ్రహ్మ ల్లవాక్యనిలయం యుత్తత్త్వమస్మిన్పంచవిధ్యపాత్రమ
పియుక్తప్రకృతిత్వమస్మిన్సంగత్యేతమేవ యం పశువస్తునివ ... కవిభ్యాపైకయానుపపత్త్యా వచనవిభక్తినిగద్యయోగో ఘటతన్నిత్యాపిస్తాయా మాహ। ఏకమితి యుక్త ఇత్యమస్మిన్
వాక్యేయుక్షబ్దవాక్యనిలయం ప్రాతిపదికార్థనిష్ఠమేకవచనేన సమర్పితం యదేకత్వం పంచమ్యపాన్నమపి యుక్తప్రకృతిత్వం తదుక్తయమస్మిన్నన్యత్వాదర్థేన చేత్ నైవ పశువస్తునీవ సంగతే సంగ
చ్ఛత ఇతి యోజనా ఏకవచనపంచమ్యోరపి విశిష్టార్థపరత్వయాత్ర యుక్తత్వాదాద్విశేష్యసంగతియమంత రేణ తదనుపపత్తేర్వినాపి విధిం పశువస్తునీవాత్రాపి ఏతత్సంగతిసిద్ధిరితి భావః ... యు
క్తం యుక్తా యుక్తప్రకృతికసమస్త ఖనని తద్బ్రహ్మజిజ్ఞాస్యానామిత్యత్రాపి వావస్తునిష్ఠవచనేనైకత్వేవ తత్సంగతిరితి। విజ్ఞానం విధిమంతరేణ వథా సర్వనామ్నా సమాస్యాధ్యాయ ధ్యేయయస్మిన్ కర్ణావరవిధిరాసాత
మర్థం వినాయుక్తం యుక్త తథాప్యత్రసంబన్ధాక్షేపకం వివిచ్యమితి చేత్ ఆహ్యత ఇత్యాహ। కాయేతి। యుక్తత్వాదేతద్బ్రహ్మజిజ్ఞాసస్యతత్త్వప్రాప్త్యంతేవాక్యేయుక్త ఇతి పదేన వచనవిభక్తిభ్యాం ప్రతీయమానా

తద్బ్రహ్మేత్యాదిపదం తస్య చ లక్ష్యబ్రహ్మణస్తత్త్వం స్వరూపం ఖ్యాతమితి యో బునా మహావాక్యాదితి విశిష్టబ్రహ్మాదిపదసామర్థ్యసిద్ధం బ్రహ్మలక్ష్యమితి భావః ॥ ౧౧౧ ॥ శ్లోకం ॥ లక్ష్యస్య లక్షణమిహ త్రివి
ధం ప్రసిద్ధం లోకే స్వలక్షణమముఖ్యవిశేషణం వా యదభ్యాపలక్షణమిమాని వలక్షణేన వ్యావర్ణయామి పృథగేవ తు తత్ప్రతీహి ॥ ౧౧౨ ॥ టీకా ॥ తదేవం యతో వా ఇత్యాదివాక్యస్య బ్రహ్మలక్షణప
రత్వే న క్వాపి దోష ఇతి నిర్ణీతం ఇదానీం లక్షణమిదం స్వలక్షణం లక్షయత్ స్వేన సంబద్ధత్వేన తల్లక్ష్యమేతత్ స్వసంబంధిత్వేన వా నాద్యో వ్యాప్తి ప్రసంగాత్ న ద్వితీయోऽసంగస్య బ్రహ్మణో లక్షణసంబంధాభావాదతః
కథం లక్ష్యలక్షణసంభవ ఇతి శంకాయాం వాస్తవసంబంధాభావేపి కథం విదస్తి సంబంధ ఇతి స్వసంబంధితయైవ లక్ష్యం లక్షయేదిదం లక్షణమితి దర్శయతి లక్షణభేదం వ్యుత్పాదయతి । లక్ష్యస్యేతి । ఇహ
లోకే వ్యవహారభూమౌ స్వలక్షణం అముఖ్యలక్ష్యనిష్ఠరూపస్య విశేషణం విశేషలక్షణం ఉపలక్షణం తదాదిత్రితయం ఖ్యం గతిమాత్రేణ లక్షణమితి లక్ష్యస్య లక్షణమిహ త్రివిధం ప్రసిద్ధమితి సంబంధః ఏ
తేషాం సంకీర్ణం లక్షణముదాహరణరూఢమితి విజ్ఞేయాః ఇమానీతి పృథగేవ తు లక్షణేన వ్యావర్ణయామి తత్ప్రతీహి ॥ ౧౧౨ ॥ శ్లోకం ॥ లక్ష్యార్థనిష్ఠముపలక్షమతో
న్యతోऽర్థాన్తరేభ్యః యదతిరిచ్య తదర్థవస్తు లక్ష్యం నివేదయతి లక్షణమేతదాహుః సామాన్యలక్షణమిదం త్రిషు లక్షణేషు ॥ ౧౧౩ ॥ టీకా ॥ లక్షణవిభాగకథనం ప్రతిజ్ఞాతం తస్య విభాగస్య ధర్మిణః సా
మాన్యకథనమంతరేణాసమ్యక్త్వాన్ శాస్త్రే లక్షణసామాన్యలక్షణం తావదాహ । లక్ష్యార్థేతి । యద్ధర్మరూపం వస్తు తదర్థవస్తు లక్ష్యం నివేదయతి తల్లక్షణమాహురితి సంబంధః స్వాన్వయార్థనిష్ఠమితి త
దర్థః తదేవ వస్తు పరమార్థమితి తదర్థవస్త్వితి విగ్రహః కింభూతం తత్ అతోऽన్యతోऽర్థాన్తరేభ్యః అతిరిచ్య అతో లక్షణే యాత్ స్వకార్యాదిభ్యోऽన్యార్థః తస్మాదన్యస్మాదర్థాన్తరాల్లక్ష్యస్య భూతో యో భిన్న
తీయోऽర్థాన్తరేభ్యః సర్వస్మాదతిరిచ్య వ్యావర్త్య తదర్థః లక్ష్యార్థనిష్ఠముపలక్ష్యమితి వచనాద్ధర్మిణి లక్ష్యే యద్యద్ధర్మస్య లక్షణస్య విశేషణే అన్యనిష్ఠస్య చ ఉపలక్షస్య ధర్మస్య సవ్యావృత్త్యనుద్ధ్య
త్పాదనాశక్తేరితి తత్ర తత్ప్రశంకా వావృత్తయే ఇదం విశేషణద్వయం యద్యప్యనిశేషతః సభూతీయ విభూతీయ వ్యావర్తకం సదర్థనిష్ఠముపలక్ష్యతే తత్ర స్వలక్షణమిత్యుక్తం భవతి యతః కథనోప

కస్తత్రవిధేర్వ్యాపారఇతిచేదముచ్యతే అర్థసామర్థ్యాచ్ఛాస్త్రైరుపస్తత్రాపిచేత్తత్రాహ విధినిష్పత్తిః పరమాత్మనిష్ఠమపివాక్యం అర్థవశాత్స్వాపేక్షితవిషయంబోధయతీత్యన్వయః అత్రేదంతుల్యంద్వయోర
పివస్తుసోఽర్థః విధేర్విధిముద్వాక్యయోరూపమితియోజనా। తుశబ్దః పాదపూరణార్థః విధిరపిసంసర్గార్థబుద్ధిత్వే బలాదేవసంసర్గార్థబుద్ధిత్వబలాదేవసంసర్గాత్మేపకత్వం తచ్చపదాంతరార్థా
౨రత్న నామవిశిష్టమతః సర్వేషామపిపదార్థానాం తుల్యమాకాంక్షాద్యనుసారేణ సంసర్గవిశేషాక్షేపకత్వమితిభావః యుక్తంచైతత్సమన్వయసూత్రే ప్రకృతితావూపపన్నమపేక్ష్యతే తత్త్వప్రాప్తేతి
నిశామయఇతి నిత్యంబ్రూతే పరబ్రహ్మణః సిద్ధంలక్షణమాహ తదేనమవాంతరవాక్యార్థయోర్బ్రహ్మణస్తత్త్వం తత్త్వమసీతివాక్యేనలయం తన్నిష్ఠలక్షణంవదన్ నను తథాపికథం యతోవాఇమాని
142 తిసిద్ధవస్తునిర్దేశోనవ్యాన్యతః సిద్ధిమనపేక్ష్య తత్సంభవః సిద్ధవస్తునిర్దేశేనకథం ఏవంవాక్యస్యవిశిష్టకారణత్వప్రతిపాదనపరత్వే బ్రహ్మలక్షణపరత్వాసంభవాదుచ్యతే పరత్వేవాక్యభేదప్రసంగాత్ ఏవం
విధంయచ్చజగత్కారణం సబ్రహ్మేతి విశిష్టతయావిధానాయోగాదితిచేత్తత్రాహ యతోవేత్యనమితిచేత్ నంజగత్కారణమస్తీత్యనుమానాత్తావత్సిద్ధం తస్యైకమితి యద్యప్యనుమానాన్నిశ్చయస్తథాపిసంభా
వనామాత్రరూపేణార్థ [illegible] విషయమాలాఘవతర్కేణ ప్రకృతిత్వైకతాసిద్ధిః అతఏవాక్షరయోజనా అన్యథాజగతః ప్రకృతితాముపాదానతామూపపన్నం చేతనమపేక్ష్యతే సంభావ్యతే తత్త్వప్రా
ప్తేనిశామయ సిద్ధమపేక్ష్యసిద్ధం బ్రహ్మణోలక్షణం నిత్యంవివక్షితలక్షణసిద్ధ్యనుగుణం యథాస్యాత్తథాబ్రూతే యతోవాఇమానీత్యాదివాక్యమితిశేషః కింతర్హి పరమతాత్పర్య
యేణబ్రహ్మణస్తత్త్వం వ్యావర్త్యం యదబ్రహ్మ యదనురూపాప్యపరిపరికల్పితం జగత్కారణత్వలాయోగ్యా [illegible] నమానసంభావనాభ్యాం సిద్ధమేతస్యైకకారణస్యాతూపా
సువాదేనబ్రహ్మణోలక్షణం విధానాం నవిరుధ్యత ఇతిభావః। నిత్యం యదుపేక్ష్యత ఇతి యదాసంబంధస్తదా జగత్కారణేవిపరీతోపేక్ష్యా ప్రకారాశామాశాసత్వం యథాస్యాత్తథా యదుపేక్ష్యత ఇత్యర్థః
కః సిద్ధవస్త్వంశేఽపికథం ప్రసిద్ధిర్లక్ష్యస్యబ్రహ్మణః కథంసిద్ధిస్తస్యాపిపరసిద్ధిర్వక్తవ్యా అన్యథాకస్యేదంలక్షణానుమానమిత్యతఆహ ఉపనిషద్భ్యోవాహత్తత్త్వమసీతి తత్త్వమస్యాదిమహావాక్యగతంవచనం

నీయం న లక్షణాం పరమితి యోజనా ప్రతిజ్ఞాయాం హేతుముపాహ సత్యాదిత్యాదినా బ్రహ్మేతి యల్లక్ష్యపదం తస్య యా శక్తిస్తస్యా అవిరోధసిద్ధ్యర్థం పదశక్తేరసంకోచార్థమిత్యర్థః ॥౧౬॥ యత్కోకం ॥
విశేష్యాక్షేపక్షితిలయ ప్రకృతిత్వరూపమేకాకినైరాయది హాలక్షణము ప్యమానం తత్ప్రమాణాయాది విశేషణరూపమిష్టం బ్రహ్మేతి లక్ష్యవిషయస్య పదస్య ఖంగ ౧౭ ॥ యత్కోకం ॥ ఉక్తలక్షణస్య విశేషలక్షణ
త్వే కావిరోధ ఉక్త ఇత్యత ఆహ విశేష్యాక్షేపే తు పద్యాంతరేణాయకాకినో ఖండాద్యయస్య త్యర్థః ॥౧౮॥ గత్యాంతరస్యాపి లక్ష్యవిశేషణత్వాన్యథా త్యర్థస్య ద్వాయయత్యస్య ఖంగ లక్షణాచ్చ బ్రహ్మపదశక్తిసంకోచ
ప్రసంగ ఇత్యర్థః ॥ తత్పుంస్త్వోఽవివాక్యేనానేనాఖండ బ్రహ్మలక్షితం న స్యాత్ తస్యాలక్షణే ద్వివాక్యగమ్యం బ్రహ్మేత్యుపక్రమవిరోధ ఇతి భావః ॥౧౯॥ యత్కోకం ॥ లక్ష్యార్థవాచి పదము త్రహాలక్షణార్థేన వాక్యే
ప్రధానమితరద్గుణభూతమాహాలు బ్రహ్మేతి లక్ష్యవిషయం పదం సమర్థం భూమానమేవ దితం న తు మత్యర్థమల్పం ౨౦ ॥ యత్కోకం ॥ స్వరూపలక్షణపక్షేపి లక్షణస్య తాల్యనితత్వాత్ తద్వాచి పదం
గత్ప్రసంగస్తుల్యస్తత్రాశంక్యమితి విశేషనిర్ణయం వాక్యమిత్యత ఆహ లక్షణార్థవాక్యే తిల లక్ష్యార్థవాచి పదం ప్రధానం ఉద్దేశ్యవిషయత్వాత్ ఇతరల్లక్షణవాచి సర్వం శబ్ద
భూతం గుణభూతం తద్విశేషభూతార్థవిషయత్వాదిత్యాహ ఇత్యర్థః ॥ గుణానురోధేన ప్రధానఖండం దోషాయ ప్రధానానురోధేన గుణభంగో న దోషాయ ప్రత్యుత గుణాయైవ ప్రధానార్థత్వేద్గు
ణస్యేత్యభిప్రాయః ॥ నను బ్రహ్మపదస్య లక్ష్యార్థతయా ప్రధానత్వేపి షష్ఠ్యాదాంగీకారేణ లక్షణధర్మత్వ బ్రహ్మవిషయత్వాభ్యుపగమే న విరోధ ఇతి చేన్నైవం పదస్యాపరస్య స్యాత్ తస్యాపి ఖండ ప్రసంగాదిత్యా
శంక్యాహ బ్రహ్మేతీతి ॥ న వ బ్రహ్మపదస్య ధర్మి ధర్మాదాయవృత్తిసంకోచో యత్ర భూమలక్షణవాక్యే సర్వశబ్దార్థపాతం బ్రహ్మభూమేతి ప్రతిస్యాపి తత్ప్రాప్తేన విరోధాపత్తేరితి సూచయతి భూమానమి
తి తథా వక్ష్యతి భూమలక్షణపరాపద యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యచ్ఛృణోతి నాన్యద్విజానాతి స భూమేతి సర్వశబ్దార్థపాతమవిషయభూతం వస్తు భూమేత్యభిధాయ తద్విపరీతస్య పరిచ్ఛిన్నస్య
స్వరూపమాహాన్యత్ర అథ యత్రాన్యత్పశ్యత్యన్యచ్ఛృణోత్యన్యద్విజానాతి తదల్పమథ యదల్పం తన్మర్త్యమితి విశేషలక్షణపరత్వనిరాకరణేనైవాస్య స్వరూపలక్షణార్థత్వమపి నిరాకృతం

౨౧౦

యోగమాహ। సామాన్యలక్షణమితి త్రిషు వక్ష్యమాణేష్విత్యర్థః॥౧౧॥ శ్లోకం॥ లక్ష్యస్వరూపమపి సద్యదముష్య సుఖాదర్థాంతరాద్భవతి తేన కేవలం। తదా వ్యావృత్తస్య లక్షణం తస్మిన్నేవ ముఖ్యలక్షణం చిత్రం
ఖలం త్రయమితీదృశమత్ర లక్ష్యే॥౧౨॥ టీకా॥ తత్ర స్వరూపలక్షణస్య లక్షణమయుక్తే క్రమమనుసృత్యాహ। లక్ష్యస్యేతి। అత్ర స్వరూపగ్రహణేన విశేషణలక్షణాదౌ ప్రసంగో వ్యావర్త్యతే। ఏవముత్తరత్రాపి విశే
౧౪౩ 143 షణకృత్యమనుసంధేయం। అముష్య లక్ష్యస్యార్థాంతరాద్వ్యావృత్తిహేతుం భవతి యత్తదస్య లక్ష్యస్య లక్షణం తస్మిన్నేవ స్వరూపభూతం తస్మిన్నేవ లక్షణమాహుః లక్షణవిద ఇతి యోజనా। ఆనందాదాహరణమా
హ। ఖం బ్రహ్మేత్యాది॥౧౨॥ శ్లోకం॥ స్వానురక్తమపి ఖున్నకారణం వ్యత్యునర్భవతి లక్ష్యవస్తుని। తద్విశేషణమయుం స్వలక్షణం కేసరాదికమివాశ్వవస్తునః॥౧౩॥ టీకా॥ విశేషలక్షణస్య లక్షణమాహ। స్వా
నురక్తేతి। స్వానురక్తతయా నిత్యస్వసంబద్ధతయా లక్ష్యస్వరూపావియుక్తతయేతి యావత్। యత్పునర్లక్షణం వస్తుని స్వానురక్తమపి ఖున్నని హేతుతాం భజతి తదస్య లక్ష్యస్య విశేషణతయా లక్షణ
మితి యోజనా। ఉదాహరణం కేసరాదికమితి। అవిపదం శోణత్వాదిసంగ్రహార్థం॥౧౩॥ శ్లోకం॥ స్వానురక్తమపి ఖున్న హేతుతాం లక్ష్యవస్తుని నిరస్య లక్షణం। అస్వరూపమపి తస్య యద్భవేత్తాత్కత్తదుప
లక్షణం విదుః॥౧౪॥ టీకా॥ ఉపలక్షణస్య లక్షణమాహ। ఉత్తరపద్యేన। స్వానురక్తేతి। లక్ష్యవస్తుని స్వానురక్తమపి ఖున్నహేతుతాం నిరస్య తద్వ్యావృత్తికాలే తదర్థః। ఇత్యనేన విశేషలక్షణాద్వ్యావృత్తిః। సిద్ధా
అస్వరూపమపీతి స్వరూపలక్షణాద్వ్యావృత్తిః। తస్య లక్ష్యస్య యదేవం విధం యల్లక్షణం తదుపలక్షణం విదురితి యోజనా। ఉదాహరణమసుకాకవదితి యథా కాకస్తనిలయం ఉపలక్షయతి తద్వదత్రాప్య
హమిత్యత్రోపలక్షణస్య గృహస్యాస్వరూపభూతస్తత్ర విశేషణతయా న సంప్రవిష్టః కాకో దేవదత్త గృహం లక్ష్యయత్యేవం విధముపలక్షణమిత్యర్థః॥౧౪॥ శ్లోకం॥ విశ్వావస్థితిలయప్రకల్పితేష్వమస్య
విశ్వసృష్టినోపదసహాయపరిగ్రహః స్వతత్త్వాగ్రణీయ ముఖ్యలక్షణమేవ కస్మాద్భవేన్మేతి లక్ష్యపదశత్వ్యవిమోక్షపాతో॥౧౫॥ టీకా॥ ఏవం లక్షణానిదిష్టతే ప్రకృతే తదాకారేషు ఉపలక్షణార్థత్వమేవేతి ప్రకృతము
పపాదయన్ లక్షణాంతరపరత్వమస్య ప్రతిషేధతి। విశ్వావస్థితివేతి అస్య విశ్వసృష్టినోసహాయపరిగృహస్యాద్వితీయస్య లక్ష్యభూతస్య బ్రహ్మణో విశ్వావస్థితిలయప్రకల్పితేష్వలక్షణం తదుపలక్షణమేవ వాచ్యం

యత్రశబ్దోక్తం। సంజ్ఞాసంజ్ఞిసమన్వయావగతయే నైష్ఠం కృపబిల్లక్షణం వ్యావృత్తిప్రతిపత్తిమాత్రఫలకం లక్ష్యైకవేదనస్య తః స్వప్నో లక్షణావర్ణనాపి బహుగతి స్యావర్త్య యం తేనాపి తస్తల్లక్షణమాదరేణామహే వా సంగృహ్ణాతి

తదేకనిష్ఠలక్ష్యస్యాసాధారణధర్మరూపం తత్త్వాపగమ్య ఆనేన లక్షణేన సపదేవ విశిష్యం తత్తాహంతరాద లక్ష్యస్వరూపాద ర్థాంతరాద్వా వివర్త్య పృథగుక్త్యా పరబోధయితుమయం బున ఉత్సహతే

నానశబ్ధితి యతవ తప్రతిపత్తుం సర్వేషు న ప్రసిద్ధమతో నాఖ్యాతఖ్యాపనం లక్షణాత్మకలత్వం యత్ర ఖ్యాతవస్తుఖ్యాపనార్థం లక్షణమితి మతం నిరాకరోత్యసంఖ్యాసంఖ్యిసంబంధప్రతీత్యర్థం లక్షణ

మితిమతం నిరాకరోతి। సంజ్ఞాసంజ్ఞితి। తత్ర విధితి గోసదృశో గవయ ఇత్యాదావపి లక్షణే గవయాదిసంజ్ఞయాః సంజ్ఞినా సహ సంబంధప్రతీత్యర్థత్వానావగమ్యతే త్రిత్యన్యవ్యావృత్త్యర్థ

త్వేవయతో లక్షణస్య వ్యావృత్తతయా ప్రతిపన్నస్యైవ సంజ్ఞాసంజ్ఞిసంబంధావగతిరిత్యతో న లక్షణం తావపి ౦ యథోక్తసంబంధసిద్ధిఫలమిష్టమిత్యర్థః। సర్వథాపి లక్షణకథనమన్యతో వ్యావృత్తి

ప్రతిపత్తిమాత్రార్థమితి పరిశేషాత్సిద్ధమిత్యాహ వ్యావృత్తేతి సజాతీయవిజాతీయవ్యావృత్తిరేవ లక్షణఫలమిత్యత్ర సర్వవాదినామపి సంమతమిత్యతోయ త్సర్వతంత్రసిద్ధాంత ఇత్య

భిప్రేత్యాహ లక్ష్యలక్షణవర్ణనేతి। పూర్వం॥ శ్లోకం। తస్మాద్బ్రహ్మణి వావ్యవాచకయుగాసిద్ధ్యై నత్రేతి నాన్యవథాఖ్యాన్యాదృశస్యాసమాక్షిత సబహుగతో యత్బ్రహ్మణో లక్షణం నాపీదం స్వరూపబో

ధనపరం సంక్షేపతః తం బ్రహ్మణః కిం త్వఖిలవర్గపదార్థతోస్య సకలావ్యావృత్తతా సిద్ధయే ॥ ఉక్తే తస్మాదస్మాన్మతం నిశ్చితస్య సిద్ధమిత్యుపసంహరతి। తస్మాద్బ్రహ్మణి వావ్యవాచకయుగా

సిద్ధ్యై నేతి సంజ్ఞాసంజ్ఞియోగసిద్ధ్యర్థమిత్యర్థః॥ అస్యేత్యస్య వ్యాఖ్యానం సమాప్తిరస్యేతి ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాసంనిధాపితస్యేత్యర్థః॥ బహుగతో బహ్వాదియల్లక్షణమితి సంబంధః॥ బ్రహ్మ

ణః స్వరూపేతి సంబంధః॥ అఖ్యాతబ్రహ్మస్వరూపబోధార్థమపీదం లక్షణమిత్యర్థః॥ సుగమమన్యత్॥ ॥ శ్లోకం। పరిచ్ఛిన్నవస్తువ్యవచ్ఛేదసిద్ధ్యై బహుగాదశ్రుతిర్లక్షణం బ్రహ్మణాస్తు తత్పరి

చ్ఛిన్నతాశ్రాపితాపూర్వపక్షేపరబ్రహ్మణాస్తన్నిషేధార్థమితతయుక్తం ॥ ఉక్తే సన్వయ్యేతవా శవపవేద్యాఖ్యావాత్క్షమనన్యవ్యావృత్త్యర్థం లక్షణమితి చేత్ సత్యం పరమార్థతో బ్రహ్మణోన్యస్య స

జాతీయస్య విజాతీయస్య వా భావేపి భ్రాంతికల్పితమస్త్యేతనా నేతనాచేతనాత్మకబహుగత్పరిచ్ఛిన్నం తతోప్య వచ్ఛేదార్థం లక్షణకథనమిత్యాహ పరిచ్ఛిన్నేతి సుయథోక్తం బహుగతః పరిచ్ఛిన్నాద్బ్రహ్మణో

వేదితవ్యం। యస్య ధర్మత్వమపి నాస్తి న తరాం తస్య స్వరూపత్వమపీతి ॥౨౧॥ శ్లోకం॥ తస్మాత్ప్రధానపదకం గచ్ఛ ఇహ ద్గుణానాం యుక్తం గ్రహీతుమిప లక్షణాగోచరత్వం ప్రవిశతీత్యేతదుప
లక్ష్యసమర్పణార్థమేవం సమ్బుధ్య విదం పదద్వయాతమస్మిన్ ॥౨౨॥ టీకా॥ ఉపపాదితమర్థముపసంహరతి తస్మాదితి ప్రధానపదకం గచ్ఛ యదాత్ప్రవర్తత స్వారస్యత్వం గచ్ఛ యాన్ గుణానాలక్ష్య
౧౪౪ ణార్థానాం పదానాముపలక్షణగోచరత్వం గ్రహీతుం యుక్తమితి యోజనా॥ ప్రవిశతీత్యేతత్పదముపలక్ష్య ప్రవర్తవస్తుసమర్పణార్థమితి వ గ్రహీతుం యుక్తమితి పూర్వేణాన్వయః ఏవముక్తప్రకారే
ణాస్మిన్ గార్హపత్యే దపదభూతం విభాగే నాన్వితార్థం తత్స్వరూపం బుధ్య సమాకాంక్షితార్థసమర్పకతయైవ తత్పర్యవసన్నః ॥౨౩॥ శ్లోకం॥ లక్ష్యస్వరూపకథనాయ న లక్షణాని నాప్యస్య వాచకమిదం పదమిష్యతే ము
144 ఖ్యావృత్తిమేతదశేషలాదిశరార్థభూతాదిత్యేతదేవ వదితుం గతు లక్షణాని ॥౨౩॥ టీకా॥ తదేవం తు తేరాహ ఇత్యాదివాక్యస్య లక్షణాపరత్వం నిర్ధారితం లక్షణం చైతదుపలక్షణమేవేతి వక్తి తత్ర
దం లక్షణం శిరోర్థముపాదేయతయేతి విశిష్యేయాం వస్తుస్వరూపముద్దిశ్యార్థమితి కేచిన్మన్యంతే మానాంతరైరబుద్ధ తత్స్వరూపప్రవర్త లక్షణవాక్యేషు పాబుద్ధస్య తన్నిత్యేత్యైతదేవ లక్షణాకల్పత్యమితి తేషాముక్తి
ప్రాయః॥ అన్యే తు శ్రుతిః స్వయమేవ సత్యజ్ఞానాదికం వస్తు ప్రతిపాదయత్యేవంవిధం వస్తు తత్పదస్యార్థ ఇతి వక్తీతి సంఖ్యాసంజ్ఞిసంబంధవదలక్షణాకల్పత్వాన్నాస్యాదివ్యాపారః తదుభయం దూషయ
న్నాహ లక్ష్యస్యేతరేభ్యో వ్యావృత్తికేవలక్షణాప్రయోజనమిత్యుపపాదయతి లక్ష్యస్వరూపకథనాయేతి సబుద్ధీయవిభూతీయ వ్యావృత్తికేవలక్షణాకల్పత్వాన్నాబుద్ధవస్తుస్వరూపబుద్ధ్యర్థమితి
॥౨౩॥ శ్లోకం॥ లక్ష్యస్వరూపముపలక్ష్య యదేకనిష్ఠం దృష్ట్వా వలక్షణమనేన తదేవ లక్ష్యం॥ వ్యావర్త్య బోధయతు ముక్తమహాతిబుద్ధో యంతత్వాంతరాదినియతం ప్రతిపన్నమేతత్ ॥౨౪॥ టీకా॥ కృతోని
ర్ణయ ఇతి చేత్తత్రాహ లక్షణాస్వరూపముపలక్ష్యేతి। అయమర్థః లక్షణాలక్ష్యగతతయావగతం సత్తల్లక్ష్యమన్యాన్నపరగతమితి సవేశ్మావగతం తథా యన్నిష్ఠం తల్లక్షణమవగమ్యతే
తదపి లక్ష్యం నాత్యాతమబుద్ధాంతం తథా సతి లక్ష్యసంబంధితయా లక్షణప్రతీతసంభవాత్ స్యాదం లక్షణం స్యాదితి తస్మాల్లక్ష్యస్వరూపపదసాంముధ్యాద్వా ప్రమాణాంతరాద్వోపలక్ష్యలక్షణమేవ

స్వప్రసిద్ధస్య కారణాత్మనః ప్రతీయమానాజ్జీవాత్మనస్స్వభేదే పర్యవసానే । కిన్నిరుపమానే పరిచ్ఛిన్నతా సంభావితా వేతి చేన్న । ఋతే తస్య తత్స్వరూపమిదం సూత్రం శ్రుతిశ్చేతి పూర్వపక్షప్రాప్తిరితి
భావః ॥ ౧౭ ॥ శ్లోకం ॥ తత్ప్రతిషేధార్థమిదం తచ్ఛబ్దాశ్రుతిర్బ్రహ్మణో భిన్నతా తస్య కస్మాన్న ప్రతీయమానోపి బ్రహ్మతాం నిత్యసిద్ధాం దర్శయతి భేదసిద్ధిర్నిరాలంబనేతి ॥ ౧౮ ॥ యత ఏవ పూర్వపక్షప్రా
ప్తిః శబ్దమాత్రాన్న సమర్థయితుం అతో విశేషణాత్ తత్ప్రమాణాభావాన్నార్థః ॥ యదుక్తం ఉపాదానమిత్యాహ । తత ఇతి ॥ యత ఏవ పూర్వపక్షశంకా అతో హేతోస్తన్నిషేధార్థం శంకితపరిచ్ఛేదనిషేధార్థమేతత్ప్రవర్తత ఇతి
ర్భావః ॥ విశేష్యయా తస్మిన్నర్థే అతస్తస్య ప్రతీయమానస్య భిన్నతా కస్మాత్ స్వరూపస్య దృశ్యత్వాద్విరుద్ధధర్మా భ్రాంతతయా తయోర్భేదస్యాత్మత్వాదిత్యత ఆహ ప్రతీయమానోపీతి నిత్యసిద్ధా స్వభావసిద్ధా బ్రహ్మ
ప్రత్యావిశేషాదిత్యర్థః ॥ ఉపాధిప్రత్యుపస్థితభేదః కిం న స్యాదిత్యత ఆహ ద్వయోరితి దృశ్యోర్భిన్నరూపస్య స్వయం ప్రకాశస్వభావస్య ప్రసిద్ధ... భేదస్తు నిరాలంబనో విషయశూన్యో భ్రాంతిరేవేత్యర్థః ॥ ఉపాధి
భేదమంతరేణ స్వరూపభేదో నాస్తి రూపనాదిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ శ్లోకం ॥ జగత్కారణత్వం పునః ప్రదర్శితం న తల్లక్షణం తస్య స్వరూపప్రసిద్ధ్యై స్వరూపేణ యతో లక్షణే దృశ్యమానే ప్రసిద్ధం తతో లక్ష్యవస్తు
స్వరూపం ॥ ౨౦ ॥ టీకా ॥ ఏవం వాక్యప్రయుక్త బ్రహ్మభేదేనావయవశక్త్యా పరివృద్ధవస్తు నిష్ప్రతిపన్నే సతి తస్య సంకోచకారణాభావేన నిత్యశుద్ధబుద్ధముక్తస్వభావస్య సర్వజ్ఞస్య సర్వశక్తేస్తస్య
సంభావితే తస్మిన్ పునరపి స్వప్రోక్తప్రకారేణ పరిచ్ఛేదశంకాప్రాప్తౌ తద్వ్యవచ్ఛేదార్థం జగత్కారణత్వలక్షణం తదేవం పరిచ్ఛేదవ్యావృత్త్యా సిద్ధిరిత్యుపపాదితం ॥ అతో యదుక్తం స్వరూపసిద్ధ్యర్థం తత్ప్రత్య
యో లక్షణముపన్యస్తమితి తదసంగతమేవేతి సిద్ధమిత్యుపసంహరతి ॥ జగత్కారణత్వమితి ॥ యత్ర జగత్కారణత్వలక్షణం దృష్టం తల్లక్షణం తత్పురుష ప్రసిద్ధ్యై న ఖలు తత్కిం త్వాస్యవస్తు సిద్ధ్యర్థ
మిత్యర్థః ॥ కుత ఇత్యత ఆహ స్వరూపేతి ॥ యతో ॥ యస్మాత్ స్వరూపే లక్ష్యస్వరూపే లక్షణే తల్లిష్టతయా దృశ్యమానే సతి తతో లక్షణాల్లక్ష్యవస్తుస్వరూపం ప్రసిద్ధం లక్ష్యస్య తయా అప్రసిద్ధస్య
స్వబుల్లక్షణతావదర్శనాన్నస్వరూపసిద్ధ్యర్థత్వం లక్షణస్యేత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ శ్లోకం ॥ నిమిత్తం వ్యభిచారశ్చ యత్కారణం తత్పురం బ్రహ్మ సర్వస్యాస్య దృష్టా ... స్పష్టయా ... శాస్త్రే తిన్నః కథం సిద్ధాల్ల

స్యావృత్తిరపిప రిమృతత్వాత్ తత్ర బ్రహ్మపద సామర్థ్యాత్ పరాత్పరత్వేతికింత్వత్ప్రెసనేతి చేత్తత్రాహ। పరిచ్ఛిన్నత్వేతి। యద్యపిశబ్దసామర్థ్యాత్ పరిమృత మపరిచ్ఛిన్నంకించిద్బ్రహ్మేతి భవతి ప్రతీతిస్తథాపితంతది
తి లక్షకశాస్త్రాంతరేషు వా అసిద్ధమిత్యతస్తత్సవకాశ మన్యైరనన్యథాసిద్ధ శ్రుతిమాత్రైకవేద్యమహత్త్వాయితమేవకించిద్బ్రహ్మపదార్థ ఇతి తన్నిష్ఠార్థత్వమేతల్లక్షణమపేక్షితమేవేత్యర్థః। సామాన్యతః ప
గౌశ్చ దసామర్థ్యాదవగతస్య వస్తునః స్వరూపవిశేషనిర్ణయే లక్షణముపయోగవదితి భావః। అత్ర చ శ్లోకః। కాలస్యభావపరమాణ్వాసుఖ్యాత్ప్రధానస్కంధప్రతీత్యా చ శూన్యతథాత్రసంగో। జన్మాదిసూత్రమవతీర్ణ
మిదం శ్రుతిశ్చ తస్మాదిదం పరమిదం ద్వితయం ప్రవృత్తం। అత్ర శ్లోకార్థః। కింతత్పరిచ్ఛిన్నం బ్రహ్మపూర్వపక్షిప్రతిపన్నమితి చేత్తదాహ। కాలస్వభావేతి। జగతః కారణం కాల ఇతి జ్యోతిర్విదః స్వ
భావ ఇతి స్వభావవాదినో నాస్తికవిశేషా లోకాయతాః పరమాణవ ఇతి వైశేషికాః సుఖదుఃఖే కారణమితి ప్రాణ్యర్థికాః ప్రధానమితి సాంఖ్యాః స్కంధ ఇతి పంచస్కంధవాదినో బౌద్ధాః ప్రతీతిరేవ
145 తి విజ్ఞానవాదినాం అఖిలశూన్యమసదేవ కారణమితి మాధ్యమికాః తేషాం తత్తత్ప్రసంగే వాక్యోక్తితకారణవిచారప్రసంగే తన్నిరాసాయ జన్మాదిసూత్రమవతీర్ణం ద్రవ్యయతో వా ఇమానీతిశ్రుతి
శ్చావతీర్ణా। యస్మాత్తస్మాదిదంద్వయం సూత్రం శ్రుతిశ్చేదం పరం కారణమాత్రపరం ప్రవృత్తం। అతపరిచ్ఛిన్నకారణవ్యుదాసేనాపరిచ్ఛిన్నం కిమపి కారణం సిద్ధ్యత్వాలో వా ప్రధానం వానుమితవా స్వతికార్యా
పేక్షయా పరిమృత్యం జగత్కారణం శ్రుతిసూత్రాభ్యాం నిగద్యతే న త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితమద్వయం పాఖండం వస్తుతిపూర్వపక్షిభిః పరిచ్ఛేదః ప్రాపిత ఇతి భావః। అత్ర చ శ్లోకః। అధిష్ఠాత్రధిష్ఠేయయోర్భా
వేన యోనిర్నిమిత్తం వయత్కారణం జన్మాభ్యాం పరిచ్ఛిన్నతా స్యాదపి సంభావితైవ ప్రతీయేతాసావపి వైతత్సువ్యమానే। అత్ర శ్లోకార్థః। అనుశ్రుతివచనవిరోధాదిత్యాదిభిః యద్వైలక్షణ్యతమపిసామాన్యతో
మానసిద్ధస్య జగతకారణత్వస్య సంభావితత్రయస్య విశేషతో నిర్ణీతత్వాత్ దాశరథస్య సమస్తపరిచ్ఛిన్నార్థత్వాత్ స్వతంత్రపరిపూర్ణ బ్రహ్మలక్షణపరతాయాః సిద్ధత్వాత్ తత్ర పునః పరిచ్ఛిన్నత్వాశంకేత్యాశంక్య
ప్రకారాంతరేణాపరిచ్ఛేదశంకాప్రాప్తిం దర్శయన్నాహ। అధిష్ఠాత్రితి జన్మనాజ్ఞాం కార్యాణాం యోనిరుపాదాననిమిత్తం వయత్కారణమస్యాపి కారణస్య పృథ్వ్యాదివన్నిర్దిష్టయోః భావేననియమ్యనియామకత్వేనా

విదధాతి। అర్థసిద్ధిమేవోపపాదయతి అనువదనమితి। ఇదమనువదనము త్వర్థః। తదుక్తం భవతి ప్రమితిం వినానువాదాయోగాదన్యతస్తత్ప్రమితౌః ప్రామాణ్యస్వభావతయా ఖ్యాతిత్వాత్తాదృశస్య ఖుగత్వా
రణాసుసిద్ధవతనువాదాదేవేదం ప్రత్యక్షకారణం ప్రామాణికం నాన్యదన్యైరుక్తప్రసిద్ధితంత్రధానాదే త్వర్థాద్వ్యవచ్ఛేదపి సిద్ధ్యతీతి। యథా శ్లోకం। యథా విశిష్టస్య విధానతోऽర్థాద్విశేషణానాం ఘటతే విధానం
స్థితేనువాదేపి తథైవహేయో ఋజుర్మనూద్యమానేపి ఋగన్యదానే। ఇతి శ్లోకః అనువాదబలాదేవార్థాద్వ్యవస్థిసిద్ధ్యదృష్టాంతయా వా॥ యథా విశిష్టస్యేతి। సోమేనయజేతేత్యత్ర యథా సోమాదివిశిష్టస్య యా
గస్య విధానదర్థాద్విశేషణానాం సోమాదీనామపి విధానం ఘటతే విశిష్ట విధౌ హి విశేషణమపి విధీయతే తస్య వా ప్రసిద్ధత్వాసిద్ధవత్వాదేనా విశిష్ట విధ్యనాయోగాద్విషయస్య ధర్మాద్యావివక్ష్యాం తర ప్రా
పితస్యైవ వ్యాపార్థావిశేషణవిధానమర్థసిద్ధమితి దృష్టాంతవ్యాపార్థః। దార్ష్టాంతికమాహ స్థితఇతి తథైవ హేపి వాక్యేనువాదే స్థితే సత్యనువాదబలాదనూద్యమానేపి ఋగన్యదానే ఽర్థాద్విధానం యో
జ్యమిత్యర్థః। యత్తేయో ఋమాయో ఽవృత్తిస్థితిలయోర్భవంతి తద్బ్రహ్మేతి భూతోత్పత్త్యాదివిధినా తావత్కారణస్య బ్రహ్మత్వవిధాన భూతోత్పత్త్యాదివిధాతుసిద్ధిమంతరేణా నోపపద్యతే అసిద్ధస్యబ్రహ్మస్యానువాదా
సంభవాదయో నువాదసామర్థ్యాదేతాదృక్కారణవస్తుసిద్ధిరిత్యవసీయతే యథా సోమేన యజేతేత్యత్ర సోమవిశిష్టయాగవిధానే విధేయ విశేషణస్య సోమస్య తు తస్యైవ ప్రసిద్ధిరాక్షిప్యతే తద్వ్యతిరేకేణాయుధ్యపిదృ
ష్టాంతే సోమస్య విశేషణత్వం దార్ష్టాంతికే తు ఋగాదుత్పత్త్యాదేః తుల్యస్యోపలక్షణత్వమితి వైషమ్యమితి తథాపి సిద్ధవన్నిర్దేశసామర్థ్యాదర్థస్వరూపే సిద్ధే దృష్టాంతే సవిశేషిణోత్థమయితే
త్యాయుక్తత్వాశ్లోకం। అథవానువాదవముపలక్ష్య తత్తేనానుపపద్యమానవసువష్టిః ప్రమితేః అవరం నిమిత్తమితి కల్ప్యమితి ప్రవదంతి కేచిదతియుక్తతరాః యుక్తియుక్తం కయుయా వా ప్రమాణంత యంశ్రూత్యాను
వాదాదేవేదం ప్రామాణికమితి కల్ప్యతే తదా ప్రమాణేన సప్తావతత్ర్పత్తిరిత్యన్యదేవా త్రప్రమాణమనువాదబలాత్కల్పితం స్యాత్తత్త్వనువాదస్తాదర్థాద్వ్యధాయకత్వక్లప్తిరర్థాదపి విధౌ వాక్యభేదస్యాపరి
హరణీయత్వాదితి పూర్వాపరిశేషణా। అథవానువాదమితి ప్రమితిం వినానుపపద్యమానవపుషో సంవాదితాత్మనో ఽనువాదముపలభ్య తతో నువాదాదుపపాదికాయాః ప్రమితేరుత్పాదకే

క్షణం సిద్ధివాక్యం। మూలం। అనుపగతః కారణమాత్రమనుమానాదసిద్ధమప్రయోజనేన లక్షణేన తస్య ప్రవృత్తత్వం విధీయతే కిం వా బ్రహ్మణ నిమిత్తోపాదానరూపనాథస్య స్వలోకదృష్ట్యనుసారేణైవ పరిచ్ఛి
న్నా చేతనస్య సంభవే తస్మిన్ తద్విపరీతం బ్రహ్మత్వవిధానాయోగాదిత్యభిప్రేత్యాహ వ్యతియవస్తు సత్తాసిద్ధిపరవేలవవాక్యం స్వాన్యలక్షణాపరమితిశంకతే। నిమిత్తమితి। నిమిత్తం చ యయోనిరూపాదానం
౧౪౬ చేత్యేకం। యత్సర్వస్యాశేషస్య బుద్ధ్యాదిషు బుద్ధిబుద్ధిస్థితిలయభాబుద్ధికారణం తత్పరం బ్రహ్మేతి సోఽస్మాత్ప్రత్యేవాయతో వా ఇత్యాదిశ్రుతిః స్పష్టమసందిగ్ధం। యథా స్యాత్తథా బోధయతి తథాయతి వదాద్య
శబ్దకారణస్య లోకే ప్రసిద్ధ్యభావాద్బ్రహ్మగబుద్ధ్యాదినిమిత్తోపాదానతయా పూర్వం బ్రహ్మేష్టా శ్రుతిః ప్రతిపాదయతీత్యర్థః। ఏవం సతి కథమిదం సిద్ధివాక్యం స్వరూపానుబంధకం సిద్ధవల్లక్షణాసంభవ్యేతథమ
పేత్యర్థః। మూలం। శ్లోకం। యన్న బుద్ధ్యాదిశం కారణం లోకసిద్ధం యతో నాతత్త్వల్లక్షణేన తేన లక్షణం వ్యవస్థాపయతి ప్రవృత్త్యైవ మేషా విశత్త్రినువర్తే తిషైతద్విరుద్ధం। మూలం। టీకా। యదాద్యశేషస్యాపి కారణస్వ
కచేతనమస్మయం తత్ప్రకృతితామయ తత్సమయ స్త్రిష్టత్యేత్తు తత్ప్రసిద్ధము స్వామే తచే త్రత్రా హానబుద్ధ్యాదశమితి। లోకశబ్దేన ప్రత్యక్షాది ప్రమాణమభిప్రేయతే న బుద్ధిరూపత్రం బుద్ధ్యాశం కారణప్రత్యక్షా
దిప్రమాణాన్యతమేనాపి నస్య సిద్ధమిత్యర్థః। యద్యప్యేవం చేతనమిత్యపో సంభవనోత్రాతస్య త్త్రిష్టామాత్రత్వాదుత్త్రిష్టా యాం వృథని యమాంబా త్రవస్థ్యం న సిద్ధమేవేతి భావః। యతః ప్రమాణసిద్ధ
తత్కారణం లక్షణమప్రత్యతేన లక్షణేన తల్లక్షణ వ్యవస్థాపయత్యేషా శ్రుతిః ప్రవృత్తేతి మతం తదీదృశం కారణం న బుద్ధ్యాలోకసిద్ధమితి యోజనా। మభూత్ప్రమాణతతః సిద్ధిః శ్రుతేరేవైషా యత ఇత్యాకర
న్నపూర్వం వమోభ్యమేతాదృశం కారణం సాధయత్యేతి చేన్నైవమస్యాః శ్రుతేరనువాదస్వరూపత్వాదనువాదవిధానయోరేకస్మిన్వాక్యే ప్రయోగాసంభవాదిత్యాహ విశత్రినువర్తేతి శైతద్విరుద్ధమితి। మూ
లం। శ్లోకం। అనువదది భిన్నవాక్యమర్థాదుపనయతీదృశకారణం ప్రసిద్ధం అనువదనమన్యత్ర మనర్థస్య దవగతస్యోచ్చారమేవ విరోధమిష్టం। మూలం। టీకా। పరిహరతి। అనువదతి భిన్నమితి। ఇ
దమేవవాక్యమేకం చేతనం సర్వజ్ఞం సర్వశక్తి జగతోభిన్నాత్మ ప్రకల్పయిష్యతీ యత్కారణం సంభావయతి తద్బ్రహ్మేతి అనువదత్యేతద్వనిర్భిన్నదర్థాన్ సిద్ధవన్నిర్దేశసామర్థ్యాదీదృశకారణప్రసిద్ధముపనయతి

కార్యలింగమప్యస్తీత్యాదీరయంతి అతః ప్రాప్తం తత్ప్రతిషేధతి కిం తన్నిత్యాద్యర్ధేన ౩౬ ౩౭ వశ్లోకేన । కార్యానుమాన పరతంత్రమిదం హి శాస్త్రం శాస్త్రప్రసూనోపకరణం తథైవేక్షమాణాః తదుపలబ్ధం
న ఖలు కారణమప్యత్వితీయం ప్రైత్యన్యయుక్తమితి కార్యవశాత్ప్రతీయమానః ౩౭ శ్లోకేన అనుమానవాదినామభిప్రాయం ప్రకటయతి । కార్యానుమానపరతంత్రమితి । ఇదం శాస్త్రం యత్తావా
న్నిత్యాదిరూపకార్యలింగానుమానపరతంత్రం హి నిశ్చితమేవ తదనుమానం శాస్త్రప్రసూనోపకరణం శాస్త్రైకత్రైర్ద్వైస ంభావనాయ నయనశాస్త్రోపకారకం న భవతీ వీక్షమాణా ఏతదనుమానమనుదీరయం
తీతి పూర్వే । తాన్ ప్రత్యాహ కార్యలింగకానుమానసిద్ధే శరీర ప్రతీత యా ప్రవాహర్యాత్ప్రమాణ్యమతో బ్రహ్మణి వాక్యవృత్తి సంభవేపి తస్యానుమానగమ్యత్వే వాక్యార్ధసమర్పకత్వేన
వాదనుమానాత్ప్రత్యేవం వ్యర్ధవాక్యమేవాభినవమనువిహితమితి చార్వాకః । ఏవం యుక్తిసిద్ధం వా తం కస్మాత్పృవృత్తిర పిని ష్ఫల ఇతివేత సంభవాదేవేతి తన్మతం దూషయతి తదుపఘ్నమితి మపఘ్న
తమేవ ప్రకటయతి న ఖల్వితి అన్యత్రార్ధస్య ప్రవృత్తిరూపా ఇత్యపి ఉద్భవతి ఆ స్యవాక్యస్యానుమానోపన్యాసార్థత్వమేవ యద్యాశ్రయత ఇతి దాయాద్యశబ్దబ్రహ్మవాక్య గతత్వాకారణతయా
ప్రతిషిపాదయిషితం తాదర్శనసిద్ధే సవా ఏతదస్యాభావలక్షణం బ్రహ్మైవ కారణత్వేనోపవిలయుషితం న హి కార్యత్వాదింగానుమేతత్త్వేన వ్యాప్తిసిద్ధిరస్తి దృష్టాంతభూత
స్యతాదృశస్య సంభవాత్ అవ్యతీయకం వస్తునశ్చేతనస్య నంగకార బబ్రహ్మపదశక్తిః లోకే స్మాత్సంకుచితత స్మాతాసమానత్వం ప్రసిద్ధస్యఖుగత కారణస్య సర్వోపాదాన నిమిత్తతయా
సర్వానుస్యూతసన్మాత్రత్వేన పరిపూర్ణబ్రహ్మత్వమనవలోక్య ప్రసిద్ధం లక్షయతు మెవేతం వాక్యమనవశేషభూతం ప్రవృత్తమితి ౩౭ శ్లోకేన వేదాంతవాక్యమిహాయనయద్భిః ప్రవృత్తం
లోకప్రసిద్ధపదశక్తిమనుపాదదానం విశ్వోహ వస్థితిలయప్రకలత్వాన్నిమిత్తస్యాత్మనివరాత్మనిత్యవమన్యత ౩౮ ౩౯ కేన న స్యాగమోపికథమిరాద్యనుమానాంతరాణ్యపరే కారణం బ్రహ్మ
ణి మానం స్యాత్తస్యాపి మానాంతరాధీనత్వాత్వృత్తేనాన్వాదర్శబోధనప్రవృత్తశ్రుతిచైవ మాగమస్య బ్రహ్మణి ప్రామాణ్యప్రకారస్య పూర్వముపపాదితత్వాదితి తదేవస్మారయతి వేదాంత

వంపరం నిమిత్తం ప్రమాణ మిహా కల్ప్యం న త్వేదమేవ వాక్యాంతరస్యాః ప్రమితే నిమిత్త మితి కైచిద ఖియ ఉక్తతరాః ప్రవదంతీతి యో బునా అత్ర తరయుః ప్రయోగాదయ మేవ పక్షో త్రయుక్త ఇతి నావః
ఉక్తం శ్లోకం అపి విశిష్టవిధేర్వచనాంతరాదనుపపత్తిష లానుమితా దివాచి భిరశేష విశేషణాగోచరేన తు పునస్తత్ర వవిధానతః ఉక్తం విశిష్టవిధౌ రథమితి వెత్త్రత్రా ధిక్షమేవ యుక్తమి
త్యాహ అపి విశిష్టవిధ్యాతి విశిష్టవిధావపి హ విశిష్టవిధి వాక్యే విశేషణాత్వాసిద్ధ వత్ప్రా ణా విశిష్టవిధానానుపపత్తి బలానుమితాద్వచనాంతరాద్విశేషణ విధాయక విషయాదేవాశేష విశేష
౧౪౨ ణాగోచరా విధిం కల్ప్యో తేన తు స్నైత్మై వపునస్తత్ర ఉవ విధానమో విశిష్టవిధాయకాదేవ వాక్యాద్విశేషణావిధిసిద్ధింకల్పేతి యో బునా ఉక్తం తద్విశేషణావిధాయకం వాక్యాంతర మివా నుపపత్తి
బలాత్సిద్ధమిత్యన్వేషణా న్నైవసతి సత్యదితి న శంకా కార్యా అస్మాదివా నువాద బలాన్న తత్సద్భావస్య తత్ప్రకారస్య చ నిశ్చితత్వోపపత్తే స్త్రైవ ప్రకల్పిత వాక్యే పి ప్రమాణాంతరాన్వేషణాప్రసం
147 గానవసరణ్ణతి ద్రష్టవ్యం ఉక్తం శ్లోకం బుగ్నా ఇలక్షణా మిదం బుగతో యదుక్తం సద్భ్రమ్మా ణా స్త్రదివా చిన్నాత మోప దిష్టేనాస్మిన్ప్రమాణమపరే పునరేతదేవ బ్రహ్మప్రమాణమనుమాన పన్నం
ముదీరయంతి ఉక్తం కృతదేవ ముక్త ప్రకారేణానువాదమున్నా ద్విధియ తన కారణాస మర్పణా సంచ్ఛవాత్తైన చక్షేణ నబ్రహ్మణో మహావాత్య్యక తత్ర బ్రహ్మపదశక్త్యా సామాన్యతః
ప్రసిద్ధస్య పరిచ్ఛిన్న వస్తు వ్యవచ్ఛేదేన నిరంకుశ మహాత్వ్యాపేత తయా చక్షుష తుంశక్యతావత్యధాస్తు తి లక్షణార్థ మేవేదం యతో వాచ్యవా నిఘూతానిత్యాదిబుగతా కారణవాదివాక్యం
న న్యాత్యం తమప్రసిద్ధ బ్రహ్మణి ప్రమాణకథనార్థ మితి సిద్ధమితి స్వమత ముపసంహరతి ఉక్తం బున్నాదే తి యదిదం బుగతో బున్నాది లక్షణాం బుద్ధిస్థితి లయ రూపముక్తం శక్యత్వాత్తద్బ్రహ్మ
ణాం సచ్చిన్నిర్దిష్టస్య ప్రకాశ సన్మాత్ర త్వాస్య బ్రహ్మణాశ్చ వ్యాత యోప దిష్టం లక్షణాత్వే నైవాఖ్యాతం న పునరస్మిన్బ్రహ్మణి ప్రమాణమిదం వాక్య ముఖ్య మత మిత్యర్థః తాస్మిన్ప్రమాణమితి నిషేధస్య
కుతః ప్రాప్తి రితి తత్రా హ అపరే పునరితి లక్షణోదయుతైనా పీదం వాక్యం బ్రహ్మణి ప్రమాణమేవేతి యదుక్తం యస్తమో కపరేణైతి యచ్ఛకాదయ ఇత దేవ వాక్యం బ్రహ్మసద్భావసాధకం ప్రమాణమనుమానం
కథన౧

ఆహానవాతీతి యోగ్యతయా రహితపదార్థయోః పదార్థయోగ్యతావాశబ్దేన విహితత్వం ఖ్యవతీతి యోజనా। తయోరుపాదానత్వాయోగే తత్ప్రతిపాదకశబ్దవ్యుత్పత్తిరుపాదానత్వంనయు
క్తమిత్యర్థః॥ శ్రుతయః॥ శ్లో॥ ౧౦॥ ఉపాదానతా సచ్చిదానందమూర్తేః విరుద్ధా బుద్ధేష్వేవ సాదత్యంతవిలక్షణా వి రుద్ధైః పదార్థైర్నవాక్యార్థసిద్ధిర్న స్యాత్ లిప్యస్థినోక్తేతి తత్ర స్వయమోక్తుస్తు॥ శ్రుతయః॥ ౧౧॥
సనుకాత్త్రోపాదానయోగ్యతావియోగ్యతేతి తావావాహ॥ ఉపాదానతేతి। అచితత్వం బ్రహ్మగతత్వం తిస్సచ్చిదానందరూపస్య చేతనస్యోపాదానతా విరుద్ధా ప్రమాణాంతరవార్త్తేతి తద్వర్థః॥ తత్ర పాతు
మావాహ। బుద్ధేష్వపి తిష్ఠంత్యతో యత్రోపాదానత్వం దృష్టం తత్రాచేతనత్వమేవోపలక్షమిత్యర్థః॥ అచేతనస్య చేతనోపాదానకత్వాసంభవం ప్రమాణాం విరుద్ధేరితి। విరుద్ధార్థాసంగతా ఉదా
హరణమాహ। నన్వివేతి తత్సాదయోగాన్నామ న వయుంచ్యాపస్య లోకసిద్ధత్వాద్ధ్యవతానసంప్రతిపన్నాచేతనస్య చేతనోపాదానత్వానిశ్చయేన సతి వాక్యే ప్రతీయమానమప్యుపాదానత్వం న వివ
క్షితం కింతు కారణోపత్వాదేరేవ తస్యాధిష్ఠాతురీశ్వరస్య సద్భావప్రతిపాదనాసు కరాత్వేన లక్షణా యాగౌణ్యా వ్యాప్త్యా విదాం తవాక్యం యోజనీయమిత్యభిప్రాయః॥ శ్రుతయః॥ శ్లో॥ ౧౨॥ ఉపాదానతాపి త
నస్యాపి దృష్టా యథా స్వప్నసర్గే విచిత్రప్రతీచః॥ యథోర్ణనాభిః సుప్తసూత్రేషు పుంసాం యథా కేశలోమాని సృష్ట్యే వదృష్టా॥ శ్రుతయః॥ శ్లో॥ ౧౩॥ ఉపాదానతేన కాయాయోఽం తదచేతనోపాదానకం ప్రకృష్టే
చేతనోపాదానకమితి వాప్త్రివర్గాభిచారం వదత్యతి వారయతి॥ ఉపాదానతేతి। ప్రతీచః ప్రత్యగాత్మనో నిద్రాభిభూతస్య కలకరణగ్రామస్యేత్యర్థః॥ ఊర్ణనాభోలూతాకీటః॥ అన్యత్స్పష్టం దృష్టాంతత్రయేణేతి
తి సిద్ధాంతస్త్రలూతద్మాష్టాత్రైః ప్రపంచితమిహ సంగ్రహేత మితి ద్రష్టవ్యం। ననూర్ణనాభిపురుషయో రచేతనయోరేవ అచేతనోపాదానం నచేతనస్యాగోపేతి వాచ్యం లోకప్రసిద్ధేస్త్వేవ దృష్టాంతితత్వా
త్ అతో నోర్ణనాభాదేశ్చేతనత్వప్రసిద్ధిః నహి ఘటాదికుడ్యాదివదూర్ణనాభిపురుషాదిరూపమచేతనం మన్యంతే లౌకికాః ప్రత్యుతదాన్విదాని దిహానుపపత్తిరితి భావః॥ శ్రుతయః॥ శ్లో॥ ౧౪॥ బుద్ధ్యాదికార్యేణ త్వ
పి చేతనో యం భవేదుపాదానమితీష్యతేవ। అత్రాగుణీ తేవ గుణాః ప్రసిద్ధాః గుణీ గుణానాం ప్రకృతిశ్చ సిద్ధః॥ శ్రుతయః॥ శ్లో॥ ౧౫॥ లోకదృష్టాంతానాహ్యపి నవ్యభిచరతుత్రిశోత్కాదిదృష్టాంతమాహ॥ బుద్ధ్యదీతి॥

వాక్యమితి। ఇహాం బ్రహ్మశివపరమాత్మనీతి సంబంధశ్శి॥ శ్లో॥ కంఖంత్వాత్కథలాబిదనుమానవశే నసిద్ధే సర్వేశ్వరే కలాఘుగాదిభిరుచ్యమానే వేదాంతవాక్యమపి యోజ్యమతోనుమానే సాపేక్షత్వో
పనిషదాం యదిసాహాం సంతత్॥ శ్లో॥ కయుక్తమితాదృశం కాలమనుమానాన్నసిద్ధ్యన్నేవ తథాపి యాదృశంతు సిద్ధ్యత్యనుమానాన్నద్విషయమేవ వేదాంతవాక్యమపి యోజ్యమతోను
౧౪౮ మానసాపేక్షత్వాత్క్యతి కణాదాదిమతవాదాం కల్పిత్వేతరేణాన్యత్ర తత్కల్పనా ప్రసంగాన్మైవమిత్యాహ॥ కంత్రేతి। అద్వితీయబ్రహ్మశిబ్ఘగతో ఛిన్ననిమిత్తో పాదానేశ్రుతేః ప్రవృత్తిస్వారస్యాచ్ఛబ్దసామ
ర్థ్యాంనిబంధనం ఖంత్రాఽనుమానవశే నసిద్ధే సర్వేశ్వరే తదస్మై వేదాంతవాక్యమపి కథం వియోజ్యమిత్యతో నుమానే ఉపనిషదాం యదిసాపేక్షతా కల్పేత తత్రతాసాహాసమితి యోజనా పురుషాత్రి
148 క్షిప్తానుమానవశాదపౌరుషేయవేదవాక్యస్యస్వారస్యభంగేనానుమానానుగుణత్వకల్పనం ప్రామాణికానాం న యుక్తమితి భావః॥ శ్లో॥ కంయుని॥ కారణం శ్రుతిశిరోవచనస్యభంగం యేవర్ణ
యంతి సహాం సాస్వమనోరథైన దీప్తస్వదావదమానస్యనతే కిమదర్థం ద్వాలేపి బంతికథనీయమిదం భవాన్ ఇత్యత్రాహ॥ కయునను సర్వేషాం వేదాంతానాం నముఖ్యార్థలాభే హి వాప్యస్తి లాక్షణి
క్యవృత్తిరపివావాయువ్యేనోపలంభాదతో ఽత్రాపి కేషాంచిత్ప్రదానామనుమానగుణతయా తాదృశవృత్త్యాశ్రయణం న సాహాసమితి నైవమపి సాహాసత్వాదివాం తత్కల్పనాయా ఇత్యాహ॥ ని॥
కారణమితి। నిగదవ్యాఖ్యాతం పద్యం సర్వత్రాపి ముఖ్యార్థస్యాన్వయాసంభవప్రకారత్రయయుక్తా లక్షణేతి స్థితిరిహాపి ముఖ్యార్థసంభవ ఉపపాదితోనిష్కారణమేవ ముఖ్యార్థత్యాగ ఇతి సాహా
సమేవ విశేషతో వేదవాక్యేషు వేదార్థస్యమానాం తదాగమ్యత్వాదర్ధాశబ్ద మేవాశ్రయణీయత్వాన్నాంతరాగమ్యత్వార్థే తదనురోధాదపిస్వాకీయాచ్ఛబ్దాదుపహారవృత్తిరితి భావః॥ శ్లో॥ కయు
ననుసర్వ్యదాద్వివపుషా భగతః ప్రకృతిత్వాబోధనమకారణకం పరమాత్మనోనపాదతాద్య యుఖూద పాతె వాసంభవతి యోగ్యత యా॥ శ్లో॥ కయునన్వత్రాపి ముఖ్యార్థాన్వయాసంభవో
స్తి లక్షణానిమిత్తమితి చోదయతి। నను సర్వ్యదాది వపుష ఇతి సర్వ్యదాది వపుషః కలాత్మసుధరమాత్మనో భగతః ప్రకృతిత్వబోధనమకారణకం సంభావనా కారణాదపాతం ఖత్పత్త్యత

మానపయా చోంధ్రకత్వం వైదికై రభ్యుపగంతుం యుక్తమిత్యర్థః॥ నను ఈశ్వరసద్భావానుమానాపేక్షత్వాద్వేదస్యానుమానసిద్ధేశ్వరే ప్రసిద్ధే తత ఏవ తత్ప్రామాణ్యస్య లక్ష్యోపపత్తేస్తద్ధర్మస్య సాపేక్షత్వాదా
గమస్యేతి వాచ్యం అస్యాశ్శంకాయాః పూర్వమీమాంసయైవ ప్రథమపాదే పరిహృతత్వాత్తత్రాపి తద్విశేషస్యానపేక్ష్యమాణత్వాదితి భావః॥ కిం హ్యస్మిన్నామ్నాయే లింగస్య కార్యత్వే లక్షితస్య నిత్యం సదా
శేషత్వాదౌ తు పదార్థానాం తదభావాన్నైవ తస్య స్తుతిరూపస్య న్యాయసూత్రస్య మానస్యైవాస్య శ్రోతిపాపేక్షతే త్యర్థః॥ దృష్టవ్యాప్త్యపజీవనో లింగస్య త్వం తాత్పర్య యార్థే బుద్ధిమనసి సామర్థ్యం వాక్యైతి వ
కారార్థః॥ ౪॥ తత్తు సమన్వయాత్॥ ఇష్టం జన్మాద్యస్య యత ఇత్యాది వాక్యం సమన్వితం బ్రహ్మణి తత్పదార్థే తల్లక్షణం ఇతి సువ్యక్త తత్స్వరూపమానం తస్య సిద్ధ్యైవ కథమపదర్శిత్వం॥ ౪॥ తత్తు సమన్వయాదిత్యాది జన్మాద్యస్య యత ఇత్యాది వాక్యం
వాదివాక్యస్య బ్రహ్మణి సమన్వయ ప్రకారము పపాదితము ఉపసంహరతి। ఇష్టమితి ఇష్టముక్తప్రకారేణ తత్పదార్థే బ్రహ్మణి జన్మాద్యస్య యత ఇత్యాది వాక్యం సమన్వితమిత్య[illegible]న్వయః కిం తత్పదార్థ తస్య
తత్త్వ బ్రహ్మణ ఆనందరూపస్య పరిచ్ఛేదవ్యావృత్త్యర్థం తటస్థభూతముపలక్షణభూతం యద్యోక్తం జన్మాది తత్త్వాంతల్లక్షణం తస్య బ్రహ్మణో లక్షణం కథయదితి యోఽపి సా[illegible] ॥ ౪॥ తత్తు
సమన్వయాత్॥ స్వాత్మానమేవ జగత్ప్రపంచాత్మనా వివర్తయతి తత్రానిమిత్తభూతం వర్ణకాలయ్యాశ్రితమనిర్వచనీయ కర్మం యమిత్యం పశ్యన్తీనాం పరివృత్తం తదితీయ మాణం [illegible] తయా
వివక్షిత బ్రహ్మణ గుణ సమర్పితానాం వాక్యవృత్తిముపపాదితవానాశ్రయేనాహ। స్వాత్మానమితి। యదేకం వస్తు సర్గే సర్గకాలే ప్రాప్తే తత్ర తస్మిన్సర్గే నిమిత్తభూతం న్యస్తానాం ప్రాణినాం నస్తుహాకాం
క్షైత్ర్యాత్ కర్మణీయం శుభం కర్మయమశుభం విశ్రంశు శుభసామ్యలక్షణమితి త్రివిధం కర్మ పశ్యదమ గమ్యదా కాలయ్య సంస్కృత్య సహకారితయోపాదాయ తదనుసారేణ స్వాత్మానమేవ జగత్
ప్రపంచాత్మనా వివర్తయతి మాయయా జగద్రూపతామాపాదయతి తత్పరివృఢం బ్రహ్మ సర్వజ్ఞం సర్వశక్తి నిత్యశుద్ధత్వాది స్వభావమితీయర్థమాణ విశిష్టవల్లక్షణం కథయదిదం వాక్యం బ్రహ్మ
ణి సమన్వితమితి పూర్వేణాన్వయః॥ ౪॥ తత్తు సమన్వయాత్॥ సమన్వయో మహా ప్రతిపాదనే ప్రథమే చాల్లక్షణే తదవాంతర వాక్యవత్త్యసాపత్తౌ ప్రథమం ప్రతీతిర్నాయాః॥ ౪॥ తేయుదేవం

ఇష్టమేవ వైశేషికాదిభిరిష్టమితి శేషః। తదేవ స్పష్టయతి వ్యాత్మగుణేతి। ఆత్మా బుద్ధ్యాదిగుణోపాదానగుణి త్వాత్పటాదివదిత్యర్థః॥౧౪౮॥ శ్లోకం॥ ఆకాంక్షాదివిశిష్టవాక్యే యోగ్యతాంతాయ స్మృతిస్సన్నాగమే బ్రహ్మ
యమానే సామర్థ్య[illegible]మాత్రైకత్రైకస్య దృష్టాంతస్తాదృ వ్యక్తా యోని తావేతన స్యాత్॥౧౪౯॥ టీకా॥ తే పదే యోధ్యపరిహారౌ యదవ్యవహితోచ్చారణ్యయ సంగతౌ తదాపేక్షాయుగత్వా కారకాదివాక్యగత పదానామ
౧౪౯ వ్యయ యోగ్యతాసిద్ధ్యర్థమానీతా అతో యోగ్యతా యాం సద్భావాచ్చైతన్నోపాదానత్వామునేతన సవాక్యాదవగంతుం శక్యమిత్యనంతరప్రకృత ముపసంహరతి। ఆకాంక్షాదీతి। ఆశ్రిపదా
ర్ధానిధిత్యర్థః వాక్యే తస్మాదస్మిన్సుసంగ్యాగమే వేదాంతవాక్యేవేదార్థకత యామ్నాయమానే ఆశ్రియ్యవతానేస్మిన్నాగమన్నతి సువమానాధికరణ్యావా అన్యాగమస్యయాసామర్థ్యైకత్రైకస్థాసా ఆకాంక్షాది
149 యోగ్యతాంతావిదవత ఇతీయోబునానేత్యస్య స్వార్థమబుద్ధ్యాసిద్ధి ఫలితమాహ తస్మాద్యుక్తేతి యోనితా ఉపాదానతా యద్వాస్మిన్నేత ఇత్యాద్యాగమే సామర్థ్యైకత్రైకస్థా సా ఆకాంక్షాదియోగ్యతా
బహుయమానే బునిమద్విష యివిద్యతే యస్మాత్ప్రతిష్ఠం బ్రహ్మణః ప్రతిపాద్యత ఇతి యోబునాశేషం సమానం అథవాశబ్దస్యార్థ మోథనే యాం శాస్త్రాదిరూపాసామర్థ్యైకత్రైకస్థా సాస్మిన్నాగమే బ్రహ్మ
యమానే విషయి విద్యత ఇతి యోబునా సవర్ధాపి యోగార్థసంబంధో స్మిన్విద్యత ఇత్యర్థః॥౧౫౦॥ శ్లోకం॥ తస్మాదేతల్లక్షణం బ్రహ్మమాయామైన తత్త్వస్యైవ బ్రహ్మశిష్యోత్ప్రమాణం ఆమ్నాయస్య
స్వార్థానపేక్షాతోంగస్యాస్మిన్ శేషా వాక్యనిత్యం॥౧౫౧॥ టీకా॥ తస్మాన్నముక్తోక్తిబ్రహ్మస్య బ్రహ్మలక్షణార్థమేవ యతోవా ఇత్యాదివాక్యజ్ఞానమాంసోపన్యాసార్థమితిసిద్ధమితి పరమ
ప్రకృతముపసంహరతి। తస్మాదితి। యతశ్చ గ్రజ్ఞాదిహేతుత్వం బ్రహ్మణో లక్షణమాయుక్తోక్తికా ఇతి యోబుధం లక్షణశబ్దస్య వ్యాప్తిప్రమాణేపి ప్రయోగదర్శనాత్ప్రమాణార్థత్వే[illegible]వా మాయాదిత్యర్థః
బ్రహ్మమిత్యుక్తం। తద్వాక్యం తస్మిన్ బుగలక్షణే బ్రహ్మశి ప్రమాణమనుమానరూపం నాస్త్యస్మిన్నేతదనుమానవిధయా బ్రహ్మశి ప్రమాణమిత్యర్థః॥౧౫౨॥ తత ఇత్యత ఆహ ఆమ్నాయస్యేతి స్వప్రధానత్వమా
మ్నాయస్యాపౌరుషేయత యామానాంతరానపేక్షత్వం తస్మాన్నైతరాః నవ్యాపౌరుషేయస్యాత్యంతాంశక్తియం ధ్వనిబోధనసమర్థస్యాప్యాగమస్యపురుషబుద్ధ్యుత్ప్రేక్షితవ్యాప్త్యాదిసవరయిమపేక్ష్యాను

తరవిత్వమాత్రస్ఫురదాత్మ్యసాన్నిమిత్తక్షమదమాదిసమన్వితత్వేప్యతెతెనాధ్యాసనిబంధనేనశమాదినాయోగ్యసవిత్తాంపిస్వతోనవిశేషవిద్యాపస్యాత్మనోధికారితాయుక్తేతి యోఖ్యునాబవిద్యాపాత్మనో
అన్యస్యశుద్ధస్యశమదమాదిమత్వస్యాధికారిత్వస్యాసంభవాదుక్తవిధయాచిదాత్మస్వరూపస్యైవాధికారిత్వేతిప్రథమసూత్రేధికారినిరూపణద్వారేణాత్వంపదస్యప్రత్యగాత్మనివృత్తిరుక్తైవేత్యర్థః॥
॥౨౨౩॥ శ్లోకం॥ అనధికారితయాదృగవస్థితాస్వరసతః పరమేశ్వరవిగ్రహోవిఘ్నసతమః పదతత్త్వావరణాన్వయాదుపగతాశ్రవణాదధికారితా॥౨౨౪॥ టీకా॥ అయంచిత్ప్రతిబింబవాధికారిత్వాయమిష్యతేతపో
తస్యస్యాభావిక్రమేవతదిష్యతాంకిమధ్యాసత్వబుద్ధ్యాత్వశంక్యస్వతోసంభవాదిత్యత్రంప్రపంచయతి॥ అనధికారితయేతి॥ ద్వశస్యస్వరసతోనధికారితయావస్థానేపి తుగర్భేవిశేషణాంపరమేశ్వ
రవిగ్రహేతి అనధికారిస్వరూపబ్రహ్మస్వరూపత్వాదిత్యర్థః॥ అతోంధ్యాసమూలత్వమేవయుక్తం పరిశేషాదిత్యాహాఘ్నసతమ ఇతి స్పష్టార్థః॥౨౨౫॥ శ్లోకం॥ అజ్ఞానతత్కృతఘటనావిషధిక్రియాయాం
ద్వారంపరంభవతి నాధికృతత్వమస్యాశినావితనస్యధ్వతధికృతిశ్శికదాచిత్పూర్ణత్వశక్తివిరహాదితి వక్ష్యతేహి॥౨౨౬॥ టీకా॥ ఏవముపరిశుద్ధచిన్మాత్రస్యాధికారిత్వయోగాదధ్యస్తానాత్మధర్మావి
శిష్టస్యాధికారితా వక్తవ్యా తథా చతస్యైవమోక్షఫలాన్వయిత్వమపీత్యధ్యాసనిత్యతాప్రసంగ ఇతి చేత్తత్రాహ॥ అజ్ఞానతత్కృతేతి అజ్ఞానతత్కృతఘటనా ఆవిద్యాత్మకాధ్యాసస్తద్విషయక్రియాయాముపాధికారిత్వే
రనిమిత్తమాత్రంపరంభవతి అస్య అజ్ఞానతత్కృతఘటనాయా అపి నాధికృతత్వం ద్వంద్వాత్మనోధికారిత్వ ఉపాధిత్వమనాత్మసంబంధసహితవిశేషణత్వమిత్యతోనోక్తదోషఇత్యర్థః॥ తత్రయుక్తిమాహ నా
వితనస్యేతికదాచిదధికారాభావేతనస్యచిత్త్వాత్వసంభవనసూచనానుపపత్తిశ్చసానుమానంమిత్యగ్రేవక్ష్యమాణత్వాదిత్యర్థః॥౨౨౭॥ శ్లోకం॥ ఉపసత్తివాక్యమధికారిణి యత్రద్విత్వంసమన్వి
తతయాప్రథమంఋదమేవచేతసినిధాయతుతస్మిన్నినాప్రతీతిఃతముదాహరతి॥౨౨౮॥ టీకా॥ తస్మాత్పూర్వోక్తవిధయాజ్ఞానద్వారాధికారిత్వాత్తదధికారినిరూపణేనప్రత్యగాత్మత్వంపదార్థవృత్తిర్నిరూప
ణాద్యసూత్రేఉపపన్నేతిస్థితం తథాపిప్రత్యగాత్మేత్యత్రత్వంపదస్యవృత్తిఃకథనముత్రవివక్షితమితికేనతథావగమ్యత ఇతి చేత్తత్రాహ॥ ఉపసత్తివాక్యమితి॥ అయమర్థః॥ అథాతోబ్రహ్మజిజ్ఞాసేతి అస్మిన్సూత్రే

బున్నాదిసూత్రే బుగల్కారణవాదివాక్యానాం సమన్వయో నిరూపిత ఇత్యుక్తం తత్రేదమాశంక్యతే యథా సమన్వయసూత్రే సర్వేషామేవ వేదాంతవాక్యానాం ప్రత్యక్స్వరూపే బ్రహ్మణి సమన్వయ ఇత్యుక్తుగః
సిద్ధే పునరానందమయో ఽభ్యాసాదిత్యారభ్యేదమితం వాక్యమస్మిన్నస్మిన్ స్వరూపేణ సమన్వయం గచ్ఛతీతి తత్ర దాశంకా నిరాకరణే న పశ్చాదేవ విచారితస్తథా యతో వా ఇత్యాదవపి బుగల్కారణవాదివాక్యానాం
౧౫౦ తం విచారయితాం కేమితి ప్రథమమస్య విచారః క్రియత ఇతి తత్రాప్యత్రే మావా । పదవృత్తిసమన్వయా వివిధాయస్మాత్ ప్రథమే లక్షణే సమన్వయో ఽధ్యాయె పదత్వత్ర స్తత్వం పదయోః సంబంధె వృత్తిః సమన్వ
యో నామ తయోరేవ పదయోర్వాక్యనామ పంకయోః ఖండె బ్రహ్మణ్యత్రితయన్ వసానం పదవృత్తిసమన్వయో ముఖ్యౌ ప్రథమాధ్యాయె ప్రతిపాద్యేన సమన్వయ మాత్రం ప్రతిపాద్యం తత్ర స్వాదివా
150 తత్ర వాక్యవర్ణనాపదార్థనమాత్ర విషయవాక్యగతి ప్రకారేణ ప్రథమం పదవృత్తిః ప్రతీతా పదార్థజ్ఞానపూర్వకత్వాద్వాక్యార్థజ్ఞానస్య ప్రథమం పదార్థపర వాక్యవిచారో యుక్త ఏవ ఆనందమయ ఇ
త్యాదివిచారస్య సర్వోపి సమన్వయవిషయ ఏవేతి సామాన్యతః సిద్ధసమన్వయస్య విషయవిశేషేణ వాక్యవిశేషతో బునా ఽ ఇతి తస్య యుక్త ఏవ పశ్చాద్విచార ఇత్యర్థః ॥ ౨ ॥ శ్లోకం ॥ ఆద్యే సూత్రే
త్వం పదస్యార్థ ఇతి తత్త్వమస్యత్రాస్మింస్తత్పదస్యోచ్యమానా వృత్తిర్లక్షణయా తత్పదార్థే ద్వితీయే ప్రత్యక్షమాత్రే త్వంపదస్యేతి ॥ ౩ ॥ శ్లోకం ॥ నాహం త్వంపదవృత్తిరపి ప్రథమమేవ వక్తవ్యా । సత్యం సా ఽప్యత్రైవ
ప్రథమసూత్ర ఇత్యాహ ఆద్యేతి । త్వంపదస్య వృత్తిర్విధిసంబంధః అస్మిన్ ద్వితీయసూత్రే ఉచ్యమానా వృత్తిస్తత్పదస్య జ్ఞేయేతి సంబంధః కిం తస్మిన్నర్థే పదయోరనయోర్వృత్తిరితి తత్రాహ తత్పదార్థ ఇ
తి అద్వితీయే తత్పదార్థే తత్పదస్య వృత్తిః ప్రత్యక్షమాత్రే సర్వాంతరబ్రహ్మణి త్వంపదస్య వృత్తిరుదితేత్యుక్తే వక్ష్యతీత్యర్థః ॥ ౩ ॥ శ్లోకం ॥ అనధికారిణి శుద్ధచిదాత్మని ద్రాగిత్యాకారే తత్ర విశ్రమాత్ సమద
మాది సమన్వితే తస్మిన్ భవతి తేన బుద్ధతో ఽధికారితా ॥ ౪ ॥ శ్లోకం ॥ ననుశరథం ప్రథమసూత్రే త్వంపదస్య ప్రత్యక్షమాత్రే వృత్తిరుక్తా తస్యాధికారి నిరూపణపరత్వాదధికారిణశ్చ సాధనచతుష్టయవిశిష్టస్య
ప్రత్యక్షమాత్రతాపి యోగాదితి చేన్నైవం ప్రత్యక్షమాత్రస్య నాధికారిత్వాదిత్యాహ । అనధికారిణీతి శుద్ధచిదాత్మని ప్రత్యగాత్మస్వరూపే స్వతో ఽనధికారిణి అధికారిత్వధర్మరహితే ద్రాగిత్యాకారే ప్రత్యక్ పరాభోరితర

ర్థః। అనేకార్థవివక్షయా నానార్థశబ్దానాం కారణం ౧ఋగర్థ ఇత్యత్రాపేక్షితం యుక్తేర్నామ పిసంగ్రహం తు వ్యాకరణాంతం తత్ర ప్రవృత్తిస్తయా వేత్యర్థః। అనేకార్థవివక్షయా సత్యశబ్దాత్ [illegible] వ్యాకరణం తంత్రమితి త
ల్లక్షణం లక్షణ్యా [illegible] వాక్యస్య తదర్థో ఽప పాదకపరతయా పునః వ్యాకరణమావృత్తిరితి ద్వివక్షా। ఇష్టమక్షరయోర్బునా [illegible] సూత్రమావృత్త్యా వాతంత్ర వృత్త్యర్థ వా వేదవాక్యోపయు
క్తం [illegible] యుక్తి [illegible] । వాక్యగతాక్షరార్థా [illegible] యుక్తి [illegible] ఇత్యర్థః [illegible] త్వంపదార్థ
విషయం సమన్వయం తత్పదార్థవిషయం తతః క్రమాత్ తస్య శేషమపరం వర్ణయన్ [illegible] పదవృత్తి [illegible] క్రమప్రాప్తం [illegible] సమన్వ
యం నిరూపయితుం సమన్వయసూత్రమిత్యాహ। త్వంపదార్థవిషయమితి। త్వంపదార్థవిషయం సమన్వయం ప్రతిపాదసూత్రే వర్ణయన్ తతోఽనంతరం క్రమప్రాప్తం తత్పదార్థవిషయం సమన్వయం ద్వితీయ
సూత్రే వర్ణయత్యథానంతరం మహావాక్యగతం సమన్వయం [illegible] నిరితి [illegible] శాస్త్రయోనిత్వాదితి సూత్రం [illegible] తస్య శేషమ
పరం [illegible] అయమర్థః [illegible] సూత్ర [illegible] సిద్ధ [illegible] సాధనం [illegible] లక్షణా ప్రమాణా [illegible] వేదవాక్యానా
తయా సర్వజ్ఞస్య [illegible] శాస్త్రయోనిత్వాదితి సూత్రం [illegible] త్వంపదస్య [illegible] నివేదయన్నాదిః
ప్రత్యగద్వయపరం సమన్వయం శేషం పునరథాతో [illegible] వృత్తి [illegible] నిరూపణానంతరం మహావాక్యనిరూపణం క్రమప్రాప్తమేవ [illegible] త్వంపదస్యేతి ద్వారే
ప్రత్యగాత్మని త్వంపదస్య వృత్తిం [illegible] బ్రహ్మణి తత్పదస్య వృత్తిం నివేదయన్నాదిః [illegible] పదద్వయవృత్తి [illegible] నివేదయన్నితి యావత్ అథానంతరం క్రమప్రాప్తం తయోః శేషణం
ప్రత్యగద్వయపరం సమన్వయం ప్రత్యగ [illegible] గద్వయబ్రహ్మైక్యరూపేణ సమన్వయం పునరథాతో [illegible] సూత్రత్రయేణ పదార్థద్వయపదద్వయ [illegible] సమన్వయం ప్రతిపాద్యేత్యర్థః

అథాతః పదావ్యాపదిశాయత్సూత్రం బ్రహ్మజిజ్ఞాసోపదేశవతశ్చ జిజ్ఞాసస్యేతి శ్రుతిపదయుదాహృతం తత్ర వల్ శబ్దార్థస్య పురుషేణాయేనానియమ్యతే సోత్ర సాధనవతశ్చ యస్సంపన్నోథాతః
పదాభ్యాం సూత్రితః ఇత్యధికారి సమర్పకమపి సంతివాక్యం తదేతచ్ఛాఖో ధికారిణియదుపసంతివాక్యం తద్బ్రహ్మజిజ్ఞాసస్యేత్యాదిరూపం ప్రథమం ప్రథమసూత్రాధికారిణి సమన్వితతయా యత్తద్ధితం త
౧౫౧ దితమేవత్వం పదస్య ప్రత్యక్షాత్ర పరత్యవసానసమిత్యస్మాదుక్తమేవేతి స్వమనసోనిధాయోదారథియామునినాప్రతీతిర్నతమితి॥ ౨౨॥ శ్లోకం॥ శిష్యాయ సంతివచనాని సమన్వితాని శిష్యైర్విదాత్మని పరాత్మ
నినిత్యముక్తే ఇత్యేతదత్ర కథితం మయి విచార్య మర్థతత్త్వం శబ్దవృత్తికథనాయ పరే ప్రతీచి॥ ౨౩॥ టీక॥ ఉక్తమేవస్పష్టయతి। శిష్యాయ సంతివచనానీతి పరే సంఘాతవిలక్షణే ప్రతీచి ప్రత్యగాత్మని త్వంశ
151 బ్దవృత్తికథనాయేత్యర్థః॥ అపునః సంపంప్రతితత్త్వమసీత్యుపదేశాన్మహావాక్యే ఉపపన్నస్యం శబ్దార్థః॥ అత ఉపసంతివాక్యే వాహా శనత్వం పదవృత్తివివక్షా లక్ష్యతే సమోపపన్నః॥ శిష్యా నిత్యముక్తః॥ యశవ
వేతి బ్రహ్మవిపరీతరూపసమిత్యాత్మని రూపణాసామర్థ్యం సిద్ధావాక్యార్థాన్వయయోగ్యత్వ తత్త్వమాత్రత్వం పదవృత్తివివక్షా దేవసూత్రగమ్యత ఇతి తాత్పర్యార్థః॥ ౨౩॥ ఉపసదనమో విచారమార్గాత్త్వ
మితిపదస్య పరాత్మనీహావృత్తిం కథయతి భగవాన్ ద్వితీయసూత్రే తదితిపదస్య పరాత్మనీతి ఖే తః॥ ౨౪॥ టీక॥ తస్మాత్ స్వస్థం సూత్రద్వయస్య పదద్వయవృత్తినిరూపణార్థత్వమిత్యుపసంహారతి॥ ఉ
పసదనేతి పరాత్మని సంఘాతాత్పరస్మిన్ ప్రత్యగాత్మని ఇహాత్ర థసూత్రే పదయోరేవాత్ర ఖోమోన పదార్థయోః స్వరూపేణాభేద ఇతి దర్శయితుమపి ముఖ్యత్ర పరాత్మస్వరూపమితి త్రష్టవ్యం॥ ౨౫॥ టీక॥ ఉక్తాన్వ
త్వాహాతం త్రవ్యత్యాత్యథవేదం సూత్రం యుక్తం వేదహాక్యోపయుక్తా ఇం అపాస్యవష్టబ్ధం హాణే మంత్ర రేణాసర్వార్థే యుక్తం వేదహాత్రం నపుష్టం॥ ౨౬॥ టీక॥ ననుతథం వాక్యగతినిరూపణావమాత్రేణ నిమిత్తోపాదా
నాత్మకమేకమద్వితీయం కారణం సిద్ధిదాపాదిఖస్తుతద్విపరీతసుకారణస్యయుక్తిభిర్నిరూపణాదితి చేన్నైష దోషో వివక్షితకారణసమర్థనాయాం విలత్త్వేస్త్రం త్రేణవాసమాశ్రయేణోపపత్తిరిత్యాహ॥ అవ్య
త్యవేతి బహునాదశస్యయతోభవంతి తత్ బ్రహ్మేతి సూత్రవాక్యయోర్బహునాయాం స్థితాయామస్యైవ సూత్రస్యావృత్త్యా వాబహునాదశస్య తత్ర బ్రహ్మస్వభావాంతరత్వం విషయం భవాతం త్రవృత్తిస్త్రయావేక్ష

సూత్రేణతయోర్వాక్యయోః పాఠం ఛాన్దోగ్యానాం తాన్యనిసమన్వయమాబ్రవీదిత్యర్థః ॥౧౪॥ ౧౬ ॥ శ్లోకం ॥ శక్నోతి సిద్ధమపమోథయితుం వచో వాక్యాంశక్నోతి కార్యపరతాం తం వదితుం వచో వాక్యం శక్నోత్యలం
౧౫౨ డమపమోథయితుం వచో వాక్యం శక్నోతి వ్యుత్పత్తిఫలమపరయితుం వచో వాక్యం ॥౧॥ ౧౪ ॥ టీక ॥ అథవా తదర్థః సూత్రవాక్యార్థః ఖండే సమన్వయమబ్రవీదిత్యాదినా విస్తరేణ సమన్వయసూత్రార్థస్సోపపాది
తత్త్వాత్తదిదానీం సంక్షిప్యాహ శక్నోతీతి మానాంతరస్యైరపేక్ష్యేణ సిద్ధం బ్రహ్మస్వరూపమవబోధయితుం సమర్థం కార్యపరతాం తమితి కార్యశేషత్వేనాపాతం స్వప్రధానమేవేత్యర్థః ॥ అఖండమితి భేద
సంసర్గరహితమిత్యర్థః ॥ వ్యుత్పత్తిఫలమితి వ్యుత్పత్తిఫలం యస్య తస్మాత్ఫలం తత్స్వసాక్షాత్కారరూపం జ్ఞానమిత్యర్థః ॥ స్వార్థఫలవద్విజ్ఞానజననసమర్థమితి క్రమశేషార్థపరత్వమనేనానిరస్తం
ఏతేనార్థాత్పూర్వమేవ నిపుణతరం న్యాయతః ప్రతిపాదితాంస్తర్కాన్ ఇతి భావః ॥౧౫॥ ౧౫ ॥ శ్లోకం ॥ ఉక్తసమన్వయనిరూపణమేవ పుష్కలబుద్ధిస్థతాముపగతే సతి వాక్యజనితం విజ్ఞానమద్వయగ
తం నతతో న్యథాస్వప్నం సోపరాధకృతిమిత్యుదియాత్ప్రతీతిః ॥౧౬॥ ౧౬ ॥ టీక ॥ ఏవం సూత్రత్రయార్థం విస్తరేణ ప్రతిపాద్య నిష్కృతేనాశబ్దమిత్యాద్యుత్తరసూత్రగతన్యాయసందర్భస్యాప్యత్రైవ పసి
ద్ధవత్కృత్య సమన్వయాధ్యాయముపసంహరతి ॥ ఏతత్సమన్వయనిరూపణమితి ॥ యథా శాస్త్రం యథా న్యాయమస్మాభిః కృతమిత్యర్థః ॥ సమన్వయనిరూపణాఫలమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవముక్తప్రకారేణ
సమన్వయే బుద్ధిస్థతాముపగతే సతి అద్వితీయస్య బ్రహ్మణస్సమధిగతశబ్దస్యాయతత్త్వస్వప్నం సోయద్వాక్యజనితం శబ్దసంస్కారజనితం విజ్ఞానం తదద్వయగతం ప్రత్యస్తసమస్తగతం తతో న్యత్ర
భవతి అథాంతరగతం నభవత్యేవ అన్యత్ర ద్వైరుద్ధార్థవిషయమనేకవిధం యద్విజ్ఞానం తత్స్వప్నం సోపరాధకృతం పురుషదోషనిబంధనమేవేత్యేవం ప్రతీతిః ప్రత్యయః ఉదియాదుత్పద్యత ఇతి యోజనా వేదాంత
వాక్యజాతప్రమాణగతాసంభావనా హేతోం నవాక్యార్థబుద్ధినియమసిద్ధిః సమన్వయవిచారఫలమిత్యర్థః ॥౧౭॥ ౧౭ ॥ శ్లోకం ॥ ఇతి శ్రీదేవేశ్వరపూజ్యపాద శిష్యశ్రీసర్వజ్ఞాత్మమునివిరచితే సంక్షేపశారీర
కప్రకరణే సంక్షేపశారీరకే ప్రథమోధ్యాయః ॥ శ్రీ ॥ శ్రీ ॥ ఇతి శ్రీకృష్ణతీర్థశిష్యరామతీర్థకృతాయాం సంక్షేపశారీరకవ్యాఖ్యాయాం అన్వయార్థప్రకాశికాయాం సమన్వయాఖ్యః ప్రథమోధ్యాయః ॥ శ్రీ ॥

संक्षेपशारीरक पत्रे १५२